

Derkje Van der Elst

Vrouwelijk druggebruik in scene gezet

een gendergevoelige analyse van druggebruik
bij vrouwen in Electronic Dance Music Scenes

Vrouwelijk druggebruik in scene gezet: een gendergevoelige analyse van druggebruik bij vrouwen in electronic dance music scenes

Derkje Van der Elst

Instituut voor Sociaal Drugonderzoek
Vakgroep strafrecht en criminologie
Faculteit rechtsgeleerdheid, UGent

Doctoraatsscriptie criminologische wetenschappen
academiejaar 2009-2010

Begeleidingscommissie
Ugent: Prof.dr. T. Decorte (promotor) &
Prof.dr. P. Hebberecht
VUB: Prof.dr. J. Christiaens &
Prof.dr. M. De Metsenaere

Trefwoorden
Gender, Illegale drugs, Plezier, Scenes &
Elektronische Dansmuziek

Voorwoord

Een proefschrift maakt je nooit alleen. Daarom wil ik de Faculteit Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Gent bedanken voor haar financiële bijdrage. Verder wil ik in de eerste plaats mijn promotor Tom Decorte bedanken, omdat hij me de kans gaf een fundamenteel onderzoek op te zetten en omdat hij me motiveerde om door te gaan. Hij zette me ook aan tot het structureren van ideeën en het reduceren van materiaal. Professor Decorte doet niet alleen onderzoek naar druggebruik, hij doceert en publiceert ook over kwalitatieve onderzoeksmethoden. Als assistent kon ik hier veel uit leren en als doctorandus kon ik steeds bij hem terecht voor advies.

Professor Patrick Hebberecht doet kritisch rechtssociologisch onderzoek en doceert theoretisch criminologische vakken aan de vakgroep strafrecht en criminologie van de Universiteit Gent. Zijn kritische opmerkingen en kennis werkten inspirerend en zetten aan tot verdieping en reflectie. Professor Jenneke Christiaens doet onderzoek naar jeugd en criminaliteit en doceert hierover aan de Vrije Universiteit Brussel. Haar kritische vragen en aanbevelingen van literatuur hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan de wijze waarop 'electronic dance music scenes' in dit onderzoek benaderd worden. Professor Machteld De Metsenaere staat aan het hoofd van het Centrum voor Genderstudies (VUB) en hielp bij het doorgronden van feministische literatuur en theorie.

Ik wil hen dan ook allemaal van harte bedanken voor hun interesse en voor de tijd die ze in dit onderzoek geïnvesteerd hebben. Ook dank aan de toegevoegde leden van de leescommissie: professor Gudrun Vande Walle en professor Freya Vander Laenen (vakgroep strafrecht en criminologie, Ugent).

Daarnaast wil ik mijn andere collega's van de vakgroep en onze onderzoekgroep (ISD) bedanken, voor hun intellectuele, morele en redactionele steun. In het bijzonder Tinneke Degraeuwe, die een steun en toeverlaat was en met wie ik, samen met Marieke Lamaire, ettelijke uren heb gebrainstormd. Ook mijn collega's van het Instituut voor Sociaal Drugonderzoek stonden altijd klaar met een luisterend oor en hebben in de redactionele fase een ontonbeerlijke steun betekend. Daarom ook aan Ilona Stoffels, Joke Muys, Julie Tieberghien en Liz Michiels, van harte bedankt! Ik wil ook speciaal mijn dank betuigen aan Jenny D'hooge van het secretariaat, voor haar logistieke steun en onvoorwaardelijke gedienstigheid. Verder wil ik ook Jutta Fischer, bibliothecaris van de bibliotheek criminologie, bedanken voor haar interesse en medeleven.

Ik zou dit proefschrift ook nooit volbracht hebben zonder de steun van mijn ouders en mijn vriend Bruno Vanbesien, die de omslag van dit rapport en ook de figuren en foto's onder handen nam. Verder wil ik nog mijn goede vriendin Ann-Celine Godfraind bedanken, voor haar bijdrage en steun.

Laatst maar eigenlijk het meest van al wil ik al mijn respondenten en vooral de sleutelrespondentes, gate-keepers en organisatoren van clubs en feesten bedanken. Zij kunnen omwille van de anonimiteit niet bij naam genoemd worden, maar zonder hen had dit onderzoek nooit bestaan.

Cyndi Lauper (1984). Girls Just Wanna Have Fun Lyrics (bron: www.stlyrics.com)

I come home in the morning light,
My mother says "When you gonna live your life right?"
Oh, mother, dear, We're not the fortunate ones,
And girls, They wanna have fu-un.
Oh, girls, Just wanna have fun.

The phone rings in the middle of the night,
My father yells "What you gonna do with your life?"
Oh, daddy, dear, You know you're still number one,
But girls, They wanna have fu-un,
Oh,girls,just wanna have
That's all they really want.....

Some fun.... When the working day is done,
Oh, girls, They wanna have fu-un,
Oh, girls, Just wanna have fun....

Girls, They want,
Wanna have fun.
Girls, Wanna have

Some boys take a beautiful girl,
And hide her away from the rest of the world.
I wanna be the one to walk in the sun.
Oh, girls, They wanna have fu-un.
Oh, girls, Just wanna have
That's all they really want.....
Some fun....

When the working day is done,
Oh, girls, They wanna have fu-un.
Oh, girls, Just wanna have fun...

DEEL I: Probleemstelling

Hoofdstuk 1: Inleiding p.1
1.1. Opzet
1.2. Doelstellingen en grenzen van de onderzoeksopzet
1.2.1. Onderzoeksdoel
1.2.2. Opzet van het onderzoek p.2
1.3. Achtergrond van het onderzoek en formele basisprobleemstelling p.4
1.3.1. Motivaties voor een onderzoek naar gender en dansdruggebruik in Edm-scenes
1.3.2. Formele basisprobleemstelling p.6

Hoofdstuk 2: Maatschappelijke en wetenschappelijke context p.10
2.1. Opzet
2.2. Drugsdiscours
2.2.1. Een verhaal van uitersten
2.3.2. Wetenschappelijke bias p.11
Negatie van niet-problematische druggebruikers
Negatie van plezier als maatschappelijk bindmiddel
2.3. Theoretische modellen van kwalitatief onderzoek p.14
2.3.1. Beredeneerd eclectisme
2.3.2. Postmodernisme en poststructuralisme p.15
2.3.3. Semiotiek p.17
2.3.4. Etnomethodologie p.18
2.3.5. Kennis is subjectief p.20
2.3.6. Implicaties voor het veldwerk p.22

DEEL II: Theoretisch kader p.25

Hoofdstuk 1: Illegaal druggebruik

1.1. Opzet
1.2. Een stukje geschiedenis: genot en verderf
1.2.1. Oudheid en middeleeuwen
1.2.2. Nieuwe tijden p.26
1.2.3. Moderne tijden p.28
1.3. Enkele sociologisch geïnspireerde benaderingen van druggebruik en criminaliteit p.29
1.3.1. Structureel model
Constructivisme
Labeling en druggebruik
Postindustrialisatie en postmodernistische perspectieven
1.3.2. Coping model p.31
Mens en milieu
1.3.3. Status Model
Symbolisch interactionisme
Subculturele etnografie
(Informele) sociale controle
1.3.4. Sociale netwerk- en primaire socialisatietheorieën p.34

1.4. Illegale drugs in de laatmoderne samenleving
1.4.1. Consumentenethos p.35
1.4.2. Democratisering van het civilisatieproces p.36
Rehabilitatie van gevoelens of emoties en lichamelijke drang
Individualisering en zelfregulering
1.4.3. Reconceptualisering van 'veiligheid'
Tweesporenbeleid p.39
Private veiligheid en stratificatie
1.5. Normalisering van illegaal druggebruik p.40
1.5.1. Definitie en verklaringen
Kenmerken
Spreiding sociale controle
Laatmoderniteit
1.5.2. Prevalentie p.43
1.6. Samenvattend p.45

Hoofdstuk 2: Gender p.46

2.1. Opzet
2.2. Een stukje geschiedenis: Eva draagt haar zonden
2.2.1. Terugdringen van vrouwen tot de private sfeer
Zeventiende eeuw
Achttiende eeuw
Negentiende eeuw
2.2.2. Pathologisering van vrouwelijke deviantie en druggebruik p.48
Poedertjes tegen vrouwelijkheid
Positivisme: atavisme
Constructivisme: sekse rol
2.3. De onzichtbaarheid van vrouwelijke druggebruikers p.51
2.3.1. Vrouwen in de (criminologische) wetenschappen
Generalisatie
Seksuele promiscuïteit
Zorg en moederschap
Passiviteit en slachtofferrol p.54
2.3.2. Vrouwelijke druggebruikers in de hulpverlening p.55
2.3.4. Druggebruikers en vrouwe Justitia p.56
2.4. Feminisme en kennisverwerving over criminaliteit en druggebruik p.57
2.4.1. Constructivisme/structuralisme
Tweede feministische golf
Van sekserol naar genderrol
Feministische structuralistische en constructionistische theorie
Kritiek
Strain theory
2.4.2. Poststructuralisme p.60
Gelijkwaardige genders
Historisch gegroeide binaire opposities
Kritiek
Standpuntfeminisme
2.4.3. Postmodernisme p.62
De deconstructie van gender

Naar een handelingstheoretische benadering van criminaliteit
2.4.4. Druggebruik als gestructureerde actie p.65
Gender doen
Reflexieve sociale identificatie
Druggebruik en genderreflexiviteit onderzocht
Tot slot
2.5. Samenvattend p.69

Hoofdstuk 3: Scenes p.70

3.1. Opzet
3.2. Een stukje geschiedenis
3.2.1. Diversificatie van jeugdcultuur
Jaren veertig
Jaren vijftig
Jaren zestig
Jaren zeventig
3.2.2. Synergetische verbondenheid tussen illegaal druggebruik en elektronische dansmuziek p.75
Historische overlevering clubdrugs
Identificeerbaarheid van clubculturen
De wortels van house en techno
Hardcore
Fragmentering
België
3.2.3. Sub(club)culturen in een laatmoderne samenleving p.81
Mainstream en underground: de rol van subcultureel kapitaal
Commercialisering en vervlakking
Vermerking van het nachtleven
Muzikale consumptie: omnivoren en high-underground
3.3. Sociaal wetenschappelijke benaderingen van subculturen p.85
3.3.1. Constructivistische en Structuralistische benaderingen
Constructivisme
Structuralisme
Kritiek op het structuralisme
3.3.2. Interactionisme: uitdieping van het constructivisme p.88
Sociaal leerproces
Nieuwe concepten voor de studie van subculturen
3.3.3. Postmodernisme p.89
Epistemologisch dilemma
Reflexiviteit
Kritiek op de postmoderne interpretatie
3.3.4. Postsubculturele theorie p.91
Erkenning pluraliteit
Sociale relevantie van subculturen in de ontwikkeling van jongeren
3.4. Smaakculturen p.93
3.4.1. Sociale affiniteit
Esthetisering
Geïnternaliseerde smaken
Gedeelde culturele idealen

3.4.2. Muziek
3.4.3. Stijl p.95
Homologie in stijlsurfen
Retrocultuur
3.4.4. Illegaal druggebruik p.97
Hedonisme
Zelfrealisatie
Groepsidentificatie
3.4.5. Media p.99
Massamedia
Nieuwe technologieën
3.4.6. Gender p.102
Positie van vrouwen in de muziekindustrie
Muzikale gendersocialisatie
De mannelijkheid van subcultureel kapitaal
Uiterlijke stijl
3.5. Scenes p.105
3.5.1. Op zoek naar een alternatief concept
Levensstijlen
Lichte gemeenschappen en Neo-tribes
'Electronic dance music' Scenes
3.5.2. Culturele oriëntatie p.108
Meerwaardezoekers
Alternatief
Amusement
Viriel
Racisme
3.6. Samenvattend p.111

Hoofdstuk 4: Besluit p.113

4.1. Opzet
4.2. Concepten
4.2.1. Genot en plezier
4.2.2. Normalisering van illegaal druggebruik
4.2.3. Doing gender
4.2.4. EDm-scenes
4.2.5. Subcultureel kapitaal
4.2.6. Betrokkenheid
4.2.7. Echtheid
4.2.8. Culturele oriëntatie
4.2.9. Zelfcontrole
4.2.10. Informele sociale controle
4.2.11. Formele controle

Deel III: Methodologisch kader

Hoofdstuk 1: subculturele etnografie p.121

1.1. Opzet
1.2. Onderzoeksopzet
1.2.1. Verstandig eten
1.2.2. Participerende observatie p.123
1.2.3. Onderzoeksfasen p.125
1.3. Selectie van settings en respondenten
1.3.1. Onderzoekspopulatie
1.3.2. Selectie van settings p.127
1.3.3. Selectie van respondenten p.129
1.4. Gegevensverzameling en –verwerking p.134
1.4.1. Gegevensverzameling
1.4.2. Gegevensverwerking p.138

Hoofdstuk 2: kwalitatieve gevoeligheden p.141

2.1. Opzet
2.2. Validiteit en betrouwbaarheid
2.2.1. Intersubjectiviteit
2.2.2. Betrouwbaarheid
2.2.3. Validiteit p.142
2.3. Onderzoeksethiek p.145
2.3.1. Ethische valkuilen
2.3.2. Ethische richtlijnen p.146
2.4. Rol van de onderzoeker p.150
2.4.1. Positionering
2.4.2. Houding p.151

DEEL IV: Resultaten

Hoofdstuk 1: jumpscene p.155

1.1. Maatschappelijke context
1.1.1. Stampen op het burgerlijk snobisme
1.2.2. In de plooien van de massacultuur p.156
1.2. Een grote wandeling p.158
1.2.1. Inrichting en infrastructuur
1.2.2. Muzikaal aanbod p.160
1.2.3. Dienstverlening p.161
1.2.4. Merchandising & animatie p.163
1.3. Impressie van het publiek p.164
1.3.1. Sociale status
1.3.2. Woonplaats en bezoekersfrequentie p.166
1.4. Deur- en drugbeleid p.167
1.4.1. Deurbeleid

1.4.2. Drugbeleid p.170
1.5. Muzikale identificatie met de scene p.171
1.5.1. Uitgaan voor de vrienden
1.5.2. Een vrouwelijke en een mannelijke muzikale status p.172
1.6. Uiterlijke identificatie aan de hand van merken p.174
1.6.1. Jongens: drie gradaties is stijl
1.6.2. Meisjes: echtheid p.156
1.6.3. Uitholling van de bevrijdende betekenis van 'Club wear' p.177
1.6.4. Een vrouwelijke definitie van sletten p.178
1.7. Druggebruik p.179
1.7.1. Een noot over prevelantie
1.7.2. Meest populaire drugs p.180
1.7.3. Gebruiksmethoden p.181
1.7.4. Verkrijgen van drugs p.182
1.7.5. Initiatie tot druggebruik p.184
1.7.6. Doseren van druggebruik p.185
1.7.7. Voor- en nadelen druggebruik p.190
1.8. Verhoudingen op en rond de dansvloer p.193
1.8.1. Een nieuwe volksdans
1.8.2. Genderverhoudingen op de dansvloer van the Jump! p.194
1.8.3. Seksualiteit en relaties p.196
1.9. Besluit p.198
1.9.1. Manieren van druggebruik in de jumpscene
1.9.2. Activiteiten die gepaard gaan met het druggebruik p.200
1.9.3. Context waaruit illegaal druggebruik begrepen wordt p.201
1.9.4. Doelstellingen p.204

Hoofdstuk 2: minimal-technoscene p.207

2.1. Maatschappelijke context
2.1.1. Op zoek naar de essentie
2.1.2. Feesten zonder winstoogmerk p.209
2.2. Grote wandeling p.210
2.2.1. Muzikaal aanbod
2.2.2. Inrichting en infrastructuur p.211
2.2.3. Dienstverlening p.214
2.2.4. Merchandising & animatie p.215
2.3. Impressie van het publiek p.216
2.3.1. Leeftijd, geslacht en etniciteit
2.3.2. Sociale status p.219
2.3.3. Woonplaats en bezoekersfrequentie p.221
2.4. Deur- en drugbeleid p.222
2.4.1. Deurbeleid
2.4.2. Drugbeleid p.226
2.5. Muziek p.228
2.5.1. MIJN muziek
2.5.2. Volg de muziek p.230
2.6. Uiterlijke stijl
2.6.1. Alternatieve stijlkenmerken

2.5.2. Grenzen aan het anders zijn
2.7. Druggebruik p.232
2.7.1. Een noot over prevalentie p.233
2.7.2. Meest populaire drugs
2.7.3. Gebruiksmethoden p.234
2.7.4. Verkrijgen van drugs p.239
2.7.5. Initiatie met dansdrugs p.241
2.7.6. Doseren van druggebruik p.244
2.7.7. Voor- en nadelen druggebruik p.245
2.8. Verhoudingen op en rond de dansvloer p.248
2.8.1. Vriendschappelijkheid p.253
2.8.2. Gedragscodes p.255
2.8.3. Seksuele integriteit en het genot van dans en muziek
2.9. Besluit p.256
2.8.1. Manieren van druggebruik in de minimalscene p.257
2.8.2. Activiteiten die gepaard gaan met het druggebruik
2.8.3. Context waaruit illegaal druggebruik begrepen wordt p.259
2.8.4. Doelstellingen p.261

Hoofdstuk 3: goascene p.263

3.1. Maatschappelijke context
3.3.1. Hedendaagse hippies
3.3.2. Psychedelische subcultuur
3.3.3. Op de vlucht voor het kapitalisme p.265
3.3.4. Oriëntalisme p.267
3.3.5. Culturele revolutie p.268
3.2. Grote wandeling p.269
3.2.1. Inrichting en infrastructuur
3.2.2. Muzikaal aanbod p.272
3.2.3. Dienstverlening p.277
3.2.4. Merchandising & animatie p.278
3.3. Impressie van het publiek p.279
3.3.1. Sociale status
3.3.2. Woonplaats en bezoekersfrequentie p.282
3.4. Deur- en drugbeleid p.284
3.4.1. Deurbeleid
3.4.2. Drugbeleid p.287
3.5. Muziek p.288
3.5.1. Authenticiteit
3.3.2. Muzikale identificatie p.289
3.6. Uiterlijke Identificatie p.291
3.6.1. Gradaties in stijl
3.6.2. Ravewear p.293
3.6.3. Bewegingsvrijheid p.294
3.7. Druggebruik p.296
3.7.1. Een noot over prevalentie
3.7.2. Meest populaire drugs
3.7.3. Gebruiksmethoden p.299
3.7.4. Verkrijgen van drugs p.302

3.7.5. Initiatie tot druggebruik p.306
3.7.6. Doseren van druggebruik p.308
3.7.7. Voor- en nadelen druggebruik p.312
3.8. Verhoudingen op en rond de dansvloer p.315
3.8.1. Trance dance
3.8.2. Genderverhoudingen op en rond de dansvloer
3.8.3. Seksualiteit en relaties p.316
3.9. Besluit p.317
3.9.1. Manieren van druggebruik in de goascene
3.9.2. Activiteiten die gepaard gaan met het druggebruik p.319
3.9.3. Context waaruit illegaal druggebruik begrepen wordt p.320
3.9.4. Doelstellingen p.322

Hoofdstuk 4: cutting-edgescene p.323

4.1. Maatschappelijke context
4.1.1. Het topje van de piramide
4.1.2. Een gedistaingeerde smaak voor het ordinaire p.324
4.1.3. Theatrale en ironische zelfpresentatie p.325
4.1.4. Camp als politiek middel p.328
4.1.5. Commercialisering p.331
4.2. Grote wandeling p.333
4.2.1. Muzikaal aanbod p.336
4.2.2. Inrichting en infrastructuur
4.2.3. Dienstverlening p.338
4.2.4. Merchandising & animatie p.339
4.3. Impressie van het publiek p.341
4.3.1. Leeftijd, geslacht en etniciteit
4.3.2. Sociale status p.342
4.3.3. Woonplaats en bezoekersfrequentie
4.4. Deur- en drugbeleid p.343
4.4.1. Deurbeleid
4.4.2. Drugbeleid p.346
4.5. Muzikale identificatie p.347
Affiniteit met romantische popmuziek en alternatieve high-undergroundmuziek
4.6. Uiterlijke Identificatie p.348
4.6.1. Gradatie in stijlen
4.6.2. Schoonheidsideaal p.350
4.7. Druggebruik p.351
4.7.1. Een noot over prevalentie
4.7.2. Meest populaire drugs p.352
4.7.3. Gebruiksmethoden p.355
4.7.4. Verkrijgen van drugs p.358
4.7.5. Initiatie tot druggebruik p.360
4.7.6. Doseren van druggebruik p.360
4.7.7. Voor- en nadelen druggebruik p.368
4.8. Verhoudingen op en rond de dansvloer p.371
4.8.1. Dans
4.8.2. Genderverhoudingen op en rond de dansvloer p.372
4.8.3. Seksualiteit en relaties

4.9. Besluit
4.9.1. Manieren van druggebruik in de cutting-edgescene p.373
4.9.2. Activiteiten die gepaard gaan met het druggebruik p.375
4.9.3. Context waaruit illegaal druggebruik begrepen wordt
4.9.4. Doelstellingen p.377
p.379

Hoofdstuk 5: conclusie

5.1. Procedurele reflectie p.381
5.2. Culturele oriëntatie, normalisering en plezier van illegaal druggebruik in Edm-scenes
5.2.1. Maatschappelijke achtergrond
5.2.2. Groepsidentificatie aan de hand van muzikaal en stilistisch subcultureel kapitaal p.382
5.2.3. Culturele oriëntatie en gradaties in de situationele normalisering van illegaal druggebruik p.383
5.3. Sociale Controle p.388
5.3.1. Zelfcontrole
5.4.2. Informele sociale controle p.395
5.4.3. Formele sociale controle
p.397

Bibliografie
Bijlagen

Deel I: probleemstelling

Hoofdstuk 1: inleiding

1.1. Opzet

Dit rapport bevat de neerslag van een kwalitatief onderzoek naar het illegaal druggebruik van meisjes en vrouwen in vier 'Elektronische Dansmuziekscenes (EDm-scenes)', meer bepaald de jump-, minimal/techno-, goa- en cutting-edgescene. In deze inleiding wordt eerst ingegaan op de doelstelling en op de grenzen van de onderzoeksopzet (1.2). Eerst wordt het algemene en concrete onderzoekdoel geformuleerd (1.2.1), waarna kort wordt ingegaan op de theoretische achtergrond van de onderzoeksopzet (1.2.2). In de volgende paragraaf (1.3) worden de achtergrond van het onderzoek en de formele basisprobleemstelling toegelicht. Eerst wordt ingegaan op enkele motivaties voor een onderzoek naar gender en dansdruggebruik in Edm-scenes (1.3.1), waarna de centrale analystische noties en sensitizing concepts uit de probleemstelling overlopen worden (1.3.2). In bijlage (2) vindt u een schematisch overzicht van de uitgangspunten van de formele basisprobleemstelling.

1.2. Doelstellingen en grenzen van de onderzoeksopzet

1.2.1. Onderzoeksdoel

Het ***algemene doel*** van dit onderzoek is drieledig. Druggebruik wordt in de academische wereld doorgaans bestudeerd als een pathologie of als een vorm van criminaliteit, wat stereotypering en stigmatisering in de hand werkt (Young, 1988, Becker, 2001, Van Ree, 2002). Daarom wil dit proefschrift een bijdrage leveren aan het verschuiven van de focus van drugonderzoek naar de functie van druggebruik als sociale leerproces van genot of plezier (Race, 2008). De focus op plezier is erg belangrijk voor onderzoek naar druggebruik bij vrouwen, omdat zij in tradtitioneel onderzoek doorgaans genegeerd of gepathologiseerd worden (Shapiro, 1989; Henderson, 1993; Ettore, 2004). Dit proefschrift stelt zich daarom tot doel vrouwelijke druggebruikers als normale 'plezierzoekende' mensen op de wetenschappelijke agenda te plaatsen. In het volgende hoofdstuk wordt dieper ingegaan op de wetenschappelijke bias in traditioneel drugonderzoek. Ten derde wil dit onderzoek ook een bijdrage leveren aan de essentialistische benadering van jeugdsubculturen, om inzicht te verwerven in de ambiguïteit van en motivaties voor subculturele identificatie (Fine & Kleinman, 1979; Burssens, e.a., 2004). Groepsidentiteit wordt in dit onderzoek bestudeerd aan de hand van rituelen en zijnswijzen, die een gevoel van gelijkenis en behoren tot een scene opwekken (Allen, 2007).

In het theoretische deel van dit proefschrift wordt uitgebreid ingegaan op deze drie thema's. Maar door gebrek aan empririsch wetenschapelijk materiaal omtrend mijn onderzoeksobject is het theoretisch luik geen uitgebreide samenvatting van onderzoeksverslagen en daaruit afgeleide verklaringen voor gender en dansdruggebruik geworden. Het is vooral een epistemologische stellinginname, die de intrinsieke verbondenheid tussen gender en betekenisgeving van druggebruik en daaraan gerelateerde acties duidt. De methodologische opzet van dit proefschrift is daar een logisch gevolg van. In het derde deel zal dieper ingegaan worden op de metho-

dologische selectiecriteria, mijn rol als onderzoeker en mijn open en subjectieve relatie tot de respondenten, een houding die fundamenteel is in feministisch onderzoek (Oakley, 1981).

Het ***concrete onderzoeksdoel*** bestaat erin om, op basis van een subculturele etnografie met participerende observatie in verschillende EDm-scenes, een beschrijving te maken van de manier waarop drugs gebruikt worden, de activiteiten die ermee gepaard gaan en de context waarin de drugs ervaren en begrepen worden. Daarbij wordt extra aandacht besteed aan de handelingen en narratieven van (en over) vrouwelijke druggebruikers en aan de (morele) doelstellingen, waarden en noden die ze in het nachtleven (trachten te) bewerkstelligen.

Vooraleer in te gaan op het onderzoekopzet is het nog belangrijk te vermelden dat de epistemologische stelling voorafgaand aan het veldwerk en aan het uitwerken van de methodologie werd ingenomen, maar dat de meer inhoudelijke literatuurverwerking niet is gestopt. Etnografische participerende observatie verloopt immers in cyclisch iteratieve fasen (Baarda, De Goede & Teunissen, 1997). Dit betekent dat de gegevens verzameld en verwerkt worden in een op- en neerwaartse spiraal (=cyclisch) en dat men heen en weer gaat tussen stappen (=iteratief), waardoor de probleemstelling tijdens het verloop van het veldwerk wordt bijgesteld en geconcretiseerd. In optimale opstandigheden, waarin je als etnograaf niet gebonden bent aan een tijdslimiet, moet het cyclisch iteratief proces zich kunnen herhalen tot er zich geen nieuwe concepten en aandachtpunten meer aandienen en men volledig saturatie vindt (Bloor & Wood, 2006:96). Dit was in het kader van mijn mandaat niet mogelijk en moet dan ook eerlijk als een belangrijke tekortkoming van dit onderzoek worden meegegeven. Het veldwerk was beperkt in tijd (april'07-juni'08) en als onderwijsassistent heeft men, buiten vakanties, weinig momenten waarop men enkel en alleen aan het proefschrift kan werken (zie bijlage 1). Daardoor kan dit proefschrift niet meer dan een verkenning zijn. Maar ik hoop dat het een verfrissende en vernieuwende kijk biedt op illegaal druggebruik bij vrouwen in het Belgische EDm-nachtleven en dat het andere onderzoekers kan inspireren om de theoretisering verder te zetten.

1.2.2. Opzet van het onderzoek

Bij het opzetten van de subculturele etnografie werd gekozen voor een 'constructivistische grounded-theory benadering'. Hierbij moet men vermijden om vroeg in het onderzoek al gebruik te maken van theoriën en concepten. Daarom werkt men met 'fluïd frames' (Silverman, 2006). Dit betekent dat er voorafgaand aan het onderzoek een centrale analystische notie en enkele richtingaangevende of sensitizing concepts bepaald werden (1.2). Ze helpen, zowel de onderzoeker als de mensen die het werk moeten beoordelen, om focus te houden (Maso, 1987; Paul ten Have, 1999; Boeije, 2006). De keuze voor kwalitatief onderzoek was geen dogmatische keuze, maar volgt logisch uit de probleemstelling. Er werd niet resoluut gekozen voor één specifieke onderzoektraditie, omdat methoden het werkgerei van onderzoekers zijn, zoals een hamer of schroevendraaier het werkgerei van een schrijnwerker zijn (Marvasti, 2004:7-9). Daarom wordt de voorkeur gegeven aan 'verstandig eten' waarbij, op basis van het onderzoeksprobleem, een wetenschappelijk verantwoorde keuze wordt gemaakt. Het model van de 'verstandige eter' gaat ervan uit dat een kwalitatief onderzoeker zich niet al te streng mag laten leiden door methodologische voorkeuren. Men pleit voor minder exclusief gerichte wetenschapsprogramma's, waarbij een methode moet aansluiten bij het probleem en niet andersom (Mulderij, 1995).

In dit onderzoek werd gekozen voor een beredeneerd eclectisme van inzichten uit postmodernistische en poststrustructuralistische tradities, de semiotiek en voor een milde vorm van etnomethodologie. Deze keuze sluit aan bij de centrale analytische notie en sensitizing concepts die in dit hoofdstuk kort toegelicht worden en waarop uitgebreid wordt ingegaan in het theoretische deel (II). Kort komt het erop neer dat druggebruik in dit onderzoek benaderd wordt als 'normaal menselijk gedrag'. Dit sluit aan bij de 'normalisering van illegaal druggebruik'. Normalisering van illegaal druggebruik is kenmerkend voor een laatmoderne samenleving waar consumptie, in de vrije tijd, een tegenwicht moet bieden voor de produductiesfeer. (Parker, e.a., 1998; Taylor, 1999; Measham, 2004). Druggebruik wordt in dit proefschrift bestudeerd als een sociale actie die gestructureerd wordt door culturele verhoudigen, zoals gender, klasse en etniciteit en door institutionele of organisatorische machtsverhoudingen en rollen, waarin culturele verhoudingen ge(re)produceerd worden. Er wordt met andere woorden vanuit gegaan dat druggebruik, gender en andere sociale en culturele identiteiten 'gedaan' of 'genegotieerd' worden in interacties tussen sociale actoren (Messerschmidt, 1997; Measham, 2002).

Om essentialisme te vermijden worden scenes niet gedefinieerd aan de hand van 'deviante' sociale praktijken, maar als smaakculturen, waar leden zich toe aangetrokken voelen omwille van een kruising van smaken en een gesocialiseerde affiniteit of gedeelde sociale en culturele opvattingen (Thornton, 1995). De vier scenes werden geselecteerd op basis van de culturele oriëntatie, waar ze muzikaal bij aansluiten. Daarbij werd een onderscheid gemaakt tussen romantisch of hedonistisch, vririel en alternatief georiënteerde groepen (Van Wel, 1993; Siongers, 2007). Er wordt echter ook rekening gehouden met de toename van het aantal intellectuele of hooggeschoolde (jong)volwassenen, dat actief blijft in het nachtleven en in Edm-scenes. Deze gentrificatie heeft immers een invloed op het 'concept veligheid' en op de segregatie van het nachtleven (Measham, 1998; Hollands 2002; Chatterton & Hollands, 2003; Hadfield, 2008).

Door te vertrekken vanuit de 'doing gender (class and race)' theorie en door scenes te benaderen als 'smaakculturen' en rekening te houden met de 'normalisering van illegaal druggebruik' en de 'gentrificatie' van het laatmoderne stedelijke nachtleven, wil dit onderzoek aan bijdrage leveren aan de deconstructie van gender en aan de deconstructie van het maatschappelijke discours rond jeugd en druggebruik, dat gekenmerkt wordt door binaire tegenstellingen (Young, 1988; Anderson, 2003; Van Nuffel, e.a., 2004). Voor dit soort decontructie moet men inzicht verwerven in *hoe* druggebruikers, gender, klasse en etniciteit doen. Dit vraagt een procedurele onderzoeksopzet, die op haar beurt voorkennis veronderstelt over *wat* mensen doen (Mazeland & ten Have, 1996). Omdat dit soort empirisch wetenschappelijk materiaal zeer schaars is, voor wat betreft illegaal druggebruik in electronic dancescenes, werden in dit onderzoek voornamelijk inhoudelijke vragen gesteld. Deze vragen werden letterlijk afgeleid uit de concrete doelstelling en worden beantwoord in de afzonderlijke besluiten, bij de resulaten van het veldwerk in de vier geselecteerde scenes (deel IV).

(1) Wat is de manier waarop in EDm-scenes illegale drugs gebruikt worden, wat zijn de activiteiten die ermee gepaard gaan en wat is de (sociale en culturele) context waaruit illegaal druggebruik ervaren en begrepen wordt?

(2) Wat zijn de doelstellingen, waarden en normen die vrouwelijke illegale druggebruikers (trachten te) bewerkstelligen in een EDm-scene?

Het is daarom belangrijk te benadrukken dat de theoretische perspectieven voornamelijk gebruikt werden als methodologische uitgangspunten, voor een onderzoek dat in de eerste plaats beschrijvend van aard is. Dit betekent dat de resulaten geen onmiddelijke bijdrage kunnen leveren aan postmodernistische of postructuralistische, semiotische en ethnomethodologische theorievorming. In de conclusie bij de resultaten (deel IV, hoofdstuk 5) wordt wel al een aanzet gegeven tot het beantwoorden van onderstaande procedurele vragen. Dit gebeurt aan de hand van een voorzichtige reflectie die hopelijk andere onderzoekers kan inspireren voor een verdere deconstructie van gender, illegaal druggebruik en subculturen. In het volgende hoofdstuk wordt dieper ingegaan op de theoretische modellen van kwalitatief onderzoek, waaruit de methodologie werd afgeleid, maar eerst wil ik in deze inleiding de concrete achtergrond en uitgangspunten van dit onderzoek samenvatten.

(1) Hoe worden de acties van (vrouwelijke) illegale druggebruikers in EDm-scenes gestructureerd?
(2) Hoe geeft sociale affectie (kruising smaken en overtuigingen) vorm aan het subcultureel kapitaal van een EDm-scene?

1.3. Achtergrond en formele basisprobleemstelling

1.3.1. Motivaties voor een onderzoek naar gender en dansdruggebruik in Edm-scenes

Omdat ik mijn adolescentie in de jaren negentig beleefde, waarin het gebruik van cannabis en dansdrugs in het nachtleven een enorme toename kende, en door mijn werk met dakloze jongeren in Brussel (2001-2002) en vrijwilligerswerk bij de Druglijn (2001-2003), werd het voor mij in de loop der jaren steeds duidelijker dat het medische en juridische label, evenals boodschappen over illegaal druggebruik in de massamedia, onrecht doen aan wat er werkelijk leeft bij jongeren. Ik ben er samen met andere kritische drugonderzoekers van overtuigd dat een groot deel van de illegale druggebruikers nooit in contact komt met hulpverlening en justitie (Decorte, Muys & Slock, 2003). Niet omdat ze niet over de drempel geraken of omdat ons justitieel systeem te zwak is, maar omdat hun (sociale) leven niet ontwricht wordt door het illegaal druggebruik en omdat de voordelen ervan, of het (sociale) plezier, sterk opwegen tegen de negatieve effecten[1]. Daarom heb ik besloten illegaal druggebruik te benaderen vanuit een vrijetijdscontext en de betekenis die het daarin heeft te bestuderen. Omdat algemeen geweten is dat 'Rave milieus' of clubs en feesten waar Elektronische Dansmuziek gespeeld wordt een hoge prevalentie van illegaal druggebruik kennen zou ik me daarop gaan richten (Ter Bogt & Engels, 2005).

Bij de verkenning van de literatuur over illegaal druggebruik in het uitgaansleven viel meteen op dat het voornamelijk om epidemiologisch onderzoek gaat, waarbij heel vaak de nadruk gelegd wordt op risicogedrag. In België is er bitter weinig (systematisch) onderzoek, zeker niet wanneer men specifiek op zoek gaat naar gegevens over illegaal druggebruik en elektronische dansmuziek. Het enige Belgische onderzoek naar subculturele identiteit bij het Edm-publiek is meer dan tien jaar oud en doorprikt, aan de hand van een inhoudsanalyse van krantenartikels, de berichtgeving van de (massa)media over de deviantie van 'housers' die megadancings be-

[1] Zelfs ervaringen met problematische gebruikers, vanuit mijn werk met daklozen en onderzoek dat ik tijdens het eerste jaar bij het ISD deed, deden dit perspectief niet de das om. Waarom dat zo is leerde ik tijdens de eerste fase van literatuurstudie en zal kort worden toegelicht in de volgende paragraaf.

zoeken (Vercaigne, 1996). Het werd gevoerd in de periode waarin de ravescene geïnstitutionaliseerd werd en megadancings erg populair werden. Bij de literatuurstudie viel ook op dat onderzoek nauwelijks aandacht heeft voor vrouwen, wat mijn motivatie om hen als druggebruikers op de wetenschappelijke agenda te plaatsen versterkte (Colpaert, Dewilde & Van der Elst, 2005). De weinige cijfers die er zijn tonen wel aan dat vrouwen, ondanks een opmerkelijke stijging van illegaal druggebruik in de laatste decennia, minder frequent en kleinere hoeveelheden illegale drugs gebruiken dan mannen (Anderson, 1998; EMCDDA, 2005). Om dit te begrijpen zonder terug te vallen op stereotiepe opvattingen over vrouwelijkheid is een gendergevoelig onderzoek noodzakelijk (Maher, 1995; Ettore, 2004). Een breed opgezette zoektocht naar kwalitatief onderzoek leverde echter een zeer mager resultaat op. Na de studies te hebben verwijderd waarin kwalitatieve gegevens gepresenteerd werden als een nominale of ordinale opsomming van eigenschappen, bleek dat slechts vijftien artikels inzicht boden in de relatie tussen gender, seksualiteit[2] en de wijze waarop aan (illegaal) druggebruik betekenis wordt toegekend.

Het feit dat ik in studies over illegaal druggebruik (in het nachtleven) geen specifieke informatie vond over vrouwen is niet verwonderlijk, omdat vrouwen sinds de bloei van de wetenschappen geweerd worden uit de onderzoekspraktijk. Hun geschiedenis behoort niet tot de traditionele academische canon en moest eigenlijk nog geschreven worden toen het mannelijk narratief al diep geworteld was in de academische geschiedschrijving (Degler, 1975; Brooks, 2007:55). Vrouwelijke respondenten zijn zo goed als onzichtbaar in traditioneel wetenschappelijk onderzoek dat, ook in de criminologie, gekenmerkt wordt door 'androcentrisme' en 'overgeneralisatie' (Daly en Chesney-Lind, 1988). Wanneer we er de feministische literatuur op naslaan, zien we dat er in de criminologie vooral gekeken wordt naar vrouwen als slachtoffers in het strafrechtsysteem (Rafter & Heidensohn, 1995:4-6) en dat ze als druggebruikers daarbuiten zowel medisch als sociologisch vaak benaderd worden vanuit hun reproductieve rol (Boyd, 1999). Het gevolg hiervan is een stereotiepe beeldvorming rond vrouwen en een bevestiging van oude culturele idealen die worden aangewend in de in de verantwoording en verklaring van ongelijke vrouw/man verhoudingen. Vrouwen worden steeds opnieuw in een zorgrol of als lustobject beschreven of worden benaderd als zwak en irrationeel (Connell, 1987).

Omdat kennis macht inhoudt hebben feministen er, vooral in de jaren tachtig, voor gepleit dat hun onderzoek een politiek doel moet hebben. Als feministisch onderzoeker kan je geen onderzoek doen puur voor de kennis. Het doel moet altijd het verbeteren van de maatschappelijke positie van vrouwen zijn (Harding, 1986:17-18; Stanley & Wise, 1983 In: Silverman, 2006:274). In tegenstelling tot de periode waarin ik zelf student was en ook daarvoor, komen gender en feminisme nu wel al in de zijlijn van de opleiding criminologie aan bod, als eenmalig lesonderwerp en soms in keuzevakken. De situatie is ondertussen dus gelukkig al wat bijgesteld, maar er is nog veel werk aan de winkel, want gender blijft een marginaal onderzoeksobject en wordt nog veel te vaak gereduceerd tot de variabele 'geslacht'. Gender is echter onmiskenbaar één van de oudste, meest universele en sterkste bronnen van vele moreel gewaardeerde concepten in de wereld (Harding, 1986:167) en illegaal druggebruik (en criminaliteit) is daar een schoolvoorbeeld van. Sinds de negentiende eeuw (bv. Butler, 1875) wordt er in de feministische literatuur, gewezen op een 'dubbele standaard', voor de sociale rechtvaardiging of afkeuring van (illegaal) druggebruik bij vrouwen. Vanuit deze overtuiging wordt de onderdrukking en uitbuiting

[2] Algemeen bleek men ook in kwalitatief onderzoek vooral aandacht te hebben voor risiccogedrag, heel vaak bij homoseksuele groepen.

van vrouwen die zich in de publieke sfeer intoxiceren sociaal en soms ook juridisch gerechtvaardigd (Anderson, 2001).

Dit proefschrift wordt niet vanuit de positie van adviseur of partizaan, maar vanuit de positie van 'leerling' (scholar) geschreven, wat een open of 'liberale' benadering veronderstelt (Silverman, 2006:353-354). Het is een fundamenteel onderzoek waarbij men kennis produceert omwille van de kennis, zonder dat er een concreet en praktisch nut of toepassing in het zicht hoeft te zijn. Omdat mijn verkennend onderzoek de maatschappelijke positie van vrouwen niet werkelijk zal verbeteren kan het niet als puur feministisch bestempeld worden. Dit neemt niet weg dat ik het uitgebreide epistemologische en methodologische werk van feministische wetenschappers hoog waardeer en dat hun inzichten en kritieken mee vorm hebben gegeven aan zowel de ontwikkeling van de probleemstelling als de methodologie. Het onderzoek wil dus wel gendergevoelig zijn en zo een tegenwicht bieden voor de stereotype beeldvorming rond vrouwelijke druggebruikers.

1.3.2. Formele basisprobleemstelling

Centrale analytische notie

In de methodologische literatuur wordt aangeraden om, ondanks de noodzakelijke flexibiliteit van een kwalitatieve probleemstelling, ook in kwalitatief onderzoek de probleemstelling centraal te stellen en dus verwachtingen te scheppen die richting geven aan het onderzoek. Omwille van de flexibele aard van kwalitatief onderzoek spreekt men van een formele basisprobleemstelling, waaruit de onderzoeksvragen kunnen worden afgeleid, die in de loop van het onderzoek kan wijzigen. In een formele basisprobleemstelling wordt een centrale analytische notie geformuleerd. Deze bestaat uit een toelichting van de centrale idee of enkele algemene noties die de fundamentele betekenis van verschillende aangewende theoretische perspectieven duiden. Daarnaast worden ook sleutelbegrippen, die aansluiten bij het wetenschappelijke perspectief van de onderzoeker, toegelicht. Evenals enkele begrippen die nog verder moeten ingevuld worden. Sleutelbegrippen worden ook 'sensitizing concepts', attenderende, gevoelig makende of richtinggevende begrippen genoemd. Deze begrippen zijn voorlopig niet uitgewerkt, maar vormen de eerste lens of bril die de onderzoeker zicht op het veld geeft en ze spelen een belangrijke rol in de analyse. Het is de bedoeling dat de concepten, die eerst een ruime en algemene beschrijving hebben, tijdens de analyse worden ingevuld in het veld van het onderzoek. Deze begripsverheldering is een bijdrage aan theorievorming (Paul ten Have, 1999; Maso, 1987; Boeije, 2006).

In dit onderzoek werd vertrokken vanuit constructivistisch geïnspireerde theorieën over illegaal druggebruik, gender en subculturen. Constructivisten zijn geïnteresseerd in hoe menselijke interacties mee vorm geven aan de sociale werkelijkheid (analytisch object) en erkennen dat we kennis niet vinden maar construeren (Marvasti, 2004:5)[3]. Omdat mijn onderzoek drie theoretische onderwerpen samenbrengt (illegaal druggebruik, gender en scenes) werden bij aanvang al een belangrijk aantal aandachtpunten vastgelegd, die in de hierop volgende titeltjes worden overlopen. Deze toelichting biedt meteen ook een kapstok voor het theoretisch kader dat in

[3] Zo een uitgangspunt verschilt van positivistische of empiristische benaderingen die ervan uitgaan dat er waarneembare, algemeen geldende structuren bestaan die het handelen van mensen bepalen. In een positivistische benadering van de werkelijkheid worden sociale structuren niet in vraag gesteld. Waargenomen eigenschappen van mensen worden als wetmatige predisposities voor sociale fenomenen aangewend, waardoor men een essentialistisch mensbeeld creëert.

deel twee van dit proefschrift wordt uiteengezet. Om het opzet van dat deel te volgen worden de 'theoretische perspectieven' en de 'sensitizing concepts', of de centrale analytische notie, in een bredere historische context geplaatst. Achteraan in vindt u ook een schematisch overzicht van de centrale ideeën en sensitizing concepts.

Overgang van positivisme naar constructivisme

De overgang van positivisme naar constructivisme was het gevolg van kritieken op het essentialisme van sociaal wetenschappelijk onderzoek. In een eerste fase werd de idee van waarneembare structuren opgegeven en overgegaan naar onzichtbare sociale (structuralisme) en psychologische (constructionisme) structuren (Allen, 2007). De verdere evolutie van constructivistisch geïnspireerd onderzoek kenmerkte zich door een toenemende aandacht voor de relatie tussen het subject (individu) en betekenisgeving. In dat kader werd er door New deviance theoretici op gewezen dat het labelen of criminaliseren van 'illegaal druggebruik' een arbitrair en 'selffulfilling' proces was, waar machtige sociale groepen een belangrijke invloed op hadden (Young, 1988). Wat betreft sekse en gender werden verschillen in sociale verhoudingen en rollen blootgelegd (Hahn Rafter & Heidensohn, 1995). Men stelde ook vast dat bepaalde jongerengroepen zich verzetten tegen de normen en waarden van volwassenen of tegen ongelijke verdeling van productiemiddelen (Hebdige, 1979).

Een eerste belangrijke theoretische stroming die vaak het basisuitgangspunt voor constructivistisch onderzoek wordt genoemd, was het symbolisch interactionisme, ook wel 'interpretivism' genoemd (Marvasti, 2004:5; Bloor & Wood, 2006:159). Zij verdiepten zich in de idee dat het gebruik van (illegale) drugs, genderverhoudingen en rollen evenals identificatie met een subcultuur of scene, een sociaal leerproces is. Dat proces wordt gekenmerkt door de communicatie van informele en sociale controlemechanismen, die 'genot of plezierbeleving' in sociale orde of samenleven mogelijk maken (Becker, 1963; Zinberg, 1984; Young, 1988). Maar het essentialistische probleem bleef zijn schaduw werpen op de sociale wetenschappen. Sociale wetenschappers willen immers maatschappelijk relevante uitspraken kunnen doen over of kennis verwerven over het handelen van een groep mensen. Dat valt echter moeilijk te rijmen met de idee dat ieder subject zelfstandig betekenis geeft aan haar of zijn wereld. Zo komt men tot een epistemologische patstelling waarbij men enerzijds dogmatische veralgemeningen maakt en anderzijds blijft steken in fragmentarische illustratieve verhalen (Tanesini, 1999).

Ondanks de relevante feministische inzichten over historisch gegroeide identiteiten wezen postmodernistische feministen erop dat elk individu zijn eigen geschiedenis heeft en dat de maatschappij, evenals de werkelijkheid, gefragmenteerd is. Wanneer men deze idee doortrekt zouden mensen voortdurend in verandering zijn en wordt het onmogelijk ooit nog wetenschappelijke uitspraken te doen. Maar feministisch onderzoek stelt zich nog steeds tot doel de positie van vrouwen te verbeteren. In plaats van vrouwen te emanciperen of als apart ontwikkelde soort te benaderen, streden feministische postmodernisten voor een doorgedreven deconstructie van de betekenis van historisch gegroeide sociale verhoudingen (Butler, 1990). Omdat de geschiedenis illustreert dat sociale verandering mogelijk is, ook al gaat het traag, vestigden ze hun aandacht op de werking van mechanismen, waaruit sociale verhoudingen geproduceerd en gereproduceerd worden. Men onderscheidde (gendering) mechanismen op verschillende niveaus: cultureel, sociaal en persoonlijk. Op persoonlijk vlak duidde men de reflexiviteit van handelingen of het feit dat mensen hun handelingen aanpassen aan bepaalde situa-

ties (Harding, 1986). Die reflexiviteit werd niet gezien als een onoverkomelijke subjectiviteit, omdat het (geïnternaliseerde) kennis van een sociale situatie veronderstelt.

Reflexiviteit is een sociaal leerproces dat zich in interacties afspeelt (Adkins, 2004a). De idee van socialisatie laat toe na te denken over de verschillende sociale instituties die een bemiddelend effect hebben op het individu en de structuur, wat aan feministen de mogelijkheid biedt een politiek van verandering te voeren (Walklate, 2003:84-85). Hun werk was ook inspirerend voor nieuwe theorieën waarbij men illegaal druggebruik ging benaderen als een sociaal gestructureerde actie (Messerschmidt, 1997), waarin gender 'gedaan' wordt (West & Zimmerman, 1987). Subculturen worden ook niet langer gezien als homogene groepen. Men wijst erop dat het smaakculturen geworden zijn waarin subcultureel kapitaal gecommuniceerd wordt. Smaakculturen ontstaan omdat mensen sociale affiniteit voor elkaar voelen, die voorkomt uit een kruising van smaken en (gesocialiseerde) opvattingen (Thornton, 1995). Omdat het postmodernisme deze nuances heeft aangebracht en zo het constructivisme hielp ontdoen van z'n essentialistische aard sluit ik me aan bij sociologen die dit en niet het symbolisch interactionisme als basisuitgangspunt voor kwalitatief onderzoek en constructivistische theorievorming zien (Marvasti, 2004:5).

Tenslotte worden in het theoretisch kader ook enkele inzichten uit sociale netwerk en primaire socialisatie benaderingen aangehaald. Deze illustreren hoe en in welke mate sociale relaties in een scene sociale leerprocessen van groepsidentificatie en de wijze waarop gender wordt gedaan beïnvloeden. Ze komen daardoor zowel in het hoofdstuk over illegaal druggebruik als in de hoofdstukken over gender en over scenes aan bod. Omdat deze inzichten tijdens het veldwerk werden verkregen en dus initieel geen sensitizing concepts opleverden, worden ze pas in het besluit van deel twee samengevat.

Overgang van een moderne naar een laatmoderne samenleving

In deel twee van dit proefschrift worden de hoofdstukken over illegaal druggebruik en scenes ingeleid met een stukje geschiedenis, waarbij wordt ingegaan op de synergetische verbondenheid tussen illegaal druggebruik en rave- en clubculturen of EDm-scenes. We zullen zien dat de moderne samenleving gekenmerkt werd door een zeer strikte moraal, die in de loop van de twintigste eeuw (opnieuw) versoepelde. Er wordt ook een paragraaf gewijd aan de invloed van laatmoderniteit op de maatschappelijke betekenis van illegaal druggebruik of subculturen. Laatmoderniteit wordt benaderd aan de hand van drie belangrijke eigenschappen: individualisme, hedonisme en consumentisme. Deze eigenschappen worden in verband gebracht met historische evoluties in de drang naar zelfrealisatie, de betekenis van vrijetijdsbesteding en de verhouding tussen consumptie en productie (Shapiro, 1999; Taylor, 1999; Calafat, e.a., 2003; Measham, 2004).

Wat betreft illegaal druggebruik wordt ingegaan op de relatie met de laatmoderne consumentenethos en de democratisering van het civilisatieproces. Dat civilisatieproces wordt gekenmerkt door een afzwakking van een opgelegde moraal die paradoxaal een versterkte zelfcontrole vereist. Illegaal druggebruik wordt in dit kader gezien als een chemisch carnaval of een in tijd en ruimte afgebakend controleverlies (van Ree, 2002). In dit kader wordt ook verwezen naar de 'carnaval of crime', 'culture of controle' en 'normalisering' theorieën. Het begrip 'carnaval of crime' (Presdee, 2000) duidt de inconsistente en ontoereikende repressie van deviante ontspanningsactiviteiten. Hierbij aansluitend wordt er vanuit de 'culture of controle' theorie op gewezen dat de

staat het veiligheidsbeleid niet alleen aankan en haar repressie aanvult door aan gemeenschappen 'self-governance' toe te kennen, waardoor zij mee verantwoordelijkheid dragen (Garland, 2002). De 'normaliseringsthese' wijst enerzijds op een toename in gebruik en beschikbaarheid van illegale drugs. Anderzijds duidt ze een acculturatie van illegaal druggebruik, die kan begrepen worden vanuit een laatmoderne context waarin gecontroleerd controleverlies in wilde zones is toegestaan (Parker, Aldridge & Measham F., 1998; Measham, 2004).

In het hoofdstuk over scenes wordt verduidelijkt waarom commercialisering en mediatisering van muziek en stijl de mogelijkheid tot identificatie met een subculturele groep bemoeilijken (Bennett & Harris-Kahn, 2004). Groepsidentificatie wordt ook vertroebeld door een individuele fragmentarische stijl, maar omdat die gekenmerkt wordt door een gesocialiseerde reflexiviteit is subculturele identificatie nog steeds relevant. Omdat de huidige subculturen niet passen in eerdere definities die uitgaan van een homogene structuur, benadert men ze nu als situationele smaakculturen waarmee sommigen zich sterk en anderen zich minder sterk verbonden voelen (Thornton, 1995). In het kader van EDm worden ook concepten zoals lichte gemeenschappen, neotribes en scenes aangewend om te benadrukken dat tijdelijk genot en samen plezier beleven of hedonisme centraal staan in de groepsbeleving (Bennett, 2006; Palmaerts, 2007).

Belangrijk is hierbij te vermelden dat onderzoek heeft aangetoond dat er in het EDm-nachtleven verschillende van dit soort sub- of clubculturen kunnen onderscheiden worden op basis van smaakverschillen in muziek, stijl en houding tegenover illegaal druggebruik of andere vormen van (uitgaans)criminaliteit (Hutton, 2006). Verschillende onderzoekers benadrukken dat er nood is aan onderzoek dat inzicht biedt in deze verschillen (Hunt, Joe-Laider & Moloney, 2008). Omdat mijn onderzoek verkennend van aard is heb ik me vooropgesteld meerdere groepen te bestuderen. Zo kan een analyse gemaakt worden van eventuele verschillen in smaak en opvattingen die een invloed hebben op de rechtvaardiging van illegaal druggebruik bij vrouwelijke leden van een scene.

Hoofdstuk 2: maatschappelijke en theoretische context

2.1. Opzet

In dit hoofdstuk wordt eerst dieper ingegaan op het drugdiscours (2.2), dat een verhaal van uitersten is (2.2.1) en belangrijke wetenschappelijke bias kent (2.2.2). Daarna wordt ingegaan op de aangenwende theoretische modellen van kwalitatief onderzoek (2.3). Er werd geopteerd voor een beredeneerd eclectisme (2.3.1), van postmodernisme en poststructuralisme (2.3.2), semiotiek (2.3.3) en etnomethodologie (2.3.4). Hierbij werd er vanuitgegaan dat kennis subjectief is (2.3.5). De implicaties hiervan op het veldwerk komen in het laatste titeltje aan bod (2.3.6).

2.2. Drugdiscours

2.2.1. Een verhaal van uitersten

In het publieke discours rond drugs wordt vaak geen onderscheid gemaakt tussen 'druggebruik' en 'drugmisbruik'. De massamedia hangen een homogeen beeld op van druggebruik dat gebaseerd is op 'worstcasescenario's'. Hierdoor wordt voorbijgegaan aan de complexiteit van het fenomeen. Het discours over illegaal druggebruik vervalt meestal in een demonisering of een bagatellisering van het probleem. In die tegenstelling komt vaak ook het debat over legalisering aan bod. Tegenstanders van een legalisering van drugs beroepen zich vaak op de wetgeving en op wetenschappelijke kennis over de schadelijkheid van druggebruik. Daarbij wordt voorbijgegaan aan feit dat wetgeving veranderlijk is in tijd en ruimte, evenals aan het feit dat tal van legale roesmiddelen ook schadelijk zijn. Voorstanders van een legalisering van druggebruik hebben van hun kant nogal eens de neiging om negatieve effecten te minimaliseren. Daardoor biedt men geen antwoord op de vraag hoe het probleem van afhankelijkheid maatschappelijk onder controle kan gehouden worden (Decorte e.a., 2003: 19-29). In het kader van mijn proefschrift leek het niet noodzakelijk om hier theoretisch stelling tegenover in te nemen, maar vele respondenten hebben hierover wel mijn mening gevraagd. Hierbij heb ik steeds geantwoord dat het niet mijn kennisgebied betreft maar dat ik de idee van regulering het meest genegen ben, waarbij ik verwees naar het beleid rond de productie en verkoop van alcohol en tabak (Decorte, 2003).

Vanuit een kritisch criminologisch kader kan men niet blind zijn voor de inconsistenties in het drugbeleid en de wetgeving. Het is moeilijk te begrijpen waarom bepaalde middelen wel of niet legaal verkrijgbaar zijn. Wel duidelijk is dat het om een culturele of morele grens gaat die, zoals we in het volgende titeltje zullen zien, niet objectief wetenschappelijk onderbouwd is omdat men enkel kijkt naar de nadelen en men de voordelen negeert. In het eerste hoofdstuk van deel twee zullen we zien dat de huidige juridische grenzen sterk afwijken van de sociale realiteit die gekenmerkt wordt door een normalisering van bepaalde illegale drugs, zoals cannabis en dansdrugs. Als we het hebben over een culturele grens gaat het dus niet om een algemene afkeuring van bepaalde middelen. Om welk soort culturele grens gaat het dan wel?

De opdeling tussen legale en illegale drugs is echter vooral arbitrair (Becker, 2001). In tegenstelling tot wat velen denken, is het onderscheid niet gebaseerd op farmacologische categorieën die een indicatie geven van de effecten of de schadelijkheid. Bepaalde illegale middelen zoals cannabis zijn immers niet meer of zelfs minder sterk en schadelijk dan legale middelen, zoals alcohol. Van Ree (2002:351) ziet een overeenkomst tussen de illegale status van bepaalde roesmiddelen en het belang van smaak, geur en psychotrope effecten. Illegale drugs worden alleen gebruikt omwille van hun psychotrope eigenschappen, terwijl alcohol, koffie, thee en zelfs tabak kunnen aangewend worden als dorstlessers of omwille van de smaak of geur. Dit klopt naar mijn mening niet helemaal, want wiet en hasjiesj hebben wel smaak en gebruikers geven aan dat dit een belangrijk aspect van hun gebruik is (Decorte, e.a., 2003: 120-122). Anderzijds wordt in verschillende landen rond het gebruik van deze middelen een toleranter beleid gevoerd en hebben sommige, waaronder België en Nederland, zelf een decriminalisering van cannabis doorgevoerd voor volwassenen.

We moeten wetgeving veeleer zien als een dynamisch gegeven dat geïnspireerd wordt door de belangen van machtige ideologische en economische groepen in een samenleving (Becker, 2001). Een voorbeeld hiervan is de papier- en plasticindustrie, evenals de farmaceutische industrie, die voordeel hadden bij een verbod op hennepteelt. Hennep leverde tot in de jaren 1920 immers een goedkope grondstof en kende talrijke medische toepassingen, wat de verkoop van duurdere consumptiegoederen in de weg stond (Hellinga en Plomp, 1994:23)[1]. Eerder al werden in een Internationaal Opiumverdrag (1912), de krijtlijnen uitgezet voor een verbod op de niet-wetenschappelijke productie en het bezit van cocaïne en opium (Friman, 1999:94). Naast cannabis, opium en cocaïne werden er in de loop van de twintigste eeuw steeds nieuwe farmacologische producten, die door subculturen voor genot en ontspanning werden gebruikt, aan de lijst van de verboden middelen toegevoegd. We zullen in het eerste hoofdstuk van deel twee zien dat dit moet begrepen worden als een poging van economische en moralistische drukkingsgroepen om de evolutie naar meer vrije tijd, die hedonistische besteed werd, tegen te werken. Het heeft ook een hele 'hulpverleningsindustrie' doen ontstaan. Deze werkte vanuit een zelfde moraal en liet zijn sporen na in het later ontstane ziektemodel of pathologisch model (Cramer & Schippers, 1994).

Een realistisch beeld van druggebruik moet, volgens Young, het bestaan van problemen erkennen zonder er een karikatuur van te maken. Zo een beeld wordt door machtige groepen in de maatschappij namelijk omgezet in morele paniek. Om hiermee aan te vangen moeten we niet wachten tot de machtigen bestreden zijn. Radicale veranderingen, zoals het aanvaarden van illegaal druggebruik, in kleine deeldomeinen van het maatschappelijke leven, zoals vrije tijd, behoeven immers geen aanpassing van de volledige sociale orde en leiden daardoor ook niet tot cultureel verval (Young, 1988:52).

2.2.2. Wetenschappelijke bias

Negatie van niet-problematische druggebruikers

[1] Er is dus ook een ecologisch argument pro-legalisatie namelijk de terugkeer naar duurzame grondstoffen voor papier, verpakking, textiel, vezels en in verharde vorm zelfs voor de bouw en zware industrie. Heel langzaam zien we dat hennep, bijvoorbeeld in Frankrijk, terug gekweekt wordt. Aanhangers van een legalisering wijzen er ook op dat in derde wereldlanden een heropbloei van de hennepindustrie een duurzame oplossing zou kunnen zijn voor het heropleven van de landbouw.

Meer genuanceerde benaderingen bestaan, maar doorgaans wordt druggebruik in wetenschappelijk onderzoek als een sociaal, psychologisch, medisch of juridisch probleem bestudeerd (van Ree, 2002:349). Wetenschappelijke kennis over de sociale en lichamelijk schade door druggebruik is voor het grootste stuk gebaseerd op respondenten uit de hulpverlening of justitie. Men vertrekt met andere woorden vanuit een groep waarvan men vooraf zeker is dat er sociale problemen en/of gezondheidsproblemen zijn. Zonder zich af te vragen hoe het zit met de onzichtbare groep van druggebruikers, wordt deze kennis gegeneraliseerd tot een wetmatige verklaring voor illegaal druggebruik. De laatste jaren proberen sociaal drugonderzoekers daar verandering in te brengen, maar onderzoek bij de algemene bevolking blijft schaars.

Drugs als probleem wordt traditioneel verklaard als een fatale Drievuldigheid. Armoede wordt daarbij gezien als 'de' oorzaak van druggebruik, waarvan wordt aangenomen dat het onafwendbaar leidt tot afhankelijkheid en criminaliteit (Allen, 2007; Valentine en Fraser, 2008). Hulpeloosheid of wanhoop, die volgen uit een uitzichtloze financiële situatie, kunnen er volgens sommige auteurs toe aanzetten dat mensen repetitief terugvallen op gedrag dat een instant goed gevoel opwekt, zoals het gebruik van middelen, gokken of andere vormen van gedrag dat verslavend kan werken. Vrouwen zouden hier vatbaarder voor zijn, omdat ze over het algemeen minderbetaalde jobs hebben en omdat er in de hedendaagse samenleving steeds meer eenoudergezinnen zijn, waarin vooral moeders er financieel helemaal alleen komen voor te staan. Men noemt dit de 'feminisering van de armoede'. Van hopeloosheid wordt ook verondersteld dat dit bij vrouwen een sociaal aangeleerd patroon is (Van den Bergh, 1991:20).

Negatie van plezier als maatschappelijk bindmiddel

Geen enkele positivistische theorie erkent dat mensen drugs gebruiken voor het 'plezier', zonder dat dit onomkeerbaar leidt tot afhankelijkheidsymptomen die het gedrag van mensen na zekere tijd volledig gaan bepalen (Young, 1988:24-25). Melodramatische verhalen die toebehoren aan druggebruikers bij wie het sociaal functioneren ontwricht is, gaan echter in tegen de ervaringen en risicobeperkende wijze waarop vele jongeren met illegale drugs omgaan (Kelly, 2006). Toch blijven drugonderzoekers en ander gezondheidsgerelateerde onderzoekers en ook de hulpverlening doorgaan in deze traditie. Ze bekrachtigen gedisciplineerde en ascetische vormen van genot en negeren lichamelijke drang en lusten. Vleselijk en extatisch genot worden steeds gezien als irrationeel en ongecontroleerd gedrag dat vraagt om interventie (Holt & Treloar, 2008:349-352).

Het editoriaal in het thematisch nummer 'Pleasure and Drugs' van het 'International Journal of drug policy' haalt veelvoudige oorzaken aan voor de academische negatie van 'plezier' bij druggebruik. Zo kan men 'plezier' niet kwantificeren, wat de studie ervan bemoeilijkt. Daarnaast wordt onderzoek dat plezier ontkent beter gefinancierd (Holt & Treloar, 2008). Omdat drugonderzoek vaak gesubsidieerd wordt vanuit de overheid, ondersteunt het doorgaans ook het beleid. Drugbeleid gaat uit van repressie en afdwingbare hulpverlening, wat kan verklaard worden door het blind geloof van beleidsmakers in de probleemoplossende capaciteit van sociale hulpverlening en door de onwetendheid over wetenschappelijke bias bij de bevolking (Allen, 2007:1-2).

Naast de reeds vermelde bias in respondentengroepen is beleidsonderzoek gebaseerd op een 'hypothetisch' deductieve empirische benadering. Dit wil zeggen dat men, op basis van onderzoek naar de relatie tussen drugs

en verwervingscriminaliteit[2], besluit dat drugs in het algemeen criminaliteit veroorzaken. Chris Allen wijst er ook op dat door de overheid opgelegde sancties of autoritaire vormen van hulpverlening niet werken voor mensen die een 'natuurlijk houding' hebben tegenover illegaal druggebruik en criminaliteit. Aan de hand van verhalen van mensen uit achtergestelde buurten toont hij aan dat zowel substitutiebehandelingen als drughulpverlening in de gevangenis niet werken, omdat het doel ervan niet begrepen wordt en omdat de 'coping strategieën' die mensen er aanleren niet werken in hun reële leven (Allen, 2007:69-83).

De negatieve houding tegenover genot en de ontkenning van plezier in drugonderzoek is een gemiste kans. Vanuit verschillende sociaal wetenschappelijke domeinen worden indicaties gegeven dat het zoeken van 'plezier' de oorzaak en verklaring zou kunnen zijn voor, al dan niet gematigde, patronen van druggebruik. Volgens de psychoanalyse is plezier aanwezig in elke ontwikkeling, zowel in een normatieve als abnormale ontwikkeling. Volgens Freud zijn alle handelingen die noodzakelijk zijn om te overleven plezierig. De reden hiervoor is dat mensen plezierige handelingen herhalen. Hij beschrijft ook de spanning tussen 'plezier' en een 'doodswens' of 'death drive'. Omdat plezier een fatale drang inhoudt, maar anderzijds noodzakelijk is in de overlevingstrategie, zijn mensen genoodzaakt samen te werken en voor elkaar te zorgen. Plezier is volgens de psychoanalyse dus zowel noodzakelijk voor de ontwikkeling van het individu, als voor de ontwikkeling van een samenleving, omdat het mensen ertoe aanzet coöperatief samen te leven. Narratieven of verhalen over gebruik, genot, beperkingen en keuzes spelen daarbij een belangrijke rol (Valentine & Fraser, 2008:411-412).

Men kan in de beperkt beschikbare wetenschappelijke literatuur die aandacht heeft voor plezier en druggebruik twee conceptuele benaderingen onderscheiden. De eerste is een fysiologische of farmacologische benadering en ziet plezier als een 'gevoel of bewuste sensatie' die door het gebruikte middel wordt opgewekt. Hierbij wordt geen rekening gehouden met de manier waarop drugs gezocht, voorbereid, geanticipeerd en geconsumeerd worden. De andere is een klassieke sociologische benadering, waarbij het plezier van druggebruik bestudeerd wordt in relatie tot de manier waarop ze gebruikt worden, de activiteiten die ermee gepaard gaan en de context waarin drugs ervaren en begrepen worden (Holt & Treloar, 2008:350).

Deze benadering erkent het belang van narratieven over druggebruik, evenals het belang van samenwerking tussen druggebruikers. Dit perspectief werd als uitgangspunt van mijn proefschrift aangewend. Omdat mensen met traditionele opvattingen over druggebruik en drugbeleid bij het horen van mijn probleemstelling huiverend en vaak boos reageren, of het onderwerp van dansdruggebruik afdoen als een irrelevant criminologisch thema, wil ik onderstrepen dat plezier van belang is voor ALLE druggebruikers, ook voor mensen wiens leven er sociaal door ontwricht wordt of voor mensen die er sterk afhankelijk van zijn. Vanuit verschillende domeinen klinkt de vraag om kennis over de wijze waarop door middel van drugs plezier beleefd wordt.

Valentine en Fraser (2008:412) noteren dat problematische gebruikers van illegale drugs traditioneel benaderd worden als 'passieve slachtoffers', bij wie armoede en sociale achterstelling als oorzaken van hun probleem worden gezien. Ze verwijzen onder andere naar het werk van de feministe Judith Butler (1997), die in het hoofdstuk over gender nog aan bod komt, om te pleiten voor een erkenning van het subject. Ze benadrukken dat armoede en marginalisering op zichzelf staande sociale 'ziektes' zijn. Deze ziektes kunnen in sommige gevallen trauma veroorzaken die de capaciteit van mensen om te reageren en te handelen of met de 'doodswens

[2] Deviante handelingen of criminaliteit die gepleegd worden met als doel te voorzien in roesmiddelen.

die gekoppeld is aan plezier' om te gaan, beperkt. Maar we mogen armoede en sociale uitsluiting niet automatisch als de oorzaak van problematisch druggebruik beschouwen, want ook dit is een hypothetische deductie. Het onderzoek van Valentine en Fraser toonde aan dat getraumatiseerde druggebruikers evenzeer op zoek zijn naar de beleving van 'plezier' als andere gebruikers. Zelfs in methadononderhoudsprogramma's die geacht worden genotvrije behandelingen te zijn.

Een pleidooi voor de erkenning van plezier vinden we ook terug in Foucaults' vaak geciteerde en uitgebreide geschiedenis van seksualiteit ('History of sexuality' 1978, 1986, 1990, in Race, 2008:418). Zijn analyse toonde aan dat de menswetenschappen gebaseerd zijn op de afwijking van bepaalde groepen van de sociale orde; de gekken, de perversen en de onproductieven. De zogezegde objectieve wetenschappen zijn in wezen dus sterk verbonden met de toewijzing van deviante labels en met de spreiding van vooroordelen aan de hand waarvan 'normale' en 'abnormale' individuen gemarkeerd worden. Om een uitweg te vinden voor deze ondemocratische praktijken moet zorg gedepathologiseerd worden. Dat kan volgens Foucault door de focus te verleggen naar het sociale leerproces van genot of plezier. Zo verschuift de aandacht van de vraag 'Of een individu zich inschrijft in universele morele codes?' naar de vraag 'Hoe een lichaam bepaalde morele doelstellingen bewerkstelligt?' en 'Welke waarden en noden in bepaalde handelingen worden betracht?' Howard Becker deed op dit vlak baanbrekend werk vanuit onderzoek naar cannabisgebruik in subculturen, dat in het hoofdstuk over illegaal druggebruik aan bod komt (Race, 2008:420).

Feministische kritieken tonen aan dat de idee dat zorg gedepathologiseerd kan worden door de aandacht te verleggen op plezier, ook interessant is voor de studie van illegaal druggebruik bij vrouwen (Ettore, 2004). Als ze al worden bestudeerd, worden hun druggebruik en de problemen die ermee gepaard gaan traditioneel verklaard als een pathologie of een afwijking van de sociale orde (Shapiro, 1989). De natuurlijk geachte sociale rol van vrouwen is zorgend of moederend. Vrouwen worden benaderd als fysiek, psychisch of moreel zwak en inschikkelijk aan de seksuele driften van de man (Connell, 1987, 2002). De stereotiepe benadering van vrouwelijke druggebruikers werkt stigmatisering in de hand (Rosenbaum, 1996; Boyd, 1999; Maher, 1995). Tenslotte is het inzicht verwerven in plezier bij illegaal druggebruik belangrijk omdat opvoeding en preventie het meest effectief zijn wanneer het publiek, in dit geval de potentiële druggebruikers, ze geloofwaardig vindt. Daarom is het ook noodzakelijk dat de media, die een belangrijke rol spelen in de educatie rond drugs, een eerlijker beeld ophangen (O'Connor, 1990).

2.3. Theoretische modellen van kwalitatief onderzoek

2.3.1. Beredeneerd eclectisme

De keuze van een constructivistisch perspectief en 'grounded theory' impliceert dat naar de sociale werkelijkheid gekeken wordt als iets dat geconstrueerd wordt en dat de onderzoeker hier zelf aan deelneemt. Door de brede waaier aan richtinggevende concepten, die in de vorige paragraaf werden toegelicht en in de loop van het veldwerk verder ontwikkeld en uitgewerkt werden, neigt mijn benadering naar eclestisme, waar in de methodologische wordt voor waarschuwd (Ten Have, 1999). Daarom probeer ik in deze paragraaf de methodologisch theoretische inkadering van dit proefschrift te verduidelijken.

Etnografie kan opgedeeld worden in twee theoretische modellen: het naturalisme en de etnomethodologie (Silverman, 2006: 65-103). In dit onderzoek werd gekozen voor een milde versie van etnomethodologie, zoals die werd uitgewerkt door Harvey Sacks (1992 in Silverman, 2006:100-103). Het adjectief 'milde' is in het kader van dit proefschrift erg belangrijk omdat etnomethodologie, dat in de jaren zestig van de vorige eeuw ontwikkeld werd door de fenomenoloog Garfinkel, zich initieel naast constructivistische perspectieven plaatst. Vooraleer hierop in te gaan wil ik stilstaan bij het vierde theoretisch kader. Omdat zijn werk een methodologisch handboek en geen diepgaande theoretische analyse wil zijn heeft Silverman weinig aandacht voor het postmodernistische model (Silverman, 2006:378). In het kader van dit proefschrift is het postmodernisme wel belangrijk. Omdat die visie op kennisverwerving of epistemologie de mogelijkheid biedt om gender, illegaal druggebruik en subculturen anders te conceptualiseren en te ontdoen van stereotiepe en stigmatiserende connotaties. In de volgende paragraaf wordt postmodernisme als een paraplubegrip aangewend[3] (Leavy, 2007:87), waaronder de in dit onderzoek gebruikte methodologisch theoretische perspectieven en werkwijzen kunnen worden samengebracht.

2.3.2. Postmodernisme en poststructuralisme

Postmodernisme is ontstaan als reactie op het modernisme en kan gezien worden als de hedendaagse interpretatieve wetenschapszuil. Postmodernisten verwerpen het binaire onderzoekssubject van de moderne wetenschappen of het Cartesiaanse subject, omdat het denken in tegenstellingen essentialisme in stand houdt en zo de onderdrukking van vrouwen en andere sociale groepen ondersteunt[4]. Postmoderne interpretatie is introspectief en anti-objectivistisch (Rosenau 1992:119). Postmodernisten geloven niet dat de empirische wereld objectief kan bestudeerd worden en verwerpen de idee dat beweringen van een auteur de werkelijkheid kunnen representeren. Daarom propageren ze een hoge mate van reflexiviteit bij de productie van kennis (Bloor & Wood, 2006:74).

Postmodernisten geloven niet dat de sociale realiteit in één groot verhaal kan gevat worden (Leavy, 2007: 93). Ze gaan ervan uit dat er verschillende interpretaties van de sociale werkelijkheid bestaan, waar men geen autoritaire waarde of privilegieerde status kan aan toekennen (Rosenau, 1992:14). Objectieve kennis is volgens postmodernisten niet mogelijk, omdat kennis gemaakt of geconstrueerd wordt aan de hand van taalkundige en andere betekenisgevende bronnen eigen aan een bepaalde cultuur. Kennis is volgens postmodernisten een specifieke verhaalvorm. Het is een tekst of een discours dat bestaat uit woorden en beelden die samengebracht worden op een manier die voor en bepaalde cultuur, of voor machtige mensen in een cultuur, bruikbaar en aangenaam is (Lemke, 1994:68). Postmodernisten zien ervaringen an sich niet als een centraal punt in het verwerven van kennis. Ze gaan ervan uit dat de betekenis die bij het vertellen van ervaringen gecreëerd wordt enkel kan bestaan na significatie of betekenisaanduiding.

Daarom wordt gekeken naar de wijze waarop ervaringen vorm krijgen in discursieve praktijken. Hierbij maakt men gebruik van deconstructie, wat gebaseerd is op de idee dat de dingen betekenis krijgen in relatie tot gelijkenissen en verschillen. Iets krijgt altijd betekenis in relatie tot iets anders. Dat andere (other) lijkt op het eer-

[3] Ik ben er me van bewust dat theoretici hierin een gevaar zien omdat dit eclectisme van theoretische uitgangspunten veronderstelt, wat de theoretische fundering van het postmodernisme verzwakt. Maar dit onderzoek is in de eerste plaats verkennend van aard en kan onmogelijk tot grote theorieën leiden. Ik zie mijn uitgangspunt eerder als een keuze om verstandig te eten.

[4] In de theoretische hoofdstukken zal dieper worden ingegaan op hoe binaire stelsels kennis over vrouwen, illegaal druggebruik en scenes en sociale verhoudingen en structuren beïnvloeden.

ste gezicht te ontbreken in teksten of discours, maar is er eigenlijk in opgenomen als afwijkende of uitgestelde betekenis (Leavy, 2007:90-94). Deconstructie of demystificatie van een tekst heeft tot doel interne arbitraire hiërarchieën en vooraannames in discours bloot te leggen. Omdat er een oneindig aantal interpretaties mogelijk is, die niet in een hiërarchie kunnen worden geplaatst, moeten interpretaties zoveel mogelijk opengelaten worden. Een postmoderne onderzoeker zal in zijn rapportage sterk benadrukken dat de wording van het deconstructieve argument onschendbaar is. Men zoekt daarom steeds naar wat onderdrukt wordt, naar wat niet gezegd wordt en naar ongerijmdheden. Niets wordt volledig aanvaard of volledig verworpen. Dit wil zeggen dat men een tekst creëert die niet volledig af is en dat absolute uitspraken vermeden worden (Rosenau 1993:117-121).

De legitimatie van dichotomieën moet volgens postmodernisten ontkend worden omdat er altijd uitzonderingen zijn, waar men als onderzoeker naar op zoek moet gaan. Dit laat toe bepaalde principes, zoals stereotiepe opvattingen over vrouwen en druggebruik, te ondermijnen. Het zoeken naar ongerijmdheden moet sterk doorgedreven zijn. Omdat ongerijmdheden, die absolute definities ontkrachten, soms erg voor de hand liggend zijn moet men extra aandacht hebben voor hoe men hier intellectuele opwinding kan over opwekken. Rosenau raad hierbij aan verassende en sensationele uitspraken te doen en daarbij nieuwe en ongewone terminologie te gebruiken. Die terminologie mag echter niet te vast staan en kan, wanneer dat opportuun lijkt, in de loop van het onderzoek veranderen (Rosenau 1993:117-121).

Sommige postmodernisten zijn sceptisch of klinisch (als toestand na het intreden van de dood) ingesteld. Ze verwerpen elke vorm van theorie of objectieve kennisclaims. Sceptische postmodernisten gaan ervan uit dat er geen waarheid is en dat het enige wat overblijft een spel van woorden en betekenissen is (postmodernism of despair). Andere postmodernisten zijn eerder affirmatief of optimistisch. Deze postmodernisten geloven evenmin in één waarheid, maar gaan op zoek naar een nieuw soort theorie die zich richt op het proces waarin aan de sociale werkelijkheid betekenis wordt gegeven. Affirmatieve postmodernisten geloven nog in sociale actie (vb. feminisme, vredesbeweging) en staan positief tegenover nieuwe niet-dogmatische (vb. new age) of niet-ideologische sociale en wetenschappelijke projecten (Rosenau, 1992:14-16).

Wat betreft voorkeur voor de ene of andere kwalitatieve methode vermeldt Silverman dat, vanuit een postmodernistisch theoretisch perspectief, 'anything goes' (Silverman, 2006:57). Wel ziet men dat postmodernisten bijna altijd een vorm van discoursanalyse doen (gebruik van taal, symbolen, ideologie ...), omdat ze de onderliggende betekenis in teksten willen blootleggen (Leavy, 2007:90-91). De laatste twee decennia wordt ook veel geschreven over postmoderne etnografie. Silverman geeft hierover mee dat etnografieën vanuit het postmodernisme gelezen worden als 'verhalen van het veld' waarin het andere of 'other' (onbewust) geconstrueerd wordt (Silverman, 2006:273). Sceptische postmodernisten gaan hierin veel verder dan affirmatieve postmodernisten, omdat zij door hun klinische visie op de wereld traditionele wetenschappelijke methoden verwerpen. Ze richten zich volledig op het situationeel taalkundig mechanisme of spel van betekenisgeving. Hiervoor ontwikkelt men zeer complexe deconstructivistische werkwijzen met een doorgedreven mate van reflexiviteit[5].

[5] Hierin zijn ze naar mijn mening ook contradictorisch want als je niet in theorie gelooft kan je er ook zelf geen opstellen.

In een (sceptische) postmoderne etnografie worden verbindingen gelegd tussen de fragmenterende levensstijlen van onderzoekssubjecten en van de onderzoeker, waarbij de moderne tegenstelling tussen observeerder en geobserveerde verdwijnt en het onderlinge discours centraal komt te staan. Dit zou de ultieme postmoderne manier van kennisverwerving zijn omdat het wetenschappelijke verhaal gefragmenteerd blijft (geen objectivering of theoretisering) en geen enkele stem, ook niet die van de onderzoeker, meer autoriteit krijgt (Tyler, 1986:125-126). Ik waag mij in dit onderzoek niet aan dit soort postmodernistische etnografie, omdat het niet de mogelijk biedt om de verzamelde gegevens vanuit een constructivistisch kader te benaderen.

Los van enkele algemene uitgangspunten is het moeilijk om een definitie van postmodernisme te geven. Het zou zelfs een schending inhouden van de postmodernistische premisse dat er geen definitieve termen, grenzen of absolute waarden bestaan. Postmodernisme is een samenvloeiing van vaak conflicterende oriëntaties. Het transformeert, overstijgt en eigent zich aspecten toe van het frans structuralisme, romanticisme, nihilisme, fenomenologie, existentialisme, hermeneutiek, westers marxisme, kritische theorie en het anarchisme (Rosenau, 1992:13). Omdat het postmodernisme niet één theoretische basis heeft is het eerder een stroming dan een methode. Tot die stroming behoren onder andere postkoloniale en ook poststructuralistische theorieën. Een belangrijk deel van de probleemstelling van dit proefschrift is gebaseerd op poststructuralistische inzichten omtrent het doen van gender, illegaal druggebruik en subculturen. Maar deze worden in deel twee van dit proefschrift uitgebeid toegelicht.

Poststructuralisten, zoals Foucault, bestuderen (aspecten van) de onontwarbare relaties tussen macht en kennis. In tegenstelling tot modernistische onderzoekers, die de sociale wereld willen 'ontdekken', kijken poststructuralisten hoe kennis opgebouwd wordt. Ze bestuderen hoe de sociale realiteit en (onderdrukkende) sociale structuren 'gecreëerd' worden in teksten of in het discours van (leden van) een cultuur (Leavy, 2007:87-88). Men beschouwt alle uitingen, die binnen een sociale context macht en effect hebben op en betekenis geven aan het handelen, als het 'discours'. Want ook al wordt wat mensen begrijpen dat er gebeurt en wat de betekenis is van wat mensen doen in hoofdzaak uitgedrukt in taal, spelen tekens en symbolen en ook acties een rol bij betekenisgeving (Lemke, 1994:69-70). Hieronder wordt kort uiteengezet waarom in dit onderzoek zowel door een semiotische als door een milde etnomethodologische bril gekeken werd naar hoe mensen de sociale realiteit en sociale structuren creëren.

2.3.2. Semiotiek

Semiotiek[6] is een veralgemening van linguïstiek, die begin twintigste eeuw door Ferdinand de Saussure werd in gang gezet. Hij wees erop dat taal en communicatie veel meer zijn dan opzichzelfstaande woorden. In een taal worden ook tekens (signs) gebruikt die enerzijds empirisch waarneembaar zijn (signifier/waarneembare betekenis) en anderzijds een concept duiden (signified/symbolische betekenis). In tegenstelling tot de Saussure reduceerde de volgende generatie semiotici de werking van tekens niet tot één bepaald taalkundig mechanisme. Ze gingen daarom meer aandacht besteden aan hoe tekens aangewend worden en verandering in betekenis kunnen meebrengen (Silverman, 2006:249-252).

[6] Semiotiek (tekenleer) houdt zich bezig met een brede waaier aan niet-taalkundige betekenissen (culturele context). Het mag niet verward worden met semantiek die zich bezig houdt met de taalkundige betekenissen.

Barthes onderscheidt drie betekenisniveaus. Denotatie is de oppervlakkige betekenis, of wat empirisch waarneembaar is. Daarnaast is er connotatie of de niet waarneembaar achterliggende betekenis, die vanzelfsprekend wordt geacht en niet in vraag wordt gesteld. Connotaties helpen volgens Barthes om mythes, die hij later zoals ideaaltypsche culturele en sociale verhoudingen en rollen, te bestendigen. Later veranderde hij het begrip mythes door het concept 'spel van betekenisgevers'. Het ideologische van tekens ziet hij nu overal waar dat spel afgesloten wordt. Deze herpositionering had een belangrijke invloed op het postmodernisme. Meer bepaald op de manier waarop het betekenisgeving behandelt, als een persiflage van onveilige en veranderende elementen in een samenleving (Silverman, 2006:253-254).

Hedendaagse semiotici kijken naar alle zintuiglijk waarneembare dingen, voornamelijk naar middelen van communicatie. Omdat in mijn onderzoek voornamelijk gekeken wordt naar wat mensen doen wordt semiotiek vooral in haar beperkte betekenis aangewend. Het gaat hierbij om de codificatie van symbolen die in een cultuur worden aangeboden en een formele beschrijving van hoe die symbolen samengesteld worden door woorden, gebaren, afbeeldingen, voedsel of kleding. In brede zin van het woord is semiotiek de analyse van hoe mensen culturele bronnen of symbolische werktuigen (taal, afbeeldingen en actie) aanwenden om aan hun wereld betekenis te geven (Lemke, 1994:74).

2.3.3. Etnomethodologie

Etnomethodologie is gebaseerd op de fenomenologie. Fenomenologen vinden dat de menswetenschappen te sterk gericht zijn op hoe objecten gemaakt worden in discours en dat er te weinig gekeken wordt naar hoe mensen hun betekenisvol leven 'doen'. De basisidee van de fenomenologie is dat ieder mens zijn eigen leefwereld creëert[7]. Zelfs wanneer we in een zelfde ruimte zitten en met elkaar praten kunnen we geestelijk nog steeds in totaal verschillende werelden vertoeven (Lemke, 1994: 72-73). Etnomethodologen gaan ervan uit dat sociale orde tot de gedachtewereld behoort. Daarin trachten mensen indrukken en ervaringen te ordenen. De fenomenoloog Garfinkel (1967:1-75) noemt het ordenen van gedachten de 'documentaire methode'. Een belangrijk aspect daarin is 'indexicaliteit' of het feit dat betekenisgeving afhankelijk is van de context. In een bepaalde situatie is iets heel gewoon, terwijl een zelfde houding of gedrag in een andere situatie ongewoon of abnormaal bevonden wordt. Het doel van de etnomethodologie is de ongeschreven regels van het sociale leven bloot te leggen en aan te tonen hoe ze doorlopend door de deelnemers aan dit sociale leven (de actoren) worden gerealiseerd. Men wil met andere woorden inzicht verwerven in de achtergrondaannames van het mentale ordeningsysteem (Coenen, 1975:57; Gubrium, 1988:16-21).

Garfinkel (1967:11-18) stelt dat etnomethodologie verschilt van andere (constructivistische) sociologische perspectieven omdat er niet van uitgegaan wordt dat gedrag via patronen verloopt. Men gelooft niet dat gedrag aan de hand van structuren kan verklaard worden, omdat men er vanuit gaat dat mensen structuren zien als iets buiten zichzelf (out of there). Kennis over structuren wordt door mensen enkel aangewend om achteraf verklaringen of uitleg te geven aan handelingen of fenomenen. Daarom richten etnomethodologen zich niet op de boodschap die mensen achteraf brengen, maar op de interacties en op hoe sociale betekenis daarin wordt

[7] Dit was een aantrekkelijk idee voor feministen, zoals Harding (1986), Harraway, (1991) en Nicholson (1991), omdat het toelaat te bestuderen hoe bepaalde machtige mannen 'de wereld', 'de problemen', 'de disciplines' of 'mannelijkheid en vrouwelijkheid' definiëren.

voortgebracht. Omdat etnomethodologie zich niet bezig houdt met structuren of met de theoretisch geconstrueerde samenleving en alleen aandacht heeft voor empirische sociale praktijken of 'the concreteness of things', kan het in principe geen rol spelen in het theoretiseren van de samenhang tussen micro- en macro niveaus. Dit betekent dat men problemen zoals macht of ongelijkheid niet kan bestuderen (Hilbert, 1990; Bloor & Wood, 2006:76).

Er bestaat echter discussie over of etnomethodologie los staat van andere (relativistische) constructivistische theorieën, zoals het symbolisch interactionisme of postmodernisme. Het betreft hier de ingewikkelde theoretische vraag of etnomethodologie al dan niet een microsociologie is, maar daar kan in het kader van dit proefschrift niet op ingegaan worden (zie Hilbert, 1990). Kort kan hierover gezegd worden dat voorstanders van het scheiden van de perspectieven een andere definitie van microsociologie toepassen dan zij die beide zien als relativistische theorieën. Deze laatste vinden dat ze in elkaars verlengde liggen, omdat beide stromingen de subjectiviteit van kennis onoverkomelijk achten en face-to-face interacties bestuderen. Wanneer we even voorbijgaan aan deze discussie vinden we in de etnomethodologie verschillende thema's die een bijdrage kunnen leveren aan constructionistisch sociologisch onderzoek. Etnomethodologen kijken niet naar perspectieven van mensen op sociale praktijken, maar leggen de nadruk op de waarneembare details van sociale praktijken 'Gezond verstand' wordt bij etnomethodologie dus niet als stille bron maar als onderzoeksobject aangewend (Silverman, 2006:100-103).

Etnomethodologen zijn geïnteresseerd in de situationele interpretatieve procedures die mensen aanwenden om bepaalde aspecten van het alledaagse leven (als sociaal probleem) te benoemen. Dit onderzoeken ze bijvoorbeeld in de micropolitiek, door te gaan kijken naar hoe aspecten van het eigen leven en dat van anderen in interacties als problematisch worden aangeduid. Etnomethodologie is er in deze op gericht de werking van sociale problemen te bestuderen door praktijken te beschrijven waarin categorieën (labels) aan concrete cases worden gekoppeld. Etnomethodologie houdt zich ook bezig met sociale competenties, onderliggend aan sociale interacties, of met de manier waarop interactie geproduceerd en begrepen wordt. Een ander thema is de studie van concepten en praktijken die door de betrokken als eigen aan een bepaald domein worden beschouwd. Tenslotte is men in de etnomethodologie ook sterk geïnteresseerd in 'reflexiviteit', wat de onderliggende kennisleer of aanspraken op waarheid bij een gemeenschap duidt (Holstein & Miller, 1993:13-19).

Etnomethodologie gaat om het bestuderen van methoden die leden van een cultuur of groep aanwenden om activiteiten observeerbaar en rapportabel te maken. Men bestudeert mensen niet vanuit hoe ze met iets omgaan, maar bestudeert hoe ze het actief samenstellen (in the thick of things). Hierdoor kunnen interessante antwoorden worden geformuleerd op 'hoe vragen' (procedure) met betrekking tot lokale sociale praktijken. Maar Sacks (in Silverman, 2006:100-101) wijst erop dat men, vooraleer categorieën of concepten te ontwerpen over hoe mensen dingen doen, eerst voldoende moet beschrijven wat ze juist doen. Maynard (in Silverman, 2006:102) stelt daarom voor om vanuit de etnomethodologie te bestuderen hoe een gevoel van gemeenschappelijkheid wordt bewerkstelligd, door ons te richten op 'wat mensen doen'. Hij legt de nadruk op het feit dat sociale fenomenen lokaal samengesteld worden door acties van participanten.

Voor de studie van de manieren waarop mensen hun leven scheppen en construeren maken etnomethodologen gebruik van de etnomethodiek, die sterk aanleunt bij de participerende observatie. Traditioneel doen ze

conversatieanalyses waarbij data verzameld worden aan de hand van video- of audio-opnames. Men past bij dit soort observaties vaak de techniek van 'disruptive experiment' toe. Hierbij gaat men stilzwijgende afspraken trachten te verstoren en observeren welke effecten dit heeft (Vranken & Henderickx, 2004:123-125; Bloor & Wood, 2006:76). Dit strookt niet met constructivistische 'grounded theory' richtlijnen voor participerende observatie, die in het methodologische deel van dit proefschrift concreet worden toegelicht. Constructivisten zien participerende observatie immers als een methode die de natuurlijke setting niet mag verstoren en hebben veel aandacht voor de invloed die de onderzoeker heeft op de kennis die geproduceerd wordt.

2.3.5. Kennis is subjectief

Postmodernisten hebben veel kritiek op realistische en metafysische methodologische theorieën (en onderzoeksresultaten). Die gaan ervan uit dat de werkelijkheid niet afhankelijk is van hoe mensen ze representeren, maar gebaseerd is op universalia of een geordende verzameling van soortgelijke elementen. Omdat universalia niet zintuiglijk waarneembaar zijn (transcendent) kunnen ze niet experimenteel getoetst worden. Toch gaat men ervan uit dat men er objectieve kennis over kan verkrijgen, aan de hand van wetenschappelijke modellen, theorieën of hypothesen. Dit is volledig tegengesteld aan het postmodernisme dat externe realiteit en objectieve autoriteit ontkent. Het is dan ook niet verwonderlijk dat realistische en metafysische wetenschappers op hun beurt kritiek hebben op het relativisme van postmodernisten (Searle, 1998;'t Hart, e.a., 1998; Bunnin & Jiyuan, 2004; Nagel, 1997).

De wederzijdse kritieken zijn interessant in het kader van de validiteit en betrouwbaarheid van kwalitatief onderzoek, die in het methodologische deel worden toegelicht. Bij het doornemen van deze literatuur viel op dat men relativistische uitgangspunten onderuit tracht te halen vanuit een objectief denkkader en visa versa, waardoor men niet bevrijd raakt uit de epistemologische padstelling patstelling. Hierover wordt heel veel geschreven en het is niet mijn bedoeling daar een diepgaande analyse van te maken. Ik wil alleen een illustratie geven van de centrale thema's in de discussie omdat dit toelaat mijn eigen onderzoekspositie te verduidelijken.

Als uitweg voor de patstelling die volgt uit de tegenstelling tussen relativisme en realisme suggereren sommige etnografen een subtiel realisme. Aanspraken op kennis worden daarbij afgewogen tegen de redelijkheid en geloofwaardigheid van tegenstrijdige inzichten. De achterliggende idee is dat (etnografische) onderzoeksverslagen een representatie en geen reproductie van de werkelijkheid moeten zijn, waardoor het mogelijk is meerzijdige en niet-tegengestelde beschrijvingen te geven van een zelfde fenomeen (Hammersley, 1992 in: Bloor & Wood, 2006:74). Het verschil met postmodernisten is dat zij de tegengestelde beschrijvingen wel aanwenden, want deze ondersteunen de idee dat kennis over een fenomeen gefragmenteerd is. In mijn onderzoek wil ik geen geldende of autoritaire visie op gender en druggebruik ontdekken. Ik wil bijdragen aan de deconstructie ervan en probeer daarom postmodernistische uitgangspunten te respecteren.

Conceptueel relativisme

Metafysische en realistische theoretici en filosofen verwerpen het conceptueel relativisme van postmodernisten. Omdat er ontegensprekelijk en los van de mens fysisch waarneembare dingen bestaan kan hij niet aannemen dat de werkelijkheid van de wereld afhankelijk is van de wijze waarop ze gerepresenteerd wordt. Men

gelooft dat extern realisme of de idee van een 'onafhankelijke realiteit' bestaat. Voorwaarde voor de aanvaarding van multiple interpretaties is dat de resultaten niet strijdig mogen zijn met conceptuele schema's (Searle, 1998:31-32; Bunnin & Jiyuan, 2004). Dit staat in scherp contrast met het conceptueel relativisme dat beweert dat waarheid relatief is aan een conceptueel schema (constructie) en dat verschillende culturen en tradities andere conceptuele kaders kennen

Objectieve autoriteit

Nagel maakt in de opbouw van zijn kritiek op de ontkenning van objectieve autoriteit bij relativisten een onderscheidt tussen 'objectiviteitbias in onderzoek' en de 'objectiviteit van de rede'. Tijdens het onderzoeksproces kunnen er objectiviteitbias ontstaan als gevolg van redeneer- en interpreteerfouten of omdat de onderzoeker iets over het hoofd heeft gezien. Nagel vindt dat de erkenning van bias, die de objectiviteit van een onderzoek kunnen schaden, niet strijdig is met de voor hem onschendbare objectieve rede. Het maken van fouten is menselijk en haast onvermijdbaar is. De kritische evaluatie van eigen interpretaties en conclusies maakt daarom deel uit van het metafysisch en realistisch onderzoekproces. Nagel benadrukt dat het kritisch evaluatieve proces gebaseerd is op een pertinent objectieve redenering, die toelaat dat ook andere onderzoekers tot dezelfde conclusies komen of fouten blootleggen (Nagel, 1997:13-36).

Metafysische en realistische onderzoekers vertrekken vanuit een concrete theoretische hypothese die aan de hand van deductie wordt getoetst. Zo een hypothese bestaat uit een algemene premisse waaronder één of meer specifieke premissen (aannames) worden geplaatst. Onder de premissen wordt een lijn getrokken, waaronder de conclusie komt te staan (bijzondere of specifieke uitspraak). De conclusie kan een sluitende op logica gebaseerde redenering zijn. Ze kan ook het resultaat zijn van methodologische deductie ('t Hart, e.a., 1998:119-121). Dit is duidelijk een heel andere en vooral een veel meer gestructureerde methodologie dan bij kwalitatief onderzoek, dat vertrekt vanuit een postmoderne visie op kennis. Postmodernistisch onderzoek veronderstelt een (re)flexibele probleemstelling en onderzoekshouding. Er worden veel en diverse gegevens verzameld die door middel van inductie gereduceerd worden tot een theorie. Omdat het onmogelijk is alle interpretaties te vatten die als dynamisch geheel het discours, dat een representatie is van de sociale werkelijkheid, uitmaken benadrukken postmodernisten dat theorie nooit volledige geldigheid kan kennen. Metafysici en realisten geloven dat wel en zetten alles in het werk om methoden en technieken uit te werken, waarvan ze geloven dat ze hen kunnen helpen zo dicht mogelijk bij de objectieve werkelijkheid te komen.

Beide perspectieven zien onderzoeksmethoden als een instrument voor het interpreteren van de werkelijkheid. Maar voor metafysici en realisten is de interpretatie een bouwsteen van een statische zijnsorde, terwijl postmodernisten het zijn van de mensheid als een dynamisch gegeven zien. De absolute geldigheid van onderzoeksresultaten is bij metafysici en realisten gebaseerd op procedurele regels. Omdat die regels al heel veel hun nut bewezen hebben in het produceren van kennis, neemt men aan dat ze objectief zijn. Postmodernisten wijzen er echter op dat alles, dus ook conceptuele kaders van waaruit realisten en metafysici de wereld willen ontdekken, historisch geconstitueerd is. Vanuit een optimistisch postmodernistisch perspectief zou ik de instrumenten van metafysici en hun (arbitraire) definitie van objectiviteit eerder zien als een sociale en culturele creatie, die de mensheid ten goede komt. Maar dat betekent niet dat ze autoriteit moet hebben op kennisver-

werving, want hun methoden zijn lang niet voor alle vraagstellingen bruikbaar. Er zijn ook voldoende bewijzen dat 'objectief juiste' interpretaties de mensheid veel leed kunnen aandoen.

Postmodernisten zien in de strijd om de erkenning van een transcendente of objectieve werkelijkheid een voorbeeld van de verbondenheid tussen kennis en macht. Als er niet één (autoritaire) werkelijkheid kan zijn vervalt de basis waarop in de samenleving voorrecht kan verkregen of opgeëist worden. Postmodernisten gaan ervan uit dat alle (waarde)oordelen evenveel waard zijn en dat het allemaal elementen zijn in de conversatie van de mensheid. Het enige criterium waaraan (fragmentarische) postmoderne kennis moet voldoen is dat een bewering geen mogelijkheid mag afsluiten, er wordt openheid en tolerantie gevraagd bij het representeren van kennis (Rorty in: Willemsen, 1992: 356). Wanneer men relativisme tot in het karikaturale doortrekt betekent dit dat er geen grond meer is voor het samenleven. Maar relativisme is voor positivisten geen natuurlijke orde, want daar gelooft men niet in. Het is een visie en een instrument voor de kritische evaluatie van interpretaties.

Dit brengt ons bij een laatste voorbeeld van een metafysische en realistische redering die de positivistische uitgangspunten wil onderuithalen. Metafysisch geïnspireerde theoretici gaan uit van een transcendente definitie van objectiviteit die volgens logische principes kan worden afgeleid uit de objectiviteit van de rede (Nagel, 1997:15-19). Vanuit een algemeen filosofisch wetenschapsperspectief betekent 'rationaliteit' dat er door middel van redelijkheid aanspraak wordt gemaakt op de geldigheid van uitspraken. Men doet dit met argumenten die gebaseerd zijn op principes, procedures en methoden die intersubjectief van aard zijn, of door meerdere mensen worden gedeeld. Volgens metafysici en realisten hebben hun methoden autoriteit en brengen ze hen dichter bij een objectieve werkelijkheid. Postmodernisten daartegen beschouwen objectieve rede als iets abstract. Het zijn afspraken (tussen een groep mensen) over het conceptueel kader waarin naar de wereld gekeken wordt. Dit soort objectiviteit is noodzakelijk en ook dwingend voor wetenschappelijke kennisverwerving (Willemsen, 1992:356). Men zou kunnen zeggen dat postmodernisten goddelozen zijn die zonder hoger doel in de academische wereld staan. Maar dat betekent niet dat ze geen wereldlijke doeleinden hebben.

2.3.4. Implicaties voor het veldwerk

Een anti-objectivistische en introspectieve visie op kennis, die kenmerkend is voor methodologische theorieën uit de postmodernistische stroming, zijn belangrijk bij een onderzoek dat zich tot doel stelt stereotiepe benaderingen van gender, illegaal druggebruik en jeugdsubculturen aan te kaarten, zonder in dezelfde val te trappen. Postmodernisten gaan ervan uit dat er geen grote verhalen bestaan die de sociale werkelijkheid kunnen beschrijven en verklaren en verwerpen daarom dichotomieën en absolute uitspraken. De sociale werkelijkheid wordt benaderd als een dynamisch geheel van vele verschillende interpretaties, die niet in een hiërarchische orde kunnen geplaatst worden. Postmodernistisch onderzoek is erop gericht arbitraire hiërarchieën en vooraannames in een discours bloot te leggen, door het te deconstrueren. Hierbij wordt er van uitgegaan dat iets altijd betekenis krijgt in relatie tot gelijkenissen en verschillen met iets anders, dat vaak als afwijkende of uitgestelde betekenis in het discours aanwezig is. Bij deconstructie moet daarom gezocht worden naar ongerijmdheden in een discours en naar wat onderdrukt of niet gezegd wordt over iets.

Voor sceptische postmodernisten kan kennis niet meer zijn een spel van woorden en betekenissen, waar de onderzoeker evenzeer aan deelneemt. Optimistische postmodernisten zien wel nog de mogelijkheid om vanuit

een postmodernistisch perspectief kennis te vergaren die inzicht biedt in de constructie van de wereld. Poststructuralistische postmodernisten bestuderen hoe sociale realiteit en (onderdrukkende) sociale structuren 'gecreëerd' worden in teksten of in het discours van (leden van) een cultuur. Daarbij worden alle uitingen (taal, afbeeldingen, acties) die binnen een sociale context macht en effect hebben op en betekenis geven aan het handelen als 'discours' beschouwd. Het discours is altijd in wording en men kan als onderzoeker niet bij elke interactie die hiertoe bijdraagt aanwezig zijn. Daarom moet benadrukt worden dat dit onderzoek niet af is en ook nooit af kan zijn.

Bij de opzet van het onderzoek werd ervoor gekozen 'verstandig te eten'. Voor de gegevensverzameling werd vertrokken vanuit een mild etnomethodologisch en anderzijds een semiotisch perspectief, waardoor in dit onderzoek verschillende soorten kennis over gender, illegaal druggebruik en scenes worden samengebracht. Om te vermijden dat bij de representatie hiervan in de resultaten de indruk wordt gewekt dat het onderzoek holistisch is, wil ik kort al even aanduiden naar wat er concreet gekeken werd. Ook wil ik benaderen dat er bij de analyse van de gegevens vooral werd gekeken naar wat er zich allemaal representeerde, waardoor de resultaten geen etnomethodologische of semiotische theorie opleveren. Mijn onderzoek is slechts een gestructureerd beschrijvend verhaal op basis van etnomethodologische en semiotische onderwerpen.

In de lijn van de etnomethodologie wordt in dit onderzoek gekeken naar details van sociale praktijken. Maar deze zullen wel in verband gebracht worden met theoretische inzichten over hoe mensen (in face-to-face relaties) sociale realiteit en sociale structuren creëren. Er zal gekeken worden naar situationele interpretatieve processen waarin aan concrete cases betekenisgevende categorieën (labels) worden gekoppeld (doing gender, drugs en scenes). Daarnaast wordt gekeken naar sociale competenties onderliggend aan sociale interacties in scenes (sociale affiniteit) en naar concepten en praktijken die door de betrokken als eigen aan een bepaalde scene worden beschouwd (subcultureel kapitaal). Daarbij wordt ook aandacht gegeven aan 'reflexiviteit' in het kader van een gemeenschappelijke waarheid binnen een cultuur of scene. Traditioneel kijken etnomethodologen vooral naar de procedure of hoe mensen de betekenis van iets actief in interacties samenstellen. Ze stellen zich tot doel documentaire methoden die ten gronde liggen aan het discours van onderzoekssubjecten te beschrijven en houden zich niet bezig met het koppelen van hun data aan sociale structuren.

Vooraleer men categorieën of concepten over hoe mensen dingen doen kan ontwerpen, moet eerst beschreven worden wat mensen nu juist doen. Hierdoor zijn de centrale onderzoekvragen, die in de volgende paragraaf van dit hoofdstuk worden geconcretiseerd, zich in de loop van het onderzoek steeds meer op contextuele factoren gaan richten. Dit wil zeggen dat ik me eerder richt op wat mensen doen om een gevoel van gemeenschappelijkheid te bewerkstelligen, dan op het hoe ze het doen. Zoals Maynard (in Silverman, 2006:102-103) in zijn onderzoek kijkt naar wat advocaten doen wanneer ze in rechtbanken schuldig pleiten, kijk ik naar wat mensen (vrouwen) die uitgaan in EDm-clubs en –feesten doen wanneer ze zich met een scene identificeren en wanneer ze illegale drugs gebruiken.

Een groot stuk van het onderzoeksrapport beslaat hierdoor een beschrijving van observeerbare en rapporteerbare aspecten van (illegaal) druggebruik en ook van de muziek, uiterlijk stijl en activiteiten op en rond de dansvloer. Daarnaast werd een beschrijving gemaakt van de materiële context waarin wordt uitgegaan en van aspecten van het deur- en drugbeleid in de bezochte clubs en feesten. Deze zintuiglijk waarneembare aspecten

kunnen opgevat worden als denotatieve tekens. Het zijn empirisch waarneembare symbolische werktuigen (taal, afbeeldingen, acties) die in een cultuur of scene aanwezig zijn voor de verwezenlijking van een voorkeurset van betekenissen, waaruit een gevoel van gemeenschappelijkheid ontstaat. Nadat een teken concreet beschreven was werd de symbolische waarde of connotatie die eraan gegeven wordt onderzocht.

Wanneer bepaalde connotaties en opvattingen over wat iets wel en niet is in een scene dominant blijken te zijn kunnen we spreken van een spel van betekenisgevers. De beschrijving hiervan stelt me als onderzoeker in staat een representatie te geven van subcultureel kapitaal binnen een scene. Om absolute uitspraken te vermijden werd de postmodernistische methode van deconstructie, waarbij er wordt van uitgegaan dat betekenisgeving altijd plaats vindt in relatie tot iets anders (other), in het achterhoofd gehouden. Het is in de opzet van een verkennend onderzoek echter niet mogelijk om de postmodernistische lijn van deconstructie voldoende door te trekken, omdat eerst moest onderzocht worden 'wat' in een EDm-scene vooral uitdrukking geeft aan gemeenschappelijkheid.

Om met dit onderzoek een bijdrage te kunnen leveren aan de deconstructie van gender en aan de deconstructie van het maatschappelijk drugdiscours, dat gekenmerkt wordt door binaire tegenstellingen, werd besloten verschillende EDm-scenes te bestuderen. Hierbij werd op zoek gegaan naar gelijkenissen en verschillen in de discours. Deze verschillen zijn echter niet absoluut want de deconstructie is nooit af. In deel drie van dit proefschrift wordt de selectie van settings, waarin scenes bestudeerd werden, toegelicht. Uiteindelijk werden op basis van het muziekgenre en verkennende gesprekken vier scenes geselecteerd: de jumpscene, de minimal technoscene, de goascene en de cutting edgescene.

Deel II: theoretische kader

Hoofdstuk 1: illegaal druggebruik

1.1. Opzet

In de eerst volgende paragraaf (§1.2) wordt een blik geworpen op enkele historische evoluties in de status van (illegaal) druggebruik in de westerse samenleving. Dit onderbouwt de in het eerste deel gemotiveerde keuze om in dit proefschrift het juridische noch het medische discours rond drugs te volgen, welke sterk moralistisch en positivistisch geladen zijn en eerder een afwijking vormen dan een verklaring zijn voor de rol die drugs spelen in het leven van mensen. Daarna (§1.3) worden drie twintigste-eeuwse modellen voor de studie van drugs en criminaliteit overlopen van waaruit een kritische houding werd ontwikkeld tegenover de deterministische erfenis uit de achttiende en negentiende eeuw. Hierbij worden ook enkele theoretische inzichten, die relevant zijn voor het onderzoeksperspectief van dit proefschrift, toegelicht. In de volgende paragraaf (§1.4) wordt ingegaan op illegaal druggebruik in de laatmoderne samenleving. Hierbij wordt gewezen op de relatie tussen het gebruik van drugs en de consumentenethos, op de democratisering van het civilisatieproces en op de nieuwe benadering van het concept 'veiligheid'. In de laatste paragraaf (§1.5) wordt de normalisering van illegaal druggebruik eerst theoretisch en nadien aan de hand van cijfers toegelicht. Tot slot wordt dit alles kort samengevat (§1.6).

1.2. Een stukje geschiedenis: genot en verderf

1.2.1. Oudheid en middeleeuwen

De menselijke drang naar de unieke ervaring die het gebruik van psychoactieve substanties belooft is eeuwenoud en komt voor in alle culturen, zelfs in de dierenwereld (Ossebaard, 1996, Van de Wijngaart, 1996). Roesmiddelen worden al van in de oudheid gebruikt in geneeskundige toepassingen. Zo werd opium door de vader van de medische wetenschappen, Hippocrates, gebruikt als verdovingsmiddel en als middel tegen 'vrouwenkwalen' (Hijstek, 2001). Daarnaast werden en worden drugs in alle samenlevingen aangewend om in contact te treden met de goden en om opperst genot of vervulling te vinden. Omdat het dagelijkse leven, zowel in de oudheid als in de middeleeuwen, doordrongen was van religieuze betekenissen, vielen sociale momenten van intoxicatie of overmatig druggebruik meestal samen met feesten op de landbouwkalender en op de religieuze kalender (Calafat, e.a., 2003). Klassieke voorbeelden van religieus geïnspireerd druggebruik, die meteen aantonen dat ook vrouwen hierbij betrokken waren, zijn bacchanalen en orakels. Bacchanalen waren oorspronkelijk geheime erediensten, meer bepaald orgiën, die vrouwen organiseerden ter ere van de god Bacchus. Ook het Pythia of orakel van Delphi was een vrouw, die volgens historische bronnen drugs gebruikte voor haar openbaringen (Palmer en Horowitz, 2000).

Omdat druggebruik verbonden is met verschillende sociale instituten en omdat de drang naar roes eigen is aan mens en dier, wordt in dit proefschrift vertrokken vanuit de veronderstelling dat drugs in de eerste plaats gebruikt worden om plezier of een verandering in zelfbewustzijn te genereren. De aantrekkingskracht van drugs kan, volgens Dunselman (1993), begrepen worden vanuit de verandering die roesmiddelen teweegbrengen in de ervaring van het eigen lichaam en de geest. Zijn theorie is gebaseerd op een antroposofisch mensbeeld, waarbij de mens meerdere lichamen of 'wezensdelen' kent. In dezelfde lijn beschrijft Young (1988) drugs als 'sleutels tot verborgen koninkrijken van de geest'.

Er bestaat een belangrijk epistemologisch verschil tussen het filosofisch denken uit de middeleeuwen en de oudheid, dat ook implicaties had voor opvattingen over druggebruik. In de oudheid werd kennis over het (goddelijke) universum gezien als iets wat uit de mens zelf voortkwam (antropocentrisch). Men erkende hierbij dat de mens, voor het formuleren van gedachten, noodgedwongen de aard of de aanleg van zijn eigen karakter volgde (de Purucker, 1998). Deze denkwijze impliceert dat de mens door middel van 'rede' in staat is een medewerker te worden van de natuur of de goden. Druggebruik werd in de oudheid gerechtvaardigd vanuit een stoïcijnse visie dat mensen hun lusten en emoties niet moeten verdringen, maar er meester moeten trachten over te zijn. Dit impliceerde het handhaven van een verstandige, redelijke maat in alles wat men deed of matigheid. Door de institutionalisering van de rooms-katholieke kerk domineerde in de middeleeuwen het woord van God. Dat woord werd niet langer in orakels[1] van talrijke priesters en priesteressen geopenbaard maar in dogma's (Zwaap, 1996). Deze waren neergeschreven in 'het boek' dat bestudeerd moesten worden door belezen gelovigen (theocentrisme), wat bijna uitsluitend mannen waren. In 'het boek' werd verkondigd dat de mens zich tijdens zijn leven moest richten naar het bestaan na de dood (momento mori). (Dethier, 1993: 120 – 128) Toch mochten ook christenen genieten van het goede van het leven, maar op gepaste tijden, in gepaste hoeveelheden en op gepaste wijze (Derkse, 2000). Deze overgang betekende dat men er van uitging dat mensen het wel of niet in staat zijn om matig met roesmiddelen om te gaan niet meer volledig in eigen handen hadden. Het was een lotsbestemming geworden waar men zich moest naar schikken[2].

1.2.2. Nieuwe tijden

In de zeventiende eeuw verloor het 'theocentrische wereldbeeld' haar geloofwaardigheid. Het wordt de eeuw van de wetenschappelijke revolutie. Proefondervindelijk onderzoek veroorzaakte wat we kennen als de 'Copernicaanse omwenteling'. Door een herwaardering van het antieke 'heliocentrisch wereldbeeld' werd immers enorme vooruitgang geboekt op vlak van sterrenkunde en cartografie. Zeventiende-eeuwse filosofen streefden naar een harmonisch allesomvattend wereldbeeld waarin theologie en wetenschap elkaar aanvullen. Vrij onderzoek was de manier om Gods werk beter te leren kennen, de filosofie leverde de grondslag voor religie waardoor religie authentiek werd en het bijgeloof kon overstijgen Hierdoor kenden de antieke kunsten en

[1] Het uitspreken van orakels of het openbaren van de wil van de goden, was belangrijk in religies die geloven in een vorm van 'Apocalyps'. De veelheid aan priesteressen en priesters met elk hun eigen specialiteiten en geneeskundige krachten, was een doorn in het oog van de opkomende rooms-katholieke kerk. Hun activiteiten leidden tot ongewenst gedrag, zoals afzien van alle wereldse zaken, massaal geëxalteerd gedrag en vooral: ongehoorzaamheid aan de kerkelijke autoriteiten.

[2] Deze idee vinden we nog steeds terug in christelijk geïnspireerde drughulpverleningmodellen, zoals de twaalf stappenprogramma's, welke onder andere gevolgd worden door de Anonieme Alcoholisten. Mensen moeten zich hierin identificeren als alcoholist en erkennen dat ze dit voor altijd zullen zijn. Voor een plaats in het hiernamaals zullen ze aan God moeten tonen dat ze in staat zijn *aan de verleiding* te *weerstaan* (Humpreys, 2004; Berenson, 1991).

filosofie een heropleving in de westerse samenlevingen en kwamen het individu en de rede stilaan opnieuw op de voorgrond te staan (Dethier, 1993: 243-244).

Daarnaast werd, door het opkomende handelskapitalisme, een secularisatie van de staat in gang gezet. De economische bloei, als gevolg van concurrentie, bood aan de bovenlaag van de bevolking meer mogelijkheden om van het leven te genieten. Zo ontstond een 'carpe diem' (pluk de dag) mentaliteit en werd de individualisering van het sociale leven in de hand gewerkt. Door de handelscontacten met andere culturen werd Europa in de Nieuwe tijden overstroomd met nieuwe producten en goederen. Koffiehuizen waar drugs zoals opium, marihuana en ook andere roesbevorderende kruiden en specerijen als luxeproducten genuttigd werden, waren populair bij mannen uit de hogere en intellectuele klassen, die er samenkwamen om over politiek, economie en cultuur te discussiëren. Balletjes van honing en hasj of een mengsel van tabak en marihuana, die in de waterpijp gerookt werden of door de koffie werden gemengd zodat je een soort 'speedball' kreeg, waren ondanks het gekende gevaar enorm gegeerd (Stewart, 2000).

Voor de hogere sociale klassen was vrije tijd een serieuze aangelegenheid, gericht op het ontwikkelen van intellectuele of geestelijke vaardigheden. Drugs konden hier in zeker mate een bijdrage toe leveren. Omdat het gebruik van drugs de fysieke productiviteit en dus ook de rijkdom van de hoge klassen in gevaar bracht, werd druggebruik bij het gewone volk moreel afgekeurd. In de vrijetijdswetenschappen noemt men vrijetijdsbesteding die een leerelement bevat, waarbij men op zoek gaat naar levenszin en sociale instituties, zoals werk of familieleven, worden uitgedaagd: 'serious leisure' (Stebbins in: Jalas, 2005). Het gewone volk zocht in zijn vrije tijd en druggebruik vooral 'plezier en ontspanning' of 'casual leisure'. Dit werd door de hogere klassen gezien als een ongeoorloofde tijdsverspilling, die de moraliteit in gevaar bracht (Calafat, e.a., 2003:32).

Ook de rooms-katholieke kerk liet zich de nieuwe rijkdom welgevallen. In talrijke westerse landen leidde dit tot misbruiken, zoals de handel in aflaten waarbij mensen zich een plaatsje in het hiernamaals konden 'kopen'. Vanuit bepaalde maatschappelijke bovenlagen kwam er dan ook reactie op deze uitspattingen. Onder leiding van Maarten Luther (1483-1546) en Johannes Calvijn (1509-1564) werd in de Noordelijke landen een grondige hervorming van de christelijke moraal doorgevoerd die opgetekend werd als 'de Reformatie'. Dit zorgde ervoor dat het christendom verdeeld raakte in verschillende met elkaar concurrerende kerken[3]. De rooms-katholieke kerk probeerde natuurlijk het verloren terrein terug te winnen, deze beweging noemen we de 'Contrareformatie'[4], maar van godsdiensteenheid was in Europa geen sprake meer. In landen waar de rooms-katholieke kerk domineerde, werd de bijbel opnieuw strikter geïnterpreteerd naar Latijns voorbeeld wat, zoals we in het volgende hoofdstuk zullen zien, een historische verklaring biedt voor het terugdringen van vrouwen tot de private sfeer (katholieke internet bibliotheek, www).

Door de heropleving van de christelijke moraal kon het afkeuren van 'druggebruik als casual leisure' worden verantwoord aan de hand van de Bijbel. Genot en ontspanning werden sinds de (Contra-)Reformatie gezien als een ondeugd en overmatig druggebruik werd gekoppeld aan morele zwakheid, een ontkennen van Gods wil of lotsbestemming. Luiheid was immers een hoofdzonde en druggebruik zou onkuisheid in de hand werken. De heropleving van de christelijke moraal heeft in Europa dan ook aanleiding gegeven tot de eerste tevergeefse

[3] Lutheranisme, calvinisme, protestantisme en anglicanisme in Engeland.

[4] De Contrareformatie beoogde een meer verfijnde definiëring van de rooms-katholieke leer en de verbetering van het kerkelijk functioneren, een voorbeeld van zo een verfijning was het invoeren van de zondagsrust.

acties voor het aan banden leggen van alcoholgebruik bij de lagere klassen. Het was echter niet de kerk die een serieuze daling in het alcoholgebruik zou veroorzaken. De invoer van koffie en goedkopere kruidenmengsels zorgde ervoor dat het bier, dat voorheen al van bij het ontbijt genuttigd werd omdat het water door de middeleeuwse verstedelijking sterk vervuild was, voorgoed uit de traditie verdween (Stewart, 2000). Alcoholgebruik werd hierdoor steeds meer geassocieerd met vrije tijd en betekende voor de gewone bevolking een uitlaatklep voor de dagelijkse beslommeringen.

1.2.3. Moderne tijden

In de achttiende en negentiende eeuw nam de wetenschappelijke kennis over de roes en heilzame werking van exotische platen sterk toe. Extracten werden voorheen al in tal van verbruiksmiddelen, zoals dranken, siropen en lotions, verwerkt. Nu werden er echter ook synthetische derivaten zoals heroïne en cocaïne van gemaakt. Sigmund Freud, zelf een notoir cocaïnegebruiker, kende aan cocaïne allerhande psychisch helende krachten toe ('On Coca' 1884). Het pepmiddel werd door hem zelfs gebruikt om verslaving aan verdovende roesmiddelen zoals opiaten te genezen. Cocaïne zou volgens Freud ook uiterst geschikt geweest zijn voor de behandeling van depressieve of hysterische vrouwen uit de hogere sociale klassen, daar wordt in het volgende hoofdstuk op teruggekomen. Cocaïne kende, naast medische toepassingen, ook toepassingen in de vrije tijd. Zo werd het verwerkt in luxeproducten zoals wijn of frisdrank, wat voorheen ook al gebeurde met natuurlijke middelen zoals coca, opium en tabak. Bij economisch zelfstandige sociale groepen werd veel geëxperimenteerd met deze gecommercialiseerde roesmiddelen (Calafat, e.a. 2003).

In de loop van de negentiende eeuw nam het pure gebruik van 'natuurlijke' en 'synthetische' drugs toe. De vrij verkrijgbare roesmiddelen werden vooral geapprecieerd om hun geestenverruimende 'verlichte' effecten en kenden daardoor een groot succes bij jonge intellectuelen uit politieke en artistieke kringen, waar de idee van 'serious leisure' domineerde. In de vroege jaren veertig van de negentiende eeuw werden cannabis en hasjiesj, door de Franse avant-garde (Club des hashischins) al gebruikt in de vrije tijd (Palmer & Horowitz, 2000:23). Tegen het einde van de negentiende eeuw bestond er bij de gegoede blanke gemeenschap in westerse samenlevingen een markt voor recreatief gebruik van opiaten en cocaïne (van Ree, 2002:349). Aan het begin van de twintigste eeuw werden cannabis en cocaïne gebruikt in clubs waar gedanst werd op exotische (zwarte) en opzwepende 'jazzmuziek' (Kohn, 1997; van Ree, 2002:350). Die clubs werden bezocht door een progressief publiek dat zich door 'casual leisure' afzette tegen traditionele 'burgerlijke' gewoontes uit de high society. De burgerij had immers de levensstijl van de vroegere aristocratie overgenomen en hield de idee aan dat vrije tijd niet kon besteed worden aan het bevredigen van lusten (hedonisme), maar moest ingevuld worden met cultureel of intellectueel verrijkende activiteiten. Bij de bezoekers van clubs waren ook veel artiesten, zoals de avant garde, waarvan we later zullen zien dat ze een inspiratiebron waren voor 'Minimal muziek'.

Zolang druggebruik beperkt bleef tot de high society was er weinig publieke aandacht voor. Morele paniek en abolutionistische acties rond het gebruik van verdovende en stimulerende middelen waren vooral politiek en economisch geïnspireerd en hielden verband met drugmisbruik in het leger en bij gastarbeiders, bijvoorbeeld het opiumgebruik van Aziaten in de Verenigde Staten (van Ree, 2002:349). Er werd in de media af en toe wel eens gerapporteerd over 'gevallen vrouwen' die aan lager wal geraakt waren of terecht gekomen waren in de armen van 'slechte mannen' die hen drogeerden, om hen nadien te misbruiken of seksueel uit te buiten (Maher, 1995: 133-136; Kohn, 1997:137-142; Friman, 1999:100). Echte aandacht voor illegaal druggebruik kwam er pas toen ook jongeren uit de lagere klassen de tijd en de mogelijkheid kregen om regelmatig uit te gaan. In hoofdstuk drie zullen we zien dat er toen subculturen met eigen muziek, stijl en een specifieke houding tegenover illegaal druggebruik of andere vormen van deviantie ontstonden. Kohn (1997) stelt vast dat vrouwelijke druggebruikers in de mediaberichtgeving van dan af systematisch gestereotypeerd werden als promiscue en/of slechte moeders. In het volgende hoofdstuk zal duidelijk worden dat dit beeld nauw samen hangt met het Verlichtte en later het positivistische discours en dat het ook vandaag nog een grote invloed heeft op de bejegening van vrouwelijke druggebruikers (Rosenbaum, 1996; Boyd, 1999; Maher, 1995).

1.3. Enkele sociologisch geïnspireerde benaderingen van druggebruik en criminaliteit

Door het succes van de positivistische wetenschappen verschuiven verklaringen voor drugmisbruik in de twintigste eeuw van een 'moreel model' naar een 'ziektemodel' (Cramer en Schippers, 1994). Medische definities benadrukken het samenspel van psychologische, persoonlijke en biochemische of fysiologische kenmerken, waarbij vanuit een positivistisch perspectief gezocht wordt naar wetmatigheden of predisposities. Naast medische theorieën, die criminaliteit en druggebruik zien als biologische of sociale predisposities, ontstaan in de loop van de twintigste eeuw ook sociologische verklaringsmodellen. Hierin wordt het gebruik of misbruik van drugs en criminaliteit gezien als een gevolg van een maatschappelijke conditie, waardoor de aandacht kwam te liggen op armoede en sociale deprivatie (MacGregor, 1999: 68 & 72). Traditioneel onderscheiden we hierin drie theoretische modellen die elkaar hebben beïnvloed. Hieronder geef ik een summier overzicht van deze modellen, waarbij ik me voornamelijk baseer op een recent overzicht uit het boek 'Crime drugs and social theory: a phenomenological approach' van Chris Allen (2007). Daarbij worden enkele inzichten besproken die relevant zijn voor het perspectief van waaruit dit proefschrift is opgezet.

1.3.1. Structureel model

Constructivisme

Het 'structureel model' gaat uit van Sociaal Constructivistische en Creationistische perspectieven, waaruit de kritische criminologieën zijn gegroeid. In tegenstelling tot positivistische perspectieven wordt er hier van uitgegaan dat de structuren van de sociale werkelijkheid (empirisch) onzichtbaar en dus niet onmiddellijk meetbaar zijn. Het Constructivisme richt zich op de structuur van het leerproces en sluit aan bij het Structuralisme, dat zich richt op sociale (en politieke) structuren waarin mensen leven. Men bestudeert de wijze waarop mensen doelstellingen verwezenlijken in relatie tot gevolgen van twintigste-eeuwse sociale en economische verschuivingen, respectievelijk de postindustrialisatie, het postmodernisme en het einde van het georganiseerd kapitalisme (Allen, 2007:31).

De ideeën en theorieën van kritische sociale wetenschappers over het sociaal geconstrueerde karakter van wetenschappelijke kennis, hebben er voor gezorgd dat het inherent interpretatieve of conceptafhankelijke karakter van de sociale werkelijkheid en van het theoriegeladen karakter van empirische observaties meer erkenning kreeg (Gijselinckx, 2002: 22-23). Kritische theorieën hebben ook aanzet gegeven tot een andere kijk

op drugs en criminaliteit. Men ziet illegaal druggebruik niet langer als een pathologie, maar als een opinie. Men had ook aandacht voor de mechanismen die druggebruik voor het 'plezier of genot' mogelijk maken, waarbij de handelingscapaciteit van het individu erkend wordt (Young, 1988).

Labeling en druggebruik

Kritische sociologen benadrukken de vrije wil en creativiteit van het individu, evenals de rol van 'macht en manipulatie van de publieke opinie' in het labelen van deviantie of het criminaliseren van bepaalde handelingen. 'Nieuwe deviantie theoretici' zoals Becker, MacIntosh en Young, ontkennen niet dat een consensus over sociaal aanvaardbaar en onaanvaardbaar gedrag mogelijk is maar, in tegenstelling tot de positivisten, koppelen ze zo een consensus niet aan universele of wetmatige fundamenten. Ze erkennen dat verschillende sociale groepen andere normen en waarden hebben rond sociaal aanvaardbare en onaanvaardbare of deviante handelingen. Het zijn echter de meest machtige groepen in een maatschappij die hun visie kunnen doordrukken op het beleid en de publieke opinie en dat brengt perverse effecten met zich mee (Young, 1988).

Het 'drugprobleem' wordt gezien als een sociale constructie (labeling), eerder dan als een empirische realiteit. Sommigen gaan door in deze redenering en stellen dat ook de sociale gevolgen van het geconstrueerde 'drugprobleem' eveneens geconstrueerd zijn. Zo zou het gebrek aan legale eigendomsakten voor drugs (productie/verkoop) leiden tot meer geweld en 'vergelding'. Door met repressie te reageren wordt een neerwaartse spiraal in gang gehouden (Allen, 2007:33-37). Het is daarom belangrijk te erkennen dat de beleidsantwoorden op het 'drugprobleem' een reflectie zijn van de wijze waarop een sociaal probleem als druggebruik gedefinieerd wordt. Die definitie wordt op haar beurt beïnvloed door het karakter of de eigenheid van het sociaal beleid in een maatschappij (MacGregor, 1999:67).

Door het strafrechtelijke verbod en de talrijke ongenuanceerde boodschappen in de media, welke de schadelijkheid van illegale drugs en hun oorzakelijke relatie met criminaliteit benadrukken, is er in de loop van de twintigste eeuw een groot wantrouwen of 'morele paniek' ontstaan. Het gevolg hiervan is dat er, in tegenstelling tot bij bijvoorbeeld alcohol, in de reguliere maatschappij weinig kennis voorhanden is rond het genereren van positieve en het vermijden van negatieve effecten van illegale roesmiddelen. De criminele labels en het gebrek aan kennis bij de algemene bevolking zorgen ervoor dat illegale druggebruikers gestereotypeerd en uitgesloten worden in de reguliere maatschappij. Om erkenning als individu te krijgen zoeken ze dan aansluiting bij subgroepen in de maatschappij. Subgroepen identificeren zich onderling aan de hand van een afwijkende of deviante stijl, die gekenmerkt wordt door een gedeelde attitude tegenover illegaal druggebruik of andere vormen van strafbaar gesteld gedrag. Labelingtheoretici noemden dit een self-fulfilling prophecy[5] van criminalisering (Young, 1988).

[5] In het laatste hoofdstuk zullen we zien dat ook jeugdsubculturen gecriminaliseerd werden. Later zouden culturele criminologen erop wijzen dat niet commerciële muzikale consumptie en een aparte stijl lang niet altijd samen gingen met deviantie of druggebruik. Ook hoefde subculturele identificatie, zelfs al gebruikte men drugs, niet te betekenen dat men zich buiten de maatschappij plaatste. In tegendeel zien we dat de jongeren een eigen identiteit zoeken binnen de bestaande maatschappelijke grenzen (veelal de vrije tijd) en dat hun kleding, muziek en zelfs hun druggebruik een manier zijn om zich binnen een maatschappij te manifesteren als actieve en kritische jongeren. Een vitaliteit die sinds eeuwen bij de jeugd bewonderd wordt en sociale verandering en vernieuwing in de hand werkt.

Postindustrialisatie en postmodernistische perspectieven

Eind twintigste eeuw gingen perspectieven, binnen het structureel model, uit van een sociale fragmentering die de laatmoderne consumptiemaatschappij kenmerkt. Ze wijzen op een begrensde keuze in consumptie en de verschillende manieren waarop groepen deze ervaren en erop reageren. Deze theorieën zijn, in tegenstelling tot oudere constructivistische perspectieven die sociale structuur als een empirische realiteit benaderden, niet deterministisch omdat de relatie tussen deprivatie, druggebruik en criminaliteit niet rechtlijnig is (relative deficit). Niet elke 'sociaal gedepriveerde' groep tracht via deviantie succes in het leven te bereiken. Dat hangt immers af van de lokale beschikbaarheid of aanwezigheid van legitieme en illegale structurele kansen of mogelijkheden. Mensen maken geen keuze tussen 'fatsoenlijke' of 'straat' codes of morele waarden en zijn aldus niet 'goed' of 'slecht'. Deviantie of conformiteit zijn afhankelijk van het evenwicht tussen ethische waarden (Allen, 2007:50-53). Een verdere toelichting van (criminologische) visies op drugs en criminaliteit in de laatmoderne samenleving komt aan bod in de volgende paragraaf (1.4).

1.3.2. Coping model

Mens en milieu

Het 'coping model' verklaart druggebruik als een uitvlucht voor een slechte levenskwaliteit en sluit daarmee aan bij ideeën van ecologische criminaliteitstheorieën van de Chicago school of Urban sociology (milieuschool). Een eerste belangrijk idee dat werd overgenomen was dat druggebruik en criminaliteit kunnen begrepen worden als een gevolg van stedelijke groei en problemen in gebieden met veel werkloosheid en sociale achterstand. Een ander idee was dat druggebruik en criminaliteit ontstaan vanuit een zoeken naar identiteit. Identiteit krijgt vorm vanuit een lokaal referentiekader. Dat referentiekader zijn de reacties, op drugs en criminaliteit, uit de omgeving waarin mensen leven en opgroeien (symbolisch interactionisme). De Chicago school introduceerde zo de idee dat de betekenis van druggebruik of criminaliteit en subjectiviteit onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Vanuit een epistemologisch standpunt (kennisleer) impliceert dit dat de betekenis van druggebruik en criminaliteit altijd fragmentarisch is of een deconstructie is. Maar ook deze theorieën leiden tot sociaal determinisme, omdat men in de conclusies de sociale context opnieuw als oorzaak voor druggebruik en criminaliteit oprakelt. Hierdoor speelt het individu slechts een passieve rol (Allen, 2007:34, 37-39).

1.3.3. Status Model

Symbolisch interactionisme

Onder invloed van de kritische theorieën identificeert het 'status model' de positieve sociale waarde die aan drugs en criminaliteit wordt toegekend in een subculturele context en is geïnspireerd door het symbolisch interactionisme en door subculturele theorieën uit de sociologie. Het symbolisch interactionisme zocht een uitweg voor het determinisme door ideeën van de Chicago school, over het lokaal referentiekader, uit te diepen. Het is een zeer brede stroming, die er algemeen van uitgaat dat druggebruik het best kan begrepen worden vanuit de betekenis die het individu er vanuit zijn of haar unieke verhouding tot een lokale situatie aan geeft (management of self-identity). Men bestudeert hoe individuen hun subjectieve situatie interpreteren om inzicht te krijgen in hoe ze in een objectieve situatie reageren (Allen, 2007:40-43).

Men gaat ervan uit dat mensen een zelfbeeld ontwikkelen vanuit het perspectief van anderen. Men ziet voortdurend een reflectie van zichzelf in de reacties van 'algemene anderen' (sociale verwachtingen) en van 'significante anderen', zoals ouders of de peer-group (Mead, 1930 in Allen, 2007:41). De ontwikkeling van een 'zelf' is een creatief leerproces waarbij men de rol van anderen leert aannemen. Cooley (1902 in Allen, 2007:41) noemt dit het 'looking glass self'. Volgens sommigen bereiken mensen na verloop van tijd enige stabiliteit in het 'zelf', terwijl andere symbolisch interactionisten het 'management of self-identity' zien als een proces dat voortdurend in verandering is. Omdat men zo erg gericht is op de relatie van het individu met de lokale situatie of de beschrijving van individuele motivaties is de verzamelde kennis fragmentarisch. Druggebruik en criminaliteit zijn in deze geen empirisch 'meetbare' fenomenen meer, waarover algemene uitspraken kunnen worden gedaan (Allen, 2007:40-43).

Subculturele etnografie

Voor de symbolisch interactionistische studie van sociale identificatie maakt men vooral gebruik van kwalitatieve onderzoeksmethoden, die toelaten subjectieve ervaringen bloot te leggen (bijvoorbeeld life histories verkregen door interview wanneer men de constante verandering wil bestuderen). Omdat persoonlijke observatie, interactie en de beleving van de natuurlijke setting centraal staan in etnografische benaderingen, zijn ze uiterst geschikt voor dit soort studie[6]. Etnografie is echter een methodologische benadering en biedt geen theoretisch inzicht in de betekenis of het waarom van sociale fenomenen. Binnen deze traditie vinden we eigenlijk alle (niet-positivistische) benaderingen van drugs en criminaliteit terug, maar symbolisch interactionistische etnografieën of 'subculturele benaderingen' zijn het meest prominent (Allen, 2007:43).

Subculturele etnografieën beschrijven narratieven die inzicht bieden in de vaardigheden van druggebruikers, in de wijze waarop ze drugs leren gebruiken en hoe gebruikers de wereld en situaties interpreteren. Men bestudeert subculturele groepsidentiteit als differentiële strategie en heeft daarbij aandacht voor rituelen en zijnswijzen, die een gevoel van gelijkenis en behoren tot een groep opwekken in een anders eenzame postmoderne wereld. Het gaat erom drugculturen te begrijpen vanuit hun eigen betekenisgeving, in plaats van er een kritisch discours, ecologisch, symbolisch interactionistisch of ander extern perspectief aan te wenden (Allen, 2007:43-46). Subcultureel etnografisch onderzoek naar druggerelateerde criminaliteit of druggebruik besteedt veel aandacht aan gebrekkige maatschappelijke aanpassingstrategieën, maar er wordt weinig of niet gekeken naar de succesvolle aanpassing aan het straatleven. Om beter inzicht te krijgen moeten druggebruikers en criminaliteit bestudeerd worden als een legitieme gemeenschap met een alternatieve cultuur, welke gelijkwaardig is aan andere subculturen (Agar, 1973 in Allen, 2007:44).

Binnen een subcultuur bestaan normen en waarden over wanneer druggebruik, bijvoorbeeld alcoholgebruik, gepast is, welke effecten er van verwacht worden, hoeveel men hiervoor kan gebruiken, welk gedrag intoxicatie zoals dronkenschap indiceert en wat normaal en deviant gebruik inhoudt. Aan de hand van deze normen en waarden worden rollen gedefinieerd, zoals 'sociale gebruiker' of 'sociale drinker' en 'problematische gebruiker' of 'alcoholicus'. Sociale regels zoals deze bepalen wanneer druggebruik door andere leden van de groep ge-

[6] Jammer genoeg wordt dit soort onderzoek naar drugs en criminaliteit zelden uitgevoerd omdat overheden er geen fondsen voor toekennen, waardoor ze voornamelijk uitgevoerd worden door jonge onderzoekers, met weinig ervaring of middelen, in het kader van thesissen of doctoraten (Allen, 2007:43).

rechtvaardigd wordt als een vorm van 'plezier of genot zoeken' en wanneer het beschouwd wordt als 'escapisme' en afwijkend en deviant (Young, 1988:33).

Hierbij moet worden opgemerkt dat subculturele regels over gerechtvaardige gebruikpatronen niet volledig los staan van de bredere samenleving. Ze zijn doorgaans een gedeeltelijke weerspiegeling of herinterpretatie van een culturele consensus, die opgelegd en in stand gehouden wordt door machtige groepen. In de westerse maatschappij, waar betaalde arbeid de draaiende motor is, geldt een algemene regel dat de productie niet in gevaar mag gebracht worden door druggebruik of andere vormen van genot en ontspanning. Zo zal men het bijvoorbeeld 'normaal' of 'gerechtvaardigd' vinden dat iemand 's avond na het werk een trappist drinkt, of zelfs een jointje rookt, of dat men amfetamines of andere pep- en geneesmiddelen (op voorschrift) slikt om productiever te kunnen zijn.

Arbeid is echter niet eerlijk verdeeld in de westerse samenleving en op school verloopt het ook niet voor iedereen even vlot. Daarom moeten we ons ook durven afvragen wat er gebeurt met mensen van wie het druggebruik niet kan gerechtvaardigd worden vanuit het culturele gedefinieerde evenwicht tussen productie en ontspanning. Hun druggebruik wordt volgens Young (nog steeds) gezien als een rechtstreeks resultaat van ondersocialisatie of als een pathologie, waardoor vrije keuze en zelfcontrole worden ontkent. Omdat gebruikers deze publieke opinie, die bekrachtigd wordt in de traditionele hulpverlening, overnemen komen ze vast te zitten in een 'ziekterol spiraal' (Young, 1988: 36).

(Informele) sociale controle

In 'nieuwe deviantietheorieën' werd erop gewezen dat druggebruik een keuze impliceert en dat deviantie aangenaam kan zijn. Men ging zelfcontrole van druggebruik benaderen als een sociaal mechanisme, wat teruggaat op de norm van 'matigheid' die plezierbeleving en genot beperkt in tijd en ruimte. In het veel geciteerde werk van Howard Becker 'Becoming a Marihuana User' (1963) werd aangetoond dat het leren appreciëren en erkennen van de effecten van drugs een gesocialiseerd effect is, waarbij mensen een bepaalde smaak ontwikkelen via sociale interactie. Druggerelateerde gedragingen zijn het resultaat van een interactie tussen fysiologische effecten van een bepaald middel en de normen en waarden van de groep waartoe de druggebruiker behoort. Dit impliceert dat het beleven van 'genot' of 'plezier' aan druggebruik een fragiele vaardigheid is die betekenis krijgt vanuit informele sociale controlemechanismen (Young, 1988: 29-31; Race, 2008:420).

Individuele keuze, fysiologische effecten en de sociale context vormen als interagerende factoren de basis voor het zelfcontrole model van Zinberg (1984), dat in het Nederlands het model van de drie M's wordt genoemd (mens, middel en milieu). Zijn theorie stelt dat zelfcontrole van illegaal druggebruik, naast de persoonlijkheid en de fysiologische effecten van het middel, afhankelijk is van de sociale controle in het milieu waarin drugs gebruikt worden. Sociale controle uit zich in de communicatie van 'rituelen' rond druggebruik en in 'sociale reacties' (beloningen en sancties) op het handelen van druggebruikers. Bij alcohol denken we bijvoorbeeld aan de gebruiksadviezen die mensen elkaar geven over het vermijden van katers of ongewenst sociaal gedrag, zoals agressie. Vele studies naar dansdruggebruik tonen aan dat verschillende sociale groepen eigen normen hebben over welke drugs en welke geïntoxiceerde handelingen aanvaardbaar zijn en dat deze normen individuele ge-

bruikpatronen vormgeven en reguleren (vb. Redhead, 1993; Beck & Rosenbaum, 1994; Measham e.a., 1998; Measham, e.a. 2000; Perrone, 2006; Hutton, 2004, 2006).

In de literatuur worden vijf vormen van informele sociale controle besproken: culturele recepten, associatie, gedragvoorschriften (rituelen), sancties en opportuniteiten (Maloff, e.a., 1980; zie ook Decorte, 2005). Culturele recepten beschrijven welke middelen er in een samenleving gebruikt worden en welke hoeveelheden men dient te gebruiken om een bepaald effect te verkrijgen. Het zijn met andere woorden culturele regels over wat 'genoeg of te veel' betekent, welke doelstellingen of functies druggebruik heeft, bij welke gelegenheden drugs gebruikt worden en op welke manier of met welke methoden drugs geconsumeerd worden. Een cultureel recept bestaat uit ingrediënten, maar om tot een lekkere schotel te komen moeten mensen eerst leren koken.

Mensen leren drugs gebruiken door sociale verbanden of associaties, waarbij ze het gedrag van anderen observeren. Dit leerproces verloopt makkelijker in ontspannende en veilige settings waar mensen druggebruik leren associëren met positieve ervaringen zoals genot en sociale bevestiging. Welke vormen van druggebruik een individu aanleert is afhankelijk van wie hem of haar onderwijst. Hierbij spelen ook de media een rol. Gedragsvoorschriften bepalen wie bekwaam wordt geacht om drugs te gebruiken. Om dit soort verwachtingen en boodschappen te communiceren moeten mensen elkaar kunnen begrijpen. Daarom maken we gebruik van geïnternaliseerde referentiekaders voor culturele verhoudingen, zoals gender, klasse, etniciteit en sociaal gestructureerde verhoudingen zoals leeftijd en arbeids- of machtsrelaties.

Gedragsvoorschriften en culturele richtlijnen, over hoeveel en wanneer drugs te gebruiken, worden bekrachtigd door positieve en negatieve sancties. Er zijn formele sancties die meestal door de staat of andere officiële instellingen worden opgelegd en informele sancties die een invloed hebben op de sociale identiteit van een individu. Tenslotte passen mensen hun druggebruik gemakshalve vaak aan conventionele patronen aan. Wat voor een gebruiker gemakkelijk is of opportuun, is afhankelijk van het middel, de persoonlijkheid van de gebruiker en van de omstandigheden en condities waarin gebruikt wordt.

1.3.4. Sociale netwerk en primaire socialisatietheorieën

Voorgaande theorieën verklaren het ontstaan van druggebruik en criminaliteit of beschrijven de betekenis die er wordt aan gegeven. Er zijn echter ook theorieën die hier lichtelijk van afwijken door zich specifiek te richten op de relationele conditie, of de specifieke sociale relaties binnen een groep, waarin druggebruik of criminaliteit tot stand komen. Sociale netwerk en primaire socialisatietheorieën behandelen de particuliere invloed van sociale reacties en interacties op handelingen.

De sociale netwerktheorie gaat uit van conflicterende culturen, waarbij wordt voortgebouwd op de differentiële associatietheorie van Sutherland. Het abstract idee van differentiële associatie wordt op verschillende niveaus geoperationaliseerd. Op het hoogste niveau wordt gegeneraliseerd en gaat men ervan uit dat de kans op druggebruik toeneemt wanneer men in groepen vertoeft waar drugs gebruikt of goedgekeurd worden, waardoor men ook hier neigt naar determinisme. Op lager of 'middle range' niveau tracht men hieraan te ontkomen door naar de context van het netwerk te kijken. Men toont bijvoorbeeld aan dat een negatieve perceptie van leefomstandigheden mensen vatbaar maakt voor 'peer-pressure'. Op dit niveau hanteert men ook de primaire

socialisatie of 'social learning' theorie, die drie verschillende socialiseringsbronnen onderscheidt (familie, school en peers), welke het handelen van individuen inspireren en in evenwicht houden (Allen, 2007:46-50).

In dit proefschrift wordt niet specifiek uitgegaan van een sociale netwerk benadering. Er kan echter niet worden voorbijgegaan aan enkele algemene inzichten uit deze traditie in verband met gender en vriendschap (vrouwelijke intimiteit en mannelijk sociabiliteit) en inzichten in verband met de rol van de 'harde kern' in groepsidentiteit, maar daar wordt in het derde hoofdstuk over scenes nog op teruggekomen.

In onderzoek van de Vlaamse vereniging voor alcohol en ander druggebruik (VAD, 2005) en een onderzoek van de vakgroep Ontwikkelings- en Levenslooppsychologie (Lambrecht e.a., 2002) naar druggebruik bij Nederlandstalige scholieren, werd vastgesteld dat meisjes, bij de keuze om al dan niet drugs te gebruiken veel belang hechten aan de kritiek van een goede vriendin. Het gebruik bij vrienden van dezelfde leeftijd is een factor die meisjes er zou toe kunnen aanzetten drugs te gebruiken. Jongens lopen meer risico drugs te gebruiken onder invloed van oudere jongens. Opvallend is ook dat jongens geen kritiek van vrienden verwachten op eventueel druggebruik, terwijl meisjes ervan uitgaan dat vriendinnen die zelf geen drugs gebruiken hun druggebruik zouden afkeuren. Bij drugproblemen zouden meisjes raad vragen aan een vertrouwensleerkracht, jongens zouden aankloppen bij een dienst voor leerlingbegeleiding, een leerkracht of de ouders.

Tenslotte wil ik nog een laatste voorbeeld van netwerk benaderingen aanhalen, uit het eerder vermelde themanummer van het 'International Journal of drug policy', rond 'drugs en plezier. Duff (2008) beschrijft 'druggebruik en plezier' in zijn bijdrage als 'performante handelingen die geproduceerd worden en afhankelijk zijn van de context waarin ze plaatsvinden'. Hij toont aan dat 'deelnemen aan plezierige praktijken', zoals dansen en het onderhouden van sociale contacten met een specifieke groep mensen, in een 'intensieve ruimte', zoals een nachtclub, genot opwekt dat in een andere context niet zou ontstaan, ook al zou men dezelfde drugs gebruiken. Daarom besluit hij dat er nood is aan onderzoek dat vertrekt vanuit een 'insiders' view en aandacht heeft voor 'peer-influence' op de beleving van plezier en genot door druggebruik.

Een voorbeeld van zo een onderzoek vinden we in de bijdrage van Jacinto en collega's. In hun onderzoekspaper wordt de relatie tussen ecstasyverkopers en hun klanten in een club beschreven. Hierbij werd vastgesteld dat dealers aan hun klanten informatie geven over hoe ze het plezierige effect van hun ecstasy kunnen optimaliseren en hoe ze negatieve effecten kunnen vermijden. De auteurs suggereren dat dit soort vertrouwensrelaties kunnen aangewend worden om 'harm-reduction' informatie te verspreiden, maar erkennen ook dat dit in het huidige beleidsklimaat een utopie is (Jacinto e.a. 2008).

1.4. Illegale drugs in de laatmoderne samenleving

Individualiteit, hedonisme en consumptie worden in het hedendaagse debat rond illegaal druggebruik gezien als laatmoderne idealen die fundamenteel zijn voor de normalisering van illegaal druggebruik (Moore & Miles, 2004:508; South, 1999:3). Door een toename in vrije tijd (weekends en vakanties) en een stijging in koopkracht, werd feesten en genieten in de loop van de twintigste eeuw opnieuw een essentieel onderdeel van de westerse maatschappelijke structuur en kwam een massaconsumptie-industrie op gang rond vrijetijdsbesteding (Cala-

fat e.a. 2003). Zo ontstond het eerder al aangehaalde evenwicht tussen productie en vrije tijd (Young, 1988; Measham, 2004). Vrije tijd werd steeds meer een sfeer waarin, door middel van consumptie, een individuele levenshouding kon uitgedrukt worden (van Ree, 2002:350). In de paragraaf over 'normalisering' (1.5) en in het vierde hoofdstuk over 'scenes' wordt verder ingegaan op de betekenis van illegaal druggebruik en de betekenis van subcultuur en clubcultuur in een laatmoderne gecommercialiseerde en gefragmenteerde vrijetijdscontext. Toch wil ik in deze paragraaf al enkele algemene aspecten van druggebruik aanstippen die hun aantrekkingskracht op laatmoderne mensen verduidelijkt.

1.4.1. Consumentenethos

Verschillende auteurs hebben erop gewezen dat 'overdadige' of 'wasteful' consumptie kenmerkend is voor het vrijetijdsleven in westerse samenlevingen. De consumptie van 'puur recreationele goederen' drukt een 'lovenswaardige' minachting uit voor productieve arbeid. Omdat psychotrope drugs, door het gebrek aan nutriënte waarde, materiële en tegelijkertijd overdadige consumptiegoederen zijn, zijn het volgens van Ree 'pur sang' luxegoederen en zo een ideaaltypisch product van de consumptiemaatschappij. Illegale drugs drukken beter dan welk ander product de drang naar puur plezier of genot uit. Het is dan ook niet verwonderlijk dat een maatschappij met een sterk 'consumentenethos' een interesse voor drugs ontwikkelt (van Ree, 2002:351).

In de lijn van Benjamin (1982) en Baudrillard (1983, 1988) wijst van Ree aansluitend ook op een ander laatmodern ideaal, dat door het gebruik van drugs als geen ander kan bereikt worden. Het betreft hier de simulatie of namaakcultuur waarin droomwerelden ontwikkelt worden. Deze praktijken esthetiseren en mystificeren de realiteit en maken aanspraak op lusten. Featherstone (in van Ree, 2002:351) ervaart een gevoel van intoxicatie in de massaconsumptiedroomwerelden, die hij beschrijft als een esthetische hallucinatie van de werkelijkheid. In tegenstelling tot supermarkten, pretparken en zelfs virtuele realiteiten, creëren drugs een onontkoombare droomwereld in de geest van mensen. Van Ree (2002:352) meent dat een maatschappij die zoveel energie stopt in het creëren van droomwerelden bijna niet anders kan dan gefascineerd zijn door drugs. Daarnaast zien we in de laatmoderne samenleving een groeiende seksuele esthetisering van het lichaam. Deze evolutie veruiterlijkt zich eveneens in de populariteit van piercings, tatoeages, plastische chirurgie of fitness. Ook druggebruik wordt nu meer en meer gezien als een keuze voor een bepaalde vorm van lichaamsbeleving (Measham, 2002: 347-349).

1.4.2. Democratisering van het civilisatieproces

Rehabilitatie van gevoelens of emoties en lichamelijke drang

De spreiding van illegaal druggebruik in laatmoderne samenlevingen (zie § 1.5), kan begrepen worden als een onderdeel van de twintigste-eeuwse democratisering van cultuur, die gekenmerkt wordt door een gedeeltelijke rehabilitatie van gevoelens of emoties en lichamelijke drang in de publieke sfeer (van Ree 2002:350-351). Volgens Elias (1994 in van Ree, 2002:350) volgen lagere geledingen van de maatschappij of onderdrukte en armere sociale groepen, die aan de rand of buiten de samenleving staan, meer direct en spontaan hun driften. Omdat groepen uit de lagere klassen na de tweede wereldoorlog, door de stijgende welvaart, uitgroeiden tot de belangrijkste consumerende massa, ontstond een markt die inspeelde op hun levenswijze en behoeften. De impact van hogere en intellectuele klassen op de 'cultureel correcte' invulling van vrijetijdsbesteding nam hierdoor af, waardoor bijvoorbeeld ook de traditie van alcoholgebruik op feestdagen geherwaardeerd werd (Calafat, e.a. 2003:31-48). Culturele patronen, vooral traditionele vormen, gelegenheden en statussen hebben hun autoriteit verloren, zodat we kunnen stellen dat cultuur gedeautoriseerd is (Chaney, 2003:260).

Individualisering en zelfregulering

De universele ethiek of ideologische normen en waarden zijn in de westerse maatschappij geëvolueerd tot normen en waarden van zelfprofilering en individuele 'vitaliteit' of een egocentrische levenshouding. De postmoderne mens gelooft in z'n eigen waarden en zoekt de waarheid in zichzelf met een ontembare zin voor expressieve vrijheid. Boutellier meent dat de 'drive' achter veel vormen van criminaliteit zich niet wezenlijk onderscheidt van positief gewaardeerde vormen van vitaliteit of dat veel vormen van criminaliteit een negatieve variant zijn van expressiviteit (Boutellier, 2003:2).

Verschillende auteurs wijzen erop dat het vervagen van grenzen, in tegenstelling tot wat soms beweerd wordt, niet het einde van het beschavingsproces betekent. Het losser worden van levensstandaarden of de afzwakking van een opgelegde moraal vraagt een versterkte 'zelfcontrole'. Een toename van psychologische zelfcontrole vereist echter ook een gedeeltelijk controleverlies en maakt het tegelijk ook mogelijk. Maar dat gedeeltelijk controleverlies vereist op haar beurt een striktere zelfcontrole opdat het niet uit de hand zou lopen (Van Ree, 2002:350-351). Mensen hebben als het ware meer nood aan 'decompressie' omdat de samenleving meer zelfcontrole verwacht. Vanuit een neofunctionalistische notie wordt de relatie tussen drugs, cultuur en controle in het alledaagse leven beschreven als een 'chemisch carnaval', welke een tijdelijke versoepeling van morele grenzen mogelijk maakt, wat het sociaal netwerk indirect versterken (South, 1999:3). Onderzoek naar dansdruggebruik in ravescenes vond indicaties voor het feit dat mensen die illegale drugs gebruikt hebben, de geestestoestand en het gevoel van opwinding ook op andere momenten of in een andere context, kunnen opwekken. Dit wijst erop dat dansdruggebruik wel degelijk een verleggen van mentale grenzen betekent. Takahasi (2004) noemt dit 'neural tuning'.

De drang tot zelfontplooiing binnen de grenzen van de samenleving wordt door David Garland (2001) benoemd als 'the criminology of the self' dat begrensd wordt door 'the criminology of the other'. Deze concepten duiden het zelfregulerende proces waarbij het niet willen behoren tot een 'problematische' groep, deviante handelingen begrenst. Dit veronderstelt dat ook laatmoderne mensen op zoek zijn naar een moraal die toelaat goed en slecht te definiëren. In de inleiding van zijn boek 'De veiligheidsutopie' stelt Boutellier (2003) dat we hoe dan ook leven in een 'gemeenschappelijke-noemer-zoekende samenleving' en dat het individualiseringsproces zich juist ontwikkeld heeft vanuit het zoeken naar een beheersbaar maatschappijbeeld. Hij erkent de postmoderne ethiek of fragmentarische tijdsgeest, maar wijst ook op andere maatschappelijke verschuivingen op religieus en politiek vlak die gekenmerkt worden door een herintrede van de 'traditionele' waarden. Zo merkt hij op dat er een evolutie is naar 'een politiek van fatsoen' en ziet hij in het moraliteitsdebat ook een opflakkering over de discussie van de plaats van god. Ook MacGregor (1999) identificeert een heropleving van het moraliteitsdebat en noteert dat er steeds meer stemmen opgaan voor een minder liberale en pragmatische aanpak van drugs en voor het aannemen van meer 'impliciet morele posities' in het drugbeleid.

Daniel Dotter beschrijft de rol van de media, als dragers van informatie en als een hulpmiddel om gedachtegoed te communiceren aan de massa, in het proces (Dotter, 2002: 428-430). Waarheid is volgens Dotter constant in beweging, wat impliceert dat ook de betekenis van deviantie continue ge(re)construeerd wordt. Het postmoderne aan deze conditie is het feit dat mensen, door de reikwijdte van de media, teksten krijgen die een aanvaardbaar alternatief vormen voor het zelf ter plaatste zijn. Het is niet de conditie zelf, of de eigen ervaring met drugs of criminaliteit, maar de representatie ervan in de media die het beeldvormingproces bepaalt. De manier waarop de tekst wordt gebracht en de interpretatie ervan door de ontvanger construeren het beeld. Drugs en criminaliteit zijn voor de media consumptiegoederen welke op de markt worden afgestemd. Media geven informatie die mensen in staat stelt zich te conformeren, maar bieden anderzijds ook de mogelijkheid tot creativiteit en non-conformiteit. Zo leeft er enerzijds een negatief of pathologisch beeld over de gevolgen van druggebruik, met als narratief dat gedrag dat vitaliteit beperkt deviant is. Anderzijds kennen we ook andere teksten over drugs, in boeken, films of in de kunst, die juist het narratief van vitaliteit en expressiviteit reconstrueren.

Een argument, dat vaak gebruikt wordt ter verdediging van mediateksten, is dat de diversiteit in informatie en de keuze aan teksten de ontvanger vrijlaat in het construeren van zijn eigen waarheid. Dotter wijst er echter op dat diverse teksten, beelden of symbolen uit de media een onuitgesproken symbolische waarde krijgen, omdat ze massaal en op stereotiepe wijze gecommuniceerd worden. Mediateksten of beelden zijn reconstructies van modernistische narratieven of idealen, die ooit rechtstreeks werden beleefd. Nu zijn het echter pure representaties geworden van stereotype narratieven rond gender, leeftijd en ras welke vermengd worden met definities van deviantie. Het beeldvormingscenario voor deviantie bestaat volgens Dotter uit drie fasen. Eerst is er de 'criminele' daad, van aanloop tot nasleep. In de tweede fase worden de teksten of feiten met betrekking tot de daad constant in de media geëvalueerd. Men richt zich hierbij op het uitklaren van één aspect (nieuwsflash) en men beschrijft dit vanuit een klassiek narratief. Wanneer men individuele gebeurtenissen gaat typecasten tot een 'fenomeen' of 'crime wave', zet men een proces in gang dat de realiteitsbeleving beïnvloedt.

Zo wordt druggebruik in de westerse wereld vooral gerepresenteerd aan de hand van 'leeftijd' en het eerder al aangehaalde narratief van 'vitaliteit'. Jeugd en druggerelateerde ziekten hebben altijd al de meeste aandacht gekregen en het is moeilijk om andere teksten aan het verhaal toe te voegen. Dotter noemt het resultaat van massale beeldvorming een 'stigma film'. De realiteit wordt uit haar postmoderne conditie verheven tot een narratief van sociale controle. De teksten die de gebeurtenis reproduceren zijn mainstream geworden. De morele geladenheid van kennis en de grens tussen de media als 'bron van informatie' of 'bron van vermaak' worden niet meer in rekening genomen (Dotter, 2002:435-439). Ook Conny Vercaigne (2006) stelde in haar mediaonderzoek naar berichtgeving over megadancings vast dat jeugd geproblematiseerd wordt en dat 'housers' gestereotypeerd worden, door alleen druggebruik, weekendongevallen en geweld te rapporteren, waardoor voorbijgegaan wordt aan de ambiguïteit en sociale functie van uitgaan en druggebruik.

1.4.3. Reconceptualisering van ' veiligheid'

Tweesporenbeleid

Omdat een staat niet kan toelaten dat zijn soevereiniteit wordt aangetast, maar hij het handelen van mensen in individualistische en gefragmenteerde samenleving ook niet volledig kan controleren, reageert hij volgens Garland op twee manieren. Deze zijn veel expressiever en instrumenteler dan de welvaartgedachte van weleer (Garland, 2001:139-141). Enerzijds worden van buitenaf controlemechanismen opgelegd in de vorm van juridische dreigingen, morele vermaningen of veroordelingen en uitsluiting van mensen die daar geen rekening mee houden. Daarnaast zal een staat van binnenuit onopvallende situationele controlenetwerken trachten uit te bouwen en bestaande situationele en technologische oplossingen verfijnen. In dit laatste geval wordt beroep gedaan op de verantwoordelijkheid van de bevolking, daar waar de eerste oplossing gericht is op repressie (self-governance). De verantwoordelijkheid voor het bepalen van normale en deviante patronen van druggebruik ligt nu bij de gemeenschap, maar deze wordt nog steeds gekenmerkt door een levensritme dat draait rond productie en consumptie. We kunnen niet stellen dat er geen morele stempel meer wordt gedrukt op het druggebruik, maar er is wel een evolutie merkbaar, een 'zelfreguleringnorm' die afhankelijk is van de sociale context waarin een handeling zich afspeelt (Sulkunen, Rantala en Määtä, 2004:427-430). Druggebruik moet een extra genot en plezier genereren, zonder dat daarbij de 'socio-economische status' van de gebruiker wordt aangetast (Sterk-Elifson, 1996).De overgang van een medisch model naar een gemeenschapsgericht (preventie)model heeft volgens Berridge te maken met verschuivingen in de klasse en het aantal van druggebruikers en met het feit dat men minder financiële middelen over heeft voor het sociaal (gezondheid)beleid (Berridge, 1990 in MacGregor, 1999:82-83).

Zo zien we dat druggebruik buiten het geïnstitutionaliseerde nachtleven streng wordt aangepakt (Silverstone, 2006:149-150). We zien ook dat de ooit illegale of niet-geïnstitutionaliseerde 'rave scene', waar Elektronische dansmuziek (EDm) en proportioneel veel illegale drugs geconsumeerd worden (zie § 1.5 en hoofdstuk 3), door licenties aan banden werd gelegd. Anderzijds worden er vanuit de gemeenschap, op aandrang van de overheid, acties ondernomen ter bevordering van de veiligheid in het nachtleven, zowel rond druggebruik als geweld. Dit betekent dat plezier, spel, het zichzelf laten gaan en ook intoxicatie, met ecstasy of andere dansdrugs, binnen een bepaalde tijd en ruimte gelegitimeerd zijn. Daarom wordt 'clubbing' of het bezoeken van 'EDm feesten' ook wel een carnaval genoemd, waar een hoge mate van controleverlies is toegestaan (Sanders, 2006b:132; Measham, 2002:347-349).

De idee dat 'clubbing' een 'carnaval' is, past ook binnen het ruimere concept 'carnaval van criminaliteit'. Dit concept duidt een groot aantal illegale handelingen die 'genormaliseerd' zijn. Bijvoorbeeld 'base-jumpen' waarbij van hoge gebouwen wordt gesprongen of het maken van 'snuff-movies', waarin mensen zichzelf of anderen opzettelijk schade berokkenen. De regulering hieromtrent is zeer complex en ontoereikend, omdat niet meer vertrokken wordt vanuit een algemeen geldende strafbaarheid, waarbij deviante handelingen systematisch opgespoord worden. De staat viseert in haar beleid specifiek sociale groepen waarbij dit soort daden proportioneel meer voorkomen, met andere woorden jongeren. Zo wordt de levensstijl van jongeren algemeen gecriminaliseerd (zie ook hoofdstuk 4), maar er is geen duidelijk systeem voor handen om hun handelingen te beoordelen. 'Bijna iedereen doet het, maar het mag niet' (Presdee, 2000:107-132).

Private veiligheid en stratificatie

Phil Hadfield (2008:429-430) benadrukt dat het concept 'veiligheid' in de economie van het nachtleven moet begrepen worden als een hulpmiddel voor het bereiken van specifieke objectieven, zoals het verzekeren van bepaalde consumptiesferen of bepaalde discours rond veiligheid. Het betreft hier geen set regels van vastgelegde verwezenlijkingen maar wel van fluïde, veranderlijke en interactionele verwezenlijkingen van individuele en institutionele actoren, zoals de staat, lokale overheden en administratieve rechtbanken, ondernemers in het nachtleven en groepen consumenten of het 'clientèle'. Private veiligheid is in het nachtleven veel meer dan het bieden van bescherming tegen geweld of overlast. Het functioneert doorgaans ook als een verdediging van economische en sociale belangen van bepaalde groepen en het ontwikkelt op die manier specifieke vormen van sociale stratificatie.

Men spreekt in deze van een gentrificatie van het grootstedelijke nachtleven, waar in het vierde hoofdstuk wordt op teruggekomen. Gentrificatie van het culturele aanbod en de horeca of het nachtleven in steden, is het verlengstuk van de massaconsumentistische en homogeniserende esthetiek van de middenklasse waaruit, in de buitenwijken van steden, suburbane woonmodellen en omgevingen ontstonden, zoals gated communities en woonomgevingen die gekenmerkt worden door veiligheid, zuiverheid, exclusiviteit. Het stadscentrum verandert sluipend in een fysiek-ruimtelijk verlengstuk van de periferie, in plaats van andersom (Loopmans, 2005:14 & 18). In de horeca en het nachtleven wordt getrificatie gekenmerkt door een schijnbare segmentering, met een oneindigheid aan keuzes maar onderliggend wordt ze gereguleerd door de belangen van grote corporatieve bedrijven die zich voornamelijk richten op kapitaalkrachtige jongvolwassenen. Men trekt mensen aan of stoot mensen af door bepaalde inrichting en infrastructuur, dienstverlening, merchandising en animatie (Hollands, 2002; Chatterton & Hollands, 2003). Op basis van etnografisch onderzoek stelde Hadfield vast dat de gentrificatie van het nachtleven zich op vlak van veiligheid manifesteert in een verschuiving van een beleid dat uitging van een 'dreiging', naar een beleid dat uitgaat van 'beloften'. Criminologen hebben daar volgens Hadfield te weinig aandacht voor. De uitzondering hierop is de aandacht voor het specifieke gedrag van portiers.

1.5. Normalisering van illegaal druggebruik

1.5.1. Definitie en verklaringen

Kenmerken

De laatste decennia wordt er in westerse landen vaak gesproken over 'normalisering' van illegaal druggebruik. De term 'normalisering' wordt enerzijds gebruikt om de doelstellingen van het drugbeleid te duiden. In België en Nederland staan maatschappelijke aanvaarding en integratie van druggebruikers daarbij voorop, met als 'tegenprestatie' dat de gebruikers geen overlast veroorzaken (Korf, e.a., 2006:116). Anderzijds wordt het begrip in sociaalwetenschappelijke literatuur gebruikt om de sociale betekenis van bepaalde vormen van druggebruik, voornamelijk cannabis en partydrugs, te duiden. Numeriek staat 'normalisering' voor een toename van illegaal druggebruik onder de algemene bevolking, vooral bij jongere leeftijdsgroepen.

Parker, Aldridge en Measham (1998:151-165) vullen hun definitie van 'normalisering' aan met kwalitatieve kenmerken van 'integratie' en maatschappelijke 'aanvaarding' van illegaal druggebruik. Zij zien de normalisering van druggebruik als een 'culturele accommodatie' of 'acculturalisatie' bij de algemene bevolking. Wat de integratie van druggebruikers betreft, wijzen ze erop dat normalisering zowel een stijging in experimenteergedrag betekent, als een toename van het aantal mensen dat beslist om verder drugs te gebruiken. De toename in druggebruik tekent zich ook af bij sociale groepen met verschillende gender-, etniciteits- en klassekenmerken, die voorheen weinig met middelengebruik in aanraking kwamen (Measham, 2004:335-336).

Dit hangt samen met algemene verschuivingen in de laatmoderne samenleving. Identiteiten die verbonden zijn met sociaal onderscheid, zoals leeftijd en culturele verhoudingen, zijn gedestabiliseerd waardoor geïnstitutionaliseerde verwachtingen in verband met rechten en verplichtingen in relaties zijn afgezwakt (Chaney, 2003:260). Zo toont onderzoek naar de prevalentie van druggebruik bij de algemene bevolking aan dat het roesmiddelengebruik bij westerse vrouwen sinds de jaren 1990 is toegenomen en dat het geslachtsverschil bij wie ooit drugs gebruikt heeft, ook wel de life-time prevalence genoemd, kleiner wordt (Anderson, 2001). Een ander opvallend aspect is de toename in illegaal druggebruik bij jongvolwassenen. Dit wordt in verband gebracht met de populariteit van 'Electronic dance music' feesten en de 'Rave scene' (Measham, e.a. 1998).

Ondanks de algemene toename en spreiding van druggebruik is de vrees voor een epidemie en de verloedering van de maatschappij ongegrond. Er werd in de hulpverlening immers geen disproportionele stijging van problematische druggebruikers vastgesteld (Lackey, 2001:288). Normalisering wordt ook gekenmerkt door een grotere beschikbaarheid van illegale drugs. Hierbij aansluitend stelt men een evolutie vast naar een globale drugmarkt, waardoor drugs niet meer als een individueel en lokaal probleem kunnen gezien worden (MacGregor, 1999:80).

Parker e.a. (1998) benadrukken echter dat de acculturalisatie het belangrijkste kenmerk van 'normalisering' is. Men stelt vast dat zowel gebruikers als niet-gebruikers beter geïnformeerd zijn en dat het gebruik van illegale drugs niet meer automatisch als deviant beschreven wordt[7]. De verruimde culturele kennis wordt onder andere geïllustreerd in de vele referenties aan druggebruik die opduiken in populaire of massacultuurproducten en de media[8] (Drugscope:2005). De acculturalisatie en de sociale spreiding kunnen verklaard worden als een effect van de spreiding van sociale controle voor illegaal druggebruik en als een aanpassing aan de laatmoderne samenleving.

Spreiding sociale controle

Zinberg (1984:192-218) beschrijft hoe subculturele mechanismen van sociale controle zich kunnen verspreiden. Wanneer de muziek en culturele activiteiten van een subcultuur met een traditie van illegaal druggebruik door commercialisering populair worden en een groter en meer divers publiek aantrekken, ontstaat er een sociaal forum waar informele communicatie over druggebruik mogelijk is. Een voorbeeld hiervan is de spreiding van cannabisgebruik die begin twintigste eeuw begon vanuit jazz clubs, in de jaren vijftig werd overgenomen door kritische dichters en schrijvers (beat generation) en in de jaren zestig via de hippies doordrong tot de brede

[7] Een mooi Belgisch voorbeeld zijn de begrijpende reacties op de renner Tom Boonen die positief teste op het gebruik van cocaïne in zijn vrije tijd (2009)
[8] Waarvan we eerder zagen dat ze geconcentreerd zijn rond de narratieven van jeugdigheid en vitaliteit

wereld van de popmuziek (van Ree, 2002:350). Na cannabis hebben ook Amphetamine Type Stimulants (ATS) zoals speed, ecstasy en de laatste jaren ook cocaïne, een gelijkaardige spreiding gekend door de populariteit van Electronic Dance Music (EDm) in het nachtleven (zie hoofdstuk 3).

Sociale controlemechanismen hebben zich echter niet volledig vrij kunnen verspreiden, want het medische discours is nog steeds belangrijk en op beleidsvlak werd er eind twintigste eeuw nog sterk repressief opgetreden tegen illegaal druggebruik. Eind jaren tachtig en begin jaren negentig, de periode waarin MDMA of xtc deel gingen uitmaken van het vrijetijdsleven van westerse jongeren en ook het cannabisgebruik sterk toenam, voerde de Verenigde Staten bijvoorbeeld opnieuw een 'war on drugs'. Hierdoor brak in de westerse wereld een fase van 'drug paniek' uit, die voornamelijk gericht was op crack-cocaïnegebruik (Orcutt & Turner, 1993:204). Toen de crackpsychose luwde begon men in verschillende westerse landen die te maken kregen met een normalisering van illegaal druggebruik, de internationaal aanvaarde visie op drugmisbruik meer in vraag te stellen.

Men besefte dat het onrealistisch was om te blijven geloven in een 'drugvrije' samenleving, ook omdat de geschiedenis ons leert dat verbod en zware sancties weinig effect hebben. Het 'recreatieve' gebruik van illegale drugs veroorzaakt immers niet meer persoonlijke en sociale problemen dan het gebruik van legale middelen, want ook daar bestaat afhankelijkheid en is er bijvoorbeeld een band met internationaal georganiseerde misdaad (namaaksigaretten, -tabak en -medicatie). Anderzijds stelde men ook vast dat er een groep van sterk gemarginaliseerde druggebruikers bestaat die zijn plaats niet vindt in de traditionele hulpverlening, die abstinentie verwacht en uitgaat van middenklasse normen en waarden. Door in het beleid en de hulpverlening normalisering en schade- of risicobeperking voorop te stellen, trachtte men fouten en marginaliseringen in de sociale reacties tegen te gaan (Cohen, 1994:6). Toch stellen kritische onderzoekers vast dat deze visie moeilijk ingang vindt. Het beeld van de 'problematische' en 'criminele' druggebruiker beïnvloedt ook in België nog steeds de keuze voor nieuwe maatregelen (Kaminski, 1999:205-220).

Laatmoderniteit

Cultureel geïnspireerde criminologen zoals Ian Taylor (1999:81-83) of Fiona Measham (2004:337-345) beschrijven de normalisering van druggebruik vooral vanuit de maatschappelijke functie of de betekenis van druggebruik, zonder een primair onderscheid te maken tussen legale en illegale drugs. Beiden zien normalisering als een kenmerk van de laatmoderne consumptiemaatschappij. Illegaal druggebruik kan gezien worden als een middel voor het vervullen van laatmoderne sociale ambities (Moore & Miles, 2004). Het weerspiegelt een aanpassingstrategie van jongeren aan de laatmoderne consumptiemaatschappij, welke nog weinig ruimte biedt voor jeugdige rebellie (Frith & McRobbie, 1978). Dit werd eerder in dit hoofdstuk al uiteengezet. We zagen immers dat, naarmate het aantal beschikbare goederen en diensten in de westerse samenleving toenamen, het belang van consumptie als middel ter bevestiging van een zelfstandige en hedonistische identiteit groeide. Deze evolutie werd gekenmerkt door een steeds sterker wordende tweedeling tussen productie en vrije tijd, welke steeds meer een sfeer van consumptie geworden is.

Er werd eveneens op gewezen dat clubben en druggebruik een carnavaleske betekenis kregen. Daarnaast werd in de laatmoderne samenleving ook een paradoxaal evenwicht tussen zelfcontrole en controleverlies vastgesteld, dat een andere kijk biedt op individualisering. Measham (2004:341-343) stelt in diezelfde lijn dat er in de consumptiesfeer (voornamelijk in het nachtleven) een 'wilde zone' bestaat. Binnen deze in tijd en ruimte afgebakende zone wordt een verlies van controle door druggebruik sociaal gerechtvaardigd als het ultiem hedonisme (controlled loss of control). Dit soort zone wordt ook door verschillende andere auteurs[9] beschreven, bijvoorbeeld als 'temporary autonomous zones' of 'time out spaces' (Sjö, 2005:42; Sanders, 2006b:127).

1.5.2. Prevalentie

Als de normalisering van illegaal druggebruik in cijfers wordt uitgedrukt, stellen we vast dat slechts een beperkte groep illegale roesmiddelen echt populair zijn bij de algemene bevolking. Cannabis wordt wereldwijd het meest gebruikt (life time prevalence/LTP bij jongeren +/-25%), gevolgd door amfetamines en ecstasy (LTP bij jongeren +/-5%)[10] (HIS, 2001; ESPAD, 2004; VAD:2004; EMCDDA, 2004/2006; OIVO, 2005). Op basis van een kwantitatieve benadering is de 'normalisering' van druggebruik dus betwistbaar, want er is nog steeds een groot deel jongeren dat geen drugs gebruikt (Groombridge, 2006). Ook blijkt dat na de eeuwwisseling in verschillende westerse landen de epidemiologische stijging[11] van illegaal druggebruik bij jongeren gestagneerd is. Wat wel kan worden vastgesteld is dat illegaal druggebruik deel uitmaakt van de leefwereld van jongeren (Korf, 2006). Onderzoek toont ook aan dat vrouwen algemeen voorzichtiger met (dans)drugs omgaan dan mannen. Ze gebruiken minder frequent drugs en gebruiken kleinere hoeveelheden (Anderson, 2001:286; Measham, 2002:335-336; Ter Bogt & Engels, 2005: 1495).

Het is duidelijk dat het gebruik van ecstasy en amfetamines niet evenzeer is ingeburgerd als cannabis. De gebruikers van deze drugs zijn voornamelijk jongeren uit verstedelijkte gebieden. Amfetamines en ecstasy en stilaan ook cocaïne worden voornamelijk gebruikt in het nachtleven door bezoekers van clubs en 'raves' of feesten waar EDm gespeeld wordt (Forsyth, Barnard & McKegney, 1997; Ter Bogt & Engels, 2005; EMCDDA, 2006). Er bestaat geen duidelijke definitie van dansdrugs, maar het gaat hierbij om drugs die in het nachtleven gebruikt worden om de dans en beleving van de muziek te bevorderen (Sanders, 2006a:4-5). De prevalentie van druggebruik op Edm-feesten is moeilijk in te schatten omdat we aangewezen zijn op onafhankelijke studies die verschillende maatstaven en instrumenten gebruiken, maar algemeen blijkt dat ecstasy het populairste is en dat de helft of meer van de mensen die EDm feesten of clubs bezoeken dit met enige regelmaat gebruikt (Sanders, 2006b:122).

Uit verschillende studies blijkt wel dat MDMA- of ecstasygebruik in Groot-Brittannië het hoogst ligt. Hier zouden meer dan drie vierden van de jongeren op een avond MDMA gebruiken (Maxwell, 2005; EMCDDA, 2006). Een studie in Nederland vond op raves een prevalentie van 65% ecstasygebruik en studies in Nederlandse clubs vonden een life-time prevalence van 35% (Engels & ter Borgt, 2004; EMCDDA, 2006). Een studie die meer dan 3000 technopartybezoekers in zeven Europese hoofdsteden bevroeg, stelde vast dat één op de twee ooit dansdrugs gebruikt heeft (Tossmann e.a., 2001).Voor België zijn er weinig gegevens beschikbaar. Het VAD (2005) stelde in zijn bevraging van bezoekers van Vlaamse discotheken en *party's* een 'ooit'-gebruik van 17% vast. De Franse Gemeenschap doet al jaren onderzoek op festivals waar echter niet alleen *clubbers* en *ravers*

[9] Onder andere door Bey (1991), Saunders (2000), Presdee (2000) en Rojek (2000)
[10] Van beide soorten drugs kunnen we vaststellen dat het gebruik in Europa toeneemt. In landen met een langere traditie die vaak ver boven de gemiddelden uitsteken, zoals het Verenigd Koninkrijk en Spanje, wordt sinds de eeuwwisseling vastgesteld dat het 'ooit'-gebruik een plafond bereikt heeft en stabiliseert. In nieuwe Europese lidstaten is het 'ooit'-gebruik nog aan een opmars bezig.
[11] Die omwille van talrijke bias in monotoringsystemen slechts als indicatie kunnen worden aangewend.

komen. In 2004 stelde men vast dat ongeveer 10% van de festivalgangers tijdens zo een evenement amfetamines en ecstasy gebruikt had. Ongeveer 4% van de festivalgangers had cocaïne gebruikt, waardoor dit product op de vierde plaats van de lijst met populaire illegale drugs stond[12]. Beide metingen waren echter duidelijk verbonden aan preventiecampagnes met informatiestands, wat mogelijk bepaalde mensen ervan heeft weerhouden om deel te nemen (VAD, 2005). Onderzoek van Vercaigne (1996), naar megadancings in België, schatte het aantal op 20%, maar dat is meer dan tien jaar geleden, toen de normalisering sterk begon toe te nemen.

Algemeen kan besloten worden dat ecstasy en amfetamines voornamelijk gebruikt worden in clubs en op evenementen waar elektronische dansmuziek gespeeld wordt (raves, festivals, party's). Net als veel cannabisgebruikers zijn de meeste dansdruggebruikers op deze evenementen 'polydruggebruikers'. Hierbij maakt men een onderscheid tussen het simultaan mixen van verschillende substanties om een bepaald effect te bekomen en het achtereenvolgens gebruiken van verschillende substanties gedurende de nacht (Takahasi, 2004:146; Lankenau, 2006:81). De aanloop naar een feest bestaat immers uit verschillende fasen, zeker voor druggebruikers die soms al dagen vooraf op zoek zijn naar voldoende volk en de nodige drugs om op stap te gaan (Hunt, e.a., 2003). Ze spreken vaak vooraf af en gaan 's ochtends nog naar andere plekken waar op een andere manier drugs gebruikt worden. Meestal worden illegale dansdrugs gecombineerd met alcohol en tabak, maar vaak worden op een avond verschillende illegale drugs, zeker de combinatie met cannabis, gebruikt (Tossmann, e.a. 2001). De laatste jaren werd vastgesteld dat, naast amfetamines en ecstasy, cocaïne terug opduikt op EDm feesten en ook nieuwe middelen zoals GHB, Ketamine of Rohipnol (Fendrich, & Johnson, 2005; EMCDDA, 2006).

Onderzoek in de 'techno-scene' van verschillende Europese hoofdsteden heeft aangetoond dat de mate van verbondenheid met een bepaalde 'muziekscène' (frequentie en lengte van de tijd die in het nachtleven gespendeerd wordt) een belangrijke invloed heeft op patronen van druggebruik (Ter Bogt & Engels, 2005). Men deelt muzikale scenes in dit onderzoek op naar 'beats per minuut' (BPM) en onderscheidt in oplopende volgorde 'club of mellow', 'trance of mainstream' en 'hardcore'. Bij de analyses werd vastgesteld dat hoe 'harder of sneller' de muziek klonk, hoe zwaarder ook het illegaal druggebruik was. Daarom wordt er in dit proefschrift van uitgegaan dat de hoge prevalentie van illegaal druggebruik in Electronic dance music settings kan begrepen worden als een intrinsieke eigenschap die voortkomt uit de (overgeleverde) synergie tussen illegale drugs en ritmische en snel bonzende beats (Keller, 2006:151). Ze versterken elkaars ervaring en brengen mensen daardoor in een ander bewustzijnsniveau. We zullen in het derde hoofdstuk zien dat men dit heeft proberen begrijpen als een laatmoderne spirituele of tribale ervaring waarbij de mens een antwoord zoekt op de nood aan groepsgevoel in een laatmoderne samenleving.

De onderzoekers benadrukken echter dat individuele gebruikspatronen vooral gereguleerd worden door verschillen in peer-groups binnen een bepaalde setting. Zo bleek dat peer-groups binnen de "club en mellow muziekscène" zich van anderen onderscheiden door een meer omnivoor consumptiepatroon. Ze onderhouden meer contacten met niet-gebruikers, gebruiken 'voorzichtiger drugs' en zouden minder gericht zijn op conformisme aan de stijl en attitude van verschillende locaties en muziekgenres (Ter Bogt & Engels, 2005: 1494-1495). Ook ander onderzoek toonde aan dat mensen soms uitgaan buiten hun eigen scene. Zo stelde Hutton

[12] Voor cannabis lag dat percentage op 35%, tegenover 40% voor tabak.

vast dat clubbers vaak vrienden hebben die zich identificeren met andere 'stijlen' en 'attitudes' en dat ze soms hun uiterlijk en gedrag aanpassen om een avondje met hen op stap te gaan (Hutton, 2006: 8-10). Deze aanpassing is waarschijnlijk mogelijk omdat de motieven voor het gebruik van MDMA (xtc) verschillende muziekgenres overstijgen, namelijk meer energie, euforie en in mindere mate het faciliteren van sociale contacten (Tossmann, Boldt & Tensil, 2001: 21-22). Ook leeftijd speelt een rol. Naarmate men ouder wordt heeft men meer sociale verantwoordelijkheden en daardoor minder tijd om uit te gaan en drugs te gebruiken (Parker, 2005).

1.6. Samenvattend

Om in sociale relaties plezier te beleven aan illegaal druggebruik is een situationele consensus over rechtvaardige en onrechtvaardige handelingen noodzakelijk. Deze afspraken rond gebruik en daaraan gerelateerde handelingen vormen 'sociale controlemechanismen', die veranderlijk zijn in tijd en ruimte. Er bestaan zowel formele als informele controlemechanismen rond illegaal druggebruik. Informele controlemechanismen zijn een sociaal leerproces. Dit impliceert dat mensen sociale verbanden of associaties moeten aangaan waarbinnen ze, door het observeren van anderen, culturele recepten, gedragvoorschriften (rituelen) en sancties aanleren en de opportuniteit van bepaalde handelingen en druggebruik leren inschatten.

We zagen dat illegaal druggebruik een aanpassingstrategie is van laatmoderne jongeren. Het laat immers toe om in de consumptiesfeer een zelfstandige en hedonistische identiteit te manifesteren. Lang niet alle jongeren gebruiken illegale drugs, maar er is wel een sterke toename geweest in de jaren negentig. Drugs zijn ook meer beschikbaar en er is een sociale en culturele spreiding merkbaar, evenals een acculturatie. Deze verschuivingen duiden een 'normalisering van illegaal druggebruik'. Cijfers tonen ook aan dat drugs, andere dan cannabis, voornamelijk populair zijn in het nachtleven waar Elektronische dansmuziek gespeeld wordt en dat mannen proportioneel meer frequent en grotere hoeveelheden illegale drugs gebruiken. In de volgende hoofdstukken zullen enkele verklaringen voor deze vaststelling aangehaald worden.

Veiligheidsbeleid of formele regels die uitgaan van de staat zijn in de laatmoderne samenleving, welke gekenmerkt wordt door een 'carnaval of crime' en een 'normalisering van illegaal druggebruik', zeer complex en ontoereikend. Daarom rekent men op 'self-governance' van locaties die een in tijd en ruimte afgebakende zone voor 'controlled loss of control' bieden. Het concept 'veiligheid' wordt in de economie van het nachtleven echter niet alleen aangewend om geweld en overlast tegen te gaan. Het wordt ook gebruikt om een (op consumptie gebaseerde) stratificatie in het publiek te bewerkstelligen of om bepaalde mensen in en andere uit te sluiten. (Voor)selectie gebeurt in het nachtleven niet alleen via private veiligheid. Men trekt ook mensen aan af stoot mensen af door een bepaalde inrichting en infrastructuur, dienstverlening, merchandising en animatie.

Hoofdstuk 2: Gender

2.1. Opzet

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het tweede centrale concept in dit proefschrift: 'gender'. Eerst wordt historisch toegelicht waarom men lang gedacht heeft dat druggebruik 'onvrouwelijk' was en dat het, zoals criminaliteit, inging tegen de 'natuur' van de vrouw (§2.2). Daarna zal kort geïllustreerd worden dat vrouwelijke druggebruikers onzichtbaar blijven in onderzoek, de hulpverlening en het justitiële apparaat (§2.3). In de volgende paragraaf wordt ingegaan op de relatie tussen feminisme en kennisverwerving over criminaliteit en druggebruik (§2.4). Feministen zijn hun aandacht gaan vestigen op 'gender' om hun onderzoeksobject te kunnen scheiden van het biologische 'geslacht'. Om zich los te maken van geslacht als deterministische variabele, moest men ook op zoek naar een nieuwe epistemologie of kenleer, die men initieel vond bij kritische sociale wetenschappelijke stromingen, zoals het structuralisme en het (de)constructivisme. Dit leidde tot een 'postmodern dilemma', waarbij men moest kiezen tussen veralgemeenbare essentialistische kennis of fragmentarische niet-essentialistische kennis. Er werd gezocht naar een symbiose van structuralistische en constructivistische benaderingen. Voor dit onderzoek werd uiteindelijk gekozen voor een handelingstheoretische benadering, waarbij druggebruik en criminaliteit gezien worden als gestructureerde acties, waarin gender, klasse en etniciteit 'gedaan' worden. Ook in dit hoofdstuk wordt alles tot slot kort samengevat (§2.5).

2.2. Stukje geschiedenis: Eva draagt haar zonden

2.2.1. Terugdringen van vrouwen tot de private sfeer

Zeventiende eeuw

Een belangrijk aspect, dat bij aanvang van de gegevensverzameling voor dit proefschrift onmiddellijk in het oog sprong, is het gebrek aan vergelijkbare cijfergegevens over geslachtsverschillen in de aard en de omvang van druggebruik. De negatie van vrouwelijk druggebruik (en vrouwelijke criminaliteit) in de academische wereld is een oud zeer dat kan verklaard worden door de historische context waarin de moderne wetenschappen en rechtsstelsels ontstaan zijn. De zeventiende-eeuwse rationalisten en empiristen stelden, net zoals filosofen uit de oudheid, de mens centraal in de kennisverwerving en zagen in hem een handlanger van God, die het werk op aarde uitvoerde. De rationalisten zochten inzicht in het goddelijke plan door contemplatie, terwijl de empiristen ervan overtuigd waren dat alle goddelijke wetten waarneembaar waren in de natuur en aan de hand van een wetenschappelijke methode konden bestudeerd worden (Corijn, 2002:26-29).

Maar of men nu door contemplatie of door empirisch onderzoek tot inzicht in de structuur van de wereld trachtte te komen, men vertrok altijd van het standpunt dat er één absolute waarheid bestond. Hierdoor had men geen redenen om de structuren van waaruit men vertrok in vraag te stellen. Die sociale structuren waren door de (contra)reformatie diep doordrongen van een christelijke moraal die, in tegenstelling tot in de middeleeuwen, zeer strenge gedragsregels oplegde aan het individu. In landen waar de rooms-katholieke kerk haar macht kon behouden betekende dit een teruggrijpen naar Latijnse Bijbelvertalingen waarin schuld en boete centraal stonden.

In de Latijnse Bijbelvertaling wordt ervan uitgegaan dat de erfzonde doorgegeven wordt, waardoor vrouwen als straf van God voor altijd in dienst van de man moesten leven. Deze levensvisie rechtvaardigde volgens rationalisten zoals René Descartes (1596-1650) waarom vrouwen werden uitgesloten van het politieke leven en teruggedrongen werden tot de private sfeer. Empiristen zoals John Locke (1632-1704) meenden het goddelijke plan te kunnen waarnemen in hun samenleving, waarin vrouwen afhankelijk waren van mannen. Dit verklaarde men door het feit dat mannen van nature 'redelijk' en vrouwen 'emotioneel' zijn (May, 2001:18)[1]. Het Cartesiaans rationalisme en de nieuwe normen van de moderne wetenschap duiden een belangrijke breuk met een filosofische en culturele traditie die meer ontvankelijk was voor vrouwelijke karakteristieken en sterktes (Witt, s.d.:www).

Achttiende eeuw

Sociaal filosofen van de Klassieke school, die in de achttiende eeuw verder bouwden op het vroege rationalisme en empiricisme, zagen criminaliteit niet als een schending van goddelijke wetten, maar als een rationele keuze. Er werd van uitgegaan dat redelijke mensen het sociaal contract, dat hen rechten gaf, onderschreven en daarbij ook de plichten en implicaties voor het schenden ervan aanvaardden. Omdat mannelijke criminaliteit primair verklaard werd als een rationele keuze waarin viriliteit werd uitgedrukt, werden vrouwelijke criminelen gezien als uitzonderingen op de regel. Van vrouwen werd immers verondersteld dat ze door een gebrek aan rationaliteit, geen echte criminaliteit konden plegen. Hun criminaliteit werd gezien als een afwijking op 'normaal vrouwelijk gedrag'. Publieke veroordelingen van vrouwen werden in die tijd gekoppeld aan het niet voldoen aan de passieve en zorgende rol. Vrouwen werden vaak veroordeeld voor prostitutie of andere oneerbare of ongepaste publieke praktijken, zoals simpelweg een eigen zaak leiden[2] (Van Schaik, 1995: 414; Faber, 1998: 21-23).

Onderzoek naar de misdaadcijfers van mannen en vrouwen in het achttiende-eeuwse Amsterdam toont aan dat in deze periode de verschillen tussen de geslachten, of de 'genderratio', erg klein waren. Eén op de drie mensen die opgesloten zaten in een arresthuis was toen een vrouw. Er waren zelfs jaren waarin de mannen een minderheid vormden. Dit valt te verklaren vanuit de frequentie van delicten die uitsluitend aan één geslacht toegeschreven werden, zoals prostitutie. Verder zaten vele vrouwen opgesloten omwille van kleine diefstallen. In de negentiende eeuw zien we een sterke terugval van het aantal vrouwen in de gevangenis en dat is nooit meer veranderd. Veel verklaringen vindt men niet voor dit fenomeen, in de eerst plaats omdat weinig wetenschappers er ooit naar gezocht hebben en ook omdat men vrouwen steeds vanuit een moreel en reproductief perspectief heeft benaderd (Faber, 1998:22).

---

[1] Later zouden positivisten, die de rol van God steeds meer aan de kant schoven, de zwakheid van vrouwen verder wetenschappelijk onderbouwen.

[2] In de Code Civil was vastgelegd dat vrouwen financieel niet onafhankelijk konden zijn en steeds onder patronage van een man stonden. Ook het recht op het bekleden van publieke functies werd hen formeel ontzegd.

Een interessante verklaring, die geformuleerd werd door Thómas Laqueur (1990), is dat de mens, tot de achttiende eeuw, als één soort werd beschouwd. De geslachten werden tot de achttiende eeuw niet gezien als twee fundamenteel verschillende, tegengestelde en vastomlijnde seksen. Het waren twee versies van één sekse, waarvan mannen in alle opzichten de volmaakte, superieure en vrouwen de onvolmaakte, inferieure uitvoering waren. Sociale rollen werden toen gezien als complementair en noodzakelijk voor het overleven van de soort (Everard, 1985:120). Hierdoor was het ook mogelijk dat vrouwen zich mannelijk gedroegen of mannen zich vrouwelijk gedroegen. (Stegink, 1997:20-21). Maar naarmate de achttiende eeuw vorderde werd de speelruimte tussen fysieke en sociale identiteit kleiner.

Negentiende eeuw

In de negentiende eeuw wordt de sociale positie van vrouwen niet langer gezien als een opgedrongen positie, maar als een gevolg van hun fysische identiteit of geslacht. Vrouwelijkheid wordt vanaf nu gelijkgesteld met de sociale positie van moeder en de taak van de vrouw in de reproductie, waardoor heteroseksualiteit een zeer belangrijke waarde wordt. Mannelijk gedrag vertonen, zoals het plegen van criminaliteit, werd van dan af gepathologiseerd (Mak, 1997: 121-123). In tegenstelling tot bijvoorbeeld de antieke invulling van de dualiteit tussen 'eros en logos' of 'yin en yan', die slaat op een complementariteit, ontstond een binair model waarin vrouwen en mannen in een hiërarchisch model tegenover elkaar werden geplaatst (Berenson, 1991:68). Thomas Laqueur (1992) benoemt de achttiende en negentiende-eeuwse evolutie als de overgang van een 'one-sex-system' naar een 'two-sex-system'. Vrouwen worden nu als een afzonderlijke (zwakkere) mensensoort gezien en deze idee werd ondersteund door onvolledige en verkeerde medische kennis over vrouwen (Shapiro, 1989: 68-86).

De evolutie viel samen met de industrialisatie en modernisering die voor een vervanging van de huisindustrie zorgden, waardoor de stedelijke bevolking sterk toenam. In het oude feodale stelsel was het gezin de economische motor en had iedereen zijn taak, maar nu werd geld 'gemaakt' en werden mannen uit de hogere klassen de kostwinner voor het gezin. Werk- en thuissituatie raakten los van elkaar en de scheiding tussen publiek en privaat werd steeds sterker. Er ontstond een klasse nieuwe rijken, de burgerij, die de aristocratische 'fatsoensnormen' overnamen, waardoor het de vrouwen verboden was arbeid te verrichten en hen enkel zoog- en zorgtaken in private sfeer werden toegestaan. De publieke sfeer werd georganiseerd met burgerlijke instemming en vormde het forum waar mannen zich moesten verwezenlijken. Vrouwen werden teruggedrongen tot de private sfeer waardoor hen elke kans op zelfontplooiing en zelfbeschikking werd ontzegd. Vrouwen die zich wel op het publieke forum begaven kenden - net als kinderen - geen juridische bescherming en werden vaak uitgebuit (Dahlerup, 1995: 104-105; Walby, 1990: 150-172; Yuval-Davies:1997:6; Henderson, 1999:39).

2.2.2. Pathologisering van vrouwelijke deviantie en druggebruik

Poedertjes tegen vrouwelijkheid

Omdat vrouwen uit de hogere klassen, die teruggedrongen leefden in de private sfeer waar ze door hun hoge status doorgaans ook onthouden werden van huishoudelijke taken, veel psychische problemen vertoonden waren ze graag geziene klanten bij artsen en psychiaters. Deze vrouwen werden als proefkonijn gebruikt voor

de vele nieuwe therapeutische geneesmiddelen die in deze periode werden ontdekt, zoals heroïne en cocaïne (Shapiro, 1989; Palmer & Horowitz, 2000:21). Door hun minderwaardige sociale positie waren vrouwen erg kwetsbaar. Het was dan ook niet verwonderlijk dat vele dames van stand afhankelijkheidsproblemen ontwikkelden aan de hen voorgeschreven wondermiddeltjes. De ziektebeelden van die afhankelijkheid werden echter toegeschreven aan de natuurlijke zwakte of irrationaliteit van vrouwen en niet aan het gebruikte middel (Prather & Minkow, 1991; Henderson, 1999:38).

Dit neemt niet weg dat ook vrouwelijke artiesten en intellectuelen drugs als geestesverruimend of ontspannend middel gebruikten, al ging dit in tegen de algemene moraal. In hun boek 'Sisters of the extreme' brachten Palmer en Horrowitz (2000) informatie samen over druggebruik bij vrouwen vanaf de Griekse tijden tot het einde van de twintigste eeuw, waarbij voor de achttiende en negentiende eeuw literaire namen als Sarah Bernhart en Charlotte Brontë in het oog springen. Het is ook geweten dat Queen Victoria een notoir cannabisgebruikster was. Ze liet hennep kweken in de overzeese gebieden om stoffen en ander materiaal voor de troepen van te maken en gebruikte cannabis ter ontspanning, maar ook tegen pijnklachten.

Het feit dat artsen en psychiaters de expertise over vrouwelijk klachten naar zich toetrokken en hierbij uitgingen van een moreel en reproductief kader, dat op zich niet in vraag werd gesteld, zette een traditie in gang waarbij verschillen tussen vrouwen en mannen gepathologiseerd werden. De man werd vanuit zijn rationele en bovennatuurlijke positie, geassocieerd met fysieke en psychische sterkte en zelfredzaamheid. Deze eigenschappen werden in een hiërarchische dualiteit tegenover vrouwelijke eigenschappen geplaatst. Vrouwen kregen een irrationele en natuurlijke positie toegewezen, die geassocieerd werd met fysieke en psychische zwakte en afhankelijkheid. Vrouwen die afwijken van de vrouwelijke norm zijn ziek of vertonen een pathologie, terwijl mannen die afwijken van de mannelijke norm dat doen uit vrije wil en op basis van een rationele keuze.

De (vele foute) inzichten die de medische wereld toen over vrouwen produceerde, waren fundamenteel voor de toenadering tussen de medische en juridische wereld en voor bepaalde hedendaagse opvattingen over vrouw-man verschillen en biologische predispositie, die motiveren waarom vrouwen en mannen (fysiek) niet aan elkaar gemeten kunnen worden. De studie van vrouwen gaf immers aanleiding tot de toetreding van psychiaters in de rechtbank en tot de invoering van de begrippen zoals (tijdelijke) ontoerekeningsvatbaarheid, die de idee van vrije wil en een rationele schending van het sociaal contract op de helling zette. Hierdoor evolueerde de criminologie in de richting van deterministische verklaringen. In bijlage drie wordt verder ingegaan op de medicalisering van vrouwen in relatie tot het ontstaan van een medico-legaal discours (Shapiro, 1989; Dowling, 2002).

Positivisme: atavisme

De groeiende expertise van de medische en psychische wetenschappen en de successen die, door toepassing van de empiristische methode, in andere wetenschapstakken geboekt werden, zorgden voor een positief klimaat en onvoorwaardelijk geloof in de wetenschappelijke vooruitgang (zie hst.1). Positivisten verlieten de idee van vrije wil en waren ervan overtuigd dat criminaliteit veroorzaakt werd door interne en externe factoren die mensen niet onder controle hebben. Men zag criminaliteit als een biologische, psychische of sociale predispositie. Omdat men er hierbij nog steeds van uitging dat vrouwen en mannen binaire tegengestelden zijn, werden

interne als externe factoren, die zowel de beperkte criminaliteit bij vrouwen als daderschap van vrouwen moesten verklaren, verklaard als een geslachtskenmerk (seksualisering van criminaliteit). Vrouwelijke criminaliteit werd onder andere verklaard vanuit biologische impulsen, hormonale afwijkingen, zorgende en zogende eigenschappen en vrouwelijke passiviteit (Hannon & Risnick Dufour, 1998:2).

De positivistische theorieën van Cesar Lombroso (1835-1909) zijn een schoolvoorbeeld van deterministische verklaringen voor criminaliteit. Hij fundeerde zijn positivistische school voor strafrecht op evolutionair-positivistische theorieën, voornamelijk evolutionaire hypothesen over materialistische en deterministische vooruitgang. Criminaliteit was volgens Lombroso een onvermijdelijke neiging die werd bepaald door de organische constructie (materie) van de delinquent. Vrouwen plegen volgens Lombroso van nature minder ernstige misdrijven, omdat ze in de loop van de geschiedenis door sedentair te leven geëvolueerd zijn tot passievere wezens. Ze hebben zich ontwikkeld als 'gemiddelde' rond het meest gemeenschappelijke van de soort en zouden hierdoor minder de neiging hebben zich tegen de gemeenschap af te zetten, door het plegen van criminaliteit of het stellen van asociaal gedrag (Dethier, 1993: 351). Deze positivistische 'atavismetheorie' over (de afwezigheid van) vrouwelijke criminele predisposities, die uitgaat van een evolutionair verlies van oorspronkelijke eigenschappen, heeft tot diep in de twintigste eeuw een belangrijke rol gespeeld in het verklaren van de 'genderratio' of gedragsverschillen in criminaliteit bij vrouwen en mannen (Van der Korst, 2003).

Constructivisme en structuralisme: sekserol

Begin twintigste eeuw nam het geloof dat sociale wetenschappers gesteld hadden in het positivisme algemeen af. Ook in de criminologie werden kritische vragen gesteld over de bruikbaarheid en de wensbaarheid van essentialistische etiologische theorieën (verklaringen) rond criminele disposities en epistemologische of kentheorieën die uitgaan van universeel waarneembare correlaties en voorspelbaarheid. Men begon ervan uit te gaan dat de structuren die het menselijk handelen en dus ook criminaliteit bepalen onzichtbaar zijn. De eerste (mannelijke) constructivisten waren sterk atavistisch geïnspireerd en zochten inzicht in criminaliteit vanuit persoonlijkheidsstructuren.

Sommigen suggereerden dat psychologische verschillen in verlangens bij vrouwen en mannen een verklaring kunnen bieden voor geslachtsverschillen in criminaliteit. Vrouwen voelen zich vaak uitgesloten, wat een drang inhoudt naar nieuwe ervaringen, veiligheid, verantwoordelijkheid en erkenning. Volgens Thomas konden deze elementen bij vrouwen tot crimineel gedrag leiden. Aansluitend hierbij is er ook de psychopathologische benadering die criminaliteit verklaart vanuit egocentrisme, asociaal gedrag, emotionele oppervlakkigheid en vijandigheid, gekoppeld aan verstoorde familiale verhoudingen. Bij meisjes zou de neiging tot criminaliteit verklaard moeten worden vanuit hun emotionaliteit en zoektocht naar affectiviteit. Zo zou een belangrijke oorzaak het ontbreken van een redelijk bevredigende affectieve relatie met de ouders vanaf de eerste levensjaren zijn. Verder werd de wisselwerking tussen androgene hormonen, neurotransmitters en hersenstructuur in verband gebracht met een grotere spanningsbehoefte bij jongens dan bij meisjes, wat zou kunnen verklaren waarom vrouwen minder fysiek en meer verbaal agressief zijn (Mertens, e.a., 1998:27-29).

In relatie met theoretische evoluties in andere takken van de sociale of menswetenschappen, ontstonden er ook verschillende kritisch criminologische stromingen met etiologische theorieën over sociale of culturele con-

dities en verhoudingen die een risico of bescherming vormen voor deviantie. Hierin wordt criminaliteit niet meer gezien als een persoonlijkheidskenmerk maar als een sociale identiteit. Om bruikbaar te zijn in wetenschappelijk onderzoek moesten die theorieën aansluiten bij een metatheoretisch perspectief op waarheid en kennis. In paragraaf 2.4. worden summier enkele historische verschuivingen in kentheoretische uitgangspunten besproken, die relevant zijn voor de feministische studie 'gender als sociale identiteit'. De eerste aanzet hiertoe werd echter gegeven vóór feministen hun intrede deden in de academische wereld.

Begin twintigste eeuw ontwikkelden sociale wetenschappers de sekserol of geslachtsrol theorieën. De meest gekende theorieën zijn gebaseerd op het werk van Sutherland en van Parsons. Hun theorieën duiden dat er door middel van socialisatie aan biologische vrouwen en mannen rollen worden opgedrongen. Maar deze theorieën stellen de natuurlijkheid of wetmatigheid ervan niet in vraag, waardoor geslacht als deterministische variabele voor deviantie of criminaliteit behouden blijft.

Het functionalisme van Parsons stelt dat vrouwen hun sociale zoog- en zorgrol zien en leren in familieverband. Hij noemt de vrouwelijke sociale rol een expressieve rol. De sociale rol van mannen is instrumenteel, zoals het voorzien in voldoende financiële middelen. Mannen hebben niet zo een intiem voorbeeld van hoe ze zich dienen te gedragen, al begrijpen ze wel snel dat ze geen waardering krijgen voor dezelfde dingen als vrouwen. Mannen zetten zich hierdoor af tegen expressieve rollen en gaan hierdoor meer dan vrouwen antisociaal gedrag stellen. Men leert die rol van andere mannen in een minder intieme of niet-familiale sfeer.

De differentiële associatietheorie van Sutherland stelt dat mannen minder sociale controle ervaren en gesocialiseerd worden om risicovol gedrag, agressie en stoerdoenderij te vertonen, waardoor de kans dat mannen criminaliteit plegen groter wordt (Walklate, 2003:82-83). 'Sekserol' theorieën werden ook vertaald naar druggebruik. Zo leert een literatuuroverzicht, van onderzoek naar vrouwen en roesmiddelengebruik uit 1974 (Christenson & Swanson, 1974), ons dat bekende sociale wetenschappers zoals, Levine (1955) en ook Parker (1972), stelden dat alcoholisme bij vrouwen het gevolg is van het niet aanvaarden van de vrouwelijke sociale rol.

2.3. De onzichtbaarheid van vrouwelijke druggebruikers

2.3.1. Vrouwen in de (criminologische) wetenschappen

Bovenstaande kijk op de wetenschappelijke en culturele bejegening van vrouwen en de betekenis die aan hun deviantie of druggebruik werd toegekend, behoort niet tot het traditionele canon van de westerse filosofie en wetenschappen. Pas sinds feministen in de jaren zestig en zeventig een plaats konden opeisen in de academische wereld werd langzaam maar zeker duidelijk dat er bijna geen kennis over vrouwen beschikbaar is en dat de bestaande kennis gebaseerd is op stereotiepe beelden die, ook vandaag nog, stigmatisering in de hand werken (Brooks & Hesse-Biber, 2007:6-11). Zonder hier al te diep op in te gaan wil ik deze bias hieronder even illustreren aan de hand van enkele feministische inzichten.

Generalisatie

Het probleem van 'generaliseerbaarheid' (Daly & Maher, 1998: 2; Daly & Chesney-Lind, 1988 in Davies, 1999), wordt in de criminologie gekenmerkt door 'androcentrisme' en 'overgeneralisatie' van onderzoeksresultaten (van Oost, 1989; Raven, 1997; Hannon & Risnick Dufour, 1998; Anderson, 2003).

'Androcentriciteit' is een begrip dat de overvloed aan onderzoeksresultaten uit mannelijke respondentengroepen duidt. Het gebrek aan aandacht voor vrouwen hangt samen met eerder aangehaalde historische misconcepties over vrouwelijkheid. Bij mannen wordt criminaliteit en deviantie als 'normaal menselijk gedrag' benaderd. Vrouwelijke deviantie vormt een uitzondering op de mannelijke norm en dus ook op het normale menselijke. Naast het feit dat vrouwen vaak niet opgenomen worden in steekproeven stelde men ook vast dat mannelijke patronen en cognitieve stijlen als norm of standaard voor metingen worden aangewend. Vrouwelijke ervaringen en waarden (gynocentrisch) worden haast nooit betrokken in de gegevensverzameling en wanneer men daar toch een poging toe doet vervalt men doorgaans in seksistische beeldvorming. We spreken in dit geval ook van 'genderongevoelig' onderzoek. Vrouwen en mannen zouden (als gevolg van socialisatieverschillen) immers anders 'kennen'. Zo worden 'argumenteren' en 'weerleggen' als een mannelijke manier van echte waarheid zoeken gezien en het inspelen op de 'verbeelding' en 'inleving' van een persoon als een vrouwelijke manier van kennisverwerving (Anderson, 2003:6; Leckenby, 2007:29).

'Overgeneralisatie' betekent dat men androcentrische onderzoeksresultaten voorstelt alsof ze geldig zijn voor beide geslachten, zonder dit werkelijk te gaan analyseren. De genderongevoeligheid van onderzoek hangt volgens sommigen ook samen met de uitsluiting van vrouwelijke wetenschappers, maar anderzijds blijkt dat de sterke toename van het aantal vrouwelijke onderzoekers in sociaal-wetenschappelijke faculteiten op dit vlak weinig verandering heeft gebracht.

Seksuele promiscuïteit

Druggebruik bij vrouwen wordt geproblematiseerd omdat er wordt van uitgegaan dat het een risico op seksuele promiscuïteit, ziektes en slachtofferschap met zich meebrengt. Omdat wetenschappers deze narratieven massaal reproduceren is het haast onmogelijk nieuwe thema's toe te voegen aan het discours. Wetenschappers werken zo mee aan de 'stigma film' rond vrouwen en druggebruik, die volgens Kohn (1997) ook in de massamedia wordt bekrachtigd. Feministisch onderzoek toont echter aan dat niet de fysiologische aspecten van roesmiddelen maar veeleer de culturele verwachtingen van seksuele losbandigheid en geweld die aan intoxicatie worden toegewezen, aan de basis liggen van (seksueel) slachtofferschap bij vrouwelijke druggebruikers (Mason, 1991; McDonald, 1994).

Seksuele promiscuïteit wordt al sinds de oude beschavingen in verband gebracht met alcohol en druggebruik. Grotere seksuele assertiviteit of promiscuïteit ten gevolge van intoxicatie wordt bij mannen echter aangemoedigd en bij vrouwen afgekeurd (Van den Bergh, 1992:7; Parks & Scheidt, 2000). Vrouwen zijn moreel veel zwaarder beladen met seksualiteit, ze worden beoordeeld en beoordelen andere vrouwen in een hoer/maagd dualiteit (Wolf, 1997:82-108). In aansluiting hierop wordt bij vrouwelijke druggebruikers ook een groter risico op seksueel overdraagbare ziektes verondersteld, omdat ze vaker seksuele prestaties leveren voor geld of

drugs. Vrouwen worden ook geacht een moedwillig risico te nemen op seksueel slachtofferschap wanneer ze zich intoxiceren. We denken hierbij onder andere aan het gemediatiseerde fenomeen 'raper drugs' (Parks & Miller, 1997; Maher, 1995).

Omdat van mannen meer aanvaard wordt dat ze de moraliteitsgrenzen aftasten, wordt het overschrijden van die grenzen ook makkelijker door de vingers gezien. De culturele sancties voor publieke intoxicatie of publiek geweld zijn bij vrouwen ook veel zwaarder dan bij mannen (Fort-Finegan, 1989:21). Een studie van veroordelingstatistieken heeft aangetoond dat vrouwen maatschappelijk nog altijd zelf verantwoordelijk worden geacht voor seksueel slachtofferschap, zeker wanneer ze onder invloed van alcohol of drugs waren. Dit betekent dat intoxicatie voor vrouwen een verzwarende omstandigheid is, zelfs als slachtoffer, terwijl het voor mannen een verzachtend element is (Quinn, 2001:244-247; Leckenby, 2007:30-32 & 36).

Zorg en moederschap

Druggebruikende vrouwen worden ook nog steeds gestigmatiseerd omwille van sociale normen rond zorg en moederschap. De media en de wetenschappen richten zich bijna uitsluitend op de fysiologische invloed van drugs op zwangerschap en zetten de gevaarlijke opvoedingssituaties die uit druggebruik kunnen ontstaan in de schijnwerpers (Rosenbaum, 1996; Boyd, 1999). Zo bestaat er sinds begin jaren negentig een trend om de gruwelen en gevaren van crackgebruik bij moeders te onderstrepen. Maher en Curtis (1998) beschrijven in hun paper over het gebruik van crackcocaïne en de veranderende context van straatprostitutie in New York, hoe the 'war on drugs', zwangerschap bij crackgebruikende vrouwen criminaliseerde door het begrip 'unfit mothers' in te voeren (zie voor heroïne ook Taylor, 1993). Onderzoek heeft aangetoond dat een begrip als 'unfit mothers' in de Amerikaanse publieke opinie sterk leeft en richting geeft aan het soort onderzoek en beleid dat wordt (uit)gevoerd, waardoor het stereotyperend werkt (Ettore, 1992).

De eenzijdige aandacht voor negatieve aspecten maakt dat de werkelijke capaciteiten van roesmiddelengebruikende moeders 'onzichtbaar' blijven. Studies tonen aan dat druggebruikende vrouwen, bij wie de omgeving benadrukt dat ze hun reproductieve en zorgende taak niet naar behoren vervullen, een genderspecifieke criminalisering ondervinden die op haar beurt zorgt voor een genderspecifieke marginalisering (Boyd, 1999:44-72). Feministisch onderzoek heeft echter aangetoond dat vrouwen die in gedepriveerde situaties leven positieve effecten van illegaal druggebruik op hun moederschap ervaren, omdat het hen bijvoorbeeld in staat stelt een eigen genot te beleven waarna ze meer moed hebben om zich opnieuw met zorgtaken bezig te houden (Rosenbaum & Murphy, 1999; Boyd, 1999; Measham, 2002). In het nachtleven hebben de negatieve effecten die vrouwelijke druggebruikers aanhalen vaak te maken met een gevoel te falen in hun zorgtaken, omdat ze bijvoorbeeld de dag nadien niet optimaal functioneren of het erg vinden anderen met de zorg van hun kinderen op te zadelen. Anderzijds kennen vrouwen ook hier positieve effecten van druggebruik op het moederen toe, omdat het hen de mogelijkheid biedt tot zichzelf te komen of 'te decompresseren' (Henderson, 1993 a & b; Measham, 2002).

Passiviteit en slachtofferrol

Een laatste massaal gereproduceerd narratief thema is de slachtofferrol van vrouwelijke druggebruikers. We kunnen in de verslavingsliteratuur twee soorten slachtofferrollen onderscheiden. Enerzijds is er de afhankelijk-

heid van mannen en anderzijds intiem slachtofferschap, beide zetten ze vrouwen aan tot druggebruik. Wat betreft de afhankelijkheid gaat het enerzijds om de veronderstelling dat vrouwen geïnitieerd en bevoorraad worden door mannen uit hun intieme kring. Zowel in het vaak geciteerde heroïneonderzoek van Rosenbaum (1981) als ook in het onderzoek naar geslachtsverschillen in methamfetaminegebruik (Brecht, e.a., 2004) wordt vastgesteld dat vrouwen via hun vriend of echtgenoot drugs verkrijgen, terwijl mannen het bij andere vrienden of collega's vinden. Nog verschillende andere studies bevestigen dit beeld. Traditioneel wordt deze verhouding geïnterpreteerd als een vorm van passiviteit die een groot risico op afhankelijkheid en bijkomend slachtofferschap inhoudt.

Hierbij moet opgemerkt worden dat bijna alle gegevens over initiatie en bevoorrading verkregen werden bij vrouwelijke cliënten van de drughulpverlening. Feministisch onderzoek heeft echter aangetoond dat vrouwen, bij wie het druggebruik zich meer afspeelt in een intieme partnerrelatie dan in een 'casual' of 'peer-groep', meer kans hebben om harder te gaan gebruiken (Maher, 1995). Het is dus niet onlogisch dat onderzoek waarbij de respondenten uit de hulpverlening komen een groot aantal vrouwen bevat die de drugs via hun partner verkrijgen. Vanuit de veronderstelling de ze hun initiatie en bevoorrading door mannen passief ondergaan worden vrouwelijke druggebruikers onterecht gestereotypeerd als slachtoffers. Het zou echter even goed als een succesvolle strategie kunnen gezien worden om de onderwereld van drughandel en criminaliteit te vermijden. De vermeende passiviteit van vrouwen wordt ook aangewend om hen verantwoordelijk te houden voor aanhoudend drugmisbruik van partners (co-dependency).. Zo is er heel wat onderzoek waarin beweerd wordt dat vrouwen vaak verslaafd worden aan een 'afhankelijke' man, omdat ze zich belangrijk voelen in de zorgrol (Babcock & McKay, 1995).

Anderzijds ziet men dat vrouwelijke incestslachtoffers en vrouwen die mishandeld of verwaarloosd werden oververtegenwoordigd zijn in het aantal alcohol- en drugsverslaafden. Dit slachtofferschap kan op verschillende manier leiden tot drugmisbruik (Rosenbaum, 1996).[3] Onderzoek heeft aangetoond dat slachtoffers van mishandeling een laag zelfbeeld hebben omdat ze zich anders voelen dan de 'normale' mensen en daardoor makkelijker aansluiting vinden bij deviante subgroepen. Ze ontwikkelen negatieve 'coping-skills' waardoor ze er niet in slagen hun druggebruik te reguleren (Pagliaro & Pagliaro, 1999:32-34). Daarnaast worden incestslachtoffers of slachtoffers van seksuele misdrijven vaak gedeeltelijk verantwoordelijk geacht voor de daad, waardoor vrouwen een innerlijke schaamte ervaren en zelfdestructief gedrag gaan stellen (Mason, 1991).

2.3.2. Vrouwelijke druggebruikers in de hulpverlening

België kent geen uniform registratiesysteem voor de hulpverlening. Dit in overweging genomen wordt er geschat dat vrouwen in Vlaanderen zo een twintig percent van de totale populatie in de gespecialiseerde drughulpverlening innemen. Hiermee houdt Vlaanderen het midden tussen andere Europese landen. Door een gebrek aan onderzoek naar de prevalentie van andere illegale drugs dan cannabis, bij de algemene (volwassen) bevolking is het moeilijk om dit in een correct perspectief te plaatsen. In Amerika zijn zo een gegevens wel beschikbaar en werd vastgesteld dat mannen proportioneel veel meer gebruik maken van de drughulpverlening dan vrouwen (Rosenbaum, 1996).

[3] In de hulpverlening aan druggebruikers en aan sociaal achtergestelde groepen heeft deze idee ingang gevonden onder de term 'empowerment', waarbij mensen hun eigen leven opnieuw in handen nemen.

Vrouwen vertonen gematigdere gebruikspatronen, dus zou het kunnen dat ze proportioneel minder problemen ervaren met hun druggebruik dan mannen. Maar er is meer aan de hand. Onderzoek in binnen- en buitenland toont aan dat de drempel naar de hulpverlening voor vrouwen veel hoger ligt dan voor mannen. Men stelt immers vast dat vrouwen meer gebruik maken van ambulatoire en laagdrempelige hulpverlening (Dewilde & Vanderplasschen, 2003:69-76; Colpaert, Dewilde & Van der Elst., 2005:109). Vrouwen maken minder gebruik van residentiële drughulpverlening omdat deze traditioneel gericht is op mannen en niet tegemoet komt aan specifieke vrouwelijke noden (Marsh, D'Aunno & Smith, 1995:1238).

Deze hulpverlening kan vaak geen antwoord bieden op de specifieke of structurele noden van vrouwen, zoals alternatieve kinderopvang of bereikbaarheid met het openbaar vervoer. Ook emotionele noden van vrouwen worden doorgaans niet beantwoord. Vrouwen zoeken in de hulpverlening in de eerste plaats respect en empathie. Die zouden ze gemakkelijker krijgen van in 'same gender groups', waardoor ze niet goed aarden in het bestaande therapeutische aanbod dat op mannen gericht is en uit 'mixed gender groups' bestaat (Fiorentine & Hillhouse, 1999:64-65; Grella, e.a., 1999). Bijkomend krijgen vrouwen binnen de traditionele hulpverlening vaak te maken met ongewenste seksuele intimiteiten (Nelson-Zlupko, e.a., 1996:56-58). Verder heeft onderzoek ook aangetoond dat vrouwen die problemen ervaren zich eerder met fysische of psychische gezondheidsproblemen aanmelden bij een huisarts dan bij de drughulpverlening. Een gevolg hiervan is dat vrouwen vaak psychotrope geneesmiddelen voorgeschreven krijgen, zonder dat de arts op de hoogte is van het druggebruik (Amodei, e.a., 1996).

Een andere verklaring is dat vrouwen die problemen ervaren met hun druggebruik, onzichtbaar willen blijven omwille van de stigmatisering van vrouwelijke 'druggebruikers' als promiscue, slachtoffers en slechte moeders. Omdat druggebruikende vrouwen vaak weinig sociale steun ervaren en gestigmatiseerd worden durven ze geen geïnstitutionaliseerde steun vragen uit vrees daar eenzelfde reactie te krijgen (Boyd, 1999:44-72). Eens vrouwen zichtbaar zijn geworden, door contacten met sociaal werkers of door aanvaring met politie of justitie, blijkt echter dat vrouwen veel sneller dan mannen vrijwillig de stap naar de hulpverlening zetten en dat ze er meer ontvankelijk voor zijn, waardoor ze minder recidiveren. Onderzoek van Rosenbaum (1996) heeft aangetoond dat vrouwen die de stap zetten naar een methadononderhoudsbehandeling dit voornamelijk doen om de schade te beperken voor zichzelf en voor de kinderen. Mannen komen eerder naar de hulpverlening omdat ze gedwongen worden door het werk of justitie of omdat ze worden aangemeld door familieleden (Grella & Joshi, 1999:393-399; Longshore, Hsieh, & Anglin, 1993:552).

2.3.4. Druggebruikers en vrouwe Justitia

Belgische en Vlaamse cijfers over het aantal drugsdelicten zijn moeilijk interpreteerbaar naar geslacht. Omdat de statistische gegevens van de politie en het parket alle drugovertredingen tellen, ook als deze samengevoegd werden in één proces verbaal of dossier, zijn er geen gegevens beschikbaar over het aantal individuele daders. Voor een 'special issue on gender' in het 'Belgisch nationaal rapport over drugs' van 2005, heb ik enkele gegevens verzameld die toch enige indicatie kunnen geven (zie Colpaert, De Wilde & Van der Elst, 2005). Uit gegevens die door de statistisch analiste voor drugsdelicten bij de federale politie, mevrouw Vanhifte, voor mij uit de Algemene Nationale Gegevensbank werden gehaald en uit politiële statistieken die beschikbaar zijn op het internet, kan worden afgeleid dat zowat tien percent van alle drugsdelicten gepleegd wordt door vrouwen.

Voor wat betreft het parket werden gegevens uit de jaarlijkse registratie bij Vlaamse parketten, bij de onderzoeksgroep van professor doktor Guido Van Hal van de Universiteit Antwerpen, ter beschikking gesteld. Hier bleek het in twaalf percent van de drugzaken om vrouwelijke daders te gaan. Opmerkelijk is dat procentueel gezien, meer mannen aangehouden worden voor het gebruik van cannabis en meer vrouwen voor het gebruik van andere illegale drugs. Over de jaren heen zien we in België een daling in het aantal vrouwen dat wordt veroordeeld omwille van 'druggebruik', de cijfers voor 'verkoop' schommelen. Het aantal mannen in Belgische gevangenissen is aanzienlijk hoger dan het aantal vrouwen, maar uit onderzoek blijkt dat zowat veertig percent van de vrouwelijke gevangenen in de gevangenis zit voor drugmisdrijven, terwijl dit percentage voor mannen veel lager ligt (De Maere, e.a., 2000: 13%). Dit valt mogelijk te verklaren door het feit dat mannen, naast druggerelateerde misdrijven, veel vaker dan vrouwen andere misdrijven begaan (bv. gewelddelicten).

2.4. Feminisme en kennisverwerving over criminaliteit en druggebruik

2.4.1. Constructivisme/structuralisme

Tweede feministische golf

Tegen de jaren zestig waren de vanuit het rationalisme onderbouwde 'gelijkheidseisen' van de eerste feministische golf, zoals gelijke toegang tot onderwijs en gelijke politieke rechten voor mannen en vrouwen, zo goed als verwezenlijkt[4]. Men zag toen dat dit onvoldoende was om de onderdrukking van vrouwen en de sociale ongelijkheid tegen te gaan. Zo ontstond een tweede feministische golf waarin vrouwen acties ondernamen om zelfbeschikkingsrecht af te dwingen. Door de verwezenlijkingen van de eerste golf traden, eind jaren zestig begin jaren zeventig, feministen ook voor het eerst toe tot de academische wereld. Ze vonden er aansluiting bij constructivistische (pedagogie/psychologie) en (kritisch) structuralistische en benaderingen, die een reactie waren op de empiristische wetenschapspraktijk die door positivisten werd verheerlijkt.

Positivisten waren gericht op het formuleren van interdepenties tussen sociale fenomenen. Empirische observaties zijn voor positivisten fundamenteel voor het verkrijgen van kennis over de wereld, ook al erkenden 'logisch positivisten of empirici' wel dat kennis ook een element bevat dat niet gebaseerd is op observatie maar op een rationele reconstructie. Hierbij worden individueel waargenomen fenomenen achteraf aan de hand van logische en wiskundige theoretische tautologieën samengevat, dit laat toe verwachtingen of hypothesen te formuleren. Constructivisten (subject) en structuralisten (object) gingen er daarentegen vanuit dat niet-direct waarneembare structuren ten grondslag liggen aan de (sociale) werkelijkheid. Volgens hen wordt de betekenis van de sociale werkelijkheid geproduceerd in verschillende praktijken, fenomenen en activiteiten die een symbolisch systeem vormen. Het doel is de dieperliggende structuren bloot te leggen van waaruit in een cultuur kennis over de (sociale) werkelijkheid wordt geproduceerd en gereproduceerd.

[4] Het feminisme is van bij haar ontstaan zowel een domein van sociale actie als een theoretisch domein geweest, waarin opgekomen wordt voor de rechten van vrouwen. In Bijlage 4 wordt kort het ontstaan van de feministische theorie toegelicht.

Van sekserol naar genderrol

Feministen hoopten de essentialistische trend in kennisvorming rond vrouwen, van de vroege constructivisten en structuralisten, te doorbreken door het 'fysieke of biologische lichaam' analytisch te scheiden van het 'sociale en culturele lichaam', of van de regels en normen rond vrouwelijkheid en mannelijkheid (Scott, 2002: 4-6 & 11; Verschaeve, 1999). Deze sociale en culturele regels noemde men 'gender', naar een begrip uit de antropologische en fenomenologische taalkunde of sociolinguïstiek. De eerste generatie feministische sociale wetenschappers veranderde 'sekserol' theorieën in 'genderrol' theorieën, om de complexe en diepgaande invloed van 'gender' op het sociale leven bloot te leggen. Structurele macht speelt hierin een cruciale rol, maar er zijn verschillende manieren om dit te benaderen.

In de criminologie kan men op basis van onderzoeksobject twee feministische onderzoekstradities onderscheiden. Discursieve benaderingen (women of discourse studies) bestuderen de invloed van taalkundige 'vrouw'/'man' dualismen op machtsverhoudingen. Materialistische benaderingen (real women studies) gaan ervan uit dat vrouwen minder macht hebben als gevolg van hun sociale positie. De eerste groep bestudeert hoe vrouwen worden ge(re)construeerd in bepaalde vertogen. De tweede groep bestudeert voornamelijk hoe vrouwen hun leefwereld vormgeven of hoe zij zelf hun wetsovertredingen en slachtofferschap ervaren (Daly & Maher, 1998:4; Walklate, 2003:49; Verschaeve, 2002).

Feministische criminologen hielden zich bezig met het zoeken van (bias) in verklaringen voor de 'genderratio' of de discrepantie in de prevalentie van criminaliteit en (problematisch) illegaal druggebruik bij mannen en vrouwen, die door Heidensohn (1994) wordt samengevat in drie kenmerken. Vrouwen zijn slechts verantwoordelijk voor een klein aandeel van de criminaliteit (1) en de gepleegde criminaliteit is meestal minder ernstig (2). Dit resulteert in een ondervertegenwoordiging in de criminele statistieken (3). Wanneer we de genderratio in criminaliteit vertalen naar middelengebruik kunnen we dit als volgt samenvatten: vrouwen gebruiken minder pep - en roesmiddelen; hun gebruik is minder deviant omdat ze vooral legale middelen gebruiken en hun verwervingscriminaliteit[5] bestaat hoofdzakelijk uit prostitutie en kleine diefstal[6].

Feministische structuralistische en constructionistische theorie

Feministische structuralistische en constructionistische theorieën sloten aan bij een feminisme dat de rolpatronen, die worden opgelegd door het patriarchaat, wou aanpassen zodat mannen en vrouwen gelijk zouden behandeld worden (gelijkheidsfeminisme). Er ontstonden in dit kader verschillende feministische criminologieën: liberale, marxistische, radicale en socialistische (Moyer, 2001; RoSa, 2002: nrs. 28 & 14).

De liberale feministische criminologen sluiten aan bij de empiristische (positivistische) traditie en kregen veel kritiek omdat ze op mannelijke normen gebaseerde onderzoeksmethoden gebruikten, waardoor hun werk als een niet-kritische aanvulling van de beschikbare gegevens werd beschouwd. Een klassiek voorbeeld van een liberaal geïnspireerde structuralistische theorie is de 'emancipatietheorie' van Freda Adler (1975). Zij was er

[5] Deviante handelingen of criminaliteit die gepleegd worden met als doel te voorzien in roesmiddelen.
[6] Uit de analyse van Vlaamse onderzoeksrapporten (zie, aangevuld met gegevens uit internationale rapporten van het EMCDDA en WHO), konden we besluiten dat de genderratio in prevalentie van gebruik bij Vlaamse vrouwen voornamelijk opgaat voor illegale drugs, al zijn de verschillen kleiner bij de jongste cohorten. Vrouwen gebruiken algemeen kleinere hoeveelheden en minder frequent drugs (zie ook hoofdstuk 2, normalisering).

van overtuigd dat de 'genderratio' zou verdwijnen, omdat er sinds het toetreden van vrouwen tot de publieke sfeer een stijging in 'vrouwelijke' criminaliteit werd vastgesteld. Deze stijging verklaarde ze als een vermannelijking van de sociale rol van vrouwen. Dit soort theorieën zien de integratie van vrouwen als een aanpassing aan mannen, eMANcipatie, alsof de perfecte maatschappij er één zou zijn waarin elk individu handelt naar 'de' mannelijke gender. Wat betreft de verschuivingen in druggebruik, die zich in die periode vooral uitten in het gebruik van alcohol, spreekt men over de 'convergence theorie', maar de uitgangspunten zijn hetzelfde (Babcock, 1996:159-160).

Het radicaal feminisme gaat ervan uit dat seksualiteit en geweld aan de basis liggen van de onderdrukking van vrouwen (en dus niet de wettelijke of economische ongelijkheid). Deze theorie vertrekt vanuit de praktijk van mensenlevens. 'Het persoonlijke is politiek' staat centraal. Veranderingen moeten gebeuren in de schoot van het dagelijkse, in de kleine revoluties van het hier en nu. Marxistisch geïnspireerde feministen wezen erop dat vrouwen in het paternalistische strafrechtsysteem als minderwaardig worden beschouwd en dat hun problemen niet adequaat aangepakt worden. Socialistisch feministische criminologen bestuderen hoe kapitalistische structuren en paternalisme vrouwelijke daders en slachtoffers onderdrukten (Moyer, 2001). Ik ga hier niet ingaan op hoe deze perspectieven in de criminologie vertaald werden omdat ze, ondanks de hieronder aangehaalde kritiek, ook vooral ontwikkeld werden door poststructuralistische feministen die in het volgende titeltje aan bod komen.

Kritiek

Door de mondigheid en kennis die vrouwen tegen de jaren zeventig hadden ontwikkeld, werden maatschappelijke thema's zoals mishandeling en seksueel misbruik, die voordien taboe waren omdat het tot de privésfeer behoorde, op de publieke agenda geplaatst. Op het terrein werden acties gevoerd en werd vrouwenhulpverlening, zoals vluchthuizen, uit de grond gestampt. Een positief gevolg was dat het slachtoffer algemeen meer aandacht kreeg in het rechtssysteem, maar eveneens dat men in disciplines zoals de criminologie, vrouwen bijna uitsluitend in een slachtofferrol bestudeerde. Men spreekt in dit kader ook van 'slachtofferfeminisme' (Hahn Rafter & Heidensohn, 1995:1-14).

Op epistemologisch vlak kregen constructivistische en structuralistische geïnspireerde feministen kritiek omdat er net als bij de positivisten vertrokken werd vanuit dogmatische assumpties over de universele structuur van de mensheid. Omdat positivisten individuele betekenissen op basis van wetenschappelijke axioma's generaliseren en ook structuralisten en constructivisten uitgaan van universele betekenissystemen, waarvan het eigenlijke bestaan niet kan worden vastgesteld, is de kennis die ze produceren altijd essentialistisch van aard. Door gender als analytische categorie te gebruiken, lijkt het alsof maatschappelijk geproduceerde verschillen tussen biologische mannen en vrouwen onveranderlijk en universeel zijn en dat de sociale en culturele positie van een individu hier geen invloed op heeft (Verschaeve, 1999:545, Scott, 2002:4-18; Walklate, 2003:82-83; Connell, 1987:191-217).

Deze kritieken moeten begrepen worden in een breder cultuursociologisch kader. In de jaren zestig al ontstonden fenomenologische geïnspireerde theorieën, die een symbiose maken van constructivistische en structuralistische ideeën. Deze theorieën zien de neutrale positie van subjecten als een onmogelijkheid, behalve dan het

feit dat men in de wereld 'staat'. De primaire natuur van het 'in de wereld staan' ligt vast in de 'habitus' (Bourdieu, 1977, 1990, 2000), het 'dasein' (Heidegger, 1962) of het 'body-subject' (Merleau-Ponty, 1962/1964). Deze primaire natuur is geen theoretische kennis van de wereld, maar een praktisch bewustzijn. Dat bewustzijn komt voort uit de alledaagse aanwezigheid in de sociale ruimte, waar persoonlijke verwachtingen en percepties geproduceerd worden over posities in het veelzijdige sociale en economische landschap. Voor een duidelijke toelichting van deze complexe theorieën verwijs ik naar het boek 'Crime, drugs and social theory' van Chris Allen (Allen, 2007:55-68).

Ten gevolge van deze epistemologische of kentheoretische kritiek zien we in het feminisme een verschuiving naar poststructuralistische benaderingen. Vooraleer hierop in te gaan wil ik, ondanks de fundamentele kritieken, kort toch even ingaan op een feministische interpretatie van de criminologische 'strain-theories', die criminaliteit verklaren vanuit de sociale druk waaronder iemand handelt.

Strain theory

Feministische 'strain theories' verklaren geslachtsverschillen in criminaliteit door de betekenis die criminaliteit krijgt vanuit een vrouwelijke sociale rol. Algemeen legt de maatschappij vrouwen een laag zelfbeeld op, ze worden vaak gereduceerd tot en beoordeeld op het lichamelijke en reproductieve, terwijl andere competenties ondergeschikt zijn. Mannen krijgen een hoog zelfbeeld opgelegd, ze worden verheven en beoordeeld als 'rationeel wezen' dat boven de natuur staat. Deze normen worden (soms onbewust) in de opvoeding en sociale communicatie meegegeven en beïnvloeden het gedrag van meisjes en jongens (Barnet & Rivers, 2005:229-288; Dowling, 2002:155-183).

Broidy en Agnew (1997:275-306) hebben een analyse gemaakt van feministisch onderzoek dat criminaliteit bestudeert vanuit de onderdrukte positie van vrouwen. Ze besluiten dat vrouwen niet minder sociale druk ervaren, wat volgens traditionele 'strain-theories' het geslachtsverschil in criminaliteit kan verklaren, maar dat vrouwen soms andere vormen van sociale druk ervaren die tot andere vormen van criminaliteit leiden. Zo zouden mannen meer financiële druk ervaren, wat veeleer aanzet tot geweld en vermogenscriminaliteit, terwijl het bij vrouwen vooral om familiale druk gaat, die tot zelfdestructief gedrag zou leiden. Zelfdestructief gedrag volgt volgens Broidy en Agnew uit het feit dat vrouwen een andere emotionele respons ontwikkeld hebben, waardoor ze de verantwoordelijkheid voor negatieve sociale ervaringen veeleer bij zichzelf zoeken, terwijl mannen die verantwoordelijkheid van zich afschuiven.

Illegaal druggebruik wordt door Broidy en Agnew als een zelfdestructieve handeling gezien. Dit kan verklaren waarom vrouwen dit opvallend meer doen dan andere vormen van criminaliteit, al gebruiken mannen nog steeds veel meer drugs dan vrouwen. In de lijn van Broidy en Agnew zou dit betekenen dat mannelijke druggebruikers verantwoordelijkheid afschuiven terwijl vrouwen een zelfdestructief motief hebben, wat een op 'geslacht' gebaseerde veralgemening is die de reële ambiguïteit onder vrouwen en mannen onrecht aandoet. Illegaal druggebruik zien als zelfdestructief gedrag is op zich al kort door de bocht, want er wordt ontkend dat (illegaal) druggebruik ook genot betekent en een sociale functie heeft in de vrije tijd van vele vrouwen en mannen. Hun stelling impliceert ook dat handelingen die mogelijk zelfdestructief zijn (ze noemen naast druggebruik ook eetstoornissen) maatschappelijk gelijkgesteld kunnen worden aan criminaliteit. Dat klopt volgens mij niet,

want er is in deze sterk geïndividualiseerde maatschappij geen sociaal draagvlak voor het bestraffen van individueel destructieve handelingen. Zolang er geen directe schade voor de maatschappij is, worden ze dan ook niet in een juridisch kader maar in een hulpverleningskader aangepakt. Toch is de analyse van Broidy en Agnew interessant omdat ze verschillen beschrijven in de wijze waarop vrouwen en mannen sociale druk ervaren en vooral hoe ze vanuit hun sociale rol in de loop van hun leven leren hier mee om te gaan.

2.4.2. Poststructuralisme

Gelijkwaardige genders

Het essentialistische probleem ligt hem volgens poststructuralistische feministen in het feit dat men vanuit een binair of een two-sex-system een emancipatorische strijd wil voeren. We kunnen volgens hen de discursieve kracht van een systeem dat aanzet een identiteit op te bouwen in termen van vrouw-man verschillen niet bevechten met haar eigen middelen. Zolang men vrouwen alleen kan definiëren met de man als achtergrond zijn we hopeloos verloren, daarom is er nood aan nieuwe definities van 'identiteit'. Het doet vrouwen immers nooit goed als de andere gezien te worden, want dan worden ze vaak ook als cultureel onvolwaardig gelabeld (Moore & Looser, 1993:533 & 538). Zo verschoof de feministische eis van een gelijkheid naar een gelijkwaardigheid.

Poststructuralisten hebben een anti-essentialistisch visie op kennis en geloven dat subjectiviteit en kennis onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, waardoor kennis altijd fragmentarisch of een deconstructie is. Ze bestuderen de rol van dialectiek in betekenisgeving en erkenden dat zelfperceptie een centrale rol speelt bij de interpretatie van tekens of symbolen. Poststructuralistische kennis wordt verkregen door contrasterende verschillen, in de betekenissen die aan teksten en symbolen worden toegekend, te beschrijven en door een analyse te maken van verschuivingen in betekenissen, die verband houden met de identiteit van de 'ontvanger'. Deconstructivisme is in deze een methodologie die aangewend wordt om 'situationele of contextuele' aspecten van betekenisgeving te beschrijven. Voor poststructuralisten is identiteit altijd historisch gevormd en feministen waren er daarom van overtuigd dat gender van binnenuit kon worden veranderd (Connell, 2002: 68-76).

Kritiek

Omdat subjectiviteit fundamenteel is voor betekenisgeving kunnen, uit de analyse van verschuivingen in betekenissen die verband houden met de identiteit van de 'ontvanger', immers geen algemene uitspraken over een groep van respondenten gedaan worden. Door de ambiguïteit van genderrelaties te erkennen kan men geen algemene uitspraken doen op basis van individuele verhalen van vrouwen (Tanesini, 1999:152; Harding, 2004:27). Feministen hadden echter niet alleen de productie van kennis over geslachtsverhoudingen voor ogen, ze voerden ook een sociale strijd voor 'morele verantwoordelijkheid' tegenover vrouwen en 'gelijkwaardige sociale geslachtsverhoudingen'. Daarom werd nog steeds gezocht naar veralgemeenbare verklaringen voor de genderratio. Voor de analyse van verschuivingen in betekenisgeving greep men, door gebrek aan een gendergevoelige anti-essentialistische epistemologie, terug naar een identiteit- of zichtbaarheidpolitiek (Liska, 2007:20 & 28). Vooraleer in te gaan op enkele belangrijke epistemologische pogingen om hieraan te ontsnappen, geef ik hieronder een summier overzicht van de belangrijkste feministische visies op vrouwen en criminaliteit. Door te vertrekken vanuit historisch geconstrueerde ongelijkheden (algemene premisse) werden binaire opposities, zoals patriarchale verhoudingen, in de bejegening van vrouwelijke daders blootgelegd of ontrafeld (specifieke presmisse).

Historisch gegroeide binaire oppositie

Volgens de 'ridderlijkheidhypothese' die Pollak in de jaren tachtig ontwikkelde, zouden mannen veel sneller in de justitiële sector terechtkomen dan vrouwen omdat criminaliteit van vrouwen gemakkelijker door de vingers wordt gezien. Mannen zouden zo een houding historisch ontwikkeld hebben (Heidensohn, 1994:501). Vrouwen zouden volgens dit model niet minder criminaliteit plegen, ze kunnen het alleen beter verbergen. Pollak zag het verschil in criminaliteitscijfers immers als een gevolg van de levenshouding van meisjes; liever laten dan doen. Plichtsverzuim of het nalaten van gedrag wordt namelijk minder bestraft dan het stellen van deviant gedrag (Mertens, e.a., 1998:31). We merken in deze dus nog een duidelijke invloed van de atavismetheorie. Feministen hebben daar van uit een genderbenadering antwoorden proberen op te formuleren.

In het 'familiaal model' wordt gesteld dat vrouwen minder zwaar gestraft worden omwille van stereotiepe opvattingen over vrouwelijke criminaliteit, omdat men het gezin als sociaal instituut wil beschermen en omdat de sociale kosten van straf groter zijn voor vrouwen (Daly, 1998:141-147). Vanuit de eerder aangehaalde pathologisering van vrouwen werd verondersteld dat criminele vrouwen, als 'mad not bad' benaderd worden. Hierdoor werden ze eerder gepsychiatriseerd dan gecriminaliseerd. Als het gedrag van een agressieve vrouw niet strookt met het passieve vrouwbeeld, wordt ze gek verklaard (Goethals, e.a., 1995:445). Het 'legale model' stelt dat vrouwen die zware (geweld)criminaliteit plegen zwaarder aangepakt worden omdat dat ingaat tegen het traditionele vrouwbeeld (etiologische theorie). Deze theorie stelt dat de 'evil woman' zwaarder aangepakt worden omdat ze 'dubbel deviant' zijn (Goethals, e.a., 1995:422). Vanuit de 'mad not bad ' en 'evil women' theorie wordt ook gesteld dat daarom bij vrouwen de voorkeur gegeven wordt aan resocialisatie in familiale sfeer of het vanuit het reguliere zorgcircuit te organiseren (Mertens, e.a. 1998:85-87). Het 'multifactorieel model' van Steffensmeier tenslotte, combineert ridderlijkheid met praktische overwegingen, zoals familiale taken. Daarnaast stelt deze theorie ook dat van vrouwen verwacht wordt dat ze minder recidiveren en minder sterk en dus minder gevaarlijk zijn (Goethals, e.a., 1995:446-447).

Er werd maar weinig onderzoek gedaan om deze theorieën te toetsen. Studies die wel werden gedaan kunnen de verschillen in politiële en justitiële afhandeling niet of slechts gedeeltelijk ondersteunen. Vrouwen zouden niet harder of zachter aangepakt worden. Wel spelen andere variabelen een rol in de beslissing tot vervolging of veroordeling (Goethals, e.a., 1995). Vrouwen en mannen worden, volgens de meeste studies in het literatuuronderzoek en ook volgens de eigen resultaten van een WODC onderzoek naar meisjescriminaliteit in Nederland, met gelijke maat berecht voor dezelfde handelingen. Opvallend was wel dat meisjes zich meestal zacht en kwetsbaar opstellen tegenover politie en justitie, zoals maatschappelijk van hen verwacht wordt. Ze zijn gewiekster maar tonen eveneens een groter schuldbesef (Mertens, e.a. 1998:85-87). In België is er zogoed als geen onderzoek dat inzicht in deze probleemstelling kan brengen. Kristel Beyens (2000) deed wel een analyse van rechtbankdossiers waaruit bleek dat het traditionele narratief over vrouwelijke criminaliteit niet kon worden teruggevonden in het discours van rechters en dat vrouwen voornamelijk als mededaders in rechtzaken voorkomen. Belgische misdaadcijfers en veroordelingcijfers laten wel toe te besluiten dat er beduidend

minder vrouwen opgepakt worden en dat ze algemeen minder zware misdrijven plegen (Raad van gelijke kansen, advies 25).

Standpuntfeminisme

Standpuntfeministen, zoals Donna Harraway, Helen Longino en Sandra Harding trachtten het probleem van veralgemeenbaarheid te overkomen door de ervaringen van vrouwen centraal te stellen in kennisverwerving (Brooks, 2007). Een belangrijk begrip hierbij was 'situated knowledges' of gesitueerde kennis (Haraway, 1988). Standpuntfeministen maken gebruik van Marxistische redeneringen om aan het standpunt van vrouwen epistemologische autoriteit te verlenen. Deze autoriteit is beperkt tot kennis over de aard van genderrelaties en de sociale en psychologische fenomenen, zoals onderdrukking, waarin gender vervat zit (Verschaeve, 1999: 550). Gekende empirische voorbeelden zijn het werk van Nancy Chodorow en Caroll Gilligan. De uitgangspunten van hun werk werden door de feministische postmodernistische auteurs Nancy Fraser en Linda Nicholson (1990) bekritiseerd, omdat het feminisme er zo niet in slaagde zich te ontdoen van essentialistische benaderingen van het biologische geslacht.

Chodorow ging ervan uit dat er twee soorten 'deep-selfs' bestaan, een mannelijke en een vrouwelijke. Alle vrouwen zouden vanuit 'het zorgende' een zelfbeeld opbouwen. Omdat hierbij wordt uitgegaan van een universele tweedeling, die enkel aandacht heeft voor het 'moederen', is deze theorie essentialistisch van aard. Gilligan vertrekt voor haar 'zorgzaamheidstheorie' vanuit een kritiek op eerder werk van Kohlberg (1969). Deze stelde dat vrouwen in het doorlopen van de drie ontwikkelingfasen, welke gekenmerkt worden door een andere invulling van de begrippen 'rechten' en 'rechtvaardigheid', blijven zitten in de tweede conventionele fase. Mannen zouden zich verder ontwikkelen tot een derde postconventioneel stadium, waarin ze eigen morele normen nastreven. Omdat hij hiermee normbestendig gedrag van vrouwen niet verklaart, stelt Gilligan dat er nood is aan een eigen vrouwelijke standaard of een 'different voice' om het vrouwelijke morele discour te onderzoeken (cnf. Luce irigaray). Vrouwen zouden andere stadia van ontwikkeling doorlopen waarin de begrippen 'zorgzaamheid' en 'verantwoordelijkheid in menselijke relaties' verschillend worden ingevuld (Mertens, e.a., 1998:30). Maar Gilligan zegt er niet bij voor welke vrouwen en in welke historische omstandigheden deze ontwikkeling geldt. Daarom hebben we hier volgens Fraser en Nicholson nog steeds te maken met essentialisme. De belangrijkste kritiek op standpuntfeminisme was dat men stelt dat vrouwen relationeel gericht zijn zonder te kijken naar de symbolische realiteit waarin gender geproduceerd wordt. Hierdoor wordt het denken over vrouwen en mannen als tegengestelden versterkt (Leavy, 2007:85).

2.4.3. Postmodernisme

De deconstructie van gender

Het postmodernisme is een 'paraplubegrip' voor de twintigste-eeuwse sociale en culturele filosofische stroming, die deconstructivisme niet als een wetenschappelijke methode maar als een tijdsgeest of conditie ziet, die gegroeid is uit historische verschuivingen in sociale instituten en verhoudingen. De hiërarchisch gestructureerde moderne maatschappij is door historische culturele en contextuele condities, waarvan we eerder al het individualisme, hedonisme en consumentisme hebben aangehaald, geëvolueerd naar een deconstructivistische

samenleving, die haar geloof in 'grote verhalen' verloren heeft (vooruitgang door techniek, marxisme, christendom). De benadering van 'waarheid' als een historisch dynamisch gegeven sluit aan bij een Hegeliaanse epistemologie die de werkelijkheid ziet als een geleidelijke ontwikkeling die afhankelijk is van cultuur en context. Het enige verhaal dat in deze postmodernistische samenleving overblijft, is dat er geen permanente waarheden bestaan omdat alles voortdurend in verandering is. Postmodernisme is een positie waarin de westerse maatschappij en ook het individu zijn gefragmenteerdheid erkent. Daarom gaan feministen steeds meer het verschil of de ambiguïteit in (vrouwelijke) genders benadrukken (Fraser & Nicholson, 1990:22).

Critici wezen erop dat het postmodernisme vooral een uiting van frustraties en ontgoochelingen rond sociale en culturele verandering was, maar dat het geen bijdrage kan leveren aan analytische of theoretische kennis. Het postmodernisme zou niet toelaten gegronde kritiek of argumenten te formuleren tegen ongelijkheden in sociale verhoudingen en structuren, omdat het definiëren van criteria voor de beoordeling van sociale identiteiten, zoals 'slachtoffer' of 'onderdrukte', ingaat tegen het subjectieve, gefragmenteerde en dynamische karakter van betekenissen. Onderzoekers die kennis willen produceren worden geconfronteerd met de overkomelijke ambiguïteit van deconstructivistische en anti-essentialistische benaderingen van de werkelijkheid. Ze zitten gewrongen tussen de keuze voor nihilisme of het terugkeren naar reeds bestaande epistemologische oplossingen, die een zeker mate van structuur erkennen en daardoor neigen naar essentialisme.

Feministen konden niets aanvangen met een postmodernisme dat ontheoretisch en lokaal is. Ze hadden nood aan een in zekere mate globaal en theoretisch inzicht om de onderdrukking van de vrouw aan te tonen en acties te motiveren. Postmodernistische feministen stellen daarom vragen naar de politieke of maatschappijgebonden praxis i.p.v. naar de status van de filosofie (Fraser & Nicholson, 1990). Ze wezen erop dat zowel empiristische (positivisme) als standpunt benaderingen, die autoriteit verlenen aan de stem van vrouwen, essentialistisch zijn omdat ze 'gender' benaderen als een onveranderlijke variabele die gebaseerd is op de biologische tegenstelling vrouw/man (Leavy, 2007:84). Ze vonden dat het feminisme uiteindelijk een deconstructie van de betekenissen van 'vrouwelijk' en 'mannelijk' moest nastreven. Men zocht daarom een antwoord op de vraag hoe men de door gender vastgelegde kennis, wetenschappelijk kon benaderen of hoe men de complexe invloed van gender op het sociale leven kon aantonen en begrijpen. De grote vraag is hoe gender te benaderen zonder ervan uit te gaan dat alle vrouwen één zijn. Men moet een centraal punt zoeken, een evenwicht tussen individualisme en groepsdenken. Dit doet Nicholson door de vrouw voor te stellen als een gefragmenteerd subject, een lappendeken, waarvan sommige delen overeenkomen of elkaar kruisen en andere delen mekaars tegengestelden zijn.

Ook Judith Butler bekritiseert in haar werk 'Gender Trouble' (1990:1-34) zeer sterk het feministische uitgangspunt, waarbij de 'vrouwelijke' en 'mannelijke' gender onafscheidelijk verbonden zijn met het geslacht, omdat het zo lijkt of het lot van vrouwen en mannen onontkoombaar of biologisch gedetermineerd is. Men kan volgens Butler niet voorbijgaan aan het bestuderen van de sociale inclusie- en exclusiecriteria die gelden wanneer men over een imaginair begrip zoals 'gender' spreekt. Butler stelt dat gender aan de hand van deze criteria geproduceerd en gereproduceerd wordt en noemt dit de 'language of universal rationality'. Men moet een begrip als gender niet alleen beschrijven als een culturele representatie van het vrouwelijke of mannelijke geslacht, maar men moet zich afvragen hoe gender omsloten wordt. De culturele betekenis die aan subjecten wordt toegekend, is het resultaat van discursieve regels, die ingebed zijn in een algemeen verspreid taalkundig

systeem van betekenisgeving. Om dit te bestuderen moeten we ook rekening houden met de sociale context, zoals klasse, ras, etniciteit en andere assen van machtsrelaties die identiteit construeren en ons niet beperken tot een binaire vrouwelijk/mannelijk benadering van subjecten. Zo ontstonden feministische 'kruispunttheorieën' rond de intersectie van gender, klasse en etniciteit en de politieke economie van seksualiteit (Michielsens, 2004).

Butler stelt in haar benadering van gender dat mensen een bepaald 'vrouwelijk' en 'mannelijk' gedrag aanwenden al naar gelang de relationele context die steeds een machtsverhouding inhoudt. Afhankelijk van de situatie zal een individu zijn gender anders vervullen of voorstellen en kan men de sociale of culturele betekenis van gender alleen in deze context begrijpen. Daarom benadrukt ze dat feministen reflexiviteit centraal moeten stellen in hun onderzoek. Mary Klages (1997) vat Butlers' theorie als volgt samen: "All gender is a form of 'drag', according to Butler; there is no 'real' core gender to refer to."

De feministische postmoderniste Sandra Harding (2004) onderscheidt drie processen in de gendering van het sociale leven, die een duidelijke bron van inspiratie geweest zijn voor de theorie van 'doing gender' die in het volgende titeltje zal worden toegelicht. Een eerste proces is dat van het gendersymbolisme of het toeschrijven van 'tweeslachtige gendermetaphoren' aan dichotomieën die haast nooit te maken hebben met reële sekseverschillen. Een tweede proces is dat van de genderstructurering waarbij het opdelen van de maatschappij naar gender een mogelijkheid biedt om de maatschappij dualistisch te ordenen. Naast de stereotypen en het westerse dualistisch denken is er ook nog een individueel proces dat bijdraagt tot gendering. Het is een vorm van sociaal geconstrueerde individuele identiteit die niet goed gecorreleerd wordt met de realiteit of de perceptie van sekseverschillen.

Naar een handelingstheoretische benadering van criminaliteit

Het feministisch postmodernisme heeft weinig impact gehad op de criminologie, omdat hun theorieën het generaliseren van onderzoeksresultaten onmogelijk maakten (Walklate, 2003: 76). Vandaar ook dat de eerder beschreven poststructuralistische verklaringen voor de 'genderratio' een essentialistische ondertoon bleven behouden. Vanuit hun doorgedreven theoretisering van gender als een relationele ervaring die bepaald wordt door abstracte machtssystemen (Adkins, 2004b:11), hebben postmodernistische feministen een belangrijke bijdrage geleverd aan de sociologische theorievorming, met als toonaangevende figuren Bourdieu en Giddens, die het dualisme tussen determinatie en vrijheid trachtten te overstijgen. Gender wordt nu benaderd als een variabele en dynamische identiteit waar factoren zoals keuze en verzet een invloed op kunnen hebben (reflexiviteit). Dit impliceert dat gender alleen fragmentarisch kan worden bestudeerd, maar het hoeft niet automatisch het einde van de wetenschappelijke kennisproductie te betekenen. Men moet de fundamentele restricties van kennis erkennen en (gender) identiteit als een praktijk van betekenisgeving benaderen.

Door deze opening kregen gender en andere culturele identiteiten, algemeen meer aandacht in de sociale wetenschappen. Verschillende (cultureel) sociologen hebben zich gericht op het theoretiseren van de situationele constructie van gender, klasse en etniciteit (Connell, 1987; West & Zimmerman, 1987; West & Fenstermaker, 1995). Er ontstonden nieuwe (agency) theorieën over de relatie tussen sociale structuur en het handelend subject, die uitgingen van een kruising tussen gender, klasse en etniciteit (Andersen, 2005). Zo schreven West

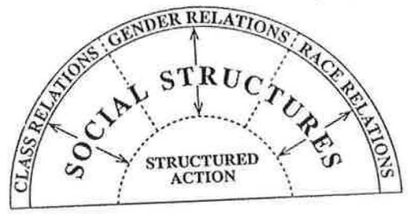
en Zimmerman in 1987 een toonaangevend artikel met als titel 'doing gender', dat ook criminologen inspireerde voor de studie van de relatie tussen mannelijkheid en criminaliteit. Eén van hen was James Messerschmidt, die criminaliteit als een gestructureerde handeling of actie benaderde, maar daar wordt zo meteen op teruggekomen.

De wijze waarop 'gender' in sociale handelingen 'ge(re)produceerd' wordt, werd niet alleen door West en Zimmerman beschreven. In hetzelfde jaar dat zij hun artikel 'doing gender' publiceerden verscheen ook een uitgebreide analyse van de socioloog R.W. Connell, die dat werk meer dan tien jaar later nog eens overdeed (1987, 2002). Hij maakte een analyse van structuralistische en poststructuralistische kennis over gender en geslachtsverhoudingen waaruit hij gender, net als Sandra Harding, op drie niveaus situeert. Op cultureel niveau spreekt hij van een (symbolische) genderorde. Dit zijn dominante idealen over normaal gedrag voor vrouwen en mannen en normale geslachtsverhoudingen. In westerse samenlevingen is de 'genderorde' gebaseerd op een hiërarchisch 'two-sex-system', dat historisch werd voorafgegaan door een 'one-sex-system'. Dit dichotoom mensbeeld heeft zich in de loop van de geschiedenis ontwikkeld en werd door Gramci ingevuld als een 'hegemonic masculinity' tegenover een 'emphasized femininity' (Connell, 1987: 183-186). Deze cultureel ideale verhoudingen ziet men vertaald in 'genderregimes'. Dit zijn regels die invulling geven aan vrouwelijke en mannelijke rollen in sociale instituten zoals de staat, de familie of de publieke sfeer (de straat). Zij maken met andere woorden de hiërarchische binariteit tussen vrouwen en mannen mogelijk.

Connell (1987:111-118) bespreekt in zijn analyse een structurele regel die hegemonische geslachtsverhoudingen in stand houdt en die klasse en etniciteitverhoudingen overstijgt. De 'cathaxis' is een symbolische sociale structuur waarbij er, ondanks duidelijke ambiguïteit in de samenleving, wordt van uitgegaan dat mensen van het andere geslacht zich seksueel tot elkaar aangetrokken voelen (heteroseksualiteit) en dat seksuele relaties in koppel gebeuren (monogamie). Hierdoor zou elke vrouw-man relatie in zeker mate erotisch geladen zijn. De 'cathaxis' is een seksualiteitspolitiek die wordt gekenmerkt door een definitie van 'lustobjecten' volgens de vrouw-man dichotomie. De vrouw is tegengesteld of inferieur aan de man: ze is zorgend, zwak en inschikkelijk aan de seksuele driften van de man. De 'cathaxis' weegt zwaar op de sociale status van vrouwen omdat zij, in tegenstelling tot mannen, van promiscuïteit kunnen beschuldigd worden (Connell, 1987: 111-112).

2.4.4. Druggebruik als gestructureerde actie

De criminoloog James Messerschmidt formuleerde zijn 'Doing masculinities through crime' theorie vanuit feministisch-socialistische inzichten en de theorie van Giddens (1976), waarin de sociale structuur in een alledaagse setting geconstrueerd en gereconstrueerd wordt door menselijke actoren. Hij bestudeerde (1993) waarom mannen meer criminaliteit plegen dan vrouwen en waarom vrouwen en mannen andere soorten criminaliteit plegen, maar de nadruk lag vooral op 'mannelijk' gedrag. Hij deed dit ook als reactie op het feit dat gender steeds bij vrouwen bestudeerd wordt, alsof het geen invloed zou hebben op de criminaliteit van mannen. Hij stelde dat de constructie van mannelijkheid een voortdurende bedreiging vormt voor crimineel gedrag. In zijn theorie is mannelijke jeugdcriminaliteit een hulpbron om mannelijkheid te volbrengen (Davies, 1999:2). Messerschmidt (1997:67-88) maakte op basis van een literatuurstudie vier casestudies, rond lynchen, souteneurschap, bendevorming en moord. Bij de studie rond bendevorming heeft hij zich gericht op kennis over vrouwelijk lidmaatschap, waarbij kort ook wordt ingegaan op druggebruik.

(bron: Messerschmidt, 1997:5)

Gender doen

Messerschmidt (1995, 1997: zie figuur) ziet criminaliteit en ook druggebruik als een sociale actie of sociale handeling waarin de (symbolische) betekenis van culturele verhoudingen, zoals gender, klasse en etniciteit en de betekenis van sociale structuren die deze verhoudingen bestendigen (arbeids- machts- en seksuele verhoudingen), ge(re)produceerd worden. Deviantie of druggebruik wordt hier niet gezien als een mannelijke eigenschap maar als een handeling waarin mannen en vrouwen gender 'doen' of een sociale identiteit manifesteren.

Bij sociale structuren denken we aan mechanismen of regels die rollen bepalen op basis van de organisatie van het straatleven, de familie, de leer- of werkplek of andere sociale instituten. Deze rollen zijn een weerspiegeling van culturele idealen over 'normaal gedrag' en 'normale sociale relaties', gebaseerd op culturele verhoudingen zoals gender, klasse en etniciteit, die historisch een redelijke stabiliteit kennen (Connell, 1987, 2002). Zo kan het gebruik van drugs een bestendiging van klasseverhoudingen inhouden. Cocaïne is bijvoorbeeld populair in hogere klassen en heroïne meer in lagere sociale klassen (Measham, 2002:345). Maar de mensen die binnen verschillende sociale organisaties of instituten handelen (structured actions) zijn het niet altijd volledig eens met de interpretaties die er aan gender, klasse of etniciteit gegeven worden. Sandra Harding wees er immers al op dat de sociaal geconstrueerde individuele identiteit niet goed correleert met de realiteit of de perceptie van sekseverschillen en Butler benadrukte de 'reflexiviteit' van die de sociale identiteit.

Reflexieve sociale identificatie

Afhankelijk van institutionele machts- of arbeidsverhoudingen in sociale relaties, heeft men als individu gelukkig een zekere bewegingsvrijheid om zich tegen bepaalde aspecten van de gender, klasse of etniciteitregimes te verzetten. Deze drang naar zelfrealisatie is in de laatmoderne samenleving heel groot geworden (individualisme) maar wordt begrensd door de nood aan sociale orde die het samenwerken of samenleven mogelijk maakt. Maar men kan binnen een sociale organisatie pas ruimte krijgen voor zelfrealisatie, wanneer men rechtvaardiging (social account) vindt voor zijn handelingen[7]. Dit kan men bereiken door collectieve handelingen te stellen en zich te identificeren met een (kleine) groep, die zich kenmerkt door een gedeelde attitude tegenover bepaalde handelingen (social practices), zoals illegaal druggebruik (Messerschmidt, 1997).

[7] Vanuit de theorie dat gender en drugs 'gedaan' worden in een proces sociale identificatie kan worden aangenomen dat drugs gebruikt worden om positieve sociale beoordeling te krijgen en dat het ontbreken van die sociale rechtvaardiging destructief is. In een maatschappij waar lichamelijke esthetisering sterk gewaardeerd wordt is het dan ook niet verwonderlijk dat druggebruik bij meisjes soms gestimuleerd wordt door gewichtsverlies. Onderzoek heeft immers aangetoond dat gewicht vaak een motivatie is voor meisjes om te roken en dat ook amfetamines hiervoor aangewend worden. Ook jongens gebruiken bepaalde illegale middelen, zoals amfetamines of steroïden, om lichamelijke veranderingen te bekomen (Fulkerson & French, 2003; Klee, 2001).

Men kan echter pas door de groep, zowel als door buitenstaanders, als 'lid' erkend worden als er sociale interactie is, waarin identiteit genegotieerd wordt (Messerschmidt, 1997:4). Gender, klasse en etniciteit worden tenonele gevoerd in gestructureerde sociale relaties, waar de uitgevoerde interpretatie begrensd wordt door de nood aan sociale identiteit en door situationele machtsverhoudingen. Bij elke sociale interactie wordt er als het ware gezocht naar een consensus over wat in de gegeven relatie 'normaal' gedrag is. Als dit niet lukt is verdere samenwerking tussen die personen niet mogelijk. Daarom stelt Messerschmidt dat gender in elke sociale relatie 'genegotieerd' wordt.

Het 'negotieren' van gender is echter geen volledig bewuste activiteit. Voor deze situationele evaluatie van 'normaal gedrag' en 'normale relaties' maken we gebruik van cultureel gesocialiseerde verwachtingen tegenover gender, klasse en etniciteit. Afhankelijk van de 'structuren en mechanismen' die sociale instituten zoals het vrijetijds-/nachtleven kenmerken en van 'relationele machtsverhoudingen', zal de ene of de andere culturele identiteit meer of minder invloed hebben op handelingen. Daarom wordt gesproken van een 'reflexieve sociale identificatie' of 'geïnternaliseerde reflexiviteit', waarbij bijvoorbeeld de wijze waarop (nadrukkelijke) vrouwelijkheid of (hegemonische) mannelijkheid worden uitgedrukt situationeel kan verschillen, omdat ze in iedere sociale interactie, die gekenmerkt wordt door machtverhoudingen, kruisen met klasse en etniciteitgebonden culturele idealen en sociale rollen (Adkins, 2004a).

De laatmoderne ambiguïteit van 'vrouwelijkheden' en 'mannelijkheden' is een gevolg van een toename in het aantal sociale relaties waarin 'gender' wordt 'gedaan' (Adkins, 2004a). Omdat vrouwen in het dagelijkse leven in zeer verschillende sociale relaties en interacties gender negotiëren en hierbij coalities aangaan met andere vrouwen, beschikken ze over een geïnternaliseerd normen- en waardesysteem dat toelaat om gender uit te drukken en te beoordelen. Door gender in verschillende gestructureerde sociale relaties op een 'passende' wijze te 'doen' kan men een andere sociale identiteit uitdrukken. Gender heeft dus iets tijdelijks of situationeels, het is steeds in beweging, omdat het arsenaal van culturele normen en waarden nooit in zijn geheel kan worden gekend en toegepast. Men spreek in dit kader ook van 'trying on gender' en 'local gender regime'. Onderzoek heeft aangetoond dat gender, klasse en etnische structuren in verschillende gemeenschappen bepaalde vrouwelijkheden versterken en zo een andere vorm geven aan het proces waarin adolescente meisjes zich verzetten tegen gender, ermee experimenteren en het praktiseren (Williams, 2002). Afhankelijk van de situatie en het gewenste doel kunnen vrouwen de reeds geïnternaliseerde 'vrouwbeelden' aanwenden (Adkins, 2004a).

Zo kunnen vrouwen er bijvoorbeeld bewust voor kiezen om in een vergadering met mannen, een strak zittend mantelpakje te dragen omdat dit erotiserend werkt zonder de intelligentie in twijfel te brengen. Tijdens een nachtje stappen kan men dan weer 'baggy cloths' verkiezen om niet in de aandacht te komen van mannen die op seks uit zijn. Dit is een voorbeeld van hoe reflexief met de cathaxis of de positie van vrouwen als lustobject, wordt omgegaan. Een ander hypothetisch voorbeeld is dat een Islamitisch meisje geen alcohol of tabak gebruikt in de familie maar wel wanneer ze met autochtone klasgenoten op café gaat. Dit wil echter niet zeggen dat ze daarom alle traditionele vrouwbeelden uit haar cultuur verwerpt. Zo kan het best zijn dat ze ook als druggebruiker haar maagdelijkheid wil bewaren en daarom haar gebruik aanpast en dat ze jongens uit haar eigen milieu vermijdt wanneer ze drugs gebruikt omdat die haar mogelijk zouden 'straffen'. We kunnen ons inbeelden dat ze sterker zou staan tegenover hen wanneer ze als druggebruiker 'gendercoalities' kan aangaan

en collectief 'etnische' vrouwbeelden zou uitdrukken. Deze hypothèse kan ondersteund worden door Amerikaans onderzoek waarin werd vastgesteld dat Mexicaanse meisjes die sterk 'geamerikaniseerd' waren meer kans lopen met drugs te experimenteren maar dat ze tegelijkertijd ook meer risico lopen op sociale sanctionering (Armando Vega, e.a., 1998).

Druggebruik en genderreflexiviteit onderzocht

Messerschmidt (1997) bestudeerde aan de hand van verschillende casestudies, waaronder een etnografisch onderzoek in bendes, hoe gender en ook klasse en etniciteit gedaan worden in criminele handelingen. Zo stelde hij vast dat illegaal druggebruik in Amerikaanse bendes, zowel voor meisjes als voor jongens, een normale sociale praktijk is aan de hand waarvan men zich onderling identificeert. Maar hij merkte ook op dat er voor druggebruik normen en waarden gelden die een interpretatie zijn van culturele genderverhoudingen. Uit dit en ander onderzoek bij jeugdbendes bleek dat controleverlies door intoxicatie bij mannen leidt tot agressie, wat in zekere mate getolereerd wordt. Zeker wanneer het gaat om (seksuele) uitbuiting of bestraffing van vrouwen die de controle over hun druggebruik verloren hebben. Net als andere studies naar druggebruik in bendes of in sociale buurten waar bendes domineren, toonde zijn analyse ook aan dat vrouwen die de controle over hun druggebruik verliezen ook de steun van andere vrouwen verliezen, waardoor hun slachtofferschap sociaal gerechtvaardigd wordt (Ettore & Riska, 1993; Henderson, 1997; Taylor, 1993; Messerschmidt, 1997; Maher & Curtis, 1998; Boyd, 1999; Hunt, e.a., 2002).

Het feit dat enkel meisjes, die geen positieve beoordeling krijgen voor hun druggebruik, het slachtoffer worden van hun eigen bendeleden en seksueel worden uitgebuit, toont aan hoe normen en waarden rond 'normaal vrouwelijk' gedrag vanuit een collectief belang worden genegotieerd. Omdat ik onderzoek deed in electronic/dance milieus die, in tegenstelling tot de hierboven bestudeerde drugculturen (met uitzondering van de keuze voor illegale roesmiddelen voor het bestendigen van hedonistisch genot), geen uitdrukkelijke attitude hebben rond deviant of crimineel gedrag, wil ik afsluiten met enkele bevindingen uit onderzoek in gelijkaardige settings. Uit feministisch onderzoek van Sheila Henderson (1993a/b), Sarah Hinchcliff (2001), Fiona Measham (2002) en Fiona Hutton (2006) blijkt dat vrouwelijke druggebruikers door collectief gedrag (gedeelde rituelen en sancties) gender in het nachtleven negotiëren.

Zo blijkt de relatie tussen vrouwelijke en mannelijke illegale druggebruikers op de dansvloer van EDm clubs en raves vaak heel sensueel en zelfs erotisch geladen te zijn, wat aansluit bij de culturele rituelen voor intoxicatie in het nachtleven. In onderzoek werd vastgesteld dat dansdruggebruikers elkaar veel knuffelen en kussen, maar er blijkt een algemene consensus te bestaan dat men in clubs en op raves komt voor de muziek of om te dansen en niet om geslachtsgemeenschap te zoeken. In bars, waar vooral alcohol geconsumeerd wordt, was de verwachting naar geslachtsgemeenschap met en bij dronken vrouwen veel groter. De grotere kans op ongewenste seksuele intimiteiten, was voor vrouwen een motivatie om hun alcoholconsumptie onder controle te houden. Maar ook in de clubs en op raves gaven vrouwen aan hun druggebruik onder controle te houden, vooral uit vrees voor uitsluiting door andere vrouwen of negatieve reacties van mannen, die hen dan minderwaardig zouden vinden en niet meer zouden zien als lid van de groep. Naast de vermeende promiscuïteit bleek ook dat zoog- en zorgtaken (nog steeds) een belangrijke sociale rem vormen, omdat vrouwen minder tijd krij-

gen om (te recupereren van) uit te gaan. (gebaseerd op Henderson 1993a/b, 1997; Measham, 2004; Hemmersley e.a., 2002; Sjö, 2005)[8].

Tot slot

De bevindingen uit onderzoek naar genderreflexiviteit bij druggebruikers kunnen een verklaring geven voor het verschil in aard en omvang van druggebruik bij vrouwen en mannen. Ze bieden ook inzicht in de rol van gender in sociale orde, wat samen werken aan een toekomst mogelijk maakt. In de lijn van R.W. Connell (1987) wil ik daarom afsluiten met de hoop op een democratisering van onze sociale instituten, zodat het negotiëren van historisch gegroeide culturele idealen over gender-, klasse- en etniciteitverhoudingen in sociale relaties mogelijk wordt en er kan gebouwd worden aan de culturele orde van de eenentwintigste eeuw die zelfrealisatie in een harmonieuze samenleving mogelijk maakt.

Er moet nog worden opgemerkt dat de industrie, de dienstensector en de media in de laatmoderne maatschappij belangrijke bronnen zijn voor sociale en culturele identiteit en dat hun aanbod, van bijvoorbeeld vrouw- en manbeelden, een belangrijke invloed heeft op de culturele ideologie. Zij spelen daarom een grote rol in de mogelijkheid tot democratisering van genderverhoudingen. Wetenschappers hebben hierin een belangrijke rol. Daarom sluit ik me aan bij Deutsch (2007) die erop wijst dat de 'doing gender' van West en Zimmerman's (1987) benadering, twintig jaar na datum een theorie geworden is voor 'gender hardnekkigheid' en de onvermijdelijkheid van ongelijkheid. Dit gaat in tegen de feministische strijd en de feministische postmodernistische hoop om gender te ontmantelen. De vragen moeten geherformuleerd worden en onderzoek moet zich focussen op "(1) when and how social interactions become less gendered, (2) whether gender can be irrelevant in interaction, (3) whether gendered interactions always underwrite inequality, (4) how the institutional and interactional levels work together to produce change, and (5) interaction as the site of change."

2.5. Samenvattend

Voor wat betreft gender onthouden we dat traditionele opvattingen over ideale vrouw-man verhoudingen en sociale rollen, stigmatisering van vrouwelijke druggebruikers als zwak (slachtoffer), promiscue (cathaxis) en slechte moeders in de hand werkt. Door het wel of niet stellen van bepaalde handelingen als druggebruiker kunnen vrouwen deze idealen en rollen bevestigen of er zich tegen verzetten. De mogelijkheden hiertoe zijn afhankelijk van de structurele verhoudingen die vrouwen in een bepaalde sociale relatie of in een groep ervaren. In functie daarvan zullen ze andere geïnternaliseerde vrouwbeelden en vrouwenrollen aanwenden om rechtvaardiging voor hun handelingen te krijgen (reflexiviteit). We zagen ook dat inter-gendercoalities, waarbij een groep vrouwen elkaar steunt door collectief bepaalde handelingen wel of niet te stellen, zeer krachtige middelen zijn om 'gender' te doen zonder gesanctioneerd (gemarginaliseerd) te worden uit de groep. Vanuit een feministische hoop om gender te ontmantelen zal ik in mijn onderzoek niet bewust op zoek gaan naar genderverschillen maar kijken of en hoe Edm-scenes en illegaal druggebruik de mogelijkheid bieden om gender te neutraliseren.

[8] Ook de leerlingbevragingen van Lambrecht e.a. (2002) toonden aan dat het behoud van controle over handelingen omwille van sociale afkeuring belangrijk was voor meisjes.

Hoofdstuk 3: Scenes

3.1. Opzet

In dit laatste theoretische hoofdstuk wordt gemotiveerd waarom ervoor gekozen werd verschillende groepen te bestuderen, in het nachtleven waar elektronische dansmuziek geconsumeerd wordt. Net als in de andere hoofdstukken wordt hier begonnen met een kort historisch verhaal (§3.2), dat de op commercialisering en authenticiteit gebaseerde diversiteit in jeugdcultuur en de verbondenheid tussen hedendaagse 'Electronic dance music scenes' (EDm-scenes) en vroegere subculturen illustreert. Er wordt ook ingegaan op de plaats van subculturen in een laatmoderne samenleving. Daarna wordt een summier overzicht gegeven van wetenschappelijke benaderingen van subculturen (§3.3). In deze paragraaf wordt, net als in de vorige hoofdstukken, aangevangen met structuralistische en constructivistische benaderingen. Er wordt een apart titeltje gewijd aan het symbolisch interactionisme, dat een verschuiving naar deconstructivistische benaderingen op gang bracht. Hierdoor komen we opnieuw bij een epistemologisch dilemma dat vanuit het postmodernisme bekritiseerd werd. Er wordt afgesloten met een postsubculturele theorie, die de relatie tussen de 'actor' of het handelend subject en sociale structuren benadrukt.

Vanuit deze theorie krijgen subculturen een nieuwe invulling en worden ze 'smaakculturen' genoemd (§3.4), die gekenmerkt worden door 'sociale affectie' en communicatie van 'subcultureel kapitaal'. In het EDm-nachtleven is een gedeelde houding tegenover muziek, stijl en illegaal druggebruik een belangrijke indicator voor sociale affectie. Daarnaast spelen de media en seksuele identiteit een belangrijke rol in de bereikbaarheid en betekenis van cultureel kapitaal. De idee van smaakculturen verschilt wezenlijk van de traditionele invulling van het begrip 'subcultuur'. Daarom wordt voor de operationalisering (§3.5) gekozen 'subculturen' te vervangen door het dynamischer begrip 'scenes', wat het tijdelijke en fluïde karakter benadrukt zonder er voorafgaand al een betekenis aan te koppelen. Verschillen in sociale affectie en (de status van) het cultureel kapitaal van scenes kunnen begrepen worden vanuit 'culturele oriëntatie'.

3.2. Een stukje geschiedenis

3.2.1. Diversificatie van jeugdcultuur

Jaren veertig

Subculturen groeiden uit de jeugdcultuur die ontstond in de Verenigde Staten. Omdat de West-Amerikaanse samenleving niet rechtstreeks geleden had en ook niet moest herstellen van de tweede wereldoorlog konden technologie en communicatie zich vlugger ontwikkelen. Hierdoor nam de koopkracht snel toe en werden de Verenigde Staten het meest welvarende westerse land. De term 'jeugdcultuur' werd in 1942 voor het eerst gebruikt door Talcott Parsons om een nieuwe generatie Amerikaanse jongeren te duiden, die langer naar

school ging en ook meer financiële middelen en vrije tijd had (Fine & Klineman, 1979). De interesses en activiteiten van deze nieuwe generatie werden gekenmerkt door een 'genotmoraal' en ze ontwikkelden een op vrije tijd gericht consumptiepatroon of een 'hedonistisch consumentisme'. Amerikaanse jongeren konden als consument rebelleren tegen autoritaire opvoeding en kleinburgerlijke seksuele moraal. Muziek speelde daar een erg belangrijke rol in (Righart, e.a., 2004:46-55).

Een eerste belangrijke stap in de ontwikkeling van jeugdcultuur was het ontstaan van popmuziek, omdat jongeren zich aan de hand daarvan als aparte sociale groep konden distantiëren van oudere generaties die deze muziek moraal afkeurenswaardig en de dans, waarbij onder andere wulps met heupen gewiegd werd, decadent vonden. Popmuziek ontwikkelde zich al vanaf de jaren dertig, toen platenfirma's in de grote Amerikaanse steden 'roots muziek' begonnen te commercialiseren. Het ging hierbij vooral om het populariseren van ritmische muziekgenres uit de Afro-Amerikaanse gemeenschap (black roots), zoals blues/jazz, gospel en Jamaicaanse ska. Men plaatste deze genres onder de algemene noemer 'Rythm & Blues' of r&b. In mindere mate werd ook 'roots muziek' van de 'witte' Amerikaanse arbeidersklasse gecommercialiseerd, bijvoorbeeld country en folk.

Vanaf de jaren veertig begonnen groepen westerse jongeren, ook in Europa, zich in stijl te onderscheiden van de burgerlijke stijfheid. Tijdens de oorlog ontstond bijvoorbeeld de 'zazou of zoot-suit stijl', met wijde pijpen, smalle lange jassen en dikke rubberen schoenzolen (Depreitere, 2002:3). In Amerika ontstonden uit een groep oorlogsveteranen die zich niet meer konden inschrijven in de conventionele samenleving, ook de 'Hell's Angels'. Zij droegen mouwloze jeansjassen of leren vesten met daarop diverse symbolen en reden op Harley Davidson motors. Andere groepen, zoals 'hipsters', identificeerden zich uiterlijk en muzikaal sterk met de hedonistische levensstijl van jazzmuzikanten. Naast popmuziek en verschillende groepen jongeren die zich hiertoe aangetrokken voelden, bestond er op muzikaal en artistiek vlak ook een kleine groep 'avant-gardisten' die al in de negentiende eeuw ontstonden.

Avant-garde of experimentele kunst was gefundeerd op een verloochening en ontkenning van populistische noden, smaken en keuzes[1]. Deze groep wordt doorgaans niet besproken in traditionele literatuur over subculturen, waarschijnlijk omdat het niet strookt met het beeld van een 'deviante consumerende arbeidersklasse', waar zo meteen wordt op teruggekomen. Toch heeft deze stroming een belangrijke rol gespeeld in het ontstaan van een muzikale 'underground'. In avant-gardemuziek was elke muzikale component even belangrijk of prominent als de andere. In tegenstelling tot de idoolcultuur rond popmuziek kan gezegd worden dat deze muziek 'egovrij' was. Dit neemt niet weg dat er wel sprake is van enig ego, namelijk het ego van gecompliceerde muziek te maken die technische en theoretische kennis veronderstelt om begrepen te

[1] De productie en consumptie van 'avant-garde' en kunst en muziek werd en wordt gedomineerd door mannen. In de feministische literatuur wordt dit verklaard als een gesocialiseerd gendereffect. Westerse vrouwen worden niet onderricht in en krijgen geen erkenning voor diepgaande theoretische en technische muziekkennis die nodig is om zelfstandig muziek te maken. Verderop zal dieper worden ingegaan op gesocialiseerde genderverschillen in betekenis en gebruik van muziek (art. gender en avant-garde). Omdat elke muzikale component even belangrijk of prominent was als de andere was avant-garde muziek 'ego-vrij', in tegenstelling tot de idoolcultuur rond popmuziek. Dit neemt niet weg dat er wel sprake is van enig ego, namelijk het ego van gecompliceerde muziek te maken die technische en theoretische kennis veronderstelt om begrepen te kunnen worden. Tegen dit aspect werd gereageerd door 'minimalisten' waaruit eind jaren zeventig en begin jaren tachtig onder andere 'alternatieve' EDm-genres, zoals electro en techno, ontstonden (Tryssesoone, 2005), maar daar wordt in het hoofdstuk resultaten voor de 'minimal scene' nog op teruggekomen.

kunnen worden. Tegen dit aspect werd gereageerd door 'minimalisten' waaruit eind jaren zeventig en in de jaren tachtig onder andere 'alternatieve' EDm-genres, zoals electro en techno, ontstonden (Tryssesoone, 2005), maar daar wordt in het hoofdstuk resultaten voor de 'minimalscene' nog op teruggekomen.

Jaren vijftig

Tegen de jaren vijftig beschikten steeds meer 'witte' jongeren in het Westen over koopkracht, wat toeliet een eigen identiteit te bewerkstelligen en zich te distantiëren van volwassenen. Ze focussen minder op beloning uit werk, omdat ze nog niet (lang) economisch actief waren en omdat het hebben van een beroep beschouwd wordt als een 'volwassen identiteit'. Consumptie in de vrije tijd maakte het mogelijk uitdrukking te geven aan de jeugdige drang naar ongebondenheid of zelfrealisatie (Giesen, 1999:119-120). Jeugdcultuur kende een enorme spreiding toen vanuit de r&b de rock-'n-roll ontstond. Dit nieuw muziekgenre was een 'verklanking van hedonisme en rebellie' en de ruige dansstijl was vaak expliciet seksueel en choquerend voor volwassenen, waardoor het een grote populariteit genoot bij jongeren (Righart, e.a., 2004:55-57).

Rock-'n-roll stond bijvoorbeeld centraal in 'Teddy boy' subcultuur, die zich kenmerkte door een meer theatrale, historische, stijl (begin twintigste eeuw). Zij gingen een hele reeks nieuwe subculturen voor en zouden een revival kennen in de jaren zeventig. Het was de eerste subcultuur die 'smaak' en consumptie centraal stelde in hun identiteit, al moet gezegd dat er wel enig historisch verwantschap lijkt te bestaan met de negentiende-eeuwse 'dandy'. 'Dandyisme' is het relativeren van het eigen ik en het omarmen van het artificiële, waarbij een sociale identiteit wordt bewerkstelligd die theatraal en tegendraads is en gepaard gaat met veel uiterlijk vertoon. Deze houding vinden we later terug in de artistieke 'camp' stroming, waar bij de resultaten van de 'Cutting edge scene' nog wordt op teruggekomen (Booth, 1983:24-27; Sanders, 2006a:2-3).

Tegen het eind van de jaren vijftig kon men in de Amerikaanse jeugdcultuur een onderscheid maken tussen 'r&b (pop) georiënteerde groepen en 'rock' georiënteerde groepen. Omdat vele witte Amerikaanse jongeren net als hun ouders etnocentrisch, om niet te zeggen racistisch, ingesteld waren kan het verschijnen van blanke artiesten in de rock-'n-rollscene[2], gezien worden als het ontstaan van de eerste grote subculturen die in de media en wetenschappen gecriminaliseerd werden. Deze artiesten maakten meer gebruik van 'witte' rootsmuziek, zoals country (hillibilly), waardoor een apart rock-'n-roll genre ontstond. Er waren verschillende subculturen die naar 'rockabilly' luisterden maar die onderscheidden zich in stijl en houding.

In Amerika waren er bijvoorbeeld groepen, vooral jongens uit arbeiderswijken, met stoere vetkuiven, strakke lederen jassen, glad gestreken T-shirts en jeans, die hielden van opvallende snelle wagens. We zullen bij de resultaten zien dat deze machostijl of viriele stijl en deze voorliefde voor snelle wagens, sporen heeft nagelaten in de 'jumpscene'. In Europa had je min of meer een equivalent van de Amerikaanse subculturen, de 'rockers', maar zij hadden een voorkeur voor motors en we mogen niet vergeten dat het politieke en economische klimaat in Europa toch wel anders was[3]. Ondanks enkele specifieke identificatiekenmerken hadden de Amerikaanse en Europese rock-'n-roll georiënteerde subculturen uit de jaren vijftig algemeen toch veel

[2] In de beginjaren werd popmuziek grotendeels door zwarte artiesten gebracht

[3] Ik heb niet meteen informatie gevonden over België, maar uit gesprekken met mensen die achter in de zestig en begin in de zeventig zijn en die zich in hun jonge jaren identificeerden met rock-'n-roll, kon ik afleiden dat het raciale aspect bij ons minder belangrijk was en dat men open stond voor alle vormen. Zij vertelden me ook dat, ook al nam men bepaalde stijlkenmerken over uit films zoals 'Rebel without a cause' (1955), er in België niet echt sprake was van extreme subculturen.

overeenkomsten. Het waren immers zeer materialistische subculturen, want de consumptie-industrie speelde behendig in op de rockrage door de commercialisering van de muziek en artefacten en de mediatisering van rolmodellen zoals 'James Dean'. We kunnen wel aannemen dat er een verschil was tussen (grote) steden en het platteland en dat consumptiepatronen in de VS sterker waren (hyperkapitalistisch) dan in de meeste Europese landen. Hier moet ook nog bij vermeld worden dat de 'teenage' markt gedomineerd werd door jongens, omdat meisjes vroeger trouwden en minder geld verdienden (Thornton, 1995:103)[4].

Rockmuzieksubculturen uit de jaren vijftig zijn erg gekend, maar er bestond ook een groep teenagers, in Angelsaksische landen ook Mod's genoemd, die een voorkeur hadden voor popmuziek of r&b. Zij stelden stijl of smaak centraal in hun relaties en verzetten zich op die manier tegen de kleinburgerlijke 'klassementaliteit'. Traditionele theorieën over subculturen stellen dat Mod's, net als hun tegenhangers de 'rockers', ontstaan zijn uit de lagere arbeidersklassen (zie ook §3.3). Hebdige bijvoorbeeld verklaarde de stijl van Mod's als een compensatie voor de werkweek, waarvan men zich in de vrije tijd wou distantiëren (Bennett, 2006:106). Maar hedendaagse theoretici tonen een duidelijke band aan tussen Mod's en de (Joodse) hogere arbeiderklasse en de middenklasse die in de betere buitenwijken van steden zoals Londen leefde (Chamberlin, 1998:14).

Jaren zestig

Naast 'teenage of adolescente' subculturen die hun identiteit invulden aan de hand van rock- of popmuziek, artefacten en rolmodellen die beschikbaar waren in de gecommercialiseerde jeugdcultuur, groeide in de jaren vijftig en begin jaren zestig een ondergronds verzet tegen wat we vandaag 'mainstreaming' of uitholling van de westerse cultuur zouden noemen. Dit verzet werd in gang gezet vanuit avant-gardistische artistieke kringen waarin (toneel en poëzie) schrijvers een belangrijke rol speelden. Men ontwikkelde een ideologische (romantische) cultuurkritiek die in de jaren zestig en zeventig vele kunstenaars en muzikanten inspireerde. Dit gaf aanzet tot de ontplooiing van een 'independent' (kort indie) cultureel circuit, waarin de commerciële popularisering van cultuurproducten, zoals muziek, films, kunst of literatuur, begrensd wordt door de authenticiteit van het product. Zo was het voor de credibiliteit van zangers of groepen bijvoorbeeld belangrijk dat artiesten zelf muziek speelden en eigen teksten schreven (singer-songwriters), liefst met een persoonlijke of kritische boodschap (Miles, 2005:336). Dit in tegenstelling tot de commerciële rock- en popmuziek, waarbij artiesten en de muziek die ze brachten volledig in handen waren van grote platenlabels, zoals Motown.

Zowel in de Verenigde Staten als in Europa bestonden er in de jaren vijftig en begin jaren zestig zo een artistieke undergroundbewegingen. Zo kende men in Groot-Brittannië een anti-establishment groep die 'Angry young man' genoemd werd (zie World Encyclopedia, 2005; The Colombia Encyclopedia, 2008) en in Italië en Frankrijk een radicale en politieke antibourgeoisie beweging die zichzelf 'Situationisten' noemde (Chilvers, 1999). In de Verenigde Staten staat de stroming bekend als de 'Beat generation', die voornamelijk bestond uit schrijvers en 'jazz-, blues- of folkmuzikanten'. In hun geschriften en muziek zochten ze naar ruimte, spontaniteit en openheid, als tegengewicht tegen het saaie, kleinburgerlijke Amerika van de jaren vijftig. Er ontstonden verschillende subculturen die affiniteit hadden met deze stromingen en een voorkeur vertoonden voor 'independent'

[4] Volgens Sarah Thornton was dit midden jaren negentig nog steeds het geval en verklaart het waarom jongens over meer subcultureel kapitaal beschikken dan meisjes en zich meer identificeren met pop, ook al gaan er meer tienermeisjes uit dansen dan jongens en beginnen ze er vroeger mee (terwijl jongens van die leeftijd liever naar een café gaan of sport kijken)

muziek, zoals jazz of meer avant-garde geïnspireerde 'experimentele rock'. In Europa kende men groepen die nozems, blousons noirs, halbstarken genoemd werden en ook de teddy boys evolueerden in de alternatieve richting. In Amerika ging men spreken (en schrijven) over 'beatniks'.

De Amerikaanse Beat generation vertoont, zowel semantisch als thematisch, continuïteit met de hippies uit de tweede helft van de jaren zestig, waaruit de in dit proefschrift bestudeerde 'goascene' gegroeid is. De Beat- en hippiesubcultuur waren ook inspirerend voor een veel bredere westerse tegencultuur, die argwanend stond tegenover sociale normen en waarden met betrekking tot arbeid en rationele verhoudingen en waarin ontspannen, liefde en direct menselijk contact centraal stonden (Van Ree, 2002:349). Die tegencultuur zorgde ervoor dat 'alternatieve' waarden zoals pacifisme, seksuele vrijheid en ook het ecologisch gedachtegoed, ingang kregen in de westerse samenleving (Righart, e.a., 2004: 17-23).

Een algemeen kenmerk van deze alternatieve tegencultuur was/is een 'ascetische' levenshouding. Dirk Bollen (1998) maakt in het kritische tijdschrift 'Vrijbuiter!' de vergelijking tussen 'ascetische' subculturen uit de twintigste eeuw en Griekse Cynici, waarvan Diogenes de aanvoerder was. Hij verwijst hierbij naar de Duitse filosoof Peter Sloterdijk (1984) die stelt dat, wanneer we het christelijke aspect van het woord 'ascese' wegdenken, een asceet iemand is die zichzelf helpt 'door distantiëring en ironisering van behoeften die de meeste mensen bevredigen door ervoor te betalen met hun vrijheid'. Cynici schuwen het genot niet, maar hebben er hun vrijheid niet voor over.

Bollen (1998) verwijst ook naar Luciano de Crescenzo (1988) die vaststelde dat in de loop van de geschiedenis een ascetische levenshouding vaak uitgedrukt werd in uiterlijke stijl, meer bepaald verwaarloosde kleding of een 'voddenlook'. Bij zo een ascetische levenshouding past ook een nomadisch leven, zoals dat van een intellectueel ontwikkelde landloper die liever in de openlucht slaapt dan compromissen aan te gaan met de wereld. Hier wordt wel meteen aan toegevoegd dat 'moderne' ascetische stromingen, geen aanspraak kunnen maken op de originaliteit en de moed van de Cynici omdat het consumptieslaafjes waren die geen idee hadden van wat échte vrijheid betekende. Desondanks zullen we zien dat het slapen onder de blote hemel, leven met natuur en vrij reizen belangrijke waarden vormden en dat 'geestelijke' ascese, vaak d.m.v. druggebruik een centraal kenmerk was.

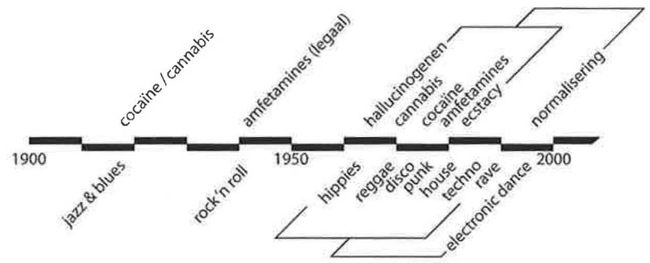
Jaren zeventig

Omdat de commercialisering van vele muziekgenres en subculturele artefacten onafwendbaar was door de onophoudelijke zoektocht van de mode-, muziek- en vrijetijdsindustrie naar nieuwe commercialiseerbare trends, bleef men in de 'underground', vanuit een drang naar differentiatie, nieuwe (independent) muziekgenres en stijlen ontwikkelen. In de lijn van de avant-garde ontstonden in de jaren zeventig muzikale subculturen zoals punk, hardrock (later metal) en new wave muziek, van waaruit Electronic dance music genres zoals 'electro (punk) en (minimal) techno' zich later ontwikkelden. In Amerika, die een belangrijke 'zwarte' gemeenschap heeft, ontstond ook de discomuziek, die een grote bron van inspiratie was voor het EDm-genre 'house' dat begin jaren tachtig ontstond. Vanuit de Jamaicaanse ska dat naast rockabilly in de jaren zestig onder andere heel populair was bij 'skinheads' (arbeidersjongeren die zich afzetten tegen middenklasseverschijnselen zoals 'flower power' en die daardoor later ook fascisten aantrokken en hierdoor gestereotypeerd werden), groeide

de rock-steady. Deze muziek evolueerde verder tot reggae waar in de jaren negentig EDm-genres, zoals 'jungle en drum'n bass' uit voortkwamen.

Afsluitend moet gezegd worden dat België nooit de bakermat geweest is voor nieuwe subculturen. Uitzondering hierop is de 'new beat' maar die was een zeer kort leven beschoren. In België zien we vooral een gecommercialiseerde subculturele beleving. Dit komt omdat jongeren bij ons nooit een erg sterke drukkingsgroep geweest zijn, waardoor subculturen doorgaans de kop opsteken wanneer elders de storm al over is. Subcultuur is in België met andere woorden altijd een achtervolgingsverhaal geweest. Toen de rock-'n-roll, de hippie of punk ons bereikten waren de scherpe kantjes er al af. Dat neemt echter niet weg dat ze een grote invloed gehad hebben op onze cultuur. Zo kent België opvallend veel alternatieve uitgaansgelegenheden, underground muzieklabels en micro- en nichemedia, die vrij autonoom van de grote industrie functioneren. (Depreitere, 2002:9-11)

3.2.2. Synergetische verbondenheid tussen illegaal druggebruik en elektronische dansmuziek

Tijdslijn: Historische evolutie illegaal druggebruik in clubculturen (zelf opgesteld)

Historische overlevering

Het gebruik van illegale drugs maakt deel uit van een vrijetijdsubcultuur waarin feesten of 'the party' en het zich amuseren of 'having a good time' een centrale as vormen (van Ree, 2002:350). Het gaat om een historische overlevering uit de twintigste eeuw die vanaf de jaren zestig, door de ontwikkeling van pop- en rockmuziek, een sterke sociale spreiding kende. In het eerste hoofdstuk over 'illegaal druggebruik' zagen we al dat aan het begin van de twintigste eeuw cannabis en ook cocaïne erg populair waren in 'high society' clubs en artistieke milieus. Tegen de jaren vijftig en zestig gebruikten rebelse jongeren, naast cannabis, ook amfetamines die toen nog legaal verkrijgbaar waren (Calafat e.a., 2003; Kohn, 1997).

Door de toenemende commercialisering rezen 'pop- en rockmuziek' in de jaren zestig boven de grenzen van het underground clubcircuit uit en verhuisden ze naar grote zalen en festivals (stadiumrock), waardoor het gebruik van cannabis zich sociaal begon te spreiden. Undergroundlocaties werden bezocht door jongeren die muzikale authenticiteit zochten en zich wilden onttrekken aan commercialisering en institutionalisering van muziek en jeugdcultuur. Deze groepen toonden grote affiniteit met een (geestelijke) ascetische levensstijl en trokken ook op vakantie naar warme niet-westerse landen, zoals Mexico of India (Goa), waar ze ongecontroleerd konden genieten en waar geëxperimenteerd werd met 'geestverruimende' of 'psychedelische' roesmiddelen. Zo waren tripmiddelen (Acid) erg populair bij beats en later bij hippies. De subcultuur hippies noemen

we ook '(psychedelic) freaks', om een onderscheid te maken met de bredere 'alternatieve' tegencultuur van de jaren zestig en zeventig (Shapiro, 1999; van Ree, 2002; Miles, 2005).

Identificeerbaarheid van clubculturen

Een belangrijke stap in het ontwikkelen van een underground clubidentiteit en Electronic dance music, was de evolutie van een 'live' naar een 'disk' cultuur. Elke subcultuur heeft immers een eigen muzikaal karakter, dat zich langzaam ontwikkelt. Zoals de elektrische gitaar in het begin weinig authenticiteit kende in pop- en rock-muziek maar later is uitgegroeid tot een basiskenmerk, werd het draaien van platen in een 'live' clubcultuur eerst miskend, maar kreeg het naderhand een authentieke status. Tot de jaren zeventig stonden 'live performances' garant voor de culturele authenticiteit van muziek, maar door de evolutie in studiotechnieken zouden platen weldra ook authenticiteit verkrijgen. Vroeger waren platen een werkelijke weergave van 'live' optredens, maar door elektronische mogelijkheden, zoals het mixen in een studio, te exploiteren kregen ze artistieke credibiliteit. Daarnaast gebeurde het ook dat exclusieve opnames een zeker aura kregen. Hierdoor werd het imago van platen sterk opgewaardeerd en werden het soms, zeker wanneer ook de hoezen artistiek waren, 'collectors items' (Thornton, 1995:29, 85; Henderson, 1999:45).

Dit proces waarin platen authenticiteit verkregen verliep over verschillende generaties jongeren en was onderhevig aan diverse invloeden, zoals grote bedrijven, merk- en auteursrechten, de semantiek van interieurdesign, sociale verwachtingen van verschillende publieken, nieuwe beroepen rond de productie en consumptie van muziek, productie- en verspreidingsprocessen van verschillen muziekgenres en discours rond eerlijkheid en integriteit van muziek. Platen waren niet langer een substituut voor 'liveoptredens', maar een andere vorm van muziek. Dit gaf aanleiding tot het organiseren van een nieuw soort evenement en een nieuwe sociale ruimte, met een aangepaste inrichting en structuur (Thornton, 1995:85).

Het gebruik van twee platendraaiers dook voor het eerst op in de reggae- en hiphopmilieus van de jaren zeventig. Die werden voornamelijk bevolkt door jongeren uit de zwarte gemeenschap, doorgaans uit de lagere sociale klasse, die op zoek gingen naar goedkope alternatieven voor moeilijk te bespelen instrumenten en naar authenticiteit of onafhankelijkheid van de muziekindustrie. Zo werd een traditie in gang gezet waarbij livemuziek gecomponeerd wordt door platen te mixen, in tegenstelling tot de traditionele 'jukeboxen' die platen achtereenvolgens afspelen en zo promotie voeren voor de muziekindustrie (Mclead, 2001:59-75). Zo werden discotheken uiteindelijk een plaats van consumptie die structureel aangepast is aan muziek die in een studio geproduceerd is, maar situationeel gehercomponeerd wordt door een 'unieke mix'. Platen zijn zo de muzikale as geworden waarrond 'club en rave crowds' samenkomen en scenes zich ontwikkelen (Thornton, 1995:85-86).

De wortels van house en techno

In de jaren zeventig werd in sommige clubs (zwarte) discomuziek gespeeld en in andere indie-rock genres, zoals punk. Discoclubs werden gekenmerkt door 'glitter en glamour', daar waar rock- of punkclubs, eerder 'donker en grauw' waren. Cannabis was toen al wijd verspreid en ook cocaïne was in bepaalde clubs beschikbaar. Er werden ook veel (goedkopere) illegaal aangemaakte amfetamines gebruikt, zeker in het 'ascetische' punkmilieu dat zich afkeerde van de stadiumrock, waar door artiesten steeds meer heroïne gebruikt werd (Kohn, 1997; Shapiro, 1999).

Voor discomuziek werd bij de opnames gebruik gemaakt van elektronische synthesizers, drummachines en andere muziekinstrumenten om een nieuw soort geluid te produceren (McLead, 2001). Deze muziek sloot in ritme (four to the floor) aan bij de muziek van de jazz- en bluesclubs uit het begin van de twintigste eeuw. In tegenstelling tot de rauwe nihilistische punk werd de frisse 'happy' sound van disco al snel zo populair dat het de hitlijsten haalde (Hesmondhalgh, 2000). Maar omdat discoclubs druk bezocht werden door zwarten en homoseksuelen en ook bekend stonden omwille van hun seksuele excessen (zo is de New Yorkse club 'Studio 54' een begrip dat al drie decennia lang nagalmt) was de muziek voor de conservatieve, racistische en homofobe Amerikaanse maatschappij moeilijk te verteren en nam de populariteit snel weer af (Mclead, 2001).

Begin jaren tachtig experimenteerden zwarte deejays uit Chicago en Detroit in underground partycircuits met betaalbare elektronica (eerste personal computers). Dit liet hen toe hun creativiteit aan te wenden en zelf, los van de muziekindustrie, op een goedkope manier elektronische muziek te componeren in plaats van commerciële plaatjes te moeten mixen. Ondanks het feit dat de deejays uit beide steden dezelfde elektronica gebruikten en af en toe samen aan projecten werkten, hadden ze verschillende sociale achtergronden en hierdoor ook een andere kijk op muziek.

In Chicago was er tot begin jaren tachtig een grote raciale en sociale ongelijkheid, waardoor de zwarte en blanke gemeenschap cultureel gescheiden leefde. Maar de toekomst zag er beter uit toen in 1983 voor het eerst in de geschiedenis een Afrikaanse Amerikaan verkozen werd tot burgemeester. De deejays maakten hier deel uit van het zwarte homocircuit dat haar thuisbasis had in 'The Chicago WareHouse' club (Reynolds, 1999:25). Zij wilden etnische 'roots' genres, die door commercialisering uitgehold waren tot zachte popmuziek, opnieuw een opzwepende kracht geven. Ze maakten remixen van onder andere soul, funk of disco. De muziek van 'The Chicago WareHouse' zou door de bezoekers ter afkorting 'house music' genoemd zijn (Cosgrove 2002:1). Het werd gekenmerkt door simpele doorlopende basdrumlijnen ('four to the floor') die tot hypnotische 'grooves' werden uitgesponnen. Uit de eerste 'house' ontstond een repetitieve en meer psychedelische variant die 'acid (house)' genoemd werd, wat volgens sommigen refereert aan illegaal aangemaakte amfetamines met hallucinogene bijwerkingen (Critcher, 2000)[5].

Eind jaren zeventig had in het clubmilieu de drug 'adam' haar intrede gedaan, die tegen het einde van de jaren tachtig onder de naam 'ecstasy' de populairste drug in het clubmilieu geworden was (Critcher, 2000; Measham, 2004; Measham, e.a., 1998 & 2000). Deze drug sloot door z'n bruikbare pilvorm en empathische werking, die de omgang tussen clubbers faciliteerde (Decuypere & Decorte, 2006), goed aan bij de behoeften van het publiek dat een authentieke beleving van hedonistisch genot zocht. In tegenstelling tot het dagelijkse leven heerste er in de clubs door de atmosfeer en de 'beatmuziek' een gevoel van collectieve Verlichting. In de literatuur wordt dit vaak beschreven als een nieuwe vorm van religie, een alternatieve spiritualiteit met specifieke rituelen, zoals druggebruik en dans en een eigen 'liefdevolle' ideologie (Lynch, 2006).

Clubs en dancings werden fora waar heel veel verschillende soorten mensen zeer nadrukkelijk, vaak op carnavaleske wijze, uitdrukking gaven aan hun identiteit, maar daar allemaal waren om dezelfde reden: om te 'dan-

[5] Bij de resultaten over de Goa scene wordt uitgelegd hoe men met het ritme van de beats een bepaalde frequentie van alfagolven kan opwekken die mensen in trance kunnen brengen en zo een zeer sterke synergie met de effecten van druggebruik vormen.

sen'. Zo ontstond ook een eigen uiterlijke stijl die 'clubwear' en later 'ravéwear' werd genoemd. Clubwear[6] is een verzamelbegrip voor de kinderlijke of carnavaleske, soms fetisjistische nachtelijke identiteiten die clubbers en ravers voor het plezier creëren en waarmee afstand wordt gedaan van de status die door mode gedicteerd wordt (Fritz, 1999: 208-214).

Eind jaren tachtig, zo rond de herdenking van de twintigste verjaardag van 'the summer of love' (1967) bereikte 'acid house' Europa. Het feit dat dit juist op dit moment gebeurde toont ook de verbondenheid met de hippiecultuur van weleer aan (Huq, 2007: 118). Ibiza, waar vele Noord-Europeanen hun vakanties doorbrachten, was een van de eerste plekken waar deze muziekstijl overgenomen werd en men een eigen stijl ging ontwikkelen; de 'Balearic sound'. Het eiland stond al sinds de jaren zestig bekend als een paradijs voor jongeren die uit waren op feesten en werd toen druk bezocht door hippies en aanverwanten, waardoor er in de clubs een traditie van illegaal druggebruik was lang voor de 'acid house' of EDm-rage. Deze clubs groeiden in de jaren negentig uit tot zeer populaire 'housetempels', waarvan de meest bekende zoals 'Amnesia' of 'Pasha' een capaciteit van 10.000 personen of meer hebben. Deze locaties waren uiterst geschikt voor het beleven van hedonistisch genot, dat in de loop van de twintigste eeuw tot een 'normale' wekelijkse activiteit was uitgegroeid en waar het gebruik van roesmiddelen deel van uitmaakte (Calafat, e.a., 2003). De clubs bieden een totaalspektakel, met attracties, animatie en thematische decoratie, waarin men zonder zorgen volop van z'n verdiende vrije tijd kan genieten.

Na Ibiza volgde Groot-Brittanië, wat logisch is gezien het grote aantal Britse toeristen op het eiland en de sterke verbondenheid met de Amerikaanse cultuur, waarna het elektronische dansvirus snel ook het vasteland bereikte. Het 'acid house' clubcircuit breidde snel uit naar grote (illegale) raves, wat letterlijk 'feestcultuur' betekent. Duizenden jongeren kwamen in het weekend samen op (eerst illegale) locaties, zoals parkings, magazijnen en loodsen om er te dansen op vrolijke en melodieuze muziek en euforie inducerende drugs te gebruiken. In het begin werd deze 'ravecultuur' gezien als een tegencultuur, die werd samengevat in de PLUR-filosofie: 'peace, love, unity & respect'. Het was een heropleving van bepaalde hippiewaarden zoals autonoom entrepreneurschap, zelfexpressie en (kortdurend) hedonisme. Deze werden verwezenlijkt in muziek, dans en druggebruik die in het nachtleven moesten zorgen voor een spirituele of rituele 'extase', maar het motto verwaterde door de commercialisering (Fritz, 1999:202).

Op het vasteland ontstond een eigen 'European sound', waarbij België als een van de eersten op de boot sprong met de productie van 'new beat', waarna vele ander genres volgden. Dit werd gestimuleerd door hippies en alternatieve volwassenen die optimistisch waren over de heropleving van de tijdgeest uit hun jonge jaren. Ze gingen goederen en diensten produceren die de verdere ontwikkeling en sociale spreiding van 'electronic/dance' muziek mogelijk maakten. De ondernemers waren mee verantwoordelijk voor verdere technische ontwikkelingen en stelden locaties en materiaal, zoals muziek- en lichtinstallaties, ter beschikking (Calafat, e.a., 2003).

[6] Bij de hedendaagse commerciële Clubwear domineert het seksueel fetisjisme, waarin vele verschillende stijlen bestaan. Behalve op exclusieve housefeesten of in de Gothic scene, loop je in clubs of op feesten slechts sporadisch iemand die zo gekleed is tegen het lijf. In grote clubs waar populaire EDm-genres gedraaid worden dragen danseressen of gogo-girls wel nog dit soort outfits.

Terwijl house de westerse wereld begon te veroveren ontstond, in Detroit de 'techno music'. In Detroit en omgeving was er door de welvarende industrie een grotere mate van raciale gelijkheid, waardoor er culturele uitwisseling bestond tussen witte en zwarte jeugd. Bij jongeren uit de zwarte hoge klasse en middenklasse was daardoor de experimentele (avant-gardistisch geïnspireerde) elektronische synth-pop van de Duitse electrogroep Kraftwerk, met haar gecomputeriseerde eenvoudige zanglijnen en elektronische percussie-instrumenten, erg populair. Er ontstond een netwerk van privéfeesten waar zwarte jongeren de eerste 'techno music' maakten. Vrij snel namen ook blanke jongeren hieraan deel, waardoor ook clubs en radiostations de muziek begonnen te spelen en er een etnisch geïntegreerde clubscene ontstond. Maar eind jaren tachtig werd de 'Fordistische' stad getroffen door de economische crisis en verloren vele arbeiders hun jobs. De blanken trokken naar de voorsteden terwijl vele zwarten werkloos in de verloederende stad achterbleven, waar clubs af te rekenen kregen met wekelijkse gevechten en dodelijke schietpartijen (Reynolds, 1999:13-19)

Tegen die tijd had de Europese illegale ravescene, waar acid house gespeeld werd, ook techno ontdekt en gingen underground deejays uit Detroit zich hierop richten. De scene begon echter al snel vele jongeren aan te trekken die eerder voor de ecstasy dan voor de muziek kwamen. De rauwheid van de muziek en het toenemende belang van illegaal druggebruik, maakte dat 'raves' in de media beschreven werden als de donkere kant van de elektronische dansmuziek, 'een stap te ver' (McLead, 2001). Dit zette een 'morele paniek' in gang, waarbij de 'ravecultuur' afgeschilderd werd als een gevaar voor de culturele en maatschappelijke waarden (Henderson, 1993, 1997). Ravers werden teruggedrongen tot geïnstitutionaliseerde clubs en evenementen, waarvan de organisatoren verantwoordelijk gesteld werden voor illegaal druggebruik bij het publiek (Critcher, 2000:145-158; Measham, 2004).

Door de enorme populariteit van 'acid house' kwam het geluid snel voor in pophits. Een mooi voorbeeld van dit soort commercialisering is onze Belgische trots: de 'New beat'. De lezer kan zich 'the Confetti's' met hun nummer 'The sound of C' of 'Technotronic' met het wereldbekende nummer 'Pump up the jam', misschien nog herinneren. De 'New beat' heeft haar stilistische authenticiteit als 'ravewear' hooguit zes maanden kunnen voor zich houden, daarna werd het een rage (Palmaerts, 2007:13). De stijl werd gecommercialiseerd door de verkoop van kleding en artefacten met 'smily faces', 'fluokleuren' en niet te vergeten de 'bretellen'.

Hardcore

Als verzet tegen de commerciële of mainstream amusementsindustrie gingen underground deejays uit Detroit 'hardcore' maken. Deze muziek was veel minder melodieus dan de acid house, stemmen verdwenen naar de achtergrond en werden vervangen door sterke baslijnen en snelle repetitieve drumritmes, van meer dan honderdtwintig beats per minuut (+120 BPM), gecombineerd met elektronisch handgeklap. Deze harde muziek sloeg in Europa erg aan bij jongeren uit de lagere arbeidersklasse die zich niet thuis voelden in het chique clubcircuit. In Europa ontstonden dan ook verschillende subgenres, zoals 'gabber'. 'Hardcore gabber' muziek en de bijhorende scene was bewust anti-esthetisch, volks en anti-intellectualistisch (van Duijnhoven, 1996). Door hun houding waren 'gabbers', in tegenstelling tot de Detroitscene die evolueerde naar een minimalistische stijl, niet bezorgd om de authenticiteit van hun muziek, waardoor het niet lang duurde voor de muziekindustrie de productie en organisatie van 'hardcore' feesten overnam.

Fragmentering

Na de raveperiode ontstonden er ontelbare subgenres en mengenres van house, techno en de originele Duitse electro, waarvan sommige zeer sterk gecommercialiseerd en gemediatiseerd zijn en andere nauwelijks. Die stijlen gaan van heel soft (vb. ambient en lounge) tot keihard en snel (vb. hardcore en jump), van minimalistisch en eentonig (vb. minimal en techno) tot melodieus (trance) en bombastisch (industrial). Veel subgenres zijn puur elektronisch en instrumentaal (vb. electro), terwijl andere genres juist veel vocalen en akoestische instrumenten bevatten (vb. house). In de Nederlandse en Vlaamse hitlijsten zijn vooral de stijlen eurodance, house en trance dominant, hoewel ook electro de laatste jaren opgang maakt (www.kunstbus.nl/muziek).

Door de commercialisering verwaterde het PLUR-motto en door het ontstaan van talrijke EDm-subgenres fragmenteerde het club- en ravemilieu. Vandaag is er dus geen sprake meer van een ravetegencultuur, noch van één grote rave of EDm-subcultuur. Er moet rekening gehouden worden met subculturen die zich onderscheiden in elektronische dansmuziek en ook in stijl, dans en houding (Hutton, 2006).

België

Afsluitend wil ik nog vermelden dat het, volgens oudere respondenten en organisatoren die ik in het kader van mijn onderzoek sprak, in België allemaal zo een vaart niet gelopen heeft. Wij hebben het fenomeen van massale illegale feesten niet gekend. De acid house heeft eind jaren tachtig meteen een plaats gekregen in het clubcircuit (vb. Balmoral). Later, toen 'trance' als nieuw melodisch genre populairder werd, hebben verschillende 'megadiscotheken', die elk enkele duizenden bezoekers per weekend ontvingen, hun deuren geopend (vb. la Bush). Begin jaren negentig openden ook technoclubs (vb. Fuse) en Hardcoreclubs hun deuren (vb. Cherry Moon) en stapten vele bestaande kleine clubs, in dorpen en gemeenten, mee op de EDm-trein.

In het hoofdstuk resultaten van de 'jumpscene' zullen we zien dat België en Nederland in de jaren negentig wel grote gecommercialiseerde hardcore- of gabberraves gekend hebben, die in de media gedemoniseerd werden. Vandaag bestaan er nog steeds grote evenementen en festivals, waar één of meerdere gecommercialiseerde EDm-genres aan bod komen, zoals 'I love techno' of 'Tomorrowland'. Sommige van deze groots opgezette evenementen worden ook in of vanuit onze buurlanden georganiseerd, zoals de 'Black sensation' en 'White sensation' feesten waar iedereen respectievelijk volledig in het zwart of in het wit gekleed moet zijn.

Daarnaast bestaan er in België ook kleinere underground feesten en clubs waar de 'do it you self' attitude en authenticiteit nog erg belangrijk zijn, al worden ze voordurend bedreigd door commercialisering. Zoals bijvoorbeeld de goascene, waar psychedelische muziek die gegroeid is uit hippiecultuur wordt gespeeld, of een scene waar van reggae afgeleide genres zoals jungle, drum'n bass, breakcore of dubstep aan bod komen. In de underground worden soms kleine illegale feesten en festivals, of feesten die niet volledig voldoen aan de regelgeving of niet de nodige licenties hebben, georganiseerd.

3.2.3. Sub(club)culturen in een laatmoderne samenleving

Mainstream en underground: de rol van subcultureel kapitaal

Omdat sommige club- of subculturen in de laatmoderne samenleving duidelijk een voorkeur hebben voor sterk gecommercialiseerde muziek en stijlen, wezen critici erop dat de binaire tegenstelling tussen mainstream en underground niet meer bruikbaar is (Bennett, 2006:108). Sarah Thornton stelt dat 'mainstream' niet kan worden gedefinieerd aan de hand van muziek of stijl. Het is immers een 'leeg' begrip, waaraan jongeren proberen te ontsnappen om 'hip' te kunnen zijn. Mainstream is een narratief begrip, dat aangewend wordt om de dubbele natuur van de sociale realiteit uit te drukken. Het zijn sociale praktijken die het belang van waarden en smaken, eigen aan een complexe sociale structuur, ontkennen en desondanks het maatschappelijke leven kenmerken (Thornton, 1995:15).

Subculturen worden traditioneel gedefinieerd als tegengesteld aan de 'mainstream'. Volgens Sarah Thornton kan dat deels verklaard worden vanuit het bredere debat rond hoge en lage cultuur. De term mainstream wordt te pas en te onpas gebruikt, zowel voor de beoordeling van muziekgenres, als voor aspecten van commercialisering of een bepaalde sociale vervlakking, evenals voor het dominante discours. Mainstream is dan bourgeois of een gestagneerde massa, terwijl subculturen creatief en veranderd zijn (underground). De mainstream wordt hierin gedevalueerd tot het normale, een conventionele meerderheid Weinige onderzoekers hebben deze devaluatie in vraag gesteld, met uitzonderring van feministen die de binariteit 'mainstream/underground' desondanks behielden. Angela McRobbie bijvoorbeeld toonde aan dat er een verschil is tussen mainstream en underground clubs. Maar 'dansen' creëert volgens haar onderzoek zowel in mainstream- als undergroundclubs voor vrouwen de mogelijkheid tot controle en verzet, evenals de mogelijkheid zich creatief uit te drukken (Thornton, 1995:93-95).

In haar vier jaar durende participerende observatie, als Amerikaanse in het Britse nachtleven, stelde Sarah Thornton vast dat zowel academici als clubbers in de definitie van 'self' en 'other' vaak gebruik maken van de term 'mainstream' (Thornton, 1995:114). Clubbers catalogiseren jeugdculturen op basis van muziek, dans, rituelen en stijl, waardoor ze hun eigen plaats en die van anderen verbeelden. Doorgaans ziet men de eigen groep als ondefinieerbaar, maar anderen worden wel als homogeen beschreven. Zo wordt de mainstream vaak beschreven als hitparademuziek, onhip en ongesofisticeerd. Muzikale aspecten zouden in de mainstream minder belangrijk zijn dan in de underground. Er wordt ook van uitgegaan dat de mainstream overdreven vrouwelijk geseksualiseerd is, wat gekenmerkt wordt door het dragen van 'hoge hakken' en 'handtassen' die verwijzen naar een volwassen leven en dus niet jeugdig of rebels zijn (Thornton, 1995:100).

Underground betekent, volgens Sarah Thornton (1995:106), dat de verspreiding van kennis of 'subcultureel kapitaal' rond muziek, dans, stijl en houding beperkt is tot een select publiek. De media spelen een belangrijke rol omdat micro- en nichemedia noodzakelijke informatiedragers zijn, maar de massamedia een bedreiging vormen (zie ook § 2.4). Subcultureel kapitaal is de basis van een alternatieve hiërarchie waarin de as van leeftijd, gender, seksualiteit en etniciteit aangewend worden om de betekenis van klasse, inkomen en beroep, die een mainstream sociale identiteit kenmerken, af te zwakken. Thornton stelt dat "for many youthful imagina-

tions, the mainstream is a powerful way to put themselves in the big picture, imagine their social world, assert their cultural worth, claim their subcultural capital."

Aansluitend bij de dichotomie 'mainstream versus underground' is er de dichotomie 'commercieel versus alternatief'. Commercieel staat voor conventionele pop en rock hitparademuziek en alternatief voor progressieve of vernieuwende muziek. Maar al deze dichotomieën staan niet zo zeer in relatie tot de wijze waarop EDm-crowds objectief georganiseerd zijn, dan wel tot de wijze waarop vele 'crowds' hun sociale wereld verbeelden, hun culturele waarde meten en hun subcultureel kapitaal opeisen. Jongeren gebruiken de termen 'alternatief of progressief' en 'commercieel of mainstream' om voorkeuren in 'electronic/dance' genres te beschrijven, maar in werkelijkheid zijn deze discursieve verschillen niet echt tegengesteld aan elkaar (McLead, 2001). De binaire kaders zijn met andere woorden narratieven en geen meetbare variabelen (Thornton, 1995:96). Op de theoretische achtergrond van deze idee wordt in puntje 3.3.4 teruggekomen.

Commercialisering en vervlakking

Bennett en Harris-Kahn (2004) stellen dat de mogelijkheid tot subculturele identificatie in een consumptiemaatschappij uiteindelijk verloren gaat, omdat stijlen opgepikt en met andere stijlen vermengd worden door de mode-industrie. Tekens en symbolen worden als het ware ontheemd en verliezen hun 'roots' waardoor ze door iedereen en overal kunnen aangewend worden (Chaney, 2003:260). Het steeds weer zoeken naar subculturele elementen onderstreept enerzijds het belang van muzikale en stilistische stijl, maar wijst onmiddellijk ook op de relativiteit van stijl. Door de commercialisering kan of hoeft stijl niet altijd te wijzen op identificatie met de ene of de andere subcultuur. Er wordt in dit kader vaak gesproken over een 'supermarkt van stijlen' en een 'pick'n mix culture' (Measham, 2002:347-349).

De commercialisering maakt het niet alleen moeilijk om jongerenculturen te onderscheiden, ook (jong)volwassenen consumeren bepaalde 'jeugd' stijlen, zoals kleding of muziek. Palmaerts (2007:13) verwoordt het als volgt: "Vanaf de jaren tachtig verandert 'live fast, die young' in 'live fast, stay young'. Iedereen wil en moet jong zijn. Alle uiterlijke symbolen van subculturen zijn verkrijgbaar in de commerciële markt van de popcultuur." De hedendaagse samenleving verwacht niet meer dat het jonge 'onbezonnen en wilde' leven meteen na de schoolbanken volledig opgegeven wordt. De overgang van jeugd naar volwassenheid verloopt in fasen waarbij steeds meer jongvolwassenen (vooral hoger geschoolden) ervoor kiezen bepaalde sociale rollen uit te stellen en bijvoorbeeld actief deel te nemen aan het uitgangsleven, waar ze graag geziene consumenten zijn (Chatterton & Hollands, 2003). Dit kan begrepen worden vanuit narratieven rond jeugdigheid, wat ofwel als 'probleem' ofwel als een (vitaal) 'ideaal' benaderd wordt. In het ideaalbeeld wordt afwijkend gedrag bij jongeren niet in analogie gezien met 'maatschappelijke problemen zoeken' maar met een zoeken naar 'plezier en genot' of hedonisme. Dit jeugdig recht hebben de huidige volwassenen zelf verworven en is een sociaal sterk gewaardeerd ideaal geworden (Huq, 2007: 114-115). In het onderzoek van Vercaigne en Walgrave (1995), naar Belgische berichtgeving rond megadancings, wordt aangetoond dat hedonistische losbandigheid, of de (jeugdige kick), 'big business' is voor de media. Ze werken er handig op in werken met allerhande middelen, zoals lichtinval, omgeving, computers, maar ook accessoires en make-up.

Vermerking van het nachtleven

Mainstream cultuur wordt gekenmerkt door de marketing van 'imago's', waarmee de consument zich kan identificeren. Voor vele jonge mensen biedt het weekend en het nachtleven een tijdelijke uitweg uit hun (routineuze) doordeweekse leven. Zij willen in een veilige en 'voorspelbare' omgeving hedonistisch genot beleven en voelen zich aangetrokken tot het thematische en commercieel georiënteerde nachtleven. We kunnen een onderscheid maken tussen mainstream culturen die gekenmerkt worden door 'massa' en 'up-market' gerichte culturen. Bij de eerste groep denken we aan merken met een massaconsumptie-imago, zoals populaire drankmerken, grote sportmerken of populaire middenklasse automerken. 'Up-market' zijn de eerder duurdere merken van dranken, sigaretten, kleren en accessoires, maar ook designproducten of andere producten die een hogere sociale status uitdrukken en sociale differentiatie mogelijk maken. Deze imago's zijn vooral populair bij 'white collar' groepen die zich willen distantiëren van massaconsumentisme. Het gaat hier veelal om 'cash-rich' en hoger geschoolde jongvolwassenen, die in grote steden leven en vaak nog kinderloos zijn. Het feit dat horeca, winkels en andere diensten zich op deze groepen richten wordt omschreven als een gentrificatie van het grootstedelijke (nacht)leven (Hollands , 2002; Chatterton & Hollands, 2003).

Mainstream 'postrave dancescenes' hebben nog maar weinig van doen met de spiritualiteit waar het genre in het begin voor stond. 'Rave culture' en het bijhorende ecstasygebruik waren oorspronkelijk een uitdrukking van anticonsumentistische idealen, maar onderging een commercialisering, waardoor de deviante cultuur werd opgenomen en aangepast werd aan gelicentieerde uitgaansgelegenheden. In de mainstream clubbingscène wordt nu vooral de nadruk gelegd op zelfexpressie, persoonlijke authenticiteit en culturele tolerantie, laatmoderne waarden die ook in de massamedia worden gearticuleerd. Neoliberaal kapitalisme en de marktpositie van brouwerijen en distilleerderijen, die in ruil voor veel geld licenties verkrijgen van de overheid, worden als verklaring voor veranderingen in het uitgangsleven gezien. De economie van de nacht is in de laatmoderne maatschappij zeer sterk afhankelijk van hedonistische motivaties die gecultiveerd worden door het benadrukken van de band tussen alcohol en jeugd. (Hobbs, e.a. in Silverstone, 2006:143; Measham, 2004). Men stelt vast dat, sinds de vermerking van het nachtleven, het alcoholgebruik ook toegenomen is op locaties waar voorheen voornamelijk illegale drugs gebruikt werden. De meer antikapitalistische of subculturele sfeer vindt men wel nog in undergroundculturen die zich afzetten tegen de inmenging van corporatieve bedrijven en de grote muziekindustrie in het nachtleven en daarom zelf feesten organiseren en muziek maken, waarbij niet het merk of de naam van de artiest maar de collectieve beleving van muziek centraal staat (Lynch, 2006).

Muzikale consumptie: omnivoren en high-underground

In plaats van permanent getekend te zijn door klassegebonden socialisatie, moet de laatmoderne mens voortdurend kiezen (pick-and-mix), uit het grote aanbod aan mogelijkheden die in de sterk gecommercialiseerde consumptiemaatschappij worden aangeboden. Het probleem met deze 'individualiseringsargumenten' van onder andere. Giddens en ook Beck, is echter dat wanneer ze worden doorgetrokken we vervallen in een fragmentarisch maatschappijbeeld. Chan en Goldsthorpe verkiezen daarom een middenweg die ze het 'omnivoorunivoor argument' noemen, wat op zich meer samenhangt met culturele of 'muzikale consumptie' dan met levensstijl (Chan en Goldstrope, 2007:2-3).

Onderzoek van Chan en Goldsthorpe (2007:6) van gegevens uit een bevolkingsstudie naar muzikale consumptie in Engeland, heeft aangetoond dat er geen muzikale elite bestaat die actief een cultureel hoogstaandere smaak uitdrukt (hier gemeten als klassieke muziek, opera en jazz) en tegelijkertijd meer populaire muziekgenres verwerpt. Wel stellen ze vast dat mensen, met een hogere socio-economische status en hoger opleidingsniveau, meer muzikale openheid en tolerantie vertonen of meer soorten muziek consumeren (omnivoren), wat een gevoel van culturele superioriteit creëert. In een poging zich te distantiëren van 'univoren' die enkel hitparademuziek consumeren, stellen omnivoren soms discriminatoire handelingen. Ze gaan bijvoorbeeld ironisch om met bepaalde muziekstijlen of gaan stijlen met een lage status verwerpen. Dit sluit echter niet uit dat men hier bij bepaalde gelegenheden toch volop op uit de bol gaat, want niemand ontkomt aan mainstreammuziek, die kenmerkend is voor een cultuur. Chan en Goldsthorpe zien muzikale consumptie daarom voornamelijk als een sociale handeling tot zelfrealisatie, eerder dan als een kenmerk van een statuscompetitie tussen klassen (Chan en Goldstrope, 2007:14). In onderzoek, waar in de laatste paragraaf van dit hoofdstuk in het kader van culturele oriëntatie wordt op teruggekomen, werd eveneens vastgesteld dat muzikale consumptiepatronen van Vlaamse scholieren niet rigide kunnen worden afgebakend maar dat de consumptie van minder sterk gecommercialiseerde of nichemuziek wel een hogere status heeft (Siongers, 2007).

David Hesmondhalgh (2000) maakte een analyse van de Britse 'Dance Music industry' en stelde vast dat EDmgenres en deejays die een duidelijke band hebben met de grote spelers uit de muziekindustrie hun 'credibiliteit' en status van 'authenticiteit' verliezen. In vergelijking met andere muziekgenres zijn artiestnamen of platenlabels minder belangrijk, vaak zelfs onzichtbaar door het gebruik van pseudoniemen en door platen uit te geven als 'witte producten'. Het behouden van een onafhankelijk imago (indie) is echter niet gemakkelijk omdat de industrie dit populaire muziekgenre graag wil internaliseren. Het is ook moeilijk om zonder de industrie voldoende middelen te vinden voor de productie en distributie van undergroundmuziek. Daarom worden nieuwe soorten verbanden genegotieerd tussen kleine en grote producenten, door bijvoorbeeld het uitbrengen van compilatie-cd's over te laten aan grote spelers of tijdelijke contracten aan te gaan die in zekere mate creatieve vrijheid garanderen (McLead, 2001).

Vandaag bevindt een groot deel van de 'subculturele' muziek zich in een grijze zone of een high-underground, waarbij ze gecommercialiseerd is, maar nog niet (te vaak) de nationale hitparades haalt (Hesmondhalgh, 2000) . Net als bij andere populaire underground genres, zoals Gangsta Rap (Halnon, 2005), worden daar de grenzen tussen authenticiteit en commercialisering afgetast. Hierdoor is het heel moeilijk om 'electronic/dance' genres te definiëren als 'alternatief of commercieel' of 'underground en mainstream'. Deze begrippen worden door de media en industrie toegekend en slaan niet zo zeer op eigenschappen van het muziekgenre, maar wel op het sociale en culturele imago dat eraan gekoppeld wordt.

3.3. Sociaal wetenschappelijke benaderingen van subculturen

3.3.1. Constructivistische en Structuralistische benaderingen

Constructivisme

De Chicago School had in haar 'sociale ecologie' aandacht voor de relatie tussen mens en omgeving. Men deed vooral onderzoek naar nijpende sociale fenomenen, zoals deviantie, in Amerikaanse steden (Johnston e.a., 1994:61). Onderzoekers wezen erop dat deviantie niet altijd het symptoom is van persoonlijke (morele of pathologische) afwijkingen, maar dat het een normale respons kan zijn die bepaald wordt door normen die eigen zijn aan een 'subcultuur' (Bennett & Harris-Kahn, 2004). Binnen de criminologie is de eerder aangehaalde differentiële associatietheorie van Edwin Sutherland (1947) erg goed gekend. Deze theorie stelt dat individuen in interacties met anderen, criminele normen en waarden, alsook motivaties voor handelingswijzen van crimineel gedrag aanleren. Hierbij wordt de aandacht gevestigd op het feit dat het zelfbeeld van iemand een sociale constructie is die constant wordt aangepast, vooral in intieme sociale interacties. De vroege Chicago School volgde echter zeer sterk de empiristische onderzoekstraditie, waardoor de complexe en dynamische sociale werkelijkheid gereduceerd werd tot deterministische wetmatigheden.

Structuralisme

Bij de structuralistische benaderingen onderscheiden we enerzijds structureel functionalistische en anderzijds (neo) marxistische jeugd- of subcultuur theorieën. De eerste gaat uit van een 'sociale-consensus benadering', waarbij tegenstellingen of conflicten beschouwd worden als elementen van een groeiproces naar stabiliteit en continuïteit, en de tweede van een 'sociale-conflict benadering', waarbij de nadruk ligt op ongelijkheid en conflict, die tot sociale verandering leiden (Franken & Brouwer, 2003:213-228).

Talcott Parsons (1942), een structureel functionalist, introduceerde de term 'jeugdcultuur'. Hij zag jeugd toen als een homogene en klasseloze subgroep van de maatschappij die gekenmerkt wordt door een 'alternatieve moraal'. Parsons verklaarde de deviante positie van 'jeugd' vanuit de anomietheorie van Merton. Jeugd is de conflictueuze overgangsfase tussen de stabiele 'kindtijd', waarin men sterk onderhevig is aan familiale waarden, en de 'volwassenheid' waarin men sterk onderhevig is aan institutionele regels (vb. het werk).

In de jaren zeventig ontwikkelden onderzoekers van het Birmingham Centre for Contemporary Cultural Studies (CCCS) marxistische theorieën (Bennett en Harris-Kahn, 2004), die een politieke inhoud hadden en subculturen beschreven als een klassegebonden verzetstrategie. Het zwaartepunt ligt bij marxistische theorieën op 'infrastructuur' of het geheel van productiemiddelen en de daarmee samenhangende machtsverhoudingen.

Dick Hebdige (1979:15-19) bijvoorbeeld deed onderzoek bij punkers en vertrok daarbij vanuit een binair wereldbeeld. Hebdige beschrijft stijl als een continue hegemonische strijd waarbij verschillende groepen andere betekenissen aan objecten en handelingen toekennen. Om inzicht te verwerven in de manier waarop jeugdculturen worden geconstrueerd gebruikt Hebdige de begrippen 'bricolage' (doe het zelf) en 'homologie' (gedeelde sociale en culturele waarden). Homologie is een begrip dat eerst geoperationaliseerd werd door Paul Willis

(1978) om de waarneembare overeenkomst tussen stijl en subcultuur te duiden. Hebdige geeft hier betekenis aan, aan de hand van semiotiek of tekenleer, door het begrip 'bricolage' uit het werk van Lévi-Strauss (Prins, 2007:79-80; Harris-Kahn, 2007:97).

Bricolage slaat op een transformatieproces waarbij bestaande objecten met geaccepteerde betekenissen in een nieuwe context geplaatst worden en een andere betekenis krijgen. Zo werd een veiligheidsspeld in de punkcontext bijvoorbeeld getransformeerd tot een sieraad (Berkers, 2003). Groepen die geen hegemonische macht hebben, zoals blanke jongens uit de arbeiderklasse, verzetten zich tegen de dominante cultuur door een eigen sociale stijl en ruimte, zowel fysieke (op straat), als culturele (muziek), als symbolische ruimte (tijd voor ontspanning en recreatie) op te eisen. Dit is voor jongeren een manier om in te gaan tegen 'de stille massa' of de 'mainstream'. Hebdige stelt dat 'verzet door deviante stijl' aan een 'man' toelaat af te wijken van valse of misleidende uiterlijkheden of voorkomendheden en te evolueren naar een oprecht expressief artefact of ondergrondse stijl.

Kritiek op het structuralisme

In structuralistische benaderingen wordt er van uitgegaan dat er één sociale realiteit bestaat die het individuele handelen, de attitudes en de motieven van mensen bepaalt. De realiteit is ofwel de spanning tussen de cultuur van jeugd en de cultuur van volwassenen ofwel (economische) spanning tussen sociale klassen. De begrippen jeugd, cultuur en klasse worden in deze zeer arbitrair en eng afgebakend. Omdat geen rekening wordt gehouden met interne klasseverschillen of andere culturele verhoudingen, zoals gender of etniciteit, brengt dit soort benadering essentialistische resultaten voort. Daarnaast wordt er ook te sterk geloof gehecht aan de idee dat consumptiemiddelen door subculturen aangewend worden als vorm van sociaal verzet en dus een politiek middel zijn en ontbreekt de rol van media in deze theorieën.

Jeugd en cultuur: het begrip 'jeugd' is een sociale constructie. Het is een leeftijdsperiode waar maatschappelijke posities worden aan toegekend, zoals rollen en verwachtingen. De sociaal geconstrueerde betekenis van 'jeugd' beperkt de autonomie en participatiemogelijkheden van jongeren tot toebedeelde ruimtes. Het betreft hier de vrije tijd die gekenmerkt wordt door sociaal culturele en consumptie aangelegenheden. In het werk van het BCCCS wordt het begrip 'jeugd' gereduceerd tot een bepaalde fase in de mentale ontwikkeling, de 'adolescentie[7]'. Het leeftijdscriterium zegt echter weinig over de jeugd op zich, maar meer over de sociale organisatie van de groep op basis van leeftijd. Dit maakt van leeftijd zowel een belangrijk als een misleidend criterium en laat niet toe het verderzetten van subculturele praktijken bij jongvolwassenen te vatten. We denken bijvoorbeeld aan muzikale consumptiepatronen bij volwassenen, zoals dertigers die al meer dan een decennium lang clubben of veertigers en vijftigers waarvoor speciale rockfestivals worden ingericht. Een ander voorbeeld is het vasthouden aan stilistische accessoires eigen aan 'jeugd' zoals jeans, sweaters, sportkledij, ... (Van Nuffel, e.a., 2004: 4-6). We kunnen de overgangsfase van kind naar volwassenheid beter niet vastpinnen op een bepaalde leeftijdsgroep. Het heeft meer te maken met een bepaalde 'ingesteldheid' en met de mate waarin het dagelijkse leven gekenmerkt wordt door 'jeugdige rollen' of door 'volwassen rollen', zoals carrière en ouderschap. Jeugdige rollen worden traditioneel gekoppeld aan 'deviante of hedonistische losbandigheid' (Huq, 2007: 114-117).

[7] Overgangsfase van kind naar volwassenheid wordt gesitueerd tussen de leeftijd van 13 tot 24 jaar.

Jongeren worden enerzijds gezien als vernieuwers voor de toekomst, maar anderzijds ook als een rebelse en gemakkelijk beïnvloedbare groep (Lincoln, 2007:19-20). De traditionele narratieven of stigma film beelden de jeugd zowel als 'probleem' als 'ideaal' af. Het jeugdige 'ideaal' wordt meestal gereflecteerd op hoog geschoolde jeugd uit bevoorrechte of burgerlijke milieus, waarvan verwacht wordt dat ze de toekomst zijn en dat ze de maatschappelijke verwachtingen van individuele ontplooiing, zelfstandigheid en culturele autonomie kunnen waarmaken. Jeugd is als het ware een biografische fase waarin men zelfstandig en welberekend zijn eigen levenplan moet uitstippelen. Anderzijds wordt het concept jeugd ook als 'probleem' gezien, waarbij men vooral focust op allochtone, (laaggeschoolde) werkende en/of kansarme jongeren die structureel en cultureel gemarginaliseerd worden. Het gevolg van deze tweestelling is dat ook pedagogische praktijken en sociale reacties tegenover de jeugd zich rond deze uitersten organiseren (Van Nuffel, e.a., 2004:4-5). Volgens Simon Frith (2006) zorgt de stereotypering van 'jeugd als probleem' ervoor dat bepaalde groepen buiten de 'reguliere' maatschappij geplaatst worden. Stigmatisering die sociale uitsluiting in de hand werkt, is een belangrijke kritiek op het werk van de BCCCS.

Klasse: het vernieuwende van de Birmingham School's was dat ze subculturen verklaarden vanuit macht en klassegebonden ervaringen, door onderzoek te doen naar de betekenis van jeugdstijlen of semiotiek. Maar men suggereert dat leefmilieu het belangrijkste is voor het ontwikkelen van deviantie. Ze hanteren het narratief van jeugd als probleem en reduceren cultuur tot adolescenten uit de blanke arbeidersklasse, die zich kenmerken door uiterlijke en muzikale stijl en een gedeelde houding tegenover deviantie. De door het BCCC bestudeerde groepen werden als bedreigend gezien voor de hegemonie van de (Britse) middenklasse en de morele maatschappelijke stabiliteit. Door deze enge focus is men blind voor aspecten van gender, etniciteit, cultuur en locatie die structurele interpretaties van het begrip jeugd doorkruisen (Huq, 2007:122). Zo zag Hebdige punk als een stijl waarin de lage sociale klasse werd uitgedrukt, maar later werd aangetoond dat punk veel meer muzikale en stijlkenmerken van de artistieke avant-garde had dan van arbeidersjeugd (Bennett, 2006: 107).

Verzet door consumptie: ook de idee dat arbeidersjongeren in de jaren zeventig de keuze uit nieuwe consumptiegoederen aangewend hebben als een verzetsstrategie tegen hun sociale positie, werd bekritiseerd. Het is waarschijnlijker dat de naoorlogse consumptiemaatschappij jongeren de mogelijkheid bood zich los te maken uit de strikte definiëring van klassen, door te experimenteren met nieuwe zelf geconstrueerde vormen van identiteit. Een van de belangrijkste kritieken op de definitie van het BCCCS is dan ook dat er enerzijds geen rekening gehouden wordt met interne klassevariaties in subculturele stijlen. Anderzijds wordt ook geen rekenschap gegeven voor de vele jongeren die als het ware spelen met subculturele stijlen, zonder zich over de volledige lijn met de ene of andere subcultuur te identificeren (Bennett en Harris-Kahn, 2004).

Muzikale voorkeur is bijvoorbeeld een individuele keuze en wordt niet bepaald door structurele factoren zoals sociale klasse, leeftijd of opleiding. Het is de individuele muzikale voorkeur, los van determinatie door klasse of dergelijke, die een bepaalde groep met eigen symbolische definities creëert. De stijl die gepaard gaat met een bepaalde muzikale voorkeur is dan ook geen bevestiging, maar een creatie van groepen (Bennett & Kahn-Harris, 2004). Hierbij aansluitend wordt in de traditionele theorie geen rekening gehouden met de relatie tussen subculturen en media, die door hedendaagse jongeren aangewend worden voor het toekennen van sociale identiteit (Thornton, 1995).

Gender: door de focus van het BCCCS op jongens, werd het gedrag van meisjes in het subcultureel onderzoek lange tijd buiten beschouwing gelaten. Toch zijn er altijd meisjes geweest die deelnemen aan deviante subculturen, waarin ze zich ofwel mannelijk gingen gedragen of zich als vrouwelijke groep manifesteren (zie bijvoorbeeld eerder vermeld onderzoek naar meisjes in Amerikaanse bendes). Daarnaast hebben meisjes door het feit dat ze meer binnen werden/worden gehouden een specifieke 'slaapkamercultuur' opgebouwd, een sfeer waarin ze met vriendinnen over stijl en muziek communiceren (Frith & McRobbie, 1978). Vandaag hebben meisjes via internet[8]en de gsm vanuit deze kamer toegang tot de wereld, zo kunnen ze hun plaats opeisen binnen subculturen. Hierbij moet wel vermeld worden dat aanwezigheid van media in slaapkamers ook cultureel bepaald is, zo hebben meer Amerikaanse jongeren een eigen tv op de kamer (Lincoln, 2007).

3.3.2. Interactionisme: uitdieping van het constructivisme

Sociaal leerproces

In de jaren zestig en zeventig deden interactionistisch geïnspireerde sociologen, zoals Robert Park en Howard Becker, onderzoek naar subculturen, maar ze gingen daarbij uit van een 'sociaalproces benadering'. Zij werkten verder op inzichten van de Chicago School, die ervan uitging dat iemand delinquent wordt omdat er in zijn of haar sociale omgeving te veel normen en waarden worden gecommuniceerd die regelovertreding favoriseren (Martin, 2004:24). Men gebruikte deze inzichten om de rebellie van jongerengroepen, die qua uiterlijk en gedragingen een afwijkende smaak hadden van de dominante cultuur, te begrijpen (Palmaerts, 2007:10-11). Deze nieuwe generatie onderzoekers van de Chicago School vonden het bestuderen van empirische sociale groepen, die zich onderling identificeren en distantiëren van anderen, belangrijker dan het theoretiseren of abstraheren van subculturen (Thornton, 1995:8). Ze hadden daarvoor een deconstructivistische, op de etnografie geïnspireerde, 'kwalitatieve' methodologie ontwikkeld. Vanuit hun onderzoek, waarin de beleving en ervaring van 'insiders' centraal stond, groeide in de jaren zeventig de kritiek op een essentialistische benadering van subculturen als sociaal gestructureerde groepen.

Nieuwe concepten voor de studie van subculturen

Fine en Kleinman (1979) analyseerden het onderzoek en de kritieken, van waaruit ze nieuwe interactionistische concepten formuleerden voor de studie van subculturen. Ze vatten de kritieken, die hierboven uitgebreider werden, toegelicht samen en besluiten dat subcultuur al te vaak wordt aangewend als synoniem voor een subgroep in de maatschappij of een 'subsociety', waarvan het lidmaatschap structureel moet gedefinieerd worden en niet cultureel. Dobrgaans werd ervan uitgegaan dat de bevolking gedefinieerd kan worden aan de hand van demografische kenmerken, zoals klasse, maar ook gender en etniciteit. In de jaren zeventig ging bijna alle aandacht naar deviante (blanke) jongens uit de arbeiderklasse, die zo het stereotiepe beeld van 'subculturen' werden. Subculturen werden als homogene, statische en afgesloten groepen benaderd. Men had geen aandacht voor de groepen binnen subculturen of voor snelle veranderingen in subculturele tradities, zoals muziek en stijl. Zo waren er onder punkers bijvoorbeeld verschillende 'stijlgroepen', waaronder ook groepen 'skinheads'.

[8] In bijlage drie vindt u een printscreen van een webpagina op de site 'deviant art' die illustreert hoe het internet door meisjes aangewend kan worden voor het verkrijgen van (gecommercialiseerd) subcultureel stijladvies. Het is een interactieve pagina waar het poppetje, dat initieel naakt staat afgebeeld, aan de hand van de accessoires die kenmerkend zijn voor een hedendaagse jongerenstijl (Emo) kan worden aangekleed.

Subcultuur werd daarentegen beschreven als een consistent geheel van waarden, normen en thema's waardoor ze gestereotypeerd werden.

Voor het formuleren van nieuwe concepten hielden Fine en Kleinman (1979) rekening met het (etnografische) werk van kritische sociologen, zoals Becker (1962) die erop wees dat subcultuur draait rond een gedeelde definitie van een situatie (wat uitwisseling van culturele kennis veronderstelt), Specktor (1973) die aandacht had voor de effectieve interactie in een groep en Blumer (1969) die erop wees dat de beleving van een sociale identiteit bepaald wordt door de mate waarin een individu zichzelf ziet als lid, als behorende tot de marges of als buitenstaander van een groep of subcultuur. Van hieruit stellen Fine en Kleinman dat groepen onderling verweven zijn, dat mensen lid kunnen zijn van verschillende groepen en dat niet ieder lid even sterk verbonden is men een groep.

Identificatie kan volgens Fine en Kleinman geanalyseerd worden aan de hand van het begrip 'centrality' of hoe sterk iemand zich met een groep identificeert en 'salience', wat slaat op de frequentie van die identificatie. Ze wezen er ook op dat bepaalde mensen structurele rollen vervullen en zo een invloed hebben op de communicatie van culturele kennis. Ook buitenstaanders spelen een belangrijke rol in de ontwikkeling van subculturen omdat ze andere groepen labelen en zo eigenschappen definiëren waar men zich al dan niet mee kan identificeren. Men stelt ook vast dat media grenzen tussen subculturen doen vervagen, waardoor kennis over cultuur zich kan verspreiden. Daarom besluiten Fine en Kleinman dat onderzoek naar subcultuur rekening moet houden met verschuivingen in identificatie en in sociale netwerken. Samenvattend kunnen we dus stellen dat de term 'subcultuur' niet meer bruikbaar is wanneer we de definitie van de BCCCS aanhouden. Deze houdt immers onvoldoende rekening met gender, subculturele ambiguïteit, de rol van de media of de mogelijkheid dat subculturele identificatie een manier van experimenteren met sociale identiteiten is (subculture-as-negation).

3.3.3. Postmoderne conditie

Epistemologisch dilemma

De verschuiving in aandacht van 'sociale (klasse) structuren' naar het 'individuele leerproces', brengt ons opnieuw bij het postmodern dilemma tussen enerzijds een structuralistische en anderzijds deconstructivistische kennis. In het eerste geval beschrijft en verklaart men subculturele praktijken en betekenissen vanuit 'objectieve' binaire relaties, waardoor men essentialistische kennis verkrijgt. Binaire uitgangspunten, zoals mainstream versus underground en lagere versus hogere sociale klasse, zijn in een gefragmenteerde individualistische laatmoderne consumptiemaatschappij echter niet meer houdbaar voor het verklaren van (deviante) subculturen. Bij deconstructivistische kennis, die een logisch gevolg is van constructivistische theorieën die het individu centraal stellen in de betekenisgeving, staat de subjectieve ambiguïteit of sociale fragmentatie het definiëren van subculturen in de weg. Hierdoor slaagt men er niet in de complexe en dynamische werkelijkheid te vatten.

Reflexiviteit

In de laatmoderne samenleving, die gekenmerkt wordt door individualisme, consumentisme en hedonisme, conformeren jongeren zich niet volledig aan één sociale identiteit of groep, maar passen ze zich aan de situatie en context aan vanuit geïnternaliseerde strategieën (reflexiviteit). De postmoderne mens is een persoonlijkheid

die beweegt tussen elkaar opvolgende situatiegebonden bijeenkomsten. Door die multiple identificatie kan een persoonlijkheid niet als een eenheid bekeken worden, maar is het eerder een dramatische uitdrukking of iets wat men opvoert. Hieruit volgt dat één groep niet meer centraal staat in de persoonlijkheidbeleving, maar dat een serie van groepen of locaties geselecteerd wordt waar mensen een bepaalde persoonlijkheid kunnen beleven. Een groep of subcultuur kan hierdoor niet meer gebruikt worden als een statisch en homogeen gegeven. De karakteristieken, zichtbaarheid en levensduur van een groep zijn immers volledig afhankelijk van de wijze waarop specifieke vormen van interactie 'opgevoerd' worden (Bennett, 2006:108-109).

Kritiek op de postmoderne interpretatie

Volgens de postmoderne interpretatie van subculturen 'samplen' jongeren hun eigen (stijl) identiteit samen en is er geen relatie meer tussen, stijl, muziek en identiteit (Palmaerts, 2007: 13-15). Hedendaags onderzoek toont echter aan dat jongeren zich (deels) nog steeds identificeren met subculturen: ze onderhandelen, verzetten zich en passen zich creatief aan. In sommige gevallen werpen ze hiervoor zelf een hele reeks aan structuren, beperkingen en discursieve kaders (zoals gender/seksualiteit, etniciteit en klasse) omver in het verdere verloop van hun leven. Maar zelfs wanneer hun uiterlijk een predispositie voor bepaalde vormen van creativiteit veronderstelt, wordt hun 'onderhandelingsruimte' materieel begrensd door bredere sociale structuren waarin bepaalde van hun handelingen afgekeurd en zelfs gesanctioneerd worden. Subculturele creativiteit is dus nog steeds belangrijk omdat het jonge mensen een houvast biedt in het zoeken naar en onderhandelen van een verlichter en interessanter pad, doorheen de complexe en gefragmenteerde wereld waarin jongeren vandaag leven (Sweetman, 2007:111).

Dat subculturele identificatie ook vandaag nog een belangrijke rol speelt in de beleving van sociale identiteit bij jongeren zien we bijvoorbeeld in het feit dat jongeren via media, zoals internet of jeugdmagazines, discussiëren over wat 'authentiek en hip' of wat 'namaak en mainstream' is. Zo distantiëren ze zich van jongeren die soms heel gelijkende stijlen of smaken hebben. Maar de meeste stijldiscussies spelen zich binnen een groep zelf af. Omdat de markt overspoeld wordt met bravere varianten van authentieke subculturele stijlkenmerken, komen subculturen in de problemen. Het probleem van de jaren negentig is: 'Wie is nog echt ... en wie is slechts een wannabe?' (Palmaerts, 2007: 13-15) of 'Who is in and who is out?' (Thornton, 1995). Dat wordt bijvoorbeeld mooi geïllustreerd aan de hand van volgend citaat uit het tijdschrift Klasse (S.N. 2007:8-11).

> *"Emo is dé modetrend van het jaar. Posers denken dat ze emo zijn als ze in winkels als H&M of Clair's een emo-outfit bij mekaar shoppen en hun haar zwart verven. Ze luisteren naar MTV-bands als Panic! At the Disco of My Chemical Romance. Zij zullen zolang emo blijven tot er een nieuwe trend helemaal in is. Echt originele dingen vind je niet in de supermarkt of in de Free Record Shop. Ik bestel mijn kleren en cd's via online mailorders in Engeland".*

In een extreme interpretatie van de postmoderne conditie wordt de dubbele natuur van de sociale werkelijkheid genegeerd. In de lijn van Bourdieu merkt Thornton (1995:107) op dat het sociale bepaald wordt door materiële condities. Dit impliceert dat de subculturele participant kennis moet hebben van de in de betreffende subcultuur bestaande stijlen, bands, platen, literatuur etc. .... Deze kennis noemde Thornton 'subcultureel kapitaal'. Materiële condities maken echter affectie los door het kruisen van persoonlijke overtuigingen. Deze geven aan mensen het gevoel ergens bij te horen, waardoor andere sociale identiteiten minder belangrijk kunnen worden. Deze visie sluit aan bij de idee van 'homologie' of de verbondenheid en passendheid tussen de doelstellingen van een subcultuur en haar activiteiten of 'focal concerns' (wel/niet deviant gedrag), de groepsstructuur, het collectief zelfbeeld, de culturele artefacten en de handelingen (Berkers, 2003:18-19; Thornton, 1995: 10-12).

3.3.4. Postsubculturele theorie

Erkenning van pluraliteit

Als we de literatuur bekijken zien we dat de wetenschappelijke aandacht voor subculturen daalde na de jaren zeventig, maar dat het aantal studies in de jaren negentig, onder invloed van de 'rave' cultuur, opnieuw toenam. Deze nieuwe stroming noemt men doorgaans 'postsubculturele' theorieën omdat ze tekortkomingen van voorgaande theorieën trachten te overkomen en omdat ze, gezien de tijdsperiode, sterk geïnspireerd werden door het postmodernisme. Zij hebben zowel aandacht voor subjectieve en objectieve sociale structuren als voor implicaties van de 'culturele pluraliteit'. Vanuit hun inzichten werd er eerder in dit hoofdstuk gewezen op een grote mix van subculturen en de onmogelijkheid groepen formeel te onderscheiden op basis van binaire tegenstellingen, zoals mainstream en underground (Thornton, 1995:99-100).

In het kader van dit proefschrift is onder andere het werk van Redhead (1993) belangrijk. Hij toonde de onbruikbaarheid van het klassieke begrip jeugd(sub)cultuur aan door studies in de vroege Britse 'ravescene' (begin 90's). Hij stelde vast dat verschillende subculturen die voorheen als tegengesteld aan elkaar werden beschreven, elkaar hier tegenkwamen en dat stijlen gemixt werden. Hij wees er ook op dat structurele verhoudingen zoals gender, klasse en etniciteit oplossen wanneer het publiek op de dansvloer collectief opgaat in de club- of rave-ervaring.

Sociale relevantie van subculturen in de ontwikkeling van jongeren

In de lijn van de symbolisch interactionisten, ging men subculturen zien als primaire voorbeelden van verschuivingen in culturele verbondenheid, die eigen zijn aan de (laatmoderne) samenleving. We vinden ook de functionalistische idee terug dat jongeren (in deze niet synoniem voor adolescentie) in een fase van hun ontwikkeling zitten waarin ze (afhankelijk van etnische, klasse en genderposities) een 'zelfbeeld' ontwikkelen. Ze identificeren zich hiervoor niet met 'volwassenen' en zoeken daarom sociale bevestiging of rechtvaardiging voor hun zelfbeeld bij andere jongeren. Jongeren zijn hierdoor genoodzaakt om, in de vrije tijd die ze hiertoe krijgen, subculturele normen en waardesystemen te ontwikkelen rond de beleving van plezier en ontspanning (Huq, 2007:121-122).

Sarah Thornton (1995:10 & 106) ziet subculturele idealen als een manier voor jongeren om hun eigen sociale wereld en die van anderen te kunnen verbeelden, er distinctieve kenmerken aan toe te kennen en te bevestigen dat zij geen anonieme leden zijn van een homogene massa. In de lijn van symbolisch interactionistische concepten voor de benadering van subculturen ziet Thornton het publiek van clubs als een in tijd en eenheid gelimiteerde congregatie waarvan de structuur openstaat voor verdere definitie. Want in een clubcultuur of 'crowd' kunnen een nuclei aan vaste klanten, verschillende graden van integratie en clusters of klieken bestaan. Door deel te nemen aan het clubleven worden participanten gesocialiseerd in 'subcultureel kapitaal', of in

kennis van voorkeuren en afkeuren, betekenissen en waarden van de cultuur, en bouwen ze verdere sociale affiniteiten op. Clubculturen verbeelden hierbij een eigen hiërarchie van wat authentiek en legitiem is.

Club- of subculturen zijn volgens Thornton (1995:113) niet uit op politiek verzet maar ze trachten, aan de hand van cultureel kapitaal, een status te ontwikkelen binnen hun eigen sociale wereld. Het claimen van rechten, vrijheden, gelijkheid en eenheid, in muziek, stijl en ook houding, is voor jongeren een manier om betekenis te geven aan hun cultuur. Door subculturen niet meer als politieke verzetpraktijken te benaderen ziet men de complexe politiek van hedendaagse cultuur. Door te focussen op verschillen tussen crowds ziet men de rijke creativiteit en originaliteit van jeugdcultuur zowel als haar verbondenheid met een micropolitiek van dominantie en uitsluiting. Het gaat om een esthetisering van politiek eerder dan om een politisering van jongeren.

Omdat laatmoderne jongeren zich niet meer laten vastpinnen op één stijl wordt het gebruik van de term 'jeugd(sub)culturen' binnen de jeugdcriminologie dan ook in vraag gesteld (Muncie, 2004:184). Veel geciteerd werk van Matza en Sykes (1961: in Bennett en Harris-Kahn, 2004) benadrukt dat subculturen legitiem zijn en an sich geen illegaal winstbejag of andere illegale doelen nastreven. Subculturen hebben geen collectief doel om de dominante maatschappij te verstoren, maar maken wel gebruik van een systeem van 'deviante ondergrondwaarden' die leiden tot een 'non-conforme beleving van plezier en opwinding'. Dit betekent dat jeugdsubculturen ook vandaag nog een nuttig hulpmiddel zijn in het proces van het verwerven van een coherent zelfbeeld en een stabiele identiteit' (Prins, 2007:78).

Conny Vercaigne (1996) deed een analyze van krantenartikels en toetste de beeldvroming aan de hand van data die verzameld werden in Belgische megadacings en housetijdschriften. Net als ik peilt ze naar wat jongeren aanspreekt in de (toen nog nieuwe) muziek en beschrijft ze hun kleding, het jargon dat ze gebruiken en hun houding tegenover druggebruik gebruik. Hierbij heeft ze veel aandacht voor het karikaturale mediabeeld van 'housers', wat ze vergelijkt met de berichtgeving over voorgaande als deviant gelabelde subculturen, zoals hippies, nozems, punkers of heavy metal fans. Haar onderzoek toont ook aan dat centraliteit en salience, of betrokkenheid tot de scene erg belangrijk zijn. Ze stelde vast dat er kleine groepjes jongeren zijn die het imago van een hele generatie bepalen. Ze kadert de housecultuur ook in een breder maatschappelijk kader en vindt zo ondersteuning voor de vaststelling dat 'jong zijn en blijven' een levensstijl geworden is in de laatmoderne samenleving. Dit betekent dat hedonistische losbandigheid een geacculturaliseerde vorm van vrijetijdsbesteding is. Maar Vercaigne stelt ook vast de overheid zich laat leiden door de mediaberichtgeving en nog steeds vooral repressief optreed en housers ziet als een 'probleem'. Ze pleit dan ook voor een alternatieve benadering van jongeren of jeugd, waarbij men moet afstappen van de idee dat men jongeren moet beschermen en meer vertrouwen moet tonen in hun sociale binding.

3.4. Smaakculturen

3.4.1. Sociale affiniteit

Esthetisering

Nederlands follow-up onderzoek (Prins, 2007) toont aan dat jongeren zichzelf en anderen nog steeds indelen in subculturen, waaraan ze een specifieke combinatie van moraal en esthetiek koppelen. Ook Vlaams onderzoek naar 'jeugdculturen' illustreert het belang van identiteitsvorming via groepskenmerken bij jongeren. "Het feit dat jongeren het belangrijk vinden zich te kunnen identificeren met vrienden, bvb. aan de hand van kledij, kapsel, muziek, toont aan dat ze via deze groepen een evenwicht zoeken, tussen een persoonlijke en een sociale identiteit, al profileren ze zich vaak meer volgens hun sociale identiteit" (Thienpont & Poels, 2002 in Sinnaeve, e.a., 2004: 9-10).

Subculturen zijn 'smaakculturen' geworden, die zich voornamelijk onderscheiden op basis van esthetische voorkeuren in muziek, dans, stijl en houding (ook tegenover druggebruik), die samenhangen met de achtergrond van jongeren (Thornton, 1995:3). Het kruisen van smaken op verschillende vlakken veroorzaakt een gevoel van sociale affiniteit of 'homologie', wat jongeren ertoe kan aanzetten te congregeren in het nacht- en vrijetijdsleven. Sociale affiniteit bepaalt met wie en waar jongeren een congregatie aangaan die in tijd en eenheid gelimiteerd is. Zo worden esthetische kenmerken belangrijker voor het beleven van een sociale identiteit dan traditionele verhoudingen, zoals gender, seksualiteit, klasse, etniciteit, die sociale identiteit in de volwassen wereld kenmerken. Maar Bourdieu, waar Thornton's theorie over subcultureel kapitaal uit afgeleid is, stelt echter dat sociale klasse en opvoeding een belangrijke rol blijven spelen in de keuzes die consumenten maken in de consumptiemaatschappij (van Ree, 2002:353).

Geïnternaliseerde smaken

Sarah Thornton benadrukt dan dat de sociale affiniteit tussen jongeren voortkomt uit een gedeelde culturele en sociale achtergrond. Jongeren internaliseren sociale normen en waarden vooral vanuit intieme sociale contacten, met familie of vrienden. In sociale relaties worden gedeelde opvattingen en gewoontes rond gender, klasse en etnische verhoudingen en rollen ge(re)produceerd, om de contacten of het samenzijn en -leven makkelijker te laten verlopen. Thornton wijst er bijvoorbeeld op dat muzikale smaak sterk bepaald wordt door normen en waarden die jongeren meekrijgen vanuit het milieu waarin ze opgroeien. Zo kan het beluisteren van commerciële muziek in het een milieu bekrachtigd worden en in een ander milieu worden afgekeurd. Ook stijl is afhankelijk van geïnternaliseerde normen en waarden, die men in sociale relaties aanwendt voor het beoordelen en rechtvaardigen van handelingen (zie 3.4.2).

Het ligt voor de hand dat mensen, met het oog op het beleven van genot en samenhorigheid, locaties zullen verkiezen waar muziek gedraaid wordt die hun voorkeur geniet, of waar hun eigen stilistische stijl geen negatieve sociale reacties oplevert. Sociologisch onderzoek heeft in de jaren vijftig al aangetoond dat dichte vrienden relatief dezelfde smaak hebben in muziek. Men vormt daarrond klieken maar anderzijds wordt vanuit een kliek ook richting gegeven aan de smaak van individuen. Zo bleek er in eenzelfde club verschil te bestaan in de

deejay die leden als favoriet aangaven en zag men ook dat de mate van vriendschap correleert met opvattingen over hitparademuziek (Johnstone & Katz, 1957:567-568).

Ook volgens recenter onderzoek van Van Wel (1993:312) is er een direct verband tussen de smaakontwikkeling van jongeren en de naaste omgeving. Het gaat hierbij algemeen over de vriendenkring, maar hij wijst er in de lijn van Bourdieu ook op dat ook de ouders een belangrijke rol spelen in de ontwikkeling van smaken, omwille van de overdracht van de habitus. Uit zijn onderzoek is gebleken dat slechts 0.5% van de jonge respondenten een geheel afwijkende smaak heeft van hun beste vriend of vriendin. Belangrijk hierbij is de vermelding dat afstemming van smaak veel meer van toepassing is op meisjes dan op jongens. Dit wordt door Van Wel (1993:314) verklaard door het feit dat de band tussen meisjes over het algemeen sterker en hechter is dan de vriendschap tussen jongens. Wat betreft smaakovereenkomsten met de ouders is er ook een duidelijke scheiding zichtbaar tussen de seksen. Meisjes richten zich meer naar hun moeder en jongens naar hun vader. Hieruit besluit Van Wel (1993:315) dat jongeren zich niet afzetten tegen de smaakvoorkeuren van hun ouders. Een tolerante houding ten opzichte van de eerdere generatie komt echter voort uit een stabiele verstandhouding tussen de jongeren en hun ouders. In moeizamere relaties zullen jongeren zich afkeren van de smaakvoorkeur die hun opvoedsituatie kenmerkt.

Gedeelde culturele idealen

Gevoelens van identiteit en 'behoren tot' worden ondersteund door gedeelde smaken die ook als glijmiddel dienen voor de opvattingen die bij die smaken passen. Zo toont onderzoek naar gedeelde smaak en culturele opvattingen bij Vlaamse scholieren aan dat dat in de eerste plaats gender en verder ook de onderwijsvorm belangrijke indicatoren zijn voor etnocentrisme. Meisjes zouden minder etnocentrisch zijn omdat hun gender cultureel gespecificeerd wordt via muziek en media smaken waar etnocentrische opvattingen minder goed bij passen. In het beroepsonderwijs zou er een grotere concentratie zijn van jongeren die etnocentrische ideeën hebben geïnternaliseerd en ontstaat er zo een druk om die cultuurpatronen over te nemen, ook voor leerlingen die niet de sociale achtergrond hebben waarmee die patronen doorgaans geassocieerd zijn (Elchardus & Siongers, 2003).

Of muzikale en stilistische smaakverschillen in EDm-scenes samenvallen met verschillende opvattingen over genderverhoudingen en attitudes of over druggebruik bij vrouwen, is nog niet veel onderzocht. Maar de weinige studies die er zijn laten vermoeden van wel. Zo zou er in meer gecommercialiseerde locaties en locaties met een specifieke 'merken of fashion cultuur' een meer traditionele invulling gegeven worden aan geslachtsverhoudingen en –rollen op de dansvloer (Henderson, 1993; Hutton, 2006).

3.4.2. Muziek

Muziek is volgens Thornton één van de belangrijkste indicaties van 'sociale affiniteit', omdat het een diepgewortelde smaak betreft, die samenhangt met de persoonlijke achtergrond van mensen en in een gecompliceerde maar onmiskenbare relatie staat tot sociale structuur. Muziek is immers een communicatiemedium en een consumptieproduct, dat mensen in de loop van hun leven leren appreciëren en leren gebruiken en hen toelaat sociale en culturele status te verwerven. We zagen eerder al dat een hoge muzikale status verbonden is

met een omnivoor consumptiepatroon waarbij men, naast de onontkomelijke mainstream of hitparademuziek, ook andere smaken ontwikkelt.

Jongeren proberen zich boven het realisme van massacultuur, media en commercie te verheffen door authenticiteit na te streven. Thornton beschrijft authenticiteit als tegengesteld aan 'vals' of 'namaak' en onderscheidt bij subculturen twee vormen. Enerzijds is er de originaliteit en het aura, wat betrekking heeft op artiesten of deejays en de 'pure klank' die ze produceren. Anderzijds betekent authenticiteit dat bepaalde muziekvormen als natuurlijk of organisch worden ervaren door een gemeenschap of subcultuur. Het gaat dan om een gedeeld ideaal, zoals de authenticiteit van gemixte platen, dat door een artiest kan gerepresenteerd worden. In clubculturen komen de twee vormen van authenticiteit samen omdat de deejay door zijn kennis authentieke platen kan aanbrengen die door het publiek tot levende cultuur worden gemaakt. Net zoals de live subculturen van weleer zoeken ook clubculturen, met hun platen, authenticiteit die toelaat zich boven het realisme van massacultuur, media en commercie te verheffen (Thornton, 1995:26, 30-31, 86).

Wat betreft muziek stelde Thornton (1995:112) tijdens haar veldwerk in verschillende clubculturen vast dat leden een korte lijst van muziekgenres als differentieel uitgangspunt gebruiken; techno, hardcore, alternative, trance en een groep van 'ragga, hip-hop en jungle'. Binnen die stromingen bestaan vandaag honderden subgenres en mengvormen. Mijn eigen respondenten hadden het moeilijk deze op te delen in stromingen maar doorgaans spraken ze in algemene termen over techno, house, electro (al dan niet met een k geschreven), hardcore, minimal (techno) en tenslotte een reeks undergroundgenres, zoals goa, industrial, jungle, drum'n bass, breakcore of dubstep.

3.4.3. Stijl

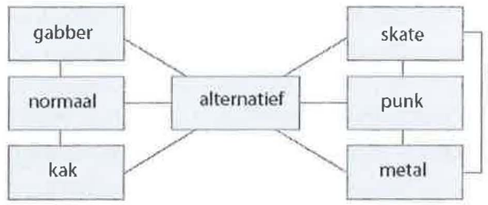
Homologie in stijlsurfen

Follow-uponderzoek (1989-2001) in Nederland heeft aangetoond dat jongeren verschillende subculturen onderscheiden en dat er tussen sommige genoemde groepen affiniteit of 'homologie' bestaat[9]. Prins (2007) beschreef aan de hand van follow-uponderzoek in Nederland zes grote subculturen en een aanzienlijke groep die 'normaal' genoemd werd. In 1989 betekende normaal dat men 'gewoon' gekleed was en niet behoorde tot de een of andere subcultuur. Maar tegen 2001 lijkt 'alternatief' het synoniem geworden te zijn voor 'gewoon gekleed zijn' en kenmerkt 'normaal' zich in het feit dat deze jongeren vooral belang hechten aan de praktische functie van kleding en niet aan hun esthetische eigenschappen (Prins, 2007:83). Verder is er in de loop der jaren maar één verschuiving merkbaar in de top zes van Nederlandse subculturen. De groep 'metal' werd vervangen door de groep 'skate'. Het artikel van Prins laat echter niet toe uit te maken of jongeren zichzelf tot deze categorieën indelen of dat dit enkel gebruikt wordt door anderen.

Omdat dit Nederlands onderzoek al enkele jaren oud is kunnen we aannemen dat het onderstaande model er in Vlaanderen iets anders zou uitzien. Mijn respondenten noemden bijvoorbeeld nooit de groep 'kak' (in het Engels posh) en bleken het ook niet te kennen wanneer ik het opperde. De woorden 'snob' en 'chic', die doorgaans gebruikt werden om de 'Cutting edge scene' maar ook de (niet-EDm) 'r&b-cultuur' te duiden, leunden er

[9] Het onderzoek toonde ook aan muziek en de (deviante) 'focal concerns', zoals druggebruik, toelaten subculturen te onderscheiden, maar benadrukken dat dit niet betekent dat alle aanhangers van een bepaald muziekgenre deviant gedrag stellen.

het meest bij aan. Prins beschrijft maar één cultuur die exclusief gelinkt is aan EDm-muziek. De gabbercultuur[10], die door 90% van de bevraagden in het onderzoek van Prins met naam werd genoemd, is echter ondertussen wat uitgedoofd. Mijn respondenten benoemden deze groep doorgaans als hardcore of jump, wat niet verwonderlijk is gezien de 'jump' hype die Vlaanderen midden jaren tweeduizend gekend heeft. Gabbers refereerden naar expliciete merken, zoals het merk Australian (Prins, 2007:88). Uit gesprekken en artikels in de media kan ik hieraan toevoegen dat in België ook het merk Londsdale met gabbers verbonden wordt. In de beschrijving van de resultaten van de jumpscene, zullen we zien dat ook zij zich met specifieke merken identificeren. Daarnaast is ook de emo-cultuur in vele westerse landen aan een opmars bezig. Deze cultuur wordt echter door de meeste van mijn respondenten als 'gecommercialiseerd' ervaren en tot de brede groep 'alternatief' gerekend.

Schema : homologie subculturen (bron: Prins, 2007)

Belangrijker dan de top zes aan subculturen is het feit dat het Nederlandse follow-uponderzoek duidelijk de opkomst van 'stijlsurfen' kon aantonen. Hedendaagse smaakculturen hebben permeabele grenzen, mensen doen aan 'stijlsurfen' maar vertonen hierin een zekere homologie met andere subculturen, wat wijst op sociale affiniteiten (Thornton, 1995). Door het stijlsurfen kon Maarten Prins in 2001 de verschillende subculturen minder makkelijk differentiëren. Maar de auteur stelde ook vast dat stijlsurfen geen at-random proces is, maar dat het plaatsvindt binnen clusters van jeugdculturen die op elkaar lijken. In bovenstaand model duiden de lijnen de homologie[11] in stijl[12] tussen de geïdentificeerde jeugdculturen. Hieruit kunnen we afleiden dat links de meer materialistische culturen staan en rechts de groepen die een meer authentieke status hebben, die, in tegenstelling tot de gabber/hardcore en kak/chique cultuur allen onderling affiniteit kennen. Alle groepen vertonen affiniteit met een grote 'alternatieve' tussengroep.

Opmerking: het onderzoek van Prins toonde aan dat stijl een belangrijke indicator is voor het definiëren van subculturen, maar het biedt weinig informatie over muziek of mediagebruik. Uit zijn paper zou men kunnen besluiten dat enkel gabbers naar elektronische dansmuziek luisteren en daardoor meer synthetische drugs gebruiken. Maar de eerder beschreven geschiedenis van sub- en clubculturen heeft aangetoond dat elektronische dansmuziek sterk versnipperd is en honderden subgenres kent, die variëren van hitparade- over high- underground- tot (onder eigen beheer) uitgegeven undergroundmuziek. Er zijn dus ook groepen 'normale', 'snob' en 'alternatieve' jongeren die in het nachtleven EDm-genres consumeren en er zijn bijvoorbeeld ook EDm-genres die affiniteit hebben met punk(rock) of met de vroegere hippies, wat nu de goasubcultuur is. In het kader van Prins zouden EDm-groepen in het nachtleven eerder subsubculturen vormen, die muzikaal en in stijl affiniteit hebben met bredere subculturen, welke op hun beurt homologie vertonen met andere subculturen.

[10] Volgens het onderzoek van Prins kenmerken gabbers zich ook door frequent synthetisch druggebruik, daar waar in de punk-, skate- en metalcultuur meer 'softdrugs' zouden gebruikt worden. Prins beschrijft buiten gabbers geen specifieke EDm-cultuur, maar gegevens uit onderzoek in underground 'club rave culturen', die een 'alternatief' publiek aantrekken, tonen aan dat illegaal gebruik van stimulerende en hallucinogene middelen hier evenzeer genormaliseerd is (Hutton, 2006).

[11] De door Prins beschreven homologie van subculturen wordt onderbouwd door een levenshouding of gedeeld cultureel kapitaal, die onder andere uitgedrukt wordt in politieke voorkeur. Zo werd vastgesteld dat politieke voorkeur zowel in 1989 als in 2001 een duidelijke onderscheidende variabele was, waarbij punk, metal en skate voornamelijk links kiezen, kakkers en normalen kiezen centrum en gabbers rechts. Deze correlatie laat echter niet toe politieke overtuiging vast te pinnen op stijlkenmerken, want binnen subculturen bestaan subsubculturen die soms tegenovergestelde idealen aanhangen, zoals de extreem linkse straight edge gabbers.

[12] Ook muziekale smaak speelt hierin mee.

Retro-cultuur

Naast stijlsurfen is er nog een andere reden waarom 'subcultuur' nog moeilijk kan gedefinieerd worden aan de hand van 'stijl'. Hedendaagse stijlen worden gekenmerkt door een knipoog naar het verleden of retro-cultuur. Men maakt hier een verschil tussen groepen van wie stijl gebaseerd is op een 'knowledge mode' of op een 'carnavalesque mode'. De eerste groepen drukken een serieuze betrokkenheid met de stijl uit. De tweede groepen leggen vooral de nadruk op het grappige, het ironische en de tijdelijkheid van stijl. Paul Sweetman (2007:110) noemt de carnavaleske manier van stijl aanmeten, in de lijn van Bauman (1996), 'tourists'. De kennisgroep noemt hij 'travellers', die een grotere toewijding en authenticiteit willen duiden door een diepgaande betrokkenheid met de (verschillende) stops die ze maken. Hierbij merkt Sweetman op dat, ondanks het feit dat 'travellers' zichzelf als meer authentiek zien, dit vooral gebaseerd is op een individuele keuze. Hoe lang een 'traveller' op een bepaalde bestemming blijft is een arbitraire keuze uit een waaier van mogelijkheden.

In het kader van wat ik leerde over 'camp', een begrip dat bij de resultaten van de 'Cutting edge' scene zal aangewend worden om een historische affiniteit met 'retro trash of kitsch' te duiden, wil ik hierbij een kanttekening maken. Camp is immers een carnavaleske stijl waarbij ironisch gebruik wordt gemaakt van alledaagse (lage) cultuurproducten en gewoontes, maar het veronderstelt wel een grote betrokkenheid en kennis (Booth, 1983). Omdat Thornton (1995:105) opmerkt dat jonge mensen, in hun zoeken naar identiteit buiten de 'ouder- en werkcultuur', vaak smaken en modes lenen van 'gay en ook black cultures', wil ik nu al meegeven dat 'camp' nauw samenhangt met 'queer politics'. Camp benadrukt immers het artificiële van traditionele vrouwbeelden. Hierdoor wordt de veronderstelde 'natuurlijkheid' van genderrollen en misplaatste essentialistische versies van een authentieke vrouwelijke identiteit uitgedaagd (Roberston, 1996:6). Camp is een manier om verbondenheid en identificatie met gemarginaliseerde sociale groepen uit te drukken. Het steeds op zoek gaan naar nieuwe retrostijlen waarin 'camp potentieel' centraal staat. Retro -en trashstijlen zijn in de hedendaagse samenleving echter sterk gecommercialiseerd en in deze vorm heeft haar ironie of politiek potentieel verloren. Dit betekent dat de toeristen van deze stijl niet carnavalesk zijn en dat de knowledge groep of echte 'campers', die een grotere toewijding tonen en authenticiteit willen duiden, dat juist wel is.

3.4.4. Illegaal druggebruik

Hedonisme

Volgens Bourdieu en ook Featherstone (in van Ree, 2002:353) bestaat er in de moderne Europese maatschappij een permanente onderstroom die de smaak van de 'gewone mens' als simplistisch, dierlijk en vulgair afdoet.

We zagen in het eerste hoofdstuk al dat de 'nieuwe kleine bourgeoisie' de bekrompen onthouding van geneugten of ascese verlaat en experimenteert met levenstijlen die een subversieve ondertoon hebben. In hun strijd tegen taboes nemen ze een liberale en emancipatorische plaats in en houding aan, dragen ze cosmetica en maatkleding die verontwaardiging of afkeuring opwekken en wenden ze regelmatig de gecultiveerde positie van nog niet gelegitimeerde cultuur aan. We zagen ook al dat illegale drugs toegang bieden tot een 'wilde zone' of 'temporary autonomous zones' (TAZ). Hierin hebben individuen de mogelijkheid om te ontsnappen naar een andere realiteit, waarin ze niet hoeven na te denken over werk, rekeningen of relaties en waar geen interventie van de staat is. Door het gebruik van drugs verandert het tijdsbesef, soms staat de tijd zelfs stil omdat men volledig een is met de muziek. De vrije zone kan zich ook uitbreiden in de tijd wanneer het alledaagse leven voor langere tijd op kant wordt gezet, bijvoorbeeld wanneer mensen clubs of festivals in het buitenland bezoeken (Sjö, 2005:42; Sanders, 2006b:127).

Zelfrealisatie

Paradoxaal zijn consumptiemaatschappijen argwanend voor goederen waarvan wordt aangenomen dat ze culturele idealen, zoals hedonisme, volledig bekrachtigen. Drugs die opvallende 'overdadig luxueuze' en 'droomachtige' kwaliteiten hebben, produceren de vrees zich schuldig te maken aan deelname in een decadent spektakel. Ze worden afgekeurd als ongezond en schadelijk, maar juist hierdoor worden drugs machtige middelen om soevereine identiteiten uit te drukken. Goederen die gestigmatiseerd zijn moeten enkel nog geconsumeerd worden opdat mensen hun onafhankelijkheid van gevestigde waarden zouden kunnen duiden. Door uitdagende of tartende producten, zoals illegale drugs, te consumeren markeren consumenten hun identiteit als lid van een subcultuur (van Ree, 2002:353).

Groepsidentificatie

Illegale drugs bieden de mogelijkheid zich te distantiëren van de grijze massa en versterken zo het gevoel tot een groep te behoren. Dit betekent echter niet dat alle clubbers illegale drugs gebruiken of dat ze altijd wanneer ze gaan clubben illegale drugs gebruiken, want de muziek is het allerbelangrijkste. Onderzoek in Nederland toonde aan dat een derde van de bezoekers geen ecstasy gebruikt, maar in een roes raakt door de muziek, het dansen, de lichtshow, de sfeer en het gevoel van verbondenheid op een party (van de Wijngaart, e.a., 1997:215). Omdat illegaal druggebruik genormaliseerd is, proberen clubbers en bezoekers zich te onderscheiden van andere scenes, door muziek, houding, genderverhoudingen, motivaties om te feesten, dansstijl en soorten en methoden van druggebruik (Sjö, 2005:38).

We hadden het eerder ook al over de PLUR-filosofie, die door commercialisering deels verloren gegaan is. Toch toont onderzoek aan dat er bij een deel van het publiek voor 'club- en EDm-feesten' nog steeds een PLUR-ondertoon te vinden is. Deze gaat hand in hand met het gebruik van ecstasy dat, omwille van de empathische gevoelens die erdoor worden opgewekt, ook de 'love' drug genoemd wordt (Sjö, 2005:37). Silverstone beschrijft deze cultuur, die hij nog steeds 'rave culture' noemt, als deviant en opwindend, met een genormaliseerde aanvaarding van gebruik en verkoop van ecstasy. Het publiek kenmerkt zich door overvloed of rijkdom (affluence) en is voornamelijk blank. De cultuur zou voornamelijk gericht zijn op het spel van uitzonderlijke emoties en empathie. Men onderscheidt zich op deze manier van locaties in het nachtleven waar, omwille van

het alcoholgebruik, libido en geweld belangrijker zijn dan het gevoel van vriendschap en verbondenheid[13] (Silverstone, 2006:134-151).

Het 'rave of club' milieu is volgens Silverstone (2006) en ook volgens Moore (2003) tegengesteld aan 'cafés' die, door Hobbs en ook Measham, als saaie etablissementen worden beschreven waar 'vermerkte' alcohol gedronken wordt en hitparadepopmuziek gespeeld wordt. In cafés zou men veel meer uit zijn op het bewerkstelligen van een individuele status en gericht zijn op (hetero)seksuele relaties en door het gebruik van alcohol wordt rekening gehouden met de mogelijkheid van geweld. Een ander belangrijk verschil is het feit dat cafés een sluitingsuur hebben, maar dat gaat natuurlijk niet helemaal op voor België, waar weinig cafés hierin gelimiteerd zijn.

Silverstone beschrijft ook een groep jongeren met een 'stedelijke of urban' cultuur. Deze jongeren zijn voornamelijk van Afro-Caraïbische afkomst en bezoeken ook clubs en raves. Maar ze differentiëren zich van de groep 'rave' omdat ze sterk anticiperen op geweld en daarom veel belang hechten aan uitgaan in grote groepen. Ook hier staan status, door de consumptie van zeer specifieke merken (kleding, drank ...) en het verleiden van iemand van het andere geslacht centraal. In de literatuur wordt dit ook het narratief van een materialistische obsessie of hyperkapitalistische cultuur[14] genoemd, dat gepaard gaat met negatieve muziekteksten en een verheerlijking van geweld. Dat geweld hangt niet zo zeer samen met het gebruik van alcohol, maar wel met het belang van 'respect'. Er ontstaan geregeld conflicten tussen groepen, die ook buiten het nachtleven voortleven, waardoor het veiligheidspersoneel van clubs en raves die door deze jongeren bezocht worden een moeilijke taak heeft. Aansluitend bij wat we eerder zagen met betrekking tot de situationele controle die de overheid in de laatmoderniteit uitvoert om een antwoord te bieden op de 'carnaval of crime' en 'self governance' (private veiligheid) stelt Silverstone (2006:151) vast dat men voor deze groep jongeren sterk de nadruk legt op het plaatsen van metaaldetectoren in clubs, om eventuele wapens op te sporen.

3.4.5. Media

Massamedia

Het begrip subculturen is synoniem voor een culturele 'undergound', die gekenmerkt wordt door verwoede pogingen om de productie en verspreiding van 'subcultureel kapitaal' te vrijwaren van mediatisering. (Thorn-

[13] Zo zagen we ook in het hoofdstuk over gender al dat er op clubs of raves een andere relatie bestaat tussen mannen en vrouwen, omdat er geen 'pick-up' mentaliteit en verwachting naar seksualiteit toe is.

[14] Hyperkapitalisme slaat in het algemeen op verschuivingen in tekens en hun symbolische betekenis in de gefragmenteerde postmoderne samenleving. Hyperkapitalisme wijst op het feit dat grote corporatieve bedrijven tekens commodificeren of dat de betekenis van tekens centraal, over de hoofden van de mensen heen, bepaald worden. Volgens Baudrillard (1929-2007), die nog sterk beïnvloed was door structuralistische ideeën, kunnen laatmoderne mensen geen revolutionaire standpunten meer innemen, we leven volgens hem in een betekenisloze wereld. Hierdoor zouden individuele verschillen langzamerhand verloren gaan en zouden we evolueren naar een uniforme samenleving. Met andere woorden, de fragmentering van de samenleving zou het geloof in collectieve waarden of doelen wegnemen en corporatieve bedrijven nemen deze sociale functie over waardoor fragmentering langzamerhand zal evolueren naar uniformiteit. Lyotard stelde dat we ons niet moeten laten ontmoedigen door versplintering. Hij zegt dat grote verhalen in de postmoderne wereld vervangen zijn door het 'performatief principe'. Handelingen worden meer gerechtvaardigd wanneer het minder kosten en meer baten heeft voor de bedoelde uitkomst ervan. Het (nihilistische) doel (dat de middelen heiligt) van de postmoderne samenleving is de optimalisering van de eigen performativiteit, waaraan alle andere doelstellingen ondergeschikt worden gemaakt. Dit impliceert ook een toename in macht. Andere postmodernisten hebben er niet zo een negatief toekomstbeeld. Rorty wees erop dat het is niet omdat we niet meer in onze 'core selfs', onze geschiedenis en onze moderne instituties geloven dat acties niet meer kunnen gereguleerd worden door geloof. Want ook al is een individu er zich van bewust dat zijn of haar geloof niet meer is dan een contigent historische omstandigheid, kan men er nog steeds willen voor strijden of sterven (Ashely, 1991:85-92).

ton, 1995:10-11). Clubculturen hebben volgens Thornton (1995:5) aan 'antimassa' mentaliteit die vergelijkbaar is met het kunstdiscours. Beide zien de mainstream als afkooksels, oppervlakkig en vrouwelijk. Undergroundclubs zien zichzelf als tegengesteld aan en constant op de vlucht voor de koloniserende coöpterende media.

Thornton merkt op dat media en commercialisering geen deel uitmaken van de BCCCSC definities van authentieke culturen of subculturen. Media worden gezien als mechanismen die subculturen incorporeren in de hegemonie, door ze op te zuigen en te ontmantelen. Hierbij wordt echter voorbij gegaan aan het feit dat de media integraal deel uitmaken van culturele praktijken. De relatie tussen subculturen en media is niet essentialistisch, want jongeren gaan reflexief om met media. Ze wenden media aan om subcultureel kapitaal en sociale structuur te negotiëren. Media zijn symbolische goederen geworden die de status of het prestige kunnen opleveren 'in kennis' of 'in the know' te zijn. Om 'hip' te zijn moet men toegang hebben tot insidersinformatie die bedreigd wordt door algemene verspreiding en gemakkelijke toegang tot de massamedia.

Daarom stelt Thornton dat de beste manier om de formatie van een subcultuur te voorspellen, in haar (muzikale en stilistische) verbondenheid met specifieke lagen van media ligt. Hierbij moeten we een onderscheid maken tussen verspreiding van cultureel kapitaal in de massamedia, micromedia of in nichemedia (Thornton, 1995:137-151). Massamedia vormen een bedreiging omdat ze ofwel sociale praktijken gaan demoniseren ofwel een popularisering in gang zetten waardoor men zich niet meer kan onderscheiden van de 'grijze massa'. Micromedia geven specifieke informatie over het clubleven, in de vorm van flyers, magazines, nieuwsbrieven of mailings, mogelijkheden om muziek te beluisteren en eigen radiostations (vroeger piraat en nu via internet). Micromedia kunnen zowel underground als vanuit een meer commercieel perspectief aangewend worden om een bepaald publiek aan te trekken. Nichemedia geven vorm aan en promoten 'anticommerciële' cultuur, maar net als bij undergroundmuziek, wordt ook deze soms geproduceerd door uitgevers en platenmaatschappijen, die dat deel van de markt aanboren (Thornton, 1995:157).

De relatie met de media is ambivalent omdat ze enerzijds 'inside' informatie leveren en stilistische en muzikale kenmerken van een cultuur gaan benoemen, waardoor sociale identificatie mogelijk is. Nichemedia definiëren subculturen ook en spelen een belangrijke rol spelen in het ontstaan van nieuwe subculturen. Traditioneel wordt verwacht dat subculturen in het begin gekenmerkt worden door een authentieke en subversieve uitdrukking van jeugdigheid, die dan opgepikt wordt door de media en de commerciële markt en alledaagse gebruiksvoorwerpen worden. Thornton toont in haar onderzoek echter aan dat micro- en nichemedia van in het begin betrokken waren bij de ontwikkeling van clubculturele identiteit, omdat deze een belangrijke bron zijn voor het culturele kapitaal (flyers, listings, fanzines, piraat radio's, e-newsletters ...).

Anderzijds worden subculturen in de massamedia vaak prototypisch voorgesteld en gestereotypeerd aan de hand van deviant gedrag. Zo worden sommige subculturen zoals hiphop al jaren door de media gestigmatiseerd als agressief (Huq, 2007: 119). Ravers worden traditioneel dan weer omschreven als een groep met een uit de hand gelopen illegaal druggebruik (McRobbie & Garber, 1997). Een duidelijk voorbeeld is de berichtgeving over de eerder aangehaalde gabbercultuur. Stevens onderzocht, voor de periode 1996 –2002, de berichtgeving in de Belgische geschreven pers met betrekking tot gabbers, omdat Nederlands onderzoek een verschuiving van negatieve aandacht naar een meer positieve benadering had vastgesteld. In België kon hij niet zo een verschuiving vaststellen. De pers bleef vooral veel aandacht schenken aan negatieve aspecten zoals racisme, overlast en

druggebruik en aan stilistische aspecten van de gabbercultuur. Slechts in 10% van de onderzochte artikels was er aandacht voor positieve aspecten, zoals de sterke vriendschapscultuur en vanaf 2002 was er totaal geen positieve noot meer en werd gabber zelf synoniem voor een kaal persoon die voor problemen zorgt (Stevens, 2004:14). Een ander voorbeeld is de manier waarop de (nieuwe) jongerencultuur 'emo's' gedemoniseerd wordt in de Amerikaanse media. Emo's tonen in hun zwarte kledingstijl en neerslachtige looks, waarbij ze de wereld vaak vanachter een haargordijn gadeslaan, de 'pijn' die ze als jongere ervaren vanuit een machteloosheid tegenover volwassenen die hun leven en de wereld kapotmaken[15].

Nieuwe technologieën

Naast de traditionele technologieën en de massamedia mag ook de invloed van nieuwe technologieën op de definiëring van subculturen niet onderschat worden. De hedendaagse jeugd is erg bedreven in het hanteren van nieuwe technologieën waardoor nieuwe communicatiekanalen ontstaan of (alternatieve) micromedia.

In de jaren tachtig waren walkmans vooral populair om ongestoord zonder ouderlijk gekibbel naar muziek te luisteren. De huidige mp3-spelers laten echter toe vlot muziek uit te wisselen via de computer. De muziek die je op je 'iPod' staan hebt, maar ook de ringtone van je gsm, biedt een nieuwe manier voor het bewerkstelligen van een sociale identiteit als muzikale consument (Huq, 2007: 118-121). Onderzoek in Vlaamse secundaire scholen (2001) toont een duidelijke hiërarchie in het mediagebruik van scholieren. Het liefst houdt men zich bezig met audiovisuele media zoals muziek beluisteren, video's bekijken of naar de bioscoop gaan en het minst graag met het lezen van de krant, tijdschriften en boeken. E-mailen, surfen, videospelletjes spelen, computeren, chatten,... bevinden zich qua appreciatie tussenin (Roe, e.a., 2001 in Stevens, 2004: 4-5). De grootste verschillen met betrekking tot mediabezit werden vastgesteld tussen jongens en meisjes. Jongens hebben vaker een pc en een televisie op hun slaapkamer, terwijl meisjes dan weer meer beschikken over een eigen muziekinstallatie (Roe, 2000; Mortelmans & De Reyt, 2003 in Stevens, 2004: 5).

Jongeren vinden zeer goed hun weg op het internet. Ze gebruiken dit medium als informatiebron en als een interactieforum voor het creëren van subculturele stijlen en netwerken. Het onderzoek bij Vlaamse scholieren heeft aangetoond dat men het internet een meer betrouwbare informatiebron vindt dan kranten of tijdschriften (Roe, e.a., 2001 in Stevens, 2004: 6). Jongeren maken gebruik van het internet op diverse manieren: door te surfen, maar ook door zelf websites/blogs te creëren, actief te zijn op discussiefora of door te chatten. Uit onderzoek blijkt wel dat Vlaamse meisjes, uit het secundaire onderwijs, niet zo sterk overtuigd zijn van de nuttigheid van ICT in het dagelijkse leven en dat ze hun eigen competenties minder hoog schatten dan jongens (Van Braak & Kavadias, 2003 in Stevens, 2005:6).[16]

---

[15] Deze cultuur heeft eigen stilistische artefacten en gedragscodes, die o.a. via internet gecommuniceerd worden. Zo probeert men het commerciële circuit te ontlopen en authenticiteit te verlenen aan hun subcultuur. Hun muziek kenmerkt zich door rockgeluiden en emotionele lyrics die hun gemoedstoestand uitdrukken, maar er bestaat ook zo iets als 'emorave'. Omdat ze in hun stijl en muziek dwepen met depressie, zelfmoord en zelfverminking werd een zeer stereotyperend en deviant discours gehouden in de Amerikaanse media dat, gezien de vele discussies op internetfora, duidelijk ook in Vlaanderen haar weerslag vindt. Volgende reactie vond ik op een forum voor Vlaamse scholieren (waarop ik trouwens ook links vond naar filmpjes op YouTube waar anderen de emocultuur door ironische en sarcastische zelfgemaakte filmpjes in het belachelijke trekken): *"heeys, doe even normaal over emo's, ik ben een emo, emo's zijn niet die zichzelf snijden het is een muziekstijl, die gaan over zielige liedjes zal ik zo maar even zegge, en daar is een stijl bij gemaakt, ze snijden zichzelf absoluut niet en zijn ook niet depressief, en ze lijken echt niet op gothics , dat is echt een belediging."*
(bron:http://forum.leerlingen.com/vbb/showthread.php?t=57299)

[16] Tijdens de eerste fase van mijn veldwerk viel meteen op dat deze manier van communiceren belangrijk zou zijn voor het onderhouden van contacten met jonge respondenten en dat ik me hun internettaal en gewoontes eigen zal moeten maken. Zo wordt er veel gebruik

Jongeren gebruiken het internet ook voor audiovisuele communicatie. Een goed voorbeeld hiervan is 'YouTube' waarop vele jongeren zelf filmpjes plaatsen waarin ze hun bezigheden en interesses tonen. Dit toont ook aan dat jongeren goed overweg kunnen met nieuwe digitale videocamera's en dat ze die ook ter beschikking hebben tijdens vrijetijdsactiviteiten met vrienden[17]. Onder andere voor het 'jumpen', een dansstijl die in een van de geselecteerde settings voor dit onderzoek wordt beoefend, zijn er vele filmpjes beschikbaar. In deze filmpjes worden (vooral door jongens) danspasjes voorgedaan, in de huiskamer of soms op bizarre provocatieve plekken, zoals een politiebureau. De functie van YouTube wordt duidelijk geïllustreerd in volgend citaat.

"We checken op YouTube alle jumpfilmpjes. Soms halen we daar inspiratie uit voor nieuwe moves. Er staan veel filmpjes online van gasten die denken dat ze kunnen jumpen. Zij amuseren zich goed, maar van jumpen bakken ze niks of ze lachen er mee. Dat is hun goed recht. Het is wel gevaarlijk als buitenstaanders zo'n wannabe-filmpjes te zien krijgen en denken: 'Zijn dit jumpers? Wat een sukkels." (S.N., 2007: 8-11– tijdschrift Klasse)

Jongeren maken ook veel gebruik van MySpace, een niet-commerciële website die werkt volgens het principe van social networking, wat ook wel virtuele gemeenschap wordt genoemd. MySpace kent een groot aantal gebruikers, die onder andere agenda's van optredens en party's, discussiefora onderhouden of blogs[18] plaatsen, waarop ze bijvoorbeeld stijladvies of muziek ter beschikking stellen. Het is vooral populair voor de communicatie van niet-commerciële muziek, omdat muzikanten er gemakkelijk hun muziek voor anderen beschikbaar kunnen stellen en informatie kunnen uitwisselen. Het is als het ware het verlengde van het 'independent muziek circuit' en het 'underground party circuit'. Onderstaand citaat uit het tijdschrift Klasse (S.N, 2007:8-11) illustreert dit:

"Net als ik komen de andere leden [van zijn emomuziekgroep] uit Lede bij Aalst, maar we vonden mekaar wel via MySpace. Ik zit daar elke dag op. Via mijn profiel heb ik andere emo's uit Gent, Antwerpen en Oostende leren kennen. We zien mekaar ook regelmatig in real life[19]. We gaan samen naar shows in de AB, de Frontline of in jeugdhuizen"

3.4.6. Gender

Positie van vrouwen in de muziekindustrie

Verschillende feministische auteurs hebben al verklaringen gezocht voor de vaststelling dat vrouwen meer openstaan voor 'mainstream' of 'hitparade' muziek en minder interesse tonen in de productie of consumptie van 'rock' en 'underground' muziek. Ook hier weer wordt een verklaring gezocht in de socialisatie van vrouwen als 'reproductieve' wezens en mannen als 'productieve' wezens. De houding van vrouwen hangt samen met hun vermeende zorg- en moederrol, de fysieke en psychische zwakte en inschikkelijkheid van vrouwen, welke hen ondergeschikt maakt aan de sterkte en het zelfstandige van mannen. Daarnaast is er ook nog de morele

gemaakt van 'emoticons'. Dat zijn ronde gele gezichtjes die gevoelens als blijheid, verontwaardiging, verdriet, ... uitdrukken en zo lijken de jonge meisjes vlot kusjes (rode lippen) uit te delen, ook wanneer ze me in levende lijve nog niet ontmoet hebben. Ook hebben ze een taal die gebaseerd is op fonetische taal of afkortingen. Zo gebruikt men regelmatig W8 wanneer men via msn even niet kan antwoorden of idd als ze iets willen bevestigen. Ook gebruiken jongeren bijvoorbeeld de afkorting MOS (mother over shoulder) om hun chatvrienden ervan te verwittigen dat er iemand mee kijkt en dat ze dus moeten opletten met wat ze schrijven.

[17] Ook gebruik van fototoestelletjes is zeer populair, foto's worden via internet uitgewisseld.

[18] Een weblog, of ook wel blog, is een website die regelmatig - soms meerdere keren per dag - vernieuwd wordt en waarop de geboden informatie in antichronologische volgorde (op datum) wordt weergegeven.

[19] Gratis virtuele wereld waarmin men echter ook virtueel land en bezittingen kan kopen linden dollars die in valuta kunnen worden omgewisseld.

afkeuring van promiscuïteit bij vrouwen, iets wat bij mannen gerechtvaardigd wordt. Ook hier weer kunnen we spreken van een dubbele moraal.

Net zoals vrouwen niet tot de filosofische canon behoren, worden ze doorgaans ook niet erkend in het canon van de pop- en rockgeschiedenis. Omdat ik tijdens mijn onderzoek vele niche- en micromedia heb bestudeerd, vele feesten heb bezocht en met vele mensen heb gesproken kan ik hier al aan toevoegen dat vrouwelijke deejays eveneens een zeer kleine minderheidsgroep vormen. De artistieke kwaliteiten van vrouwen worden veel moeilijker erkend dan die van mannen. Pop- en rockmuziek is sterk gemanaged, waardoor artiesten weinig eigen richting kunnen geven aan hun werk. Vrouwen worden hierin doorgaans als lustobject, imitatief en passief afgebeeld. Vrouwelijke artiesten worden als inferieur aanzien en geacht niet in staat te zijn om dezelfde muzikale kwaliteit te leveren als mannen. Daarnaast zorgt het stereotiep over hun natuurlijke zwakte ervoor dat men ervan uitgaat dat vrouwen niet gemaakt zijn om te overleven in de 'harde' muziekwereld. Interviews met vrouwelijke instrumentalisten hebben aangetoond dat aan vrouwen, die zich in de (commerciële) muziekwereld willen manifesteren, veel hogere eisen gesteld worden dan aan mannen. Wanneer ze aan die eisen kunnen voldoen krijgen ze bovendien vaak af te rekenen met jaloezie en tegenwerking van mannelijke bandleden die zich bedreigd voelen in hun positie (O'Brien 2002: 37).

In de rockmuziek komen vrouwen met moeite voor en als ze dat doen worden ze vaak als hoer bestempeld. Dit hangt samen met het feit dat rock traditioneel een uitdrukking is van hegemonische mannelijkheid. Gecommercialiseerde en gemanagede rock is een rigoureuze en conservatieve vertaling van mannelijkheid (O'Brien, 2002: 131), die bedreigend is voor traditionele idealen rond vrouwelijkheid. Centraal staan immers het aftasten en overschrijden van morele grenzen, een onverzorgd uiterlijk, een zekere vorm van geweld of agressie en seksuele promiscuïteit. Daarbij aansluitend worden vrouwen als instrumentalist of zangeres vaak gezien als een uithangbord dat ondersteund wordt door 'echte' muzikanten. Vrouwen hebben zelden genoeg prestige of macht om artistieke controle over de muziek die ze brengen op te eisen (McClary, 1991, 153-154).

Muzikale gendersocialisatie

Naast de positie die vrouwen in de muziekindustrie krijgen speelt ook gendersocialisatie een belangrijke rol. Tijdens hun ontwikkeling wordt bij vrouwen doorgaans veel minder affiniteit met techniek gecultiveerd dan bij mannen. Vrouwen worden historisch ook niet aangemoedigd zelf muziek te produceren. Wel worden ze sinds ze werden teruggedrongen tot de private sfeer, opgeleid muziek te reproduceren om gasten te vermaken. Daar waar meisjes leren hoe je klassiek een instrument moet bespelen worden jongens aangemoedigd om te experimenteren met muziekinstrumenten en een eigen klank te ontwikkelen. Onderzoek heeft aangetoond dat een klassieke muzikale scholing het maken van rockmuziek in de weg staat (Bayton, 1990). Gezien het feit dat vrouwen ontmoedigd worden om serieuze interesse in muziek te ontwikkelen, is het niet verwonderlijk dat ze geen interesse tonen voor undergroundmuziek.

Daarnaast worden mannen meer gesocialiseerd om te interageren in bredere groepen daar waar vrouwen maar gericht zijn op beste vrienden of kleine groepen. Mannen leren hun gevoelens ook meer uiten in handelingen en vrouwen in woorden, al zijn ze doorgaans stiller dan mannen wanneer ze in grote groepen vertoeven (Haralambos & Holborn, 1995). Hieruit volgt dat mannen muziek meer als een centraal en persoonlijk product

gebruiken terwijl het voor vrouwen meer instrumenteel en sociaal is (Thornton, 1995). Meisjes gebruiken muziek meer als een element voor collectieve identificatie. Mannen hebben daar minder nood aan omdat ze zich in hun sociale leven meer identificeren met grote groepen, bijvoorbeeld op café, op voetbalmatchen, liveconcerten, enz. .... Daarom menen sommige feministische auteurs dat vrouwen eigen (rock) muziek moeten beginnen maken die los staat van een mannelijke dialoog (Frith & McRobbie, 1978:372).

De mannelijkheid van subcultureel kapitaal

Authentieke muzikale subculturen worden in gendervrije of mannelijke termen beschreven en blijven zo een mannelijk prerogatief (Thornton, 1995:103-104). Onderzoek toont aan dat underground subculturen een weerspiegeling zijn van de homosociale organisatie en georganiseerd zijn rond een totem van 'hippe' of coole' mannelijkheid (Whelan, 2009). De traditionele opdeling tussen hoge mannelijke (viriel) kunst en vervrouwelijkt (romantisch) laag amusement, wordt in de populaire cultuur zelf aangevoerd en wordt ook wetenschappelijke getheoretiseerd. Zo wordt het verschil tussen vrouwelijk en mannelijke muziek in de Harvard Dictionary of Music als volgt gedefinieerd:

> *"A cadence or ending is called "masculine" if the final chord or section occurs on the strong beat and "feminine" if it is postponed to fall on a weak beat. The masculine ending must be considered the normal one, while the feminine is preferred in more romantic styles."* (McClary, 1991:9)

Thornton (1995) en Henderson (1999) wijzen erop dat, ook al is uitgaan om te dansen de enige culturele activiteit waar vrouwen sinds de jaren negentig op vroegere leeftijd frequenter en liever aan deelnemen dan mannen, ze nog altijd meer geld spenderen aan hun uiterlijk dan aan muziek en uitgaan. Vrouwen verkrijgen cultureel kapitaal via de massamedia, terwijl mannen meer micro- en nichemedia consumeren waarin ze subcultureel kapitaal vinden. Vrouwen zijn hierdoor meer gesocialiseerd en krijgen meer status via een idoolcultuur (vb. posters aan de muur, kennis over privéleven van artiesten), terwijl mannen meer status krijgen door kennis over muzikale aspecten (vb. albums en nummers of de muzikale inspiratie van een artiest (her)kennen).

Omdat meisjes en jongens via de peergroups waarin ze opgroeien gesocialiseerd worden in andere soorten van muzikale kennis, is 'hip' zijn of kennis hebben van authenticiteit, voor jongens veel belangrijker dan voor meisjes. Hieruit volgt dat vrouwen 'mainstream' vaak als een synoniem voor populaire muziek gebruiken daar waar mannen het verstaan als 'onhip'. Meisjes die geen belang hechten aan een muzikaal hippe status verdedigen zich volgens Thornton (1995:13) vaak aan de hand van opmerkingen zoals 'Het is slecht, maar ik hou ervan'. Hiermee erkennen ze subculturele hiërarchie en aanvaarden ze hun lage positie erin. Meisjes die weigeren mee te gaan in dit soort vrouwelijk defaitisme en 'een van de mannen' willen zijn, gaan zich duidelijk distantiëren van de gedegradeerde popcultuur. Henderson benoemt deze meisjes als 'can do grils' (Henderson, 1999:44).

Uiterlijke stijl

Afsluitend wil ik nog vermelden dat onderzoek van Thornton (1995) en Hutton (2005) aantoonde dat 'mainstream' zich in het EDm-nachtleven kenmerkt door meer 'commerciële muziek' maar ook door een strakkere 'dresscode', met een traditionele seksuele connotatie. De seksuele integriteit van vrouwen zou minder gevaar lopen in 'undergroundculturen' waar vrouwen geen klassieke (blote) kledij hoeven te dragen om erkenning te krijgen. Maar we zullen in een volgend titeltje zien dat vele vrouwen zich desondanks liever met muzikale 'mainstream' groepen identificeren, omdat ze hierin meer gesocialiseerd zijn.

Uiterlijke stijl beperkt zich niet tot kleding. In de laatmoderne samenleving is 'body art' zeer sterk toegenomen. Onderzoek, naar de betekenis die vrouwen aan 'body art' toekennen, toont aan dat het een specifiek en sterk gewaardeerde subjectiviteit uitdrukt. Het hebben van tatoeages of piercings illustreert dat men dapper, onafhankelijk en anders is. De vrouwen gaven ook aan dat de hedendaagse populariteit van body art deze betekenis in het gedrang brengt. Ze maken gebruik van subculturele kennis, over 'othering', authenticiteit en individuele rechten, om hun eigen betekenisvolle verhouding met body art uit te drukken. Authenticiteit wordt aangewend om een eigen identiteit te produceren evenals een 'mythische' mainstream. Door het benadrukken van een specifieke authenticiteit ontzegt men andere vrouwen, die deze subculturele kennis niet hebben, de mogelijkheid om door body art erkenning te krijgen voor een credibele alternatieve subjectiviteit (Riley & Cahill, 2005).

3.5. Scenes

3.5.1. Op zoek naar een alternatief concept

Het begrip 'subcultuur' kan wetenschappelijk moeilijk geoperationaliseerd of afgebakend worden omdat jongeren zich in de laatmoderne consumptiemaatschappij niet in hokjes laten duwen en congregeren in tijdelijke smaakculturen. Toch zagen we dat jongeren subculturen en ook de binaire kaders, zoals mainstream en underground, als een realiteit ervaren die toelaat zich te onderscheiden van de massa en andere groepen. Door het belang van subcultureel kapitaal voor het creëren van een zelfbeeld moet het mogelijk zijn om, op basis van muziek tijdelijk congregerende groepen in het EDm-nachtleven te onderscheiden. Hierbij moet in het achterhoofd gehouden worden dat de structuur van deze congregaties open staat voor verdere definitie en dat bepaalde leden sterker verbonden zijn met congregatie dan anderen, waardoor ze een andere soort invloed kunnen uitoefenen op het subcultureel kapitaal. Ook mag niet vergeten worden dat niet alleen de muziek maar ook het commerciële imago van clubs en feesten een belangrijke aantrekkingskracht vormt op laatmoderne jongeren. Door het fluïde en tijdelijke karakter van dit soort groepen moet op zoek gegaan worden naar een meer dynamisch concept om deze nieuwe subculturen of smaakcongregaties te duiden.

Levensstijlen

Een concept dat focust op de creativiteit van de consument en de betekenis die aan consumptiegoederen en diensten gekoppeld wordt is 'levensstijl'. Dit benadrukt de reflexiviteit van de consument die door de consumptie van muzikale en stilistische goederen en diensten het beeld dat anderen over hem hebben en ook zijn zelfbeeld beïnvloedt. Hierdoor kan men verschuivingen in muzikale en stilistische smaak of subculturele affiliatie in de hedendaagse samenleving vatten. Levenstijlen zijn een zelfbewust spel van culturele verbeelding, die een uitdrukking zijn van een culturele verschuiving naar fragmentatie. Ze articuleren de noodzaak tot het versoepelen van traditionele gewoontes en gebruiken, zodat de eigenschappen of specificiteit van culturele verschillen vervagen (Chaney, 2003:261-262). In de hedendaagse maatschappij ligt de nadruk meer op persoonlijke dan op sociale identiteit. Hierdoor wordt het begrip 'levensstijl', dat nochtans lijkt te verwijzen naar specifieke sociale

groepen, vandaag voornamelijk aangewend om individualiteit, zelfexpressie en een stilistisch zelfbewustzijn te duiden. Lichaam, kleding, spraak, eetgewoonten, muzieksmaak, enzovoort worden aangewend als indicatoren van een individuele levensstijl (Prins, 2007:79-80).

Lichte gemeenschappen en neo-tribes

Andere alternatieve concepten voor subculturen, die meer gericht zijn op de sociale groep en grotendeels in het kader van onderzoek naar 'ravecultuur' werden ontwikkeld, zijn 'lichte gemeenschappen', 'neo-tribes' of 'scenes'. 'Lichte gemeenschappen' is een Nederlands begrip dat het spontaan, rond een gedeelde interesse, ontstaan van gemeenschappen, waarin geen hoge eisen gesteld worden aan de leden, duidt (Palmaerts, 2007: 13-15). 'Neo-tribes' wijst op een bepaalde sfeer, een geestelijke ingesteldheid, die uitgedrukt wordt aan de hand van levensstijlen, welke gekenmerkt worden door preferenties voor een bepaald voorkomen of een bepaalde vorm. Deze definitie sluit aan bij de verschuiving die Maffesoli beschreef als een overgang van een moderne maatschappij naar een postmoderne maatschappelijkheid. Deze maatschappelijkheid wordt gekenmerkt door een ontevredenheid met moderne vormen van identiteit en sociale relaties (rationeel en instrumenteel); een gedeeltelijk identiteitsverlies in het collectieve subject en een 'resurgente' sensualiteit. Die sensualiteit legt meer de nadruk op emoties dan op principes en idealen. Een ander kenmerk van neo-tribes is dat het niet gaat om 'samen dingen verwezenlijken' maar dat vooral het 'samen genieten' van belang is (Sweetman, 2007:108; St. John, 2004: 30-32).

Eind jaren negentig beschreef Bennett het dancemilieu als een 'neo-tribe', die zich kenmerkt door het voorzien van een tijdelijke ruimte waarin samenhorigheid door de beleving van plezier, ontspanning en genot kan worden uitgedrukt (Bennett en Harris-Kahn, 2004). Ook andere beschreven het collectiviteitgevoel, dat wordt beleefd zoals religieuze diensten of als een vorm van 'initiatie' tot de rave neo-tribe. De sociale praktijken van ravers werden beschreven als een soort primaire psychologie, een belevingsniveau dat de kern vormt van rituelen die primordiaal, preverbaal en prehistorisch zijn (Sweetman, 2007:109). Ver is dit niet gezocht, gezien de naam en opzet van verschillende 'raves'.[20]

Voor dit onderzoek ga ik geen van bovenstaande begrippen gebruiken. 'Levensstijl' heeft te veel een alledaagse persoonsgebonden betekenis. 'Lichte gemeenschappen' drukt wel de tijdelijke congregatie uit, maar biedt verder niet de mogelijkheid om (muzikale) smaakaffiliaties te duiden. Het begrip 'neo-tribes' zal ik niet gebruiken. Dit soort theoretische concepten vormen immers een academische bril die de nabijheid of dringendheid waarmee het lichamelijke subject in sociale praktijken geëngageerd is negeert. Handelingen van mensen worden immers niet door redeneringen van op een afstand bepaald maar 'in the thick of things' of vanuit een persoonlijke positie en situationele context. Het is als een etiket dat ik als onderzoeker op de groep zou plakken, zonder dat zij zichzelf zo zien (Allen, 2007:68 & 98).

[20] Zo bezocht ik zelf in de jaren negentig het Britse 'Tribal Gathering' festival, waar drums gemaakt uit tonnen in een grote cirkel stonden opgesteld en gedurende het hele festival (twee dagen) werden aangeslaan door deelnemers die elkaar vrijwillig aflosten. Bekend is ook het 'Burning Man' festival, een zesdaags evenement met wel 30.000 deelnemers dat eind augustus wordt gehouden op de zinderende zandvlakte van de Black Rock woestijn in Nevada. Het is een grootschalig experiment in gemeenschapvorming. Uit het niets wordt immers een vreedzame, ecologische en artistieke stad uit de grond gestampt, en een week later verdwijnt deze van de aardbol, tot het laatste sigarettenpeukje toe. Het evenement wordt afgesloten door een groot vuur, waar kunstenaars hun tijdelijke installaties verbranden. Zo een soort 'kampvuur' symboliseert een primaire prehistorische manier van samenzijn.

'Electronic dance music' scenes

Verschillende sociaal drugonderzoekers hebben er de laatste tien jaar op gewezen dat er in het 'Electronic dance music' circuit, verschillende groepen kunnen onderscheiden worden en dat met de identiteit van die groepen rekening moet gehouden worden wanneer men de betekenis en sociale controle van illegaal druggebruik wil bestuderen (Hunt, e.a., 2008; Hutton, 2006). Voor dit proefschrift werd, nadat het veldwerk al enkele maanden gevorderd was, gekozen gebruik te maken van het begrip 'scenes'. Omdat ik toen zelf kon bevestigen dat dit deel uitmaakt van het muzikale en stilistische discours van hedendaagse jongeren (Bennett en Harris-Kahn, 2004). 'Scene' slaat enerzijds op een vaag bewustzijn rond het theatrale aspect van sociale situaties, de idee dat men een 'rol' speelt. Anderzijds wordt scene gebruikt als begrip om lokale sites van culturele productie en consumptie, vooral muzikale, zowel globaal als lokaal te beschrijven (Straw 1991 in Bennett en Harris-Kahn, 2004).

Een scene wordt in dit proefschrift omschreven als een groep van mensen, die vanuit sociale affiniteit aangetrokken worden tot bepaalde EDm-clubs en -feesten, waar ze smaakcongregaties vormen die toelaten zich in muziek, stijl en houding (tegenover druggebruik) te onderscheiden van de massa of van andere scenes. De vrijheid tot coalitievorming is natuurlijk niet absoluut, want ieder mens draagt kenmerken van zijn of haar sociale positie in zich. Scenes bestaan dan ook uit permeabele sociale netwerken waarbij vriendschapsbanden een erg belangrijke rol spelen in het creëren van een identiteit. Vriendschappen komen immers vaker voor tussen mensen met gelijkaardige sociale kenmerken en hangen samen met categorieën van leeftijd, ras, gender, opleiding of inkomen. Een scene biedt jongeren dus de mogelijkheid gelijkgezinden tegen te komen en laat toe in sociale interactie te reflecteren over wat het betekent om vandaag een jonge vrouw of man te zijn (Van Hevele, 2007:139).

Scenes zijn belangrijk voor het ontwikkelen van een eigen identiteit en een eigen plek in de gefragmenteerde samenleving. Ze bieden jongeren de mogelijkheid kennis te maken en leren om te gaan met normen en waarden of specifieke opvattingen van peers die hun 'looking glass self' vormen. In dit onderzoek staat echter de collectieve identiteit, waarbinnen jongeren een eigen identiteit ontwikkelen, centraal. Die collectieve identiteit van scenes wordt uitgedrukt in specifieke voorkeuren in muziek, kledingstijl en de verbondenheid tussen leden, welke toelaten zich van andere groepen en de grijze massa te onderscheiden. Het bepalen van identiteitskenmerken gebeurt door de leden, maar we zagen eerder al dat er een verschil is in betrokkenheid en frequentie van identificatie. Het ligt voor de hand dat 'de harde kern' meer invloed heeft dan sporadische bezoekers en jongeren die zich in de zijlijn bewegen of 'meelopers' zijn. De harde kern kan zich een grotere creatieve vrijheid permitteren of 'spelen' met stijl, waardoor ze vernieuwing brengen (De Leeuw, 2000 in Van Hevele, 2007).

Scenes zijn interessant om de invloed van culturele gendernormen en daarmee gepaard gaande machtsrelaties te bestuderen, omwille van de sociale netwerken of coalities. Vriendschap is in de hedendaagse samenleving gebaseerd op intimiteit, vertrouwen en zorgzaamheid. Beschermende en afhankelijke vriendschapsbanden zijn vaak moeilijker voor mannen dan voor vrouwen, omdat het uiten van gevoelens een bedreiging vormt voor de mannelijke identiteit. Van mannen wordt immers profilering en zelfstandigheid verwacht. Veel meer dan bij vrouwen wordt intergender intimiteit bij mannen geassocieerd met homoseksualiteit en dus een lagere positie in de hegemonische genderverhoudingen. Mannen krijgen een dubbele boodschap. Enerzijds moeten ze stre-

ven naar gezonde, emotionele en intieme vriendschappen, maar wanneer het te intiem wordt kunnen ze negatief gelabeld worden als homo. We zien dan ook dat vriendschapsrelaties bij mannen vaker gebaseerd zijn op sociabiliteit of het samen dingen doen. Bij vrouwen is vriendschap meer gebaseerd op intimiteit of het gewoon samen zitten en praten. Van Hevele stelt dat scenes de ideale ruimte scheppen om vriendschappen aan te gaan gebaseerd op sociabiliteit. Men kan er over muziek praten zonder echt intiem met elkaar om te gaan (Nardi e.a. in Van Hevele, 2007; Thornton, 1995).

Anders dan in het onderzoek van Van Hevele, in de hiphopscene, moeten we in EDm-scenes rekening houden met het gebruik van dansdrugs. Vooral ecstasy, dat een empathogeen middel is, heeft de capaciteit intieme gevoelens op te wekken. We zagen hierbij ook al dat er in rave- en clubmilieus waar ecstasy gebruikt wordt anders met de 'cathaxis' wordt omgegaan, omdat het samen extatisch dansen vooropgesteld wordt. Men krijgt als het ware een samenvloeiing van sociabiliteit of het samen dingen doen en intimiteit. Omdat ik me eerder heb voorgenomen aandacht te hebben voor genderneutraliserende aspecten, ben ik hier na verloop van tijd extra aandacht gaan aan geven.

3.5.2. Culturele oriëntatie

We weten dat 'smaakculturen' voor jongeren belangrijk zijn om zich te kunnen onderscheiden van de massa en dat muziek en ook seksualiteit belangrijke indicatoren zijn voor sociale affiniteit, van waaruit (in het nachtleven) congregaties gevormd worden. We zagen dat voorkeuren voor bepaalde muziek en opvattingen over genderverhoudingen diepgeworteld of geïnternaliseerd zijn en samenhangen met het sociale milieu waarin jongeren opgroeien. Onderzoek toonde aan dat ook voorkeuren in de consumptie van multimedia, waar bepaalde genderverhoudingen worden in gecommuniceerd, een belangrijke indicator voor sociale affiniteit is die samenhangt met de sociale achtergrond van jongeren. Analyses van multimedia en muzikale consumptiepatronen van scholieren, in Vlaanderen en Nederland, onderscheiden verschillende culturele oriëntaties (Siongers, 2007:255-256; Siongers & Stevens, 2002:15-19; van Wel, 1993: 312-314).

In het onderzoek van Siongers en collegas (2007, 2002) bij Vlaamse scholieren wordt een onderscheid gemaakt tussen 'alternatief', 'amusement', 'viriel' en 'cultureel correct' georiënteerde jongeren. Deze zijn erg bruikbaar voor de selectie van settings, die in het deel over methodologie zal beschreven worden. Maar ze houden geen rekening met een ander aspect dat al meermaals in dit deel van het proefschrift aan bod kwam, namelijk de gentrificatie van het nachtleven. Omdat ik dit zeker niet over het hoofd wou zien heb ik één scene geselecteerd die zich niet op basis van muziek maar eerder op basis van een 'up-market' imago onderscheidt. Na een eerste verkenning bleek deze scene, mits enige kantekeningen, toch te passen binnen de laatste culturele oriëntatie.

Vooraleer hier op in te gaan moet wel nog vermeld worden dat het concept culturele oriëntatie in het onderzoek van Siongers en haar collega's kwantitatief werd benaderd en dat het om een steekproef van scholieren gaat. Ze lieten jongeren kiezen uit een lange lijst van muziekgenres, mediakanalen en subgrenres in films, tv-programma's en literatuur. Wat betreft EDm had men de keuze tussen techno, house en gabber, wat zoals we eerder zagen zeer ruime en gemainstreamde begrippen zijn. Dit kan verklaren waarom Edm in hun onderzoek wordt aangeduid als muziek die populair is bij viriel en in mindere mate bij romantisch georiënteerde jongeren. Nochtans bestaat er ook alternatief georiënteerde Edm. Had men genres opgenomen zoals minimal/techno,

goa, drum'n bass of jungle had men mogelijk andere resultaten verkregen. Al is dat niet helemaal zeker want we zagen dat het verkrijgen dat subcultureel kapitaal over de 'underground' een sterke mate van betrokkenheid vraagt. Het is logisch dat het opdoen van deze informatie en ervaring tijd vraagt, waardoor 'underground culturen' waarschijnlijk minder scholieren aantrekken, dan studenten en jongvolwassenen.

Meerwaardezoekers

'Cultureel correct' georiënteerde jongeren consumeren voornamelijk 'ernstige' en 'informatieve' programma's (zoals journaal, duiding, politieke films, praatprogramma's, kleinkunst, nieuwsprogramma's, sociale films en cultfilms) op openbare radiostations en openbare of regionale televisiezenders. Door deze 'ernstige' en 'intellectuele' aspecten worden ze ook wel de 'meerwaardezoekers genoemd', wat veelal een oriëntatie is die de smaakvoorkeuren van de ouders reflecteert. We kunnen ervan uitgaan dat er geen 'EDm-scene' bestaat die gekenmerkt wordt door een gedeelde 'culturele correctheid', omdat deze jongeren niet of weinig in contact komen met deze muziek en we zullen daar dan ook niet verder op ingaan.

We weten echter dat gegentrificeerde groepen, die bestaan uit kapitaalkrachtige en of hoog geschoolde jongvolwassenen, zich in het nachtleven onderscheiden door 'up-market' clubs of feesten te bezoeken. In de theorie werd ook meermaals gesuggereerd dat mensen die zich met de hogere klasse identificeren 'serieuzer' zijn. We kunnen dus aannemen dat het publiek van deze clubs meer aanleunt bij de volwassen wereld dan het publiek van andere clubs die jonge mensen in een rebelse en experimentele levensfase aantrekken of mensen die geen uitdrukking willen (of kunnen) geven aan een hogere economische status. Bij de verkenning voor het veldwerk bleek dat men bij de 'up-market' een onderscheid maakt tussen 'Cutting edge' en 'Leading edge' EDm-clubs en -feesten. De 'Cutting edge' biedt haar publiek niet alleen materieel maar ook cultureel een hogere status, door vernieuwend te zijn (omnivoor) en de (high)underground aan te boren. Deze scene kan dus enigszins gezien worden als een publiek van meerwaardezoekers, al gaat het hier vooral om het zoeken van meer status.

Alternatief

Alternatief georiënteerde jongeren associëren hun consumptie van muziek en multimedia vooral met de radiozender 'Studio Brussel' en met de iets 'moeilijkere' psychologische, sociale, cult- of politieke films op de televisiezender 'Canvas'. Muzikaal maakt men een onderscheid tussen (verschillende genres) rockmuziek, muziekgenres die vooral populair zijn bij hun ouders (zoals sixties en seventies muziek, jazz/blues, kleinkunst en Franse chansons ...) en muziek met duidelijke Afro-Amerikaanse en etnische roots (zoals funk, rap, soul/r&b, ska en raï).

Bij verdere analyse viel de 'alternatieve' dimensie uiteen in, enerzijds een suboriëntatie op hardere gitaargenres, die vooral populair is bij jongens en anderzijds in een suboriëntatie van 'rootsmuziek' die vooral aanslaat bij meisjes. Deze twee suboriëntaties worden door de onderzoekers opgevat als een uitdrukking van authenticiteitstreven en een kritische benadering van cultuurproducten. Dit komt overeen met wat we eerder benoemde als de 'indie' of independent muziek, die een (high) underground status heeft. De onderzoekers zien deze voorkeur als een indicatie van een 'alternatieve ingesteldheid' en culturele openheid, ook voor de muziek die hun ouders beluisteren. Toch merken de onderzoekers op dat deze groep, als enige van alle culturele oriënta-

ties, niet significant geassocieerd is met een positieve ervaring van ouderlijke relaties. Analyse toonde voor deze dimensie ook nog een positieve associatie met democratisch burgerschap (Elchardus & Siongers, 2003:4).

In het kader van dit proefschrift moet hierbij wel opgemerkt worden dat het onderzoekinstrument een gesloten vragenlijst betrof en dat de onderzoekers in hun lange lijst van muziekgenres weinig 'electronic dance muziek' genres hebben opgenomen, waardoor het lijkt dat alternatieve jongeren die niet consumeren. Maar wanneer men even gaat zoeken ziet men dat er verschillende EDm-genres zijn die in bovenstaand plaatje passen. Zo hebben we eerder al de op 'punk-rock' geïnspireerde 'electropunk' vernoemd, maar ook 'gothic' sluit daar bij aan. Er is ook 'goa' die aansluit bij psychedelische muziek van de jaren zestig of 'jungle, dubstep of drum'n bass' die aansluiten bij genres zoals ska. Deze EDm-genres bevinden zich in of op de rand van de muzikale underground. Dit impliceert dat subcultureel kapitaal minder makkelijk bereikbaar is, wat kan verklaren waarom 'scholieren', die nog niet of nog maar pas het nachtleven betreden, hier (nog) geen kennis van hebben.

Amusement

De volgende culturele oriëntatie draait primair rond onvoorwaardelijk plezier of hedonisme. Deze jongeren brachten hun consumptie van multimedia en muziek vooral in verband met hitradiostations (+/- Donna) en met commerciële televisiezenders en maand- en weekbladen, waarbij men liever niet wordt geconfronteerd met intellectuele bedenkingen of allerhande beslommeringen. Het onderzoek toont ook aan dat deze oriëntatie negatief geassocieerd is met democratisch burgerschap. De Belgische onderzoekers benoemen dit als de 'amusementsfactor', maar het wordt soms ook de hedonistische of romantische oriëntatie genoemd (van Wel, 1993: 312-314).

Viriel

De laatste oriëntatie is een visuele dimensie met een voorkeur voor enerzijds reality-tv en sport en anderzijds voor fictie en avonturenfilms en programma's op zenders als VT4 en Kanaal 2. Deze oriëntatie wordt tevens gekenmerkt door twee aspecten, enerzijds jeugdcentrisme (cultuurproducten die niet aanslaan bij ouderen) en anderzijds het doordrongen zijn van traditionele hegemonische mannelijkheid, waardoor het ook wel de macho-oriëntatie wordt genoemd. Muzikaal scoren 'techno', 'house' en 'hardcore/gabber' muziek hoog bij Vlaamse en Nederlandse adolescenten met een viriele culturele oriëntatie.

'House' en 'hardcore/gabber' scoren ook bij jongeren die een voorkeur hebben voor producten met een hoog amusementsgehalte. Dit is niet verwonderlijk aangezien zowel viriel als hedonistisch georiënteerde jongeren een affiniteit hebben voor commerciële radio- of tv-zenders (Top radio, radio Contact en radio Mango - VTM, VT4, Kanaal 2, TMF) en populaire (muziek)magazines. De verschillen die de onderzoekers vonden in de voorkeuren voor bepaalde muziekgenres, films, series of magazines wijt men aan gendergelieerde smaakverschillen. Amusement is populairder bij meisjes en terwijl macho factoren jongens meer aanspreken. De onderzoekers wijzen erop dat de viriele en hedonistische oriëntatie samen zouden vallen moest men de beschreven dimensies reduceren. Ze verhouden zich dan tot groep van 'alternatief' georiënteerde jongeren, waarin eveneens een zachter (rootsmuziek) en harder (rockmuziek) georiënteerde groep kan onderscheiden worden (Elchardus & Siongers, 2003: 272, 273 & 279).

Racisme

Afsluitend wil ik enkele hypotheses meegeven die uit de analyse van het Vlaams scholierenonderzoek door Elchardus en Siongers (2003:247) werden afgeleid. Ze onderzochten de relatie tussen drie fundamentele vormen van cultureel onderscheid en racisme; hoge/lage status; mannelijk/vrouwelijk en vreemd/niet-vreemd. Een lage (univore/mainstream) culturele status wordt geassocieerd met een instrumentalistisch mens- en maatschappijbeeld. Hierdoor kan men verwachten dat er bij de factor 'amusement' een positieve relatie met racisme en bij de factor 'culturele correctheid' een negatieve relatie met racisme is. Bij de factor 'macho', een smaak die mannen door socialisatie meer ontwikkelen dan vrouwen, kan men eveneens een positieve relatie verwachten. Men veronderstelt ook dat machojongens meer etnocentrisch zijn dan meisjes omdat; "Jongens die hun mannelijk gender extra willen profileren, zullen naar dat geheel van smaken en opvattingen grijpen en op die manier de relatie tussen smaken en opvattingen versterken. In kliekjes en groepjes die aan die genderidentiteit belang hechten, zal die smaak waarschijnlijk dienen als bindmiddel en als culturele basis waarop de bijpassende opvattingen worden aangebouwd". Tenslotte kan men verwachten dat voorkeuren voor (roots) muziekgenres met een duidelijk vreemde, niet-blanke en niet-westerse origine negatief in relatie staan met racisme.

3.6. Samenvattend

In de korte geschiedenis van subculturen werd erop gewezen dat er van in het begin van de twintigste eeuw, maar zeker vanaf de jaren zestig toen een independent rockmuziekcircuit ontstond en een alternatieve levensstijl zich sociaal spreidde, een sterke diversificatie was in jeugdcultuur. Er waren subculturen met een sterk materialistische stijl en houding en ook undergroundculturen. Als we subcultuur traditioneel invullen gaat het eigenlijk alleen om groepen met een undergroundstatus. Dit impliceert dat men subcultureel kapitaal moet zien te vrijwaren van commercialisering en van de massamedia. In de laatmoderne samenleving is het door de commercialisering, gefragmenteerde identiteitvorming en het jeugdig ideaal echter heel moeilijk voor jongeren om zich in de vrije tijd of consumptiesfeer als groep te onderscheiden. Het gebruik van illegale middelen leent zich hiertoe, omdat het een vorm van verzet tegen conventionele regels inhoudt.

Omdat hedendaagse subculturen fragmentarisch en tijdelijk zijn, werd het begrip in dit proefschrift vervangen door scenes. Een scene is een permeabele en fluïde groep van mensen, die vanuit sociale affiniteit aangetrokken worden tot bepaalde EDm-clubs en -feesten, waar ze smaakcongregaties vormen die toelaten zich in muziek, stijl en houding (tegenover druggebruik) te onderscheiden van de grijze massa of van andere scenes in het nachtleven. Door te kijken naar de muziek (culturele oriëntatie) en het commerciële imago van clubs en feesten, kunnen we verschillende scenes onderscheiden. De jongeren die hiertoe aangetrokken worden identificeren zich in meer of mindere mate met die scene, afhankelijk van de 'centrality' en 'salience'. Zij die sterk verbonden zijn hebben meer creatieve vrijheid en invloed op de groepskenmerken dan mensen in de zijlijn. Maar ook buitenstaanders spelen een belangrijke rol in de identificatie. Het gaat hierbij niet alleen om media maar ook om andere groepen jongeren die de eigen groep als gefragmenteerd ervaart maar anderen in homogene termen benoemen.

Er werd in het hoofdstuk ook al verwezen naar de vier scenes die centraal staan in dit onderzoek en al een eerste indicatie gegeven van verschillen. Zo zagen we dat de 'jumpscene' gegroeid is uit de hardcorerave en dat hun culturele viriele oriëntatie aansluit bij de macho en materialistische rock(abilly) subculturen uit de jaren vijftig. Ook de 'Cutting edge' vertoont sporen van subculturen uit deze periode, maar bij hen gaat het om groepen zoals de Mod's die smaak en esthetiek centraal stelden. Deze scene is eerder 'up-market' gericht en past niet helemaal in het model van culturele oriëntaties, omdat ze niet gekenmerkt wordt door een bepaald soort EDm-muziek. De scene sluit aan bij de gentrificatie van het westerse nachtleven, waarbij vitale jongvolwassenen zich willen onderscheiden van de jeugd als probleem. Daarom werd besloten dat de scene nog het meest past bij de culturele oriëntatie van 'meerwaardezoekers'. De twee andere scenes horen thuis in het alternatieve kamp. De 'minimalscene'[21] is de hedendaagse variant van de originele (independent) technoscene. Deze is gegroeid uit de Duitse Electro van de jaren zeventig en sluit daardoor aan bij de vroegere avant-garde beweging. De goascene ten slotte vertoont duidelijk sporen van de psychedelische hippiecultuur en de 'beat generation'. Deze scene kan gezien worden als het meest 'underground' van de vier geselecteerde scenes, al wordt ook zij bedreigd met commercialisering.

[21] Omdat het woord minimal steeds meer gebruikt wordt om nieuwe varianten op of mengvormen van andere EDm-genres te benoemen zal in dit proefschrift verder gesproken worden over 'minimal techno'.

Hoofdstuk 4: Besluit

4.1. Opzet

In het volgende deel van dit proefschrift, waarin de methodologie wordt besproken, wordt toegelicht waarom dit onderzoek in cyclisch iteratieve fasen is verlopen. Dat betekent dat de aandachtspunten voor gegevensverzameling en theoretische concepten voor de analyse tijdens verschillende fasen van het onderzoek, aan de hand van literatuurstudie ontwikkeld werden. Om het proefschrift overzichtelijk te houden en de lezer vertrouwd te maken met de ontwikkelde optiek, werd er echter voor gekozen de theorie eerst in een apart deel toe te lichten. Elk hoofdstuk van dit deel werd afgesloten met een korte samenvatting. Daarom wordt in dit besluit geen samenvatting meer gemaakt.

Het hoofdstuk heeft als enig doel een ***opsomming*** te geven ***van de 'theoretische concepten' en 'hypotheses'*** die in de loop van het onderzoek ontwikkeld werden. Hierbij moet nogmaals herhaald worden dat het een verkennend onderzoek betrof, waarbij het niveau van saturatie niet bereikt werd. Er zijn dus nog vele onverkende of onuitgewerkte pistes en relevante concepten die in mijn analyse niet voorkomen. Ik kan alleen maar hopen dat andere onderzoekers interesse krijgen in dit onderwerp en de theoretisering zullen verder zetten.

4.2. Concepten

a) Genot en plezier

Het bevredigen van drang en lusten of het ***beleven van plezier is noodzakelijk*** voor de ontwikkeling van het ***individu***, maar ook voor de ontwikkeling van een samenleving, omdat het mensen ertoe aanzet ***coöperatief samen te leven***. Dit kan bestudeerd worden aan de hand van narratieven van druggebruikers over hun gebruik, genot, beperkingen en keuzes. Maar plezier komt doorgaans niet aan bod in drugonderzoek, omdat men er moeilijk financiële steun voor vindt en omdat het empiristisch moeilijk operationaliseerbaar is. Gezien dit een doctoraal proefschrift is dat geschreven wordt vanuit een assistentenmandaat en dus niet afhankelijk is van externe financiële bronnen, kon ik een fundamenteel onderzoek opzetten dat gebruik maakt van kwalitatieve methoden. Hierbij wordt voornamelijk gewerkt vanuit ***symbolisch interactionistisch perspectief*** en een ***materiele feministische benadering*** (study of real women), waarbij de wijze waarop vrouwen hun leefwereld beleven centraal staat. Toch kwam er ook een stuk ***studie van 'women of discourse'*** aan te pas, omdat een korte weerslag wordt gegeven van vertogen die in verschillende scenes, met betrekking tot vrouwen en druggebruik, werden opgevangen.

Hedonisme, het zoeken van genot en plezier ter ontspanning, is een kenmerk van de ***laatmoderne samenleving*** die gebaseerd is op een ***evenwicht*** tussen ***productiesfeer*** en vrije tijd, die een ***consumptiesfeer*** geworden is. Het genot en het plezier dat in drugs gezocht wordt, sluit aan bij de laatmoderne consumentenethos, omdat het 'pur sang' '***wasteful***' of 'overdadige' consumptie betreft en dus de meest duidelijke manier is om zich van

de productiesfeer af te keren. Drugs bieden een ***tijdelijke uitweg*** uit de dagelijkse sleur, omdat ze een ***verandering in het zelfbewustzijn*** teweegbrengen of toegang bieden tot verborgen koninkrijken van de geest. Dit kan een ***geestelijk ascese*** betekenen, maar kan eveneens gezien worden als een bevestiging van de laatmoderne consumptiemaatschappij, waarin ***droomwerelden*** gesimuleerd worden. Druggebruik moet begrepen worden als een ***performatieve handeling*** die afhankelijk is van de context. Door deel te nemen aan plezierige activiteiten, zoals dansen en drugs gebruiken, in een intensieve context, zoals in clubs, kan men een ***specifieke vorm van genot beleven*** die men in geen andere context kan ervaren.

b) Normalisering van illegaal druggebruik

Wat betreft de normalisering van illegaal druggebruik kunnen we kort zijn. Er werd vastgesteld dat dit een ***stijging in gebruik en in beschikbaarheid*** van illegale drugs betekende, maar voornamelijk zorgde voor een sociale **acculturatie**. Bij de toename van gebruik gaat het vooral om ***cannabis en dansdrugs***, waarbij ecstasy het meest populair zou zijn. We zagen hierbij ook dat ***polyvalent gebruik*** van drugs, waarbij bepaalde substanties gecombineerd worden of er in verschillende fasen van de nacht andere drugs gebruikt worden, meer regel dan uitzondering zijn. Met betrekking tot het verkrijgen van illegale drugs zagen we dat onderzoek aantoonde dat dealers een belangrijke rol spelen in de communicatie van informele controlemechanismen.

c) Doing gender

In de laatmoderne samenleving identificeren mensen zich, afhankelijk van de situatie en context, met een groep. Dit doen ze door, vanuit gedeelde belangen en intenties, ***collectief sociale praktijken te stellen***. Betrokkenheid bij een groep laat toe een ***sociale identiteit*** te genieten en ***rechtvaardiging*** te krijgen voor handelingen. Het veronderstelt ook dat ***actief*** deelgenomen wordt aan de definitie van sociale praktijken en de grenzen die worden gesteld. De onderhandeling van rechtvaardige ***handelingen wordt gestructureerd*** door relationele en structurele machtsverhoudingen van waaruit culturele ordes (vb. ideaalbeelden over gender- en seksualiteitverhoudingen) en sociale structuren (vb. institutionele genderrollen) gereproduceerd of situationeel geherinterpreteerd worden.

Gender en andere culturele identiteiten, zoals klasse en identiteit, zijn in deze een werkwoord of iets dat 'gedaan of opgevoerd' wordt. De mogelijkheden tot ***het 'doen van gender'*** zijn ***afhankelijk van situationele structurele machtsverhoudingen***. Een individu zal hierop anticiperen door ***reflexief*** om te gaan met de ***seksuele rollen en genderrollen*** die hij of zij in de loop van haar ontwikkeling en vanuit betrokkenheid met de groep heeft ***geïnternaliseerd*** of aangeleerd. Vertaald naar druggebruik betekent dit dat gender opgevoerd wordt of ten tonele gebracht wordt in de handelingen van een groep druggebruikers. Dit betekent dat we voor de studie van illegaal druggebruik bij vrouwen ***rekening moeten houden met de groep waarbinnen zij drugs gebruiken***. Omdat ik met dit onderzoek een bijdrage wil leveren aan feministisch onderzoek naar de mogelijkheid om gender te ontmantelen, zal bestudeerd worden of en hoe bepaalde scenes en illegaal druggebruik toelaten ***gender situationeel te neutraliseren.***

d) EDm-scenes

Voor dit proefschrift werd geopteerd groepen buiten de hulpverlening of justitiële sector te bestuderen. Er werd gekozen voor clubs en feesten of raves, waar ***Elektronische dansmuziek (EDm)*** gespeeld wordt, omdat de

prevalentie van ***illegaal druggebruik*** daar, door een ***historische en synergetische verbondenheid***, duidelijk veel hoger ligt dan bij de rest van de bevolking. Deze settings kunnen door de sociale en culturele fragmentatie, ***niet*** benaderd worden als ***één subcultuur***. Daarom wordt ge***focus***t ***op vier scenes*** binnen het EDm-circuit.

Een EDm-scenes is een groep jongeren of jongvolwassenen die vanuit ***'sociale affiniteit'***, welke gekenmerkt wordt door een ***gedeelde smaak en*** een gedeelde ***socio-culturele achtergrond***, aangetrokken worden tot bepaalde clubs en feesten en daar collectief sociale praktijken stellen die een ***unieke genotbeleving*** mogelijk maken. Het betreft een ***tijdelijke en reflexieve identificatie*** die het mogelijk maakt een sociale identiteit te genieten.

We zagen dat scenes geschikt zijn voor ***vriendschappen*** die gebaseerd zijn op ***sociabiliteit*** of het samen dingen doen, wat kenmerkend is voor mannelijke relaties. We stelden ons echter ook de vraag of de effecten van het druggebruik ook voor ***intimiteit*** zorgen, wat eerder kenmerkend is voor vrouwelijke vriendschapsrelaties, maar ook bij mannen sterk gewaardeerd wordt in de hedendaagse samenleving.

e) Subcultureel kapitaal

Leden van een scene ***identificeren*** zich ***onderling*** en ***distantiëren*** zich ***van andere groepen***. Ze doen dit door eigen betekenissen toe te kennen aan objecten en handelingen. ***Kennis*** over deze betekenissen of inzicht in de ***semiotiek*** van een groep of scene, noemen we '***subcultureel kapitaal***'. Wanneer het hierbij gaat om een transformatieproces waarbij bestaande objecten met geaccepteerde betekenissen in een nieuwe context geplaatst worden en een andere betekenis krijgen, noemen we dit '***bricolage***'. Soms worden gedeelde sociale en culturele waarden ook '***homologie***' genoemd, maar oorspronkelijk werd dit begrip gebruikt om politieke affiniteit te duiden en niet om overeenkomsten smaak. Subcultureel kapitaal zijn geen statische eigenschappen maar zijn een ***narratief*** of verhaallijn aan de hand waarvan groepsleden de ***sociale wereld verbeelden*** en zichzelf kunnen ***onderscheiden van de grijze massa*** of mainstream en zich een ***culturele waarde*** kunnen toekennen. Het produceren en reproduceren van subcultureel kapitaal is een ***onophoudelijk en dynamisch proces***.

f) Betrokkenheid

Het publiek van EDm-clubs en -feesten is een in tijd en eenheid gelimiteerde congregatie waarvan de structuur open staat voor verdere definitie. Scenes zijn opgebouwd uit ***permeabele sociale netwerken en vriendschapsbanden***. In een publiek kan een nucleus aan vaste klanten, verschillende graden van integratie en clusters of klieken bestaan. Sommige leden identificeren zich veel sterker (***centrality***) of veel frequenter (***salience***) met een scene dan anderen. Er zijn ook mensen die ***structurele rollen*** vervullen, zoals deejays maar ook dealers, organisatoren of personeel. We zagen ook dat de ***harde kern*** van een groep of scene ***meer creatieve vrijheid*** heeft en daardoor voor vernieuwing of een verduidelijking van identificeerbare groepseigenschappen kan zorgen, terwijl 'meelopers' of mensen in de marges dat niet kunnen. Omdat een scene zich distantieert van anderen en van de mainstream spelen ook ***buitenstaanders*** een belangrijke rol in de ***definiëring*** of het herkenbaar maken van scenes. Onderzoek heeft immers aangetoond dat mensen de eigen groep of het ***'self'*** vaak als gefragmenteerd of differentieel zien, terwijl ze andere groepen of 'the ***other***' homogeen beschrijven.

g) Echtheid

Om zich te onderscheiden van de grijze massa gaat het er doorgaans om 'hip' of 'echt' (niet namaak) te zijn. Belangrijk hierin is de consumptie van ***authentieke muziek***, waarover de 'kennis over wat en waar' verspreid wordt via ***micro- en nichemedia***. Door de commercialiseringdruk is het behouden van een **undergroundstatus** aan weinig groepen gegeven, met uitzondering van die met een heel sterke ***'do it your self'*** -houding. De meeste muziek, die door jongeren aangewend wordt om zich te differentiëren van anderen, moet echter in de ***high-underground*** gesitueerd worden. Hier worden de grenzen van commercieel en alternatief, of mainstream en underground, afgetast.

Naast muziek en mediaconsumptie is ook een gedeelde smaak in uiterlijke stijl belangrijk voor het uitdrukken van sociale affiniteit. Ook het zich onderscheiden in ***uiterlijke stijl*** is door de commercialisering evenmin gemakkelijk. De ***betekenis*** van vele subculturele ***kledingcodes en artefacten is commercieel afgevlakt*** en ze worden ***voor iedereen beschikbaar*** gesteld. Ze worden ook ***aangewend door ouderen*** die een jeugdig imago willen behouden. Daarnaast maakt die ruime beschikbaarheid in relatie tot de laatmoderne fragmentatie van identiteit dat mensen meer gaan ***stijlsurfen***. Onderzoek laat wel toe te veronderstellen dat we in ***alternatief*** georiënteerde scenes (minimal), zeker wanneer het de underground betreft (Goa), een meer ***ascetische stijl*** of voddenlook kunnen verwachten. Hierbij aansluitend zagen we ook dat ze affiniteit hebben met ***geestelijke ascese en nomadisme***. In de andere scenes verwachten we een hyperkapitalistische ***stijl***, waarbij het in de 'Cutting edge' eerder om ***'up-market'*** en in de 'jumpscene' die overeenstemming vertoont met de 'hypermaterialistische stedelijke jongerengroepen', eerder om ***'massaconsumptie' merken*** zal gaan.

h) Culturele oriëntatie

Sociale affiniteit veruiterlijkt zich in culturele oriëntaties die kunnen afgeleid worden uit voorkeuren in de consumptie van media en muziek, waarbij een ***omnivoor*** cultureel consumptiepatroon en ***(high)underground muziek*** een ***hogere status*** hebben. We onderscheiden, op basis van een Vlaams en Nederlands scholierenonderzoek, vier permeabele groepen: ***hedonistisch/romantisch, viriel, alternatief en cultureel correcte of meerwaardezoekers***.

Aan de hand van de definitie die in de gebruikte onderzoeken gegeven wordt voor cultureel correcte media en muziekconsumptie, kunnen we geen duidelijke scene in het EDm-nachtleven vinden, aangezien zij volwassen cultuurproducten verkiezen. Maar in het gegentrificeerde nachtleven vinden we wel een groep die ***meerwaarde*** zoekt, in de vorm van ***materiële en culturele status***. De ***'Cutting edge'*** scene vertoont duidelijk affiniteit met 'camp' en is hierdoor sterk verbonden met de mainstream, die in 'camp' op een ironische wijze verheerlijkt wordt. Men probeert zich te onderscheiden door de consumptie van ***'up-market'*** en 'muzikale' nieuwigheden, met commercieel potentieel en een hedonistische ondertoon (***trendsetting***), waardoor kan verwacht worden hier zeker ook ***elementen van een romantische culturele oriëntatie*** te vinden.

Wat betreft de ***alternatieve groep***, ben ik zowel op zoek gegaan naar een scene die in de ***high-underground*** zit (maar aanleunt bij de underground) als een scene die nog een ***undergroundpositie*** heeft. Dat worden respectievelijk de ***minimal-*** en de ***goascene***. Omdat deze groep open staat voor vreemde muziek of rootsmuziek wordt een ***negatieve relatie tot racisme*** verondersteld.

Tenslotte werd een ***viriel*** georiënteerde scene gekozen, waar een vorm van hardcore EDm gespeeld wordt, meer bepaald ***jump***. Omdat ***'macho'***-waarden belangrijk zijn in deze groep en jongens meer etnocentrisch zijn dan meisjes wordt een ***sterke relatie met racisme*** verondersteld. De machohouding maakt dat men veel belang hecht aan ***'respect'*** en hierdoor mogelijk meer ***open*** zal ***staan voor geweld***. Dit soort jongeren zouden ook liever uitgaan in ***grote groepen.*** Deze voorkeuren maken dat er ***gemakkelijk conflicten*** ontstaan, die buiten het nachtleven doorleven. ***Veiligheidspersoneel moet daar extra waakzaam*** voor zijn. Er worden bijvoorbeeld ook ***metaaldetectors*** ingezet om wapendracht tegen te gaan. Daar staat tegenover dat er in dit soort groepen (cnf. Gabbers) een ***sterke vriendschapstructuur*** blijkt te bestaan. In andere EDm-scenes verwacht men de ***PLUR-filosofie*** nog terug te vinden. Hier zou een ***spel, van uitzonderlijke emoties en empathie centraal staan*** in de beleving van het nachtleven.

Omdat de viriele en hedonistische oriëntatie samen zouden vallen moest men de beschreven dimensies reduceren, en kan er verwacht worden dat er in de jumpscene ook ***elementen van de romantische oriëntatie*** zullen aanwezig zijn. Meer specifiek kunnen we verwachten dat de jongens eerder viriel en de meisjes eerder hedonistisch georiënteerd zullen zijn. Dit hangt samen met de vaststelling dat v***rouwen en mannen*** in de opvoeding, in hun peer-group en via de media, ***muzikaal anders gesocialiseerd*** worden. Hierdoor halen ze een ***andere soort status*** uit muziek. Meer ***vrouwen*** zijn hierdoor aangetrokken tot ***romantische (mainstream) clubs. Mannen domineren de underground***. Dit neemt niet weg dat er ook ***vrouwen*** zijn ***die wel belang hechten aan muzikale authenticiteit***, maar zij gaan dat dan extra benadrukken door afstand te doen van romantische vrouwen en zich te ***identificeren als 'één van de mannen'***. Ook omdat ***romantische en viriele jongeren*** een ***lage*** (univore) culturele ***status*** hebben, die gerelateerd is aan een ***instrumentalistisch mens- en maatschappijbeeld,*** wordt een ***sterke relatie met racisme*** verwacht.

i) Zelfcontrole

We zagen dat genot en plezier in de oudheid verbonden waren met zelfbeschikking en matigheid, maar dat dit in de loop der eeuwen vervangen werd door een ***moralistische etiquette***, die uitging van lotsbestemming en die in de twintigste eeuw vertaald werd in ***strafrechtelijke labels***. Volgens 'New deviance theorieën' vormen deze labels een ***'self fulfilling prophecy'***, omdat deze mensen erkenning zoeken bij gemarginaliseerde groepen. De gebruiken en gewoontes van de vroegere lagere sociale klassen zijn in de loop van de twintigste eeuw genormaliseerd. In de ***laatmoderne samenleving*** is het ***volgen van driften en lusten*** weer ***gerechtvaardigd*** en werden de concepten ***'zelfbeschikking'*** en ***'matigheid'*** geherwaardeerd. Het samenleven is daardoor veel minder gebonden aan een (aristocratische) etiquette, maar dat impliceert ook een grotere psychologische zelfcontrole. Deze ***paradox in de democratisering*** van het civilisatieproces noemden we een ***'controlled de-control of emotions'***. In de criminologie verwijst men in dit kader naar een ***'criminology of the self'***, waarbij mensen hun handelingen onder controle houden om niet tot een deviante groep te behoren. Bij druggebruik gaat het erom het evenwicht tussen productie en consumptie niet te verstoren en er dus voor te zorgen dat de ***socio-economische status niet wordt aangetast***.

j) Informele sociale controle

Zelfcontrole van druggebruik wordt bewerkstelligd aan de hand van informele sociale controlemechanismen. Omdat verschillende groepen andere normen en waarden hebben, zijn deze mechanismen afhankelijk van de

context of setting. Zelfcontrole vertrekt vanuit ***gesocialiseerde culturele recepten***. We zagen dat er in de vrije tijd '***wilde, temporary autonomous of time-out zones***' worden verbeeld waarin een zeker mate van controleverlies of een '***controled loss of controle***' gerechtvaardigd is. Zo is ***clubben een 'carnaval'***, wat betekent dat plezier, spel, het zichzelf laten gaan en ook intoxicatie, met ecstasy of andere dansdrugs, binnen die tijd en ruimte gelegitimeerd zijn, op voorwaarde dat er ***geen geweld*** gepleegd wordt of ***overlast*** wordt veroorzaakt. Wanneer druggebruik niet vanuit dit cultureel kader gerechtvaardigd kan worden, wordt dit verklaard als een pathologie of ondersocialisatie van het individu.

Zelfcontrole wordt ***aangeleerd*** in ***sociale relaties*** waarin ***gedragsvoorschriften (rituelen) en sancties (reacties)*** gecommuniceerd worden. Traditioneel zijn deze geïnspireerd door de culturele genderorde en worden ze in stand gehouden door sociale genderregimes. Zo wordt ***druggebruik bij vrouwen*** meer afgekeurd omwille van ***seksuele promiscuïteit, passiviteit en slachtofferrol*** (initiatie en bevoorrading van drugs door mannen) omwille van hun ***zorg- en moederrol (unfit mothers).*** Hiervan wordt door historische overlevering aangenomen dat het ***biologische of sociale predisposities*** zijn. Deze ideeën bekrachtigen de binaire tegenstelling tussen ***hegemonische mannelijkheid en nadrukkelijke vrouwelijkheid***, die gekenmerkt worden door ***cathaxis*** (seksuele spanning).

Associatie of het observeren van gedrag speelt een belangrijke rol in het sociaal leerproces, dat ***vergemakkelijkt*** wordt ***door gedeelde smaakvoorkeuren en*** gedeelde geïnternaliseerde culturele en sociale referentiekaders of ***sociale affiniteiten***, omdat mensen elkaar dan sneller begrijpen. Wanneer smaakvoorkeuren, bijvoorbeeld in muziek, zich ***sociaal en cultureel spreiden*** kunnen informele controlemechanismen van kleine groepen of subculturen, uitbreiden en een ***sociaal mechanisme voor zelfcontrole*** van illegaal druggebruik worden.

Tenslotte zagen we ook dat mensen hun druggebruik gemakshalve vaak aanpassen aan patronen die in een bepaalde situatie conventioneel zijn. ***Opportuniteiten*** zijn afhankelijk van het middel, de persoonlijkheid van de gebruiker en van de omstandigheden en condities waarin gebruikt wordt.

Uit verschillende studies kon afgeleid worden dat vrouwen en mannen in '***rave of club' scenes*** die nog sporen dragen van de originele ***PLUR-mentaliteit***, wat samenhangt met het gebruik van ***ecstasy***, elkaar op en rond de dansvloer ***anders seksueel bejegenen*** dan in scenes met een sterke viriele of een sterke romantische (mainstream) mentaliteit. Hier wordt ook ecstasy gebruikt, maar zouden traditionele seksuele verhoudingen domineren (inschikkelijk lustobject), net zoals in cafés, waar voornamelijk alcohol geconsumeerd wordt.

De persoonlijkheid van een gebruiker is ook onderhevig *aan* ***gendersocialisatie***. Zo heeft onderzoek aangetoond dat vrouwen doorgaans meer familiale druk (***strains***) ervaren dan mannen en op een andere manier met druk omgaan. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat dit een essentialistische visie op gender is. In een doorgedreven deconstructivistisch of postmodernistisch kader wordt de laatmoderne mens immers gekenmerkt door het reflexief aanwenden van identiteiten. Zo zullen vrouwen afhankelijk van de structurele regels en machtverhoudingen die eigen zijn aan een bepaalde situatie of sociale relatie gender op een andere manier negotiëren.

k) Formele controle

Verschillende deviante of criminele handelingen zijn in de hedendaagse samenleving genormaliseerd zolang ze zich afspelen in de sfeer van consumptie en vrije tijd, waarin het nastreven van genot gerechtvaardigd is. Strafbare handelingen worden niet meer systematisch opgespoord of bestraft, waardoor er grote verwarring heerst. We spreken in dit kader ook over een '***carnaval of crime***'. Omdat 'genot en plezier' een grote commerciële waarde hebben zijn er verschillende actoren of 'nodes' met eigen objectieven die een invloed uitoefenen op het beleid. Een staat kan niet toelaten dat zijn soevereiniteit wordt aangetast. Daarom gaat hij enerzijds van ***buitenaf controlemechanismen*** opleggen (repressie) en anderzijds van *binnenuit* onopvallende situationele controlenetwerken uitbouwen en bestaande situationele en technologische oplossingen bijsturen. Men rekent hierbij '***self governance***' in de vorm van '***private veiligheid***'.

Het beleid van buitenaf is gericht op het bewaken van 'veiligheid en overlast' en richt zich daarom vooral op groepen waar bepaalde handelingen in grote getale voorkomen. Maar bij het beleid van binnenuit spelen commerciële belangen een rol. In de ***economie van het nachtleven*** moet het concept 'veiligheid' dan ook veel ***ruimer*** gezien worden ***dan de private preventie van 'geweld en overlast'***. Het gaat om processen waarbij bepaalde populaties ingesloten en andere uitgesloten worden of om het ***uitbouwen van een bepaald clientèle***. Hierbij werd vastgesteld dat er zich een verschuiving manifesteert van een beleid dat uitging van een 'dreiging' naar een beleid dat uitgaat van 'beloften'. Dit manifesteert zich het sterkst in het gegentrificeerde nachtleven. Hieromtrent werd ook opgemerkt dat niet alleen privaat veiligheidbeleid voor een selectie van het publiek zorgt, maar dat men een bepaald clientèle ook aantrekt door de muzikale selectie, ***inrichting*** en het ***vermerken*** van clubs en feesten. De speciaal voor een ***'disk cultuur' ingerichte sociale ruimte (clubs) en speciaal georganiseerde evenementen*** zijn ***belangrijk*** voor de groepsidentificatie omdat ze uiting geven aan een gedeelde smaak.

Deel III: methodologisch kader

Hoofdstuk 1: Onderzoekspraktijk

1.1. Opzet

In de eerstvolgende paragraaf (§1.2) wordt de onderzoeksopzet toegelicht. Eerst worden de methodologische uitgangspunten die in het eerste deel van dit proefschrift werden bepaald kort herhaald (1.2.1). Daarna worden kort de doelstellingen van participerende observatie overlopen (1.2.2). Tenslotte worden de verschillende fasen van het onderzoek overlopen (1.2.3). In de volgende paragraaf (§1.3) worden respectievelijk de selectie van de onderzoekspopulatie (1.3.1), de selectie van settings (1.3.2) en de selectie van respondenten (1.3.3) uiteengezet. In de laatste paragraaf (§1.4) wordt eerst de gegevensverzameling (1.4.1) en daarna de gegevensverwerking (1.4.2) toegelicht.

1.2. Onderzoeksopzet

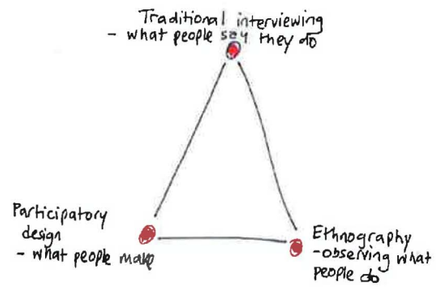
1.2.1. Verstandig eten

Dit proefschrift sluit aan bij postmodernistische visies op kennisverwerving, wat in de eerste plaats betekent dat er wordt van uitgegaan dat sociale fenomenen en structuren in een dynamisch en onophoudelijk discours gecreëerd worden. Dat discours wordt gekenmerkt door communicatie, aan de hand van symbolische bronnen die mensen binnen een cultuur of groep ter beschikking hebben (taal, afbeeldingen en acties). Een discours kan daarom alleen begrepen worden aan de hand van cultuureigen werktuigen. Vanuit poststructuralistische theorieën wordt er in dit proefschrift van uitgegaan dat mensen in sociale interacties gender, illegaal druggebruik en scenes 'doen'. Omdat het een verkennend onderzoek is, wordt vooral gekeken naar 'wat' mensen doen of welke symbolische bronnen het discours over gender, illegaal druggebruik en scenes inhoudt en minder naar 'hoe' mensen dat doen.

Voor de beschrijving van wat mensen in het EDm-nachtleven doen om lidmaatschap aan scenes, gender en illegaal druggebruik observeerbaar en rapporteerbaar te maken, werd geopteerd voor een subculturele etnografie, vanuit een mild etnomethodologisch en semiotisch perspectief. Er werd gezocht naar waarneembare uitingen die macht en effect hebben op of betekenis geven aan gender, illegaal druggebruik en scenes en naar vanzelfsprekende betekenissen die daar in een bepaalde groep of cultuur worden aan toegekend. Wanneer bepaalde connotaties van bijvoorbeeld muziek, stijl of houding tegenover druggebruik (bij vrouwen) veel voorkomen, kan dit wijzen op een spel van betekenisgevers of subcultureel kapitaal, aan de hand waarvan een scene zich onderscheidt van de 'mainstream' of grijze massa en andere groepen in het nachtleven.

Verschillende hedendaagse onderzoekers gaan ervan uit dat men, om de wereld uit eerste hand (*in the thick of things*) te kennen, er moet aan deelnemen. Als methode van onderzoek werd daarom geopteerd voor een subculturele etnografie aan de hand van participerende observatie. Etnografie houdt in dat de gegevens geïn-

terpreteerd worden in het licht van een breder cultureel of sociaal systeem of de idee dat delen van het verhaal pas significant zijn wanneer ze in de (gehele) context geplaatst worden (Douglas, 2002: 95-102). Vanuit een etnografisch kader, waarin cultuur gezien wordt als een dynamisch mechanisme, is wat mensen 'zeggen' immers pas echt interessant wanneer het kan getoetst worden aan wat mensen 'doen' of 'maken'. Daarom werd er geopteerd om (vrouwelijke leden van) een EDm-scene te 'observeren' in een natuurlijke setting, meer bepaald in clubs en op feesten.

Bron: Patty Seybold, Outside innovation [www] Outsideinnovation.blogs.com

Doorgedreven relativistische en puur etnomethodologische technieken voor kennisverwerving, zoals de postmodernistische etnografie en het gebruik van audiovisuele opnames en de 'disruptive' methode bij etnomethodologen, leken me niet aangewezen voor dit onderzoek. De postmoderne etnografie richt zich op het spel van woorden en betekenissen, dat zo sterk lokaal ingebed is dat het niet vanuit een constructionistisch kader kan begrepen worden. Het maken van opnames, dat bij veldwerk in nachtclubs en op feesten praktisch onmogelijk is, kan net als de 'disruptive method' de vanzelfsprekendheid van het handelen van mensen verstoren. Ik verkoos daarom 'verstandig te eten' en etnografische methoden aan te wenden die toelaten de resultaten in een ruimere maatschappelijke en sociologische context te plaatsen.

In tegenstelling tot puur etnomethodologisch onderzoek (dat zich niet inlaat met de constructie van sociale structuren) en in tegenstelling tot sceptische postmodernisten (die wetenschappelijke theoretisering beperken tot procedures die in situationele face-to-face relaties worden aangewend om de gerepresenteerde kennis te produceren), worden de resultaten van dit etnografisch onderzoek vanuit een 'constructivistische grounded theory' benaderd. Dit betekent dat de categorieën die aan specifieke cases uit het veld gekoppeld worden in verband worden gebracht met sociologische literatuur omtrent gender, illegaal druggebruik en scenes. Het nadeel van het bij aanvang theoretisch richting geven aan etnografisch onderzoek, is dat het gezichtsveld van de onderzoeker vooraf bepaald wordt. Hierdoor kunnen belangrijke cultuureigen aspecten van de bestudeerde deelcollectiviteiten over het hoofd gezien worden. Anderzijds biedt het een duidelijke structuur en houvast voor de onderzoeker die bij een 'etnografische grounded theory' benadering vaak nog moeilijk door de bomen het bos ziet. Om absolute uitspraken te vermijden wordt getracht beweringen te deconstrueren en worden andere interpretaties open gehouden, wat impliceert dat deze tekst niet af is en nooit af kan zijn.

De theoretische ideeën uit de probleemstelling zullen geconfronteerd worden met beelden of synthetische constructies die vanuit empirische aanwijzingen worden opgebouwd, met als doel het analytische kader en de waargenomen beelden zo goed mogelijk op elkaar af te stemmen:

"Men spreekt in dit geval ook van 'double fitting', een proces waarin deductie en inductie samenkomen tot 'retroductie', dat meestal progressief leidt tot verfijnde beelden van het maatschappelijke leven en meer gespecificeerde analyseframes" (Ten Have, 1996).

Een andere manier om de relatie tussen de theoretische ideeën en empirische aanwijzingen in dit onderzoek te beschrijven is het contrastpaar 'etic' en 'emic':

"Etic categorieën zijn in principe universeel relevant en worden voorgaand aan de analyse van specifieke gegevens uitgewerkt om vervolgens op afzonderlijke gevallen te worden toegepast. Emic categorieën, daarentegen, hebben betrekking op één specifieke cultuur en worden tijdens het onderzoek naar die cultuur 'ontdekt' [...] De traditionele taak van de etnograaf is door te dringen tot een emic wereld, om dan vervolgens een etic 'vertaling' daarvan aan een academisch publiek te presenteren." (Ten Have, 1996).

1.2.2. Participerende observatie

Participerende observatie is vooral nuttig wanneer weinig geweten is over het fenomeen, wanneer er belangrijke verschillen zijn in de visie van in- en outsiders of wanneer het fenomeen aan het zicht onttrokken is (Jorgensen, 2003:17-18). De keuze voor participerende observatie in dit onderzoek sluit aan bij het feit dat illegaal druggebruik (bij vrouwen) in EDm-scenes, zeker in België, weinig bestudeerd is. Daarnaast vervalt het maatschappelijke en academisch drugdiscours meestal in uitersten. Daardoor sluit het niet aan bij de beleving van vele jongeren. Tenslotte speelt illegaal druggebruik zich doorgaans af op specifieke locaties en tijdens de nacht, waardoor het beperkt zichtbaar is.

Participerende observatie is meer dan een methode, het is een primaire bron van sociaal wetenschappelijk onderzoek. De doelstellingen van observatieonderzoek kunnen in zes puntjes worden samengevat: (1) het fenomeen door de ogen van de betrokkenen zien (insiders view); (2) een beschrijving geven van een wereldlijke realiteit (wat gebeurt hier?); (3) de sociale en historische gesitueerdheid van kennis betrekken op de data en conclusies (contextualisme); (4) het procesmatige of de seriële opeenvolging van gebeurtenissen in het sociale leven weergeven; (5) een flexibele onderzoeksopzet hebben en (6) het vroege gebruik van theorieën en concepten vermijden, zodat de verkregen data overeenstemmen met de visie van de subjecten (Silverman, 2006:68).

(1-2) Eerst en vooral is het de bedoeling om het fenomeen door de ogen van de participanten te zien. Omdat het bij etnografisch onderzoek belangrijk is de 'emic world' te beschrijven, heeft men de woorden en betekenissen nodig die er door de deelcollectiviteit zelf aan gegeven worden. Bij het observeren en participeren is het daarom belangrijk dat de onderzoeker de interpretaties die mensen vaak 'achteloos' hanteren (hulpbronnen of resources) expliciet als onderwerp van studie in beschouwing neemt (topics). Dit betekent bijvoorbeeld dat men bestudeert hoe mensen bepaalde zaken wel of niet aan de orde stellen. In plaats van de eerlijkheid of werkelijkheid van een uitspraak in vraag te stellen of te beschouwen als ruis op de zuiverheid van het onderzoek, wordt de uitspraak zelf gezien als een deel van de bestudeerde realiteit. Het is best mogelijk dat ze niet representatief is voor de gehele deelcollectiviteit, maar ze kan niet liegen (Ten Have, 1996).

De troef van kwalitatief onderzoek om de interne geldigheid van de setting te garanderen, is dat de praktijksituatie als uitgangspunt wordt genomen en dat er geen veranderingen worden aangebracht in de setting. De methoden worden immers aangepast aan de praktijksituatie (Baarda, De Goede & Teunissen, 1997:99). Participerende observatie kan algemeen omschreven worden als een kwalitatieve methode waarbij voor de gegevensverzameling een relatie wordt opgebouwd met derden die gewoon verdergaan met hun normale activiteiten (Chamblis & Schutt, 2006:165). Het is een 'non obstrusive' methode, wat wil zeggen dat de onderzoeker zelf niet kan ingrijpen in het onderzoeksproces en moet afwachten tot het bestudeerde sociale fenomeen zich voordoet. Men manipuleert of stimuleert de objecten dus niet en volgt de 'flow' van de gebeurtenissen. Het is de bedoeling dat men gedrag en interacties kan waarnemen op dezelfde manier als zonder de aanwezigheid van de observator (Adler & Adler, 1994: 387; Pogrebin, 2003:19).

(3-4) Er moet een uitgebreide beschrijving geven worden die de lezer toestaat te begrijpen wat de normale gang van zaken in een bepaalde context is. De lokale context moet daarbij voldoende opengetrokken worden naar de bredere maatschappelijke context, wat in dit onderzoek zal gebeuren door een terugkoppeling aan constructivistische literatuur. Daarnaast moet informatie van één persoon getoetst worden aan kennis van andere leden tot er 'saturatie' of verzadiging in de antwoorden merkbaar is, zodat men de individuele betekenisgeving kan overstijgen. Voor de betrouwbaarheid van de analyse is het belangrijk dat de onderzoeksresultaten niet het gevolg zijn van toeval. Dit kan men tegengaan door systematisch herhaalde waarnemingen uit te voeren op verschillende tijdstippen zoals de seizoenen, die een invloed hebben op het nacht- en vrijetijdsleven. In de zomer bezoeken jongeren bijvoorbeeld meer openlucht EDm-feesten of festivals. Sommige clubs sluiten in de zomer ook hun deuren of verhuizen tijdelijk naar de kust of andere locaties. Het is belangrijk voldoende tijd in een setting door te brengen zodat duidelijk wordt welke verhoudingen, handelingen, structuren en regels de normale gang van zaken uitmaken. Het is ook belangrijk te participeren bij verschillende soorten gelegenheden die door de deelcollectiviteiten worden bezocht.

(5-6) De methodologie van de participerende observatie kenmerkt zich door een erg open structuur en moedigt de onderzoeker aan om het meeste te halen uit de mogelijkheden die zich in de desbetreffende situaties voordoen (Jorgensen, 2003:21). Participerende observatie heeft daarom een flexibel onderzoeksdesign, waarbij selectiemethoden en technieken voor gegevensverzameling en verwerking kunnen wijzigen. Het onderzoek verloopt in cyclisch iteratieve fasen van gegevensverzameling, gegevensverwerking en analyse. Dit betekent dat de gegevens verzameld en verwerkt worden in een op- en neerwaartse spiraal (=cyclisch) waarbij men heen en weer gaat tussen de verschillende onderzoeksstappen (=iteratief) (Baarda, De Goede & Teunissen, 1997). Flexibiliteit van de onderzoeksopzet heeft ook betrekking op de persoon van de onderzoeker, maar daar wordt in het laatste hoofdstuk op terug gekomen.

1.2.3. Onderzoeksfasen

Naast de voorbereidingsfase waarin het onderzoeksprobleem geformuleerd wordt en de rapportagefase waarin het onderzoeksrapport wordt samengesteld, kunnen we bij participerende observatie vier grote fases onderscheiden: de terreinverkenning, de beschrijvingsfase, de afstemmingsfase en de thematische fase (Wester, 1987:87). In de eerste fase' van unfocused observation' beschrijft men wat men ziet of wat er aan de hand is (Spradley, 1980:73-84; Jorgensen, 1989:83-85). De volgende fasen zijn dan gefocust op het grootste aantal fenomenen en worden gestaag selectiever tot alleen de specifieke fenomenen of culturele categorieën overblijven en het participeren meer op de voorgrond komt en versmalt (Marshall & Rossman, 1989:28; Spradley, 1980:122-129).

Concreet betekent dit dat, na het vaststellen van de basisprobleemstelling, een onderzoeksetting wordt gekozen waartoe dan toegang wordt gezocht, bijvoorbeeld via gate-keepers. Daarna moet men zichzelf als onderzoeker in de setting een rol aanmeten, waarna men start met goed rond zich te kijken, te luisteren en gegevens te noteren. Uit die gegevens worden door analyse hypotheses afgeleid. Deze worden dan op het veld verder getest, om uiteindelijk tot een theorie te komen (Boeije, 2006:78). Een onderzoeker streeft daarbij naar 'theoretische saturatie'. Dit wil zeggen dat men in het onderzoeksveld blijft tot men voldoende gegevens en informatie heeft om een degelijke theorie te bouwen. Wanneer men niets nieuws meer te weten kan komen in het onderzoeksveld is de onderzoeker 'verzadigd' en zal hij de onderzoekswereld normaal gezien verlaten (Flick, 2002:136).

In de volgende paragraaf wordt de voorbereidingsfase toegelicht, waarbij eerst de selectie van settings en daarna de selectie van gate-keepers en (sleutel)informanten aan bod komt. Naast het selecteren van settings, moest de participerende observatie in deze eerste fase ook een ruime beschrijving opleveren van de settings, in termen van stijl bij het publiek, muziek- en dansgenre, het commerciële imago van de club, de algemene houding tegenover druggebruik, evenals een beschrijving van dominante geslachtsverhoudingen en aanwezige vrouwbeelden. Op de gegevensverzameling en -verwerking, die doorloopt in de afstemmingsfase en de thematische fase, wordt in paragraaf 1.4 verder ingegaan. In het volgende methodologische hoofdstuk wordt stilgestaan bij gevoeligheden van de onderzoekspraktijk, zoals ethiek, subjectiviteit van de onderzoeker en de interne en externe validiteit.

1.3. Selectie van settings en respondenten

1.3.1. Onderzoekspopulatie

Bij participerende observatie wordt eerst een populatie bepaald waarover men uitspraken zal doen. Een populatie kan opgevat worden als de gehele groep waarin een onderzoeker geïnteresseerd is. Deze bestaat vaak uit mensen, maar kan ook bestaan uit organisaties, dingen, plaatsen, activiteiten,... In mijn geval gaat het om gebruikers van illegale drugs die lid zijn van een EDm-scenes. Het selecteren van een populatie gebeurt in drie stappen (Lecompte, Schensul & Schensul, 1999:109-112).

(1) Eerst moet men zich afvragen waarom men een bepaalde groep wil selecteren. In mijn geval is dat omdat ik meen dat EDm-scenes exemplarisch zijn voor de normalisering van illegaal druggebruik. Dit laat toe druggebruik te bestuderen los van traditionele aspecten, zoals armoede (slachtofferschap) en criminaliteit. Bij de selectie van een populatie spelen ook logistieke criteria een rol. Er moet immers rekening gehouden worden met de bronnen en middelen die voorhanden zijn qua budget, tijd en afstand. Men moet zich met andere woorden afvragen of en hoe (snel) een bepaalde populatie kan bereikt of omsloten kan worden en hoeveel dat gaat kosten (Lecompte, Schensul & Schensul, 1999:109-112; Buch & Staller, 2007:197).

Het budget voor mijn onderzoek was heel klein en bestond enkel uit de terugbetaling van gemaakte kilometers en een forfaitair bedrag voor eventuele toegangsprijzen en consummaties. Dat bedrag liet niet toe mensen te trakteren, wat wel een belangrijk middel is in het opbouwen van een vertrouwensband. Omdat ik bonnetjes moest hebben om de onvermijdelijke bijkomende sommen terug te kunnen vorderen, heb ik een deel zelf moeten investeren. Het is immers niet de gewoonte om aan de kassa of de bar van een club een bonnetje te vragen. Om de tijd en afstand die op weekendnachten moest afgelegd worden enigszins te beperken, werden EDm-clubs en -feesten geselecteerd die vanuit mijn woonplaats binnen het uur bereikbaar waren, maar ze moesten natuurlijk wel voldoen aan de hieronder uiteengezette criteria. Het criteria van een uur werd tijdens het veldwerk verschillende malen overschreden omdat ik op andere plekken soms meer mogelijkheden had tot gesprekken met bepaalde respodenten of omdat het bijwonen van bepaalde verderafgelegen evenementen belangrijk was binnen een scene. Tijdens het jaar veldwerk heb ik uiteindelijk alle Vlaamse provincies en het Brussels hoofdstedelijk gewest twee of meer keer bezocht.

(2) Ten tweede moet men een lijst opstellen van 'definiërende' criteria of karakteristieken die de leden van een groep moeten bezitten om in aanmerking te komen voor het onderzoek. Aansluitend moeten onderzoekers effectief op zoek gaan naar mensen of dingen die deze karakteristieken bezitten.

(3) Tenslotte zijn er nog de 'conceptuele criteria'. Deze hebben te maken met het principe van de saturatie. Bij het selecteren van de populatie moet men zich afvragen of er een voldoende aantal leden zijn met de karakteristieken die men wil onderzoeken (Lecompte, Schensul & Schensul, 1999:109-112). In mijn onderzoek werden groepen onderscheiden op basis van de EDm-muziek die men bij voorkeur in het nachtleven consumeert. Dit brengt mensen met regelmaat samen in bepaalde clubs of op bepaalde feesten, waar de groep kan bestudeerd worden. Concreet betekent dit dat respondenten regelmatige klant moesten zijn in clubs of op feesten waar een bepaald soort EDm-muziek gespeeld wordt. Het zoeken naar verdere karakteristieken die identificatie met een EDm-scenes illustreren maakte deel uit van het eigenlijke veldwerk.

1.3.2. Selectie van settings

Bij het selecteren van settings voor kwalitatief onderzoek moet vooral het doel van het onderzoek in acht genomen worden. In tegenstelling tot kwantitatief onderzoek waar de wetenschappelijke waarde afhankelijk is van een cijfermatige representativiteit, komt het er bij kwalitatief onderzoek op aan een setting te vinden waar er voldoende mogelijkheid is voor het bestuderen van de theoretische ideeën. Dit betekent dat er een beredeneerde of theoretische steekproeftrekking moet worden opgezet (Adler & Adler, 1994:380). Bij de terreinverkenning moet de etnograaf toegang verkrijgen tot 'interessante settings'. Dit zijn settings waar het fenomeen onder studie, in dit geval vrouwelijk illegaal druggebruik en lidmaatschap van EDm-scenes, een 'normale' gang van zaken is. Criteria voor de keuze van een locatie zijn toegangsmogelijkheden, de kans dat de fenomenen aanwezig zijn, de rol die je er als onderzoeker kunt aannemen, de mogelijkheid voor een relevante selectie van eenheden en de mate waarin je zelf bekend bent met de locatie (Marshall & Rossman, 1995: 51; Baarda, de Goede & Teunissen, 1997:72-74 & 103-129; Maso & Smaling, 1998:69-75).

Participerende observatie gebeurt meestal op een beperkt aantal locaties binnen een beperkte geografische afbakening (Billiet & Waege, 2008:319). Vaak bepalen geografische en andere praktische overwegingen de keuze. Het is verleidelijk om een setting te kiezen die gemakkelijk te bereiken is, waar een onderzoeker een invloedrijke contactpersoon is of waarvan hij zelf lid is. Maar wanneer de afstand te klein is bestaat er een risico 'to go native' en verliest de onderzoeker zijn (abstracte) objectiviteit. Wanneer de afstand te groot is, bestaat het risico dat de onderzoeker niet in staat is om de groep te begrijpen. De ideale plaats voor onderzoek is ook niet altijd beschikbaar. In dat geval moet de onderzoeker de beperkingen van de setting accepteren en ze van bij het begin noteren (Fetterman, 1998:479-488). Dat geldt ook voor eigenschappen van de onderzoeker zelf, zoals geslacht, leeftijd, ras of etniciteit, die een barrièrekunnen vormen bij het verkijgen van toegang tot een setting (Nachmias & Nachmias, 1996:286-287, zie ook deel II hoofdstuk 2). Verder moet men rekening houden met het tijdstip waarop een bepaalde probleemstelling zich voordoet (Mason, 2002:87-103).

Bij de selectie van de setting moet bepaald worden of men een 'single-site' onderzoek of een 'multi-site' onderzoek gaat doen (Buch & Staller, 2007:196). Omdat ik de aandacht wil vestigen op de enerzijds de normalisering van illegaal druggebruik en anderzijds op de diversiteit in EDm-scenes, werd gekozen voor onderzoek in multipele settings. Er bestaan verschillende manieren om zich als onderzoeker in verschillende settings te bewegen. (Neyland, 2008:67-70). In dit onderzoek worden enerzijds mensen gevolgd die zich in het EDm-nachtleven begeven, anderzijds wordt illegaal druggebruik bestudeerd in verschillende EDm-settings, die andere scenes aantrekken. Hoe meer een setting beantwoordt aan kenmerken die voortvloeien uit de onderzoeksvraag en die noodzakelijk zijn om een relevante setting te onderscheiden van een irrelevante setting, hoe groter de betrouwbaarheid om een gedegen antwoord te kunnen formuleren op de onderzoeksvraag (Neyland, 2008:74-75). De relevantie van settings voor dit onderzoek lag hem algemeen in het feit dat er EDm-muziek gespeeld werd en dat illegaal druggebruik er een 'normale' praktijk was. Omdat een van de weinige recente studies naar gender en illegaal druggebruik een onderscheid maakt tussen mainstream en underground EDm-clubs en feesten (Hutton, 2006) werd initieel gedacht twee scenes te bestuderen. Eén scene die sterk aanleunt bij de mainstream en één die aanleunt bij de underground.

In de verkenningsfase van het onderzoek verzamelde ik informatie uit EDm-micromedia en -nichemedia en had ik gesprekken met acht uitbaters en organisatoren van clubs en met een vijftal mensen die bij verschillende scenes betrokken zijn. Hieruit leerde ik dat een binaire benadering van het EDm-nachtleven in Vlaanderen en Brussel niet reëel is. EDm-muziek kan niet zomaar in de ene of andere categorie geplaatst worden omdat het landschap gefragmenteerd is en er een grote permeabele grijze zone is. Maar het werd ook duidelijk dat er ondanks de fragmentering wel muziekstijlen zijn die elkaar kruisen en er waren indicaties dat het publiek van bepaalde clubs gemeenschappelijkheden vertoont in taal, tekens en acties. Met deze gegevens keerde ik terug naar de literatuur en kwam zo bij nieuwe concepten over culturele oriëntaties bij jongeren en over commercialisering van muziek en de gentrificatie van het grootstedelijke nachtleven.

In de literatuur werd aangegeven dat viriele en romantische culturele oriëntaties ook als één groep kunnen gezien worden. Daarom werd gekozen hen in dezelfde scene te zoeken: de jumpscene. Omdat ik vooraf wist dat deze muziekscene verbonden was met de gabberscene of bredere hardcorescene, werd verwacht bij het publiek een overwicht aan viriele jongeren en daardoor ook sterkere hegemonische genderverhoudingen te vinden. Wat betreft de alternatieve groep werd snel duidelijk dat er een verschil is tussen high-underground EDm-clubs en underground EDm-feesten. Op basis van informatie uit de voorstudie werd de minimal technoscene als high-underground en de goascene als underground geselecteerd. Tenslotte wou ik ook een meer upmarket segment in het EDm-nachtleven bestuderen. Hierbij koos ik ervoor me op de cutting edge scene te richten, welke ik bij aanvang van het onderzoek een soort van meerwaardezoekers heb genoemd.

We kunnen verschillende soorten geschikte settings voor onderzoek onderscheiden: typische, kritieke en deviante locaties. Een typische locatie is een setting die als doorsnee of kenmerkend voor het studieobject wordt gezien. Een kritieke locatie bevat ongewoon veel informatie die nuttig is voor het onderzoek, terwijl een deviante locatie een contrast schept met de typische locatie (Chambliss & Schutt, 2003:171-173). Voor dit onderzoek werden typische locaties geselecteerd, namelijk clubs en feesten waar een EDm-scene uitgaat. Met uitzondering van de goascene'[1] die niet in clubs uitgaat, werd voor alle scenes contact genomen met de organisatie van een club. In een informeel interview werd bij de eigenaar of iemand van de organisatie getoetst of zij mijn indeling op basis van culturele oriëntatie geloofwaardig vonden. Tevens werd ook gevraagd of ik hun club als uitvalsbasis kon gebruiken en gratis toegang kon verkrijgen. In 'the Jump' kon dat niet vooraf gebeuren en heb ik bij mijn eerste bezoek aan de ingang een zeer uitgebreid gesprek gehad met een van de uitbaters die de verantwoordelijkheid draagt voor het deurbeleid. Hij onderschreef mijn benadering van zijn publiek als 'viriel en deels romantisch' en verleende me verder gratis toegang tot de club.

De selectie van uitvalsbasissen is in de loop van het onderzoek gewijzigd. Na een drietal maanden onderzoek verliet ik twee clubs. De minimal technoclub (Technik) werd verlaten omdat zij door haar populariteit erg veel bezoekers, maar een minder vast publiek aantrekt. In de club en via andere kanalen had ik ondertussen een netwerk van informanten opgebouwd dat voor een groot deel uitging in een andere (after)club (Kosmik). Ik ben nadien nog wel in Technik geweest, toen ik er met een informant had afgesproken. De Cutting Edge club 'Fabclub' werd enerzijds verlaten omdat er in het publiek relatief weinig Nederlandstaligen te vinden waren, behalve op speciale avonden die de ruimere scene aantrekken. Anderzijds bleek na enkele bezoeken dat ik lid zou

[1] Wat betreft de goafeesten werden verschillende 'party's' en 'festivals' bezocht.

moeten worden en hiervoor (met 50% reductie) een jaarabonnement moest betalen (190 euro), zodat de eigenaar niet elke keer voor mij moest instaan. Ik verplaatste me dan naar de club 'Trenddance'. Omdat ik deels mijn informanten volgde, kwam ik tijdens het veldwerk nog op talrijke andere locaties. Uiteindelijk werd in elke scene tien tot vijftien nachten geparticipeerd. Buiten het nachtleven had ik, op café en via de telefoon of internet, ook veel contact met sleutelinformantes en gate-keepers, waarvan de selectie zo meteen wordt toegelicht.

Omdat karakteristieken van de onderzoekssetting de resultaten van een onderzoek beïnvloeden is het belangrijk om aan de lezer zoveel mogelijk informatie mee te geven. De verhouding tussen culturen, sociale klassen, rassen en gender zijn belangrijke factoren, maar ook urbanisatie, acculturatie en andere historische processen kunnen unieke condities creëren die zeker vermeld moeten worden (Lecompte, Schensul & Schensul, 1999:287). Omdat het ontdekken van die karakteristieken deel uitmaakte van het onderzoek worden de empirische en theoretische inzichten die ik omtrent de geschiedenis, materiële context en culturele verhoudingen voor de geselecteerde scenes heb verzameld, pas bij de resultaten van het onderzoek toegelicht.

1.3.3. Selectie van respondenten

Opzet

De selectie van respondenten gebeurt bij participerende observatie aan de hand van niet-random technieken (selecte steekproef). Er werd gekozen voor een 'sneeuwbalsteekproef', waarbij je via een bepaalde respondent in contact kan komen met andere potentiële onderzoekseenheden. Deze methode wordt vaak gebruikt bij een onderzoek met een specifieke populatie (Baarda, de Goede & Teunissen, 1997:127). In dit onderzoek gaat het daarbij om (vrouwelijke) illegale druggebruikers die lid zijn van een EDm-scene. Er werd toegang gezocht tot scenes via gate-keepers, of mensen met een bevoorrechte postie in clubs, zoals personeel, vaste klanten en dealers. Daarnaast werden sleutelinformantes gezocht, die me bij hun vrienden en in hun ruimer netwerk introduceerden. Om te vermijden dat hun selectieve gezichtspunt in het onderzoek ging domineren heb ik ook met heel veel andere informanten gepraat (Wester, 1987:106).

Het selecteren van sleutelpersonen via contacten is niet altijd even makkelijk. Als onderzoeker ben je dan afhankelijk van de inzet van anderen. Daarom ging ik ook actief op zoek via andere kanalen. Ik maakte me lid van internetfora die aan verschillende scenes gerelateerd waren en kwam zo met een viertal vrouwen in contact. Daarnaast ben ik ook in de settings zelf beginnen te selecteren. Een veelgebruikte techniek hierbij is 'judgmental sampling'. Onderzoekers vertrouwen met andere woorden op hun eigen oordeel om, op basis van de onderzoeksvraag, de meest geschikte leden van een groep te selecteren (Fetterman, 1998:479-488). Ik stapte daarbij op mensen af en probeerde in een gesprekje te achterhalen of ze een interessante bron waren voor het verkrijgen van inzicht in het subculturele kapitaal en of ze mij in contact konden brengen met andere informanten. Soms waren meerdere gesprekken nodig vooraleer ik daar zicht kon op krijgen of gebeurde het dat een interessante persoon niet wou meewerken aan het onderzoek. Hierbij komen ook ethische aspecten aan bod, die in het volgende hoofdstuk nog teruggekomen.

Integratie

Onderzoekers bouwen tijdens hun observatie relaties op die moeten behouden blijven zolang de observatie duurt en moeten ze aldus ook onderhouden worden (Chambliss & Schutt, 2003:170-171). De integratie in de onderzoeksomgeving of onderzoekswereld moet daarom nauwgezet en langzaamaan gebeuren en verloopt meestal in vier fasen: een initiatiefase, een understandingfase, een aanvaardingsfase en een vertrouwensfase (Hong & Duff, 2002:192-194). Pas na enkele bezoeken aan een club of feest, waar initieel alles nog nieuw en bevreemdend was, werd het mogelijk om kennismakende informele conversaties met respondenten te voeren. Hierbij probeerde ik me voor zoveel mogelijk mensen op te stellen (big-net benadering). Ik probeerde me te mengen in het publiek door enerzijds met gate-keepers en met sleutelrespondentes op stap te gaan en anderzijds door alleen rond te lopen en met zoveel mogelijk mensen gesprekken aan te knopen. In de aanvaardingsfase veranderde die rol en werd ik meer een deelnemer dan een waarnemer. In de vierde fase of vertrouwensfase begonnen respondenten spontaan te reageren en ageren in mijn bijzijn. Pas dan werd ik echt betrokken bij de gewoontes en gebruiken en kon ik zeer gericht informatie verzamelen.

Criteria

Men kan de selectie van respondenten baseren op criteria of karakteristieken die de onderzoeker interesseren. Binnen deze techniek onderscheiden we verschillende soorten van selectiemechanismen (Lecompte, Schensul & Schensul, 1999:113-115). Wanneer men extreme of afwijkende gevallen selecteert, kunnen deze inzicht bieden in omstandigheden waarbij algemene uitspraken moeten worden genuanceerd. Men moet wel zien te vermijden dat dit soort respondenten de hoofdbrok van de onderzoeksresultaten uitmaken. Er is ook steeds het gevaar van overrepresentatie van de mening van dominante figuren in een groep of het 'leider-effect'. Wanneer te veel wordt afgegaan op informatie van mensen die een centrale plaats innemen in de gekozen locatie en er te weinig rekening gehouden wordt met de ervaringen van personen die een minder centrale of gemarginaliseerde plaats innemen, kan dit leiden tot elite-vertekeningen (Baarda, de Goede & Teunissen, 1997:70-82). In dit onderzoek werden voornamelijk typical cases geselecteerd, maar om de deconstructie te versterken sprak ik ook met extreme, unieke gevallen en mensen met een zekere reputatie.

Over de scenegrenzen heen is er een redelijke variatie in de steekproef van sleutelrespondenten, behalve voor klasse en etniciteit. Het overgrote deel van de respondenten waren blanke autochtone Vlamingen of Belgen uit de hogere of lagere middenklasse, zij vormen immers de grootste groep in de bezochte clubs en op feesten. die de grootste groep zijn de bezochte clubs en feesten. De jongste respondenten waren bij aanvang van het veldwerk zeventien jaar en de oudste waren tegen de veertig jaar. Enkele sleutelrespondentes hadden al kleine kinderen. Door deze variatie kunnen we stellen dat er in de volledige steekproef 'kritieke gevallen' zitten. Dit zijn respondenten die in een verschillend stadium van ontwikkeling verkeren, in dit geval de evolutie die men als druggebruiker of lid van een scene doormaakt naarmate men ouder wordt (Baarda, de Goede & Teunissen, 1997:70-82). Het was interessant een brede waaier aan leeftijden te hebben. Dat bood immers de mogelijkheid om, naast adolescenten, ook vrouwen met veel ervaring en vrouwen die reeds veel sociale verantwoordelijkheid dragen in beeld te brengen. Zo hoopte ik stereotiepe beelden over promiscue vrouwen en slechte moeders in perspectief te kunnen plaatsen.

Gate-keepers

Naast (sleutel)informanten zocht ik in de verkennende fase gate-keepers, of mensen die door hun positie in de scene de contacten met mogelijke (sleutel)informanten konden vergemakkelijken (Buch & Staller, 2007:201). In elke club had ik contact met iemand van de organisatie en soms ook met ander personeel, dat tijdens de nacht aanwezig was en contacten onderhield met de klanten. Daarnaast had ik in elke scene nog één tot drie gate-keepers, die ook belangrijke informatie bezaten over het subcultureel kapitaal en de sociale affiniteit binnen een scene. Alle gate-keepers waren mannen met uitzondering van de minimalscene waar ik één vrouwelijke gate-keeper had, die tevens ook sleutelinformante was. Ankie maakt al meer dan tien jaar deel uit van de lokale scene en kent daardoor overal in de stad en ook op verder gelegen feesten mensen. Ik ken Ankie al vele jaren, omdat we vroeger samen regelmatig uitgingen in de minimal technoscene. Het feit dat ik zelf vertrouwd was met deze scene had een invloed op mijn rol als onderzoeker. Het risico om zich te sterk te identificeren was immers groter, maar anderzijds had ik meer bagage die de toegang en contacten vergemakkelijkte.

In de jumpscene leerde ik bij mijn eerste bezoek aan 'the Jump!' twee dealers kennen. Het vertrouwen dat zij mij gaven zorgde ervoor dat ook andere jongeren vertrouwen in me kregen. Ook in de goascene leerde ik een dealer kennen die me dicht bij gebruikers bracht. Met hem kwam ik in contact via een andere gate-keeper, die ik via een stagiair leerde kennen. Hij was leraar in het beroepsonderwijs en tevens een wekelijkse goa'er en psychonaut (iemand die zeer gedreven en geïnformeerd allerlei drugs uitprobeert). Daarnaast ontmoette ik op een festival nog een andere wekelijkse goa'er, die vrachtwagenchauffeur was en vele mensen kende. In de cutting edge scene, speelde de vriend van een sleutelinformante een belangrijke rol. Björn, een architect, is een zeer sociaal figuur en heeft een zeer groot netwerk in de geselecteerde club en de lokale scene. Terzijde wil ik nog vermelden dat, naast de websites van clubs en EDm-media, gate-keepers belangrijke bronnen waren om op de hoogte te blijven van belangrijke feesten en evenementen in een scene.

Informanten[2]

Bij de selectie van informanten werd ervoor gezorgd een overwicht aan typische gevallen te hebben, maar er werd ook gesproken met experten (gate-keepers), extreme gevallen (waarop bepaalde karakteristieken heel sterk of heel weinig van toepassing zijn) en unieke gevallen (afwijkend van de dominante gang van zaken). Ook zij (re)produceren immers subcultureel kapitaal en kunnen iets vertellen over de rol van sociale affiniteit op betrokkenheid tot een scene. Wat typische gevallen waren stond vooraf niet echt vast. Het ging eerder om 'judgmental sampling', waarbij ik me liet leiden door kenmerken van betrokkenheid zoals: de frequentie van bezoek aan een scene of de mate waarin men zich vestimentair, in dansstijl en in houding tegenover druggebruik conformeerde met een scene. Door goed te kijken en met zoveel mogelijk mensen korte gesprekken te hebben, probeerde ik me in de beschrijvende fase een idee te vormen van de stijl en houding die in een scene 'normaal' worden geacht. Zo kon ik er bij het verdere verloop van het veldwerk over waken dat mensen die aan dit beeld voldeden genoeg betrokken werden bij de gegevensverzameling.

[2] Ik heb aan gate-keepers en informanten in het rapport geen schuilnaam gegeven, eventuele citaten worden gewoon aangeduid met het geslacht van de spreker en met de locatie waar en datum waarop het gesprek werd gevoerd. Uitzondering hierop zijn een paar jongens waar ik door eigen contacten of via sleutelrespondentes veel contact mee had.

Omdat er, ondanks de hoge prevalentie, rekening mee moet gehouden worden dat een deel van het EDm-publiek geen illegale drugs gebruikt, werd vooraf niet bepaald dat informanten zelf illegale drugs moesten gebruiken. Omdat het de bedoeling was een 'insiders' perspectief te bieden werd er wel op gelet dat de meeste informanten zichzelf in meer of mindere mate als lid van de bestudeerde scene zagen. Dat is niet zo moeilijk te achterhalen omdat je met zo een vragen interesse toont in de sociale identiteit die iemand op het moment dat je hem aanspreekt aan het bewerkstelligen is. Mensen bleken graag te praten over hoe vaak ze in de scene uitgingen en aan welke locaties en evenementen ze de voorkeur gaven. Omdat het onderzoek zich richt op vrouwen werd er ook opgelet dat zij meer gehoord werden.

Het leggen en onderhouden van contacten met sleutelinformanten en informanten uit hun netwerken vraagt veel tijd en inspanning. Om een band op te bouwen moest soms de voorkeur geven worden aan een bepaalde scene, waardoor het veldwerk in andere scenes achterop raakte. Daarnaast zijn er ook praktische aspecten die de integratie in een setting bemoeilijken. Het is immers moeilijk om in clubs of op raves gesprekken te voeren met mensen. Dat komt door de luide muziek, maar ook omdat mensen zich willen amuseren door te dansen of met vrienden te praten. Daarnaast zijn mensen vaak onder invloed van alcohol of drugs, waardoor ze zich moeilijker kunnen concentreren of erg zenuwachtig zijn. Soms krijg je ook net het omgekeerde. Mensen kunnen, meestal door de ecstasyroes, heel erg open zijn en later op de avond of bij een volgend bezoek wantrouwig zijn en je ontwijken. Zo heb ik in 'the Jump!' en 'Technik' verschillende meisjes gehad die in de ecstasyeufo-rie heel erg open en geïnteresseerd waren. Ze gaven me hun contactgegevens door en sommigen voegden me de dag nadien toe aan hun chatlist, waarna ze nog weinig van zich lieten horen en contacten in de scene vrij kort werden gehouden. Reden hiertoe was meestal dat ze zich nergens wilden toe verbinden of dat ze in hun club geen grote bekendheid wilden geven aan hun druggebruik, wat hen onvermijdelijk leek wanneer ze veel met mij gezien zouden worden. Het zoeken van informanten verliep niet in alle scenes even vlot. Er werd meer tijd geïnvesteerd in de jump- en minimalscene omdat de integratie daar sneller op gang kwam en het veldwerk nu eenmaal beperkt was tot één jaar.

Via mijn gate-keepers en sleutelinformanten (zie onder) kon ik in de goascene met veel mensen praten. Ik was ook zelf erg actief in het benaderen van mensen, wat vrij gemakkelijk verliep omdat veel mensen tijdens feesten op de grond zitten en graag met anderen praten. Omdat er minder gelegenheden waren om uit te gaan, kon ik er echter niet met evenveel mensen praten als in de jump- en minimalscene. Dit had enerzijds te maken met het feit dat veldwerk in de andere scenes al een groot deel van de tijd opslorpte, maar ook met verplichtingen aan de universiteit en met het feit dat de goascene vrij klein is. In de goascene kan men geen vaste uitvalsbasis kiezen, omdat er niet wordt uitgegaan in clubs. Er zijn wel wekelijkse goaparty's, maar het zijn er niet veel. Als je dus contact hebt met een groep kan het zijn dat ze soms een paar weken niet uitgaan (naar goafeesten) omdat die te veraf zijn. Hierdoor kom je vaker alleen en daardoor als buitenstaander op feesten, wat een andere rol impliceert.

In the cutting edge moest ik eerst van club veranderen en daarnaast werd ik geconfronteerd met het feit dat alle cutting edge clubs in de zomer de deuren sluiten. Er worden dan wel af en toe op andere locaties feesten van de clubs georganiseerd. Maar het publiek is daar minder standvastig, waardoor vooral eenmalige contacten kunnen gelegd worden. Omdat ik uiteindelijk maar een vijftal keer in de Trenddance kwam, kon ik weinig vaste contacten opbouwen. Dat bleek in deze scene algemeen ook heel wat moeilijker te zijn. Andere mensen zowel

binnen als buiten dit milieu bevestigden dat deze scene moeilijker toegankelijk is omdat er een bepaalde status vereist wordt, maar daar wordt bij de resultaten op teruggekomen.

Het resultaat was dat de integratie in de jump- en minimalscene veel beter was dan die in de cutting edge scene en de goascene. Voor deze twee scenes heb ik me maar in een kleine groep goed kunnen integreren. Ik kan geen getal plakken op hoeveel informanten ik tijdens mijn veldwerk sprak, maar dat zijn er algauw meer dan tien per avond. Men kan natuurlijk lang niet in elk gesprek tot relevante informatie voor het onderzoek komen. Relevante informatie verkreeg ik vooral van mensen waar ik in zeker zin een vriendschappelijke of kennisrelatie mee kon opbouwen. Hiervoor waren de netwerken en contacten van gate-keepers en sleutelinformanten erg belangrijk.

Sleutelinformantes

Sleutelinformantes zijn vrouwen die bereid waren me te laten participeren aan hun nachtleven en die naast de uitgaansnachten ook contacten met me onderhielden (via telefoon, e-mail en afspraakjes op café). Het was de bedoeling om via hen ingang te vinden in een scene en te kunnen aansluiten bij een groep, waarvan de (vrouwelijke) leden informanten konden worden, zodat interacties tussen druggebruikers van nabij bestudeerd konden worden. Sleutelinformantes werden gezocht aan de hand van 'typical case selection'. Deze vrouwen moesten een bepaald soort EDm-club of -feest met regelmaat bezoeken en er ook regelmatig illegale drugs gebruiken. Op regelmaat werd geen getal geplakt. Maar het moest voor de respondenten wel de belangrijkste (nachtelijke) uitgaansactiviteit zijn. Sommigen, vooral oudere respondentes, gingen niet meer wekelijks uit. Als ze uitgingen was dat bij voorkeur in een door mij bestudeerde scene. Wat betreft druggebruik had ik me voorgenomen geen druggebruikers te gebruiken van wie het sociale leven sterk ontwricht was, omdat zij geen 'typical cases' zijn in het EDm-nachtleven. Ik heb wel met enkele van deze vrouwen en mannen gesproken als informanten.

Mijn sleutelrespondentes krijgen in dit proefschrift een schuilnaam, om hun anonimiteit te beschermen. In de jumpscene waren al mijn respondentes nog scholier. Zij krijgen in de resultaten volgende pseudoniemen: Lies (17 jaar), Jen (18 jaar), An (18 jaar), Eva (17 jaar), Lara (18 jaar) en Lotte (18 jaar). In de minimal-technoscene verloor ik, door het veranderen van basissetting en omwille van persoonlijke gebeurtenissen in het leven van een van hen, na enkele maanden contact met drie respondentes. Reini (18 jaar) was studente, Nathalie (31 jaar) en Mira (30 jaar) werkten allebei. Verder waren er nog twee studentes: Iris (21 jaar) en Silke (23 jaar). De rest van de sleutelinformantes was al actief op de arbeidsmarkt: Ruth (25 jaar), Ankie (28 jaar), Ina (30 jaar), Monika (30 jaar), Lisa (35 jaar), Siska (38 jaar) en Vicky (40 jaar). In de goascene waren alle respondentes al economisch actief: Kiran (21 jaar), Lien (29 jaar), Nina (33 jaar), Esther (33 jaar) en Lieve (35 jaar). Dat was ook zo in de cutting-edgescene: Kim (23 jaar), Katrien (27 jaar), Grietje (29 jaar), Valerie (30 jaar), Evi (31 jaar), Leen (32 jaar) en Roos (34 jaar).

1.4. Gegevensverzameling en –verwerking

1.4.1. Gegevensverzameling

Methode

We zagen eerder al dat de gegevensverzameling in cyclisch iteratieve fasen verloop. Tussentijdse analyses leveren materiaal voor bijkomende gegevensverzameling, evenals voor het aanpassen van de probleemstelling. Bij de analyses wordt voor een inductieve methode gekozen, die uit vier stappen bestaat. Eerst worden de essentiële kenmerken voor een groep bepaald, waarna de kenmerken of topics gerangschikt worden. In een volgende fase worden deze kenmerken of klassen dieper onderzocht of getoetst in de setting waarna ze herschikt worden naar functie (Jorgensen, 1989:111-114).

Als men een specifieke plaats bestudeert, zijn de details over de setting onontbeerlijk voor de lezer. Men moet aangeven waarom de setting meer geschikt is om de studie uit te voeren dan andere. In de beschrijving moet worden meegegeven wat uniek is en welke kenmerken meeslepend en ongewoon zijn (Marshall & Rossman, 1995:50). De onderzoeker doet er daarom goed aan eerst de houding van leerling of nieuweling aan te nemen. Dat helpt bepaalde participatiefouten vermijden, zoals zich (onbewust en ongewild) niet houden aan de groepsregels. In deze beginperiode maakt de onderzoeker een soort 'sociale kaart' op van de omgeving en bepaalt hij verder zijn onderzoeksopzet (Swanborn, 1984:352). De eerste gesprekken gingen daardoor meestal over de bezoekersfrequentie. Ik taste ook af hoe individuele bezoekers verhoudingen en sociale praktijken die ik meende waar te nemen, ervaren.

Bij deze 'informele gesprekken' werd rekening gehouden met enkele methodologische richtlijnen. Vanuit een constructionistische benadering worden interviews gezien als een relatie waarin betekenissen genegotieerd en 'geco-construeerd' worden, waardoor het belangrijk wordt de structuur van gesprekken mee in rekening te nemen (Abell e.a., 2006:222). Informele interviews zijn als gewone conversaties, maar verschillen erin dat er een vaste 'vraag-antwoord structuur' aanwezig is, die echter niet vooraf wordt vastgelegd. Zo werd aangestuurd op luchtige of 'casual' gesprekken over alledaagse onderwerpen. Dit soort gesprekken laten toe een algemeen idee van de interesses, problemen en meningen van de insiders te verkrijgen (Jorgensen, 1989:85-87). Men moet respondenten ook aanmoedigen om verhalen duidelijk te maken. Vragen om herhaling en beschrijvende vragen of algemene verzoeken om informatie (over mensen, plaatsen, gebeurtenissen....) kunnen helpen om de informatie te structureren, te verifiëren en de tijd te nemen om ze te verwerken. Men raadt aan veel vragen te stellen over 'hoe' en 'wanneer' maar niet 'waarom', omdat dit afwijkt van wat werkelijk gebeurt en overgaat naar wat mensen zouden willen of denken (Jorgensen, 1989:85).

De mogelijkheid die een onderzoeker krijgt om vragen te stellen, is vooral verbonden aan het luisteren, want enkel dan kan men goede vragen stellen die een gesprek op gang houden en kan men een gesprek eventueel in een bepaalde richting te sturen. Vele vragen worden al beantwoord door gewoon te luisteren naar de insider zonder onderwerpen zelf op tafel te moeten gooien (Marshall & Rossman, 1989:28). Men moet niet enkel luisteren naar 'wat' gezegd wordt, maar ook naar 'hoe' het gezegd wordt en welke lichaamstaal er wordt gebruikt

(Kaluwich, 2005:16, Patton, 2002:290). Men moet wel waakzaam zijn, want gebaren kunnen, vooral cross-cultureel, verkeerd begrepen worden.

Men moet er ook rekening mee houden dat de geïnterviewde de onderzoeker op een bepaalde manier interpreteert, wat voor vertekeningen kan zorgen. Traditioneel wordt aanbevolen dat de onderzoeker zijn eigen persoonlijkheid buiten het gesprek houdt. Maar wanneer men zijn persoonlijkheid wel laat interfereren kan men 'reciprociteit' of meer 'betrokkenheid' verwezenlijken. Vanuit de feministische en culturele literatuur wordt dit aanbevolen als een goede strategie om verhoudingen zoals etniciteit of gender te bestuderen, omdat men ervaringen kan delen en verhalen kan oproepen. Onderzoek heeft ook aangetoond dat een gedeelde ervaring en het uiting geven aan een gedeelde culturele gender, klasse of etnische positie, zeer goed werkt in vrouw-vrouw interviewsituaties. Daarom is bij het luisteren inleving of 'self-disclosure' erg belangrijk waarbij, zoals in elke sociale relatie, gezocht wordt naar gedeelde kenmerken die communicatie vergemakkelijken. Dit noemt men ook wel rapport maken met de doelgroep (Buch & Staller, 2007:199). Men moet hier wel voorzichtig mee zijn, want sommige pogingen om overeenkomst of 'rapport' te verwezenlijken lopen af op een sisser, omdat ze net het tegenovergestelde effect hebben en juist de verschillen benadrukken.

Anderzijds kan men misschien nieuwere informatie verkrijgen wanneer men zich juist sceptisch of heel naïef opstelt (Abell e.a. 2006: 225). Ik stelde me (in eenzelfde gesprek) soms naïef op, bijvoorbeeld over druggebruik, en soms benadrukte ik gemeenschappelijkheden, bijvoorbeeld rond gendergerelateerde onderwerpen. Men kan betrokkenheid creëren door het taalgebruik van de respondenten over te nemen en door de eigen kennis over de setting en het fenomeen toe te lichten. Hierbij moet men er over waken niet zelf invulling te geven aan de antwoorden. Dit kan bedreigend overkomen en gesprekken doen afspringen. Soms kan ook de overduidelijkheid van het leeftijdsverschil naar boven komen in een gesprek en een gevoel van afstand creëren waardoor de respondent minder open wordt (Abell e.a. 2006).

Vooraleer in te gaan op enkele technieken die bij de gegevensverzameling werden aangewend, wil ik nog vermelden dat ik ook e-mails gekregen heb van respondenten en dat ik ook met mensen uit verschillende scenes op internetfora heb gecommuniceerd. Wanneer ik hun toestemming kreeg heb ik deze gegevens mee verwerkt. Daarnaast werd, voor het verzamelen van informatie over de geschiedenis van een scene, ook gebruik gemaakt van informatie uit micro- en mesomedia en uit de vooraf afgenomen interviews met organisatoren en mensen die sterk betrokken zijn tot één van de bestudeerde scenes. Er werd ook gezocht naar wetenschappelijke literatuur over de geselecteerde scenes, maar deze was zeer beperkt.

Technieken

Bij participerende observatie is het noteren van eigen indrukken, gevoelens en impressies van veldveranderingen erg belangrijk (Jorgensen, 1989:100). Om nadien bruikbaar te zijn moeten veldnota's goed gestructureerd zijn. Dat is niet altijd even makkelijk, zeker niet voor iemand met een slordig geschrift en een soms chaotische stijl zoals ikzelf. Ik heb geprobeerd enkele technieken uit de kwalitatieve methodologie zo goed mogelijk op te volgen, maar moet toegeven dat er niet altijd voldoende tijd was om heel secuur alle nota's volgens die richtlijnen uit te schrijven. Wat betreft de registratie tijdens de participaties, werd voornamelijk gebruik gemaakt van notitieboekjes en opnameapparatuur. Om de setting niet te verstoren wordt aangeraden geen nota's te nemen

in het bijzijn van respondenten. Zeker in het begin is het belangrijk om de fases van observaties kort te houden, teneinde niet overdonderd te worden met informatie (Kaluwich, 2005: 11-12), wat niet altijd gemakkelijk is gezien je enorm enthousiast bent en heel veel ziet en waarneemt. Tenzij ik me ergens in een hoekje rustig en weinig opvallend kon neerzetten, ging ik daarom regelmatig naar het toilet of soms eens naar buiten, waar ik recapituleerde wat er gebeurd was, wie ik had ontmoet, wat ik had gedacht, gezien of gehoord.

Soms sprak ik iets in op mijn iPod maar door de luide muziek in clubs en op feesten noteerde ik meestal mijn waarnemingen, gedachtes en gesprekken. Het noteren van gedachten helpt om later te herinneren hoe men aan bepaalde informatie kwam en waar verder moet naar geïnformeerd worden. Gesprekken noteerde ik door ze met keywords en pijltjes te reconstrueren. Dit om er nadien een zo juist mogelijke weergave van te kunnen geven in een schrijftaal die nauw aansluit bij de realiteit, wat we ook het 'verbatim' principe noemen. Het is hierbij belangrijk aandacht te hebben voor sleutelwoorden, trefwoorden en korte zinnen die de kern van een gesprek samenvatten en om je te concentreren op de eerste en de laatste opmerkingen (Kaluwich, 2005). Bij gesprekken noteerde ik ook vaak dingen, zoals 'nerveus', 'lief', 'geïnteresseerd', 'dialect', 'lachend', 'zat/ stoned /gespeedeerd /op xtc, 'kauwend' ..., die bij het aanschouwelijk maken van de waarnemingen moesten helpen om quotes te reconstrueren en hielpen om in de 'thick description[3]' de context van de ervaring te verduidelijken.

Wanneer ik na een nacht observeren en participeren naar huis ging, bekeek ik vluchtig even de nota's, legde dan mijn iPod met micro op het dashbord en begon al rijdend hardop de nacht chronologisch te reconstrueren, waarbij ik ook persoonlijke opmerkingen maakte. Eens thuis aangekomen ging ik, met de veldnota's bij de hand, hier nog mee verder. Er lag ook altijd een blocnote naast mijn bed, want de eerste uren lig je vaak nog te denken en schieten er je nog dingen te binnen. Tijdens de participerende observatie neemt men 'short notes', de nota's die in de auto of bij het thuiskomen worden toegevoegd, noemt men 'expanded notes'.

Omdat ik pas in de ochtend, meestal tussen zeven en negen uur, naar bed kon sliep ik de volgende dag tot in de namiddag. Wanneer ik opstond begon ik de nota's en opgenomen gegevens uit te schrijven in een soort van veldwerkdagboek op mijn pc. Vaak, zeker in het begin, had ik hiervoor acht uur of meer nodig, waardoor ik op maandag moest verdergaan met dit werk. In het dagboek werden ook aantekeningen gemaakt in verband met problemen en ideeën die tijdens het veldwerk naar boven kwamen (Silverman, 2006:284). Het interpreteren van verzamelde veldnota's is geen gemakkelijke taak. Men spreekt ook wel van 'the art of interpretation' (Denzin, 1994:500). Ook bij de onderzoeker is het weergeven van waarnemingen immers altijd een vorm van zelfrepresentatie, want wat wordt waargenomen wordt altijd gerepresenteerd vanuit hoe de onderzoeker het ervaart. Om een overwicht aan eigen interpretaties te vermijden, moet men voldoende andere mensen aan het woord laten die naast literatuur een legitimering vormen voor wat gesteld wordt.

Reflectie en introspectie maken deel uit van het veldwerk en indrukken en gevoelens zijn heel belangrijk om het verhaal begrijpbaar te maken voor de lezer en andere onderzoekers. Door eigen percepties en gevoelens op te nemen in de gegevens krijgt men een meer diepgaand beeld. Het laat ook toe de data kritisch te evalueren en te verduidelijken hoe eigen gevoelens en percepties een invloed hebben gehad op wat er werd geobserveerd. Zo kunnen er bijstellingen worden gedaan aan de interpretaties, vooraleer ze definitief aan uitspraken

[3] Daartegenover staat de 'thin description' die enkel ingaat op feiten onafhankelijk van intenties en omstandigheden.

van respondenten gekoppeld worden (Patton, 1990: 331). Men raadt aan om in het dagboek gebruik te maken van codes om aan te geven of het om een citaat, parafrasering, eigen (contextuele of theoretische) interpretaties of interpretaties van respondenten gaat en om de tijd aan te geven (Silverman, 2006:284). Persoonlijk heb ik geen gebruik gemaakt van codes. Ik heb altijd woordelijk vermeld of data overeenkwamen of in tegenspraak waren met eerder verkregen contextuele info, theoretische perspectieven of eigen interpretaties. Ook noteerde ik altijd van wie de info kwam en rond hoe laat en in welke situatie ik de gegevens verkregen had.

Voor de beschrijving van materiële kenmerken en sfeerkenmerken werd er gekozen om ook enkele foto's bij te voegen die de betrouwbaarheid en geldigheid, waar in het volgende hoofdstuk nog wordt op teruggekomen, kunnen verhogen (Maso, 1987). Het was echter helemaal niet zo gemakkelijk om in donkere settings waar mensen voortdurend bewegen goede foto's te maken. Daarom heb ik beroep gedaan op andere mensen. Zo had ik het geluk een jonge fotograaf te ontmoeten, die veel foto's maakt in de jump- en hardcorescene en me de toestemming gaf enkele ervan te gebruiken. In de andere scenes verkreeg ik enkele foto's via respondentes en maakte ik gebruik van foto's die gepubliceerd werden op voor iedereen toegankelijke internetsites. Ik noteer bij die foto's altijd de bron, maar wanneer dit de website van een club of feest zelf was werd wel een schuilnaam gebruikt, om de anonimiteit niet in het gevaar te brengen.

Groepsgesprekken

Omdat er weinig tijd was om veldwerk te doen heb ik, ter controle van mijn eigen interpretaties, besloten om op het einde van het onderzoek, per scene een vijftal sleutelinformantes samen te brengen voor een groepsgesprek. In de literatuur rond focusgroepen wordt aanbevolen voldoende variatie in respondenten te hebben om contrasterende opinies te kunnen bespreken en rekening te houden met sociale en culturele factoren en de mate waarin respondenten zich durven blootgeven (Morse, 1994:225-239; Swanborn, 1991:192; Krueger & Casey, 2000). In mijn onderzoek gaat het echter niet om focusgroepen in de strikte zin van het woord. Het waren eerder afrondende groepsgesprekken met sleutelinformanten, die mij toelieten verzamelde inzichten nog wat bij te stellen en letterlijke citaten te verzamelen (andere citaten zijn reconstructies van veldnota's).

Omdat het altijd vrouwen betrof die in dezelfde club of scene uitgingen en het gesprek daarover ging, had ik niet het gevoel dat de professionele posities van de deelnemers of andere factoren een invloed hadden op hoe door andere respondenten gereageerd werd (Morse, 1994:225-239). Daarbij komt nog dat de sommige vrouwen de meeste vrouwen in dezelfde clubs en soms samen uitgingen, waardoor er een vertrouwde sfeer was. Omdat het altijd sleutelrespondentes betrof die een grote interesse en openheid toonden voor mijn onderzoek had ik ook geen last van onaandachtige of onbetrokken respondenten. Met uitzondering misschien van de meisjes uit de jumpscene, die naar het einde toe moesten afspreken met hun liefjes die hen zouden komen halen (Morgan, 1998:13-16). Bij het bepalen van het tijdstip en het zoeken naar een accommodatie werd rekening gehouden met de mogelijkheden en wensen van de deelnemers (Krueger & King, 1998:44). Men moet zorgen voor een prettige atmosfeer waarin openlijk kan gesproken worden (Morgan, 1998;121-122). Daarom werd vooraf eerst over koetjes en kalfjes gepraat (small talk) en werden de groepsgesprekken soms onderbroken om naar het toilet te gaan of even over wat anders te praten (Barbour & Kitzinger, 1999:11). Ik voorzag ook altijd eten en drinken en wat sfeerverlichting.

1.4.2. Gegevensverwerking

De gegevensverwerking, die tot een automatische reductie van het materiaal leidt, begint zodra de eerste veldnota's zijn genomen en bestaat uit twee luiken. Eerst is er de transcriptie of de schriftelijke weergave van het onderzoeksmateriaal, waarin alles wordt opgenomen wat de onderzoeker belangrijk acht om mee te nemen bij de analyse. De categorieën die hierin ontwikkeld worden, moeten gezien worden als een manier om gegevens te groeperen en weer te geven. Het biedt mogelijkheid tot thematische discussie over de data, zodat onderlinge inhoudelijke samenhang tussen de concepten duidelijk wordt en eventueel verder onderzoek kan worden gedaan (Spencer, Ritchie & O'Connor, 2003:205). De onderzoeker tracht de problemen en concepten te identificeren, die kunnen helpen om de data die verzameld zijn in een bepaalde situatie te verstaan. Het gaat er in deze fase vooral om dat het materiaal geordend wordt. Het doel is tot een goed op te bergen en goed toegankelijk bestand van bewerkte gegevens te komen (Bachman & Schutt, 2001:309-317).

Naarmate het onderzoek vordert, worden dan relaties tussen categorieën duidelijk zodat meer structuur kan worden aangebracht. Een classificatiesysteem ontwikkelt zich langzaam, omdat men het veld met een open houding wil benaderen (Wester, 1987:83). In het begin vermijdt men het gebruik van theoretische concepten en laat men inzichten uit de data opborrelen. Bij 'grounded theory' worden de gegevens eerst open gecodeerd waarbij ze worden opgedeeld, vergeleken en in categorieën worden ondergebracht, die bij een constructivistische benadering aansluiten bij de 'sentisizing concepts'. Initieel worden die concepten dan overlopen om er, door middel van vrije associatie, betekenisvolle sociale concepten aan toe te kennen. Die worden dan in een volgende fase gesorteerd en gesynthetiseerd tot categorieën, die de sociale aard van de beschreven interactie of het fenomeen duiden (Baarda, de Goede & Teunissen, 1997:120-121; Marvasti, 2004:85-88; Boeije, 2005:63-78).

Bij het open coderen worden de data in fragmenten opgedeeld die gelabeld en onderling vergeleken worden. Dit helpt om de gegevens te reduceren en overzichtelijk te maken en om de data te thematiseren (Boeije, 2005:85-98). De lijst met open codes moet nadien axiaal gecodeerd worden. Dit is de aanzet naar de tweede fase of de inhoudelijke ontwikkeling van categorieën. Hierin worden de open codes eerst gecontroleerd, door na te gaan of ze de fragmenten voldoende dekken. Zo worden hiaten aangeduid en kunnen eventuele nieuwe of betere categorieën bepaald worden. Dan worden de categorieën vergeleken en in clusters of patronen met subcodes (treenodes) samengebracht en wordt gezocht naar indicaties voor die onderverdeling. Vervolgens wordt gekeken of de fragmenten de categorieën waar ze onder staan voldoende beschrijven. Dit geeft richting aan het veldwerk waar nu kan worden op zoek gegaan naar specifieke gevallen. Men gaat hiermee normaal door tot er verzadiging optreedt in de antwoorden en geen bijstelling van de begrippen meer nodig is. In een laatste fase worden de gegevens gestructureerd. Dit wil zeggen dat de relaties tussen categorieën geverifieerd en beschreven worden door ze selectief te coderen. Hierbij wordt de kerncategorie systematisch vergeleken met andere categorieën (Boeije, 2005:98-105). Dit proefschrift is verkennend van aard en bevat heel veel beschrijvende gegevens. Wat betreft de interpretatieve gegevens is daardoor voor vele categorieën geen saturatie bereikt. Het is dan ook niet mogelijk een verklarende theorie te formuleren. Hieronder wordt kort toegelicht hoe de analyse conreet werd uitgevoerd.

Transcriptie

Voor de transcriptie maakte ik gebruik van het verwerkingsprogramma NVivo. Bij aanvang onderscheidde ik drie grote categorieën of bomen, die elk een paar brede takken kregen (tree-nodes): onderzoekservaring, veldwerk en een categorie voor specifieke gegevens van en over sleutelinformanten en gate-keepers. In deze laatste categorie verzamelde ik per persoon alle observaties, afschriften van elektronische communicaties en uitgeschreven gesprekken.

Bij onderzoekservaring waren er twee takken: methodologische en theoretische nodes. Theoretische nodes waren bedenkingen die ik maakte bij wat ik zag of hoorde, bijvoorbeeld een terugkoppeling aan ideeën uit de literatuur of persoonlijke aanbevelingen voor verdere studie. Methodologische nodes hielden vooral verband met mijn rol als onderzoeker. Bijvoorbeeld of mensen (meteen) wisten wie ik was en wat ik deed, of ze het onderzoeksopzet (probeerden te) begrijpen en hoe ze erop reageerden. Methodologische nota's waren belangrijk voor het toetsen van ethische aspecten, zoals in hoever mijn probleemstelling relevant geacht werd, of men mijn aanwezigheid aanvaardde, of men vrijwillig meewerkte en of men erop vertrouwde dat ik hen of de scene geen schade zou berokkenen of hun anonimiteit zou schenden. Op deze aspecten wordt in het volgende hoofdstuk dieper ingegaan.

Bij de categorie 'veldwerk' maakte ik een onderscheid tussen gegevens over de locatie, gegevens over wat mensen doen en gegevens over hoe mensen aan iets betekenis gegeven. Bij locatie werd onderscheid gemaakt tussen materiële context, organisatorische context en een aparte categorie voor het deur- en drugbeleid. Ook voor de categorie 'wat' werden bij aanvang slechts brede categorieën opgesteld (consumptie, activiteiten, uiterlijke stijl,) die later werden onderverdeeld in thematische subcategorieën. Bij de categorie 'hoe' werden culturele verhoudingen (gender, klasse en etniciteit), houding tegenover illegaal druggebruik (en andere vormen van deviantie) en houding tegenover scenes, als initiële concepten aangewend. In alle categorieën werd ook steeds een subcategorie 'andere' opgenomen, waarin fragmenten werden geplaatst die niet meteen in één of meerdere van de categorieën pasten.

Inhoudelijke categorieën

In tegenstelling tot de thematisch categorieën uit de transcriptie verliep de ontwikkeling van inhoudelijke categorieën, met elk hun eigenschappen, verder handmatig. De belangrijkste reden hiervoor is dat ik onvoldoende kennis heb van verwerkingsprogramma's. Ik volgde wel een dag een cursus en las handleidingen. Zo leerde ik basishandelingen die relevant waren voor het maken en vergelijken van nodes, maar meer complexere toepassingen kon ik me door gebrek aan tijd niet eigen maken. Uiteindelijk kan een computerprogramma ook nooit de creatieve kant of het denken van de kwalitatieve onderzoeker overnemen, men moet alle bewerkingen zelf doen.

Als onderzoeker moet je de gedragscategorieën duidelijk omschrijven. Je kan bij gedrag op de frequentie, de duur en de intensiteit letten. Voor de frequentie kan je gebruik maken van de event of time sampling methoden (Welke gebeurtenissen komen wel voor, welke niet? Welk gedrag komt wel of niet voor in een bepaalde tijdsperiode?). Voor beoordeling van de intensiteit wordt weleens een rating scale gebruikt, er wordt een oordeel gegeven (Baarda, de Goede en Teunissen, 1997: 175-177). Na de beschrijvende fase heb ik alle 'nodes' uitgeprint en doorlopen. Dat herhaalde ik nog enkele malen omdat de beschrijving in mijn onderzoek nooit

helemaal ophield. Bij het doorlopen van de nodes werden er ook hier en daar al theoretische concepten tussen haakjes bijgezet. Maar ik noteerde vooral over welke aspecten ik informatie had en of die informatie van één of meerdere (sleutel)informanten kwam.

Op basis daarvan werden nieuwe categorieën opgesteld, die verder werden onderbouwd met veldwerk, wat uiteindelijk leidde tot de brede structuur van de hoofdstukken waarin de resultaten worden toegelicht. Voor elke scene werden de relevante passages in deze structuur geplakt en tot een tekst verwerkt, zodat hiaten in het verhaal duidelijk werden. Dat gebeurde in een gewoon Worddocument, omdat ik dat persoonlijk makkelijker werken vond. Het was noodzakelijk de scenes uit elkaar te halen omdat niet overal over dezelfde onderwerpen (evenveel) informatie werd verzameld. Wanneer bepaalde concepten in een scene naar boven kwamen, probeerde ik ze te toetsen binnen die scene en ook in andere scenes. Omdat het veldwerk beperkt was in tijd, ben ik daarbij echter vaak niet tot saturatie kunnen komen.

Na het veldwerk werd per scene, op basis van bewijs en tegenbewijs voor de ontwikkelde concepten, een uitgebreid rapport opgesteld waarin de (te) losse eindjes werden weggelaten. Daarna werden alle theoretische inzichten eveneens in een eindrapport gegoten, waarvan verslag wordt gemaakt in deel twee van dit proefschrift. Deze inzichten werden dan voor een laatste keer naast de verwerkte data gelegd. Dit leidde, door het gebrek aan saturatie, tot een sterke reductie van de rapporten uit de verschillende scenes. Het eindresultaat ervan komt in deel drie van dit proefschrift aan bod. In deel vier wordt op basis van de resultaten uit de verschillende scenes een reflectie gemaakt met betrekking tot het onderzoeksdoel en wordt een samengevat antwoord op de onderzoeksvragen geformuleerd. Eerst wordt in het volgende hoofdstuk nog ingegaan op validiteit en betrouwbaarheid, de ethiek en de rol van de onderzoeker.

Hoofdstuk 2: Kwalitatieve gevoeligheden

2.1. Opzet

In dit hoofdstuk wordt eerst (§2.2) ingegaan op de intersubjectiviteit (2.2.1). Deze wordt aan de hand van de begrippen betrouwbaarheid (2.2.2) en validiteit (2.2.3) uiteengezet. Daarna wordt ingegaan op de onderzoeksethiek (§2.3). Hierbij worden eerst enkele ethische valkuilen (2.3.1) en nadien enkele ethische richtlijnen (2.3.2) besproken. Tenslotte wordt nog ingegaan op enkele aspecten met betrekking tot de rol van de onderzoeker (§2.4), die zijn positie (2.4.1) en houding (2.4.2) in het onderzoeksveld moeten verduidelijken.

2.2. Validiteit en betrouwbaarheid

2.2.1. Intersubjectiviteit

De mogelijkheden van participerende observatie zijn beperkt tot de studie van interagerende, face tot face groepen. Grotere of niet interagerende groepen kunnen niet bestudeerd worden. Bij participerende observatie is de onderzoeker ook het meetinstrument. Hij maakt immers een persoonlijke selectie en bepaalt welke setting zal bestudeerd worden, welke rol hij erin gaat spelen en welke informanten, gesprekspartners en gebeurtenissen worden waargenomen en gerapporteerd. Door de geringe generaliseerbaarheid en subjectieve selectiviteit van de onderzoeker komen de 'validiteit' en de 'betrouwbaarheid' van het onderzoek in gevaar (Swanborn, 1984:352-355). Die begrippen kennen een kwantitatieve of meetbare definitie die weinig bruikbaar zijn in kwalitatief onderzoek omdat ze objectiviteit beogen. In het eerste deel van dit proefschrift werd reeds vermeld dat kwalitatieve methodologen daarom eigen meetstaven en een aparte ethiek ontwikkeld hebben.

Sommige auteurs maken geen onderscheid tussen validiteit en betrouwbaarheid en spreken van intersubjectiviteit. De centrale eis hierbij is dat een uitspraak altijd weerlegbaar moet zijn of op juistheid moet gecontroleerd kunnen worden. Men kan daarom geen normatieve of non-informatieve informatie gegeven die enkel een waardeoordeel van de onderzoeker inhoudt. Een tweede vereiste is precisie in de beschrijving van het onderzoeksobject en de resultaten. Ten derde is er verantwoording, wat inhoudt dat de gevolgde procedures worden verduidelijkt zodat het onderzoek ter controle door anderen zou kunnen worden overgedaan (Swanborn, 1991). Hiervoor worden er in de literatuur verschillende tips gegeven. Enkele belangrijke richtlijnen worden hieronder kort besproken, maar daarbij wordt in zover dat mogelijk is wel een onderscheid gemaakt tussen betrouwbaarheid en validiteit. Betrouwbaarheid slaat dan meer op de reproduceerbaarheid van het onderzoek en validiteit op de relevantie ervan.

2.2.2. Betrouwbaarheid

Betrouwbaarheid van onderzoek duidt de mate waarin resultaten niet afhankelijk zijn van toevallige omstandigheden en personen of de mate waarin de resultaten herhaalbaar zijn wanneer het onderzoek op een ander moment of door een andere onderzoeker wordt overgedaan. Traditioneel onderscheidt men drie soorten betrouwbaarheid: 'quixotic', 'diatronic reliability' en 'synchronic reliability'. Deze laatste soort betrouwbaarheid is

het best toepasbaar op sociale wetenschappen omdat de sociale realiteit nooit constant kan zijn en men dus nooit 'diatronic' betrouwbaarheid kan bewerkstelligen (Kirk & Miller, 1986:41-59). Omdat kwalitatief onderzoek de subjectiviteit als een onmiskenbaar element van kennis ziet, gaat men er ook vanuit dat elke onderzoeker enigszins andere resultaten zou verkrijgen, zelfs wanneer men bij exact dezelfde mensen onderzoek doet (Bloor & Wood, 2006:148; Silverman, 2006:283).

Er moet een verschil gemaakt worden tussen interne en externe betrouwbaarheid van onderzoek. Externe betrouwbaarheid gaat erom dat andere onderzoekers tot gelijkaardige resultaten kunnen komen. Interne betrouwbaarheid gaat erom dat verschillende onderzoekers het eens zijn over de conclusies van een onderzoek. Men kan bij externe validiteit vijf probleemzones worden aangeduid. De status van de onderzoeker en de mate van verbondenheid tot de setting, de informanten, sociale situaties en condities en de analytische constructies en premissen. Daarom probeer ik de aangewende criteria en keuzes zo goed mogelijk toe te lichten in dit methodologisch kader (Lecompte & Goetz, 1982:37-40). Wat betreft interne betrouwbaarheid moeten onderzoekers vanuit dezelfde resultaten tot dezelfde conclusies komen. Men moet het eens zijn over de beschrijving of de samenstelling van de gebeurtenissen, niet zo zeer over de frequentie ervan. Lecompte en Goetz (1982:41) beschrijven daar verschillende strategieën voor.

In dit onderzoek werd ervoor gekozen de onderzoeksgroep te laten meewerken, om eigen interpretaties aan hun ervaringen te kunnen toetsen. Dat werd gedaan door nauw samen te werken met sleutelinformantes waarmee op café, thuis en later in groep mijn inzichten werden geëvalueerd. Op enkele gevoeligheden hierbij wordt bij het titeltje over interne validiteit nog teruggekomen. De mogelijkheid om eigen bevindingen te vergelijken met gelijkaardig onderzoek waren eerder beperkt. Tenslotte wordt aangeraden zoveel mogelijke rauwe data te behouden zodat het onderzoek door iemand anders kan worden nagedaan. Hoe ver men hierin gaat is afhankelijk van persoon tot persoon en van de wijze waarop de gegevens verzameld en verwerkt worden. Mijn veldnota's waren vooral krabbels waaraan alleen ikzelf uitgeraak en mijn velddagboeken zijn zo diepgaand dat ze veel gegevens bevatten die de integriteit van de informanten in gevaar kan brengen. Daarom werden alleen de geanonimiseerde data behouden, maar daar wordt in het titeltje over ethiek (2.3.3) op teruggekomen.

2.2.3. Validiteit

Validiteit betreft een vraag naar relevantie of de relativiteit van het onderzoek voor de maatschappij. De vraag of we de dingen vanuit de beschikbare gegevens juist benoemen, of dat ze valide zijn, is niet minder belangrijk in kwalitatief onderzoek dan in andere situaties waarbij we ons als mens een oordeel vormen (Marvasti, 2004:113). De beoordeling van validiteit dient te gebeuren op basis van geloofwaardigheid, noodzakelijkheid en bewijs. Men maakt een onderscheid tussen externe en interne validiteit. Intern slaat op de mate waarin de conclusies in overeenstemming zijn met de sociale realiteit of de data. Externe validiteit of generaliseerbaarheid betreft de mate waarin conclusies ook geldig zijn voor gelijkaardige populaties en locaties die niet bestudeerd werden (Lecompte & Goetz, 1982:43).

Externe validiteit

Externe validiteit kan in sociaal wetenschappelijk kwalitatief onderzoek maar in geringe mate bewerkstelligd worden. Het moet daarom voldoen aan een vergelijkbaarheids- en vertaalbaarheidseis. Men moet met andere

woorden de karakteristieken van een fenomeen weergeven zodat vergelijkbaarheid mogelijk wordt. Lecompte en Goetz (1982:49-51) benoemen vier factoren die daartoe kunnen bijdragen. Men moet resultaten selecteren die kunnen vergeleken worden, want in kwalitatief onderzoek zijn er vaak ook heel wat resultaten die uniek of specifiek aan een groep zijn en dus alleen interne validiteit kunnen kennen. Men moet ook rekening houden met de mate waarin bepaalde resultaten afhankelijk zijn van de context en dus in een andere context niet kunnen waargenomen worden. Er zijn ook historische effecten. Bepaalde fenomenen hangen immers samen met de voorgeschiedenis van een groep of cultuur. Tenslotte zijn er ook conceptuele invloeden mogelijk. Het gebruik van abstracte termen, generalisaties of betekenissen kan verschillen qua tijd, setting en populatie.

Interne validiteit

Interne validiteit beslaat de mogelijkheid om tot juiste conclusies te komen, wat makkelijker haalbaar is in kwalitatief onderzoek. Over het algemeen heeft de participerende observatie een hoge interne validiteit aangezien onderzoekers gedurende een zeer lange periode samenleven met hun onderzoekssubjecten en ze daardoor goed leren kennen. Door als het ware deel te worden van de collectieve groep kan de onderzoeker de 'native taxonomy classificaties' weergeven. Daarnaast leert de onderzoeker wat de normale omgang is met personen binnen een specifieke populatie waardoor hij beter de gewone manier van leven in een bepaalde setting kan weergeven. Participerende observatie vraagt een constante zelfsturing en zelfreflectie. Hierdoor onderwerpen de onderzoekers hun eigen handelingen en interpretaties aan een constante introspectie, stellen ze in alle fasen van het onderzoek zichzelf vragen en evalueren ze zichzelf (Lecompte, Schensul & Schensul, 1999, 276-278).

Desalniettemin kunnen we ook enkele gevoeligheden i.v.m. de interne validiteit van etnografisch onderzoek aanduiden. Om de interpretaties van de onderzoekssubjecten zo goed mogelijk te begrijpen moet de onderzoeker zich herpositioneren en in de wereld van de participanten plaatsen. Deze herpositionering impliceert dat men toegang moet krijgen tot de leefwereld van de betrokkenen: hun routines, activiteiten, bezorgdheden, percepties en relaties. Alleen zo kan men antwoorden krijgen op bepaalde vragen en inzicht verschaffen in bepaalde emoties en gedachten van respondenten. Daarom is het belangrijk een vertrouwensrelatie op te bouwen met respondenten. Maar bij onderzoek naar natuurlijk gedrag moet de impact van het onderzoek minimaal blijven, zo niet komt de (interne) validiteit in het gedrang. Een respondent mag niet te veel stilstaan bij het feit dat er een onderzoeker aanwezig is. Omdat de onderzoeker een vertrouwensrelatie opbouwt met zijn onderzoekssubject moet hij er zich van bewust blijven dat de mogelijkheid bestaat dat respondenten na verloop van tijd kunnen evolueren tot zakenpartners of zelfs vrienden. Dit is niet aangewezen omdat het de interne validiteit sterk kan beïnvloeden (Hammersley, 1990:57-64). Op enkele specifieke gevoeligheden in verband met de rol van de onderzoeker wordt in 2.4 teruggekomen.

Begripsvaliditeit

Begripsvaliditeit is de zekerheid dat men wel onderzoekt wat men wil onderzoeken en dat de gestelde vraag wel relevant en bruikbaar is voor de geselecteerde groep en setting. Het heeft betrekking op het theoretische begrip waarmee het onderzoek een verklaring wil geven voor het bestudeerde fenomeen. In de literatuur wordt het gebruik van tegenbewijs, validering door respondenten en triangulatie aangeraden om de begripsva-

liditeit van kwalitatief onderzoek te vergroten. Bij 'triangulatie' en 'respondent validation' kunnen echter enkele kritische kanttekeningen gemaakt worden.

Validiteit kan in kwalitatief onderzoek verbeterd worden door te zoeken naar tegenbewijs voor de theorie. Het komt er met andere woorden op neer een beter of meer diepgaand begrip te krijgen van het onderzoeksobject eerder dan een meer accuraat begrip (Bloor & Wood, 2006:147-148). Daarom is het belangrijk te werken volgens een cyclisch iteratief proces, waarbij eerst open, daarna axiaal en dan selectief data worden verzameld en verwerkt en waarbij steeds de postmodernistische premisse van deconstructie in het achterhoofd wordt gehouden. Zeker bij een 'grounded theory' benadering is het belangrijk dat men als onderzoeker actief deviante gevallen, die niet in het analytische model passen, zoekt en aankaart (Marvasti, 2004:114).

Bij 'respondent validation' tracht men classificaties die respondenten in werkelijke gebruikssituaties aanwenden te voorspellen (1), of men voorspelt de antwoorden van respondenten op hypothetische cases (2), of men geeft het onderzoeksrapport of de resultaten aan de respondenten en noteert hun reacties (3). Silverman (2006:290-291) noteert drie problemen. Allereerst wijst hij erop dat je van respondenten niet zomaar kan verwachten dat ze de sociologische en analytische taal van een onderzoeksrapport begrijpen en dat ze er interesse in hebben. We zagen eerder, bij de beslissing om het begrip scenes te gebruiken, al dat mensen handelen 'in the thick of things' en dat men niet kan verwachten dat zij afstand doen van hun 'in de wereld zijn' om op een analytische manier hun handelingen te evalueren (Allen, 2007). Verder is respondent validation volgens Silverman alleen mogelijk als het beeld overeenkomt met het 'self-image' van de respondenten. Daarom heb ik bij het bespreken van mijn interpretaties met respondenten steeds getracht dit in een 'normaal' gesprek te verwezenlijken, waarin zij spraken als lid van een scene en mij niet als onderzoeker maar als vriend uit die scene beschouwden. Hierop wordt in de paragraaf over de rol van de onderzoeker nog teruggekomen.

Triangulatie betekent het aanwenden van verschillende theoretische of methodologische invalshoeken. Zo worden in dit proefschrift verschillende theorieën aangewend om inzicht te verwerven in het fenomeen gender en dansdruggebruik. Maar doorgaans wordt het begrip gebruikt om het gebruik van verschillende methoden te duiden. Methodologisch kan triangulatie slaan op de data, op de methode of op de onderzoekers (Boeije, 2005: 152). Om de integriteit van haar of zijn gegevens te verzekeren gebruikt de etnograaf een variatie van methoden en technieken (Fetterman, 1989: 41-42). Hierbij wordt ervan uitgegaan dat men dichter bij de waarheid komt wanneer de data en conclusies van verschillende methodologisch opgezette studies overeenkomen. Dit kan best mogelijk zijn in natuurwetenschappelijk onderzoek, maar in sociaal wetenschappelijk onderzoek is de kennis die men verkrijgt afhankelijk van het perspectief (Silverman, 2006:291).

In een analyse van methodologische literatuur over kwalitatief en kwantitatief onderzoek tonen Waldorf en Massey (1999) aan dat het gebruik van meerdere methoden, wat onmiskenbaar een belangrijk onderdeel uitmaakt van de etnografie, vaak verkeerdelijk gezien wordt als 'methodologische triangulatie'. Ze besluiten dat er vele misleidende en niet gevalideerde uitspraken worden gedaan in de naam van triangulatie. Dit gebeurt omdat het gebruik in de sociologie geen enkele overeenkomst vertoont met de betekenis van 'triangulatie' bij het afnemen van 'surveys', waar het is bedoeld om de 'validiteit' of reflectie van de werkelijke situatie te garanderen. Deze idee is gebaseerd op de overtuiging dat er een waarheid bestaat buiten de waarnemer en uit zich

vooral in 'convergentie' en 'volledigheid', die enkel bereikbaar zijn vanuit een positivistische of metafysische epistemologie.

Massey en Waldorf stellen hiertegenover dat voorstellingen die aan de hand van verschillende methoden en gegevensbronnen werden afgeleid niet open staan voor vergelijking die moet leiden tot een wetmatig of oorzakelijk inzicht. Ze bestaan naast elkaar in hun eigen sociale realiteit. Het toetsen van causale verbanden is bij veldonderzoek, in casu participerende observatie, dan ook praktisch uitgesloten (Swanborn, 1984:356). Ik heb er daarom voor gekozen de gebruikte methoden (informele gesprekken tijdens de participerende observatie, (groeps)interviews met gate-keepers en sleutelinformantes en visuele data, zoals foto's, flyers, websites) niet als een vorm van triangulatie te beschouwen. Deze data werden niet geanalyseerd om tot een verklaring van het fenomeen 'gender en illegaal druggebruik in EDm-scenes' te verklaren. Het zijn enkel constitutieve elementen die toelaten het fenomeen te beschrijven.

2.3. Onderzoeksethiek

2.3.1. Ethische valkuilen

Uitbuiting en misleiding

Analyse van empirisch onderzoek heeft verschillende ethische valkuilen geïdentificeerd, waardoor de subjecten slachtoffers worden van de wetenschap (Marvasti, 2004:133-143; Silverman, 2006:317-329). Er werd aangetoond dat sommige onderzoekers respondenten hebben uitgebuit, bijvoorbeeld door hen een medische behandeling te beloven die ze uiteindelijk niet kregen of door zich als onderzoeker in een groep te integreren zonder zijn positie bloot te geven (Marvasti, 2004:135). Silverman wijst erop dat men er zich bewust moet van zijn dat 'underdog groups' waartoe men makkelijk toegang krijgt doorgaans ook erg kwetsbare groepen zijn, zelfs wanneer ze de aandacht van wetenschappers verwelkomen. Die groepen worden vaak formeel onder controle gehouden, wat met de 'top dogs' zeker niet het geval is. De etnograaf die subculturen bestudeert, spint dus garen uit groepen die zichzelf het minst goed kunnen beschermen tegen of afschermen van publieke aandacht en overheidsaandacht (Silverman, 2006:318). Omdat ik werkte in publieke plaatsen waar illegaal druggebruik genormaliseerd is, denk ik dat dit in het kader van mijn onderzoek geen gevaar inhoudt. Wat betreft het misleiden werd rekening gehouden met ethische richtlijnen die in het volgende titeltje (2.3.2) worden besproken.

Identificatie van subjecten

Een andere belangrijke valkuil is de identificatie van subjecten. Wat een onderzoeker schrijft over respondenten kan voor die mensen zelf soms erg confronterend zijn. Het kan ook zijn dat ze zich misbruikt, onbegrepen of ontmaskerd voelen. Het is daarom belangrijk dat men als onderzoeker geen assumpties maakt over wat subjecten verwachten of willen en dat men de informatie die mensen geven in zijn sociale context plaatst (Silverman, 2006:321). In het kader van mijn onderzoek bestaat dit gevaar meer voor gate-keepers en (key)informants en voor mensen in hun directe vrienden- of kennissenkring, dan voor respondenten die ik eenmalig en sporadisch sprak. Gewone informanten worden in de resultaten nauwelijks geciteerd en hebben ook geen naam gekregen. De anderen kregen wel een schuilnaam en worden soms meermaals geciteerd in het onderzoeksrapport. Maar

net als bij informatie van andere respondenten gaat het steeds om informatie die inzicht biedt in narratieven en symbolen die belangrijk zijn voor identificatie met de scene en dus niet om aspecten van hun persoonlijkheid.

Verbroederen met groepen waar men een afkeer van heeft

Een volgende valkuil, of eerder moeilijkheid, is het verbroederen met groepen waar men een afkeer van heeft of een hekel aan heeft. Het is bijvoorbeeld moeilijk de idee van 'empowerment', waarop elk kwalitatief onderzoek zou moeten gebaseerd zijn, te steunen wanneer men onderzoek doet bij extreemrechtse en gewelddadige groepen. In dit geval is het belangrijk dat men goed nadenkt over waarom men het onderzoek doet en wat men wil bereiken. Een belangrijk doel om onderzoek in dit soort groepen te doen, is intellectuele flexibiliteit of het afzwakken van een wij/zij denken en van wit/zwart beelden. Zo heeft onderzoek op basis van narratieven in racistische groepen aangetoond dat zij zichzelf als slachtoffers zien en niet als agressors (Silverstone, 2005:321).

Dat ik geen afkeur had voor de groepen die ik bestudeerde werd in de inleiding al verduidelijkt. Maar naast hun druggebruik en het feit dat ze uitgaan in EDm-clubs en feesten hadden mensen natuurlijk ook nog andere kenmerken, die ik soms sterk en soms niet kon appreciëren. Het gevoel 'professioneel' bezig te zijn of 'aan het werk te zijn' was voor mij echter een goede reden om me open te stellen voor de ideeën en waarden van respondenten. Ik zag het als mijn taak hun ervaringen bloot te leggen en hun motivaties te leren kennen en had er daardoor geen probleem mee mijn eigen opvattingen even aan de kant te schuiven. Dit betekent niet dat ik mensen naar de mond praatte. Ik maakte gewoon duidelijk dat mijn visie er niet toe deed of dat ze op andere informatie gebaseerd was, die minder relevant is dan de informatie die informanten mij konden geven.

Dubieuze overeenkomsten

Tenslotte is er de valkuil betrokken te raken bij dubieuze overeenkomsten, waarbij men iets (vaak geld) geeft voor de medewerking (of tijd) van respondenten, wat dan de enige motivatie tot medewerking wordt (Silverstone, 2005:322-323). Bij mij bestonden de incentives vooral uit traktaties tijdens het uitgaan of op café, wat eigenlijk deel uitmaakte van het uitbouwen van een vriendschapsrelatie, want ook ik werd door respondenten getrakteerd. Na afloop van het onderzoek heb ik wel achttien vrouwen, waar ik erg nauw mee samengewerkt had en zonder wie het onderzoek nooit gelukt was, verrast met een FNAC-bon. Voor de jongste voorzag ik een gsm-kaart met een waarde van tien euro. Dit was niet vooraf beloofd en werd zeer sterk gewaardeerd, al zei iedereen dat ik dat echt niet had moeten doen. Voor mijzelf was het echter een hulpmiddel om de veldwerkfase duidelijk af te sluiten.

2.3.2. Ethische richtlijnen

Informed consent

Informed consent is een centraal begrip in bijna alle ethische richtlijnen voor sociaal wetenschappelijk onderzoek. Dit betekent dat de onderzoekssubjecten het recht hebben: te weten dat ze bestudeerd worden (1), te weten waarover het onderzoek gaat (2) en te weten dat ze zich op elk ogenblik uit het onderzoek kunnen terugtrekken (3). Dit betekent dat men: aan de subjecten informatie over het onderzoek moet geven aan de hand

waarvan ze kunnen beslissen of ze willen meewerken (1), duidelijke informatie moet geven die begrijpelijk is voor de subjecten (2), ervoor moet waken dat de medewerking vrijwillig gebeurt (3) en dat men, wanneer de subjecten niet competent zijn om een beslissing te nemen, men toelating vraagt aan een proxi (Silverman, 2006:324).

Duidelijke informatie: voldoende informatie geven helpt om de respondenten op hun gemak te stellen, zodat ze uw rol als onderzoeker aanvaarden (Kaluwich, 2005). Ik heb goed moeten nadenken hoe ik aan respondenten begrijpelijk kon uitleggen waar het onderzoek over gaat. Eerlijkheidshalve moet vermeld worden dat ik bij de eerste observatie een paar keer het deksel op de neus kreeg omdat ik er niet in slaagde me duidelijk uit te drukken. Dat had deels te maken met het feit dat ik met Franstalige mensen te maken had, maar vooral met het feit dat ik niet goed genoeg voorbereid was. Bij de selectie van settings en gate-keepers had ik ruim de tijd om mijn motivaties en onderzoeksdoel toe te lichten. Maar in het nachtleven moest dat veel sneller gaan. De muziek staat te luid en mensen hebben geen zin in een lang gesprek met een wildvreemde die een saai en academisch verhaal komt vertellen over gender, zelfcontrole van illegale drugs en subculturele identificatie. Daarnaast schrikken mensen nogal wanneer je zegt criminoloog te zijn of meteen zegt dat je onderzoek doet naar druggebruik. De gehele opzet of de doelstelling van het onderzoek uitleggen is niet altijd nodig of mogelijk, maar het minste dat je kan doen is vertellen dat je inspiratie nodig hebt om een boek te schrijven (McNeil & Chapman, 2005:101). Daarom had ik de keer nadien mijn onderzoek in drie zinnetjes samengevat, die ik in een soort introductie-interview omzette. Afhankelijk van de situatie werd dat wat aangepast maar, na mijn naam bekend gemaakt te hebben, verliep dat ongeveer zoals hieronder wordt voorgesteld. Bij de laatste vraag benadrukte ik ook de ethische uitgangspunten die verder in deze paragraaf besproken worden.

[(1) Ik kom hier eigenlijk omdat ik een boek aan het schrijven ben over 'elektronic dancescenes'. Ga jij (hier) vaak uit ...? ... (2) Er is over mijn onderwerp wel al geschreven, maar dan gaat het vooral over hoeveel drugs er gebruikt worden, terwijl ik wil onderzoeken of er verschillende scenes bestaan met eigen gewoontes en gebruiken. Ken jij andere scenes? (3) Ik ben eigenlijk vooral geïnteresseerd in vrouwen omdat zij bijna nooit het onderwerp uitmaken van onderzoek over uitgaan of over druggebruik. Daarom praat ik met zoveel mogelijk mensen/vrouwen om te horen hoe ze hun nachtleven ervaren. Vind je het ok als ik in het kader van mijn boek af en toe eens een praatje kom slaan?]

Vrijwillige medewerking: het vrijwillig meewerken aan een onderzoek kan in gevaar komen wanneer mensen het gevoel hebben dat ze moeten meewerken om iets te bereiken of wanneer men zijn rol als onderzoeker verborgen houdt (Marvasti, 2004:135-136). Zo gebeurde het bijvoorbeeld dat ik aan gate-keepers of key-informants, die zelf goed op de hoogte waren en duidelijk instemden met deelname aan het onderzoek, aanbood met me mee te rijden en dat er nog vrienden van hen ook meekwamen. Bij een van die keren viel me hierbij op dat een meisje zich niet echt op haar gemak voelde, omdat ze wist wat mijn status was en ze er argwanend tegenover stond. Een andere keer haakte een meisje zelfs af omdat ze bang was dat ik haar zou 'uithoren'. Dit soort onzekere situaties kwam soms ook voor wanneer ik met gate-keepers of key-informanten op café of bij hen thuis afsprak, terwijl ook nog andere vrienden uit de scene aanwezig waren. Ook door in een club of op een feest aan te sluiten bij een groepje waar mijn gate-keepers of key-informanten bij stonden, deden dit soort situaties zich voor. Het vergt dan veel inlevingsvermogen en sociale gevoeligheid om te bepalen wat de volgende stappen zullen zijn en hoe men zich als onderzoeker gaat opstellen.

Wanneer mensen op de hoogte waren van mijn rol als onderzoeker bleef men ofwel opvallend stil en afzijdig, ofwel begon men me uit te vragen. Afhankelijk van de situatie sprak ik die mensen op een andere manier aan. In het eerste geval begon het doorgaans met een introductiezinnetje zoals: "Wij hebben elkaar nog niet ontmoet of nog nooit gesproken, maar je hebt misschien al gehoord wie ik ben?". Waarna ik mijn onderzoek toelichtte. Hierbij viel op dat de gate-keepers en (key)informants zich vaak in mijn verhaal mengden om hun deelname tegenover de anderen te rechtvaardigen, waarbij ze soms rechtstreeks de anderen aanmaanden ook deel te nemen. Dat was enerzijds gemakkelijk voor mij en dat is ook wel wat de functie van een gate-keeper, maar anderzijds communiceerden ze niet altijd de juiste informatie waardoor ik nadien moest corrigeren.

In de wagen, op café of bij iemand thuis waren de anderen altijd al op de hoogte gebracht van mijn status, maar in een club niet, dus daar was het extra belangrijk de mensen snel in te lichten. Er is natuurlijk wel een grens aan het toestemming vragen (Marvasti, 2004:136). Een algemeen uitgangspunt is dat wat mensen in publieke plaatsen doen door iedereen kan en mag geobserveerd worden. Zo zat ik af en toe op café met respondenten waarvan er een paar regelmatig in de toiletten verdwenen. Een van hen was dealer en was er open over dat hij cocaïne ging snuiven, maar anderen spraken niet tegen mij. Dit verbiedt mij echter niet in mijn rapport te vermelden dat verschillende mensen van die groep vrijdag in de vroege avond begonnen met snuiven. Hetzelfde geldt voor publieke uitspraken, maar het is niet altijd even makkelijk te bepalen wat daar wel en niet toe behoort.

Zo heb ik heel wat tijd doorgebracht op internetfora rond EDm-scenes, met als doel subcultureel kapitaal (van vrouwen) over muziek en stijl te verzamelen. Om deel te kunnen nemen aan dit soort fora moet men zich inschrijven en daarbij heb ik altijd mijn echte naam gebruikt en in mijn 'status' (identificatiefiche) duidelijk vermeld waar ik werkte en waarover mijn onderzoek ging. Iedereen kan zich echter inschrijven en op vele fora kan je de berichten ook lezen zonder je in te schrijven, wat ik zelf echter wel altijd heb gedaan. Wanneer mensen reageerden op mijn status of rechtstreeks contact met me zochten, heb ik niet gevraagd of ik de informatie die ze op fora plaatsten mocht gebruiken. In de lijn van een voorbeeld aangehaald door Silverman (2006:333) is dit naar mijn mening verantwoord omdat ik bij dit soort informatieverzameling geen persoonlijke informatie, maar alleen informatie over subcultureel kapitaal weerhield. Wat betreft e-mail en persoonlijk chatverkeer met gatekeepers en (key)informants, werden deze vooraf ingelicht dat ik de informatie zou gebruiken voor het onderzoek.

Ik heb in mijn onderzoek geen 'written consents' van respondenten verkregen. Dat is immers niet mogelijk in kwalitatief onderzoek dat gebruik maakt van participerende observatie, waarbij men vooraf geen idee heeft in welke richting de probleemstelling gaat verlopen. Men weet ook niet vooraf met wie en met hoeveel mensen men gaat spreken (Marvasti, 2004:141-142). Interviews zijn altijd informeel en nemen vaak de vorm aan van een gewoon gesprek, zodat het erg raar zou zijn om opeens met een formulier op de proppen te komen. Dat zou argwaan wekken en de rol van participant volledig verstoren. Van de gate-keepers heb ik wel e-mails waarin ze meedelen te willen meewerken aan het onderzoek. Dit soort e-mails heb ik ook van de key-informants die achteraf deelnamen aan de feedbackgesprekken, welke volledig op tape werden opgenomen. Omdat er nooit een officiële 'written consent' werd opgesteld en de verkregen gegevens gebaseerd waren op een vriendschaps- en vertrouwensrelatie met één onderzoeker, werd beslist om na afloop van het onderzoek alle opnames en veldnota's te vernietigen en enkel de uitgebreide tussenrapporten te bewaren, die volledig geanonimiseerd zijn.

Bij een groepsgesprek is het belangrijk dat respondenten omwille van hun deskundigheid geselecteerd worden en dat ze hun toestemming geven nadat ze goed geïnformeerd zijn (Baarda e.a., 2001:164). Daarom heb ik de sleutelinformantes elk apart en persoonlijke gecontacteerd. Dit deed ik door het doel van het onderzoek nog eens te expliciteren, ook al waren de vrouwen al op de hoogte van de probleemstelling. Daarnaast werd vooral het doel en verloop van de focusgroep toegelicht. Steeds vermeldde ik ook dat het gesprek zou opgenomen worden om er betekenissen en illustratieve 'quotes' uit te halen. Hierbij wees ik erop dat anonimiteit gegarandeerd zou worden door namen te veranderen en door elementen uit de gesprekken, die de identiteit van een persoon of club/feest zouden kunnen blootgeven, te verwijderen. Ik herhaalde dit ook nog eens bij het begin van het groepsgesprek, waarbij ook werd aangegeven over welke ruime topics we opeenvolgend zouden praten (Krueger & King, 1998:45).

Bescherming van de deelnemers

Men moet de fysieke, sociale en psychische integriteit van de respondenten beschermen (Lipson, 1994: 335). Zelfs wanneer respondenten vrijwillig deelnemen, zijn ze zich niet altijd voldoende bewust van het potentiële gevaar van deelname. Dat kan te maken hebben met het soort vragen dat wordt gesteld. Zo kunnen gesprekken over negatieve aspecten in het nachtleven soms pijnlijke ervaringen naar boven brengen. Het is dan aan de onderzoeker om aan te geven dat men niet verplicht is daarover te praten (Marvasti, 2004:136-137). Tijdens mijn onderzoek heb ik niet het gevoel gehad mensen te moeten beschermen tegen dit soort schade. De keren dat een gesprek uitkwam op persoonlijke trauma's door sociale deprivatie, fysiek of seksueel geweld was dat bij respondenten die mij al kenden en vertrouwden.

Voor sommigen had het spreken hierover een therapeutische waarde. Dat kon ik afleiden uit het feit dat ze me bedankten om naar hen te luisteren. Anderen haalden een feit terloops aan en zeiden dat ze er nog niet konden over spreken of het feit juist al afgesloten hadden, waardoor ze er niet verder op ingingen. Eigenlijk was dat ook beter voor mij, omdat ik in het kader van mijn onderzoek niet op zoek was naar diepgaande persoonlijke verhalen. Maar als participerend observator die vriendschappelijke banden moet smeden hoort dat er nu eenmaal bij. Ik moet hier wel bij vermelden dat het uiten van emoties of het toevertrouwen van persoonlijke gebeurtenissen soms versterkt werd door ecstasygebruik, maar daar waren de auteurs zich ook van bewust.

Confidentie en anonimiteit

Het beschermen van de privacy van mensen die deelnemen aan het onderzoek is belangrijk omdat mensen een bepaald aspect van hun levensstijl soms willen verborgen houden voor bepaalde mensen die het onderzoek zouden kunnen lezen. Dat is zeker zo wanneer het om illegale of moreel afkeurenswaardige handelingen gaat, zoals illegaal druggebruik, maar dat is ook zo voor andere onderwerpen. Mensen willen vaak ook niet dat hun opvattingen of meningen over anderen of over het reilen en zeilen in de bestudeerde setting, met naam en toenaam worden bekend gemaakt. Zo krijg je soms informatie van of over klanten of het beleid van een club of feest, die bij identificatie van de informant repercussies met zich mee zou kunnen brengen. Ik denk hier aan meningen of informatie over het gedrag van vrienden of kennissen, ervaringen met deviante praktijken bij

personeel of informatie over of van dealers. Het is daarom belangrijk confidentieel te zijn. Dit betekent dat de identiteit van de respondent niet mag bekend gemaakt worden (Marvasti, 2004:138).

Bij anonimiteit weet zelfs de onderzoeker niet wie de respondenten zijn, maar dat is in participerende observatie niet volledig mogelijk, omdat je de gate-keepers, key-informants en ook sommige van hun vrienden en sporadische respondenten persoonlijk kent. Het gaat er dan vooral om ervoor te zorgen dat niemand anders kan te weten komen wie de respondenten zijn. Dit doet men door de gegevens te beschermen en bijvoorbeeld nooit de echte namen te noteren. Naast het blootgeven van namen moet men er ook over waken geen andere informatie vrij te geven, aan de hand waarvan door deductie kan afgeleid worden om wie het gaat. Zo had ik een respondent die een winkel had in een klein dorp. Mocht ik vermelden welk soort winkel en welk dorp, dan kan iedereen weten om wie het gaat (Marvasti, 2004:138).

Voordeel voor de deelnemers

Hierbij gaat het om de vraag waarom respondenten zouden meedoen aan een onderzoek, of welk voordeel zij halen uit de tijd en energie die ze in een onderzoek investeren. Kwalitatief onderzoek kan drie soorten voordelen bieden. Het onderzoek kan bijdragen tot de bewustwording, in mijn geval bijvoorbeeld het maatschappelijke drugsdiscours stimuleren. Dat is echter een nobele belofte, wetende dat het een verkennend onderzoek is en dat beleidsmensen, beleidsonderzoekers en de traditionele hulpverlening dit soort studies liever niet zien. Een tweede mogelijkheid is mensen meer bewust te maken van hun keuzes.

Uit feedback en reacties weet ik dat bepaalde sleutelinformantes dit ervaren hebben door actieve deelname aan het onderzoek, wat hen naar eigen zeggen meer attent gemaakt heeft op opvattingen of waarden bij zichzelf en in de scene evenals meer bewust gemaakt heeft van hoe ze zich als vrouw in hun scene kunnen positioneren. Dit sluit aan bij een derde mogelijk voordeel en dat is dat kwalitatief onderzoek een nieuw perspectief kan bieden op een oud probleem. Aangezien kwalitatief onderzoek in EDm-scenes en onderzoek naar gender en illegaal (dans)druggebruik erg beperkt en in België zelfs bijna onbestaand is, biedt dit proefschrift wel degelijk een nieuw perspectief. Informanten toonden over het algemeen veel appreciatie voor het feit dat ik hen in mijn boek niet wilde stigmatiseren en dat ik respect toonde voor hun manier van zijn, hun druggebruik, hun muziek en hun dans.

2.4. Rol van de onderzoeker

2.4.1. Positionering

Bij etnografisch onderzoek is belangrijk dat de lezer en andere onderzoekers kunnen zien hoe de persoon van de onderzoeker het onderzoek heeft beïnvloed. Daarom werd in deel één van dit proefschrift reeds uiteengezet wat mijn motivaties voor het onderzoek waren en hoe die aansluiten bij het werk van andere kritische sociaal drugonderzoekers. Het aantonen dat je als onderzoeker niet alleen staat in je motivaties is belangrijk om te vermijden dat men er de onderzoeker van gaat betichten dat haar of zijn motivaties een vertekend beeld van een groep of gemeenschap met zich mee brengen (Boeije, 2005:151). Naast het verduidelijken van motivaties is het ook belangrijk om in het eindrapport mee te geven hoe de onderzoeker zich tijdens het veldwerk heeft opgesteld. Een belangrijk aspect hierin zijn de ethische overwegingen die in de vorige paragraaf werden besproken. Daarnaast spelen nog enkele andere aspecten een rol. Zo moet de onderzoeker verduidelijken welke soort houding zij of hij heeft aangenomen en ook meegeven of en hoe haar of zijn status een invloed heeft gehad op de gegevensverzameling. Het is niet mogelijk om in een beperkt aantal bladzijden de relatie met informanten volledig uit de doeken te doen, maar ik wil hieronder toch kort enkele belangrijke punten opsommen.

2.4.2. Houding

Open of gesloten

In de eerste plaats moet een etnograaf bepalen of zij of hij een open of gesloten houding zal aannemen. Deze keuze heeft belangrijke gevolgen, het is een balanceren tussen het vinden van waarheid en professionele ethiek (Patton, 2002:272). Met uitzondering van enkele extreme gevallen, waar het onderwerp niet kan onderzocht worden als de betrokkenen hier vooraf van op de hoogte zijn, kan men er best voor opteren de respondenten voldoende te informeren over het doel en de werkwijze van het onderzoek en dus een 'informed consent' verkrijgen van de respondenten (Lipson, 1994:333). In de paragraaf over ethische aspecten werd al vermeld dat er een 'informed consent' gevraagd werd aan informanten. Er werd dus gekozen voor een open houding, waarbij de respondenten op de hoogte zijn van de onderzoeksactiviteiten.

Er zijn echter grenzen aan het kenbaar maken van opvattingen, visies en wensen, al was het maar omdat men die zelf niet eens altijd kent. Reflectie over de eigen persoon is vooral een manier om zich ervan bewust te worden dat men als onderzoeker onvermijdelijk een subjectieve kijk heeft, die de blik op het onderzoeksobject bepaalt. Bij de gegevensverzameling is het belangrijk er zich van bewust te zijn dat persoonlijkheidskenmerken verwachtingen scheppen bij respondenten en dat het hun reacties, antwoorden of handelingen beïnvloedt. Waardevrijheid bestaat niet, maar ten gunste van het onderzoek is het wel belangrijk waarderingsvrij te zijn en dat vereist reflectie over de eigen gedachten en handelingen. Men moet als onderzoeker zo weinig mogelijk een waardeoordeel geven en zijn eigen voorkeuren zo min mogelijk laten meespelen (Boeije, 2005: 151). Omdat een omgeving kan veranderen wordt van de onderzoeker verwacht dat hij verschillende rollen kan spelen (Angrosino & Mays de Prezez, 2002:684).

Participeren en observeren

Men kan als onderzoeker meer de nadruk leggen op het observeren of meer de nadruk leggen op het participeren. Omdat participatie niet langer alleen als voertuig voor observatie wordt gezien, maar als het belangrijkste onderdeel van het onderzoek, is het belangrijk dat de onderzoeker haar of zijn positie op het continuüm van de mate van participatie en observatie verduidelijkt. Die positie is afhankelijk van wat men wil te weten komen en van de (on)mogelijkheden in het veld. Bij wat men wil te weten komen, kan men kiezen tussen het kijken naar wat mensen doen, wat ze weten of wat ze maken en gebruiken. In dit onderzoek werd zowel gekeken naar wat mensen zeggen, als naar de tekens die ze gebruiken en de acties die ze in het nachtleven stellen. Daarbij werd vooral veel aandacht besteed aan wat informanten weten over (sub)culturele kennis en opvattingen over gender en illegaal druggebruik in de scene. Eerder werd al vermeld dat die gegevens 'in the thick of things' verzameld werden, omdat men van mensen niet kan verwachten dat ze van op een afstand reflecteren over situationele handelingen en motivaties die 'vanuit de buik' komen. Dit veronderstelt een grote mate van participatie,

waardoor men zich als onderzoeker sterk betrokken gaat voelen bij het onderwerp, wat ook de emotionele belasting vergroot (Boeije, 2005:56).

Bij een positie als 'observerende participant' is er een heel nauwe betrokkenheid tot de cultuur die men bestudeert. Men neemt deel aan de activiteiten als volwaardig lid en gaat ze van daaruit bestuderen. Als participerend observant maakt de onderzoeker geen deel uit van de groep die zij of hij bestudeert, maar bij een open houding is de groep wel op de hoogte van de onderzoeksactiviteiten. Algemeen nam ik deze laatste positie aan, maar in relaties met sleutelinformanten en gate-keepers neigde de rol na verloop van tijd meer naar een observerende participant, omdat men nauw betrokken raakt bij hun sociale leven en activiteiten. Ook in de minimalscene neigde mijn positie meer die kant op omdat ik zelf vroeger nauw betrokken was tot die scene (Bachman & Schutt, 2001:285-287; Kaluwich, 2005:10).

Bij de positie als observerende participant wordt gewaarschuwd voor 'going native' of een gevaar op overidentificatie met de groepsleden bij de onderzoeker (Baarda, de Goede & Teunissen, 1997:117-118), die zich zo nauw verbonden voelt dat hij volledig het perspectief van de groep overneemt in plaats van gevarieerde waarnemingen te verzamelen en te satureren. Het kan ook zijn dat een onderzoeker zich zo sterk identificeert dat zij denkt dingen aan te voelen en zelf betekenis gaat toekennen aan de waarnemingen. Na verloop van tijd doe je dat eigenlijk sowieso, daarom moet het checken van interpretaties worden bewaakt. Zo werd na verloop van tijd bijvoorbeeld duidelijk dat leden van de eigen en van andere scenes de jumpscene als 'marginaal' bestempelen. De betekenis die jumpers hieraan koppelden was echter niet die van een onderdrukte of sociaal uitgesloten groep. De invulling die zij aan het begrip gaven, stond eerder synoniem voor 'normale' mensen die zichzelf geen hogere sociale of culturele status toekennen.

Concreet was dansen een activiteit waaraan ik steevast participeerde, maar waar ik ook heel lang kon staan naar kijken. Daarnaast spendeerde ik veel tijd daar waar mijn respondenten waren ... een plek waar de groep elkaar terug vindt zoals een hoekje, bankjes of een paar barkrukken. Ik trakteerde hen ook regelmatig en werd ook door hen getrakteerd op een drankje. Na een tijdje weet je wie wat lekker vindt en ook dat helpt voor de integratie. Maar om voldoende waakzaam te kunnen blijven werd bij de participaties het druggebruik gereduceerd tot enkele glazen alcohol per nacht en soms eens een trekje van een voorbijgaande joint. Verder zorgde ik er ook voor dat ik wat betreft kledij niet al te veel uit de toon viel en dat ik ook wist wat het thema van de avond was en dat ik wist wat er de vorige en volgende weken in het milieu of de club te gebeuren stond (via internet en communicatie met sleutelfiguren) en welke deejays er speelden. Zo kon ik participeren in de communicatie, maar ik nam hierbij wel altijd een heel naïeve rol aan.

Integratie

Een mogelijk probleem bij participerende observatie is dat de insiders de observator als een 'pottenkijker' gaan ervaren (Jorgensen, 1989:71). Men moet het vertrouwen winnen en gewend raken aan de alledaagse gang van zaken. Daarom moet men bij de observatie waakzaam zijn voor de normale omgangsvormen en respect tonen (Swanborn, 1998:99). Dit kan men doen door afgemaakte afspraken na te komen, je aan de regels en gebruiken in het veld te houden, je te realiseren dat je een gast bent en door je onderzoek op een open wijze te voeren waarbij je de participanten zoveel mogelijk betrekt (Wester, 1987:107-109). Om tot een goede rolovername te komen, moet men dus beschikken over voldoende sociale vaardigheden. Ook moet men snel voldoende kennis

vergaren en erkenning krijgen voor het wel of niet stellen van bepaalde sociale praktijken, zoals dansen, het dragen van bepaalde kledij en het gebruiken van alcohol, tabak en drugs.

Een belangrijk deel van mijn integratie in de verschillende settings werd mogelijk gemaakt door gate-keepers en sleutelinformantes die me met hun netwerk in contact brachten en me lieten participeren aan hun nachtleven. Om het vertrouwen te krijgen van gate-keepers en sleutelinformantes moeten ze voldoende op de hoogte zijn van het onderzoek. Het moet ook duidelijk zijn wat er van hen wordt verwacht en welk voordeel ze zelf kunnen hebben bij het onderzoek, maar daar werd in de paragraaf over ethiek al op ingegaan. Het vertrouwen dat gate-keepers en sleutelinformanten me gaven zorgde er veelal voor dat hun kennissen me ook vertrouwden. Alle gate-keepers en sleutelinformanten hebben hun best gedaan om me in contact te brengen met vrienden en kennissen, maar toch verliep dat niet overal even vlot. Na enkele participaties werd duidelijk dat de introductie tot netwerken het vlotst verliep bij mensen die er zelf veel belang aan hechtten dat er eens een ander licht geworpen werd op illegaal druggebruik (bij vrouwen). Dat was het sterkst bij vrouwen in de minimal- en in de goascene. In het nachtleven stelden ze me actief voor aan vriendinnen aan wie ze na verloop van tijd zelf vaak al heel duidelijk de opzet van het onderzoek uitlegden en hen aanmaanden met mij in gesprek te gaan.

Buiten mijn gate-keepers en sleutelinformantes om moest ik mezelf ook introduceren bij het ruimere publiek. Dat was een leerproces dat langzaam vorm kreeg en verschilde afhankelijk van de setting. Na verloop van tijd vind je als onderzoeker een eigen stijl. Bij mij bestond die er vooral in om een geïnteresseerde vraag te stellen over de status van een persoon in de club, over hun bezoekfrequentie of over hun mening betreffende de muziek of sfeer. Hierbij maakte ik steeds duidelijk zelf slechts beperkte kennis over de setting te hebben en dat ik er in het kader van mijn boek graag meer over te weten wou komen. Hierop ging een gesprek, soms na bijkomende uitleg over het onderzoek en vooral over mijn eigen houding tegenover illegaal druggebruik en hun muziek, voort of werd het afgebroken. Het is belangrijk te respecteren dat iemand het gesprek wil afbreken, om de kans op storende verdedigingsmechanismen te verkleinen. Het is immers mogelijk dat mensen zich bedreigd voelen en deelneming weigeren of verbaal in verzet gaan door opzettelijk valse informatie te geven over zichzelf of dat men de onderzoeker van het kasje naar de muur stuurt (De Waele, 1992:121).

Bij het benaderen van respondenten moet men er rekening mee houden dat bepaalde opmerkingen of vragen gelegitimeerd zijn en andere als onbeleefd, ongepast of beledigend worden ervaren, afhankelijk van de sociale context (Jorgensen, 1989:85). Daarom zijn de bekwaamheid van de onderzoeker en de emotionele betrokkenheid heel belangrijk (Maso & Smaling, 1998:99). Na enkele observaties krijg je als onderzoeker meer voeling met de communicatiegewoontes en gebruiken in een scene. In de Trenddance was het bijvoorbeeld heel moeilijk om persoonlijke vragen te stellen aan iemand die ik zelf benaderd had, want zij kennen de gewoonte klieken te vormen waaraan je door een lid wordt 'voorgesteld'. In the Jump! merkte ik dat het hielp om in te gaan op de status en het uiterlijk van een meisje of door haar te bevestigen in haar sociale identiteit: je hebt mooie haren, je kan leuk dansen, je kent hier precies veel mensen .... Ook bij de jongens hielp het om hun dans of uiterlijke stijl te complimenteren. In de alternatieve milieus werd er opvallend meer gepraat over morele of politieke zaken of levensvragen. Door open deel te nemen aan zo een gesprekken kreeg ik vertrouwen bij mensen.

Status van de onderzoeker

Bij de selectie van informanten speelt ook de leeftijd, etniciteit en de klasse van de onderzoeker mee omdat het statusverschil tussen onderzoeker en participant beperkingen kan opleggen. Zo kan de onderzoeker, als gevolg van hoe anderen haar of hem interpreteren, overkomen als een betweter of juist als naïef en incompetent. Soms krijgt men als onderzoeker ook te maken met rolconflicten, waarbij je eigen persoonlijkheid, je rol in het veld of je rol als onderzoeker botsen. Veldwerk heeft immers een grote impact op je eigen vrienden- en familiekring. Na verloop van tijd maakt het onderzoek gewoon deel uit van je sociale leven, omdat je nu meer met respondenten informeel communiceert via sms, telefoon, chat of e-mail of met hen iets gaat drinken of eten en daarbij ook je weekendnachten met hen doorbrengt (Kaluwich, 2005:5; De Waele, 1992:160). Het bijna volledig stilvallen van het eigen sociale (weekend)leven weegt na enkele maanden sterk door en soms kan men gewoon niet anders dan daar voorrang aan te geven. Hierdoor werd er niet elk weekend van het jaar veldwerk gedaan, maar soms werd dat wel opgevangen door op de vooravond van een feestdag weg te gaan. In het totaal heb ik éénenvijftig nachten veldwerk gedaan, waarvan ik drie keer twee feesten op dezelfde avond heb bezocht.

Als blanke alternatief georiënteerde middenklasse vrouw, die begin de dertig is, was het gemakkelijker om gesprekken aan te gaan met andere alternatief georiënteerde vrouwen en vroeg het werken in een club waar de gemiddelde jongere meer dan tien jaar jonger en voornamelijk viriel georiënteerd was een grote aanpassing. In het 'up-market' milieu voelde ik de meeste weerstand, ook hier was er minder aansluiting met mijn leefwereld wat informele gesprekken bemoeilijkte. Daar kwam nog eens bij dat men hier in tegenstelling tot de andere milieus niet openlijk over druggebruik wil praten. Wat betreft genderverhoudingen is het duidelijk dat wanneer een vrouw zich alleen in een club of op een rave bevindt, het niet lang duurt eer er mannen contact zoeken. De aard van deze contacten verschilde enorm. In het goamilieu gingen gesprekken snel over naar het geven van informatie over de muziek, de feesten en het druggebruik. In de minimal scene en club Technik was een deel van de mannen een stuk opdringeriger. Dat beaamden ook respondentes, maar die hadden zo hun technieken om hiermee om te gaan. In Trenddance en soortgelijke clubs kwamen mannen meestal informeren of ik een vriendje had, waarbij men zich er niet van weerhield mijn uiterlijk te becommentariëren, waardoor ik soms op de lippen moest bijten. Ook in the Jump! maakten sommige jongens avances. Gelukkig gebeurde dat niet al te vaak, gezien het publiek zo een tien jaar jonger is.

Deel IV: resultaten

Hoofdstuk 1: jumpscene

1.1. Maatschappelijke context

1.1.1. Stampen op het burgerlijk snobisme

In hoofdstuk drie van het theoretische deel zagen we hoe house en kort nadien techno ontstonden en zich ontwikkelden tot rave. De ravecultuur werd echter snel aan licenties en repressie door de overheid onderworpen, waardoor ze fragmenteerde. Hierbij werd ook al de gabbercultuur aangehaald, waar de jumpscene een uitloper van is. De jumpscene is een afgevlakte of uitgeholde versie van de gabbercultuur, die nog meer de kenmerken droeg van een traditionele subcultuur die door onderzoekers gekenmerkt werd als een groep rebelse of deviante blanke jongeren uit de arbeidersklasse.

De term 'gabber' komt voort uit een volkstaal (het Bargoens) en betekent 'maat', 'vriend' of 'makker'. De naam werd gegeven aan Nederlandse jongeren (Rotterdam), die voornamelijk uit de arbeidersklasse afkomstig waren en alleen harde housemuziek consumeerden. Toen hardcoremuziek Europa bereikte, ontstond in Nederland een variant waarin snelle doorlopende basritmes en loeiharde elektronische drumbeats (+/- 160 beats per minuut/BPM) met industriële computergeluiden en samples worden vermengd. Die samples kwamen uit hitparademuziek, uit 'agressieve' of 'futuristische' Hollywoodfilms en series of uit sportprogramma's en bevatten boodschappen over verzet of agressie, drugs of vloek- en scheldwoorden. Dit was voor gabbers een manier om te wijzen op de hypocrisie van de burgerlijke moraal. De 'hardcore gabber' muziek en de bijhorende scene waren bewust anti-esthetisch, volks en anti-intellectualistisch.

De house voor het volk was een manier om zich af te zetten tegen de arrogante en hooghartige houding van de Amsterdamse scene (Verhagen, e.a., 2000:2-3). Gabber was een levenshouding die o.a. vertolkt werd in de gabberhit 'Alles naar de klote!', waarop later ook een film over de scene werd gebaseerd (Naar de klote! 1996). Ze hadden ook een motto dat verwees naar deze levenshouding: 'Fakken om te hakkuh!'. Dit slaat op het feit dat ze een hele week zwaar werkten en daarom in het weekend even helemaal van de wereld wilden zijn, door alle remmen los te gooien en voluit te 'hakken', want zo werd hun dansstijl toepasselijk genoemd. Ook uiterlijk distantieerden gabbers zich van de 'snobistische' mainstream, o.a. door in alle omstandigheden sportkleren te dragen (van Duijnhoven, 1996). Hun voorliefde voor *hardcore* muziek en de drang om door het lint te gaan of om 'hard te gaan', correspondeert met de agressieve uitstraling, de provocerende kale kop en de angstaanjagende uniformiteit. De hardheid van binnen is dus homoloog met de hardheid van het uiterlijk (Verhagen, 2000:3-4).

Door hun houding waren 'gabbers', in tegenstelling tot de Detroit technoscene, niet zo bezorgd om de authenticiteit van hun muziek, waardoor het niet lang duurde voor de muziekindustrie de productie en de organisatie van feesten overnam. Om een breder publiek aan te trekken ging men de amusementsfactor in de muziek verhogen en de scherpe kantjes eraf halen: men voegde er romantische (vrouwelijke) zanglijnen en vrolijke

melodieën aan toe. Deze 'gemainstreamde' versie van hardcore werd 'Happy hardcore' genoemd en zorgde er midden jaren negentig voor dat de gabbercultuur uitgroeide tot een commercieel massafenomeen dat overal in Europa bijval kende. Regelmatig verschenen er nummers in de hitparades. [1]Er bestonden in die tijd gespecialiseerde hardcoremuziekmagazines en wekelijks organiseerden evenementenbureaus, waaronder het nog steeds bekende ID&T, grote feesten of raves waar duizenden jongeren samenkwamen, voorbeelden zijn 'Thunderdome' of 'Dominator'. Maar de gabbercultuur verloor snel weer aan populariteit door negatieve berichten in de media over agressie, racisme en excessief druggebruik, waardoor hardcoremuziek weer tot de (high)underground ging behoren.

1.2.2. In de plooien van de massacultuur

Rond de eeuwwisseling konden producenten het imago van hardcore oppoetsen. Nederlandse platenfirma's brachten bijvoorbeeld antiracismeboodschappen aan op cd's en op flyers van hardcorediscotheken staat expliciet: 'Geen racisme, geen drugs' (Maks! 22, december 2002:4-5). Hierdoor werd hardcore weer meer gespeeld in clubs en op evenementen. Maar ondertussen ontwikkelden er zich ook nieuwe harde housegenres die onder de noemer 'harddance' geplaatst kunnen worden. Vele harddance genres worden uitgebracht als 'tuningmuziek'. Tuning, of het modificeren van vooral kleine en sportieve middenklassenauto's, is enorm populair in de jumpscene. Tuning is een semilegale[2] en technische bezigheid en is daardoor erg mannelijk of viriel. Het uitbreiden en versterken van de muziekinstallatie, waar men dan zware bassen door laat stromen, is hierbij erg belangrijk.

In België ontstond later een tragere variant van gabber met zachtere baslijnen (+/-140 BPM) en vrolijke melodieën, die 'jumpmuziek' genoemd werd (1998). [3]Die stijl werd een commercieel succes dat zijn hoogtepunt bereikte in 2006. Om dit succes te garanderen hebben ook producenten van jumpmuziek getracht zich in te dekken tegen het deviante of criminele imago dat hardcoremuziekgenres sinds de tijd van gabber met zich meedroegen, maar een echt soft imago kon men zich natuurlijk ook niet veroorloven. Met uitzondering van enkele jonge meisjes die deejay zijn en via internet op zoek gaan naar feestjes waar ze viriele EDm-plaatjes mogen draaien, vond ik geen enkele setting waar vrouwelijke jumpdeejays op de agenda staan. In de hardcorescene (vooral in Nederland) die aansluit bij harddance en hierdoor soms in dezelfde discotheken gespeeld wordt als jump, zijn er wel enkele succecolle en populaire vrouwelijke deejays.

De eigenaar van de platenfirma IMP Music, Alain Horoit, vond met de commercialisering van jump aan de hand van een viriel imago een gat in de markt. In de zomer van 2007 slaagde hij erin om een jumpcompilatie-cd op nummer één te krijgen in de lijst van best verkopende verzamel-cd's (Ultratop). Hortoit bedacht een logo, met een krachtige en onomwonden anticriminaliteitsboodschap (Jumping is not a crime), dat de van 'hakken' afgeleide dansstijl van jumpers in de verf zette door er het silhouet van een jumper centraal te plaatsen. Het logo leek echter verdacht veel op dat van Bikkembergs succesvolle commerciële lijn van sportieve stadskledij, die hij

[1] Een voorbeeld is de 'Kwakhak', een bewerking van het Vlaamse kinderliedje 'Alle eendjes zwemmen in het water', dat als grap tijdens een radioprogramma begon en daarna weken in de hitparade stond.
[2] Bepaalde modificaties zijn niet toegestaan of moeten door professionelen worden uitgevoerd en ingeschreven worden op een lijst die in bijlage aan het autokeuringsbewijs wordt toegevoegd. 18 APRIL 2006. - Omzendbrief betreffende sommige verbouwde voertuigen (cat. M1) B.S. 12.05.2006.
[3] Het deejayduo, 'Da Boy Tommy en Da Rick', worden beschouwd als de peetvaders. Samen maakten ze de top 10-hit "Ready to rumble" met samples van de stem van Michael Buffer (www.jumpthestyle.com), een Amerikaanse presentator van boks- en worstelgala's.

in 2003 lanceerde als officiële ontwerper van voetbalclub Inter Milaan. Dat dit zou aanslaan bij jumpers, die doorgaans erg veel van voetbal houden en veel belang hechten aan sportieve merkproducten, had Hortoit goed gezien. Ondertussen werd het logo na een klacht van Bikkembergs aangepast, maar het succes was al binnen.

Boven: Het oude logo naast dat van Bikkembergs geplaatst

Onder: het nieuwe logo

1.2. Een grote wandeling

1.2.1. Inrichting en infrastructuur

The Jump! was vroeger een dorpsfeestzaal en ligt in het centrum van een gemeente. Toch heeft ze een vrij grote capaciteit van 2500 mensen, die met de uitbreidingsplannen nog zal toenemen. Langs buiten vertoont de club veel overeenkomsten met andere grote discotheken. Alleen de van op straat zichtbare gevels, waarop het logo en de naam van de club in neon staan afgebeeld, zijn verfraaid. De rest van het gebouw lijkt eerder een opslagloods. Zoals de meeste grote clubs heeft the Jump! een soort veranda die als inkom dient, bezoekers moeten door een veiligheidshekje en een metaaldetector lopen, waarna ze langs de kassa passeren. Na betaald te hebben komt men in the Jump! in een hal waar een vestiaire en ook toiletten zijn. In de hal staan ook vitrinekasten waarin merchandisingproducten worden tentoongesteld.

De hoofdzaal van the Jump! heeft een donkere dansvloer die omgeven is door een zwaar balkon waaraan stevige metalen constructies hangen met verlichting, boxen, beeldschermen en digitale tekstpanelen. De robuuste en industriële stijl van the Jump! is in overeenstemming met andere 'harddance' clubs en evenementen die ik tijdens het veldwerk bezocht of waarvan ik beelden op internet raadpleegde. Sommige harddance clubs of evenementen gaan wel veel verder in hun enscenering van een stoer decor dan andere. In the Jump! wordt regelmatig door een geautomatiseerd systeem koele lucht in de zaal geblazen.

Door de zwarte muren en het ontbreken van permanente verlichting is het in de hoofdzaal van the Jump! heel erg donker. Enkel de koelkasten met doorzichtige deuren die achter de bars staan en belangrijke doorgangen, zoals de gang of trappen, zijn verlicht met koel blauwe neonlichten of blacklight. Verder wordt de ruimte heel de nacht gevuld met beweeglijke lichtstralen, zoals gekleurde schijnwerpers die over de hoofden van de mensen glijden, lasers waarvan de haarscherpe stralen voor een ingesloten tunneleffect zorgen en stroboscopen waardoor bewegingen gerobotiseerd worden waargenomen. De lichtstralen delen zich wanneer ze op een spiegelbol vallen en worden regelmatig door rookmachines verneveld.

Op de beeldschermen die rondom de dansvloer hangen verschijnen psychedelische kleuren, afgewisseld met 'viriele' beelden, zoals vechtmachines of raketten en scènes uit agressieve (teken)films, series of computerspelletjes. Net als op de tekstpanelen verschijnen regelmatig viriele boodschappen en slogans, zoals 'Jump is not a crime', 'Eardammage' of 'A2B' (addicted to bass). Dit onafgebroken klank- en lichtspel wordt live opgevoerd door de DJ (diskjockey), VJ (videojockey) en de lichtman. Zij bedienen een impressionante rij aan elektronische instrumenten, zoals computers, mengpanelen en draaitafels, vanachter een verhoogde toog of 'booth' waar, zoals in andere grote clubs, het embleem van de club op staat. De technische installatie is het paradepaardje van harddance clubs. Op hun websites wordt meestal volledig beschreven over welke geluids- en lichtinstrumenten men beschikt en welke kracht ze hebben. Informanten haalden technische snufjes en wattages regelmatig als reden aan om een bepaalde discotheek eens te bezoeken. Ook meisjes gaven aan dat het klank- en lichtspel hen in vervoering brengt. Maar uit gesprekken bleek dat vooral jongens oog hadden voor de technici-teit ervan, wat niet verwonderlijk is aangezien velen van hen een technische opleiding volgden of interesse hadden in automechaniek en elektronica.

Naast drie kleine podia waar mensen op gaan zitten als er niemand op aan het dansen is, kan men in de hoofdzaal van the Jump! enkel nog op enkele stevige barkrukken zitten. Her en der staan er rond de dansvloer ronde tafeltjes op ellebooghoogte. Deze tafels hebben een rand die het geheel op een metalen stuur doet lijken en staan op een stevige poot, waarop reclame staat voor het energiedrankje 'Red Bull', dat veel EDm-evenementen en -clubs sponsort[4]. Soms proberen jongeren op de trappen te gaan zitten, maar dat wordt om veiligheidsredenen niet toegelaten. Op de bovenverdieping staan rondom wandzetels en ook kubusvormige 'poefs', waarmee jongeren kringetjes vormen rond lage tafeltjes. Boven is er sfeerverlichting tegen de wand en boven de bars. Mijn sleutelrespondentes zaten hier graag, omdat ze er gezellig samen kunnen zijn, hun spullen bij elkaar kunnen achterlaten en elkaar de hele nacht gemakkelijk terugvinden. Maar omdat er boven betrekkelijk weinig ruimte is, is de toegang beperkt. Om boven te komen heeft men een 'bandje' of een stempel nodig, dat door een portier aan de trap gecontroleerd wordt. Wanneer je jarig bent geweest, krijg je bandjes die je aan vrienden kan uitdelen. Als er nog bandjes over zijn worden die door de organisator uitgedeeld. Het systeem van verjaardagen is een vrij democratisch systeem, want ieder lid van de club en mensen uit zijn of haar netwerk krijgen zo de kans om af en toe boven te komen. Vaste klanten kennen echter veel mensen, waardoor ze bijna altijd een bandje op de kop kunnen tikken.

Sinds kort heeft the Jump! ook een trendy lounge met veel sfeerverlichting en zithoekjes. Dit was een eerste stap in de uitbreidingsplannen. Die plannen kwamen er omdat de club moest verbouwen om aan de verstrengde geluidsnormen te voldoen en omdat men, door de algemene daling in discotheekbezoek, genoodzaakt is het klantenpotentieel uit te breiden[5]. Men weet dat de club geen 'alternatieven' kan aantrekken omdat zo een publiek niet valt voor harddance en ook niet past bij de stijl en houding van de jongeren en klanten die er al jaren komen. Men wil vooral meer hedonistisch of romantisch georiënteerde jongeren aantrekken als tegenwicht voor de stoere mannen in het publiek. Men wil vooral meisjes aantrekken want die zijn ondervertegenwoordigd, zeker in de vroege uurtjes. Daarom wil men in de lounge zachtere EDm-muziek spelen die commercieel goed in de markt ligt bij westerse jongeren die een vrij univoor mainstream muzikaal consumptiepatroon hebben en men hoopt ook dat meisjes in de vroege uurtjes, wanneer ze moe worden, in de lounge zullen gaan zitten zodat de jongens langer kunnen blijven.

Mede-eigenaar (8/04/07): *"Van die alternatieve mensen die gestudeerd hebben zoals gij, die ziet ge hier niet, die zitten in 't stad en komen niet naar clubs op den buiten waar meer commerciële muziek gespeeld wordt. Bij ons hebt ge enerzijds gewone mensen, veel jonge mensen en een paar oudere vaste klanten uit de regio, en ook veel zware gasten, dat is een gans ander milieu, dat zou niet samen gaan. We willen ook wat andere mensen aantrekken. Om te proberen hebben we nu al een loungebar gemaakt met zachtere muziek, voor de meisjes, want die willen anders veel te vroeg naar huis."*

Sinds de opening van de lounge gaat er, wanneer je de website van de club bezoekt, meteen een venstertje open waarbij een flyer wordt afgebeeld. De stijl is helemaal anders dan die van de flyers die men doorgaans produceert en waarop vooral veel tekst en weinig afbeeldingen staan. De flyer voor de opening van de lounge bestaat uit een verzilverde foto van een vrouw met lang stijl haar die met een kort kleedje aan, een zonnebril

[4] In andere clubs (niet alleen harddance) maakte Coca Cola veel reclame, door lichtbakken of zwarte glazen wanden waar het logo in oplicht.
[5] Eind juni 2009 werd de club omwille van verschillende redenen (milieu/geluidsnormen, brandveiligheid, ...) door de gemeenteraad gesloten. Verschillende jongeren organiseerden hiertegen een betoging, waarbij 24 mensen werden opgepakt.

op en met gekruiste benen koel in de camera staart. Er komt ook nog een tweede harddance zaal en er is sprake van een bistro.

1.2.2. Muzikaal aanbod

Er bestaat geen consensus onder mijn respondenten over welke variaties er in jumpmuziek kunnen worden onderscheiden. Ook websites van clubs of nichemedia en discussies op internetfora bieden geen duidelijkheid. Er blijkt veel onenigheid te bestaan rond de terminologie, zo zegt men in België 'jump' en in Nederland 'jumpstyle'. Sommigen plaatsen onder de noemer jump(style) alle genres waarop 'gejumpt' wordt (dans), waardoor bijvoorbeeld hardcore er ook onder valt. Anderen beschouwen jump als een subgenre van de harddance familie. Op de Engelstalige Wikipedia, waar mensen zelf informatie aan toevoegen, worden jumpstromingen gedefinieerd door ze te koppelen aan de naam van specifieke deejays die doorgaans voor hetzelfde muzieklabel werken. Dit betekent dat de symbolische waarde die aan jumpgenres wordt toegekend zeer sterk gedefinieerd wordt door de muziekindustrie, maar niet alle genres worden even sterk gecommercialiseerd.

De auteur van de bijdrage op Wikipedia onderscheidt drie grote groepen die een andere positie innemen op de mainstream / (high)undergroud as. *Felix jump,* vaak afgekort tot jump, wordt als het 'meest commercieel' beschouwd. Deze deejays bouwen hun sets op volgens een eenvoudig patroon en gebruiken verstaanbare (expliciete) vocalen. Normaal zijn de vocalen en de melodielijn niet tegelijk te horen, waardoor ze duidelijk herkenbaar zijn voor de consument. Dit genre is echter over z'n hoogtepunt heen en heeft populariteit moeten inboeten voor een nieuw genre, hardstyle, dat soms ook in the Jump! gespeeld wordt. *Hardstyle* wordt gekenmerkt door donderende beats gecombineerd met overweldigende enthousiaste melodielijnen. In deze commerciële jumpmuziek worden vaak melodieën overgenomen of vocalen gesampled uit top 10-nummers van de afgelopen decennia of uit retrohouse nummers, die voor een vrolijk intermezzo zorgen. Maar net als bij hardcore worden ook veel samples uit populaire media gebruikt, met expliciete boodschappen over geweld, seks en druggebruik. Expliciete of choquerende boodschappen zijn echter niet eigen aan jumpmuziek. Ze komen ook regelmatig voor in andere viriele jeugdmuziekgenres, die daardoor meer high-underground zijn dan meer hedonistisch georiënteerde of romantischere hitparademuziek. De meeste jongeren in the Jump! deden boodschappen over seks en agressie af als 'om te lachen' of gewoon om eens 'stoer te kunnen doen'. Het tweede genre dat op Wikipedia beschreven wordt komt af en toe aan bod in the Jump!. Hierin worden gesampelde industriële geluiden of vocalen tot melodieën omgevormd (Industrial Tek/ French Tek/ Tekstyle). Een laatste genre is *hardjump*, dat veel sneller en minder vrolijk is. Deze muziek werd in the Jump! bijna nooit gespeeld.

Op de website van the Jump! staat nergens duidelijk vermeld welke soort muziek er in de hoofdzaal gespeeld wordt. Voor de kleine zaal moet je het stellen met 'groovy sounds'. Ook op de websites van andere clubs, die als jumpdiscotheek staan geregistreerd op de commerciële webbibliografie startpagina.be, wordt het muziekgenre niet vermeld. Deze jumpdiscotheken liggen allemaal in gemeentelijke woonzones en bestaan doorgaans al erg lang. Het vermelden van de muziek die er gespeeld wordt, is waarschijnlijk niet zo belangrijk omdat de clubs erg lokaal verankerd zijn en het algemeen geweten is dat ze populaire viriele muziekgenres spelen. Grotere clubs streven doorgaans iets meer muzikale authenticiteit na en promoten hun club wel aan de hand van muzieklabels. Ze spelen verschillende genres die meer in de high-underground gesitueerd kunnen worden, daar waar 'pure jumpmuziek' eerder mainstream is.

Kleine clubs hebben niet dezelfde middelen als megadancings, en kunnen zich bijvoorbeeld geen internationale deejays, wekelijkse gasten of een pool van professionele resident deejays veroorloven. The Jump! heeft voorlopig slechts één resident jumpdeejay en het aantal avonden met gastdeejays is beperkt. Ook in de andere clubs waar op webbibliografieën naar gerefereerd wordt als 'jumpdiscotheek' is het aantal resident en gastdeejays beperkt[6].

In the Jump! staat de resident deejay hierdoor bijna elke zaterdag tot wel tien uur aan een stuk achter de draaitafels. Men kan zich voorstellen dat zo een deejayset ontzettend vermoeiend is en dat men ook niet elke week evenveel motivatie vindt om al die uren te vullen. Wanneer een nummertje voor de derde of vierde keer op eenzelfde avond gedraaid werd of er te weinig nieuwe liedjes aan bod kwamen, klaagden jongeren hier soms eens over. 'Goed mixen' betekent in dit soort clubs iets helemaal anders dan wat er in de minimal scene, waar ikzelf mee vertrouwd was, onder verstaan wordt. Deejaysets worden vooral beoordeeld op herkenbaarheid en popwaarde (ze moeten op dat moment goed in de markt liggen) en op de snelheid van de 'beat'. Dat herkenning erg belangrijk is, viel ook op in verband met de nieuwe 'lounge'. Volgens een van de organisators trok die weinig volk omdat de muziek 'niet commercieel genoeg' was en ook jongeren gaven dit aan als reden om hier niet al te lang te blijven.

Jongen – the Jump! (17/11/07): *"Dit is gewoon 'the Jump!' op zijn best ... veel jump en hardstyle kleppers van het moment, strak gemixt en zuivere bassen." (waarna hij nummers en 'dj's opnoemde die hij had herkend)*

Meisje – the Jump! (16/03/08): *" t'Is hier wel nog wijs zitten, maar ik ken die liedjes niet dat die draait. Ik kom hier gewoon even uitrusten, maar straks ga ik weer naar ginder (grote zaal)."*

Informanten erkenden dat de muziek in the Jump! algemeen veel 'commerciëler' is dan in grotere harddance clubs. Ik vroeg me af of de eis van herkenbaarheid afbreuk doet aan de culturele status die klanten van the Jump! kunnen genieten. In gesprekken hierover viel op dat mensen die een voorkeur hadden voor grotere harddance clubs de muziek in the Jump! vaak 'passé' of voorbijgestreefd vonden of dat men er 'te oud voor geworden was'. [7]

1.2.3. Dienstverlening

Parking en vervoer

Zoals bij de meeste grote clubs ligt er aan de club een groot parkeerterrein met bewaking waar gebruik van kan gemaakt worden mits betaling. Toch blijken vele jongeren hun wagens liever op straat of op een nabijgelegen plein te parkeren, waar het gratis is. Volgens personeel en respondenten heeft dit niet alleen te maken met de kostprijs, maar ook met schrik voor razzia's van de politie. Sommigen hebben schrik dat er drugs zouden gevonden worden. Maar volgens de portiers zijn er ook jongens die wapens, zoals baseballsticks en messen, bij hebben. Verder is er een groep jongeren van wie de 'getunede' wagens niet conform zijn met de verkeerswetgeving die inschrijving van aanpassingen op een tuninglijst vereist.

---

[6] Eén club had er drie, maar toen ik verder keek zag ik dat dit eerder amateurdeejays zijn, want men zocht nog mensen die thuis plaatjes draaien om zich bij het team te voegen.

[7] Dat jumpmuziek haar aantrekkingskracht op het grote publiek aan het verliezen is, is best mogelijk. In vergelijking met 2005 zijn er maar een handvol clubs overgebleven die zich uitsluitend als jumpclub presenteren. Tijdens het jaar veldwerk hebben enkele hiervan hun deuren gesloten.

Voor wat betreft drugs vertelde men mij dat meisjes die zelden zelf op zak hebben, zeker niet in grote hoeveelheden. Over meisjes die gewapend zijn vond ik ook geen getuigenissen en meisjes die actief zelf aan 'tuning' doen ontmoette ik evenmin. Meisjes lopen hierdoor minder gevaar in problemen te komen bij controle van voertuigen, die meestal door de jongens bestuurd worden. Omdat een groot deel van het publiek minderjarig is, komen er ook veel jongeren met de bus of met de trein. Hierdoor komt het feest, in tegenstelling tot bij vele andere clubs, al voor middernacht goed op gang. Net als in verschillende andere clubs die ik bezocht voorziet the Jump! in een pendeldienst tot aan het station, waardoor men ook overlast en problemen met de gemeente tracht te vermijden. Sommige jongeren gebruiken ook op de trein of in het station drugs, maar men moet waakzaam zijn want de politie voert er soms controles uit.

Vestiaire en toiletten

The Jump! heeft zoals soortgelijke clubs een vestiaire waar men tegen betaling jassen en tassen kan achterlaten. Net als in andere clubs merkte ik dat de vestiaires op drukke avonden snel vol raken, zodat men verplicht is zelf z'n gerief te bewaken of het naar de auto te brengen. Zowel de vestiaire als de toiletten worden door meisjes opengehouden. Deze meisjes staan nooit alleen, want er staat bijna altijd wel een jongen in de buurt die hen gezelschap houdt. De meisjes die aan de ingang geld ontvangen, reinigen de toiletten enkel wanneer er gekotst is of wanneer ze om een of andere reden heel erg vuil geworden zijn. Met ongeveer dertig cent voor de toiletten en een halve euro voor de vestiaire, is the Jump! opvallend goedkoper dan clubs waar andere muziekgenres gespeeld worden[8].

Consumptie

Achter de verschillende bars staan zowel jongens als meisjes, soms oudere mensen en soms tieners. Het gebeurt regelmatig dat een jongen of een meisje al een tijdje in de club werkt en dat haar of zijn liefje er later ook aan de slag gaat. Naast de mensen achter de bar lopen er mannen rond die glazen en flesjes ophalen[9]. In the Jump! wordt opvallend veel frisdrank, vooral energiedrankjes (zoals Redbull), geconsumeerd. Dat heeft te maken met het feit dat alcohol het gevoel van de drugs tempert, maar ook gewoon met het feit dat adolescenten weinig geld hebben. Naast pintjes biedt de club een vrij beperkte kaart aan met alcoholische dranken, waarvan (rode) vodka van het merk Smirnoff de populairste is. Deze wordt gemengd met een energydrink en geeft zo een extra 'boost'. Op energydrinks wordt duidelijk aangegeven dat ze niet mogen gecombineerd worden met alcohol, waardoor dit drankje ook iets 'deviants' of stoer in zich draagt. Daarnaast biedt de club ook een goedkope schuimwijn aan die meer gedronken wordt dan de duurdere champagne, maar toch vooral geconsumeerd wordt bij speciale gelegenheden zoals een verjaardag of wanneer er reductie is.

In tegenstelling tot andere scenes die ik bestudeerde, viel op dat jongeren elkaar niet vaak trakteren en als ze dat doen is het in beperkte kring en trakteert men elk om beurt, zodat de som van de avond de eigen consumptiehoeveelheid niet overschrijdt. Men laat anderen wel makkelijk een slokje nemen. Zeker wanneer men water bij de hand heeft, wordt daar door druggebruikers veel naar gevraagd. Het is een gebaar van onderling begrip dat de band tussen druggebruikers versterkt. In the Jump! staat er immers geen waterfontein, al staat dit al

[8] De prijzen komen eerder overeen met die op undergroundfeesten.
[9] De houding tegenover druggebruik bij het personeel verschilt, maar algemeen geldt wel dat personeel geen drugs mag gebruiken en dat men het aan de bazen moet melden wanneer men een collega drugs ziet gebruiken of ziet doorgeven.

jaren als doeltreffende harm-reduction strategie bekend. Dit heeft volgens de mede-eigenaar te maken met het feit dat hun publiek niet echt vermogend is. Men is bang dat er dan nog minder geconsumeerd zou worden. Als tegenprestatie houdt men de prijzen vrij laag, vergelijkbaar met cafés. Heel vaak geeft men ook reducties op alcohol, wat door de adolescenten erg geapprecieerd wordt, al geven sommigen toe dat het dronkenschap in de hand werkt en bij sommigen agressie uitlokt. Soms, maar dat bleek meer voor te komen in grotere clubs, worden er ook avonden gesponsord door een merk van sterke drank. Dan krijgt men niet alleen reductie, maar wordt er ook veel reclame gemaakt en doorgaans wordt er ook voor animatie (danseressen) en gadgets gezorgd.

Naast drinken kan er op alle harddance feesten ook gegeten worden. Als er geen bistro is waar men kan eten staat er altijd wel een kraam met frituursnacks, wat nu ook zo is in the Jump!, maar bij de uitbreiding plant men een bistro. Vooral tegen de ochtend aan zie je jongeren hier aanschuiven. In sommige clubs staan ook trekmachines, met lolly's van het merk 'Chupa Chups 'dat al jaren het EDm-nachtleven sponsort. Verder staat er een sigarettenautomaat in de gang met een beperkt gamma. Condoomautomaten vind je niet in the Jump!.

1.2.4. Merchandising & animatie

Merchandising

De merchandisingproducten die in verschillende harddance clubs worden aangeboden lijken erg op elkaar, vaak omdat ze bij dezelfde producenten gefabriceerd worden [10]. Een vast aanbod van topjes, T-shirts, petjes en kleinere spullen zoals aanstekers, kogelpennen of mini-lasers met het clublogo, wordt in sommige clubs uitgebreid met trainingvestjes, rokjes of broeken, hoesjes om meerdere cd's in te bewaren, handdoeken en fluosticks of papieren waaiers. Net zoals grotere clubs en clubs met een lange ervaring geeft men in the Jump! ook compilatie-cd's met deejaysets uit. Verschillende clubs verkopen ook stickers, soms heel erg grote exemplaren die op de achterruit van wagens worden geplakt, waardoor men zich op de weg zeer duidelijk als lid van de jumpscene of harddance scene kan manifesteren. Bijna alle respondenten die al enige tijd in de scene uitgingen, hadden al een of meerdere merchandisingproducten gekocht of gekregen. Op bepaalde avonden wordt er in the Jump! als attractie gratis merchandising uitgedeeld, waardoor de hele zaal met fluosticks loopt te zwaaien of in een uniform gehuld lijkt. Sommigen, vooral meisjes, vonden dat je merchandising enkel kan dragen in de club zelf, omdat het daarbuiten een etiket kan opleveren of omdat het 'kinderachtig' of juist 'opschepperig' lijkt. Anderen, vooral jongens, vonden het juist belangrijk hun 'homeclub' zichtbaar te vertegenwoordigen wanneer ze naar andere harddance clubs gaan.

Animatie

Naast het proberen bemachtigen van gratis merchandisingmateriaal kunnen jongeren bij speciale gelegenheden ook op de foto bij fotografen die speciaal worden ingehuurd. De foto's worden nadien op de website geplaatst en vormen zo een mooi aandenken en bewijs voor het feit dat je er die avond bij was. Maar het publiek neemt ook zelf veel foto's die ze dan op de website van de club plaatsen of verspreiden via elektronische sociale netwerken. Bij speciale gelegenheden treden er ook schaargeklede danseressen of 'gogo girls' op. In sommi-

[10] Een meisje dat in een andere harddance club, die we in de zomer van 2007 bezochten, verantwoordelijk was voor de verkoop van merchandising vertelde me dat er sinds kort een bedrijf is (OYO) dat voor bijna alle harddance clubs in België gepersonaliseerde 'clubwear' gaat maken die 'specialer en veel kleurrijker (fluo) of flashier is dan wat nu verkocht wordt'.

ge clubs maken sexy danseressen deel uit van het wekelijkse aanbod. Verder gebruikt men bij feestelijkheden, zoals Nieuwjaar of de verjaardag van de resident deejay, soms koud vuurwerk en wordt er met confetti gestrooid.

1.3. Impressie van het publiek

1.3.1. Sociale status

Naar the Jump! Komen opvallend veel adolescentenHet wekelijks of vast cliënteel is tussen de zestien en twintig jaar oud. Dit is vooral zo de laatste jaren, wat mogelijk te maken heeft met de overgang naar jumpmuziek die toch vooral door jonge mensen geconsumeerd wordt. De meisjes, die in the Jump! procentueel in de minderheid zijn, zijn over het algemeen iets jonger dan de jongens. Vele respondentes waren bij hun eerste discotheekbezoek nog geen zestien. Tot enkele jaren geleden (2005?) konden meisjes die zich wat ouder kleedden en schminkten, in bepaalde clubs makkelijk binnen. De laatste jaren is men overal strenger geworden en kom je bijna geen 'kinderen', zoals de jongere generatie nu de meisjes van toen noemen, meer tegen in het jumpscene.

Zowel meisjes en jongens zijn het er over eens dat meisjes vroeger rijp zijn. Hierdoor zouden ze vroeger beginnen uitgaan en ook op jongere leeftijd beginnen te experimenteren met drugs, al halen de jongens hen later zowel in frequentie als in hoeveelheid van druggebruik en clubbezoek wel in. Dit komt overeen met de resultaten uit een Brits follow-up onderzoek uit de jaren negentig (Parker, Aldridge & Measham, 1998). In the Jump! waren vele respondenten ervan overtuigd dat meisjes na de experimenteerfase een gematigder gebruikspatroon ontwikkelen dan jongens die hun gebruik doorzetten. Dit heeft deels te maken met de betrokkenheid tot de jumpscene of met de centraliteit en frequentie van groepsidentificatie. Verder in dit hoofdstuk zullen we zien dat meisjes doorgaans ook openstaan voor andere 'mainstream' muziek en daardoor soms uitgaan in clubs waar ze (deels) afzien van de stijl of bepaalde gewoontes in verband met illegaal druggebruik in de jumpscene, om zich beter te kunnen integreren of aan te passen aan de mensen waarmee ze op stap zijn. Daarnaast verwijzen meisjes vaak naar sociale verplichtingen buiten het nachtleven, waardoor ze genoodzaakt zijn hun druggebruik onder controle te houden. Het uitgaansleven is erg duur voor adolescenten die nog geen vast inkomen hebben. Omdat niet iedereen (voldoende) gesponsord wordt door ouders, moeten verschillende jongeren overdag of in de vakanties werken voor hun nachtelijk genot. Zo wordt het druggebruik al op jonge leeftijd onder controle gehouden door de noodzaak aan een evenwicht tussen productie en consumptie.

Jen – groepsgesprek (28/05/08): *"Ik werk op zondag in een bakkerij, vroeger ging ik gewoon door zonder te slapen, maar dan doe je zeker niets meer voor 't school ... nu ga ik gewoon veel minder uit, ik zit in mijn zesde en ik wil er gewoon door zijn, ik pak bijna niets meer ... allé toch in vergelijking met vroeger ☺".*

An – groepsgesprek (28/05/08): *"Ik moet dan de zaterdag nog werken een hele dag, hoe kun je anders uitgaan zonder te gaan werken? Ik ga van mijn ouders geen 100 euro meekrijgen om weg te gaan, zeker als ge drinkt en nog iets wil houden voor bollen en zo dan hebt ge dat zeker nodig."*

Vele respondenten geven aan dat veel meer jongens dan meisjes in the Jump! de schoolbanken al verlaten hebben of het niet echt goed doen op school en daardoor (soms met enkele jaren achterstand) in het technisch

of beroepsonderwijs zitten[11]. Ook vele meisjes in the Jump! volgden een technische of beroepsopleiding, vaak erg vrouwelijke richtingen zoals haarkapper of esthetiek. Ik ontmoette tijdens mijn veldwerk ook 'goede' studenten of scholieren uit het algemeen secundair onderwijs. Maar in gesprekken over schoolgaan werd duidelijk dat een lage scholingsgraad aangewend wordt voor het definiëren van een 'stoere' of 'macho' groepsidentiteit. Dit narratief is gebaseerd op de overtuiging dat illegaal druggebruik niet met het behalen van goede schoolprestaties kan worden geassocieerd. Jongeren die op school wel goed presteren, probeerden om die reden niet in de jumpscene ter sprake te brengen.

An – groepsgesprek (28/05/08): *"Dat is waarom ik mij altijd zo slecht voel, omdat ik Latijn doe, het is altijd hetzelfde. Ge komt toe en ge begint zo met iemand te babbelen en als ik zeg dat ik op school Latijn doe dan valt hun mond open en hebben ze zo iets van dat meent ge niet gewoon, ze zeggen dan van wat zitte gij hier dan te pakken? Maar weet ge, dat is net hetzelfde als dat ik tegen niemand mijn nationaliteit zeg. Dan denken ze ook dat ik Belgisch ben, dat doet er ook niet toe, ik heb dan zoiets van dat voor mij niet uitmaakt wat ik nu doe op school. Je zou der echt van verschieten wat voor varkens er op school zitten die Latijn doen of om het even welke ASO- richting eigenlijk. Mensen waarvan ik gewoon denk van 'die doet iets met 8 uur wiskunde dus zal dat een blokbeestje zijn'. Maar ik kom hem dan tegen in het uitgaan en hij staat daar vollen bak te 'stuiken'. Dan denk je toch ook van dat je geen vooroordelen moet trekken, misschien zijn ze goed op school maar toch. [...] Je hebt echt een ander leven, echt iets gespleten. Je hebt uw weekend, van de vrijdagavond tot de zondagavond zit je gewoon echt in een andere wereld met andere mensen. Mensen die u wel begrijpen en waar je alles kunt tegen zeggen en dan kom je de maandag op school en denk je van hier moet ik mij gewoon serieus houden, hier moet ik alles doen wat er gevraagd wordt."*

Jen – groepsgesprek (28/05/08): *"Ja ok, ik ken ook wel uitzonderingen maar de meeste in the Jump! zijn toch echt wel dom, vooral in vergelijking met het volk van andere discotheken, is het in the Jump! echt wel 'laag' volk. In the Jump! werken de meeste gasten al, die hebben geen hogere studies gedaan of zo. Als ze dan vragen of je nog op school zit, dan is het al zot dat ge nog op school zit en dan vragen ze wat ge doet en verwachten als antwoord haartooi of zo, want dat is wel wat de meeste meisjes doen als ze nog op school zitten. Ik zeg dan gewoon dat ik ASO volg, want ik doe humane wetenschappen en dat is echt een beest voor hun, ze verstaan dat echt niet. Ze verschieten daar echt van en verstaan dan niet wat ik daar kom doen, dus ik zeg dat eigenlijk liever gewoon niet."*

Hoewel velen the Jump! Als hun favoriete club beschouwen, gebruiken zowel de jongeren zelf als de organisatoren termen als 'laag', 'dat soort' en 'marginaal' om het publiek te beschrijven. Ze refereren dan naar de lage scholingsgraad, een hoge graad van werkloosheid en naar agressie, overmatig druggebruik en contacten met politie en justitie. Ik vond het aanvankelijk schokkend dat men deze termen gebruikte om het eigen 'milieu' te beschrijven, maar de jongeren zeggen dat ze die woorden gebruiken omdat anderen hen zo labellen en dat de begrippen een genuanceerdere betekenis hebben als men zelf deel uitmaakt van het milieu.

Jen – groepsgesprek (28/05/08): *"Marginaal is een woord dat je inderdaad wel voor uzelf gebruikt, ik vind dat niet echt een compliment maar de meeste mensen zeggen dat van ons. Gelijk op school van 'beuh, die marginale!' ... Omdat wij naar the Jump! gaan zijn wij de marginaalsten van de school, maar wij vinden dat niet erg... ja, wij bedoelen dat eigenlijk niet zo slecht als wij dat zeggen."*

Meisje, the Jump! (9/6/07): *"Ik kom hier al een jaar maar ik ga niet alleen hier uit, het hangt af van met welke vrienden ik uitga, sommigen houden niet van dit soort muziek en hebben schrik van het volk, maar ik ken iedereen hier."*

[11] Dit watervalsysteem is eigen aan het Belgische onderwijssysteem en heeft als pervers effect dat er vele ongeïnteresseerde jongeren, die meer pedagogische begeleiding nodig hebben dan er kan worden aangeboden, in deze richtingen zitten (zoek ref. databanken psychologie/pedagogie).

Jongeren die zelf uitgaan in het jumpmilieu weten dat het deviante imago een narratief is en geen representatief beeld van jumpers geeft. Het lijkt erop dat, vanuit een viriele oriëntatie, vooral verhalen over verzet op school of op het werk, agressie, druggebruik en contacten met politie en justitie worden doorverteld. Zo kan men status krijgen door een deviante persoon goed te kennen, zonder zelf zo een handelingen te stellen. 'Deviante' jongeren vinden hierdoor een plaats binnen deze subcultuur, terwijl ze elders misschien niet welkom zijn. Toch zijn hun stoere en spannende verhalen voor de meeste jongeren die ik sprak een voorbeeld van hoe het niet moet, of een illustratie van wat een stap te ver is. Hierbij moet wel benadrukt worden dat vooral deviante ervaringen van jongens als referentiepunt worden aangewend.

> Toon – the Jump! (17/11/07): *"Het publiek hier dat is 'soort'. Veel van die mannen hier staan op het OCMW en ter hebben der ook al heel wat in den bak gezeten ... (wijst) Dienen gast daar, da is nen kameraad van mij, dienen is juist uit den bak... voor dealen van liquid ... Maar, als die gepakt worden door de flikken trekken ze hun daar niets van aan, ze zijn der nog fier op ook'. Ik had dat bijvoorbeeld niet gezegd aan mijne pa, allé om hem niet in een slecht daglicht te plaatsen. Maar als hij vorige week bij ons thuis was, was hij aan vertellen en zei opeens gewoon zo iets van ... 'toen ik in den bak zat' en mijne pa was neig verschoten natuurlijk. En ge kunt gaan denken als hij het tegen mijn pa al zegt, overal gaat hij het rond vertellen."*

1.3.2. Woonplaats en bezoekersfrequentie

Het publiek van The Jump! bestaat uit verschillende losse groepen, afkomstig uit regio's rond provinciesteden in Oost- en West-Vlaanderen en in Henegouwen. Daarnaast komen er ook kleinere groepjes Noord-Fransen uit de regio van Lille en uit Vlaams-Brabantse gemeentes die aan Oost-Vlaanderen grenzen. Dat netwerken zich zo vormen heeft te maken met het feit dat jongeren uit eenzelfde regio elkaar al wat kennen, omdat ze in dezelfde cafés komen of op dezelfde school zitten. Omdat men als minderjarige nog niet per auto mag rijden, komen velen jongeren met de trein, waarbij ze mensen uit hun eigen streek ontmoeten. Sporadisch loop je in the Jump! ook Nederlanders uit Zeeland tegen het lijf. Jongeren die in de regio van the Jump! zelf wonen of er al vanaf hun zestien jaar uitgaan, gaven aan dat ze de club als een soort van 'thuisbasis' zien.

De netwerken hebben een zeer losse structuur. Tussen sommige jongeren beperken de contacten zich tot een vriendelijk groet bij het binnenkomen of weggaan of sporadische 'small talk', terwijl anderen meer vriendschappelijk met elkaar omgaan. Binnen de netwerken worden er regelmatig heteroseksuele koppeltjes gevormd. Onze respondenten gaan er doorgaans vanuit dat er in de jumpscene geen homo's zijn. Verhalen over meisjes die 'lesbische neigingen' hebben, werden doorgaans niet serieus genomen. Taal speelt een belangrijke rol bij het vormen van netwerken en relaties in the Jump!. Er is zo goed als geen sociaal contact tussen Franstaligen en Vlamingen; zij hebben elk hun eigen plekjes in de club (Franstaligen aan de bar vooraan en Nederlandstaligen achteraan en boven). Waalse en Franse groepen telden opvallend minder meisjes. Verschillende Franstalige bezoekers die hoopten in de club contacten op te bouwen met meisjes, klaagden dan ook regelmatig over de strikte scheiding.

Betrokkenheid wordt versterkt door de centraliteit en frequentie van identificatie met de jumpscene. Wanneer ze hun eerste stappen in het nachtleven of in de jumpscene zetten, integreren jongeren zich doorgaans eerst in een homeclub. Door regelmatig bezoek kunnen jongeren subculturele kennis over de muziek, dans en druggebruik, en een sociaal netwerk opbouwen. Na deze fase willen jongeren vaak hun vleugels uitslaan en zich centraler en frequenter identificeren met de bredere jumpclub. Betrokkenheid tot de jumpscene kan versterkt

worden door ervaringen en kennis op te doen in en over diverse jumpclubs of harddance clubs en tijdens evenementen. Zo onderscheidt men zich van mensen wiens ervaringen beperkt blijven tot the Jump!, maar vooral ook van de 'groentjes', die het doorgaans niet alleen ontbreekt aan kennis over de scene maar ook aan middelen (vervoer, geld, tijd).

Men kan centraliteit en frequentie van identificatie met de jumpscene ook benadrukken door uit te gaan op momenten dat 'groentjes' of mensen die zich minder centraal en minder frequent met de scene identificeren niet (meer) aanwezig zijn. 'Echte jumpers' blijven vaak tot de ochtend in een club of op een feest en sommigen feesten na sluitingstijd door bij vrienden. Anderen gaan door naar clubs die pas tegen de middag aan sluiten of bezoeken afterclubs, die meestal pas in de vroege ochtend hun deuren openen en vaak tot na de middag openblijven. Omdat dit soort clubs beperkt zijn in aantal, moet men zich vaak nog ver verplaatsen. Dat vonden respondenten doorgaans helemaal niet erg omdat men tijdens die verplaatsing een sterk gevoel van betrokkenheid met de scene beleeft, die volgens sommigen versterkt wordt door zowel de fysiologische effecten van drugs als door de spanning van het zich onder invloed of in bezit van drugs in het openbaar te begeven. Daarbij valt op dat slechts weinig meisjes naar afterclubs gaan. Enkele meisjes die wel vaak naar afterclubs gaan, vertelden dat ze het vooral tof vinden omdat dan alleen nog de harde kern van de scene overblijft.

1.4. Deur- en drugbeleid

1.4.1. Deurbeleid

Leeftijd

Wat betreft het deurbeleid is het in the Jump!, zowel als in de andere hardstyle clubs die ik bezocht, regel dat een portier de deur voor je opent, wat een eerste selectie inhoudt. Wie nog geen lidkaart gekocht heeft, moet bovenop de ingangsprijs eenmalig zeven euro betalen en een digitale foto laten nemen. Bij elk bezoek wordt de lidkaart ingelezen en wordt de foto vergeleken met het geldige identiteitsbewijs dat men altijd moet voorleggen, want sinds kort zijn ze veel strenger beginnen toezien op de wettelijke minimumleeftijd van zestien jaar. Toch is dit systeem volgens vaste klanten niet waterdicht en raken er soms mensen zonder of met een vals identiteitsbewijs binnen.

Dresscode

Er zijn geen strenge vestimentaire regels in the Jump!. Alleen mensen in een trainingspak worden geweerd (en dat staat ook expliciet op de website van de club vermeld), omdat de organisatoren deze kledij associëren met de agressiviteit van 'gabbers' en met 'groepjes Noord-Afrikanen of Turken die vrouwen lastigvallen of erop uit zijn te vechten'. Wanneer jongeren bereid zijn hun kleding aan te passen, laat men ze binnen. Er komen weinig allochtonen, en de kleine groepjes die er wel komen, doen dat niet omdat de muziek en de stijl hen bevalt, maar vooral omdat ze hier ten minste wel binnenraken:

Jongen van Marokkaanse afkomst – the Jump! (12/05/08): *'Hier draaien ze alleen maar racistische muziek, maar we komen omdat we hier tenminste binnen mogen. Er wordt hier ook veel drugs gebruikt, wij niet hoor ... wij zijn moslims. Maar die daar beneden ... die pakken allemaal hé, dat zijn de echte. Ge moet maar kijken hoe die staan te jumpen, allé das toch niet normaal? Al die met een klaksken op hebben zeker gepakt, maar ge ziet dat niet van hier..."*

Wapens en agressie

Aan de ingang moet men, zoals in andere grote harddance clubs, door een metaaldetector lopen en zich oppervlakkig laten fouilleren. Meisjes kunnen ook gevraagd worden hun handtas te openen. Deze maatregelen zijn er in de eerste plaats om het binnensmokkelen van wapens te voorkomen, wat volgens de portiers niet overbodig is, want men vindt soms messen en bij politiecontroles worden er in sommige wagens baseballbats gevonden. De metaaldetector gaat echter zo vaak af dat er niet altijd op gereageerd wordt. Soms pikt men er wel iemand uit en dan gaat men met een detector op handformaat langs het lichaam. Maar toch gebeurt het soms nog dat mensen kleine wapens, zoals messen of boksringen, mee naar binnen smokkelen.

Naast bezoekers die door blanke Vlaamse jongeren onder de noemer 'zwarten' geplaatst worden, bestaat een groot deel van het publiek uit blanke Franstalige jongeren uit Wallonië of Noord-Frankrijk. Zowel met 'de Walen' als met 'de zwarten' komt het regelmatig tot een handgemeen. Dat heeft te maken met een racistische of etnocentrische houding bij een groot deel van het publiek. Dat dit soort houding voorkomt bij viriele jongeren strookt ook met de bevindingen van een onderzoek naar culturele oriëntaties bij Vlaamse scholieren(Elchardus & Siongers, 2003). De negatieve houding van Vlaamse jongeren tegenover Walen zou volgens verschillende informanten door bepaalde portiers bestendigd worden.

Lies– groepsgesprek (28/05/07): *"Zwarten en al, die gaan ze ook eerst controleren, er komen ook niet veel buitenlanders hé, soms nekeer Marokkanen of zo, maar iedereen kijkt daar dan wel naar zo van ... Ah ja dat kan wel dat ze een Belgisch paspoort hebben, maar voor mij zijn dat nog altijd buitenlanders, bij mij maakt dat niet echt verschil. Je ziet ze direct binnenkomen in the Jump!, je let daar zo op [...] Meestal is dat ook, vooral in the Jump!, dat als het een Vlaming is die boel heeft met een Waal, liggen bijna altijd de Walen buiten. Altijd. En die portiers, ge merkt dat trouwens, zijn daar vollenbak tegen hé! .... de Vlamingen weten ook snel van "ah 't is met een Waal waar dat ik boel mee heb dus 'k ga hier toch mijn gelijk krijgen."*

Jen – groepsgesprek (28/05/07): *"Ja inderdaad meestal wel, maar die Walen zijn ook veel agressiever hé [...] Ge herkent ze aan hun uiterlijk, 'veel marginaler'."*

Als er zich schermutselingen voordoen, verwijzen de respondenten vaak naar een gebrek aan of een schending van 'respect', bijvoorbeeld door een meisje van een andere groep lastig te vallen. Banale handelingen, zoals te veel of de verkeerde plaats innemen, tegen iemand van een andere groep opbotsen, of een 'schuine' of 'verkeerde' blik, kunnen al aanleiding geven tot geweld. Fysiek geweld ontstaat meestal tussen jongens, maar ook meisjes vliegen elkaar soms in de haren. Mijn sleutelinformantes waren bijvoorbeeld allemaal wel al eens betrokken geweest bij een vechtpartij, die vaak te maken had met jaloezie om een vriendje. In tegenstelling tot wat men algemeen aanneemt, illustreren veel verhalen dat jongens ook meisjes aanvallen. Het geweld heeft dan te maken met een gekrenkt gevoel van eer, omdat men zich misleid voelt door een meisje, of omdat men de eer van hun liefje, familie of zeer intieme vrienden wil herstellen.

Meisje - the Jump! (17/11/07): *"Ik heb hier ook al eens boel gehad met een meisje. Eerst was die nog vriendelijk en al maar daarna dacht ze dat ik haar lief wou afpakken, omdat ik daar gewoon stond mee te babbelen. Ze begon mij zo constant te volgen als ik naar beneden of naar het toilet ging, precies zo stalken. Ik heb haar dan een duw gegeven tegen de muur en ze was bijna gevallen. Toen ik naar huis ging, ik was nog maar juist voorbij de hoek, kwam haar lief af en dienen heeft mij in elkaar geslagen. Gans mijn lip lag open en ik had schrammen op mijn armen van te vallen en blauwe plekken op mijn benen van het sjotten. Die gast was echt niet te stoppen, want mijn vriendin die stond erop te kijken en te roepen, maar ze durfde niets doen."*

Portiers slaan de dansvloer en zitruimtes in de club van op verschillende uitkijkplekken voortdurend gade. Bij het minste vermoeden van wrevel of onrust en ook wanneer men vermoedt dat iemand drugs doorgaf of wanneer men iemand drugs ziet innemen, gaan ze op een jongere af, vatten hem bij zijn kraag en leiden hem naar buiten. Dat gebeurt meermaals op een avond. Het gaat lang niet altijd om ernstige problemen die werkelijk zouden escaleren, maar men werkt preventief en dat gaat gepaard met veel machtsvertoon. Volgens de organisatie trekt een club die niet zo reageert dealers en vechtjassen aan, waardoor men een slecht imago krijgt en andere mensen wegblijven.

De portiers zelf zijn echter ook niet altijd een onbeschreven blad[12]. [13]Voor de rust en goede organisatie van de club is het belangrijk om een vaste crew te hebben, die het publiek kent en visa versa. Zolang ze geen problemen veroorzaken, probeert men daarom wekelijks dezelfde portier in te huren. Zowel mijn eigen observaties als de verhalen van mijn respondenten illustreren dat sommige portiers gemakkelijk op de vuist gaan. Jongeren die ergop de jumpscene betrokken zijn, vertelden ook dat het belangrijk is om op een goed blaadje te staan bij het veiligheidspersoneel, omdat die dan bij conflicten voor jou partij zullen kiezen. Men werkt er daarom aan om door de portiers vriendelijk herkend te worden. Verschillende meisjes hadden echter ervaren dat bepaalde portiers hun positie uitbuiten en soms ongewenst intiem worden.

An – groepsgesprek (28/05/07) : "(als ze u kennen) *Ja dat geeft je ook een beter gevoel en zeker als meisje, iedereen kijkt dan zo naar u, ja dat is wel waar ik vind dat ook. [...] Als je de portier kent en je hebt ambras, wie gaan ze buiten smijten denk ge? Niet u maar die andere"*

Lies – groepsgesprek (28/05/07): *"Gelijk dienen enen portier was altijd zo vriendelijk tegen mij, allez te vriendelijk, diene heeft ook al een paar keer op mijn mond gekust ... dat deed hij bij veel meiskes."*

[12] Op een van de evenementen die de club op locatie organiseerde was er een extra vrouwelijke portier die onderwerp van gesprek was bij alle jongeren, want dat was nieuw. Ze werd door de meesten goed bevonden, want door haar forse gestalte kon ze gemakkelijk op tegen de meeste jongens in de zaal. Maar ze was heel vriendelijk en trad kordaat op zonder agressief te zijn, wat bij andere portiers soms anders is. Tijdens de zomermaanden van mijn veldwerk werden er enkele portiers op kant gezet, o.a. voor het lastig vallen van vrouwelijke klanten. Er werd ook een portier opgepakt op verdenking van afpersing en pedofilie. Voorheen had ik al van verschillende jongeren straffe verhalen over hem gehoord over 'afterparty's' bij hem thuis, waar veel drugs gebruikt werden. Lies kende een meisje van wie men pornografisch materiaal op zijn computer gevonden had, maar ze zei dat het meisje haar verteld had dat ze dat uit vrije wil gedaan had. Haar vriend Jeroen kende ook een jongen die na de arrestatie aan hem en nog enkele vrienden heeft verteld wat er met hem gebeurd was. Ze waren hier allemaal heel erg door geschokt.

[13] Het hoofd van het veiligheidsteam vertelde dat het erg moeilijk is om goede en betrouwbare portiers te vinden. Enkele jaren geleden hebben grote clubs, ondanks de portierswet van 1999, veel problemen gehad met wat men 'portiersoorlogen' noemt. Ook in the Jump! heeft men dubieuze portiers gehad. Zo heeft men een paar jaar geleden nog een afrekening meegemaakt tussen portiers van Albanese afkomst. Nu werkt men met portiers die opgeleid zijn en ingeschreven staan bij een private firma. Zo kan de organisatie van the Jump! makkelijker afstand nemen van hun handelingen, vertrouwde de organisator me toe.

1.4.2. Drugbeleid

De organisator zegt dat ze weinig problemen maken over jongeren die een lijntje snuiven of een pilletje nemen, want dat heb je overal. Maar ze tolereren niet dat dit zichtbaar gebeurt en zeker niet dat er gedeald wordt. Het probleem zit hem volgens de organisator bij een kleine groep jongeren die niet van ophouden weet en verschillende soorten drugs in veel te grote hoeveelheden gebruikt. Wanneer jongeren hierdoor de controle verliezen of wanneer men jongeren ziet dealen of drugs ziet innemen, worden ze meteen uit de club verwijderd. Jongeren letten daarom goed op of er geen portier in de buurt staat wanneer ze een pilletje nemen of iets in hun drankje doen. Het gebeurt niet zo vaak dat jongeren een jointje opsteken, maar sommige jongens vinden het wel stoer om die in hun handpalm te verbergen en de portiers gade te slaan die de geur opvangen maar niet kunnen lokaliseren.

Portier – the Jump! (9/6/07): *" We hebben een streng drugbeleid. Wie onder invloed is, of zelfs dronken is, vliegt eruit. Bij herhaling zelfs definitief. We fouilleren ook en wie drugs bijheeft of verboden wapens wordt onmiddellijk 'overgeleverd' aan de politie en komt hier niet meer binnen. Een goeie verstandhouding met de politie is erg belangrijk. Als dat niet het geval is, is het afgelopen. Je moet écht kunnen optreden, als een soort politieagent. Alleen is de politie 'meer dan ons'. Wij doen het werk en zij stellen de PV's op. Als ze enkele PV's hebben, kunnen ze vervolgen. We hebben al veel bendes helpen oprollen op die manier. We patrouilleren hier ook in de straat. Tegen wildplassen en overlast. Indien er overlast gepleegd wordt, verwittigen we de politie. We zitten hier tenslotte in een woonwijk en we kunnen ons niets permitteren."*

Wie 'opgepakt' wordt door een van de portiers, wordt via een achterdeur naar een kantoortje gebracht voor een fouille. Meestal worden ze dan voor een paar weken of langer geschorst. Als het om dealers gaat wordt bijna altijd de politie verwittigd. De politie komt automatisch ook wanneer er slachtoffers zijn, omdat ze samen met de ambulance worden opgeroepen. Meer kan men volgens een van de organisatoren niet doen, want anders moet men de club sluiten. Zonder een algemeen beleid verschuift het fenomeen zich gewoon naar andere clubs en dan zijn zij hun broodwinst kwijt. Een paar jongens, die door portiers gepakt werden voor gebruik of dealen, verklaarden dat sommige portiers verzaken aan het inlichten van politiediensten. Soms wil men de jongere nog een kans geven, maar van enkele portiers, die ondertussen wel aan de deur zouden gezet zijn, werd gezegd dat ze de jongeren afpersten door iedere week een deel van de winst te vragen of de in beslag genomen drugs voor zichzelf te houden. Er gaan ook verhalen dat portiers jongeren onder druk zetten om anderen te klikken.

Of al deze verhalen kloppen kan niet worden gezegd, maar wat hieruit wel kan afgeleid worden is dat het deel uitmaakt van het 'macho' discours rond druggebruik in de jumpscene. Het valt immers op dat het publiek deze gang van zaken vaak spannend vindt en het als een normaal aspect van het uitgangsleven ervaart. Verhalen over aanvaringen met portiers omwille van drugbezit of verkoop betreffen zo goed als altijd jongens, maar meisjes vertellen ze even graag door. Wanneer meisjes persoonlijk in contact komen met portiers gaat het bijna altijd om dronkenschap of zware intoxicatie, waardoor ze de controle over hun handelingen verliezen. In the Jump! werd zo een gedrag door andere meisjes 'schaamlijk' of 'affrontelijk' genoemd, maar hier wordt in de paragraaf over druggebruik op teruggekomen.

Soms loopt het druggebruik zo uit de hand dat jongeren in zwijm vallen of erger nog, dat het MUG-team moet opgeroepen worden. Volgens de organisator gaat het in erge gevallen vaak om jongeren die lichaamscontrole verliezen en spasmen krijgen, als gevolg van liquid ecstasy of GHB. Het hoofd van de veiligheidsploeg zegt dat men, uit vrees dat zo een jongere in de handen van een clubverantwoordelijke bijkomende schade zou oplopen of zou sterven, de zwaar geïntoxiceerde jongeren afzondert maar nadien niet meer verplaatst. Men vervoert ze ook nooit zelf naar het ziekenhuis, maar ziekenwagens laten soms lang op zich wachten[14]. De organisator vond dat de politieke overheid en justitie veel te weinig tijd en middelen investeren in de aanpak van jongeren die (gevaarlijke) drugs verspreiden. Hij merkte daarbij ook op dat dit heel erg demotiverend is voor politiemensen, die geen stok achter de deur hebben en soms letterlijk uitgelachen worden wanneer ze een jongere komen oppikken.

Organisator - the Jump! (8/4/07): *'Het probleem is dat sommige gasten gewoon geen opvoeding meer krijgen. Vroeger kreeg ik een klap rond mijn oren als ik mij niet gedroeg, maar dat moet ik vandaag niet proberen. Die gasten voelen hun veilig, je moest eens horen wat die allemaal durven te zeggen tegen de politie als die hier controle doet... dat ze ze wel zullen vinden en dat ze er voor zullen zorgen dat ze hun job kwijt raken ... en dat terwijl ze daar opgefokt van de pillen of de speed staan."*

1.5. Muzikale identificatie met de scene

1.5.1. Uitgaan voor de vrienden

In de jumpscene onderscheidt men twee groepen meisjes : zij die in de scene uitgaan 'voor de muziek' en zij die er 'alleen komen voor de vriendschappelijke sfeer'. Deze laatste groep meisjes vindt jumpmuziek, evenals de bijhorende dans en het druggebruik, doorgaans te hard en onvrouwelijk. Dat jump ***mannelijke*** muziek is, wordt door iedereen bevestigd. Sommige jongens vinden het daarom goed dat meisjes wegblijven van de dansvloer, maar er zijn ook jongens die het wel leuk vinden dat meisjes zich ook amuseren op jumpmuziek. De harde muziek en dans is volgens de organisatoren van the Jump! voor vele meisjes ook een reden om vroeg naar huis te gaan. Daarom heeft men een lounge bar geopend waar zachtere muziek gespeeld wordt en waar men gezellig kan zitten babbelen. Ondanks het feit dat ze niet echt van jumpmuziek houden, blijven vele meisjes toch liever in de hoofdzaal, omdat hun vrienden of liefjes daar zijn. Het samenzijn met vrienden is voor sommige van deze meisjes een voldoende motivatie om wekelijks uit te gaan in de jumpscene, ook al hebben ze een persoonlijke voorkeur voor 'mainstream' – of om het met hun woorden te zeggen 'plezantere en zachtere' – dansmuziek. Andere meisjes vinden het erg belangrijk om af en toe ook uit te gaan naar clubs waar ze de muziek wel graag horen.

[14] Zo is er een jongen in coma gegaan en later overleden omdat de MUG 25 minuten op zich liet wachten. Het staartje aan dit verhaal is dat dit het gevolg was van zelf aangemaakt GHB, waar ook andere jongeren onwel waren van geworden. Men heeft de vermoedelijke verkoper toen overgeleverd aan de politie, maar deze had geen feitelijke bewijzen en er werd geen onderzoek ingezet. Pas toen diezelfde jongen enkele weken later in de club door portiers die hem in het oog hielden betrapt werd op verkoop van GHB en speed, werd een huiszoeking gedaan en kon hij voorgeleid worden.

1.5.2. Een vrouwelijke en een mannelijke muzikale status

Volgens Sarah Thornton (1995) worden mannen in clubs gezien als de dragers van subcultureel kapitaal, waarin muzikale authenticiteit centraal staat. Authenticiteit impliceert echter dat men zich distantieert van 'mainstream' muziek, wat niet voor de hand ligt in een scene waarvan de muziek zeer sterk gecommercialiseerd wordt. Ondanks het feit dat jumpmuziek, en zeker de subgenres die in the Jump! gespeeld worden, sterk gecommercialiseerd is, blijken jongens toch belang te hechten aan een zekere mate van authenticiteit. Dit laat immers toe muzikale status te verwerven in de scene. Jongens die zich zeer centraal en frequent identificeren met de jumpscene distantiëren zich van jongeren die enkel kennis hebben van populaire jumpmuziek. Ze communiceren onderling vaak hun mening over deejays of jumpmuziek die men gehoord of verzameld heeft, om hun kennis te etaleren.

Meisjes daarentegen stellen zich doorgaans onwetend of naïef op en tonen weinig interesse voor feitenkennis of technische aspecten van jumpmuziek. Hun kennis beperkt zich doorgaans tot een voorkeur voor bepaalde deejays, die algemeen populair waren in de scene. MVeel meisjes (en jongens die zich weinig met de scene identificeren) verwijzen enkel naar bekende hits van de deejays. Gebrek aan interesse in subculturele kennis over (high-underground) jumpmuziek en gebrek aan kennis over deejays die nog geen populaire of mainstreamstatus hebben, maken dat mensen geen rechtmatige stem kunnen laten gelden in het muzikaal discours dat centraal staat in de subculturele identificatie. Hiervan moet men zich voldoende bewust zijn, want door het poneren van niet onderbouwde kennis riskeert men zichzelf belachelijk te maken. Dit alles neemt niet weg dat ook meisjes genot beleven aan de consumptie van jumpmuziek.

Meisje (27/5/07) *"Jumpstyle is voor mij gewoon leuk om naar te luisteren, omdat er melodie in zit en een refrein ... je wordt er vrolijk van en dan moet je gewoon dansen, maar verder ken ik daar niet veel van."*

Lies – groepsgesprek (28/5/08): *" Lara kwam zo nekeer toe en ze was tegen iedereen za bezig van 'ja en ge gaat toch naar the Jump! komen hé want Teka-B komt draaien en 't ga mega goe zijn' ... Maar dan bleek dat ze feitelijk niet eens wist wie dat was. Ik ga dat nooit doen ...zeggen dat ik een deejay ken. Want 't is niet omdat ge de naam kent dat ge ook echt weet welke muziek het is. Ze zei dat alleen maar omdat ze (namen jongens) was tegengekomen die dat tegen haar gezegd hadden en ze dacht belangrijk te kunnen doen,."*

An – groepsgesprek (28/5/08):*" Ik luister wel veel naar jump op mijn mp3 op school of de zaterdag op mijn werk, maar dat krijg ik van mijn broer of zo. Meestal zijn jongens toch meer 'echt' bezig met dienen muziek dan meisjes. Zelf zoeken doe ik bijvoorbeeld bijna nooit,"*

Meisjes die uitgaan voor de muziek benadrukken vooral de gevoelens die tijdens het uitgaan door bepaalde muziek worden opgewekt. Het gebeurt ook regelmatig dat meisjes bepaalde liedjes of sets waar ze van genoten hebben uit een soort van sentiment, trachten op de kop te tikken. De meeste meisjes steken daar weliswaar niet veel energie in; ze doen daarvoor eenberoep op mannelijke jumpers, die zo ook in hun status bevestigd worden.

Lies – groepsgesprek (28/5/08): *"Ik ga vooral uit voor die muziek echt! Je hebt veel meisjes die zeggen van ah jump ja (zucht), meisjes die dat niet zo belangrijk vinden. Maar ik ga echt wel voor de muziek. Zelf downloaden dat doe ik niet, want mijn computer thuis dat is een oud ding die kan dat niet aan."*

Een en ander sluit aan bij een aantal bevindingen uit subcultureel onderzoek en onderzoek over muzikale socialisatie (Bayton, 1990, Van Wel, 1993; Thornton, 1995; Haralambos & Holborn, 1995), die een verklaring kunnen bieden voor het geslachtsverschil in houding tegenover subculturele kennis over jumpmuziek. Meisjes worden sociaal ontmoedigd om serieuze interesse in muziek te ontwikkelen. Meisjes zijn volgens zulk onderzoek ook meer begaan met het afstemmen van hun smaak op die van de peergroup. Zij zien muziek veeleer als een element voor collectieve identificatie. Door hun gebrek aan interesse halen meisjes hun muziekkennis voornamelijk uit massamedia, waarin een idoolcultuur wordt geproduceerd die collectieve identificatie vergemakkelijkt. Hieruit volgt dat vrouwen zich over het algemeen minder schamen voor de consumptie van 'mainstream' of 'populaire muziek'. Jongens daarentegen zien muziek meer als een centraal product dat uitdrukking geeft aan hun persoonlijkheid en toelaat zich in een groep te manifesteren. Omdat de gesocialiseerde betekenis van muziek verschilt, is 'hip' zijn of het hebben van subculturele kennis over (authentieke) muziek, voor jongens veel belangrijker dan voor meisjes. Om een muzikale status te bewerkstelligen zijn jongens genoodzaakt zich te informeren via niche- en micromedia, die aandacht besteden aan muzikale aspecten.

Onderzoek naar subculturele identificatie illustreert ook dat meisjes die niét in de vrouwelijke defaitistische houding tegenover muziek willen meegaan en wél in het ontwikkelen van subculturele muzikale kennis geïnteresseerd zijn, proberen om 'een van de mannen' te zijn door zich expliciet te distantiëren van de gedegradeerde popcultuur (Thornton, 1995). Meisjes die uitgaan in de jumpscene om te genieten van de muziek, distantiëren zich van meisjes die alleen uitgaan voor de sfeer of om met vrienden samen te zijn. Meisjes die uitgaan 'voor de muziek', benadrukken dat zij zich, net zoals de 'echte jumpjongens', willen amuseren door actief aan sociale praktijken van de jumpscene te participeren.

An – groepsgesprek (28/5/08): *"Ja en wat ik dan spijtig vind is dat sommige meisjes daar echt zo tam zitten. Der komt dan zo een super goed schijveken binnen, dat je zegt van 'oooh echt zalig!' ... Gij zit daar dan te plaschen (in de handen klappen) terwijl dat iedereen daar zo tam zit te kijken ... terwijl dat gij zo iets hebt van 'ja schijveken!!!'"*

Eva – groepsgesprek (28/5/08): *"Ik ga misschien iets meer voor de sfeer en de mensen naar the Jump! dan voor de muziek, maar uitgaan waar dat ge weet dat ge de muziek totaal niet goed vindt, zou ik niet doen. Als ik naar (naam club) ga, verveel ik mij daar dood door die muziek ... Ja, ik zou daar zelfs niet voor de mensen alleen gaan, al gaan daar 100 mensen die ik ken, ik zou daar dus nooit meer naartoe gaan.... De muziek daar is meer afterclub a zo, soms R&B en de vrijdagavond Heat, dat valt nog mee. Maar - 'k weet niet - in the Jump! is dat toch echt muziek om te dansen, dat is zo actief..."*

Meisjes die van jumpmuziek houden, distantiëren zich echter ook van 'echte jumpjongens', die veel meer muzikale kennis en ervaring hebben en doorgaans een uitgesproken afkeur hebben van (romantische) mainstreammuziek. Bijna alle meisjes die zeggen dat ze voor de muziek uitgaan, geven aan dat jumpmuziek in het nachtleven hun voorkeur krijgt, maar dat ze in het dagelijkse leven en ter afwisseling van hun uitgaanspatroon, ook open staan voor (mainstream) popmuziek en –clubs. Door hun lagere positie in de subculturele hiërarchie te aanvaarden, ontstaat er ruimte voor het definiëren van een specifiek vrouwelijke muzikale status. Handelingen, waarin meisjes uiting geven aan hun liefde voor jumpmuziek, worden vanuit hun naïeve muzikale status gerechtvaardigd. Zo is het voor jongens 'not done' om bij de deejay een plaatje aan te vragen, maar door hun muzikale 'naïviteit' kunnen meisjes zich dat wel permitteren. Dit soort handelingen stellen meisjes vaak samen, waardoor ze zich gesteund en erkend voelen in hun muzikaal consumptiepatroon, wat voor een positieve of plezierige beleving van het nachtleven zorgt.

Lies – groepsgesprek (28/5/08): *"Oh ja maar dat heb ik altijd, als 't echt zo een goed liedje is dan sta ik daar volledig uit mijn dak te gaan en dan kijken de mensen die mij kennen en zo van ah ja 't is Lies weer. Maar gij (richt zich tot Eva) weet ook goed welke liedjes dat bij mij zijn hé ... bijvoorbeeld dat nummer: 'not this record'" en dan kijkt ze zo naar mij. Als meisje kan je je ook permitteren om een nummerken te gaan aanvragen. Ma ja, als ik 'weg' ben, kan ik dat beter niet zelf vragen. Ik vraag dat dan aan Eva of zo, of dat zij dat in mijn plaats wil doen. Want gelijk vorige keer ... [...] 'k had het verkeerde aangevraagd! Echt zo stom van mij, gewoon omdat ik zo zat was . Jeroen heeft toen wel gelachen met mij, want hij doet dat niet ze, liedjes gaan vragen ..."*

Vooral R&B is een muziekgenre dat veel meisjes uit de jumpscene tijdens de week beluisteren, terwijl mannelijke jumpers hier een echte afkeer voor hebben. Meisjes staan er in die zin ook meer voor open om 'R&B clubs' te bezoeken. Maar velen hebben wel het gevoel dat 'jumpers' (ook zij zelf) daar vaak 'scheef bekeken worden'. Dit heeft ook te maken met de uiterlijke stijl, waar later wordt op teruggekomen. Mijn sleutelrespondenten beweren op basis van zulke ervaringen dat meisjes een groter aanpassingsvermogen hebben dan jongens en zich daardoor op plekken waar géén jumpmuziek gespeeld wordt beter kunnen amuseren. Dit illustreert hoe meisjes hun naïeve of ondergeschikte muzikale status herinterpreteren of vertalen naar een voordeel.

Lies – groepsgesprek (28/5/08) *: "De meisjes zijn meer voor R&B ... het zijn vooral de gasten die dat echt niet afkunnen en daar tegen zijn en zo vollenbak voor jump zijn. Ik kan mij overal amuseren maar ook het best in the Jump!. Dat is anders bij Jeroen bijvoorbeeld die amuseert zich totaal niet op andere muziek en zo zijn der veel jongens. Ik denk dat meisjes zich misschien beter kunnen aanpassen aan de muziekstijl en zo sneller iets hebben van ' ik wil mij amuseren'. Zoals ik zou mij in (noemt twee R&B clubs) ook wel kunnen amuseren. Ik zou minder problemen hebben met die R&B muziek, maar vooral met de mensen. Want moest ik zo met mijn TS schoenen ... (bedenkt luidop haar woorden) Ja, eigenlijk geraak ik zelfs niet eens binnen met mijn soort kleren, dus dan hoort ge er al van den eerste keer niet bij en zo en gaat ge u al direct minder goed amuseren ... dus ik denk ook dat het vooral is dat meisjes zich beter kunnen aanpassen aan verschillende muziek."*

1.6. Uiterlijke identificatie aan de hand van merken

1.6.1. Jongens: drie gradaties is stijl

We vermelden in de eerste paragraaf van dit hoofdstuk al dat gabbers zich naast de typische dansstijl ook door hun uiterlijk onderscheiden. Gabberjongens scheren zich meestal kaal, terwijl meisjes enkel de zijkanten scheren en het overblijvende haar in een staartje dragen, maar verder was er weinig verschil in stijl. Gabbers dragen ook oorbellen, piercing en tatoeages. Meestal hebben ze 'Nike Air Max schoenen' en 'bomberjackets' (nylon pilotenjas) met trainingspakken en artefacten zoals petten of riemen, van specifieke merken (Australian, Cavello, Lonsdale). Vooral in Nederland heeft de gabbercultuur nog een grote aanhang, maar ook bij ons zijn er nog jongeren die de gabberstijl volgen. Een gelijkaardige donkere kledingstijl zie je vooral bij Waalse en Noord-Franse jumpers, van wie de stijl door Vlaamse bezoekers meestal met agressie wordt geassocieerd.

Lies – groepsgesprek (28/05/07):*"Walen zien er meer uit als skinheads ... ze zijn ook altijd meer in 't zwart gekleed, algemeen gezien toch."*

An– groepsgesprek (28/05/07): *"Walen zijn agressiever ... Ge kunt ze direct herkennen aan hun kleren. Zij dragen nog meer zo Lonsdale.. Of ze lopen ook zo met een gouden kettingske hier rond, bah!"*

Door niet zo zeer jeugdmodes te volgen, maar voornamelijk mainstream sportkledij te dragen, benadrukken Vlaamse jumpers, net zoals de gabbers, hun 'eenvoud'. Bij jumpers is de donkere ondertoon in de stijl evenwel verdwenen. Jongens die zich via hun uiterlijk als 'jumper' manifesteren, combinereneen eenvoudige hoofd- of haartooi met een T-shirt, broek en schoenen van bepaalde merken. Hun haren zijn altijd kort geknipt, maar zelden zo kort als gabbers. Jongens met baarden zie je in de jumpscene niet, met uitzondering van een enkeling die een ultrafijn getrimd lijntje (eerder bakkebaarden) laat staan. De accessoires die jumpers dragen zijn eerder tijdloos: een baseballpet, een stevig mannenhorloge, een zilveren ketting met dikke schakels of soms een kleine oorringetje. Jumpers dragen vaak voetbaltruitjes of ruim zittende T-shirts, waarop soms slogans of logo's staan die hun liefde voor de muziek of de scene uitdrukken (bv. 'jumping is not a crime' of 'it is still allowed to love hardcore', 'music is my drug'). Dit type T-shirts wordt vaak als merchandising in de club verkocht. Sommige jongens dragen T-shirts met expliciete boodschappen over druggebruik (hoewel dit volgens sommigen niet een verschijnsel eigen aan de jumpscene is): 'Drugs just love me', 'Colombian cocaine alliance', 'Cocaine cartel', 'One gram of cocaine for a noche loca', 'Drug therapy'.

Jongen – the Jump! (27/05/07): *"Die dat rondlopen met van die T-shirts (wijst) daar moogt ge zeker van zijn dat het mietjes zijn, als ge echt drugs gebruikt gaat ge er toch niet mee te koop lopen ... wat gaat ge dan doen als de flikken u tegen houden?"*

In het straatbeeld kan men jumpers moeilijk van andere sportief geklede mensen onderscheiden, maar in het nachtleven valt de uniformiteit van hun kleding wel op. Jongeren die hun betrokkenheid met de jumpscene willen uitdrukken, identificeren zich uiterlijk door specifieke merken of deelcollecties van bepaalde merken te dragen (Nike, Tacchini, Lacoste,...).[15]. Ook andere dure materiële spullen, zoals digitale fototoestelletjes of gesofisticeerde gsm's, dragen bij tot de status van jongeren in de jumpscene. De status of betekenis die jumpers toekennen aan merkproducten is in overeenstemming met de betekenis die bedrijven er door marketing of 'image building' zelf aan toekennen. Dit soort hyperkapitalistische houding, waarbij men betekenisgeving van materiële tekens overlaat aan grote corporatieve bedrijven, werd door Silverstone (2006) beschreven als een kenmerk van 'stedelijke' jongerengroepen in Amerika. Deze groepen hebben ook het belang van kameraadschap en respect, dat kan leiden tot (groeps)geweld, gemeen met de jumpscene.

Door de populariteit van jump zijn er echter ook heel wat jongens die zich niet als 'jumper' manifesteren. Zij noemden de 'echte jumpers' vaak 'plat' of 'marginaal' en bestempelen hen als 'zware druggebruikers'.

Jongen – the Jump! (27/05/07); *"Hier is dat nogal wat ... dat is hier jonk volk hé en de meiskes zijn zoals die gasten met hun klakskes ...wat plattekes ... die dat zo staan te jumpen, die hebben van tien negen wel goe gepakt. De typische kledingstijl hier zijn van die gasten in sportkleren ... alleen de trainingsbroeken ontbreken, maar dat is omdat men er hier niet mee binnen mag."*

In the Jump! (en in andere kleine clubs waar vooral 'commerciële' jumpmuziek gespeeld wordt) domineert de eenvoudige of 'echte' stijl, maar in grote clubs waar een combinatie van 'vrolijke' harddance genres gebracht wordt, zie je meer modieus geklede jongeren. Zij dragen vaak kleurrijke en sportieve stadkledij. Velen hebben

[15] Het belangrijkste attribuut zijn sportschoenen uit de Air TN (TuNed) lijn van het merk Nike. Deze schoenen hebben luchtkussentjes en werden eerder al door gabbers geschikt bevonden voor een springende dansstijl. In andere, 'mainstream' clubs is het dragen van dit soort sportschoenen vaak een reden om de toegang te weigeren. Daarnaast zijn de merken Tacchini en Lacoste (dat vroeger nog tot de 'snobistische' kledij gerekend werd), populair in de jumpscene.

zorgvuldig gestileerde kapsels. Ze dragen ook vaak Sheriff zonnebrillen, gekleurde armbandjes en broeksriemen met veel ornamenten. Dat stoere, maar tegelijk verzorgde uiterlijk doet erg veel denken aan subculturele stijlen uit de jaren vijftig, zoals we die kennen uit de film *Grease*.

1.6.2. Meisjes: echtheid

Meisjes die zich met de eenvoudige jumpstijl identificeren, dragen ook vooral kledij en accessoires van massaconsumptie sportmerken, zoals Nike Air TN, maar met een vrouwelijk kantje (bv. in het roze, met glittertjes of met romantische of 'lieve' tekeningetjes). Jumpmeisjes hebben meestal (half) lang haar dat vaak in een eenvoudige staart wordt gedragen, al dan niet met een 'vrouwelijk' petje op. De meeste jumpmeisjes dragen een witte of zwarte broek ofwel een blauwe jeans. Daarop draagt men doorgaans een topje of spannend T-shirtje, eveneens bij voorkeur in wit of zwart omdat dat eenvoud uitstraalt en zich makkelijk laat combineren. Net als de jongens dragen sommige meisjes ook kleding en accessoires die in clubs als merchandising wordt verkocht.

Volgens verschillende respondentes is de 'echte' jumpstijl bij meisjes minder populair geworden, en krijgen ze alleen bij jumpers respect voor hun kledingstijl. Zowel in de club als elders worden jumpmeisjes vaak als 'marginaal' of 'plat' beschreven, maar ze trekken het zich naar eigen zeggen niet aan omdat hun stijl binnen hun groep van 'kameraden' wel aanvaard wordt. Jumpmeisjes zijn echter niet zo stijlvast als jumpjongens en ze combineren hun stijl soms met modieuze kledingstukken en accessoires, die ook door meisjes gedragen worden die zich uiterlijk niet met de jumpscene identificeren en zich liever opmaken. Deze meisjes dragen vaak korte rokjes of shortjes, diepe decolletés, schoenen met hakjes en faux bijoux. Jumpmeisjes gaven ook aan dat ze hun stijl doorgaans wat aanpassen als ze buiten de scene uitgaan, omdat ze vooraf weten dat ze anders raar bekeken worden of zelfs geweigerd zouden worden.

Meisje – the Jump! (12/05/07) *"Wij dragen bijna altijd sportschoenen en gewoon gemakkelijke kleren, waar we ons goed in voelen zoals een broek en een topken. 't Is niet dat we nooit een roksken of zo dragen maar dat is niet gelijk als die madammekes die zo gans opgemaakt zijn van 'oei oei'. Ge maakt u wel een beetje op als ge uit gaat, maar ge gaat toch geen uren voor de spiegel staan. Dat verschil ziet ge hier toch duidelijk ... Er zijn hier twee groepen, de gewoon normale meisjes zoals wij en dan die dat meer opvallen en hun sexy willen kleden."*

Lies – café (23/08/07): *"De jongens die ik ken vinden dat niet erg hoe ik of de andere meisjes gekleed zijn, maar andere gasten, zoals bijvoorbeeld mijn ex-lief, noemen ons altijd een slet, maar dat kan ons niet schelen."*

An – groepsgesprek (28/05/08): *"In the Jump! gaat iedereen zeggen ah mooie schoenen zeker als ge een nieuwe versie of zo hebt. Of zo iets speciaal met een roos kantje of zo. Ik had er zo nekeer met een konijntje en ik kom daar binnen en iedereen zo van 'klasche wijs!' en 'wauw zo mooi'. Terwijl ieveranst anders zeggen ze van 'ei zo lelijk', maar dan denk ik bij mijn eigen 'foert trek uw plan ik vind ze mooi!'".*

Eva – groepsgesprek (28/05/07): *"Vroeger was het in the Jump! toch minder chique, maar nu is alles verchiquert, zo gelijk hakjes en al dat was vroeger veel minder, maar ik draag dat ook wel. Der is ook wel een verschil bij meisjes die voor de muziek komen of voor de mensen ... gelijk ik ga ook wel voor de muziek, maar meer voor de mensen en ik vind dat ik daar soms gelijk niet pas zo van kleren of zo. Ik ben zo meer zoals die dat alleen voor de mensen komen[16]."*

[16] Omdat het onderzoek zich meer richt op wat dan op hoe gender gedaan wordt, heb ik het belang van intergenderrelaties voor de rechtvaardiging van uiterlijk niet diepgaand kunnen onderzoeken. Maar Eva's redenering illustreert hoe reflexief wordt omgesprongen met kennis over de uiterlijke smaak, van haar vriendinnen, die afwijkt van haar eigen voorkeur.

Jen – groepsgesprek (28/05/07): *'Ja, als ge mij vergelijkt met (naam) zij is niet echt jump meer, alle ze gaat wel naar jump clubs maar ... in het begin dat ze naar the Jump! ging was het ook zo een jeans en TN's . allé zo 'marginaal' mogelijk en nu komt ze daar zo met hakskes en al en met kousen over 't broeksjes en al ... Nee, korte rokskes of broekskes noemen wij niet marginaal."*

Jen – groepsgesprek (28/5/08): *''t Is niet dat ik mij echt zo nen jumper voel of zo, in t begin dat ik naar the Jump! ging wel, ik zat daar altijd maar dat was dan ook zo het nieuwe hé. Maar ik ga nu graag naar overal en pas dan wel een beetje mijn kledingsstijl aan ... bijvoorbeeld de Carré of zo. Dat is niet alleen met vrienden uit the Jump!, dat verschilt met wie ik kan mee rijden. Maar ik ga nog altijd het liefst naar den Jump!. Dat is wel de enige plek waar ik me mega goed kan amuseren omdat ik me daar thuis voel, mijzelf kan zijn ... ge moet u daar niet aantrekken hoe dat ge gekleed zijt of zo.".*

1.6.3. Uitholling van de bevrijdende betekenis van 'Club wear'

Lies - café (27/07/07): *"In de Jump! en zo van die discotheken, moet ge niet zo opgemaakt zijn ...hier ziet ge van alle volk, de mensen zijn 'gewoon' gekleed ... maar er zijn ook van die meiskes met korte rokskes en met van die plushen botten, dat vind ik echt lelijk, dat zou ik nooit aandoen. Die botten zijn sinds een maand of zes terug in de mode."*

De 'plushen botten' (laarzen) waar Lies het over heeft zijn een erfenis uit de raveperiode en worden nu verkocht in 'club wear' (web)winkels. *Club wear* was vroeger een verzamelbegrip voor de kinderlijke of carnavaleske, soms fetisjistische nachtelijke identiteiten die ravers voor het plezier creëerden en waarmee afstand werd gedaan van de status die door de mode-industrie gedicteerd werd (Fritz, 1999: 208-214). Bij de hedendaagse commerciële 'club wear' domineert het seksueel fetisjisme, waarin vele verschillende stijlen bestaan. Behalve op exclusieve housefeesten of in de gothicscene (die in dit proefschrift niet bestudeerd wordt), loopt men tegenwoordig in EDm-clubs of op feesten slechts zelden iemand tegen het lijf die zo gekleed is. In grote clubs waar populaire EDm-genres gedraaid worden, dragen danseressen of gogo-girls wel nog dit soort outfits. Meestal zijn dit veel ontblotende outfits in opvallende (fluo) kleuren, gemaakt uit comfortabele rekbare stoffen die niet hinderen bij het dansen. Een deel van de meisjes in de jumpscene nemen wel bepaalde aspecten hiervan over in hun stijl.

In grotere clubs, waar verschillende harddance genres gespeeld worden en meer modieus geklede jongeren komen, ziet men meer meisjes met op 'club wear' geïnspireerde outfits dan in de 'meer commerciële' of 'pure' jumpclubs. De grotere clubs zijn meer hedonistisch of amusementsgericht en voorzien veel animatie, zoals thema-avonden, waarbij ze zich vaak rechtstreeks tot het vrouwelijke publiek richten. Verschillende clubs organiseren bijvoorbeeld avonden waarop meisjes gratis binnenmogen als ze een bikinitopje aanhebben. In the Jump! - waar veel meer de nadruk gelegd wordt op eenvoud en viriliteit - blijft er van het carnavaleske aspect van *club wear* bijna niets over. 'Club wear' beperkt er zich tot 'fluffy beenverwarmers' en/of extreem korte rokjes of shortjes die vrouwen als traditioneel 'lustobject' in de kijker zetten. Hierdoor verliest 'club wear' haar potentieel om een originele hedonistische identiteit te manifesteren, die aan clubbers de mogelijk biedt om zich in het nachtleven te onttrekken aan de status die de mode hen dagelijks dicteert. De kleding en accessoires worden in the Jump! gezien als een reflectie van iemands identiteit of houding in het dagelijkse leven, waardoor vele van deze meisjes als 'promiscue' bestempeld worden. Sexy kledij wordt door meisjes beoordeeld op

zijn esthetische waarde en de meningen hierover verschillen. Maar veel jongens in the Jump! koppelen er automatisch de status van 'slet' aan en meisjes zijn zich hier terdege van bewust.

In tegenstelling tot jumpmeisjes, van wie de stijl op zich vrij uniform is, spreken meisjes die 'club wear', 'gewaagde' of 'sexy' kleding dragen, vaak vooraf met vriendinnen af wat ze gaan dragen. Het collectief dragen van uitdagende kleding biedt aan deze meisjes de mogelijkheid om hun eigen smaak uit te drukken. Door in groep te handelen staat men sterker tegenover kritiek of andere negatieve reacties van andere jongeren in de jumpscene. [17]

Meisje – the Jump! (12/5/07): *"Ik weet dat ze ons sletten noemen maar dat kan mij niet schelen, ik draag waar ik me goed in voel ... deze outfit is op en top vrouwelijk en ik zie er graag goed uit."*

1.6.4. Een vrouwelijke definitie van sletten

Jongens nemen het woord 'slet' zeer snel in de mond en gebruiken het als synoniem voor sexy geklede meisjes, die vaak ook als 'domme speeltjes' (die veel drugs gebruiken) gestereotypeerd worden. Meisjes nuanceren de betekenis die jongens aan sexy kledingstukken geven en zien het label 'slet' als een middel dat door jongens wordt aanwend om de inferioriteit van meisjes te benadrukken. Meisjes benadrukken zelf meer het stoere aspect van een sexy kledingstijl, of het feit dat men zijn eigen smaak durft manifesteren en zich niets aantrekt van wat jongens of andere leden van de jumpscene zeggen. Dit neemt niet weg dat ook meisjes het woord slet aanwenden om andere meisjes te benoemen. Dit is een mechanisme waarbij men aan specifieke acties, zoals het combineren van bepaalde kledingstukken of de houding die men aanneemt wanneer men op een bepaalde manier gekleed is, casussen of voorbeelden koppelt die de grens van het toelaatbare illustreren. Door zich van 'sletten' te distantiëren kunnen meisjes aspecten van de eigen kledingstijl, die ook als 'sexy' kunnen worden ervaren, rechtvaardigen.

Jen – groepsgesprek (28/05/08); *"Ik draag dat dus wel zo van die 'fluffies' ... Er zijn veel mensen die dat gewaagd vinden, maar ik vind dat schoon! ... Maar een 'slet' is eigenlijk gewaagd en veel bloot, niet gewoon alleen van die botten of alleen een roksken of zo. Gewaagd op erotisch en seksueel vlak ... ze zal er bijvoorbeeld niet op letten als ze zo een rokje aanheeft met daaronder een string om echt zo op 't podium te dansen en dat je alles ziet."*

An– groepsgesprek (28/05/08); *"Ge kunt gij evengoed zo een wit shortje aanhebben en schoentjes en al en een topke en u dan toch degelijk gedragen, maar als ge daar zo staat 'k weet niet wat te doen met elke gast die ge tegenkomt. Ik vind ook ... pak nu ge doet een broek aan en daarop een topje dat misschien wat dieper uitgesneden is, tot daar toe. Maar als ge dan ook gaat beginnen te overdrijven met zo van die hakskes van zo iets of flashy schoentjes en ge pakt een kort broekske of een minirokje en dan doe je nog een topje dat maakt het al direct erger, maar als ge het niet allemaal combineert kan het mooi zijn."*

Meisjes nuanceren ook hun eigen oordeel over 'sletten': terwijl jongens een meisje 'slet' noemen uit jaloezie ('omdat ze haar niet kunnen krijgen') noemen meisjes elkaar 'slet' omdat ze jaloers zijn op de uitstraling of het succes van andere meisjes. Soms vindt men iemand aanvankelijk een 'slet', maar dat oordeel wordt later herzien:

[17] Omdat het aantal meisjes met wie ik over hun 'uitdagende' kledingstijl een diepgaand gesprek kon hebben beperkt bleef en omdat ik eerder kijk naar wat dan naar hoe iets gebeurt, heb ik niet kunnen onderzoeken hoe de onderlinge steun zich in interacties tussen 'uitdagend' geklede meisjes manifesteert. Hier ligt dus nog een interessant onderwerp open om te bestuderen hoe gender 'gedaan' wordt in het negotiëren of rechtvaardigen van een sexy vrouwelijke kledingstijl.

Lies – groepsgesprek (28/05/08); *"'Slet' dat zeggen meisjes ook als ze jaloers zijn, ik zeg dat ook soms, aan de ene kant ben ik misschien een beetje jaloers, maar anderzijds zou ik me dan zelf nooit zo kleden ...'Der over', dat gaat ge bijvoorbeeld sneller zeggen wanneer mensen van die netkousen dragen met hakken onder, van die hoge, misschien ook als ze een schoon lijntje heeft en dat je in je onderbewuste misschien wel jaloers bent!' 't Is ook meer hoe zij naar u kijkt. Je gaat zo iemand zien en denken van ja dat is een 'slet', maar je oordeelt nog niet echt, maar als ze dan zo op u neerkijkt dan is het echt wel een slet, dus 't is meer de lichaamstaal, iemand die vriendelijk is ga je geen slet noemen."*

An – groepsgesprek (28/05/08); *"Slet heeft veel te maken met uitstraling. Zo der was nekeer een meisje met netkousen en dat ging zo verder over gans haar lichaam, ze had verder niets aan alleen een rood dingsken (ter hoogte van de borsten) en toen dacht ik bij mijn eigen van wat een geste. Maar eigenlijk ja, ze kwam bij mij dan echt zo lief een sigaretje vragen, ze was echt zo normaal aan het doen ... en toen had ik zo iets van 'ok ça va nog, da meiske is nog ça va ...als ze haar zo wil kleden ok, daarom is ze nog geen slet."*

Naast persoonlijke banden wordt de definitie van 'een slet' ook begrensd door culturele schoonheidsidealen, want 'lelijke of dikke' meisjes zal men niet gauw een slet noemen:

Jen – groepsgesprek (28/05/08); *" Iemand die dik is en zelfs al laat ze de helft van haar borsten zien, die wordt nooit 'slet' genoemd, maar die noemt ge wel 'schaamlijk'. De jongens gaan die ook nooit een 'slet' noemen, die gaan er gewoon mee lachen en lelijk vinden. Een slank meisje gaat er zo alles om doen om alle aandacht van alle gasten te krijgen, maar zo een dikker meisje krijgt geen aandacht en wij zijn daar eigenlijk niet jaloers op dus zijn het geen sletten."*

1.7. Druggebruik

1.7.1. Een noot over prevalentie

Vooraleer in te gaan op het druggebruik in de jumpscene moet worden benadrukt dat er heel wat jongeren zijn, zeker meisjes, die zelden of geen illegale drugs gebruiken als ze uitgaan. Het zijn vooral diegenen die zich in 'uiterlijke stijl' en 'dans' sterk identificeren met de scene, die als 'echte' druggebruikers bestempeld worden. Ook andere jongeren gebruiken illegale drugs, maar men gaat er algemeen vanuit dat zij het niet zo frequent of in kleinere hoeveelheden doen. Dit soort druggebruikers distantieert zich van de 'echte' gebruikers die ook als de meeste 'echte jumpers' worden gezien. Dit illustreert dat illegaal druggebruik geacculturaliseerd is in de jumpscene en dat experimenteel en doorgezet druggebruik er 'normaal' worden geacht. Toch geloven zowel het clubpersoneel als de bezoekers dat 'overmatig' druggebruik in de jumpscene de laatste tijd minder vaak voorkomt door scherpere leeftijdscontroles en een verstrengd drugbeleid.

Jongen – the Jump! (08/4/07): *"Er wordt hier wel veel gepakt ze, maar vooral door die 'klakkemannen' daar beneden, dat moet wel als ge zo uren wilt staan dansen, dat houdt ge anders gewoon niet vol, wij pakken ook wel maar niet gelijk die mannen."*

Lies – café (23/08/07): *"De meeste meisjes in the Jump! gebruiken geen drugs. Gelijk de meeste die daar zo allemaal boven staan bij ons, dat zijn echt 'brave', die drinken alleen. Die weten ook niet allemaal dat wij wel gebruiken en dat is maar beter ook, want die begrijpen dat toch niet en zouden het afkeuren. Vroeger was ik eigenlijk altijd de enige die drugs gebruikte, in een groepke van een tiental jongens, maar nu zijn der zo af en toe meisjes die meedoen, gelijk sommige jongens hun lief of een vriendin van mij. Ik ken ook al wat meer andere meisjes in the Jump! die wel drugs gebruiken."*

1.7.2. Meest populaire drugs

Ecstasy en speed

De populariteit van drugs staat in relatie met bepaalde eigenschappen van de gebruikers. Ecstasy ('bollen of pillekes') en amfetamines ('speed' of soms 'spooi' genoemd) zijn de meest gebruikte illegale roesmiddelen in de jumpscene. Ecstasy wordt door vele jongeren gezien als een softe of 'lichte' drug, die volledig thuishoort in het uitgaansleven en niet snel misbruikt wordt. De ecstasyroes wordt in relatie tot de muziek omschreven als een unieke vorm van genot. 'Speed' wordt vooral gebruikt om energie te krijgen of actief te worden.

Jongen – andere jump club (15/07/07); *"Wij komen om ons te amuseren, niet om boel te maken. Wij zijn geen criminelen dat is het verschil ... die mannen die speed pakken, dat is niet meer plezant, ze worden agressief en ook op de dansvloer is dat gewoon niet normaal gelijk als die doorgaan, wij pakken ecstasy dat is gewoon 'feesten'."*

Dealer (A) – the Jump! (9/6/07): *"Xtc zorgt voor een zalig gevoel, een extase. Het is iets totaal anders dan speed, dat zorgt meer voor een 'energyboost'. Das dan meer voor als je een hele nacht wil jumpen."*

Het gebruik van speed wordt toegeschreven aan 'echte' jumpers die het nodig hebben om lang te kunnen uitgaan en intensief te kunnen dansen. Deze groep is in discotheken zoals the Jump! sterker vertegenwoordigd dan in clubs waar een variatie aan harddance genres gespeeld wordt. Het gebruik van speed wordt door andere druggebruikers in de jumpscene vaak afgekeurd omdat ze ervan uitgaan dat jongens er agressief van worden. Bij meisjes wordt speedgebruik zeer sterk afgekeurd, ook door jongens die het wel gebruiken, omdat men de effecten ervan 'onvrouwelijk' vindt. Van vrouwen wordt niet verwacht dat ze heel lang uitgaan, 'op scherp staan' en gans de nacht jumpen (We komen er in de paragraaf over verhoudingen op de dansvloer nog op terug). Meisjes geven ook aan dat speed soms als vermageringsmiddel wordt gebruikt.

Jongen – the Jump! (12/05/08): *"De meisjes hier, dat zijn sletten. Die korte rokjes zeggen toch genoeg, meisjes kunnen toch niet zo lang jumpen als ze niets hebben gepakt? Ze pakken vooral speed."*

Verschillende respondentes hebben een voorkeur voor speed, omdat ze liever drugs nemen die de zelfcontrole versterken dan drugs die de zelfcontrole doen afnemen, zoals ecstasy. Ze zijn zich wel bewust van het negatieve imago dat in de jumpscene aan vrouwelijke speedgebruikers wordt toegekend. Maar omdat speed de zelfcontrole en alertheid versterkt, kan men het gebruik ervan ook goed verborgen houden, als men tenminste niet te grote hoeveelheden neemt.

Jen – groepsgesprek (28/5/08): *"Ik ben sowieso meer voor speed, ik ga altijd speed verkiezen en pillen 't minste [...] Bij mij den helft van de mensen die ik ken weten dat nie, zelfs nie in the Jump!. Ze moeten dat echt ook niet weten. Je kunt gewoon niet over alles praten met iedereen, zelf als je uitgaat of zo. Die verstaan uw levenswijze niet en ze gaan u dan zo scheef bekijken."*

Andere middelen

Verschillende jongeren beweren dat het gebruik van cannabis bij jumpers de laatste jaren is toegenomen. In clubs blijft het cannabisgebruik beperkt omdat je er loom van wordt en omdat het gebruik ervan, door de geur, te veel opvalt. Daarnaast worden ook GHB of liquid ecstasy en in toenemende mate MDMA en cocaïne gebruikt. MDMA, het hoofdbestanddeel van ecstasy, is volgens dealers nog maar een jaar of twee beschikbaar in

de scene. Het is volgens veel respondenten 'puur' en daardoor 'zwaarder' dan ecstasy, waardoor het beschouwd wordt als een drug voor jongens of gevorderde gebruikers. GHB werkt op het gemoed, men wordt er vrolijk van, maar het werkt ook verdovend, waardoor men bijvoorbeeld niet meer goed kan jumpen. Het gebruik van GHB, dat vaak door de (jonge) verkopers zelf wordt aangemaakt en moeilijk te doseren is, wordt toegeschreven aan jonge druggebruikers die niet zo goed weten waar ze mee bezig zijn en die weinig geld hebben. Cocaïne is volgens velen te duur en heeft weinig effect. Men noemt het een drug voor chique mensen en dikke nekken. Volgens sommigen is cocaïne vooral populair bij bepaalde meisjes die zich van de marginale of 'echte' jumpers distantiëren.

Dealer (B) – the Jump! (27/5/07): *"GHB, dat is een andere soort roes – meer zoals alcohol maar dan zonder de kater achteraf. Maar als ge dat binnen hebt gaat ge wel niet meer dansen zenne, ge ziet ze boven hangen in de zetelkes, soms helemaal met stuiptrekkingen als ze te veel op hebben, maar dat zijn vooral jonge gastjes die dat doen."*

Klaas – the Jump! (17/11/07): *"Cocaïne, ik heb daar niets aan. Daarstraks hebben we een halve gram gesnoven maar ge voelt dat niet ... er is geen rush hé, zoals bij ecstasy ... da is nog altijd het beste. Met coke voelt ge u alleen zo wat rustig 'all in control' ... maar eigenlijk willen we juist 'out of control'. Coke is meer voor de chique mensen, het is duur. Vijftig euro de gram en het enige da ge der van krijgt is nen dikken nek. Het is toch waar hé? ... Ik heb da nu gedaan omdat ze dat mee hadden, maar ik doe da normaal niet, coke ... liever nog speed, daar krijgt ge energie van."*

Meisje – the Jump! (12/05/08): *"Ik neem vooral xtc, mijn vriend ook MDMA dat is dezelfde werking maar veel zwaarder, wel drie keer een pil zegt hij...dat durf ik niet."*

Lies – groepsgesprek (28/5/08): *"Cocaïne wordt, in the Jump! wel veel gebruikt bij van die pretmadammekes die de rest te min vinden. En der zijn er ook nog die liquid gebuiken ... Ik heb daar echt schrik van: ge kunt dat niet doseren ... maar dat zijn dan eerder van die 'stuikwijven', geen pretmadammekes."*

1.7.3. Gebruiksmethoden

Jonge druggebruikers in de jumpscene spreken over het algemeen met veel enthousiasme over een 'pilleke' of een 'bol pakken'. Vooral de herkenbare logo's en kleuren worden als aantrekkelijk ervaren, alsook de oplosbaarheid van bepaalde middelen in drankjes, zoals MDMA en ook speed. Deze vaststellingen komen overeen met de traditionele culturele recepten die door andere sociale drugonderzoekers reeds zijn beschreven. Westerse mensen hebben immers de culturele gewoonte om drank en andere roesmiddelen, die legaal verkrijgbaar zijn, oraal in te nemen (Maloff, e.a, 1980). De populariteit van ecstasytabletten hangt ook samen met het feit dat ze aan de hand van logo's, die als een soort van merk kunnen beschouwd worden, (illegaal) gecommercialiseerd werden (Decorte & Decuypere, 2006). Vele jongeren vertellen graag welk *soort* pillen ze genomen hebben, maar er kan geen verband worden gelegd tussen bepaalde logo's en de effecten van de pillen. De kwaliteit varieert over de jaren, is afhankelijk van de lading, en de effecten van een pil verschillen bovendien van persoon tot persoon. Het ene individu voelt van een bepaald type pil (een bepaald logo en een bepaalde kleur) weinig of niks, terwijl een ander individu hevige effecten ervaart (Hij/zij is'compleet weg', 'aan het stuiken' of 'aan het flashen').

Dealer - the Jump! (8/4/07): *"Ik heb juist aan dat koppel uitgelegd dat ik hen een rode Mitshubishi verkocht heb, dat is een zware pil met ongeveer 80mg MDMA maar genen anderen brol, een zuivere. Onder de rode laag zit wit poeder, dat is de MDMA en lost perfect op in cola."*

Jongen – andere jumpclub (15/07/07): *"Vooral bollen hé .. welke dat hangt e van af, dat kunt ge zien aan de figuurtjes, nu zijn vooral Baccardi's en Mitshubishi's populair .. ge hebt er zelfs met Pokemonmannetjes"*

'Goede' speed 'ruikt scherp' en het prikt in de neus. Een minieme hoeveelheid op de vinger smaakt volgens respondenten al erg bitter en chemisch.Volgens de meeste respondenten bewaart speed best in de koelkast bewaart. Er zijn jongeren die speed oplossen in een drankje, maar volgens ervaren gebruikers gaat dat niet zo goed omdat het klontert en aan de rand van het glas blijft plakken. Speed moet gesnoven worden, en om goed snuifbaar te zijn moet hij voldoende droog zijn en goed fijngekapt, zodat er geen brokjes meer inzitten. Speed is geacculturaliseerd in de jumpscene, maar niet iedereen gebruikt omdat snuiven voor een groot deel van de druggebruikers geen aanvaardbare gebruiksmethode is. Het injecteren van drugs was volgens alle gebruikers 'over de grens' van het normale[18].

Lies – groepsgesprek (café 24/4/08): *"Nu neem ik meestal niet meer dan twee pillen op een avond ... en heel af en toe nekeer speed in ons glas ... snuiven niet, dat vind ik vies ... en voor de rest ben ik een braaf meisken, ik heb nog niets van andere drugs gebruikt."*

Jongen - the Jump! (17/11/07): *"Snuiven dat wordt toch algemeen zo gezien als marginaler, ge wordt daar zo agressief van, veel mensen willen dat echt niet doen. Het is ook vies ge ziet ze zo heel den tijd neig hunnen neus optrekken en soms hangt er gewoon nog wit aan."*

1.7.4. Verkrijgen van drugs

De dealer weet je staan op de dansvloer

De meeste jongeren die ik in de jumpscene sprak, kopen hun drugs in de club vooral bij 'kleine' dealers die zich doorgaans op of dicht bij de drukke dansvloer bevinden, uit het zicht van het veiligheidspersoneel. Dat zijn jongens die bij anderen een honderdtal pillen of wat speed kopen en die dan aan kennissen doorverkopen. Soms koopt iemand uit een groep een tiental pillen voor de vrienden die ze dan gans de avond delen. In het begin van mijn veldwerk waren er ook nog twee grotere dealers aan het werk in the Jump!, die per week een duizendtal pillen en ook speed aankochten in Antwerpen. Zij werkten altijd per twee: de ene houdt het geld bij, de andere de roesmiddelen. Later, nadat ze enkele keren waren opgepakt en de toegang tot the Jump! werden ontzegd, schakelden ze over van de verkoop aan particlulieren' op de verkoop aan kleinere tussendealers. De verkoop van GHB verloopt volgens een volledig ander circuit omdat jongeren die zelf aanmaken en verkopen in de club.

Jongen – the Jump! (12/05/08): *"Uw drugs dat koopt ge hier op de dansvloer ... niet in de 'wc's dat is te dicht bij de portiers. Meestal zijn de dealers met twee, een met geld en een met pillen ... ze dragen meestal een buideltasje."*

Lies – groepsgesprek (28/05/08): *"Gelijk in the Jump! hebt ge da niet veel 'echte' dealers, ze verkopen da gewoon voort aan van die kleine mannekes die dat in de club verkopen."*

Dealer the Jump! (A) (8/4/07): *"Er zijn gasten die zelf 'voeibaren' maken, want die recepten zijn beschikbaar op het internet en ge kunt alle ingrediënten gewoon bestellen. Ze verzamelen dan kleine plastiek flesjes van vodkapoppers zoals Flugel en*

[18] Heroïne was voor vele jongeren taboe, maar toch ontmoette ik zowel meisjes als jongens die deze grens één of meermaals overschreden hadden. Het bleef wel bij 'chinezen', geen van hen had gespoten. Zij zeiden er wel bij dat dit niet in het nachtleven gebeurde, want dat ze onder invloed van heroïne meestal niet buiten kwamen. Hetzelfde geldt voor het gebruik van 'gekuiste coke' (crack), maar dat was nog minder relevant.

vullen die thuis omdat het de perfecte dosis zou zijn. Maar aan zo een dingen doe ik niet mee, het is gevaarlijk voor OD's ... dus ook gevaarlijk om te dealen, want dat is poging tot moord."

Doorgaans stellen de meeste respondenten dat meisjes hun drugs niet zelf kopen. Mijn sleutelrespondentes kopen soms wel zelf drugs, bij vrienden of kleine dealers die ze kennen. Dat hen in the Jump! drugs aangeboden worden, ontkennen de meeste meisjes en ze trekken de verhalen van andere jongeren die zo iets beweren, erg nin twijfel.

Lies - café (16/10/07) : *"Een jongen uit mijn klas is vorig weekend voor de eerste keer naar (naam harddance club) geweest ... de muziek vond hij te hard en hij vond het echt vervelend dat men hem om de vijf voet kwam vragen of hij iets nodig had. Ik heb dat nog niet gehad dat ze u echt iets komen aanbieden, maar ja wij zijn daar ook nog maar één keer geweest. Misschien is dat anders dan the Jump!. Aan vrienden vragen ze dat wel maar toch niet aan een vreemde ... Dat is precies zo om te zeggen dat ge uw gerief niet kwijt geraakt, dat het niet goed is of zo ... Aan meisjes bieden ze dat niet aan hoor, aan jongens soms misschien, dat is al enkele keren voorgevallen bij Jeroen. Maar dat gebeurt niet veel, zeker niet in the Jump! Ge weet gewoon wie dealt en gaat naar de dealer toe, niet omgekeerd."*

Meisjes halen vooral veiligheidsredenen aan om niet zelf drugs te kopen. Niet alleen lopen ze dan niet het risico gepakt te worden, sommige meisjes - vooral zij die sporadisch drugs namen met hun lief - denken ook dat dealers aan meisjes drugs van slechte kwaliteit ('brol') verkopen, terwijl ze dat bij jongens niet zouden durven. Het viel me bij observaties wel op dat dealers de meisjes negeren. Als er zich een koppeltje aanbiedt, geven ze de drugs altijd aan de jongen, zelfs als het meisje naar drugs vroeg.

Dealer – the Jump! (12/5/07): *"Meisjes kopen meestal niet rechtstreeks bij mij, die vragen het aan andere meisjes en die vragen het aan hun lief. Ze zijn bang om gepakt te worden, denk ik, maar bij die Waalse is dat anders, die zijn ook meer hardcore dan jump."*

Meisje - the Jump! (12/05/07): *"Ik koop dat niet zelf, maar krijg die via mijn vriend. De meeste van mijn vriendinnen doen dat zo, dat is veiliger, want ze durven je hier slechte dingen voor veel geld verkopen. Met mijn vriend zijn voeten durven ze niet spelen. Speed, gebruiken wij niet, dat smaakt naar lijm, anderen doen dat wel maar ik niet."*

Meisjes die dealen hebben een negatieve status

Meisjes willen doorgaans niet 'dealen', omdat dan direct op hen neergekeken wordt. Ook de vrees dat hun ouders of de organisatie van de clubs het te weten zouden komen, is voor veel meisjes een reden om nooit drugs te verkopen. Uitzondering hierop is het uit de nood helpen van mensen die men vertrouwt. De weinige meisjes die zich als 'fournisseur' profileren, beperken zich hierbij tot het eigen netwerk, maar doorgaans krijgen ze daar weinig positieve bevestiging voor. Deze meisjes worden vooral gezien als 'aandachttrekkers' die zich interessant willen maken.

An – groepsgesprek (28/05/08): *"Ik verkoop soms ook iets ...gewoon iets dat ik over heb, maar dat is dan nog niet dealen 't is gewoon van ik ga niet in de week pakken en op school staan stuiken maar als ik dan iemand tegen kom, waarvan ik weet dat ze zeker pillen nodig hebben, dan wil ik da wel doorgeven.... Of gelijk een kameraad, hij moest binnen in een instelling en hij komt bij mij van 'ik moet binnen' ... zo met de jeugdrechter en al. En hij haalt een enveloppe boven en ik zie der in en zie 4 gr MDMA en 15 pillen en hij zei zo van 'verkoopt dat of zo ...doet er uw goesting mee, want ik ben er toch niets meer mee'. Ik ben dan mensen beginnen zoeken, aan iedereen vragen van 'moet ge niets hebben?'. Want ik wou daar echt vanaf geraken, want moest mijn ma dat per ongeluk vinden, die slaat mij dood en ik zo van 'ik moet hier iemand vinden' en ben aan ieder-*

een beginnen vragen of ze niets moeten hebben en de reactie was van 'ah verkoop jij nu misschien?'. Ze keken azo direct neer op mij, terwijl allé mijn broer daar wordt naar opgekeken..."

Jen – groepsgesprek (28/05/08): *"Meisjes dealen niet, maar der zijn der wel die zo om stoer te doen zeggen dat ze dealen omdat ze ne keer vooraf een paar pillen gekocht hadden. Gelijk als Lara, ze noemt zichzelf toch soms nen dealer. Maar ja zij is niet echt nen dealer. Ze heeft soms ne keer wat pillekes en dan zegt ze zo van 'als ge iemand kent die iets nodig heeft zegt het dan'. Maar gelijk vorige keer der was ne gast die ging naar (naam evenement) maar ik ging nie en hij vroeg kunt gij aan iets aan geraken. Ik wist dat zij ging en pillen had dus gaf ik hem haar nummer. Maar ze was echt megavies, de ganse nacht heeft ze mij zo vieze sms-sen gestuurd... Maar ja dan moet je dat maar gewoon niet zeggen."*

Lies – groepsgesprek (28/05/08) & andere harddance club (30/6/07) : *"Moest over mij iemand zeggen dat ik deal, zou ik mij toch echt wel slecht voelen, en vooral naar mijn ouders toe, mijn moeder zou mij zo slecht doen voelen, ze zou wat mega wenen er echt kapot van gaan ook als ze gewoon zou weten dat ik drugs gebruik" [...] "Als ik en Jeroen iets kopen dan hou ik het meestal bij in mijn tasken, da is dan alleen voor ons. Maar als Jen bijvoorbeeld niets heeft en Jeroen is akkoord dat ik haar een pil verkoop, dan doe ik dat wel."*

1.7.5. Initiatie tot druggebruik

De meeste 'echte jumpers', zeker meisjes, zijn voor hun zestiende e beginnen experimenteren met (illegale) roesmiddelen. Maar naast deze 'echte jumpmeisjes', zijn er ook die slechts af en toe een pilletje nemen, bijvoorbeeld omdat hun vriend dat leuk vindt. Zij werden meestal na hun zestiende geïnitieerd in the Jump! of in een andere harddance club. Soms gebeurde de initiatie ook buiten het clubcircuit, in een jeugdhuis of op een privéfeestje. De verhalen van meisjes en jongens illustreren dat er weinig tijd geïnvesteerd wordt in het initiëren van mensen. De meesten kregen hun eerste illegaal roesmiddel, bijna altijd ecstasy, gratis aangeboden omdat ze nieuwsgierig waren naar het gevoel waar ze al meermaals over gehoord hadden. Ze namen de drugs gewoon in en wachtten de gevolgen af. Voor sommigen was het een 'fantastische ervaring', anderen voelden er niets van. Meestal waren er wel vrienden in de buurt waar men kon op rekenen als het mis zou gaan.

An – groepsgesprek (28/05/08): *"De eerste keer dat ik een bol had gepakt, dat was een 'dubbel dolfijntje', dat was in een jeugdhuis zelfs geen echte dancing. Ik was toen nog een klein meisje dat wou weggaan. Dat was via een goede kameraad van mij ... die is altijd goed voor mij geweest. Hij stond daar kent ge dat zo 'klasche agressief, kent ge dat zo die typische uitdrukking in het gezicht? En ik zo ... wat scheelt er jong? En hij van 'ah ja ik heb hier twee dolfijntjes binnen gepakt' ... en mijn eerste vraag . en 'heb je er nog?' Maar mijn geld was er door en het was drie euro voor nen bol. Maar hij zei 'allé uw eerste krijgt ge gratis' en dat was echt ... ik voelde mij echt koning van de wereld en hij had tegen mij gezegd van 'als je het begint te voelen kom dan bij mij of moest er iets mis gaan kom dan bij mij'. Hij heeft dat gewoon direct in mijn mond gestoken, maar dat smaakt slecht en al dus ik dat doorgespoeld met zijn bier ... 't eerste half uur voelde ik daar niets van, maar ik was erg nieuwsgierig. Ik had daar wel al verhalen over gehoord, ik was mij aan 't afvragen of ik nu roze olifanten zou zien lopen ...maar uiteindelijk was dat gewoon een goed gevoel. Je amuseert je gewoon echt, je hoort die muziek zo op de achtergrond en alle mensen zien er zo anders uit en je wordt er zo lief van ..."*

Lies – café (23/8/07): *"Mijn eerste pil dat was drie jaar geleden met Nieuwjaar (15j) op een feestje met een vriend of tien waar Top Radio opstond met jumpmuziek. Der waren nog twee vriendinnen en die hadden mij dat gegeven, zo van 'hier dat moet ge eens proberen ...'. Ze hadden niet echt uitgelegd wat ik kon verwachten of gezegd wat ik zou voelen of zo. Maar dat doen ze 'nooit'. Ge moet het gewoon zelf ontdekken. Maar van die eerste pil heb ik niet veel gevoeld, dus ben ik na een tijdje maar beginnen drinken. Maar mijn vriendin, die was compleet van de kaart. Die zag allemaal beesten in 't roze en zo, echt waar! Ze heeft dat nadien ook nooit meer gedaan, drugs genomen."*

Jen – groepsgesprek (28/05/08): *"Ik ben daar gewoon van de eerste keer ingezogen. Ik had een vriendin en die haar lief, die pakte pillen en ze was daar maar een maand mee en dan was dat gedaan. Dan zijn wij zo vollenbak beginnen uitgaan en toen kende zij zo al een paar mensen die ook pakten. Toen had ze een pil en vroeg mij of ik dat eens wou proberen en dan hebben we dat gedaan samen. Ze zei mij dat het wijs was en dat ik dat eens moest proberen en de week daarna was 't al speed. 't Is niet dat ze dan gezegd hadden dat het anders voelde of zo, maar ik herinner mij verder ook niet meer wat ik toen verwachtte [...] Ik ken ook mensen die zitten in het goamilieu maar daar is dat anders. Die mensen die geven zo veel om elkaar, dat zijn andere mensen die praten ook veel en zo, dat is echt anders. Ge praat over zeer diepgaande dingen waarvan ge niet zou kunnen bedenken dat ge er ooit zou over praten, zeker niet zo uitgebreid."*

1.7.6. Doseren van druggebruik

De reputatie van jumpers als 'pakkers'

Bij de meeste jongeren beperkt het druggebruik zich tot het uitgaansleven. Meisjes die ook naar andere clubs gaan, waar bijvoorbeeld R&B gespeeld wordt, geven aan dat ze daar soms scheef bekeken worden wanneer zichtbaar is dat ze drugs gebruikt hebben, maar als men in groep is, vindt men dat niet zo erg.

Lotte – the Jump! (17/11/07): *"Het liefst kom ik naar the Jump!, omdat ik hier 'iedereen' ken maar we gaan ook naar andere clubs ... soms zelfs naar the Temple, maar da is wel andere muziek en chiquer volk, ze zijn daar zo vriendelijk niet ... Hier zijn de mensen open, ook over hun druggebruik, daar is dat niet ... das zo meer verborgen en de mensen bekijken u soms raar als ge gepakt hebt."*

The Jump! en andere 'echte jumpclubs' hebben een slechte reputatie als het op druggebruik aankomt. Dat heeft enerzijds te maken met de leeftijd, omdat er veel jonge mensen komen die veel experimenteren en anderzijds is er ook een kleine groep jongens die 'tegen elkaar op' drugs gebruiken. Deze jongens gebruiken soms het hele weekend lang speed om niet te moeten gaan slapen. Dit soort verhalen zijn ook buiten de club gekend en stellen de jumpscene in een slecht daglicht. Er zijn ook meisjes, zoals Jen, die soms een heel weekend op speed doorgaan, maar ze lopen er niet mee te koop. Zij gebruiken speed niet om te kunnen blijven uitgaan, maar wel om bijvoorbeeld op zondag wakker te blijven.

Jongen– andere jumpclub (15/07/07): *"Er is echt wel een verschil in druggebruik tussen verschillende clubs maar dat heeft ook met de leeftijd te maken. In the Jump! komt er veel jong volk gelijk als in de (naam jumpclub). Het is nu wel verbeterd met de paspoortcontroles maar toch, de ouderen die weten al meer waar ze tegen kunnen en die willen ook niet meer opvallen of zo. Die willen gewoon plezier maken en verschillende clubs ontdekken."*

Jeroen – café (23/8/07): *" In the Jump! pakken de jongens tegen elkaar op, wel vijf of meer pillen op een avond. Laatst was er een vriend die had er 24 genomen en stond helemaal te trillen. Op een feestje nog niet lang geleden hadden ze op de salontafel met speed een voetbalplein uitgetekend en nen gast heeft daarvan twee zijlijnen opgesnoven. Er zijn er veel die gans het weekend door speed gebruiken, zodat ze niet hoeven te slapen. Meisjes zijn meestal toch serieuzer in dat soort zaken, er zijn er wel maar dat zijn toch uitzonderingen, terwijl het meer de regel is bij jongens, das gewoon om stoer te doen"'.*

Klaas – the Jump! *(17/11/07): 'Het is daarmee dat the Jump! zo nen slechten naam heeft hé. Ik vind dat spijtig. Op school en zo, als ge zegt dat ge naar the Jump! gaat, dan zijt ge direct 'soort', daar wordt op neergekeken. Ge wordt dan direct gezien als 'nen pakker'. In the Jump!, denken ze, daar pakt iedereen om ter meest. Der zijn der ook bij ons die te veel pakken zenne. Al die mannen daar (wijst naar groepje waar hij mee gekomen was) die hebben al acht of meer pillen binnen ... maar ik pak maar een beetje."*

Lies - café (16/10/07): *"De meeste gasten in het uitgaan kunnen met drugs omgaan, maar er zijn der toch ook heel wat die serieus scheef gaan ... die jonge gastjes, soms zijn die nog geen zestien en mogen die eigenlijk zelfs geen alcohol gebruiken. Deze week was er in the Jump! weinig paspoortcontrole en er was daar een gastje van 14 jaar compleet weg. Dat zie je soms van meisjes ook maar toch vele minder, vroeger misschien wat meer omdat ge dan als meisje u gemakkelijk ouder kon voordoen en in clubs binnen geraakte maar nu is dat veel strenger..."*

Jezelf informeren

De meeste jongeren geven aan dat ze zich informeren over de sterkte van het product, bij de dealer of bij vrienden. Men zoekt ook informatie op internet. Maar dit biedt geen garantie, en af en toe vertellen reponden-ten dat ze 'slechte drugs' genomen hebben: meestal wil dat zeggen dat men er weinig van voelt, maar heel af en toe verkrijgt men een totaal onverwacht effect. Verschillende jongeren vinden het jammer vinden dat ze hun roesmiddelen niet kunnen laten testen. Ze zouden met de testresultaten naar eigen zeggen wel rekening houden:

Jeroen – the Jump! (17/11/07): *" 't Is toch wel jammer dat ge in België uw drugs niet kunt laten testen zoals in Nederland. Ge weet nooit wat je gepakt hebt en of het goed spul is. Ik zou daar echt wel rekening mee houden, als het brol is kunt ge beter eens een nachtje niet gebruiken of iets anders zoeken."*

An – groepsgesprek (28/05/08): *"Als je bijvoorbeeld iemand ziet ga je toch altijd vragen welke pillen 't zijn. Moest ik nu iets niet kennen, dan zou ik toch vragen van wat dat juist is en hoeveel je der moet hebben om goed te zijn. Het is ook te zien hoe goed je die persoon kent. (Naam vriend) die geeft mij meestal pillen en die ken ik al echt gans mijn leven. Hij zou mij natuurlijk zeggen van kijk daar moet je mee oppassen en als je u niet goed voelt komt dan direct bij mij, en al ken ik het niet dan weet ik dat ik bij hem terecht kan."*

Lies – café (23/8/08) : *"Toen gij (onderzoeker) vorige keer weg waart hebben we nog van een gast twee pillen gekocht, maar daar was echt iets mis mee. Jeroen die moest kotsen en ik had al maagpijn als ik in den auto stapte en tegen dat we thuis waren moesten we alle twee kotsen. Ik had gedacht dat het dan wel beter zou gaan, maar heb echt tot 's avonds laat hallucinaties gehad, mijn handen waren vervormd en Jeroen zijn kop ook. Ik heb dat nog nooit meegemaakt, want ik heb nog nooit getript of zo. Maar ik dacht ik moet gewoon kalm blijven en ben gans den dag wakker gebleven tot het 's avonds uitgewerkt was. Sjans dat wij nog niet zelf per auto rijden, want normaal weet ge dat het na een paar uur uitgewerkt is, maar nu bleef dat duren en ik kon echt niet meer normaal zien en zo."*

Uit de gesprekken met meisjes bleek dat men vooral weet welk effect bepaalde soorten pillen op henzelf hebben en dat men daar rekening mee houdt, maar dat het bij iemand anders een volledig anders effect kan hebben.

An – groepsgesprek (28/5/08): *"Ah, vindt gij dat goed Motorallakes? Bij mij werken ze niet zo goed. Bij die moest ik er meer pakken. Ik weet dat rap van mijn eigen of iets werkt. Kijk ik pak er eentje en ik zit daar effekes, maar ' t is nog altijd niet de climax en dan weet ik wat ik bereikt heb en dan moet ik er nog eentje pakken en dan weet ik hoe ik mij dan ga voelen..Bij die dolfijntjes, dat was 't er eigenlijk over, eigenlijk waren dat dubbelkes, ik had eentje gepakt en ik was echt super weg en toen wist ik dat ik het bij eentje moest houden, toen had ik echt al het gevoel dat ik op den top zat, je weet echt wat voor gevoelens dat je gaat krijgen [...] Drugs dat is bij iedereen anders. Ik weet mensen die kunnen tien bollen nemen en voelen hun goed en gaan niet overgeven, bij mij als ik mijn vijfde pil neem begint het dan bij mij dan voel ik me ziek worden."*

Combinatie met alcohol

Het gebruik van illegale drugs wordt vaak gemotiveerd door de hoge prijs van alcohol. De meeste meisjes en jongens die illegale drugs gebruikten, zeggen dat ze er alcohol bij drinken, maar dat het beperkt blijft. Meestal drinkt men slechts enkele longdrinks en velen schakelen over op frisdrank wanneer de roesmiddelen beginnen werken. De belangrijkste motivatie hiervoor is dat alcohol duur is of niet meer lekker smaakt als je iets gepakt hebt. Sommigen beweren dat het effect van de drug door alcohol verminderd wordt, al zijn er ook die pintjes blijven drinken.

Lies – café (23/8/07): *"Ik meng altijd met alcohol, als het kan liefst champagne of schuimwijn, maar dat is duur. In the Jump! hebben ze zo van die grote flessen van 800 euro! Maar dat is 12 liter of zo. Maar een fles schuimwijn dat is 15 euro, dus dat valt nog mee en met uw verjaardag krijg je er één gratis, tenminste als je de derde zaterdag van de maand komt en je identiteitskaart toont. Ik weet wel dat ge water zou moeten drinken als ge gepakt hebt, maar water is te duur voor wat het is. Er is in the Jump! geen fonteintje en een glas water van de kraan krijgt ge meestal niet, héél soms lukt dat ne keer. Ik heb het al geprobeerd ... zo als ik hoofdpijn had, vragen van hé mag ik een glaske water van de kraan, maar dan zeggen ze gewoon nee."*

Jongen – (9/6/07): *"Als ge speed pakt kunt ge beter niet drinken want dat vermindert het effect, maar langs den anderen kant smaakt dat wel zo een pintje."*

Plannen en ook kunnen uitgaan zonder, als het moet

De meeste meisjes zeggen dat ze vooraf bepalen wat ze gaan gebruiken. Ze kopen hun drugs vooraf via vrienden of in de club, aan het begin van de avond. Maar soms, meestal op momenten dat men het zich sociaal kan veroorloven omdat het bijvoorbeeld vakantie is, rekent men er op zich een beetje te zullen laten gaan en ziet men wat er op zich afkomt. Dit hangt samen met wie men op stap gaat. Wanneer er geen drugs te vinden zijn, is dat voor sommigen een goede reden om eens niet te gebruiken. Toch moet gezegd dat velen niet snel de zoektocht naar roesmiddelen staken. Vaak vinden ze laat in de nacht, rond drie of vier uur, toch nog iets.

An – groepsgesprek (28/05/08): *"Soms heb ik van die nachten, pak nu ge hebt drie pillen gekocht en ge zegt van daarmee stop ik ... als ik die binnen heb is het gedaan. Maar er zijn ook van die dagen dat ge zegt allé misschien nog een grammeke spooi (speed) dan weet ge al op voorhand dat gaat er misschien nog bijkomen. Het hangt ook af van met wie dat ge uitgaat, ge weet den dienen heeft dat mee ..."*

Jongen – café (24/4/08): *" 't Is te hopen dat er morgen pillen zijn in the Jump! ... alhoewel, het is al neig geweest de laatste weken, het zou misschien eens een goeie reden zijn om niet te gebruiken ... soms doe ik dat eens uitgaan zonder en dat doet goed."*

Algemeen gingen mijn respondenten ervan uit dat meisjes hun gebruik meer doseren dan jongens, omdat ze andere sociale verplichtingen hebben, zoals een studentenjob of school. Zij vinden ook dat je soms moet kunnen uitgaan zonder (veel) drugs te gebruiken en dat meisjes dit beter kunnen, al relativeren ze dit zelf ook wel door erop te wijzen dat het ook bij hen niet zo vaak voorkomt.

Lies – groepsgesprek (28/5/08): *"Maar gelijk de meeste van die gasten die kunnen alleen maar doorgaan tot zeven uur omdat ze gepakt hebben bij mij is dat niet, ik kan perfect doorgaan zonder ...misschien iets minder maar toch. [...] Ja ok zoveel gebeurt dat misschien niet, 't is meer als ik ziek ben of zo dat ik niets pak, dan rook ik ook weinig .. maar ik ben al zo veel ziek uit geweest ☺"*

Jen – groepsgesprek (28/5/08): *"Het verschil is wel dat wij nog op school zitten, allé de meeste meisjes toch terwijl dat veel jongens in the Jump! nekeer moeten blijven zitten en dan stoppen ze gewoon met 't school en gaan werken, geen diploma van het middelbaar of niets. Als ge er wilt door zijn moet ge gewoon opletten met hoeveel ge pakt [...] Ik kan dat ook zonder, en zelfs nog nen gansen dag voortgaan, maar dan ga ik wel een week moeten recupereren ☺"*

Eigen grenzen leren kennen

Meisjes lijken meer rekening te houden met de fysieke grenzen van hun lichaam, die ze meestal leren kennen door er soms eens over te gaan. Ook sociale aspecten spelen een rol, zoals vrees voor hoe de organisatie of het personeel over hen gaat denken of de angst dat ouders of familie zouden te weten komen dat ze drugs gebruiken. Bij jongens lijkt die vrees kleiner of wordt ze in elk geval niet duidelijk uitgesproken. Door de band genomen wordt er heel erg neerbuigend gereageerd op meisjes die 'moeten buiten gedragen worden' of die de fysieke controle over hun lichaam verliezen. Bij jongens is braken bijvoorbeeld 'normaal'; zij doen vaak niet eens de moeite om het te verbergen. Jongens zijn er vaak trots op ooit eens 'KO' (knock out) te zijn geweest. Als een meisje zich niet schaamt voor het verlies aan lichaamscontrole door overmatig druggebruik, wordt ze door iedereen uitgelachen en belachelijk gemaakt. De vrees om op zo een manier een slechte reputatie te krijgen in de scene, werkt remmend op vrouwelijke patronen van druggebruik.

Lies - café (24/4/08): *"Toen heb ik den eerste keer een afkick gehad, da was echt raar ik had mijn lichaam en mijn mond niet onder controle ... mijn lippen beefden en opeens brabbelde ik iets aan tafel in het restaurant, zonder het zelf te willen ... een heel raar geluid, het kwam er zomaar uit, ik kan het niet meer nadoen, maar dat was echt vies ... ik ben dan even naar het toilet gegaan en heb voor de rest gezwegen ... tegen mijn (jongere) zus zei ik dat ik te veel gedronken had en ik vroeg te zwijgen tegen oma ...maar als ge dat één keer hebt voorgehad dat trekt ge wel uw lessen, dat wil ik nooit meer meemaken [...] Ge hebt ook zo van die gasten die opscheppen dat ze KO zijn omdat ze 12 pillen of zo gepakt hebben, maar als ge dan hun kop ziet denkt ge ga weg ... dat is gewoon niet waar. Iemand die KO is dat ziet ge ... die kunnen hun kop en ogen niet meer onder controle houden ... nen kameraad van ons is over 't laatst echt KO geweest, echt vies ... het schuim kwam uit zijn mond, dienen had een stuk of tien pillen gepakt en ook nog speed en daarop Red Bull waarschijnlijk ook nog alcohol ... dat moet beginnen schuimen zijn in zijn maag ... dienen heeft ook zijn les geleerd zenne en heeft gezegd dat hij zoiets nooit meer gaat doen."*

Naast de angst om daadwerkelijk misselijk te worden, maken veel meisjes zich zorgen over de effecten van drugs op hun uiterlijk. Ze zijn vooral enorm bezorgd over hun ogen. Sommige meisjes geloven dat de oogbollen kunnen wegdraaien en dat dit blijvende schade kan veroorzaken. Veel meisjes getuigen ook hoe confronterend het is je eigen gezicht in de spiegel te zien wanneer je drugs genomen hebt. In de toiletten ziet men meisjes hun ogen opentrekken en van dichtbij bestuderen. Ze vragen aan elkaar hoe erg het gesteld is. Ze zijn vooral bang dat mensen zullen zien dat ze drugs gebruikt hebben en hen om die reden zullen afkeuren.

Lies – café (23/8/07): "Meisjes die zullen hun meer aantrekken hoe da ze der uitzien als ze veel gepakt hebben. Als ik een pil gepakt heb dan weet ik goed met wie ik wil spreken en met wie niet. Mensen die ik al lang niet meer gezien heb of waarvan ik weet da ze daar tegen zijn die ga ik ontwijken. Dan loop ik een toerke rond. Dat is niet tof hé als ge weet dat ze daar tegen zijn. Maar jongens die stoefen tegen iedereen over hoeveel ze al op hebben, ze zullen het u direct zeggen, die denken daar niet over na."

Jen – groepsgesprek (28/5/08): *"Ik ben sowieso meer voor speed, ik ga altijd speed verkiezen en pillen 't minste. Van pillen begint mijn uiterlijk zo raar te doen en ik heb ook een operatie gehad aan mijn ogen en die draaien volledig weg. Als ge voor de spiegel staat en iets gepakt hebt, onderzoekt ge zo uw ogen en zo. Bij mij zie je dat ook altijd en ik denk dan, 'k weet niet of dat echt is, maar 'k heb dat al ne keer gevraagd aan andere mensen en 't is wel zo dat die enen pupil soms kleiner is, dat het soms zo beweegt; ik heb ook echt schrik dat mijn ogen gaan wegdraaien en niet meer weer recht komen."*

Lies – groepsgesprek (28/5/08): *"De mensen zeggen mij dat dan ook van 'uw ogen zijn volledig aan 't wegdraaien'. Maar ik heb altijd schrik als ik drugs pak, niet alleen voor mijn ogen. Ik wil dat meestal gewoon zo wegsteken voor de mensen. Ik wil daar gewoon zo niet mee uitpakken, ik heb echt niet graag dat mensen dat zo vollen bak zien, hoe meer mensen die het weten hoe meer kans ook dat u ouders het te weten gaan komen."*

Niet alleen de lichamelijke grenzen moet men leren kennen; meisjes die te gek doen of te veel emoties laten zien, worden eveneens uitgelachen. In the Jump! zag ik zelden meisjes erg euforisch doen, zeker niet bij de 'echte' jumpers. Zij waren erg beducht hun druggebruik bloot te geven omdat ze weten dat een grote groep mensen in de club het zou afkeuren. Bij de meisjes in meer uitdagende outfits komt dat soms wel voor, maar zij worden ervan verdacht enkel uit te zijn op aandacht van jongens. Net om die reden worden ze 'sletten' genoemd.. Verschillende meisjes zeggen echter dat het woord 'slet' bij hen niets met drugs te maken heeft. Zij noemen dit soort meisjes veeleer 'stuikwijven', die de reputatie hebben promiscue te zijn.

Meisje – andere jumpclub (15/07/07): *"Er zijn hier weinig vrouwen die bollen pakken .. ik heb het één keer gedaan om eens te weten hoe het voelde maar ik kan me even goed amuseren zonder te nemen. Sommige van de meisjes die ik hier ken hebben het ook al eens geprobeerd maar de meeste niet, ze hebben daar schrik van en ze willen zich ook niet belachelijk maken ... als ge niet meer goed weet wat ge doet, dan staat iedereen met u te lachen. Bij jongens is dat minder, als die dwaas doen ... dat zijn we gewoon hé (lacht), die mogen langer het kind uithangen."*

Lies – café (3/06/07): *"Der zijn ook meisjes die dragen van die fluo beenverwarmers en minirokjes kent ge dat? Afgrijselijk is dat ... dat zijn meestal ook erge gevallen ge zult dat wel rap zien, die trekken hun nergens iets van aan en pakken vaak veel te veel, dan hangen ze met Jan en alleman of moeten ze naar buiten gedragen worden, dat zou ik toch niet willen zenne dat (naam portier) of zo mij azo ziet, ge hebt direct uwen naam gemaakt dan, maar der zijn ook andere meisjes, die komen gewoon om hun te amuseren, zoals ik en dan zijn er nog die dat alleen maar meekomen met hun lief omdat ze schrik hebben dat hij stomme dingen zou doen. Dat versta ik niet, dat die daar dan elke week zitten op hun stoelken te wachten tot als hun lief naar huis wil gaan, ge ziet dat hé ... tegen een uur of drie beginnen ze te zagen of ruzie te maken tot als hij naar huis wil gaan."*

Lies – groepsgesprek (28/05/08): *"Het woord sletten heeft niet echt iets te maken met drugs, dat noemen we een 'stuikwijf'. Daar zijt ge meestal niet jaloers op want die hebben het allemaal niet zo onder controle."*

Een bijkomende sociale grens voor een meisje is dat zij niet verondersteld wordt op te scheppen over haar druggebruik. Bij jongens lijkt opscheppen een 'normaal' gegeven, en er wordt meestal ook geloof aan de stoere verhalen gehecht. Bij meisjes wordt het 'belachelijk' genoemd, en doorgaans afgedaan als 'ongeloofwaardig'.

Eva – groepsgesprek (28/05/08): *"Maar ge hebt dan van die meisjes die alleen maar smoren en dan gaan ze zo gaan stoer doen bij die gasten gaan flemen eh 'k heb gesmoord...en hun zo stom gedragen, dat zijn dan wel sletten. Of als ge zat zijt, gaat ge soms toch ook sletteriger gaan doen."*

An – groepsgesprek (28/05/08): *"Wat ik echt niet af kan is dat ge zo zit te overdrijven met uw druggebruik als ze zo afkomen van : raad eens wat ik gepakt heb, ik heb een Motorollaken binnen, ik heb een smiley binnen en ik heb een mitshubischiken, hey zie mij stuiken! ... daar krijg ik het af. Zo van ik heb 'Da binnen en da', die daar zo komen met opscheppen . gelijk der komt zo een meisje bij mij van 'hebt e gij nog iets?' en ik zeg dan 'nee het is allemaal al op'... gewoon zo van' laat mij gerust'. En dan beginnen ze van ja ik heb da en da al gepakt, dan denk ik bij mijn eigen 'ja en dan ... hoe voelt ge u nu, een echte?"*

1.7.7. Voor- en nadelen druggebruik

Empathie

Speed wordt vooral gebruikt om energie te krijgen en wakker te blijven. Ecstasy geeft ook energie, maar brengt de gebruiker (zoals het woord zelf zegt) in 'extase'. Bij MDMA zou dat gevoel volgens de meeste respondenten nog sterker zijn. Verschillende meisjes verwijzen naar het feit dat ze er empathischer van worden: ze zijn liever tegen de mensen of behulpzamer. Anderzijds lijkt dit vooral een subjectief gevoel, want in hun handelingen kan men er weinig van merken en ze geven ook zelf aan erg in zichzelf gekeerd te zijn. 'Echte jumpsters' (i.e. meisjes die 'drugs gebruiken' en 'voor de muziek komen' en niet 'voor hun lief' of om 'aandacht te trekken bij jongens') leggen er net als de jongens de nadruk op dat dansen de belangrijkste motivatie is voor druggebruik.

Lies – andere jumpclub (15/07/07): *"Als mijn pil begint op te komen beweeg ik veel trager en als het wat mindert word ik heel sociaal en begin ik tegen iedereen te babbelen en ik durf dan meer."*

An – groepsgesprek (28/5/08): *"Je amuseert je gewoon echt, je hoort die muziek zo op de achtergrond en alle mensen zien er zo anders uit en je wordt er zo lief van! Ik heb nog nooit zoveel emoties gehad, tot ik MDMA heb gepakt."*

Jen – groepsgesprek (28/05/08): *"Ik ga gewoon in het algemeen iets vriendelijker zijn. Ik heb soms als ik bollen gepakt heb dat ik niet meer let op de mensen, ik zit echt puur in mezelf, het is echt een feest in mijn hoofd. Ik let ook zo niet meer op de omgeving."*

Kicks

Jongens noemen een groter empathisch vermogen zelden als motivatie voor hun druggebruik. Zij verwijzen vooral naar de kick die ze uit druggebruik halen en het feit dat men er goed kan van dansen, maar ze noemen ook nadelen zoals agressie en controleverlies. Zij vinden dat het voor jongens van hun leeftijd normaal is om te experimenteren en dat drugs er in clubs gewoon bijhoren. Jongens gaan er doorgaans vanuit dat meisjes lichamelijk minder tegen druggebruik bestand zijn. Ze zijn volgens jongens ook minder op zoek naar kicks en gebruiken daarom minder. Als we het gevoel van opwinding en de kriebels in de buik, die opgewekt worden door MDMA, als een kick beschouwen, moet ook worden opgemerkt dat ervaren gebruikers aangaven dat wanneer ze buiten het nachtleven aan uitgaan en druggebruik denken, ze deze gevoelens voelen opkomen zonder iets genomen te hebben. Dit fenomeen is gekend als 'neural tuning' (Takahasi, 2004).

Jongen – andere jumpclub (15/07/07): *"Drugs dat hoort er gewoon bij in discotheken dat is overal en al lang zo. Maar op jumpers wordt er vaak een label geplakt alsof die erger zijn of zo, dat heeft ook nog te maken met het slechte imago van de gabbers van vroeger, omdat die hunnen dans ook heel intensief was. Maar niet iedereen heeft daar drugs voor nodig, dat hangt af van uw conditie .... maar ik denk dat het een fase is in uw ontwikkeling als 'man' is, nu we jong zijn kunnen we nog experimenteren en zo .... Bij vrouwen is dat toch wel minder denk ik, die zijn niet zo op zoek naar kicks en ze kunnen daar denk ik ook fysiek niet zo goed tegen, ik ken er die pakken zenne maar niet zo veel als jongens .."*

Jongen – andere jumpclub (15/07/07): *" Meisjes gebruiken ook maar dat is wel minder aanvaard, experimenteren gaat nog wel maar als ze het te veel gaan doen dan gaan ze daar toch wel commentaar op krijgen, het is ook wat sletterig niet? .. ik weet niet, da past precies niet of zo.... jongens kunnen hun gewoon meer permitteren, allé wat dat betreft toch☺"*

Een beetje controle verliezen

Ondanks het feit dat meisjes in the Jump! verschillende redenen hebben om hun druggebruik niet al te erg te laten opvallen, blijft druggebruik natuurlijk wel een vorm van controleverlies dat genot teweegbrengt. Met 'controleverlies' bedoelt men dan het zich laat meedrijven op de muziek en het niet meer volledig kunnen volgen van de eigen gedachten. Het gevoel van controleverlies verschilt echter al naar gelang de fase waarin men zit. Wanneer het effect van een pil zijn hoogtepunt (rush) bereikt, raakt men vaak erg teruggetrokken in zichzelf en wil men te veel praten. Ook hier maken meisjes zich zorgen om wat kennissen of personeel ervan vinden, en vinden ze het bijvoorbeeld belangrijk om te blijven rechtstaan.

An – groepsgesprek (28/5/08):" *Ik heb ne keer bijna gehad dat ik bijna KO ben gegaan: als je nen bol gepakt hebt en ge zet u neer en op een bepaald moment kun je gewoon niet meer recht. Ik zette mij zo neer en ik dacht 'k ga mijn ogen effekes dicht doen. Ik voelde mij gewoon wegzakken en alles draaien en ik viel maar voelde dienen val nog en ook de pijn. Ik stelde mij recht en iedereen zo van 'hey ça va?' en ik zo van 'fuck wat was dat', maar allé het ging nog redelijk. Den buitenwipper stond zo naar mij te kijken en zei van 'wat hebt ge voor' en ik gauw zo van 'ja gedronken hé' ... daarmee was het goed."*

Na de rush volgt men zijn verlangens, die echter heel snel kunnen veranderen: Ze hebben zin om iets te drinken of te roken, om de club te verkennen en rond te lopen. Verschillende meisjes zeiden ook dat ze 'farser' of soms zelf 'agressiever' worden, wanneer ze gebruikt hebben. Als hen iets niet bevalt, zoals een man die hen wil verleiden op de dansvloer terwijl zij genieten van hun roes, kunnen ze scherp of luidruchtig reageren:

An – groepsgesprek (28/05/08): *"Dat heb ik toch ook al gehad, ik was tamelijk weg en aan t dansen en dan komt er zo ne mottigaard dicht dansen, hij was zelf niet onder invloed, daar krijg ik het echt van, die komen dan zo in uw roes. Ik ben soms ook zo helemaal in mij zelf gekeerd aan het genieten van de muziek dat ik geen rekening meer hou met wat rond mij gebeurt, dat is mijn moment! [...] Ge hebt van die goestingskes maar da is direct over. Gelijk ik heb goesting in op een sigaret, ik steek een op en pak twee trekskes en dan ben ik het al beu en geef ik ze aan iemand anders en dan twee minuten nadien heb ik weer goesting, steek ik weer één op en na twee trekskes ben ik het weer beu, moet er weer iemand één hebben?."*

Jen – groepsgesprek (28/05/08): *"Ja en als je mij pissed maakt als ik gepakt heb, dan ga ik mij ook veel viezer maken dan normaal. Je gaat soms ook zo overdrijven, als er zo iets klein gebeurt, ga je soms zo roepen."*

De meeste meisjes worden naar eigen zeggen erg vergeetachtig en daardoor soms een beetje paranoia omtrent hun spullen. Zo gebeurt het vaak dat meisjes iets aan het vertellen zijn en dat dan weer vergeten, waardoor ze kort nadien het volledige verhaal nog eens overdoen. Maar dat vinden ze doorgaans grappig en andere druggebruikers begrijpen dat. Ze vergeten ook waar ze hun handtas of andere zaken achterlaten en raken ze

soms ook kwijt. Maar meestal kan men z'n spullen achterlaten op het plekje waar de groep verzamelt en wordt er goed op gelet.

Lotte – the Jump! (16/3/08): *"Amaai, we zijn weer goed bezig hé ... ik ben ook zo in de war, ik heb mij sjakosj en al laten liggen en weet niet meer waar ... ☺Allé ik zal dan weer ne keer alles kwijt zijn zeker, da is altijd als ik gepakt heb."*

Pakken op eigen verantwoordelijkheid

Wanneer jongeren zien dat iemand die ze niet goed kennen 'slecht gaat', reageren ze zelden en ook bij mensen uit de eigen groep is het medeleven gelimiteerd. Als het een persoon is die er geregeld eens 'over gaat', is het schijnbaar 'gerechtvaardigd' om hem/haar aan zijn of haar lot over te laten, omdat dat de eigen roes verstoort. Jongeren die te veel op hebben, worden vaak gewoon buiten of in de auto achtergelaten.

Klaas – the Jump! (17/11/07): *"Nee, grenzen stellen doen wij niet aan elkaar ... als er iemand compleet af is? ... dan leggen we dienen gewoon in den auto ... ze moeten dat zelf weten hé."*

An – groepsgesprek (28/05/08): *"Als iemand er echt te veel af heeft en ze zitten daar dan echt met zo een smile op hun gezicht, dan lach ik er wel mee, maar denk dan gewoon 'ah ja die heeft er te veel van gepakt'. Die mensen moet ge gewoon wat laten zitten tot de rush over is, die voelen hun goed maar kunnen gewoon even niet bewegen, zolang dat ze niet hun ogen dicht doen en precies willen slapen is het ok. Maar als ge ze kent dan houdt ge ze van ver wel in de gaten. [...] Ge ziet dat ook, iemand die populair is daar gaan mensen regelmatig aan vragen of dat het wel nog gaat maar ge hebt er ook die altijd scheef gaan, die moeten hun plan maar trekken, ge kunt u daar niet altijd mee bezig houden want ge wilt u ook amuseren."*

'What comes up, must come down'

Regelmatige gebruikers zijn zich doorgaans bewust van de 'afkick' die stimulerende middelen met zich meebrengen: nade euforie tijdens de nacht volgt een depressief gevoel de volgende dag. Anderzijds wordt dit ook genuanceerd en zegt men er vaak bij dat een bedroefd gevoel lang niet zo erg is dan een kater. Toch had ik het gevoel dat meisjes hier meer last van hadden dan jongens en soms heel diep gingen de dag nadien.

An – groepsgesprek (28/5/08): *"Ge zit dan nog met dienen afkick ook. Pak nu de vrijdag gaat ge naar een danscafé, gewoon wat zitten drinken en zo, dan loopt ge zaterdag slecht. Maar 's avonds gaat ge weg pakt ge dan wel nog iets of zo. Dan de zondag hebt ge nen afkick en voelt ge u slecht en denk ge van 'ik voel mij nie goe, ik ben ziek!'[...]. Vorige week was het weer MDMA. Maar op 't einde van de dag begon ik echt te wenen, ik was toen thuis naar tv aan 't kijken en ik begon echt te wenen dat ik mijn leven beu was."*

Jongen - the Jump! (8/4/07): *"Xtc geeft een zalig gevoel en pakt de vermoeidheid weg. Het enige ambetante zijn de bijwerkingen achteraf, maar als ge dat vergelijkt met nen kater valt dat goed mee, het duurt niet zo lang en ge voelt u lang niet zo slecht. Ge hebt gewoon een zwaar hoofd en een vermoeid lichaam."*

Negatieve effecten op het sociale leven

Tenslotte erkennen de meeste meisjes dat druggebruik een negatieve invloed kan hebben op het sociale leven, zonder dat dit hoeft te betekenen dat men in contact komt met justitie of drughulpverlening. Veel respondentes hebben echter persoonlijk nog geen sociale problemen ervaren. Zij houden hun gebruik meestal goed onder controle omdat ze hun ouders niet willen teleurstellen. Andere meisjes, die soms wel nog thuis wonen maar een slechte relatie hadden met hun ouders of al lang 'hun eigen plan moeten trekken', hadden wel momenten van overmatig druggebruik gekend, die een invloed hadden op hun sociale leven.

Jen – groepsgesprek (28/5/08): "Bij mij heeft het echt enorm invloed gehad op mijn schoolresultaten. In het begin ...het ging slecht op school en dan ging ik nog meer uit ... maar hoe 'slechter' het gaat hoe 'slechter' het gaat! Er was zo één jaar waar ik enorm veel smoorde, bijvoorbeeld ik ging de vrijdag weg en ik zei ik ga gaan werken en kwam de maandagmiddag thuis zonder naar 't school te zijn geweest, ik ging ook echt nog weinig en ben dan ook moeten blijven zitten."

Lies – groepsgesprek (28/5/08): *"Je gaat er altijd zo aan denken van zaterdag ga je uit, je mag niet te veel overdrijven, want ja ik ben altijd ziek de maandag als ik uitga, das gewoon omdat ge zo lang doorgaat ... ge denk er toch altijd bij na, het heeft bij mij wel een grote invloed op hoeveel ik pak en zo, ook omdat mijn papa mij meestal 's morgens om zeven komt halen, dat is zo lief en ik wil die echt niet teleurstellen. "*

1.7. Verhoudingen op en rond de dansvloer

1.7.1. Een nieuwe volksdans

Zowel 'gabbers' als 'jumpers hebben naast hun muziekstijl ook een eigen dansstijl. De dans van 'gabbers' werd 'hakken' genoemd, omdat men op het snelle ritme van de muziek met de hielen op de grond stampte terwijl het bovenlichaam een beetje naar voor hing en verder bijna onbeweeglijk bleef. De huidige jumpstijl is een variatie op 'hakken'. Bij de 'skimove' moet men heel snel het ene been voor het andere brengen en terug zetten, zonder dat meer dan één voet tegelijk op de grond staat. Bij het naar voor en naar achter bewegen is het de bedoeling dat men het been buigt of een soort stampende beweging maakt en dit allemaal op de maat van de snelle muziek. Eens men deze pasjes onder de knie heeft kan men er 'freestyle moves' in brengen, waarbij bijvoorbeeld rondgedraaid wordt. Veel jongeren doen ook aan 'duojumpen', waarbij twee of meerdere mensen samen skiën of een 'freestyle' brengen.

Door de commercialisering van jumpmuziek, die in 2006 haar hoogtepunt bereikte, werd de dans zo populair dat er in de media gesproken werd over een nieuwe 'Vlaamse volksdans'. Jumpen lijkt een nationale sport geworden te zijn die van in de kleuterklas tot op de speelplaats van de hoogste graad middelbaar en zelfs op universiteiten voor animositeit zorgt. In clubs worden wedstrijden georganiseerd, ook 'battles' genoemd, die soms werkelijk worden opgevoerd in boksringen en waar voornamelijk jongens aan deelnemen. Ondertussen is er een nieuw commercieel dansgenre komen overwaaien uit Parijs ('Tecktonic') en worden dansers uit beide genres tegen elkaar uitgespeeld. Door de commercialisering en populariteit is de link tussen jumpmuziek en het dansen verwaterd. Buiten het clubcircuit lijkt elke beat goed om een jump op uit te voeren en de jumpdanspasjes worden ook op andere harde housegenres uitgeoefend, wat op discussiefora niet altijd even hartelijk ontvangen wordt, aangezien liefhebbers van deze genres een authentiek imago willen behouden. De 'skimove' is ondertussen zo bekend dat op het internet een wildgroei aan filmpjes is ontstaan, waarin jongeren hun danspasjes tonen.[19]. De auteurs en acteurs van deze filmpjes zijn bijna altijd jongens.

[19] Vaak gaat het om jongeren die elkaar filmen in de tuin, de huiskamer of op publieke plaatsen zoals pleinen, scholen en stations. Sommige jongeren nemen wat meer risico en filmen illegaal in kerken of zelfs op de parking of in de hal van een politiebureau of justitiepaleis. Nog andere jongeren zijn creatief met het bewerken van bestaande beeldfragmenten uit populaire videospelletjes en tv-programma's of maken

1.7.2. Genderverhoudingen op de dansvloer van the Jump!

'Echte' jumpers en andere dansers

In the Jump! worden vooralsnog geen wedstrijden georganiseerd. Sommige jongens, vooral Franstaligen, nemen wel aan wedstrijden deel, maar de meeste jumpers beperken het dansen tot het thuis oefenen en zich uitleven op de dansvloer van hun favoriete clubs. 'Echte' jumpers, die het dansen goed onder de knie hebben en bijna heel de nacht doorgaan, vindt men in the Jump! meestal beneden op de dansvloer waar ze een 'freestyle' of 'duojump' demonstreren. Het is een algemene regel dat jongeren die minder choreografisch dansen plaats moeten vrijmaken voor de echte jumpers. Jongeren die 'gewoon' jumpen (skimove) staan vaak op de buitenkant van de dansvloer of boven te dansen, maar meestal niet uren lang. Als ze een nummer horen dat ze goed vinden, komen ze even in actie maar ze staan ook vaak naar de deejay te kijken of ze praten. Jongens die meer 'voor de vrienden' dan 'voor de muziek' naar de club komen, wagen zich niet op de dansvloer, want er wordt soms opzettelijk tegen hen aangesprongen omdat ze niet kunnen jamben.

We suggereerden eerder aldat jumpmuziek voor *meisjes* vaak te hard wordt bevonden. Sommige meisjes, vooral zij die 'meekomen met hun lief', gebruiken dat ook als excuus om te verzaken aan het dansen. Zij blijven - net als jongens die niet echt van de muziek houden - langs de kant staan kijken of ze zitten in de zeteltjes. Andere meisjes, die wel zin hebben om te dansen maar niet (goed) kunnen jumpen, wagen zich wel op de dansvloer of op de podia met danspalen. Ze houden het doorgaans op gewoon springen of ritmisch met de heupen en armen op de muziek bewegen. Je ziet ook vaak dat men hierbij de ogen sluit, zeker wanneer men dronken is of onder invloed van ecstasy is. Dit is helemaal anders bij echte jumpers die hun armen, zoals bij het hardlopen, heen en weer langs het lichaam bewegen en meestal strak en geconcentreerd kijken.

Meisjes die wel jumpen houden het meestal bij de basis 'skimove' van waaruit ze soms een korte 'duojump' doen. Ze halen daarbij zelden het niveau van jongens, die doorgaans veel snellere krachtigere beenbewegingen maken. Meisjes worden daarom vaak aan de kant geduwd. Verschillende sleutelrespondentes hadden het jumpen redelijk goed onder de knie, maar bleven toch vooral naast de dansvloer dansen. Later op de avond, na vier uur, tekenen de ongelijke verhoudingen op de dansvloer zich nog sterker af, omdat er veel meisjes naar huis gaan of zich op de zeteltjes terugtrekken.

Lies - the Jump! (17/11/07): *"Op de dansvloer hebt ge niet zoveel plaats om te bewegen. Hier krijgt ge tenminste niet constant van alle kanten schoppen en stampen want die gasten zwieren ver met hun benen, ik heb zoveel plaats niet nodig om te jumpen en blijf liever hier boven. "*

Meisje - the Jump! – (12/05/07): *"Jumpen is niet moeilijk, je moet het gewoon doen. Ik ga zeker op de dansvloer maar soms hebt ge wel van die gasten die u op kant duwen omdat ge het niet goed genoeg kunt."*

Jongeren komen in vergelijking met andere clubs al vrij vroeg naar the Jump!, zeker de jongsten die met de trein komen of snel het huis uit willen. Hierdoor is er tegen elf uur al heel wat volk in de zaal, maar meestal staat men gewoon wat te praten. Een dealer vertelde me dat de meeste jumpers dan nog wachten op bevoorrading. Rond één uur zijn veel jumpers sterk onder invloed. Eens die rush voorbij is, zo rond twee uur,

zelf leuke animatiefilmpjes, bijvoorbeeld met 'Legomannetjes'. Met de woorden 'Lego & jump' vindt men via de Google zoekmachine meteen enkele mooie voorbeelden.

komt de dansvloer volop in beweging. Er wordt niet non-stop gejumpt, want het is een heel intensieve dans. De intermezzo's van populaire poprefreinen en de melodieën waarbij de bassen wegvallen vormen een welkome adempauze in de muziek. Wanneer nadien de beat er weer wordt ingegooid, ontstaat vaak een korte hysterie waarbij jongen en meisjes, roepen, fluiten en krijsen en met de armen omhoog kloppende bewegingen in de lucht maken op het ritme van de beats. Op zulke momenten voelt men ook als buitenstaander het collectief genot dat deze jongeren een groepsidentiteit biedt. Er zijn echter ook momenten waarop er veel minder sfeer is, omdat het publiek bijvoorbeeld niet helemaal warm loopt voor de deejayset. Dan gebeurt er bijna niets op de dansvloer en staat men te praten of te kijken naar enkelingen die toch aan het dansen zijn.

Behalve in reactie op veranderingen in de muziek, waarbij men met mimiek of aanmoedigende armbewegingen duidelijk maakt of men het goed of slecht vindt, dansen jongens in the Jump! heel erg op zichzelf. Er wordt in the Jump! weinig collectief gedanst (op een rij, of in de vorm van zogenaamde 'battle'-kringen), en de jumpers worden ook weinig of niet aangemoedigd door de omstaanders, wat we in andere clubs wel hebben geobserveer. [20],

Jumpsletten

In the Jump! hebben meisjes die lange tijd doorgaan met jumpen doorgaans een slechte reputatie. Jongens typeren deze meisjes als 'sletten', omdat zij ervan uitgaan dat men niet zo lang kan dansen zonder veel drugs te gebruiken. Overigens, veel jongens zijn evenzeer overtuigd van het feit dat meisjes die (veel) drugs gebruiken, promiscue zijn, zeker wanneer het speed betreft. Ook meisjes die zich sexy kleden, wordt als promiscue bestempeld, want waarom plaatst een vrouw zich anders als lustobject in de kijker? Daarnaast zijn veel jongens er ook van overtuigd dat meisjes die zonder jongens in een groepje naar the Jump! komen, er alleen maar op uit zijn om jongens te versieren. Vele jongens vinden ook dat dit soort meisjes soms van hen profiteren, door zich de hele nacht op te dringen en zich te laten trakteren om dan gewoon naar huis te gaan, alsof er niets gebeurd is. Meisjes die als 'slet' en dus als 'promiscue' worden bestempeld, 'verdienen' publieke afkeur en zelfs vernedering Sommige jongens vinden ook dat deze meisjes 'om seks vragen' en rechtvaardigen zo ongewenste intimiteiten.

Jongen - the Jump! (12/05/07): *"Als je meisjes op de podia ziet staan dansen zal het niet lang duren of er staat een gast bij die er ofwel begint mee te muilen ofwel moeten ze plaats ruimen."*

Jongen – the Jump! (12/05/08): *"Meisjes jumpen ook. Daarnet nog stond hier (wees naar podium) een groep meisjes ferm te jumpen. Maar als ze langer dan vijf minuten bezig zijn moogt ge er zeker van zijn dat ze een bol of speed gepakt hebben... meisjes kunnen niet zo lang jumpen als ze niets hebben gepakt. Het zijn echte sletten. Die fuck me botjes en korte rokjes zeggen toch genoeg."*

[20] In the Jump! zag ik geen grote interacties tussen jumpers, zoals collectief op een lange rij de 'skimove' doen, maar dat zag ik wel in twee andere harddance clubs. Ook opvallend is dat jumpers in the Jump! nauwelijks aangemoedigd worden. Ook dat is iets wat ik wel zag in een andere grote club in Vlaanderen. De sfeer in deze club voelde algemeen wat luchtiger aan, omdat er meer licht, decoratie en kleur was. We zagen hier ook een drietal meisjes aan het werk die uitzonderlijk goed geoefende jumpers waren. Ze stonden bij een groep jongeren die een soort 'battle kring' vormden op de dansvloer, zoals we die ook kennen van de breakdance. De dansers wisselden elkaar af door naar voor te komen uit de kring en deden hun kunstjes terwijl de anderen hen aanmoedigen door op de beat in de handen te klappen. Een klein Waals meisje van Noord-Afrikaanse origine gaf de hele groep het nakijken door de wijze waarop ze het jumpen beheerste. Ook al nam deze groep van een vijftigtal jongeren veel plaats in, er bleef voldoende plaats over op de dansvloer voor andere dansers. Ik had ook de indruk dat het publiek in deze club algemeen toleranter stond tegenover mensen die niet konden jumpen. Je ziet er veel meer andere dansstijlen en er waren ook jongens die, in het midden van de dansvloer, aan meisjes de basispassen aanleerden.

Meisje – the Jump! (27/5/07): *" Ze zeggen van mij al lang dat ik een slet ben terwijl ik de laatste twee jaar een lief had en we altijd samen naar hier kwamen. Dat heeft gewoon te maken met mijn kleren en omdat ik met momenten veel speed gebruik. Als jongens dat doen dan wordt daar niets op gezegd maar als ik met mijn vriendin naar 't wc ga roepen ze ons altijd van alles na,gelijk vuile slet of zo. Terwijl dat dat toch eigenlijk hun zaken niet zijn, ik laat hun ook gerust en wil gewoon jumpen."*

Jongen – the Jump! (12/05/08): *"Die dat daar staan te jumpen ... die zijn op speed. 't Zijn sletjes, maar vooral hete kontjes ...die willen geen respect, alleen seks. Voor mij is dat goed, ik geef wat dat ze willen, 'k zou dat niet doen als zij zich niet zo sexy zouden kleden, maar ze stralen gewoon seks uit."*

In zulk een atmosfeer moeten meisjes extra waakzaam zijn voor hun eer. Ze kunnen daarbij vaak rekenen op vrienden of op hun lief. Wanneer meisjes aangeven dat ze worden lastiggevallen, zonder dat hun vrienden de indruk hadden dat ze de grenzen van het aanvaardbare overschreden hebben, komen vrienden (soms agressief) voor hen op. Sommige meisjes gaan reflexief om met de identiteit van 'slet' of 'beschermingswaardig', en spelen bewust met de hoer/maagd dualiteit (Wolf, 1997). Meisjes die bijvoorbeeld sexy gekleed zijn of drugs gebruikt hebben, proberen het evenwicht te herstellen door op de dansvloer niet te interageren met jongens die niet tot hun vriendkring behoren. Sommige meisjes dansen om een uitdagende manier maar hebben een chaperon bij zich die er voor waakt dat niemand hen aanraakt.

Meisje - the Jump!- (27/07/07): *"Als ge hier pillen gebruikt en een rokje draagt denken ze dat ge een slet zijt ... maar niet iedereen is daarom een slet. Ik draag gewoon waar ik goesting in heb, ik heb trouwens een lief en die weet dat ik drugs gebruik, hij doet dat ook ... wij begrijpen elkaar, ik heb geen andere gasten nodig. Hij zal mij ook altijd beschermen als er enen mij komt lastig vallen."*

1.7.3. Seksualiteit en relaties

Seks en liefdesrelaties

Jumpers zijn het er in het algemeen over eens dat genieten van de muziek, dansen en kameraadschap de belangrijkste doelstellingen zijn in hun nachtleven. Ook al ligt het voor de hand dat jongeren tijdens het uitgaan een 'lief' vinden of samen met hun lief uitgaan, toch vinden de meesten het niet gepast dat mensen hier veel aandacht aan schenken wanneer ze een club of feest bezoeken. In het nachtleven primeert de vriendschappelijkheid, ook tussen koppels. Intimiteit of relatieproblemen moeten buiten het nachtleven beleefd worden. Daarom vinden meisjes die voor de muziek uitgaan dat ze centraler staan in de scene en hierdoor ook enige superioriteit hebben tegenover (een grote groep) meisjes die met hun lief meekomen of er een komen zoeken, maar verder nauwelijks participeren aan sociale praktijken van de scene, zoals jumpen, druggebruik of uiterlijke identificatie.

Meisje – the Jump! op locatie (31/8/07): *"Als ge in het begin uitgaat dan zijt ge fier als ge aandacht krijgt van oudere jongens en dan maakt ge u neig op en zo, nu is dat niet meer ik ga uit om mij te amuseren met mijn vriendinnen en heb op het ogenblik geen lief nodig."*

'Niet uitgaan om een lief te zoeken' maakt deel uit van de narratieve identiteit van jongeren in the Jump!. Jongens en meisjes gebruiken hetzelfde narratief, maar ze noemen andere motieven. Enerzijds zijn er jongens die een relatie zagen als een beperking van hun vrijheid, zeker als druggebruiker. Zij hoeden zich tegen meisjes die

doen alsof ze het leuk vinden en het aanvaarden, maar die na een tijdje niet meer willen dat de jongens zoveel uitgaan of drugs gebruiken. Een andere reden werd hierboven al aangehaald. Sommige jongens vinden dat veel meisjes van hen 'profiteren', ze zouden zich heel de avond laten trakteren maar zijn eigenlijk niet in hen geïnteresseerd.

Jongen – the Jump! (17/11/07): *"Ge moet hier geen lief zoeken want de kans is groot dat ge een slet tegenkomt, ik hou niet van vrouwen die alleen interesse tonen om gratis drank te krijgen en dan op het einde van de avond verdwijnen."*

Veel jongens stellen dat het milieu niet geschikt is om een vaste partner te vinden omdat de meisjes 'niet goed genoeg' zijn. Alleenstaande meisjes worden er vaak van verdacht promiscue te zijn en sommige jongens, voornamelijk zij die zichzelf niet (meer) als echte jumper manifesteren, zien jumpmeisjes als 'dom' of 'marginaal'. Ook heel wat vrouwelijke respondenten, zeker zij die nog op de schoolbanken zitten, vinden dat de jongens in the Jump! over het algemeen 'dom' zijn. Maar zij wijzen er ook altijd op dat er uitzonderingen zijn. Ze vinden tegelijkertijd dat het hebben van een lief die ook tot de jumpscene behoort belangrijk is, omdat het samen uitgaan en drugs gebruiken de relatie versterkt.

Lies - the Jump! (17/11/07): *"Jeroen en ik zijn een goed koppel, we passen bij elkaar ... alle twee jaloers (lacht). Maar wij doen vooral de zelfde dingen graag en doen dat graag samen ... uitgaan en zo ... We dansen alle twee graag, niet zoals sommige meisjes die hier de hele tijd gewoon staan of zitten te kijken hoe dat hun lief hem amuseert. Sommigen die pakken ook wel pillen, maar die amuseren hun precies niet en die pakken ook niet veel of drinken niet, ze staan gewoon te kijken met een lang gezicht tot als hun lief naar huis wil."*

Jongen – the Jump! (12/05/07): *"Dit is geen plek om een lief tegen te komen, het is hier zoals in andere 'platte' discotheken zoals in den (naam club) ... daar kunt ge met geen enkel meiske een gesprek beginnen. In die hun kop zit er niets, die zijn niet geïnteresseerd in wat der in de wereld gebeurt ... [...]Ik vind dat weinig stijl hebben zo een meisje dat jumpt ... dat is toch niets voor meisjes ... in deep-house en electro discotheken wordt gans anders gedanst ... veel zwoeler ... sensueler ... ze zijn daar ook zo plat niet gekleed ...de vrouwen daar hebben wat meer klasse."*

Ook seks, waaronder men ook uitgebreid tongzoenen en lange handtastelijkheden verstaat, hoort volgens de meeste respondenten niet thuis in een club of op een feest. Er circuleren verhalen over mensen die uit de club zijn gezet omdat ze er seks hadden, maar dit is niet het 'normale' gedrag. Er wordt wel gekust of geknuffeld maar doorgaans heel kort. Verschillende meisjes beklagen zich wel dat zij zich veel minder kunnen permitteren dan jongens, die soms meerdere meisjes op een avond kussen. Ondanks het feit dat ecstasy vriendschappelijke liefde en intieme gevoelens opwekt, wordt in de jumpscene niet aanvaard dat men die veruiterlijkt door vrienden te kussen of innig te omhelzen. Sommige meisjes doen dit wel met hun vriendinnen, maar dit 'soort lesbogedrag' wordt door jongens vaak begrepen als een poging om hen op te geilen.

An – groepsgesprek (28/05/07): *"Ja maar een gast mag vijf meisjes op een nacht gehad hebben en dat is dan normaal en als een meisje misschien met 2 gasten bezig is geweest is 't sebiet van 'ohhh slet slet', dat vind ik verschikkelijk!"*

Meisje – the Jump! (9/6/07): *"Ja wij doen dat soms, gewoon voor de lol iemand kussen ... dat is gewoon om te laten zien dat ge ze graag hebt maar dat wil verder niets zeggen, onder vrienden verstaat ge dat maar anderen die noemen u dan direct een slet. Ze zijn dat hier ook niet gewoon in the Jump!, wij gaan veel naar (naam club waar zachtere house gespeeld wordt) en daar ziet ge dat veel meer."*

'Haantjesgedrag' wordt gestimuleerd

Bij verschillende gelegenheden viel mij op dat jongeren elkaars jaloezie aanwakkeren en zo soms agressie organiseren. Wanneer iemand van buiten de groep te lang met een meisje of jongen staat te praten, gaan anderen de partner in kwestie verwittigen (als die het al niet gezien had, want vaak hield men elkaar in het oog). Er ontstaat dan een soort dynamiek, waarbij de partner bijna verplicht is om te reageren. Dit is vooral zo bij jongens, maar ik heb het ook een paar keer bij meisjes opgemerkt. Jongens richten hun agressie echter vooral op de andere jongen, terwijl de meisjes vooral boos worden op hun vriend. Zo'n aanloop tot 'haantjesgevechten' heb ik enkele keren gezien, maar jongens weten dat dit in de club niet getolereerd wordt. Als ze zich niet kunnen inhouden, worden ze meteen buiten gezet. Of de verhalen van jongens die buiten afspreken om het dispuut uit te vechten, waarheidsgetrouw zijn, kon ik niet achterhalen. Het is wel duidelijk dat agressie omwille van jaloezie in liefdesrelaties deel uitmaakt van de narratieve identiteit van jongeren in the Jump!.

1.8. Besluit

1.8.1. Manieren van druggebruik in de jumpscene

Speed en ecstasy of MDMA zijn de meest populaire roesmiddelen in de jumpscene, wat overeenstemt met epidemiologische gegevens over druggebruik in het EDm-nachtleven. Polydruggebruik is meer regel dan uitzondering (Tossmann, e.a., 2001; Lankenau, 2006). In de jumpscene worden verschillende illegale drugs gecombineerd. Sommige jongeren gebruiken speed vaak als onderhoudsmiddel (om actief te blijven) en beperken het gebruik van ecstasy tot een bepaald deel van de nacht, om een 'extase' te beleven die toegang biedt tot een unieke wereld van genot. Dit wordt versterkt door de muziek die op haar beurt, net als herinneringen aan druggebruik, een 'natuurlijk' gevoel van ecstase kan opwekken, bij mensen die ervaring hebben met ecstasy (Takahasi, 2004; Silverstone, 2007). Bijna alle druggebruikers combineren illegale drugs met alcohol, al houden ze dat vaak wel beperkt en gaat men bij het opkomen van de 'illegale' roes over op frisdranken of energydrinks. Cannabis is ook populairder geworden onder leden van de jumpscene. Maar men gebruikt het vooral buiten de club, bijvoorbeeld op een afterparty of wanneer men na een nachtje stappen thuiskomt (Tossmann, e.a. 2001; Hunt, e.a., 2003; Takahasi, 2004; Lankenau, 2006). Een deel van de jongeren gebruikt ook cocaïne, wat erg duur is en vrij milde effecten heeft, tenzij men er heel veel van gebruikt. Ook (zelfaangemaakte) GHB (liquid ecstasy) wordt daar gebruikt, maar vooral door jonge mensen. GHB is goedkoop, maar is moeilijk te doseren en zorgt daardoor soms voor medische problemen. Het gebruik van deze producten in het EDm-nachtleven is ook elders uitvoerig gedocumenteerd (EMCDDA, 2006).

Het snuiven van speed en cocaïne is voor een deel van de jongeren 'not done'. Zij geven de voorkeur aan orale inname, zoals het inslikken van een pilletje of het oplossen van residu in een drankje, wat een meer cultureel ingebedde methode van genotsmiddelengebruik is (Maloff, e.a., 1980). Vooral meisjes zijn voorzichtig wanneer ze speed gebruiken en ze lopen er niet mee te koop. Druggebruik van meisjes wordt vaak geassocieerdmet de status van 'slet', die soms wordt aangewend om verwijten of ongewenste intimiteiten te rechtvaardigen. Jumpers hebben over het algemeen dus een zeer traditionele visie op vrouwen en druggebruik, waarbij vrouwen verantwoordelijk worden gesteld voor slachtofferschap omwille van de natuurlijk geachte cathaxis (seksuele aantrekkingskracht tussen vrouwen en mannen). Jumpers reproduceren zo hegemonische genderverhoudingen (Connell, 1987; Mason, 1991; Van den Bergh, 1992; McDonald, 1994; Maher, 1995; Parks & Scheidt, 2000; Quinn, 2001; Leckenby, 2007).

Jumpers leren voornamelijk door associatie of door het observeren van gedrag, hoe ze drugs moeten gebruiken (Maloff, e.a., 1980). Geen enkele respondent heeft het gevoel gehad ooit gedwongen te zijn en verhalen over onvrijwillige intoxicatie (via drankjes), worden eerder als mythes of ongelukjes afgedaan. Men begint meestal te experimenteren uit nieuwsgierigheid, die groeit door het aanhoren van verhalen van vrienden en kennissen over druggebruik. Het eigenlijke initiatieritueel is zeer individueel. Meestal krijgt men de eerste pil of lijn van vrienden, die soms wel aanwijzingen geven met betrekking tot de dosering. Er was meestal ook wel iemand in de buurt die zich om hen zou bekommeren, als er iets zou misgaan. Maar verder moet men wachten op wat er gaat gebeuren. Voor de meeste mensen was de eerste keer een onbeschrijflijke en ongekende euforie, zeker bij ecstasy. Maar anderen voelden er bij de eerste keer weinig of niets van, mogelijk omdat ze een te kleine dosis of slechte kwaliteit kregen.

Bij voortgezet gebruik wordt de eigen verantwoordelijkheid nog meer benadrukt. Men toont weinig medeleven met mensen die te veel gebruiken of KO gaan, zeker wanneer dit regelmatig gebeurt. Aandacht hebben voor deze mensen hindert het eigen genot. Jongeren die 'er regelmatig over gaan' of te veel aandacht zoeken voor hun druggebruik worden soms ook collectief uitgelachen wat, net als het label 'slet', een vorm van lokale informele sanctie inhoudt (Maloff, e.a., 1980).

Het doseren of onder controle houden van hun druggebruik is, door het gevaar als 'slet' bestempeld te worden, bij meisjes extra belangrijk, maar ook omdat meisjes veel sociale druk ervaren, zoals familiale verantwoordelijkheden of het krijgen van erkenning bij vriendinnen (Broidy & Agnew, 1997; Henderson, 1993 a/b; Hinchcliff, 2001, Measham, 2002; Hutton 2006). In de jumpscene beslissen de meeste meisjes vooraf wat en hoeveel ze gaan nemen. Maar dat loopt, afhankelijk van de sfeer en de kliek waarmee ze op stap zijn, soms wel anders af. Ook de kwaliteit van de drugs die men op een avond op de kop kan tikken, heeft hierop een invloed. De kwaliteit van drugs is vaak onderwerp van gesprek maar de beoordeling blijkt opnieuw erg individueel te zijn. Dezelfde soort pillen kan bij de ene een zeer sterk effect hebben, terwijl iemand anders er weinig van voelt en hogere dosissen moet innemen.

Het komt er voor de gebruiker op aan zichzelf te leren kennen zodat negatieve gevolgen, zoals fysieke klachten of sterke depressieve gevoelens na het uitgaan, in toom kunnen worden gehouden. Druggebruikers weten dat veel water drinken en af en toe wat afkoelen hiertoe goede strategieën zijn, maar dat is niet overal mogelijk. Niet alle jumpclubs bieden gratis water aan en veel adolescenten vinden zelf water kopen zonde van het geld. Vaak zijn ook alle zitplaatsen bezet en mag men niet op de grond of op de trap gaan zitten. In sommige clubs mag men ook niet naar buiten om overlast voor de buurt te beperken. Verschillende jumpclubs of harddance clubs hebben wel een lounge, of een bistro met meer zitgelegenheid en/of zachtere muziek.

1.8.2. Activiteiten die gepaard gaan met het druggebruik

Ook al wordt er in de the Jump! en soortgelijke clubs doorgaans niet opgetreden tegen mensen die enkel onder invloed zijn maar zich gewoon amuseren, de meeste meisjes willen toch liever niet al te veel uiting geven aan hun roes. Jongens doen dat wel door zich al dansend in de kijker te plaatsen of op een bankje te zitten 'stuiken'. Er wordt in de jumpscene algemeen van uitgegaan dat wie lang en stevig staat te dansen onder invloed is. Meisjes dansen zelden erg lang aan een stuk en dansen ook niet zo hevig, al hebben sommigen het jumpen goed onder de knie. Meisjes hechten algemeen, samen met heel wat jongens die geen doorgedreven jumpers zijn, veel belang aan het gezellig samenzijn. Vaak zit men uren in de zeteltjes te praten en te lachen met vrienden en wordt ondertussen gelet op de spullen van mensen die aan het dansen zijn of rond aan het lopen zijn. Rondlopen werd door vele jongeren aangehaald als een drang die men voelt na de 'rush' (xtc). Druggebruikers benadrukken dat de rush zeer individueel is. Meestal is men dan liever even helemaal alleen om volledig te kunnen opgaan in de zowel psychische als fysische overvloed aan prikkels. Veel meisjes adviseren om niet te gaan zitten tijdens de rush. Bewegen en dansen is de boodschap, want anders zou men in zichzelf gekeerd kunnen raken en heel hard beginnen kauwen, wat het druggebruik erg zichtbaar maakt.

Veel babbelen is ook een veelgenoemd en gewaardeerd effect van zowel ecstasy als speed, omdat het vrienden en kameraden dichter bij elkaar brengt en het gevoel van collectiviteit versterkt (Bennett en Harris-Kahn, 2004). Tot praten zijn de meesten pas in staat na de rush en de onrustigheid die daarop volgt. Praten bestaat vooral uit smalltalk over sociale praktijken eigen aan de jumpscene of het (gedeelde) sociale milieu waarin jongeren opgroeien. Zoals het bespreken van deejays, clubs en feesten, het opdissen van stoere en grappige verhalen, roddels over peers, voetbal... De communicatie van subculturele kennis over muziek staat hierin centraal, zeker bij jongens die hier status kunnen uithalen. Meisjes proberen eerder vanuit een collectief gevoel over de muziek een plaats te verwerven in de scene (Thornton, 1995). 'Goede' muziek blijkt niet zo zeer authentiek, maar vooral herkenbaar te zijn. Er is een hoge waardering voor muziek die volgens een klassiek patroon, eigen aan de jumpstijl, is opgebouwd en waarbij grappige of stoere samples gebruikt worden uit massaconsumptiemedia, zoals popmuziek en populaire, films, tv-programma's of computerspelletjes.

Ecstasy wekt empathie en liefde op, maar het is in de jumpscene niet de normale gang van zaken om dit voluit te tonen. Verschillende informanten met kennis van andere scenes, wijzen erop dat er in andere, meer hedonistische of alternatieve scenes, meer uiting gegeven wordt aan die empathie dan in de jumpscene. De jumpscene is algemeen veel virieler of macho ingesteld. Elkaar knuffelen of elkaars diepste gevoelens bespreken hoort daar niet bij. Intieme contacten worden vaak (verkeerdelijk) geïnterpreteerd als promiscuïteit, wat meisjes een slechte naam geeft. Algemeen leiden intimiteit en seksualiteit ook af van de 'core business', meer bepaald het samen zijn onder 'kameraden' en het genieten van dans en drugs. Zoals in de Amerikaanse 'urban cultures' (Silverstone, 2006), is kameraadschap in de jumpscene een vorm van onderling 'respect'. Er wordt algemeen vanuit gegaan dat kameraden voor elkaar moeten opkomen. Dit betekent ook dat men bereid moet zijn mee op de vuist te gaan wanneer een kamerraad onrespectvol wordt bejegend door mensen buiten de groep, waardoor geweld gemakkelijker escaleert. In een club zal men doorgaans trachten om kameraden in te tomen, omdat men anders buitengegooid wordt. Maar sommige jongeren vechten hun problemen buiten de club uit en gebruiken daarbij soms wapens, zoals baseballbats, messen of boksijzers die ze in hun wagens hebben liggen.

Zowel bij meisjes als jongens kan tegen iemand aanbotsen of iemand schuin bekijken ervaren worden als onrespectvol en daardoor spanningen tussen mensen teweegbrengen. Er wordt ook algemeen van uitgegaan dat men van de partner van iemand anders afblijft, met het risico op verbale of fysieke reacties. Haantjesgedrag wordt bij jongens soms aangewakkerd door kameraden die elkaar opjutten, maar ook meisjes gaan soms op de vuist. Verschillende jongens vinden het ook onrespectvol dat meisjes zich een ganse nacht laten trakteren zonder dat daar een seksuele daad, of het zich verbinden tot een intieme relatie, tegenover staat. Dit soort meisjes doen zich doorgaans voor als iemand die sterk in z'n schoenen staat. Ze spelen bewust hun seksualiteit uit omdat ze zich dan mooi en goed voelen. Dit suggereert dat meisjes van hun positie als lustobject kunnen genieten en dat het hen zelf een gevoel van macht kan geven, maar dat zou verder onderzocht moeten worden.

Ik heb de bevinding onvoldoende kunnen deconstrueren maar vond verschillende indicaties dat jongeren die betrokken waren geweest bij geweld daar redelijk goed mee om konden gaan en er zelfs enige vorm van status uithaalden, omdat het achteraf een stoer verhaal oplevert. Het is belangrijk dat er verder onderzoek gedaan wordt naar de betekenis en het ontstaan van agressie in de jumpscene of harddance scene en om samen met deze jongeren naar gepaste strategieën te zoeken. Men zou met andere woorden in de jumpscene onderzoek moeten doen naar hoe een 'viriele' mannelijke gender er gedaan wordt.

1.8.3. Context waaruit illegaal druggebruik begrepen wordt

Hyperkapitalistische houding

Een ander belangrijk kenmerk dat de jumpscene gemeen heeft met 'urban groepen' in Amerikaanse steden, die door Silverstone werden beschreven (2006), is 'een hyperkapitalistische' houding. Dit betekent dat de symbolische betekenis die mensen in discours toekennen aan tekens, ingegeven wordt door corporatieve bedrijven die voor hun merken een zo groot mogelijke rendabiliteit wensen. Om veel te kunnen verkopen worden aan merken verschillende imago's gekoppeld, wat in het nachtleven bijvoorbeeld gebeurt door het sponsoren van clubs en evenementen. Dit leidt volgens sommige postmodernisten tot een doorgedreven uniformering van de samenleving. Anderen, zoals Rorty, wijzen er wel op dat mensen bereid kunnen zijn om te strijden voor iets waar ze in geloven, ook al erkennen ze de relativiteit van dat geloof (Ashley, 1991; Chatterton & Hollands 2003).

Er is natuurlijk heel wat individuele ambiguïteit onder de leden van de jumpscene, maar algemeen wordt betrokkenheid tot de jumpscene uitgedrukt door met (getunede) wagens te rijden en kledij of accessoires te dragen van corporatieve massaconsumptiemerken met een jeugdig en sportief imago. Leden van de jumpscene kunnen in het dagelijkse leven moeilijk onderscheiden worden van andere sportief geklede mensen, maar wanneer men in het nachtleven samenkomt springt de uniformiteit, waarmee uitdrukking gegeven wordt aan het collectieve gevoel of de groepsidentiteit, wel in het oog. Jongens tonen doorgaans meer betrokkenheid dan meisjes, die hun stijl vaak combineren met gewone of modieuze spullen. Ook de consumptie van sigaretten en dranken van bekende en duurdere massaconsumptiemerken is een manier om status te verwerven in de jumpscene.

Ondanks de voorkeur voor massaconsumptieproducten kunnen 'echte' jumpers zich als groep manifesteren door uit het grote aanbod aan merken een specifieke selectie te maken. Zo wordt bijvoorbeeld de voorkeur gegeven aan loopschoenen uit een specifieke ontwerplijn (TN serie) van het merk Nike Air. De modellen zijn, ondanks een groot gamma aan kleurencombinaties, zeer gelijkend en dus goed herkenbaar. Een ander voorbeeld is de populariteit van een longdrink waarbij rode wodka van het merk Smirnoff gemengd wordt met de energydrink 'Red Bull', waarvan het etiket expliciet vermeldt dat het drankje niet met alcohol mag gecombineerd worden. De herdefiniëring van loopschoenen tot dans- of jumpschoenen en het deviante gebruik van grote drankenmerken kan vanuit een structuralistisch geïnspireerde visie op subculturen gezien worden als een vorm van 'bricolage'. Hierbij worden geaccepteerde betekenissen van tekens in een andere context geplaatst. Groepen die geen hegemonische macht hebben, zoals blanke jongens uit de arbeiderklasse, zouden zich tegen de dominante cultuur verzetten door een eigen sociale stijl en ruimte - zowel fysieke (op straat), als culturele (muziek), als symbolische ruimte (tijd voor ontspanning en recreatie) - op te eisen (Hebdige, 1979; Berkers, 2003).

Viriele culturele oriëntatie

Omdat jumpers gebruik maken van corporatieve merken en door de industrie voorgekauwde imago's, kan de betekenis die men aan bepaalde tekens, zoals muziek, stijl en houding, toekent bezwaarlijk gezien worden als de manifestatie van een undergroundidentiteit. Het betreft eerder een smaakcultuur (Thornton, 1995) waarin uitdrukking gegeven wordt aan sociale affiniteit met de lagere midden- of arbeidersklasse, die commercieel wordt uitgedrukt in een viriel of stoer imago. Hiermee distantieert de jumpscene zich van de 'romantische' culturele oriëntatie, die dominant is in de westerse maatschappij. Dit is echter geen binaire tegenstelling, want de meeste leden van de jumpscene, zeker de meisjes, consumeren ook veel romantisch georiënteerde cultuurproducten en diensten die grotendeels via dezelfde (commerciële) mediakanalen verspreid worden.

In hun onderzoek naar culturele oriëntaties bij Vlaamse scholieren stelden Siongers en haar collega's (2002, 2003, 2007) vast dat de romantische en viriele oriëntatie ook als één categorie kunnen gezien worden, omdat ze beide aansluiten bij de mainstream en hun onderscheid voornamelijk gekenmerkt wordt door gendergerelateerde voorkeuren. Dat meisjes meer romantisch georiënteerd zijn en jongens meer viriel, is in overeenstemming met traditionele hegemonische genderverhoudingen en hangt samen met socialiseringsprocessen. De sociale ontwikkeling van meisjes is meer gericht op een sterke integratie in hechte groepen, terwijl bij de ontwikkeling van jongens meer de nadruk ligt op het zich als individu manifesteren binnen een grote (of publieke) groep. Hierdoor zouden meisjes minder belang hechten aan muziekkennis en meer gericht zijn op idolen die ze met peers delen (Thornton, 1995).

Jumpmuziek wordt geproduceerd en verspreid via sterk gecommercialiseerde (media)kanalen. Jumpclubs en -feesten zijn ook sterk gecommercialiseerd. Er wordt in de vorm van decoratie en in micromedia, zoals flyers en websites, reclame gemaakt voor corporatieve merken. Jumpclubs of harddance clubs en evenementen promoten ook zichzelf, door merchandising. De clubs en feesten dragen verschillende materiële kenmerken van viriliteit, maar proberen doorgaans enkele romantische accenten te leggen om ook aantrekkelijk te zijn voor vrouwen of mensen die geen lid zijn van de scene. Jumpclubs zijn erg donker en hebben vaak een industrieel decor. De inrichting is voornamelijk functioneel (bestand tegen slijtage) en er wordt veel gewerkt met zware materialen en metaal. Alle clubs hebben performante en technologisch gesofisticeerde licht- en geluidsinstallaties. Materieel valt de viriliteit van de scene ook op wanneer men de geparkeerde wagens bekijkt. Een groot deel daarvan zijn luidruchtige, 'getunede' of sportieve wagens. De viriliteit is verder ook voelbaar in het beleid. Zo wordt door portiers, die een macho en soms crimineel imago hebben, vaak bruut opgetreden tegen enige overtreding. Bij het publiek duiden het belang van kameraadschap, de snelle cadans van de dansbewegingen, de harde muziek, het belang van eigen verantwoordelijkheid voor de effecten die men ervaart bij druggebruik en het feit dat er (soms met geweld) respect afgedwongen wordt, dat de jumpscene in grote mate viriel of macho georiënteerd is (Silverstone, 2007).

Jumpers zijn er zich goed van bewust dat jongeren die niet tot de scene behoren hen 'marginaal' vinden, omdat hun sportkleding en de sterk gecommercialiseerde muziek geen 'hoge culturele status' genieten in de bredere samenleving en omdat de jumpscene een deviant of crimineel imago heeft. Jumpers verwerpen het label 'marginaal' niet, maar kennen er intern een positievere symbolische waarde aan toe. Jumpers identificeren zich in het nachtleven met lagere sociale klassen. Deze sociale affiniteit en de daarmee samenhangende smaak in muziek en uiterlijk, wordt samengevat in het 'marginaal' etiket. Door dit etiket kunnen jumpers, die in consumptie sterk aanleunen bij de mainstream, zich van de grijze massa onderscheiden. Handelingen zoals schoolverzuim, overmatig druggebruik en agressie, zijn belangrijk in het discours of narratief waarmee aan de jumpscene betekenis gegeven wordt, maar dat wil niet zeggen dat alle jongeren zich hier ook werkelijk mee identificeren.

Racisme

Walen, Noord-Fransen, allochtonen en Nederlandstalige Belgen hebben elk hun eigen plekje in jump of harddance uitgaansgelegenheden en bemoeien zich doorgaans niet met elkaar. Door de band genomen gaan Nederlandstalige jongeren in de jumpscene ervan uit dat Franstaligen ('Walen' en 'Fransen') en allochtonen ('zwarten') 'marginaler' zijn dan zij zelf. Ze zouden meer criminele handelingen stellen en de uiterlijke stijl van Walen en zwarten zou meer viriel zijn of meer afwijken van het algemene straatbeeld. Door deze etnocentrische of racistische houding en het belang van 'respect' en 'kameraadschap' ontstaan er regelmatig etnische conflicten. Vele jongeren zijn zich ervan bewust dat hun opvattingen over 'Walen en 'zwarten' onrealistische en essentialistische voorstellingen zijn. Maar dit weerhoudt er hen doorgaans niet van essentialistische motivaties aan te wenden wanneer ze opkomen voor het geloof en de nood aan respect voor de 'cultuur' van Nederlandstalige of 'echte' jumpers (jump is ontstaan in België en is ook in Nederland gekend, waar het jumpstyle heet).

Dat etnocentrische ideeën, maar ook opvattingen over marginaliteit en respect, een belangrijke plaats innemen in het discours van Nederlandstalige jumpers wijst op een sociale affiniteit en op gedeelde smaken die de communicatie en het samen plezier beleven vergemakkelijken. Dat vele leden op zo een manier omgaan met door massamedia en corporatieve bedrijven gecreëerde sociale en culturele imago's, hangt immers samen met het bredere milieu waarin deze jongeren opgroeien. De verschillende netwerken in het jumppubliek hangen vaak samen met geografische regio's. Vele jongeren kennen elkaar uit de buurt, van op school of omdat men familie is. De racistische houding van jumpers is in overeenstemming met de hypotheses van Elchardus en Siongers (2003) over de relatie tussen een lage status, mannelijkheid en de mate waarin men openstaat voor 'vreemde' (niet-blanke) cultuurinvloeden. Hun onderzoek toonde aan dat jongeren met affiniteit voor 'lage

cultuur' een instrumentalistisch mens- en maatschappijbeeld hebben. Ze stelden ook vast dat jongens die macho of viriel georiënteerd zijn, en dus hun mannelijke gender extra willen profileren, vaak grijpen naar een geheel van smaken en opvattingen, om op die manier de relatie tussen smaken en opvattingen te versterken. Ook het feit dat jumpers niet openstaan voor cultuurproducten van 'vreemde origine', zoals R&B popmuziek, is volgens Elchardus en Siongers positief gecorreleerd met racisme.

Afsluitend is het echter belangrijk om te benadrukken dat jump- en soortgelijke clubs en feesten bekend staan als de enige in het uitgangsleven waar allochtonen, of andere groepen (uiterlijk) stoere of viriele mannen, vlot worden toegelaten. Alleen wanneer men wapens draagt of eerder al omwille van drugs of andere problemen tijdelijk geschorst of uit het ledenbestand geschrapt is, komt men er niet in. Deze groepen hebben het imago erg viriel en zelfs agressief te zijn, maar hebben daardoor waarschijnlijk meer affiniteit met de jumpscene of harddance scene, dan met alternatieve of up-marketscenes, waar men zo een jongeren nauwelijks aantreft, zeker niet in groep. Het lijkt me daarom belangrijk dat er meer kwalitatief onderzoek wordt gedaan naar de relatie tussen viriliteit, racisme en geweld in het nachtleven.

1.8.4. Doelstellingen

Een groot deel van de doelstellingen, normen en waarden die meisjes in de jumpscene willen bewerkstelligen komen overeen met die van jongens en kwamen daardoor hierboven reeds aan bod. Er zijn verschillende indicaties dat meisjes, omwille van lokale opvattingen over genderverhoudingen en omwille van hun meer openlijke appreciatie voor romantisch georiënteerde cultuur, bepaalde doelstellingen anders of slechts gedeeltelijk verwezenlijken. Identificatie of betrokkenheid met de jumpscene hangt, naast een liefde voor de muziek, samen met een voorkeur voor een eenvoudige sportieve kledingstijl, kennis van de dansstijl en met het gebruik van illegale drugs, voornamelijk ecstasy en speed. Er zijn meisjes die uitgaan in de jumpscene om bij hun lief te zijn of die met vrienden meekomen (om een lief te zoeken). De centraliteit en frequentie van identificatie met de jumpscene is bij deze groep erg zwak (Fine en Kleinman, 1979). In deze groep vindt men heel wat meisjes die niet erg veel van jumpmuziek, jumpen of de uiterlijke jumpstijl houden en ook een groot aantal meisjes die (bijna) geen illegale drugs gebruiken. De rol die aan deze meisjes door 'echte' jumpers wordt toegeschreven is die van een zwak of afhankelijk lustobject, dat inschikkelijk is aan mannen (Connell, 1987).

Meisjes die wel van jumpmuziek houden en er graag op dansen, zijn meer betrokken tot de scene. Maar mannelijke jumpers beschouwen hen doorgaans ook als ondergeschikten, omdat meisjes zelden over hetzelfde subcultureel kapitaal beschikken. Er wordt van meisjes ook niet verwacht dat ze evenveel subcultureel kapitaal verwerven, want meisjes die veel en lang uitgaan, intensief dansen en illegale drugs gebruiken worden vaak publiekelijk afgekeurd. Om toch te kunnen deelnemen aan de sociale praktijken aanvaarden de meeste meisjes hun traditionele hegemonische positie en ontwikkelen ze vrouwelijke normen en waarden over de aanvaardbaarheid en grenzen van handelingen. Dit doen ze door zich in hun discours te distantiëren van meisjes die in mindere mate betrokken zijn bij de jumpscene. Er worden geen wetten gesteld, want een discours is dynamisch en gefragmenteerd. Het bestaat uit interacties waarin acties of handelingen van specifieke gevallen gerechtvaardigd of afgekeurd worden. Dit proces wordt gekenmerkt door een grote mate van reflexiviteit, want men heeft ook veel gemeen met 'romantische' meisjes en gaat hun stijl of houding dus niet volledig afkeuren.

Er zijn waarschijnlijk talrijke onderwerpen die relevant zijn in dit proces, maar in die korte periode van mijn veldwerk sprong vooral in het oog dat meisjes proberen te vermijden om als 'slet' bejegend te worden.

Voor de meest jongens staan 'sletten' synoniem voor meisjes met een 'hoerige' houding en stijl. Meisjes gebruiken het woord 'slet' vaak vanuit een zekere jaloezie wegens de aantrekkelijkheid of populariteit van iemand. Ook meisjes die anderen 'met de nek' bekijken, worden vaak sletten genoemd. Wanneer meisjes iemand die ze een 'slet' noemden vriendschappelijk leren kennen, laat men het etiket 'slet' doorgaans varen en verdedigt men zelfs hun durf om uitdagend gekleed te zijn of om sensueel te dansen. Dit is een indicatie van de vaststelling dat meisjes, bij het bestendingen van hun identiteit als druggebruiker, een specifieke druk ervaren en dat vrouwen veel belang hechten aan intergenderrelaties waarin ze steun zoeken voor hun handelingen, die mogelijk door andere aanwezigen afgekeurd worden.

Meisjes zonder 'hoerige' intenties, die zich toch graag sexy kleden of een meer sensuele dansstijl hebben, zoeken bescherming bij vriendinnen door zich collectief op te stellen, bijvoorbeeld door zich gelijkaardig te kleden, samen plaatjes te draaien of in groep op een podium te gaan dansen. Soms worden ze ook 'beschermd' door hun liefjes of door bevriende jongens, die als een soort chaperon fungeren. Maar wanneer men volgens vrienden de grenzen van het 'hoerige' of 'sletterige' overschrijdt, trekken die hun handen terug en worden meisjes zelf verantwoordelijk geacht voor eventueel slachtofferschap. Dit is in overeenstemming met feministisch onderzoek naar druggebruik bij vrouwen (Ettore & Riska, 1993; Henderson, 1997; Taylor, 1993; Messerschmidt 1997; Maher & Curtis, 1998; Boyd, 1999; Hunt, e.a., 2002).

Meisjes die zich sterk betrokken voelen tot de jumpscene hebben doorgaans veel minder kennis over jumpmuziek dan jongens. In tegenstelling tot jongens die als 'echte jumpers' benoemd worden, staan meisjes die van jumpmuziek houden meestal erg open voor andere populaire jeugdhitparademuziek. Toch bezoeken ze bijna uitsluitend jumpdiscotheken. Die hoge frequentie van bezoek zorgt voor een hogere betrokkenheid tot de jumpscene en biedt een vorm van status of respect. Algemeen blijken meisjes de muziek eerder te beoordelen vanuit de gevoelens die de muziek bij hen opwekt in het uitgangsleven. Het goed gevoel wordt versterkt door het gebruik van illegale drugs. Vooral ecstasy laat toe de muziek te incorporeren of er één mee te worden, waardoor men in een andere zintuiglijke werkelijkheid komt. Status krijgt men in de jumpscene ook door het dansen goed onder de knie te hebben, maar meisjes gaan de competitie met mannelijke jumpers hierin zelden aan.

Mensen die lang en uitbundig dansen worden doorgaans als 'echte jumpers' bestempeld, maar dat impliceert ook dat er wordt vanuit gegaan dat ze veel drugs gebruiken. Meisjes die illegale drugs gebruiken, zeker wanneer het speed betreft, worden door jumpers vaak als sletten bejegend en krijgen af te rekenen met openlijke afkeuring en ongewenste intimiteiten. Daarom proberen jumpmeisjes hun druggebruik onder controle te houden en verbergen ze het voor mensen die ze niet goed kennen. Geen enkel meisje dat ik sprak wou algemeen bekend staan als druggebruiker, vaak uit vrees dat hun ouders of andere buitenstaanders het zouden te weten komen. Daarom laten ze zich ook zelden in met het aanschaffen van drugs en zeker niet met het verkopen van illegale drugs. Naar mensen waarvan men niet wil dat ze weten dat men illegale drugs gebruikt, insinueren meisjes vaak dat ze dronken zijn. Door zich niet al te mannelijk te gedragen kunnen meisjes rekenen op de steun van vrienden, waardoor ze zich verbonden en gerespecteerd voelen en veilig van de muziek, dans en

drugs kunnen genieten. Dat vele meisjes hun druggebruik verborgen houden voor mensen die ze niet goed kennen en zich laten bevoorraden door vrienden, is echter ook een slimme strategie om te voorkomen dat zij 'gepakt' worden. In tegenstelling tot jongens, door wie eens een keertje geschorst worden vaak 'stoer' is, vindt men dat bij meisjes eerlijk affrontelijk of 'schaamlijk'.

Meisjes die zich sterk betrokken voelen, hebben het gevoel dat ze alleen in de jumpscene begrepen worden en zichzelf kunnen zijn. Dit geldt ook voor jongens maar er zijn indicaties dat zij hun rol als lid van de jumpscene ook buiten het nachtleven veruiterlijken. Vele meisjes geven daarentegen aan dat ze in hun dagelijkse leven een andere rol aannemen en daarom extra uitkijken naar het weekend, waarin ze met soortgelijke mensen kunnen samenzijn. Dit kan in verband gebracht worden met het sociale evenwicht tussen productie en consumptiesfeer of vrije tijd, waarin mentale wilde zones bestaan waarin een zeker mate van controleverlies is toegestaan (Measham, 2004). Vrije tijd wordt in de sterk hedonistische laatmoderne samenleving gekenmerkt door overdaad en door droomwerelden, die extreem kan worden beleefd door roesmiddelen (van Ree, 2002). Uitgaan in de jumpscene is een (chemisch) carnaval. Muziek, dans en druggebruik bieden een tijdelijke uitweg uit de dagelijkse sleur (South, 1999; Sanders, 2006). Maar omdat de jumpscene enerzijds een 'mainstream' of volks imago heeft en anderzijds een viriel imago dat gerelateerd wordt aan overmatig druggebruik en agressie, krijgt ze een marginaal etiket waardoor de groep meer op zichzelf aangewezen is voor de rechtvaardiging van sociale praktijken.

Hoofdstuk 2: minimal-technoscene

2.1. Maatschappelijke context

2.1.1. Op zoek naar de essentie

De jaren vijftig vormden een belangrijke voedingsbodem voor het minimalisme, dat in de jaren '60 in de muziek en in de kunsten doorbrak.[1] Tijdens WO II werd New York het artistieke epicentrum van de westerse wereld. Veel Europese artiesten gingen er zich in de naoorlogse periode en Berlijn verloor haar vooraanstaande positie in de ontwikkeling van de moderne kunst. Met de ontwikkeling van de middenklasse (zie hoger), die met de economische groei van Amerika gepaard ging, werden begrippen als massaconsumptie en populaire cultuur geïntroduceerd. Tegelijkertijd hadden de gebeurtenissen tijdens WO II de gevaren van een subjectieve invulling van kunstbeleving geïllustreerd: immers, kunst werd door regimes zoals het nazisme gebruikt als instrument voor een ideologie en kunstenaars die niet in het plaatje pasten, werden in Duitse artistieke milieus gemarginaliseerd. Deze drang naar objectivering van kunst, de dominantie van Amerika en het ontstaan van de middenklasse vormen een stevige basis waarop het minimalisme midden jaren '60 doorbreekt (Tryssesoone, 2005:3).

De *minimal art* uit de jaren '60 was een reactie op de emotionele geladenheid van het abstract expressionisme, dat in de jaren '50 zijn hoogtepunt kende en abstracte beeldtaal gebruikte om aan spontane gevoelens uitdrukking te geven. Als tegenreactie op het subjectieve wordt objectiviteit het uitgangspunt van het minimalisme: men wil het kunstwerk puren tot de essentie. Zo komt men ook tot een samenwerking met technici en de industrie, want het ontwerp is van de kunstenaar maar de constructie wordt vaak uitbesteed. In de klassieke muziek ontstond een gelijkaardige beweging als reactie op het serialisme waarbij muziek geen betekenis mag hebben. Seriële muziek werkt met zuivere elektronische klanken en een overvloed aan muzikale bouwstenen die volgens minimalisten de scheiding tussen avant-garde en mainstream bestendigen, omdat mensen de muziek niet kunnen begrijpen zonder kennis van de achterliggende complexe schema's. Voor minimalisten moet de luisteraar kunnen volgen wat er gebeurt. Ze hanteren het principe van 'reductie' door het muzikaal reservoir te beperken, veel herhalingen in te bouwen, klanken lang aan te houden en veranderingen geleidelijk te laten verlopen (Tryssesoone, 2005:4-5).

Naast liefhebbers van klassieke muziek trok minimal ook mensen uit het rock- en jazzcircuit aan, wat de scheiding tussen avant-garde en massacultuur ophief. Ook niet-westerse muziek zoals Indiase raga en West-Afrikaanse percussie beïnvloedden minimalistische muzikanten, die niet-westerse muziekprincipes vermengen met westerse composities. Dit had later een grote invloed op het (alternatieve) muzieklandschap in het Westen, bijvoorbeeld op de groep *Velvet Underground* en stijlen als krautrock en intelligent techno (Trys-

[1] Deze beschrijving van de geschiedenis van 'minimal(techno)' muziek is voornamelijk gebaseerd op een dossier van de vzw Ladda, een kenniscentrum van jongeren(sub)cultuur dat hedendaagse trends binnen jongerencultuur onderzoekt en duidt door de ontwikkeling van een infozone en projecten (www.ladda.be). Zij deden een onderzoek naar hedendaagse minimal house en techno en organiseerden op basis hiervan een avond waarop artiesten hun impressie van minimal gaven. De auteur van het dossier, Koen Tryssesoone, beschrijft hoe de jaren '50 een voedingsbodem waren voor het minimalisme dat in de jaren '60 doorbrak in de kunst en in de muziek.

sesoone, 2005:5-6). De invloed van het minimalisme op de hedendaagse 'Electronic dance music' start in de jaren '70 met de Duitse groep 'Kraftwerk'.[2] Deze muziek vormde aanvankelijk een mengeling van Duitse avant-garde elektronica van Stockhausen met de stijl van de New Yorkse minimalistische school. Later gebruikte Kraftwerk synthesizers en computertechnologie, en verdwenen de echte instrumenten naar de achtergrond. Deze muziek wordt 'electropop' genoemd (Tryssesoone, 2005:9-10), een stijl die ook zwarte Amerikaanse deejays uit Detroit sterk beïnvloed heeft. Het geluid van de eerste technoplaten sluit aan bij de machinale en industriële sfeer uit Detroit en het futuristische wereldbeeld van groepen zoals *Kraftwerk*, dat gekenmerkt werd door een harmonie van mens en machine.

De invloed van het minimalisme op technomuziek is erg duidelijk. Het muzikaal reservoir van waaruit men vertrekt is beperkt. Technomuziek is erg repetitief en wordt langzaam opgebouwd. Het is nog belangrijk op te merken dat, in tegenstelling tot de muziek van de eerste minimalisten, minimalisme in techno niet betekent dat de muziek vrij van subjectieve invulling is. Emotie is niet vreemd aan het klankexperiment van techno en ook (de muzikanten van) *Kraftwerk* beschrijven in hun composities bepaalde zaken vanuit een zekere passie (Tryssesoone, 2005:11-13). Door contacten met de Chicago housescene en de Europese ravescene ontstonden in de loop der jaren verschillende subgenres van techno. Een nieuw genre, waarbij de muziek met 'acid house' werd vermengd en naar een 'zweverig' technogenre evolueerde, vond zijn ingang in het Detroitse clubcircuit, en de originele Detroit technosound verdween. Ondertussen was techno ook in Europa doorgedrongen. In de de jaren '90 ontstond daar in verschillende landen een bloeiende scene.

Na enige tijd verloren de Detroit technodeejays hun interesse in de Europese ravescene, omdat ravemuziek sterk gecommercialiseerd werd en de scene omwille van overmatig druggebruik en overlast repressief door overheden werd aangepakt. De steeds terugkomende sounds en benaderingen maakten dat technomuziek in een impasse was geraakt. Om hun authenticiteit te bewaren gingen alternatief georiënteerde technodeejays op zoek naar een minimalistisch alternatief, waarbij men twee verschillende sporen ontwikkelde. Bij 'massification' streefdemen een zo groot mogelijke densiteit na door weinig sonische elementen te gebruiken. Bij 'skeletalism' verwijderde men alle niet essentiële geluiden om enkel de kern van de track te behouden. Voornamelijk deze laatste vorm kreeg in België de stempel minimalisme mee (Tryssesoone, 2005: 22-23).

Detroit techno evolueerde zo naar minimal of 'stripped down Detroit techno'. Bij een eerste beluistering lijkt deze muziek vaak oppervlakkig of monotoon, maar bij een aandachtige beluistering ontplooit zich een fascinerende minimalistische geluidsdimensie. Sommige deejays vermengden minimaltechno met housemuziek, wat Tryssesoone 'het elektronische kind van de disco en soul' noemt. Op het eerste gezicht lijken deze twee concepten niet samen te gaan, maar eigenlijk gaat het hier om 'acid house' of 'rave', wat reeds een minimale variant van Chicago house was. Hieruit groeide de 'techhouse', die gekenmerkt wordt door pompende technobaslijnen, overgoten met melodieën en vocalen uit housemuziek (Tryssesoone, 2005:13-18 & 22-23).

Ook in Berlijn en andere Duitse steden ontstonden abstracte minimale varianten van techno. Als reactie op het heersende conservatisme in EDm-muziek ontwikkelden deejays een eigen (Noord-Europese) 'progressieve' of

[2] In het begin, toen de groep nog 'Organisation' heette, werd ze tot de 'krautrockscene' gerekend, van wie het enige gemeenschappelijk kenmerk een antipophouding was. In die tijd brachten ze in hun muziek Duitse avant-garde elektronica van Stockhausen samen met de stijl van de New Yorkse minimalistische school. Later gingen ze synthesizers en computertechnologie gebruiken en verdwijnt het gebruik van echte instrumenten op de achtergrond (Tryssesoone, 2005:9-10).

meer 'industriële' sound, met invloeden van experimentele rockgenres, zoals postpunk en noise. Deze muziek, gekenmerkt door het experiment, wordt ook 'intelligent techno' genoemd. Een belangrijk experiment waren de 'clicks 'n cuts of glitch', waarbij niet muzikale geluiden (bv. een cd-speler die blijft haperen) 'gespilt' worden tot microdelen, waardoor de muziek klinkt als een samenspel van klikjes, klakjes, bliepjes en piepjes. Maar ook deze muziek verliest eind jaren '90 haar progressieve kracht. Sommige artiesten blijven verder zoeken naar een 'pure stijl' en zo ontstaat een nieuwe avant-gardestroming, 'clickhouse' genoemd. Ook in andere EDm-genres is de minimalistische gedachte doorgedrongen. Zo is 'drum 'n bass' een uitpuring van 'jungle' en worden ook in 'reggae en hiphop' herhalingen gebruikt, door 'breaks te loopen' (Tryssesoone, 2005: 18-21).

Berlijn wordt tot op heden de belangrijkste scene voor minimalmuziek genoemd (Tryssesoone, 2005: 24). In België is de scene versplinterd over het hele land. Vele feestjes worden 'underground' georganiseerd, maar door het succes van de muziek blijven organisatoren van grote techno-evenementen, zoals 'I love Techno' of '10 days off' (Gentse feesten), niet achter. 'Recyclart' in Brussel vormt met zijn bekende 'Static dancing' avonden (een initiatief van dj Darko) een belangrijk podium voor minimalartiesten, maar de laatste jaren worden ook zulke minimal parties ook georganiseerd in clubs als The Fuse, Silo, Decadance en Petrol, en zelfs in het Paleis voor Schone Kunsten.

2.1.2. Feesten zonder winstoogmerk

De party-agenda in de minimal scene is erg gevarieerd: naast enkele clubs organiseren ook particulieren en culturele organisaties vaak minimalfeestjes, op erg uiteenlopende locaties. Kleinschalige, particulier georganiseerde feestjes vinden vaak plaats in afgehuurde feestzalen of cafetaria's en in de zomer in parken of onder bruggen. Soms beschikken de organisatoren niet over de nodige licenties. Feesten die in samenwerking met of vanuit de culturele sector worden opgezet, gaan vaak door in openbare gebouwen, zoals stations, musea of theater- en concertzalen en in de zomer ook op publieke plaatsen, bijvoorbeeld bij het Atomium in Brussel. Op kleinschalige feesten is het commercieel belang ondergeschikt aan de muziek. Organisatoren (zowel organisaties als particulieren) zijn doorgaans niet uit op winst, en tonen een sterk engagement naar de scene. Een antikapitalistische instelling kenmerkt de minimalscene.

Vrouwelijke organisator minimalfeestje (16/10/2007): *"Ik heb een tijdje geleden een feestje gegeven voor mijn verjaardag in den Kosmik en da was echt een succes, daar is 800 man op afgekomen en voor dit feestje nu, heb ik dus echt sponsors en zo gezocht ... mijn bankkantoor en mijn werk, ik ben storemanager voor (een groot jeansmerk) ...kijk ze staan der hier schoon allemaal op (toont flyer) ... van muziek is het wel underground, maar ja 't blijft hier wel een club ...'t is niet dat ik daar financieel veel aan over hou, ik doe het vooral omdat ik dat gewoon tof vind, da organiseren en mensen gelukkig maken. Ik had gewoon de smaak te pakken en dacht ik ga nu nekeer een minimalfeestje organiseren ... en 't is een succes hé?".*

Een opvallende vaststelling is dat vrouwen bij de organisatie van particuliere minimalfeesten vaak actief betrokken zijn (en volgens ingewijden in de scene zelden bij de organisatie van commerciële evenementen). Hoewel de meeste (minimal) technoclubs eigendom zijn van of gerund worden door mannen, zijn in dit kleine wereldje toch twee clubs (deels) in handen van vrouwen. Dat vrouwen in deze scene professioneel actief zijn, kan erop wijzen dat de alternatief georiënteerde scenes meer gelijke kansen voor vrouwen bieden. Dat vermoeden wordt nog versterkt door de observatie dat in deze scene heel wat meisjes deejayen. Ook bij de pro-

fessionele minimal deejays valt –hoewel ook hier mannen de hitlijsten domineren- op dat een aantal vrouwen in deze scene bijzonder succesvol is geweest (in België Trish, in Nederland Monica Electronica, in Duitsland Monika Kruse en Ellen Alien, enz.). In het licht van deze observaties en de suggestie van onderzoekster Fiona Hutton (2006) dat de underground EDm-scene in het bijzonder vrouwvriendelijk is, zou meer onderzoek hiernaar vanuit feministisch perspectief heel interessant zijn.

2.2. Grote wandeling

2.2.1. Muzikaal aanbod

Credibiliteit van deejays

Verschillende EDm-genres kennen een minimal stroming, maar in dit proefschrift staat de minimal technoscene centraal, die het verlengde is van de alternatieve technoscene uit de jaren negentig. De muziek draagt nog veel sporen van die originele techno, die voornamelijk gekarakteriseerd wordt door lage basmelodieën, subtiele veranderingen, kortdurende elektronische of softwarematige storingen en complexe 'four to the floor' ritmes met rond de 120-135 beats per minuut (BPM). Een ander kenmerk is de gelijkwaardigheid van de gebruikte samples, waarbij geen enkele component domineert en alle geluidsfragmenten onmisbaar zijn voor de 'groove'. De muzikale complexiteit van minimalmuziek wordt als een garantie voor de authenticiteit gezien, omdat het een meer matuur publiek aantrekt en een doorgedreven commercialisering in de weg staat.

> Minimal DJ, Mayer (in: Mariën, 2005): *(Hoe komt het nu dat Minimal al die jaren nog altijd zo populair is?) "Het heeft nooit iets gehad van een hype. Dat is ons geluk geweest: dat we nooit the next big thing waren, zoals electroclash[3] dat wel was. Het zal volgens mij ook nooit gebeuren. Het valt gewoon heel moeilijk uit te leggen wat minimal nu juist is. Bij electroclash kan je in twee zinnen uitleggen waar het om draait. Dat gaat niet bij minimal. Een tweede punt is de manier waarop de muziek beleefd wordt. De minimalscene bestaat uit hondstrouwe volgers. Bovendien zijn het doorgaans geen piepjonge mensen: ze zijn achteraan in de twintig, vooraan in de dertig. Ze zijn veel nuchterder dan jongeren en niet zo gevoelig aan hype."*

Naast een reeks topdeejays die vooral in clubs, op evenementen en op de hoofdpodia van festivals spelen, brengen heel wat recreatieve deejays minimalmuziek. Velen beperken zich daarbij tot optredens op kleine feestjes, maar anderen krijgen ook de mogelijkheid om (in de daluren) te spelen in clubs, op evenementen en op festivals. De meeste semiprofessionele deejays brengen hun muziek zelfstandig uit op internet of bij onafhankelijke labels, van coöperatieve bedrijfjes die op deze manier hun onafhankelijkheid van de grote bonzen in de muziekindustrie proberen te bewaren. Ook grotere deejays geven soms muziek uit op deze labels of op sublabels van grote spelers op de muziekmarkt, wat hen de mogelijkheid biedt meer zelfstandigheid te bewaren. Vele deejays brengen ook muziek uit onder verschillende namen omdat ze met verschillende projecten bezig zijn en een idoolstatus, die onvermijdelijk een essentialistische typering van hun stijl inhoudt, willen vermijden omdat dit hun credibiliteit bij het undergroundpubliek aantast.

Aanbod in de bezochte settings

[3] Dit is het muziekgenre dat in de setting 'Trenddance' wordt genoemd.

De initieel gekozen setting, *Technik*, is al jaren een referentie voor technofanaten in binnen- en buitenland. Ondertussen zijn er al zoveel subgenres van techno dat de club een zeer uitgebreide agenda heeft, die grotendeels het publiek van de avond bepaalt. Op andere avonden dan zaterdag wordt de club vaak afgehuurd voor EDm-studentenfuiven of op vrijdag door organisatoren van EDm-evenementen. *Technik* heeft twee danszalen. In de grootste zaal wordt 'techno' gespeeld. Zoals in de andere clubs staat hier verschillende avonden een onafhankelijk minimalplatenlabel (zoals bijv. Lessizmore) geprogrammeerd. In de kleinere zaal, waar tot enkele jaren geleden vooral 'drum 'n bass' werd gedraaid, draait men nu een mix van techno en minimalhouse, met meer instrumentale melodieën dan kent dan de muziek die in de grote zaal aan bod komt. In de afterclub *Kosmik* worden er in de grootste zaal, naast minimaltechno, ook andere techno geïnspireerde underground EDm-genres gespeeld. In de kleine zaal komen ook regelmatig underground reggae en hiphop aan bod. Ook deze club wordt tijdens de week gebruikt voor studentenfuiven, waar jonge EDm-deejays aan bod komen.

Ik bezocht nog andere clubs en ook verschillende kleine feestjes, evenementen en festivals. Alleen op heel kleine feestjes werd er exclusief minimaltechno gespeeld. Op andere feesten en in clubs met meerdere podia komen naast het minimal technosubgenre ook andere minimalgenres of andere alternatief georiënteerde technogenres aan bod.[4] De partyagenda en playlist van clubs en feesten laten duidelijk zien dat er een kruising van smaken en affiniteit bestaat tussen verschillende techno geïnspireerde EDm-genres en meer algemeen tussen verschillende undergroundscenes. Alternatief en underground georiënteerde jongeren vertonen in het nachtleven een omnivoor consumptiepatroon, maar er zit wel homologie in hun stijlsurfen. We komen er later nog op terug.[5]

2.2.2. Inrichting en infrastructuur

Locatie

Hoewel de inrichting en infrastructuur van de bezochte clubs en feesten onderling sterk uiteenlopen, zijn er toch kenmerken die toelaten een algemene sfeer te schetsen die bijdraagt aan het imago van de minimalscene. Met uitzondering van festivals vonden alle minimalfeesten die ik bezocht plaats in grote steden. Clubs en evenementen vinden hun onderdak in grote oude huizen, oude feest- of theaterzalen of oude commerciële en industriële panden. Deze panden vertonen veel authenticiteit omdat er geen decor wordt in geplaatst, zoals wel het geval was in harddance clubs. Men ziet doorgaans nog veel van de originele structuur en materialen. De verbouwde delen volgen meestal een minimalistisch architecturaal patroon dat gekenmerkt wordt door strakke lijnen en symmetrische vlakken. Locaties voor minimalfeesten zijn (evenals andere undergroundfeesten) vaak erg origineel of authentiek: ik bezocht feestjes in klassieke concertzalen, musea, stadsparken, rivierboten of een oud openbaar gebouw, zoals een stationshal.

[4] Zo bezocht ik in de zomer een alternatief georiënteerd muziekfestival waar ze een grote EDm-tent hadden. Minimaltechno deelde hier het podium met andere high-underground EDm-genres, zoals bepaalde harddance genres en electroclash. Jump is mainstream en komt er nooit aan bod.Daarnaast bezocht ik ook een evenement waar gedurende meerdere dagen met techno verwante (high)underground EDm-genres gespeeld werden, waarbij bepaalde avonden volledig in het teken van minimaltechno stonden.

[5] In de paragraaf over muzikale identificatie zullen we zien dat die homologie gekenmerkt wordt door gedeelde opvattingen over authenticiteit en ook in de paragraaf over uiterlijke identificatie zal deze overeenkomst in smaak nog aan bod komen.

De inkom van de verschillende bezochte clubs is vergelijkbaar: een kleine sobere ruimte met ruwe en meestal zwartgeverfde muren. Er zit iemand in een (soms met glas afgesloten) nis, waarbij men inkom moet betalen. Die nis doet soms ook dienst als vestiaire, wanneer daar in de club geen aparte ruimte is voor voorzien. Op kleinere feesten, die plaatsvinden op locaties die niet op het uitgaansleven zijn afgestemd, wordt de vestiaire vaak geïmproviseerd met enkele tafels en kledingrekken. De kassa is meestal niet meer dan een tafel en een draagbaar brandkastje. Het valt op dat ook in de clubs het geld niet in elektronische kassa's wordt bewaard, zoals dat wel het geval is in harddance clubs. In de grotere clubs staat er in de inkom ook een bemande balie waar bezoekers op de gastenlijst zich moeten aanmelden. Op grotere 'indoorevenementen' is de organisatie van de inkom en vestiaire vergelijkbaar met die op andere grote manifestaties en wordt gebruik gemaakt van metalen hekken om de menigte in goede banen te leiden.

Met uitzondering van de club *Technik* is het in de meeste locaties erg warm en zit er ter verkoeling weinig anders op dan even naar buiten te gaan. *Technik* heeft structurele aanpassingen moeten doen om dit te voorkomen, want de club ligt in een dichtbevolkte woonbuurt waar op straat lopende feestvierders snel voor overlast zorgen. De afterclub *Kosmik* daarentegen ligt in een uitgangsbuurt. Je kunt er vrij in en uit lopen en buiten staat het vol met jongeren die in de club of andere gelegenheden in de buurt uitgaan. Ook op de feestjes die plaatsvonden in kleine gehuurde zaaltjes, cafetaria's of in het station was het bloedheet. Dat is niet verwonderlijk, want de plafonds zijn er meestal erg laag en men heeft geen krachtige verluchtingsystemen. In het station waren de muren en het plafond bijvoorbeeld meters dik en betegeld. De condens blijft er hangen en druppelt na enkele uren naar beneden. Dat is bijvoorbeeld ook zo bij feestjes op een boot. Door de condens is de vloer tegen het einde van de avond erg vuil.

Op kleine feestjes zoeken mensen vaak verkoeling op een trap, in plaats van buiten te gaan. Ook in clubs gaan mensen op de trappen zitten, maar ze worden er om veiligheidsoverwegingen geregeld weggejaagd door het personeel. Op festivals en evenementen zitten er altijd veel mensen op de grond tegen de muren of tegen het tentzeil en is de grond, zeker bij regenweer, eveneens erg vuil. We zullen in de paragraaf over stijl zien dat ervaring hiermee een invloed heeft op de kledingstijl.

Technische installatie

Net als in settings waar viriele afgeleiden van techno gespeeld worden zijn minimalclubs, of locaties waar minimalfeesten georganiseerd worden, altijd erg donker. De duisternis wordt gevuld met een lichtspel van gekleurde spots, lasers en strobo's. In minimalclubs is er meer kunstzinnige lichtdecoratie die een zoektocht naar authenticiteit uitdrukt, door bijvoorbeeld kenmerken van minimalistische kunst en architectuur over te nemen, zoals lichtgleuven in muren en op plafonds.[6] Ook met verf worden er vaak rechte lijnen aangebracht op de muren. [7] In haast alle settings werd ook gebruik gemaakt van rookmachines die het zicht vertroebelen.

[6] Ook op het bezochte festival en op het minimal- en het meerdaagse alternatieve EDm-evenement, werd geopteerd voor een kunstzinnige lichtinstallatie. Op het plafond van de festivaltent had men een indrukwekkende installatie van langwerpige parallellopende ledverlichting aangebracht die als een lichtgolf, variërend tussen blauw tot rood, over de hoofden van het publiek rolde. Op de evenementen werden een of meerdere wanden versierd met een dynamisch kunstwerk van ledverlichting. Op kleinere feesten bleef de verlichting meestal beperkt tot gekleurde spots.

[7] Uitzondering hierop is de afterclub *Kosmik*, die een erg sobere inrichting heeft die meer wegheeft van een alternatief georiënteerd jeugdhuis.

In vergelijking met harddance of andere viriele EDm-clubs zijn de 'technical-booths' op minimalfeesten meestal beperkt. Bezoekers hechten minder belang aan de kracht van de technische installatie bij de keuze van een minimalclub of -feest. In clubs staan de draaitafels, mengpanelen en computers van de deejays op een verhoog achter een muurtje waardoor ze van op de dansvloer bijna niet zichtbaar zijn. De geluids- en lichttechnici staan niet altijd achter dezelfde 'booth' als de deejay, maar wel altijd in de buurt. Op festivals en grotere evenementen nemen deejays meestal een kleine plek in op een groot podium vooraan in de tent. Veelal hangen er grote projectieschermen waardoor men ook achter in de zaal de deejay toch aan het werk kan zien. Op zo'n feesten komen duizenden mensen samen, wat een sterke geluidsinstallatie vraagt. Het geluid en het licht worden op grote evenementen, net als bij andere concerten, vanuit de zaal geregeld door een PA (podium assistance). Op kleinere feestjes maakt men gebruik van eigen draaitafels of huurt men materiaal bij gespecialiseerde firma's.[8]

Interieur

Buiten de technische licht- en geluidsinstallaties is de inrichting van minimalclubs en -feesten meestal vrij sober en is er weinig zitgelegenheid.[9] Deze clubs hebben een 'koel' interieur, met weinig meubelstukken en zonder tafeltjes. Zitplaatsen zijn beperkt tot enkele sobere barkrukken en betonnen niveauverschillen of harde houten bankjes die langs de muren lopen. De bars zijn ontworpen in donkere kleuren of in het metaal en worden doorgaans verlicht met kleine spots en door de verlichting die van de glazen koelkasten uitgaat, die in sommige clubs ook lichtreclame van drankmerken dragen.

Bijna alle clubs hebben twee zalen, maar in een van de grotere clubs was er ook een 'chill-out' room. In deze zaal, die enkel opengaat bij speciale gelegenheden waarop heel veel volk wordt verwacht, speelt men zachtere EDm-muziek. Er staan comfortabele zetels, waarop mensen rustig kunnen komen uitblazen en er is een zeer groot videoscherm waarop beelden worden vertoond uit clubs of montages van videojockeys of videokunstenaars die werken rond EDm-muziek (veejays). Ook op grote evenementen wordt doorgaans een chill-outroom ingericht. Deze ruimtes zijn een mooi voorbeeld van self-governance, met betrekking tot gecontroleerd druggebruik en overlast voor buurtbewoners. Ze bieden aan druggebruikers een aantrekkelijk alternatief voor het even naar buiten gaan, omdat men er kan bekomen zonder uit 'the flow' van de muziek en de sfeer te moeten treden.

[8] Uit het theoretische deel weten we dat de brede electronic dance scene gegroeid is omwille van oudere liefhebbers van alternatieve muziek die bedrijfjes opgericht hebben die materiaal en locaties ter beschikking stellen.

[9] Zoals al werd vermeld, zitten mensen op festivals en op evenementen meestal op de grond. Om iets te drinken of te eten te halen, moet men naar andere plaatsen op het terrein waar meestal wel zitgelegenheid is, maar deze plaatsen zijn niet specifiek voor de 'minimalscene' en zullen daarom ook niet verder beschreven worden. Omdat het interieur op kleine minimalfeestjes, die plaatsvinden in afgehuurde lokalen, niet in handen van de organisatoren ligt is het ook niet relevant deze verder te beschrijven.

2.2.3. Dienstverlening

Vestiaire en toiletten

Behalve op kleine privéfeestjes en festivals, waar mensen hun spullen meestal op één grote hoop gooien, is er op de meeste locaties – ook in de *Kosmik* bijvoorbeeld - waar minimalfeesten plaatsvinden een vestiaire. Toch verkiezen de meeste bezoekers om hun spullen in de wagen achter te laten, of om spullen in een hoekje of op een trap bij elkaar te leggen. In tegenstelling tot harddance clubs vinden de meeste respondenten het niet nodig dat iemand van de vrienden de spullen in het oog houdt, enerzijds omdat ze over het algemeen het gevoel hebben dat er in de club weinig gestolen wordt (relatieve veiligheid), anderzijds omdat de meeste jongeren geen waardevolle kleding of spullen bij zich hebben (we komen daar verder nog op terug).

Club *Technik* wordt door de vrouwelijke bezoekers bejubeld om zijn toiletten. Ze worden na elk bezoek schoongemaakt, er is altijd toiletpapier en het stinkt er niet. In de club *Kosmik*, die meer aansluit bij de underground, zijn de wc's ook proper maar - in tegenstelling tot de andere clubs waar warme luchtblazers hangen - moet men er z'n handen afdrogen aan handdoeken (die wel regelmatig vervangen worden). Hoe meer een minimal-feest(je) een underground-karakter heeft, hoe lager de prijzen en hoe groter het gebrek aan hygiëne in de toiletten. Op 'culturele' locaties zoals theaterzalen of musea, moet men niet altijd betalen, maar dan is er ook niemand die de wc's proper houdt. Als er wel betaald personeel is, merk je dat dit mensen zijn die geen ervaring hebben met jonge feestgangers waardoor vaak ergernis ontstaat. Op kleinere particulier georganiseerde feesten worden de wc's doorgaans opengehouden door vrijwilligers die mee feestvieren, waardoor er niet schoongemaakt wordt en er na enkele uren ook niet meer systematisch geld wordt geïnd. In de toiletten van dit soort feestjes is er altijd veel animo. Vrouwen en mannen lopen er ongestoord door elkaar en mensen blijven er hangen om met elkaar te praten, ook wanneer men elkaar niet kent.[10]

Consumptie

Opvallend was dat er op 'alternatieve' festivals en op feestjes in locaties die vanuit de culturele sector aangeboden worden vaak getracht wordt om het publiek te mobiliseren en aan het goede verloop van de avond te laten meewerken.[11] Men verkoopt de drankbonnetjes meestal aan een aparte kassa (wat de service aan de bar versnelt), men probeert zo weinig mogelijk personeel in te zetten in de zaal (o.m. door korting of gratis drankjes te bieden aan klanten die de herbruikbare bekers terug naar de toog brengen). Op alternatieve festivals en undergroundfeesten wordt geen champagne of schuimwijn verkocht en is het aanbod aan sterke dranken en wijn doorgaans beperkt. Het aanbod aan frisdranken en bier is sterk afhankelijk van de locatie waar een feest

[10] Zo bezocht ik een paar 'underground' feestjes waar er altijd vier of vijf mensen aan het tafeltje bij de toiletten zaten. Ze maakten plezier met de klanten en rookten jointjes. Je kon er sowieso al voor één euro gans de nacht gebruik maken van de toiletten, maar na enkele uren waren ze helemaal niet meer bekommerd om hun werk en mocht je zonder betalen doorlopen.

[11] Dit geldt niet alleen voor de organisatie van drankverkoop. Undergroundfeesten hebben bijvoorbeeld vaak verstoppingproblemen omdat het sanitair van de afgehuurde locaties meestal niet voorzien is op honderden mensen. In het eerder vermelde station verwachtten de organisatoren dat het publiek met deze beperking rekening hield. In tegenstelling tot andere locaties waar men met 'gelieve' of 'aub' mensen probeert aan te zetten een toilet niet als vuilbak te gebruiken, wijst men mensen hier op hun verantwoordelijkheid om het organiseren van undergroundfeesten mogelijk te houden. Op de muren hingen geplastificeerde A4's die in het Frans, Nederlands en Engels zeggen: *"Als u niet wil dat wij wekelijks honderden euro's moeten spenderen aan ontstoppingsdiensten en het reinigen van de wc's, gooi dan uw afval, maandverbanden ...niet in de toiletten RESPECT!"* Op deze locatie heeft men enkele metalen kledingrekken op wielen in het voormalige bagagedepot gezet, dat dienst doet als vestiaire.

plaatsvindt. Enkel in clubs wordt drank in glazen (flesjes) geschonken, maar de prijzen liggen er heel wat hoger dan op kleine feestjes, waar men de doorsnee caféprijzen aanrekent. In clubs moeten mensen zelf hun drankje bestellen aan de toog, maar er lopen wel steeds mannen rond die lege glazen en flesjes ophalen.

Bezoekers klagen vaak over de hoge prijzen in clubs of op meer gecommercialiseerde evenementen en festivals. Veel mensen verkiezen gewoon bier van de tapkraan boven duur, buitenlands bier uit flesjes. Gewoon bier van de tapkraan is het goedkoopst, maar toch gaan klassieke longdrinks zoals whisky-cola of gin-tonic ook vlot over de toonbank. Net als in de andere scenes worden er in minimal technoclubs veel energydrinks geconsumeerd, vaak in combinatie met wodka. Het gaat weliswaar doorgaans om bekende vodkamerken, maar de meeste klanten vinden de hoeveelheid vodka belangrijker dan een of ander merk. In clubs wordt ook champagne en schuimwijn aangeboden, maar er wordt minder van geconsumeerd. Sommige oudere vrouwelijke respondenten houden er wel van om enkele glazen cava te consumeren, maar dat is vrij duur (6,5 euro) en meestal schakelt men na enkele glazen over op iets anders.

In clubs wordt niet gewerkt met bonnetjes en betaalt men rechtstreeks aan de bar. Meestal int de barvrouw of barman het geld, maar in grote clubs moeten zij zelf afrekenen bij een balie achter de toog. Volgens de organisatoren van *Technik* verkoopt een vrouw achter de toog algemeen meer dan mannen. Desondanks waren bij hen en ook op andere minimalfeesten de geslachtsverhoudingen bij het barpersoneel ongeveer gelijk. Zeer duidelijke promotie van alcohol, zoals reducties of happy hours, worden er niet georganiseerd in minimal technoclubs of op feesten. Uitzonderlijk richt men wel een 'shot' bar in, waar men kleine glaasjes sterke drank zoals tequila verkoopt. In de clubs worden er meestal ook sigaretten (vaak één merk) verkocht achter de bar of in een machine. Meestal hangt er in de toiletten ook een condoomautomaat, maar volgens gasten en wc-personeel wordt die niet regelmatig bijgevuld. Met uitzondering van festivals wordt er in tegenstelling tot bij harddance clubs en feesten, op minimalfeesten of -clubs geen eten aangeboden. Alleen in de club *Technik* is er een waterfontein voorzien waar men gratis gebruik van kan maken. In andere clubs vullen mensen hun glas of flesje aan de kraan van de toiletten (en dat wordt klaarblijkelijk getolereerd).

2.2.4. Merchandising & animatie

Animatie is op minimalfeesten meestal beperkt tot videobeelden en het programmeren van live acts, waarbij deejays in rechtstreekse interactie met het publiek muziek componeren. In grote clubs en op evenementen worden er op de muren of op lcd-schermen abstracte kleuren en beelden van de deejay geprojecteerd, die met filmpjes van veejays worden afgewisseld. Hoewel vrouwen soms op een erotische manier in beeld worden gebracht,[12] kan men dit vrouwbeeld, door de artistieke context van het filmpje, niet benoemen als 'lustobject'. Op de kleinere feestjes en in *Kosmik* is er geen visuele animatie.

In grotere clubs of tijdens commerciëlere evenementen lopen er vaak ook fotografen rond, die 'freelance' voor de club of voor gespecialiseerde EDm-magazines of partywebsites (zoals Outsoon, Going Out, Move X of White night) werken. Zij maken foto's van mensen en plaatsen deze dan op de website of maken een selectie voor

[12] Zo werden in de club '*Technik*' close-ups van de deejay afgewisseld met een filmpje waarin een vrouw met warrige haardos en een junkieachtige look dicht bij de camera staat, verleidelijk haar mond beweegt en haar handen aflikt.

publicatie in een magazine. Sommige clubs laten klanten hun eigen foto's op de site van de club zetten, zodat ze die met anderen kunnen delen. Mensen die veel digitale foto's maken, zie je vooral op grote evenementen en in grotere clubs en veel minder op undergroundfeestjes.

Zowel clubs als mensen die particulier feestjes organiseren, mobiliseren hun klanten soms om op locatie te gaan feesten. Ze leggen bijv. een bus in naar een evenement of een optreden van een deejay. Grotere clubs nemen soms ook deel aan evenementen zoals City Parade of soortgelijke straatfeesten in het buitenland, waar resident deejays uit tientallen clubs op open vrachtwagens muziek spelen voor duizenden mensen die de stoet te voet volgen. Ook andere grote EDm-clubs zijn op dit soort evenementen vertegenwoordigd.

Op kleine feestjes en in undergroundlocaties is er geen merchandising. Alleen de grotere clubs verkopen soms T-shirts en andere accessoires met hun logo. Sommige clubs geven ook compilatie-cd's of live opgenomen deejaysets uit (te koop aan een aparte balie of bij de kassa, en vaak ook in muziekwinkels). De clubs delen geen merchandising uit als vorm van animatie. Soms kan men op vraag wel een kogelpen of aansteker krijgen. Clubs verzorgen meestal wel een elektronische nieuwsbrief waarin evenementen worden aangekondigd. Men kan hier via hun website voor intekenen. Op websites van grotere clubs kan je ook muziek beluisteren, informatie over artiesten en evenementen nalezen en foto's bekijken, waardoor de organisatoren actief betrokken zijn bij de productie en de communicatie van subcultureel kapitaal. Bij kleinere clubs of particulieren, die regelmatig minimalfeesten organiseren, is de website doorgaans beperkt tot een weergave van flyers of een overzicht van de agenda.

In tegenstelling tot de glossy flyers van clubs waar meer populaire EDm-genres gespeeld worden, is het promotiemateriaal voor alternatieve technofeesten of clubs[13] vrij sober en mat, met een beperkt kleurenschema. Door de collagestijl, pentekeningen en eenvoudige afbeeldingen lijkt het promotiemateriaal voor minimal technofeesten op pamfletten. Meestal zijn ze nogal chaotisch opgesteld: met veel tekst (met àlle deejays, i.p.v. de bekendste) en vaak met vermelding van het autonome label waarop de deejays hun muziek uitbrengen.

2.3. Impressie van het publiek

2.3.1. Leeftijd, geslacht en etniciteit

Leeftijd

Onder meer door haar banden met de avant-garde en de daaruit gegroeide alternatieve rockscene, trekt minimaltechno een alternatief publiek aan. Een groot deel daarvan bestaat uit (jong)volwassenen. Daar zijn verschillende redenen voor. De alternatieve scene in Vlaanderen had voorheen een zeer negatieve houding tegenover de groeiende populariteit van house- en ravemuziek en de gecommercialiseerde EDm-partyscene, die gekend stond voor het gebruik van 'chemische' drugs. Verschillende oudere respondenten herinnerden zich dat vele van hun alternatieve vrienden in de jaren negentig neerkeken op het feit dat zij dit soort feesten bezoch-

[13] Flyers voor hardere underground technofeesten zijn meestal wat stoerder en sluiten al wat meer aan bij een viriele stijl.

ten en illegale drugs gebruikten, terwijl veel van die mensen achteraf zelf veel in die scene zijn beginnen uitgaan en druggebruik er nu even sterk genormaliseerd is. Een groot deel van de mensen die eind jaren negentig en begin tweeduizend de technoscene ontdekt hebben, zijn er vandaag nog steeds bij betrokken, zij het wel in mindere mate of op een andere manier.

> Mira - *café* (13/9/07): *"In mijn klas zaten er toen vooral 'alternatieve' jongeren en die keken neer op mij omdat ik uitging in discotheken. In die tijd ging dat soort volk nog niet clubben en ik werd in de klas direct gestigmatiseerd als platte druggebruiker, terwijl ik dat niet was (had slechts één keer xtc geprobeerd)... Maar enkele jaren later als er ook meer alternatieve techno zoals de drum 'n bass was, zijn vele van die mensen wel beginnen gebruiken. Ik kan dat soort volk echt niet hebben, die denken dat ze ,omdat ze anders zijn, ook beter zijn dan gewone mensen. "*

Oudere respondenten (25+), die meestal niet meer wekelijks uitgaan omdat ze andere sociale verplichtingen hebben, zijn erg selectief in de keuze van feesten en verplaatsen zich ook vaak. Daarnaast organiseren particulieren ook steeds vaker namiddagfeesten. Hier komen vooral oudere minimalfans samen, vaak met hun kroost, om op een rustige manier (zonder drugs) te genieten van hun muziek. Er worden door oudere particulieren ook regelmatig kleine feesten georganiseerd waar enkel mond-tot-mondreclame voor wordt gemaakt. Om van deze feesten op de hoogte te zijn, moet men een diepgeworteld netwerk hebben in de minimalscene, waardoor 'groentjes' er meestal niet komen opdagen. Maar zelfs wanneer er op een feest of in een club wel veel adolescenten zijn, is een deel van de 'oude' garde vertegenwoordigd. Men kan in de minimalscene daardoor veel langer uitgaan zonder dat het aanvoelt of men terugkeert tot de wereld van adolescenten die in een rebelse en experimentele levensfase zitten. Verschillende respondenten geven ook aan dat jongeren zich meer thuis voelen in een massa, met heel veel peers rond zich, terwijl men op latere leeftijd liever in beperkte groep uitgaat, omdat men erg selectief wordt naar muziek en sfeer toe.

> Siska - groepsgesprek (2/6/2008): *"Ik zou dat publiek van de Fuse, Silo of Deca toch wel nog steeds de house- en technogeneratie van weleer noemen ... die blijven hangen zijn. Ze zijn nu wel niet meer de meerderheid, maar je ziet ze daar wel nog, wat niet overal het geval is. Het publiek op evenementen, zoals Kozmozz en al die dingen, is veel jonger."*

In minimaltechno worden schoonheid, smaak, complexiteit en herkenning benadrukt. Het betreft hier niet de herkenning van gekende samples of melodieën, maar wel de mogelijkheid om de geluiden, waarmee een nummer wordt opgebouwd, te herkennen.[14] Volgens liefhebbers van minimal vraagt het waarderen van minimalmuziek een geoefend oor. Men moet er dus veel naar luisteren. Maar de gelegenheden hiertoe en de informatie erover zijn beperkt, in vergelijking met de muziek uit (jeugd)hitparades. Minimaltechno is niet zo gemakkelijk toegankelijk, omdat men geen vaste patronen of herkenbare elementen gebruikt. Het genre laat zich niet gemakkelijk definiëren, omdat er verwacht wordt dat deejays authentieke stukken muziek componeren. Dit gebeurt vaak (gedeeltelijk) live op een feest, waar de deejays inspelen op de sfeer en zo het publiek trachten in vervoering te krijgen. Dit benadrukt het belang van de 'echte' ervaring of het genieten van minimal technomuziek in zijn eigen habitat. Omdat de meeste clubs maar toegankelijk zijn vanaf achttien jaar, wordt deze ervaring uitgesteld voor prille adolescenten, die doorgaans beginnen uitgaan rond de leeftijd van zestien jaar.

[14] De minimalistische leuze van architect Mies van der Rohe 'less is more', is hierop zeker ook van toepassing.

Daarnaast wordt kennis over minimalmuziek en -feesten verspreid via specifieke kanalen. Kennis over die kanalen wordt voornamelijk in interacties met sceneleden doorgegeven. Dit betekent dat men mensen moet kennen die in deze scene uitgaan en die behoren doorgaans niet tot de peergroup van jonge adolescenten. Omdat het authentieke muziek betreft, die minder sterk gecommercialiseerd is, bieden de massamedia weinig gelegenheden en informatie om deze muziek te leren kennen. Hierdoor duurt het langer vooraleer jongeren in contact komen met minimalmuziek. Alternatief georiënteerde tieners komen via mediakanalen meer in contact met rock dan met alternatieve EDm-muziek, die enkel in de late uren of 's nachts op bepaalde radiozenders, zoals Studio Brussel of FM Brussel, aan bod komt.

Verschillende respondenten hebben minimalmuziek leren kennen op alternatief georiënteerde festivals (waar de technotent steevast als laatste sluit) of op grote techno-evenementen. Anderen kwamen ermee in contact tijdens hun studententijd, op alternatieve feestjes of in de alternatief georiënteerde clubs die ze dan begonnen te bezoeken. Romantische en viriel georiënteerde tieners luisteren meer naar commerciële radiostations en kijken naar commerciële tv-zenders die veel aandacht schenken aan house en populaire harddance muziek, zoals jump. Die muziek wordt ook in de meeste discotheken van ons land gespeeld, ook in privéclubs die door hun lidkaartensysteem vaak ook jongeren vanaf zestien jaar binnenlaten. Hierdoor is de kans veel groter dat jongeren die hun eerste stappen in het clubleven zetten makkelijker met viriele of romantische EDm in contact komen.

De leeftijd van het publiek verschilt al naar gelang wat er op het programma staat. Bij een avond waarop zeer bekende technodeejays geprogrammeerd staan, die via de massamedia en muziekindustrie gepromoot worden, is het publiek veel jonger. Volgens verschillende organisatoren wordt er bij jongere mensen veel meer geexperimenteerd met drugs en is de sfeer met een wat oudere 'crowd' meer relaxed. Ook qua attitude zou er een verschil zijn:

> Organisator *Technik* (april 2007): *"Minimal heeft een geoefend oor nodig, men moet er voor open staan en groeien ... daarom trekt het ook een ouder publiek aan, daar waar de traditionele technosets een jonger publiek trekken ... dat zien wij duidelijk aan het publiek ... als er op een avond een grote technodeejay geprogrammeerd staat gelijk een Dave Clark, dan is het publiek veel jonger en die gasten experimenteren ook meer met drugs ... de sfeer is veel relaxter met een wat oudere 'crowd' ... ook qua houding is er een verschil, er is een verschil in taalgebruik en zelfs in humor".*

Minimal en andere alternatieve technomuziek komen slechts in een paar clubs aan bod en deze liggen, in tegenstelling tot vele houseclubs en harddance clubs, altijd in grote steden. Vanuit de theorie over gentrificatie van het stedelijke nachtleven is het daarom niet verwonderlijk dat er meer (jong) volwassenen tot de minimalscene behoren. Jonge adolescenten zijn ook minder op de hoogte van minimalfeesten, omdat de promotie ervan deels via de kanalen van de culturele sector verloopt, waar men als tiener doorgaans (nog) niet veel interesse voor toont. Verder verloopt de promotie van minimal technofeesten via websites en een netwerk van (vooral muziek- en kleding) winkels en bepaalde cafés in de grotere steden van ons land. Men moet dus al een beetje weten waar men flyers voor dit soort feesten op de kop kan tikken en ook de mogelijkheid hebben er regelmatig langs te gaan.

Geslachtsverhoudingen

In minimalclubs en op minimalevenementen zijn de geslachtsverhoudingen ongeveer gelijk. In iets mindere mate, maar nog steeds belangrijk, vinden we ook vrouwen op underground minimalfeestjes. Het viel me op dat er vooral bij de oudere generaties veel vrouwen te vinden waren. Sommigen hadden een partner die meestal ook in de scene uitging, maar velen hadden er geen. In deze scene ontmoette ik ook regelmatig holebi's. Vele respondenten hadden in hun netwerk binnen de scene homoseksuele vrienden.

Etniciteit

Op festivals, in clubs en op underground minimalfeestjes komt men altijd wel enkele buitenlandse gasten tegen. Soms zijn het toevallige toeristen, maar vaak komt men mensen tegen die uitdrukkelijk voor het feesten naar België afzakken.[15] Zowel deze bezoekers als respondenten die regelmatig naar het buitenland gingen, stellen dat de Belgische minimal en andere underground technoscenes in vergelijking met de meeste andere Europese landen (met uitzondering van Duitsland) kwalitatief én kwantitatief hoog scoren. De Belgische minimalscene biedt een ruime keuze aan feesten en locaties, veel goede minimal technodeejays (talent van eigen bodem en frequent bezoek van buitenlandse deejays), én een uitnodigende en gemoedelijke sfeer.

Ondanks de open houding tegenover buitenlanders kom je in de minimalscene weinig allochtone groepen tegen. Naast het feit dat er ook meer algemeen in het nachtleven een culturele scheiding bestaat, die soms ook met de houding tegenover druggebruik (geen alcohol) samenhangt, heeft dit waarschijnlijk ook te maken met het feit dat, net als bij de autochtone bevolking, veal allochtone jongeren eerder romantisch of viriel georiënteerd zijn en zich niet aangetrokken voelen tot de alternatieve scene. Er zijn wel een aantal allochtonen in de minimalscene, maar zij behoren meestal tot een netwerk dat voornamelijk uit autochtone Belgen bestaat en ze sluiten in stijl, houding en druggebruik doorgaans bij die groep aan.[16]

2.3.2. Sociale status

De meeste mensen die zich tot de minimalscene rekenen, wonen in grote steden of gaan er steevast uit. Een belangrijk deel van mijn informanten volgde hoger onderwijs of had hun studie al afgerond en was actief op de arbeidsmarkt. Opvallend veel van hen waren actief in de zorgsector, en de sociale of culturele sector, maar er waren ook bedienden en arbeiders. Onder mijn sleutelrespondenten en hun vriendinnen telde ik opvallend

---

[15] Ik ontmoette verschillende groepjes Nederlanders, die me vertelden dat er bij hen niet zo een 'goed uitgebouwde alternatieve EDm-scene' bestaat en dat ze daarom regelmatig naar België afzakken. Vooral Antwerpen en Brussel zijn bij hen populair. In Brussel kwam ik op minimalfeesten soms ook jongvolwassenen tegen uit andere Europese landen, waaronder veel Spanjaarden, die bij ons wonen en werken. Verschillende van hen vertelden me dat de Belgische minimal technoscene voor hen goed toegankelijk is. Bepaalde clubs en evenementen zijn immers tot in het buitenland bekend en hebben Engelstalige websites. Daarnaast kenden alternatief georiënteerde expats doorgaans de kanalen en media, die in grote steden doorgaans in het Engels communiceren, langs waar culturele evenementen en het grootstedelijke nachtleven gepromoot worden.

[16] In de afterclub *Kosmik* lag dit iets anders, omdat hier in de late uurtjes soms ook mensen komen die zich niet allemaal identificeren met de alternatieve of de minimalscene. We zullen in de paragraaf over verhoudingen op en rond de dansvloer zien dat hun sociale praktijken soms sterk verschillen met die van sceneleden, wat soms voor spanningen zorgt.

veel zelfstandige vrouwen, die alleen woonden en in hun eigen inkomen voorzagen. Bijna alle studenten zaten op kot en velen gingen in de vakantie of tijdens het schooljaar werken voor wat extra zakgeld.[17]

Het is in dit onderzoek niet mogelijk om de gemiddelde of dominante sociale of economische status van een bepaalde scene te bepalen, of het nu de jumpscene[18] dan wel de minimal scene betreft. Het gaat alweer eerder om een narratief waarin de affiniteit van de scene met een alternatieve levensstijl wordt geduid. Respondenten hebben erg verschillende opvattingen over de betekenis van het etiket 'alternatief'[19]. Sommigen noemen zichzelf 'alternatief' georiënteerd, en omschrijven dat als een levenshouding waarbij men gekant is tegen alles wat systeembevestigend is. Voor verschillende respondenten betekent 'alternatief zijn' dat men 'nadenkt' over het leven. 'Alternatieve mensen' zijn dan politiek meestal links georiënteerd. Maar velen gaven ook aan dat 'alternatief zijn' zich vaak tot uiterlijke kenmerken beperkt en tot het beluisteren van muziekgenres die in de muziekindustrie het label 'alternatief' meekrijgen. 'Alternatief zijn' is volgens sommige respondenten even systeembevestigend als het volgen van de massacultuur, of zoals iemand zei: 'Het is gewoon hip om alternatief te zijn.'

In de minimalscene worden een uitgebreide culturele kennis buiten de massacultuur en een progressieve of kritische sociale houding sterk gewaardeerd. Hieraan wordt een hogere culturele status toegekend die toelaat zich te onderscheiden van de grijze massa en zich te identificeren met gelijkgezinden, die in interacties hun kennis en opvattingen uitwisselen. Gesprekken in deze scene gaan dus vaak over politiek (inclusief het drugbeleid, dat vaak 'te repressief' wordt genoemd), over tentoonstellingen, over alternatieve films of andere culturele activiteiten. De minimalscene zélf (de feesten en deejaystes) is ook regelmatig onderwerp van gesprek. Het is wel opvallend dat vooral jongens graag zulke discussies aangaan.

De alternatieve 'culturele' kennis en een 'progressieve' sociale houding, die in het minimalmilieu een hoge status hebben, spelen ook buiten het nachtleven een belangrijke rol in de vriendschapsrelaties. Veel respondenten bekijken samen met deelgenoten uit de scene, tijdens de uren die men samen doorbrengt na het bezoek aan een feest of club, 'cult-' en 'alternatieve' films of series. Op zo'n momenten worden ook gezelschapsspelletjes gespeeld, zoals Risk, schaken of poker (tegen een lage inzet).

> Ankie - privéfeestje (31/10/2007): *"Met drugs kan Lobke wel goed weg zenne, te goed zelfs, ge moet haar echt tegenhouden. Maar ik vind dat precies wel een toffe ... ik kom daar goed mee overeen, wat denkt gij van haar? Om uit te gaan is het in ieder geval een toffe, ze is ook erg grappig, maar ik weet niet of we daarbuiten zo veel zouden hebben om over te praten, ik weet niet of ze veel leest of in wat ze nog geïnteresseerd is."*

Mensen die niet geïnteresseerd zijn in culturele kennis of maatschappelijke problemen, worden beschouwd als 'domme' mensen, en krijgen een lage culturele status toebedeeld. Men voegt er vaak aan toe dat zulke mensen zich alleen maar bezig houden met uitgaan en drugs gebruiken. Om als druggebruiker in het minimal milieu positieve bevestiging te krijgen, is het dus belangrijk om deel te nemen aan de communicatie over alternatieve culturele en sociale kennis.[20]

[17] Ook bij jump zagen we dat vele meisjes gingen werken, maar dit sluit aan bij een algemene tendens dat jongeren zich meer bewust zijn van hun economische situatie.
[18] In de verhalen over 'jumpers' verwezen de identificatie met werkloosheid en schoolverzuim of criminaliteit en racisme op een bepaalde politieke overtuiging en op een lagere klasse, of om het met hun eigen woorden te zeggen een 'marginale' klasse, terwijl lang niet alle jumpers hier persoonlijk bij aansluiten.
[19] Volgens van Dale betekent een alternatief type iemand die '*anders dan de massa*' is. Het is voor deze jongeren dus veel belangrijker om zich van anderen te onderscheiden, dan voor jongeren die op massacultuur georiënteerd zijn.

2.3.3. Woonplaats en bezoekersfrequentie

Het minimal technocircuit staat met één been in de underground en met het andere in de commerciële wereld en trekt daardoor, naast een kern van mensen die zich zeer sterk met de minimalscene identificeren, een zeer gevarieerd publiek aan. Op feesten waar 'grote namen' geprogrammeerd staan, komen (jonge) mensen af die zich in muziek, stijl en houding meer met viriel of romantisch georiënteerde house- of technoscenes identificeren. Dat ze soms tot minimal technofeesten aangetrokken worden, hangt samen met een kruising van smaken, die uit een gedeelde overlevering van subcultureel kapitaal (acid house of rave) voortkomt. Zulke jongeren voelen wel duidelijk aan dat ze sterk verschillen van het overgrote deel van alternatief georiënteerde jongeren in deze scene, die hen doorgaans als buitenstaanders beschouwen en weinig contact met hen zoeken.

Alternatief georiënteerde jongeren worden tot de minimalscene aangetrokken omdat hun (muzikale) smaken kruisen, maar de centraliteit en frequentie van lidmaatschap varieert sterk. Verschillende respondenten beschouwen minimaltechno als een van de meest toegankelijke alternatieve EDm-genres, niet alleen omdat het meer aan bod komt in clubs en op feesten, maar ook omdat ze undergroundgenres, zoals industrial, te rauw, te snel of te chaotisch vonden. Sommigen bezoeken slechts sporadisch alternatieve EDm-feesten. Anderen hebben een voorkeur voor of waren sterker betrokken tot andere underground technoscenes, die niet alleen muzikaal maar ook sociaal nauw verbonden zijn. Het zich openstellen voor en het bezoeken van andere alternatieve EDm-muziek en EDm-feesten is voor alternatief georiënteerde jongeren ook een noodzaak, in het bijzonder in de underground, omdat het totale aanbod van underground EDm-muziek immers te klein is om zich tot één subgenre te beperken. Bovendien laten alternatieve artiesten of undergroundartiesten zich ook niet graag vastpinnen op één genre. Minimal als genre is constant in beweging, met sterke invloeden van andere alternatief georiënteerde rock-, roots- of EDm-muziek. Omdat er heel uiteenlopende (en anderzijds door sociale affectie en de kruising van smaken ook gelijkaardige) mensen naar minimalfeesten komen, kunnen bepaalde sociale praktijken niet domineren. Dit zorgt voor een uitnodigende en gemoedelijke sfeer.

Omdat de minimalscene in se relatief klein is en feesten op zeer verschillende locaties georganiseerd worden, is er veel verloop. Mensen die zich sterk betrokken voelen, hebben doorgaans wel een club die ze als thuishaven zien. Ze onderscheiden zich van nieuwkomers of van sporadische bezoekers, omdat ze over meer subculturele kennis beschikken met betrekking tot de kwaliteit van deejays, labels en bepaalde clubs of organisatoren. Veel respondenten die sterk tot de scene betrokken zijn, hebben ook vrienden of vriendinnen die zelf 'deejayden'. Zij steunen deze deejays door naar feestjes te gaan waar zij 'draaien'. Ook het bezoeken van feesten in het buitenland (vaak Duitsland) is iets wat men doorgaans pas begint te doen als men zich al sterk betrokken voelt tot de scene en voldoende zelfstandigheid en middelen heeft. Zo willen oudere bezoekers zich ook distantiëren

[20] Bij sommige respondentes zorgde dit soms voor een minderwaardigheidsgevoel en twijfels over hun druggebruik. Verschillende vrouwen vertelden me dat ze soms het gevoel hadden dat mensen die zij niet goed kenden, hun intelligentie wilden testen door kleine discussies op te werpen, of dat deze mensen zich dominant wilden opstellen.

van minimalfeesten die -door de populariteit van de muziek- een groot en jong publiek aantrekken, dat nog volop in een experimentele fase van druggebruik zit.

Omdat vele van mijn respondenten vaste klant waren in de afterclub *Kosmik* wil ik hier even apart op ingaan. Een bezoek aan deze club verschilt van andere clubs omdat het feest er erg laat op gang komt (zo rond drie of vier uur) en vaak tot de middag doorgaat. De club is al vroeger open, maar meestal is er dan nog niet veel volk of zijn er alleen jonge mensen en dan is de sfeer heel anders. De meeste respondenten gaan eerst naar een ander minimal of alternatief technofeestje. Wanneer er geen interessant feestje is of men er zich niet ver voor wil verplaatsen, begint het feestje vaak bij iemand thuis. Sommige informanten met uitgebreide sociale verantwoordelijkheden overdag, gaan eerst tot een uur of twee slapen, voor ze op stap gaan. Onder wie eerst ergens anders uitgaan zijn er ook mensen die zich weinig of niet met de minimal of de ruimere alternatieve scene identificeren, maar naar de club afzakken omdat alle andere zaken in de stad gesloten zijn. Volgens respondenten die al lang uitgaan in de scene, is dit de laatste jaren sterk toegenomen en ze ervaren dat vaak als storend. *Kosmik* blijft desondanks een plek waar men 's morgens leden van de scene ontmoet en zich thuis voelt, wat voor vele respondenten een belangrijk aspect van hun plezier is.

Ankie - groepsgesprek (2/6/2008): *"De Kosmik is voor mij meer een afterclub, zeker in 't weekend. Iedereen die in (naam stad) wil weggaan, gaat gewoon naar daar omdat het het enigste is dat nog open is. 't Is eigenlijk niet zo een positieve keuze... s' morgens zit daar dan ook van alles. Ik vind niet dat je dat als 'Kosmik-volk' kunt definiëren. Da is niet altijd tof, maar wij komen daar al zo lang en kennen daar zoveel volk, dat ge daar blijft terugkeren."*

Iris - groepsgesprek (2/6/2008): *"Kosmik is wel altijd een soort van thuiskomen, den helft van uw vrienden hebben op een ander feestje gezeten en dan weet je dat ze rond 6u sowieso daar gaan zijn... je voelt 't gewoon, je komt daar aan dienen trap en ziet een paar mensen die je kent, die sfeer, die muziek, dat uur..."*

2.4. Deur- en drugbeleid

2.4.1. Deurbeleid

Leeftijd

Feestjes in de open lucht zijn vaak gratis en worden doorgaans niet afgezet. Mensen lopen langs alle kanten af en aan, zonder enige controle op leeftijd.[21] Op zo'n manifestaties komen immers mensen van alle leeftijden, ook ouders met kinderen of tienergroepen uit jeugdbewegingen. Voor grote evenementen werkt men doorgaans met voorverkoop. Aan de ingang wordt steekproefsgewijs op leeftijd gecontroleerd, vooral op meer commerciële feesten. Op de kleine, particulier georganiseerde minimalfeestjes wordt de minimumleeftijd niet geafficheerd en wordt er volgens de bezoekers zelden op leeftijd gecontroleerd. Toch zie je, als je rondkijkt op die feestjes, zelden mensen waarvan je kunt vermoeden dat ze nog geen zestien jaar zijn en dus niet onbegeleid aanwezig mogen zijn in gelegenheden waar alcohol verkocht wordt.[22]

[21] Ook op het 'alternatieve muziekfestival' dat ik bezocht, was er geen leeftijdsbeperking.
[22] In de vorige paragrafen werden hiervoor al redenen aangehaald.

In de meeste minimal of alternatieve technoclubs ligt de minimumleeftijd officieel op achttien jaar. Maar de controle verloopt niet zo gestructureerd als in harddance clubs, waar men werkt met lidkaarten en de minimumleeftijd meestal op zestien jaar ligt. Minimalclubs profileren zich niet als privéclubs en werken niet met lidkaarten. De portiers doen ook geen systematische controles en vragen enkel om legitimatie wanneer ze een vermoeden hebben dat iemand minderjarig is. De meeste respondenten zijn het er over eens dat club *Technik* een vrij streng beleid voert, terwijl de andere bezochte clubs de reputatie hebben eerder mild te zijn.

Onder jonge clubbers ontmoette ik in *Technik* geen minderjarigen, maar wel verschillende 18-jarigen. Zij vertelden me dat ze erg blij waren dat ze nu officieel in deze befaamde club binnen mochten. Sommigen waren hier ook als minderjarige (17 jaar) al eens binnengeraakt, maar toen gingen ze voornamelijk uit in andere clubs.[23]

Dresscode

Op kleine, soms met steun van de culturele sector georganiseerde, feesten en op festivals is er geen dresscode. Toch domineert een stijl die we 'alternatief' kunnen noemen, maar daar komen we verder nog op terug. Minimal en alternatieve technoclubs hebben ook geen formele vestimentaire regels of dresscodes. Er worden bijvoorbeeld ook 'ruige types' of 'slordige types' toegelaten[24], die in andere clubs worden buitengehouden. Toch geven uitbaters en (sommige) portiers toe dat sommige uiterlijke stijlen soms een voorbode van problemen zijn en dat men extra waakzaam is wanneer zo'n groepen in de club aanwezig zijn.[25] Een vaak genoemde groep zijn de 'klakkemannen': fanaten van harddance en hardcore die, vooral wanneer er bekende technodeejays op de agenda staan, sporadisch naar de meer alternatieve clubs afzakken. Bij hen veronderstelt men een grotere kans op agressie en overmatig gebruik van illegale drugs.

Off the record werd ook vermeld dat clubs waakzaam zijn voor grote groepen allochtonen met uniforme kledercracht, waarbij vooral in het oog springt dat ze ofwel donkere lederen jassen dragen en een klassiek hemd, een klassieke broek en klassieke mannenschoenen ofwel loopschoenen en een trainingsbroek, meestal met drukknopen langs de zijkanten van de benen. Groepen die zo gekleed gaan, bestaan vaak alleen uit mannen van wie men een agressieve houding verwacht tegenover de stijl en gewoontes van de rest van het publiek.

[23] Dit heeft echter niet alleen te maken met de afschrikking door het beleid in *Technik*, maar ook met het feit dat die andere clubs dichter bij hun ouderlijk huis waren. Zowel meisjes als jongens waren het er over eens dat het gemakkelijker is om als meisje een vraag om legitimatie te ontlopen dan als jongen. Dit zou te maken hebben met het feit dat meisjes zich gemakkelijk ouder kunnen voordoen, door bepaalde kledij en hakken te dragen of door zich op te maken. Net als in the Jump! vertelden zowel organisatoren als bezoekers van minimalclubs me dat er tot enkele jaren geleden veel meer minderjarigen – vooral meisjes – in clubs rondliepen dan vandaag.
[24] Toen ik bij een van mijn bezoeken aan *Technik* vergezeld werd door twee respondenten die normaal trouw zweren aan undergroundfeesten, waren deze erg verrast dat er bij de deur geen seconde aandacht werd besteed aan hun kledij. Een van hen heeft een 'metal' look; lang stijl haar, een sik, een zwarte losse T-shirt, smalle jeans en bottinnen. Op basis van verhalen van anderen vreesde hij zo nooit toegelaten te worden tot een grote club. Eerst dacht hij nog dat hij werd toegelaten omdat hij samen met mij binnen ging en ik de portier kende, maar eens we binnen waren zag hij dat er nog veel ruiger geklede jongens en meisjes in de club aanwezig waren, waardoor hij zich meteen gerust voelde en zijn scepticisme tegenover clubs wilde bijstellen.
[25] Een van de grotere clubs die ik, naast *Technik*, enkele keren bezocht, vormde op dit punt een uitzondering. Zij trekken in vergelijking met de andere clubs veel meer adolescenten aan, grotendeel jongens, die veel experimenteren met drugs, regelmatig agressie vertonen en in uiterlijke stijl meer aansluiten bij jongens in de harddance scene of hardcorescene.

Veiligheidspersoneel

Op particuliere feestjes is er geen of heel weinig veiligheidspersoneel. Als men mensen inhuurt, blijft dit doorgaans beperkt tot één of twee mannen. Zij houden zich voornamelijk op aan de ingang en worden soms bijgestaan door enkele vrijwilligers. In de zalen is er doorgaans geen systematische controle. Men rekent op een vorm van *self-governance* door het publiek: als er zich een incident voordoet (bv. een geval van agressie of van acute intoxicatie), rekent men erop dat het publiek het veiligheidspersoneel komt waarschuwen. Op evenementen en op door de culturele sector georganiseerde feesten is er zowel aan de ingang als in de zalen veiligheidspersoneel aanwezig. Hoe commerciëler de feesten, hoe indrukwekkender hun aantal en uitrusting.

In clubs word je bij je aankomst bijna altijd opgewacht door een of twee mannelijke portiers, die de deur naar de inkom openen. In de club *Technik* bestaat het veiligheidspersoneel uit een redelijk vaste crew, sommige portiers zijn er al werkzaam sinds de beginjaren. In deze en in andere grotere minimal of alternatieve technoclubs, zijn er ook altijd veiligheidsmensen aanwezig in de zalen, maar niet zo opzichtig als in the Jump!. Het veiligheidspersoneel bestaat meestal uit forsgebouwde en volledig in het zwart geklede mannen voorzien van oordopjes, zodat ze bij problemen met elkaar kunnen communiceren. Wanneer de zalen van een club te vol zitten of de rij aan de kassa te lang is om iedereen in de inkomhal te laten wachten, moet men buiten in een rij op de stoep blijven staan, behalve wanneer men op de 'guestlist' staat. Om op de guestlist te komen moet iemand van de organisatie, mensen die er werken of een deejay, je naam vooraf hebben doorgegeven. In de afterclub '*Kosmik*' heeft men geen aparte balie voor de 'guestlist' en zijn de portiers ook minder formeel. Deze club is, net als the Jump!, een familiebedrijf en één van de eigenaars staat er meestal zelf mee aan de ingang. Vaste klanten mogen geregeld gratis naar binnen, zeker als ze pas in de ochtend arriveren.

Op particuliere feestjes en in kleinere clubs, zoals *Kosmik*, krijg je bij binnenkomst een stempel die je moet tonen aan een verantwoordelijke bij de ingang als je even buiten en dan weer binnen wil gaan. Meestal kan je dan meteen weer binnenlopen. In grotere clubs krijg je doorgaans niet meteen een stempel. Je moet het eerst aan een portier vragen als je even naar buiten wil. Zo probeert men controle te houden op wie binnen en buiten gaat om overlast voor de buurt te vermijden[26]. Op kritieke momenten, als er bijvoorbeeld tumult is in of aan de club, of wanneer er te veel volk binnen is, gebeurt het dat je ook mét een stempel niet meteen weer naar binnen kan.[27]

In tegenstelling tot the Jump! is me in de minimalscene opgevallen dat machtsvertoon algemeen wordt afgekeurd en dat bezoekers niet naar het veiligheidspersoneel opkijken. Mensen slaan wel eens een babbeltje met een portier die ze kennen, maar enkel als ze die persoon echt als mens waarderen. Wanneer men uit een vriendschappelijke relatie met een portier persoonlijk voordeel haalt (zoals mogen voorsteken in de rij of niet langs de kassa moeten passeren), zien de meeste respondenten dit als een 'normale' geste tegenover vaste

[26] Op een van de particulier georganiseerde feestjes in de stationshal, kon men op een avond helemaal niet naar buiten, tenzij men opnieuw inkom betaalde. Omdat ik zelf een buurtbewoner van deze locatie ben, kwam dit voor mij niet als een verrassing. Enkele weken voorheen had de culturele vzw die het station betrekt, omwille van klachten een oproep gedaan voor buurtoverleg. Sindsdien worden er minder late feestjes georganiseerd (wel nog concerten die tot middernacht duren) en probeert men het publiek binnen te houden.

[27] Ook al is dit vrij ongewoon en strookt het niet helemaal met de wet op private milities, houden de veiligheidsmensen van *Technik* ook een oogje in het zeil op straat en op een verder gelegen openbare parking, die wegens gebrek aan eigen infrastructuur door vele bezoekers wordt gebruikt. Zo vermijdt men dat de politie veel tijd en werk in de club moet steken en behoudt men het vertrouwen van het gemeentebestuur.

klanten. De meeste mensen vinden dat de taak van veiligheidspersoneel beperkt moet blijven tot noodgevallen, die volgens hen zelden voorkomen. Veiligheidspersoneel moet enkel optreden wanneer gasten door iemand worden lastiggevallen en hen om hulp vragen.

Vicky - café (26/08/07): *"Ge hebt zo van die clubs waar ge schrik hebt om de portiers aan te kijken. Dat zijn echte bullebakken die van elk moment gebruik maken om hun kracht te tonen. De manier waarop sommige mensen soms worden aangepakt, gewoon omdat ze wat aan het bekomen zijn en bijvoorbeeld met hun ogen dicht zitten, dat is in sommige clubs echt grof. Daarvan vind ik de Kosmik goed, daar laten ze de mensen met rust zolang zij ook de anderen gerust laten, want geef toe ... als iemand aan het stuiken is kan je die toch beter in de muziek houden dan naar buiten sturen, zeker als het koud is, is het gevaarlijker dat ze buiten in slaap vallen. Het zijn nochtans vooral die mensen die worden buiten gesmeten, want er wordt niet veel gevochten of zo. Soms smijten ze ook wel nekeer nen zatlap buiten die de vrouwen te veel lastig valt, maar dan is dat meestal omdat die vrouwen of iemand van hun vrienden dat aan de buitenwippers was gaan vragen."*

Agressie

Een opvallend verschil met harddance discotheken is dat er in minimalclubs of op minimalfeesten bijna nooit gefouilleerd wordt en dat er ook geen metaaldetectie is. Verhalen over wapens heb ik niet opgevangen en ze zijn volgens organisatoren erg zeldzaam. Ook vechtpartijen komen niet zo vaak voor, zeker niet op kleinere feestjes. In grotere clubs ontstaat er soms wel verbaal of fysiek geweld, vooral op avonden waarop veel viriel georiënteerde jongens (klakkemannen) of groepjes allochtonen aanwezig zijn die zich niet in muziek, dans of uiterlijk met de scene identificeren. Volgens respondenten is er in een club, die een grote groep meer 'viriel georiënteerde' jonge jongens aantrekt, wel opvallend meer geweld dan op andere minimal of alternatieve technofeesten. Verschillende van hen vinden ook dat het veiligheidspersoneel hier onvoldoende tegen optreedt.

Op kleinere feestjes heb ik één maal bijna agressie tussen twee jongens meegemaakt, die na wat wederzijds duwen werd stopgezet. Er werd opvallend snel gereageerd door enkele jongens en meisjes die de amokmakers kenden, waardoor het niet nodig was de portiers erbij te halen. Algemeen gingen respondenten in de minimalscene ervan uit dat agressie veroorzaakt wordt door overdreven alcoholgebruik. Mensen die regelmatig agressief gedrag vertonen, horen niet thuis in deze scene waar genieten van de muziek centraal staat. De sfeer op minimalfeesten is volgens veel respondenten vreedzamer dan in cafés en dansgelegenheden waar voornamelijk alcohol wordt gebruikt. Zij verwijzen daarbij vaak naar de effecten van ecstasy. Oudere respondenten verwijzen ook regelmatig naar de PLUR-filosofie uit de beginjaren van house en techno.

Siska - groepsgesprek (2/6/2008): *"Agressie is er in de Kosmik en zo een technoclubs het minst van al vind ik. Als ik vergelijk met scouts- en jeugdfuiven. Of in de [naam uitgangsbuurt] bij al die andere cafés, daar is 't regelmatig dat ze buiten aan 't vechten zijn ... dat komt door de alcohol. Of het milieu algemeen verdraagzamer is? Ja, daar is het ook allemaal mee begonnen, house en techno was Love en Peace, de Summer of Love en de echte scene, die zich daar nog altijd aan houdt, dat element blijft daar in zitten."*

2.4.2. Drugbeleid

Algemeen noemen mensen het drugbeleid in de minimalscene 'tolerant'. In clubs zijn alle drugs formeel verboden en dat wordt aan de hand van kleine affiches aan de ingang en in de toiletten duidelijk gemaakt. Maar zolang druggebruikers zich fatsoenlijk of normaal gedragen worden ze, net als gebruikers van alcohol, gerust gelaten. Mensen die duidelijk dronken, verdoofd of geëxciteerd aan de ingang verschijnen, worden in de meeste clubs wel meteen de toegang geweigerd. Wanneer men in een club iemand opmerkt die in het zicht van personeelsleden drugs inneemt of aan iemand drugs geeft, wordt dat individu buitengezet. Bij vermoeden van verkoop wordt de politie er soms bijgehaald, zeker in clubs als *Technik*. Deze club staat bekend om haar streng drugbeleid. De meeste respondenten ervaren dat niet als storend, want als men zich gedraagt, heeft men er geen last van. De meeste respondenten zeggen te begrijpen dat zo een grote en populaire club meer nood aan een consistent en duidelijk beleid heeft dan kleine clubs of feestjes.[28]

Organisator *Technik* - (april 2007): *"Wat betreft deurbeleid is er niet echt een dresscode, met uitzondering misschien van 'mannen met baseballpetjes en trainingsbroek. Ons drugbeleid dat is vrij duidelijk, wie gesnapt wordt op het innemen van drugs, doorgeven of verhandelen ... ook van cannabis, vliegt buiten. Dit is heel belangrijk voor de verstandhouding tussen de club en de politie. In tien jaar tijd hebben we nog nooit een razzia gekend omdat de politie ons vertrouwt. [...] Ik zou zeker durven zeggen dat er een normalisering is van illegaal druggebruik in het house- en technomilieu, maar het beleid schiet daar flink te kort. Zo vind ik persoonlijk dat er nood is aan pill-testing, zoals in Nederland, dat geeft aan gebruikers de kans op een verantwoorde manier met drugs om te gaan, want nu weet men vaak niet wat men koopt. Maar voorlopig wordt druggebruik genegeerd en hebben wij de moeilijke taak het zoveel mogelijk buiten de club te houden, wat veel werk vraagt."*

In de stad waar de club *Kosmik* gelegen is, treedt de politie wél regelmatig op in het uitgaansleven, door voertuigen te controleren aan de invalswegen en razzia's te houden in clubs of bars. Zo was er in het voorjaar van 2008 een grote razzia in de *Kosmik* en in een nabijgelegen danscafé. Over de brute wijze waarop, volgens aanwezigen, dit buitensporige politieoptreden verliep[29], werd nadien nog druk nagepraat en gediscussieerd. Sommigen richtten hun klachten direct aan de burgemeester door e-mails of brieven te verzenden. Anderen uitten hun kritiek via lezersbrieven op mediawebsites, studentenblogs en websites voor alternatieve (dans)muziek. Dat er zo hevig gereageerd werd, hangt samen met de alternatieve levenshouding. Algemeen was men tegen onnodige overheidsinmenging. Omdat er in de scene weinig problemen zijn met overdreven druggebruik, omdat er weinig agressie is en omdat er weinig echte of grote dealers bij betrokken zijn, vinden de meeste respondenten dat het overheidsoptreden een misplaatste vorm van machtsvertoon was. Dat een deel van de kritiek doordringt tot bepaalde media en misschien wel tot het lokale beleid, heeft waarschijnlijk te maken met

[28] De organisatoren van *Technik* vertelden me dat een streng beleid noodzakelijk is omwille van hun vergunning. Er is een soort van samenwerkingsafspraak met de politie die niet repressief optreedt of 'razzia's' uitvoert, zolang er zich geen problemen voordoen, iets waar de club door een kordaat beleid al tien jaar lang in slaagt.

[29] Tientallen mensen werden geboeid meegenomen naar het politiekantoor waar ze uren lang, zonder drinken of toiletbezoek, samen gepropt werden in veel te kleine lokalen. Abstract uit een lezersbrief van een vrouwelijke klant van *Kosmik* (bron: Indymedia): *"Vrijdagnacht vond er een drugsrazzia plaats in de X, meer bepaald in de X en de Kosmik. Ik was een van de meer dan driehonderd ongelukkigen die getuige werd van een sterk staaltje machtsmisbruik en burgerrechtenschendingen. Wat zich in de loop van vrijdagnacht heeft afgespeeld tart elke verbeelding: ik dacht dat wij in een rechtsstaat leefden, maar na vrijdagnacht zit ik met het bittere gevoel dat België een politiestaat aan het worden is, en dat het blauw op de straat – dat steeds meer aanwezig is om de burger gerust te stellen – eigenlijk is samengesteld uit een allegaartje van incompetente agressievelingen, enkele uitzonderingen niet te na gesproken – die blijkbaar zelf niet weten hoe ze zich tijdens een massale arrestatieactie dienen op te stellen. Want dat er in dit land een kloof is tussen theorie en praktijk, dat is duidelijk."* (Hierna volgt een analyse waarin de theorie, die op de website van de federale politie en het comité P wordt beschreven, vergeleken wordt met de ervaren praktijk)

het feit dat een belangrijk deel van het publiek hooggeschoold is of sterk sociaal en cultureel geïnteresseerd is, waardoor ze de (media)kanalen kennen waarlangs ze hun (on)gezouten mening kunnen verspreiden.

Siska - groepsgesprek (2/6/2008): *"Ze smijten u buiten als je op de dansvloer op de grond kruipt of als ze u snappen als je smoort. Dat is overal 't zelfde, maar in de Technik niet. Daar word je direct buiten gezet. Maar ja Kosmik moet ook meer en meer opletten, 't was daar onlangs nog razzia, 'k was daar een half uurtje buiten [...] Ik ging juist de X buiten, nen bus vol met flikken, 5 à 6 interventiewagens, 5 à 6 gewone auto's, in burger... Wij zijn zo aan 't wandelen en die kwamen maar afgereden, ik dacht 't is razzia van de ganse(naam straat), 't bleek alleen voor den Kosmik en X te zijn. In de Kosmik zat er in de grote zaal 30 man en in 't klein zaaltje ook 30 man. Ze hebben niets gevonden, alleen wat weed en 20 pillen en die waren ze dan kwijt, de flikken. Ba neen, ze hebben niemand getest, wel iedereen in de handboeien, iets bij of niet, iedereen mee naar den bureau, 3 uur in zo 1 kamerke met 100 man, niet naar de wc mogen gaan, geen gsm's alles wat ze bij hadden afgepakt, mensen konden niet naar hun ouders bellen voor te zeggen dat ze niet naar huis konden komen, niets."*

Oudere respondenten en organisatoren zeggen dat er in de jaren negentig veel cannabis gebruikt werd, maar dat het beleid van alle clubs nadien strenger werd. Ook na de nieuwe drugwet (2003), waarbij een kleine hoeveelheid cannabis voor persoonlijk gebruik bij meerderjarigen wordt gedoogd, hebben de clubs hun beleid niet versoepeld.[30] Cannabis is volgens de organisatoren van *Technik* ook geen **dans**drug: je wordt er loom van terwijl je naar een club komt om te dansen. In een andere club (die ik tweemaal bezocht) wordt wel meer cannabis gerookt. Men doet dit meestal in het geniep, door in één hand te rollen en de brandende joint zoveel mogelijk aan het zicht te onttrekken, maar voor omstaanders is de geur niet te ontkennen. Ik ving in deze club ook op dat er op drukke avonden mensen zijn die hun lijntjes durven leggen op de boxen, maar zelf heb ik dit niet gezien. De kans dat het druggebruik openlijker is, hangt samen met het feit dat de organisatie van deze club relatief weinig controle doet in de zalen.

In de afterclub *Kosmik* gebeurt het wel eens dat er 's morgens zichtbaar cannabis wordt gerookt. Maar ook hier treedt men doorgaans streng op tegen het zichtbaar innemen van alle illegale drugs en proberen cannabisrokers niet te veel op te vallen. Op particulier georganiseerde feesten is er, zoals eerder al gezegd, veel minder formele controle in de zaal. Op de feestjes die ik bezocht, werd veel en openlijk cannabis gerookt (behalve op een feest in een museum, waar een algemeen rookverbod gold). Op openluchtfeesten, grote evenementen en op het alternatieve muziekfestival is cannabisgebruik wijdverspreid. Er worden in alle muziekzones en overal op de camping openlijk 'jointjes' gerold en gerookt. Aan de ingang en op het terrein wordt niet gecontroleerd of gereageerd op druggebruik.

Net als in the Jump! vinden vooral vrouwelijke respondenten in de minimalscene het vervelend wanneer iemand van het personeel die ze kennen, ziet zij 'te veel' drugs genomen hebben. Zeker als het een avond betreft, waarop men zich heeft 'aangesteld'. Hoewel zoiets wel eens kan gebeuren, willen vaste klanten zich dan expliciet verontschuldigen. Als iemand buiten wordt gezet omdat hij of zij iemand lastig valt, vindt men dat heel

[30] Toen ik dit voorlegde aan twee organisatoren in *Technik*, zeiden ze dat ze het zo nog niet bekeken hadden en dat ze eigenlijk ook de wet niet echt kenden, voor hen was alles nog steeds illegaal. Hun beleid zal ook niet veranderen, want men weet bijvoorbeeld niet of de politie en de gemeente in haar afspraken met de club rekening zou willen houden met de decriminalisering van cannabis en dat is ook niet meteen iets wat je hen zomaar even gaat vragen. Daarnaast lijkt een verandering van beleid niet echt opportuun door het vooruitzicht op een Europees tabaksverbod in horecazaken. Men wist niet of discotheken hiervan gespaard gaan blijven. Hierbij verwezen ze naar het feit dat er nu in Nederland al coffeeshops zijn waar men niet mag roken, dus dat de kans er wel inzit.

normaal, maar als mensen buiten worden gezet voor een zogenaamde 'futiliteit', bijvoorbeeld omdat ze wat te wild deden en een glas braken, of omdat ze onder invloed zijn en 'uitgezakt' langs de kant staan, zijn ze doorgaans het voorwerp van sociale afkeuring. In tegenstelling tot de jumpscene bieden ervaringen met of verhalen over mensen die buitengezet worden geen mogelijkheid om identificatie met de scene uit te drukken, omdat men er zeer sterk de nadruk op legt dat men moet uitgaan voor het plezier en daar horen ongecontroleerd gedrag of agressie in de minimalscene niet bij.

Ankie - *café* (15/12/07): *"Ik hoop echt dat (naam uitbater) niet kwaad is op mij, want hij heeft echt wel gezien dat ik te veel gepakt had. ' t Is niet dat hij niet weet dat ik gebruik, maar ik ben honderduit beginnen praten tegen hem en heb denk ik zelfs mijn liefde verklaard, hoe affrontelijk!"*

2.5. Muziek

2.5.1. MIJN muziek

Net als in de jumpscene kan men een onderscheid maken tussen mensen die meer 'voor de sfeer' en mensen die meer 'voor de muziek' uitgaan. Bij meisjes die 'voor de sfeer' uitgaan, ontmoette ik sporadisch een meisje dat niet van alternatieve technomuziek hield, maar de meesten houden ervan om af en toe naar feestjes uit te gaan waar zulke muziek gespeeld wordt, al geven ze persoonlijk de voorkeur aan andere muziekgenres. Deze meisjes verwijzen naar het goede gevoel dat ze van minimaltechno krijgen, maar ze geven aan dat ze er verder weinig kennis van hebben. Zoals in de jumpscene merkte ik dat meisjes makkelijker toegeven dat ze ook naar mainstreammuziek luisteren. In tegenstelling tot de jumpscene benadrukken de meesten wel dat ze een omnivoor consumptiepatroon hebben, dat affiniteit met een alternatieve culturele oriëntatie uitdrukt. In overeenstemming met het onderzoek van Siongers e.a. (2003) luisteren deze alternatieve jongeren doorgaans graag naar rock- of rootsmuziek.

Meisjes die wel aan de authenticiteit van de muziek veel belang hechten, geven vaak aan dat ze beter met jongens kunnen opschieten (zoals ook Thornton (1995) in haar onderzoek vaststelde). Deze meisjes en vrouwen zijn ook actief betrokken bij de communicatie van subcultureel kapitaal: ze wisselen muziek uit en beluisteren voor of na het uitgaan deejaysetjes die ze verzameld hebben. Zowel vrouwen als mannen vinden het belangrijk om zich als muziekliefhebber niet in een hokje te laten duwen en vinden dat men een persoonlijke keuze moet kunnen maken in wat men goed vindt en wat niet. Net als in the Jump! wordt uitgaan voor de muziek (en om te dansen) meer gerespecteerd dan het bezoeken van clubs zonder interesse voor muziek. Een gebrek aan muzikale kennis wordt niet gekoppeld aan vrouwelijkheid, maar wel aan de mate van verbondenheid met de scene, die door sommigen als een vrij gesloten gemeenschap ervaren wordt. Muzikale kennis en een individueel consumptiepatroon, is duidelijk ook iets wat met het ouder worden toeneemt. Sommige respondenten vinden wel 'dat het soms tegensteekt' als mensen een hele avond hun muziekkennis te berde brengen. Algemeen viel op dat mijn vrouwelijke respondenten – zeker de al wat oudere die een jarenlange ervaring hebben in het house- en technomilieu - de terminologie goed beheersen en verschillen of gelijkenissen in EDm-stijlen kunnen beschrijven.

Siska - groepsgesprek (2/6/2008): *"Elektronische muziek verandert constant maar soms is dat alleen van naam. Bijvoorbeeld met die Techtonic, dat is zo een hype. Door de nieuwe naam van die dans lijkt het op een nieuwe stroming. Maar in se is dat zo goed als hetzelfde als electro, het zijn dezelfde sounds, zelfs dezelfde klederdracht met een dansje erop. Maar ze noemen zichzelf wel Techtonicers, ze hebben al hun bijeenkomsten in Brussel en zo. [...] La Rocca is toch een geval apart, daar gaan ze meer uit voor de show, voor een lief en voor gezien te zijn, veel meer dan voor de muziek. Ik vond dat daar niet leuk, er komen vooral zo hippe Johnny's, met de gouden ketting en 't wit hemdje. Eerst lachte ik en ik vroeg aan de mensen hoe ze noemen. Maar op den duur ben ik zo vies beginnen kijken, mijn ogen naar de grond ... terwijl ik dat op house en technofeesten nooit zou doen. Het is daar zo de meest commerciële kant van house, allemaal namen die je wel ne keer op de radio hoort. In het echte house- en technomilieu maakt dat niet uit, je bent wie je bent, je hebt aan wat je aan hebt en in La Rocca is dat echt een geval op zich. Je kunt het beter vergelijken met H2O en zo van die dingen. In H2O hebben ze 2 zalen, die ene is zo iets de hardere kant en 't ander zaaltje is ook electro-house. Nu hebben ze die 2 zalen en is alles wel heel gemengd, ook weer die house en techno gaan daar weer perfect samen (zoals in Technik). In de (naam andere techno/minimalclub) heb je ook vaak een zaaltje met house- en minimaldeejays en de andere zaal Techno of omgekeerd. Op I love Techno, hadden ze nu ook een zaaltje met new deejays. Ze hebben eigenlijk gespeeld op wat er populairder is geworden. Techno is nu niet meer zo populair, electro is nu het populairste genre, en daarom hebben zij op die trend ingespeeld."*

Er wordt in gesprekken over muziek ook vaak gewezen op het feit dat er de laatste jaren een sterke vermenging van EDm-stijlen is en dat er overal goede en slechte dingen tussen zitten. Het verschil tussen goede en slechte muziek heeft, volgens sterk betrokken respondenten, vaak te maken met de mate waarin de muziek gecommercialiseerd is. Wanneer een deejay de massa probeert te plezieren, gaat de 'ziel' van zijn muziek vaak verloren. Kennis over verschillende (commerciële) EDm-genres, die men zelf niet altijd goed vindt, wordt door respondenten aangewend om zich van andere EDm-scenes te distantiëren.[31] De meeste respondenten koppelden aan de verschillende EDm-genres ook een bepaalde stijl bij het publiek en andere verhoudingen op en rond de dansvloer (maar daar komen we verder nog op terug).

Lisa - *Kosmik* (19/9/07): *"Je hebt daar waarschijnlijk (naam deejay) al horen draaien, die mocht vorige week op (naam feestje) draaien en wou duidelijk bewijzen dat hij meer kan dan wat hij in Trenddance doet ... hij wou precies in 1 uur laten horen wat hij allemaal kan mixen en hoe goed hij met een keyboard kan omgaan of zo. Daardoor wordt die muziek zo eclectisch, t' is al erg eclectisch en rommelig in Trenddance, maar vorige week was het echt niet te doen, je kon geen 2 seconden een beat of zo volgen, het is echt veel te chaotisch."*

Ankie - groepsgesprek (2/6/2008): *"Sorry dat ik u nu onderbreek, maar ik denk niet dat mensen die naar de Trenddance en de (naam soortgelijke club) gaan, dat je tegen hen kunt zeggen dat ze tot een subcultuur behoren. Dat zijn gewoon mensen van mijn werk, die gewoon uitgaan en de muziek interesseert hun echt niet. Ik denk dat de mensen die tot een subcultuur behoren toch wel bezig zijn met muziek en die voorop stellen."*

Drie van mijn sleutelrespondentes zijn in hun vrije tijd deejay. Ze spelen voornamelijk minimaltechno en soms ook andere techno geïnspireerde EDm-muziek. Ze gaan niet echt actief op zoek naar feestjes waar ze hun kwaliteiten kunnen tonen, ze spelen vooral thuis of op kleine feestjes van vrienden. Noch de vrouwelijke noch de mannelijke deejays lopen hoog op met gecommercialiseerde Edm. Zij keuren de marketing van deejays af omdat ze hierdoor de authenticiteit van hun muziek verloochenen.

[31] Zo distantiëren al de respondenten waar ik vriendschappelijke relaties mee aanknoopte, zich van de muziek die in clubs zoals *Trenddance* gespeeld wordt. De muziekstijl van een club als *Trenddance* wijkt sterk af van de minimalistische filosofie, waarbij de luisteraar moet kunnen volgen wat er gebeurt en men een repetitief ritme verwacht.

Bart - privéfeestje (31/8/07): *"Ik moet daar echt niet van hebben van dit soort commerciële muziek, ik luister en draai alleen goeie undergroundmuziek. Wat ik echt niet kan verdragen is dat sommige deejays naam maken en verafgood worden. Het is in de eerste plaats de muziek die telt en het feit of de mensen dansen en zich amuseren. Het is niet de bedoeling dat de deejay zelf in de belangstelling staat. Het is wel tof als mensen u komen zeggen dat ze hun beestig goed geamuseerd hebben of dat ze de muziek zalig vonden. Maar moesten ze alleen komen omdat gezegd wordt dat mijn muziek goed is, zou ik dat zielig vinden."*

2.5.2. Volg de muziek

Het minimalpubliek is, we schreven het al, erg mobiel en dat heeft alles te maken met de muziek: men is bereid vele kilometers af te leggen om een bepaald feestje te bezoeken of een bepaalde – soms bevriende – deejay aan het werk te zien. Meisjes en vrouwen nemen daarbij vaak het voortouw. Wanneer ze zelf geen auto of rijbewijs hebben (studentes bijv.), trommelen ze vrienden op om met hen mee te rijden. De meeste vrouwen waar ik nauwe contacten mee onderhield, hebben zelf een wagen en zien er niet tegen op om een 'goeie gig' ver te rijden. Zij vinden het wel vervelend dat het aanbod aan 'goeie' feestjes zo sterk varieert. Het gebeurt vaak dat er enkele weken weinig te doen is en dat er dan opeens op één weekend meerdere interessante feestjes zijn.[32] Omdat de uren waarop een bepaalde deejay speelt, meestal vooraf worden aangekondigd, gebeurt het soms dat respondenten meer dan één locatie op een nacht bezoeken. Soms gaan de ene vrienden naar één feestje en de andere vrienden naar een ander feestje en spreken ze nadien in hun 'thuisclub' af.

2.6. Uiterlijke stijl

2.6.1. Alternatieve stijlkenmerken

De belangrijkste eigenschap die toelaat het gros van het publiek in de minimalscene als lid van de derde alternatieve groep (verder alto's) te identificeren, is het feit dat ze zich uiterlijk tegen de gewoontes en gebruiken in het meer 'mainstream' georiënteerde nachtleven, waarin men verplicht wordt 'stads- en avondkledij' te dragen, verzetten. Een bijkomend kenmerk van de alternatieve of 'alto' is de androgeniteit. Zowel meisjes als jongens dragen vooral platte stevige schoenen, een broek of een T-shirt of topje. Sommige vrouwen dragen een meestal los zittend en speels kleedje of een rok, maar blote billen zag ik niet. Hoge hakken ziet men weinig, want ook op korte kledij worden vaak sportschoenen of bottinnen gedragen.

In de minimalscene hebben 'alto' meisjes en jongens meestal kapsels die niet moeten opgemaakt worden en vele jongens hebben een baardje. Tattoos en piercings zijn ook erg kenmerkend bij alternatieve jongeren. Mensen die meer op de underground gericht zijn, hebben vaak meer piercings of tatoeages en dragen die op meer zichtbare plaatsen. Zowel meisjes als jongens dragen vaak eenkleurige T-shirts of topjes met een tekening of logo. Soms refereert die print aan alternatieve culturele media en muziek of aan een linkse politieke en anders-globalistische ideologie. Ook ziet men weinig vrouwen met grote handtassen. Veel vrouwen hebben, net als de

[32] Op zo'n momenten ontving ik van verschillende mensen berichten met de vraag af te spreken, in Antwerpen, Leuven, Brussel of Gent en was het moeilijk kiezen. Wanneer meer dan één van mijn contacten naar een zelfde feest gingen, kreeg dat de voorkeur maar het is ook enkele keren voorgevallen dat ik op één nacht van de ene stad naar de andere reed of dat ik in dezelfde stad naar twee feestjes ging.

jongens, enkel het hoogstnodige in hun broekzak zitten of dragen een klein opbergtasje om de schouders of om het middel. Sommige jongeren hebben een rugzak mee die aan de kant of in de vestiaire wordt gelegd.

Voor wat betreft variaties in alternatieve stijlen, onderscheid ik in de minimalscene drie grote groepen. Er zijn jongeren met een 'nomadische en ascetische' stijl, die naar vroegere alternatieve subculturen verwijst. Zo is er de 'natuurlijke' stijl, die bij de 'hippie' stijl aansluit. Daarnaast is er ook een 'versleten' of 'ruige' stijl, die meer bij de 'punk of grunge' aansluit. Beide zijn 'goedkoop ogende' stijlen of stijlen met een 'patineken'. Men maakt vaak gebruik van tweedehands attributen en draagt liefst enigszins vuile of versleten kleding en schoenen. Een andere groep jongeren leunt in uiterlijk zeer sterk aan bij hedendaagse straatculturen, zoals skaters of hiphoppers. Hun kleding wordt 'streetwear' genoemd en wordt gekenmerkt door sportieve, comfortabele kledij die tegen een stootje kan. De meeste jongeren behoren echter tot een derde groep die verschillende stijlen combineert. We vinden in deze groep zoveel variaties op en combinaties van alternatieve kleding en (confectie)mode als er jongeren zijn. Het is dan ook niet relevant ze te beschrijven. Algemeen geldt wel dat ook deze jongeren een voorkeur voor sportief en comfortabel materiaal hebben.

Voor de meeste respondenten staat 'comfortabel of gemakkelijk' voor kledij die lekker zit en waarbij men zich geen zorgen hoeft te maken over vlekken of scheuren. Aan 'sportief' wordt een andere invulling gegeven dan in de jumpscene, waar men vooral kleding draagt die in grote massaconsumptiesportwinkels wordt verkocht. Alternatieve jongeren dragen meer 'streetwear' of kleding die verkocht wordt in winkels die gericht zijn op Amerikaanse straatsubculturen, zoals de graffitiscene. Deze winkels maken ook deel uit van de communicatie over alternatieve elektronische dansmuziekgenres. In zowel grote als middelgrote steden zijn er winkels waar een draaitafel staat, waarop deejays overdag komen spelen. Ik ging geregeld in dit soort winkels langs om flyers te verzamelen. De stijl, die in dit soort winkels wordt aangeboden, wordt gekenmerkt door een retrolook en draagt eigenschappen van sportkleding uit de vorige eeuw, zoals oude modellen van sportschoenen en losse T-shirts uit het tennis of basketball[33], die vandaag ook door skaters of oldschool hiphoppers gedragen worden.

Naast deze drie grote groepen is er ook altijd een klein aantal mensen, vooral op undergroundfeestjes, die zich uiterlijk met een andere alternatieve jeugdcultuur identificeren, zoals goths of emo's. Verder kwam ik in de minimalscene ook een kleine groep mensen tegen met een voorkeur voor 'vintage' kledij of retromode. Ten slotte zijn er in clubs en op sterk gecommercialiseerde feesten ook altijd mensen met een voorkeur voor hedendaagse confectiemode of massaconsumptiesportkledij. Met uitzondering van één club, die opvallend meer viriel ogende jongens aantrekt, zijn deze mensen doorgaans wel sterk in de minderheid. In de club waar veel viriel ogende jongens komen (die ook veel experimenteren met drugs), vertelden verschillende meisjes me dat ze graag een rokje of spannende kleding dragen, maar dat jongens hen dan als lustobject of promiscue benaderen. Ze spreken vaak vooraf af wat ze gaan dragen, want samen staan ze sterk. Van 'alternatief' ogende jongens

[33] Zo viel op dat er veel Adidas stadsportschoenen en All Stars gedragen worden. Ook al zijn 'All Star' basketbalschoenen vandaag algemeen weer erg populair, volgens informanten zijn die in de alternatieve scene nooit weggeweest. Men ziet er ook nog een ouder model basketbalschoenen, in zwarte en witte stof en met een rubberen embleem op de enkels. Enkele jaren geleden droeg men ook vaak een nieuw model van Puma, dat eigenlijk een gecommercialiseerde versie van Formule 1 schoeisel was. Maar Puma heeft de commercialisering van het model doorgezet. Verschillende mensen bevestigden dat dit model verdwenen is uit de alternatieve scene en dachten dat dit kwam omdat het originele model uit de handel werd genomen en plaats moest maken voor lagere, soms frivool afgewerkte modellen in populaire kleuren (bv. roze en goud, wat door een van mijn sleutelrespondentes 'Barbie sportschoenen' werd genoemd).

hebben ze doorgaans geen last en ze voelen zich doorgaans meer aangetrokken tot de macho mannen. Andere informantes in de minimalscene worden zelden zo benaderd en zeggen gewoon te dragen waar ze zin in hebben. Toch vragen ook zij soms de mening van vrienden om af te tasten of men niet te uitdagend of opvallend gekleed is.

2.5.2. Grenzen aan het anders zijn

De meeste respondenten geven aan dat er in de minimalscene weinig omgekeken wordt naar wat je aan hebt of hoe je eruit ziet, ook al erkent bijna iedereen dat de alternatieve stijl domineert. Dat uiterlijk alles kan, zolang het gedrag van een persoon niet storend is, kan als een belangrijk aspect van het narratief over de minimalscene worden gezien. Respondenten geven ook toe dat bepaalde stijlkenmerken soms negatieve verwachtingen scheppen en dat men mensen strenger beoordeelt wanneer ze die verwachtingen ook inlossen. Dat geldt zowel voor mensen die 'chique' gekleed zijn en zich bijvoorbeeld 'hautain' gedragen, als voor mensen die erg 'slordig' gekleed zijn en zich 'boertig' gedragen.

Ankie - *café* (18/06/08): *"Het kan me echt niet schelen wat iemand aan heeft maar ge hebt soms zo van die wijven die zo helemaal opgetoept zijn en met hunnen neus in de lucht lopen. Dat zijn meestal die 's morgens van Trenddance of (naam soortgelijke club) komen, omdat er niets anders meer open is. Ze bekijken u zoals nen stront als ze tegen u lopen. Tegen zo een mensen kan ik soms echt niet, ik heb er al nekeer zo één serieus nen stamp op haar voeten gegeven. Ze nam zo altijd meer plaats in en duwde mij van de dansvloer, terwijl dat ze niet eens serieus stond te dansen. Het andere uiteinde is er soms ook ... zo van die marginale vrouwen, die hun kleren soms maar half nog rond hun lijf hangen hebben en zat of onder de speed zijn, die met hun eigen geen weg meer weten en tegen iedereen beginnen te praten. Dat moeten ze tegen mij niet doen, als ze gewoon niet goed zijn of zo en ze vragen om mee naar buiten te gaan, dat wil ik misschien nog wel doen ... maar als het is om aan mijn kop te zagen, daar ga ik niet voor uit."*

Een alternatieve kledingstijl is volgens respondenten een persoonlijke selectie uit verschillende alternatieve stijlen en (confectie)mode, het is een individuele, niet te definiëren stijl. Toch zijn er grenzen aan wat alternatief is en wat niet: zo erkent iedereen het fenomeen van de sportschoenen, die niet geschikt zijn om in clubverband te sporten. Om te bepalen welke sportschoenen wel of niet alternatief zijn, identificeert of distantieert men zich soms van andere subculturen of jeugdgroepen. Zo beschrijven verschillende respondenten de alternatieve sportschoenen als 'oldschool hip hop'. De opvallende afwezigheid van Nike Air of soortgelijke sportschoenen wordt soms verklaard door het feit dat deze gedragen worden door 'jumpers' en 'Johnny's', ook wel 'plat of marginaal volk' genoemd.

Siska - groepsgesprek (2/6/2008): *"'t Is misschien wel cliché, maar ik vind toch dat je aan de kleren soms ziet dat het ander, zo meer marginaal, volk is. Zoals bij de jumpers zie je dat direct aan dat klakske en aan die Nike Air schoenen. Je hebt er ook die in het begin zeggen dat ze dat dragen omdat ze dat graag zien, maar ik denk dat toch meer dan de helft die je zo ziet lopen daar kun je van uit gaan dat ze naar the Jump! of zo gaan [...] het is waar dat alternatieve mensen niet zo van die klakskes en schoenen dragen, daar is het meer zo van die oude Adidassen of skateschoenen, Nike Air of zo is meer voor Johnny's."*

Ik merkte ook verzet tegen het burgerlijk keurslijf waarin Westerse mensen dagelijks functioneren. Een duidelijke grens is zeker een mantelpak of hemd en das. Men ziet zelden mensen die zo gekleed zijn, maar als ze er

zijn worden ze op basis van hun uiterlijk meteen gezien als niet tot de scene behorend. Dit neemt niet weg dat sommigen zich in het dagelijkse leven, op het werk bijvoorbeeld, wel conform de regels kleden.

Vicky - *café* (23/5/07): *"Als ik uitga wil ik mij kleden zoals ik dat wil, ik volg geen bepaalde stijl. Op mijn werk moet ik al altijd deftig gekleed zijn ... ik krijg dan vaak opmerkingen als ik een jeans draag, al is dat een nette met een deftig pulleken der op. Als ik uitga moet ik mij op mijn gemak kunnen voelen en goed kunnen dansen. Als ze mijn stijl niet aanvaarden ga ik gewoon ergens anders, dan wil ik daar zelf niet binnen. Het is maar als ik echt heel graag ergens een deejay wil horen of bijvoorbeeld vrienden van vroeger wil zien, dat ik mij wat anders zal kleden, maar veel meer dan een wat opener topke en meer make-up is dat meestal niet.[...] In de Kosmik zijt ge op uw gemak en wordt er niet gekeken naar wat ge aan hebt. Ik draag bijna altijd een jeans met een topken en All Starkes. Toen gij daar waart, dat was eigenlijk de eerste keer dat ik een kleedje aan heb. Ik heb dat van mijn ma gekregen, maar heb er wel een jeans onder aangedaan en platte schoenen. Ik wil mij geen zorgen moeten maken over pijn in de voeten of dat mijn onderbroek zichtbaar is als ik neerzit. Met blote benen trekt ge 's morgens ook meer ambetante mannen aan. [...] Die mannen die komen hier niet voor de muziek, alleen maar omdat ze stront zijn en op zoek zijn naar seks."*

Ravewear

Net als in andere EDm-scenes kwam ik in de minimalscene ook enkele mensen tegen die 'ravewear' droegen.[34] Ook op minimalfeestjes dragen sommige mensen fluostoffen en accessoires, die fel oplichten in black light. De stijlen die hier als 'ravewear' kunnen worden beschreven, verschillen echter sterk van de harddance feestjes en clubs die ik bezocht. Het belangrijkste verschil is dat er minder bloot te zien is en dat men vaak zelfgemaakte kleding en accessoires of 'echte' verkleedstukken draagt, zoals gekke hoeden, brillen of pruiken. Opvallend is ook dat vooral vrouwen vaak kinderlijke accessoires, zoals een fopspeen of een rugzak in de vorm van een beertje, mee hebben. Bij de rest van het publiek viel me op dat vooral de manier waarop men rave-outfits draagt en de houding die men zichzelf geeft, meespeelt in de beoordeling. Mensen die zich hautain gedragen of de controle over hun druggebruik lijken te hebben verloren (bijvoorbeeld omdat kleding afhangt of hun make-up volledig uitloopt), worden afgekeurd.

2.6. Druggebruik

2.6.1. Een noot over prevalentie

Opnieuw moet worden benadrukt dat we in deze studie niét de prevalentie van druggebruik hebben gemeten. Op basis van de verhalen van respondenten gaan we er wel van uit dat er een sterke 'normalisering' van druggebruik is in de minimalscene. Iedereen die ik sprak erkent dat illegale drugs deel uitmaken van het uitgaan naar minimal en andere elektronische feestjes en zo goed als niemand keurt dit resoluut af. Veel respondenten hebben zelf al eens drugs gebruikt en iedereen die regelmatig in het milieu uitgaat, kent mensen die er illegale drugs gebruiken. Men is ervan overtuigd dat de prevalentie van druggebruik in afterclubs en op kleine (semile-

[34] We zagen al dat 'ravewear' initieel betekende dat men zich verkleedde als 'raver' of 'clubber' en zich hierbij niet liet dicteren door de mode-industrie. Maar we zagen ook dat de mode-industrie vandaag gecommercialiseerde versies van ravewear verkoopt, die voor vrouwen vaak bestaan uit sexy bikinistukjes in fluokleuren.

gale) feestjes, waar meestal ook vrij cannabis gerookt wordt, hoger is dan in grotere clubs, die een gevarieerder publiek aantrekken en doorgaans een strenger drugbeleid voeren.

2.6.2. Meest populaire drugs

Cannabis, 'MD' en 'speed' zijn in de minimalscene schijnbaar de meest populaire roesmiddelen. 'MD' is de afkorting van MDMA, dat in kristalvorm en soms in poedervorm wordt verkocht, en 'speed' zijn amfetamines, eveneens in poedervorm verkrijgbaar. Volgens respondenten is het gebruik van 'speed' een constante is, en is MDMA in zijn meer 'pure' vorm pas sinds enkele jaren populair. Daarnaast wordt er de laatste jaren steeds meer cocaïne gebruikt. Trippen blijkt niet thuis te horen in de scene: men heeft er een rustige en ontspannen sfeer en veel visuele prikkels voor nodig, en die vindt men niet in een donkere en drukke zaal waar men nauwelijks kan zitten.[35] [36]

Ankie - groepsgesprek (2/6/2008): *"Ik denk dat er in de techno- en housescene weinig getript wordt in tegenstelling tot in het goa-milieu. Ik ga dat zelf ook liever met 2 of 3 doen en liefst buiten want dat (trips) controleer je ook maar weinig."*

Silke - groepsgesprek (2/6/2008): *"Lsd is meer iets voor goa, der is meer decoratie en al die u kunnen afleiden en zo. Ik heb daar zo wat schrik van (lsd), liever ne keer ne paddenstoel of zo."*

Cannabis

Het openlijk gebruik van cannabis wordt door organisatoren niet overal getolereerd. Op festivals en kleine feesten wordt veel meer cannabis gebruikt dan in clubs of feesten die plaatsvinden in locaties verbonden aan de culturele sector, waar soms helemaal niet mag worden gerookt. De meeste respondenten gebruiken (soms) cannabis bij het uitgaan en weten ook op welke feesten wel of niet kan 'gerookt' worden. Het viel me op dat vrouwen zich doorgaans aan deze regel houden en dat ze, wanneer ze van een joint trekken waar het eigenlijk niet kan, erg voorzichtig zijn. Jongens vertonen vaker stoer of provocerend gedrag door op zo een feest een joint te rollen of er, zonder het te verbergen, van te trekken. Ook valt op dat jongens doorgaans meer cannabis roken en vooral dat zij er al vroeger op de avond mee beginnen. Zij roken vaak voor het uitgaan en roken ook tijdens de nacht af en toe een jointje. Meisjes en vrouwen geven meer aan daarmee te wachten tot het einde van de avond, omdat cannabis hen 'loom' maakt en omdat het de effecten van andere drugs, zeker 'speed', doet afnemen. Ook jongens vermelden dit effect en velen geven hierdoor, net als de vrouwen, tijdens het uitgaan de voorkeur aan 'shit', dat meer energie zou geven, terwijl een 'goed weedje' eerder in de zetel wordt geconsumeerd.

[35] Zo was ik op een festival met Ina en Monika. Ze hadden gedroogde paddenstoelen mee omdat het bij zo een gelegenheid paste. Maar omdat ze voornamelijk in de overvolle en kokende 'EDm-tent' verbleven gaven ze uiteindelijk de voorkeur aan pillen of coke en namen de paddenstoelen weer mee naar huis.

[36] In *Technik* en in een gelijkaardige club in een Vlaamse provinciehoofdstad ontmoette ik ook enkele adolescente jongens die met ketamine geëxperimenteerd hadden. Het effect hiervan blijkt zwaar verdovend te zijn, waardoor het niet echt populair is in het uitgaansleven.

Ankie - *café* (4/10/07): *"Terwijl ik uitga heb ik meestal geen nood aan een jointje, maar ik kan echt wel niet naar huis gaan zonder dat ik iets heb om te smoren. Meestal kan ik de eerste uren toch nog niet slapen omdat ik mijn gedachten niet kan stoppen. Cannabis helpt om dat wat stil te leggen. Wat ik het liefste doe na het uitgaan is met vrienden in de zetel hangen en samen naar een cultserie of een film kijken."*

Mijn respondentes zijn het er over eens dat cannabis vooral belangrijk is om de momenten na het uitgaan, wanneer de sterke effecten van de drugs zijn uitgewerkt maar men nog te zeer in een roes is om werkelijk te gaan slapen, aangenaam door te komen. Zowel vrouwen als mannen gaan vaak, als ze zelf geen cannabis hebben, aan vrienden of kennissen een beetje weed of een jointje vragen voor ze naar huis gaan. Velen zien cannabis in deze context als een slaapmiddel, omdat het de gedachtenstroom, die door MDMA of amfetamines wordt veroorzaakt, tempert.

Cocaïne

De toename in het gebruik van cocaïne in het minimalmilieu loopt volgens mijn respondenten gelijk met de algemene populariteit van cocaïne in het hedendaagse uitgaansleven. Het verspreidt zich makkelijk omdat mensen in verschillende circuits uitgaan. Hierbij refereren verschillende mensen aan de commercialisering en het feit dat minimal aan het opschuiven is van de underground naar de meer gecommercialiseerde jongerenmuziek. Aansluitend vinden velen, vooral zij die zich muzikaal, uiterlijk en in frequentie van bezoek met de undergroundscene identificeren (waar minder sterk gecommercialiseerde minimal of genres zoals industrial, dubstep en breakcore aan bod komen), dat cocaïne niet echt in de alternatieve scene thuishoort. Zowel de kostprijs (die meer dan vijf tot tien keer hoger ligt dan speed, MDMA of pillen) als het geringe effect van cocaïne worden hierbij als reden aangehaald.

Silke - groepsgesprek (2/6/2008): *"Qua druggebruik zijn clubs waar ze van dat 'vintage volk' aantrekken de plaatsen waar men heel veel slechte dingen zegt over drugs, maar het zijn wel diegene die allemaal coke in de wc snuiven dat niemand mag weten. Maar kom je daar binnen op een halve pil dan staan ze allemaal te kijken van hé wat is het met de die? Je doet gewoon uitbundig en spontaan en zij staan u dan allemaal zo stijf te bekijken. In ieder geval dat het daar taboe is, dat was mij ook opgevallen, maar wel een schijnheilig taboe...."*

Cocaïne wordt niet als een 'geestesverruimend' middel, maar als een 'egoverruimend' middel gepercipieerd. Het zou mensen een gevoel van zelfverzekerdheid en als gevolg daarvan een dikke nek geven. Toch vertelden verschillende respondentes me dat dit effect bij hen erg gering is en dat ze net als bij andere drugs geen dingen doen die niet in de lijn van hun persoonlijkheid liggen. Deze respondenten geloven dat het effect van cocaïne mensen aantrekt die zich beter willen voelen of zich willen distantiëren en dit wordt door vele andere respondenten beaamd. Het gebruik van cocaïne word door bijna iedereen gezien als meer eigen aan chiquere clubs en feesten, waar vooral varianten van house of eclectische, popgeïnspireerde, EDm gespeeld wordt (we komen er verder nog op terug).

Monika - festival (13-14/8/07): *"Ik heb dat al gezegd dat wij vroeger in (thuisstad) ook een tijdje veel cocaïne gebruikt hebben. Als we daar voor lange tijd waren in vakanties of zo gingen we met een paar vrienden langs de Maas zitten, gewoon wat lachen en relaxen in de zon. Dat is het nu typisch met coke hé ... eigenlijk doet dat niet veel, gewoon een rustig gevoel en wat zelfbehagen, zo van 'relax' maar verder is het eigenlijk veel te duur voor wat het is ... ik vind dat wel eens tof, eerder*

voor op café of zo en we kopen dat als er niets anders is, zoals nu konden wij alleen dat vinden. Maar om echt te feesten is xtc, allé MDMA, nog altijd het beste ... ik denk dat coke nu eigenlijk meer gebruikt wordt door mensen die vroeger geen drugs gebruikten en door volk da dat chique vindt, omdat het zo zacht is en vooral omdat ge er den dag nadien geen kater aan overhoudt."

Respondentes met een voorkeur voor cocaïne, gebruiken nooit speed en slechts sporadisch MDAM of xtc. Zij verkiezen de effecten van cocaïne boven die van xtc of MDMA en andere illegale drugs omdat controle voor hen een belangrijke rol speelt. Dat is anders dan bij andere respondenten die naar controleverlies op zoek gaan (zie verder). Het meest genoemde positieve effect van cocaïne is dat het toelaat enorm veel alcohol te drinken zonder negatieve effecten te voelen. Tot de volgende dag althans, want de kater is volgens velen zeer groot. Wanneer men niet overmatig alcohol gebruikt, is de kater echter zeer beperkt.

Iris - restaurant (18/4/08) + groepsgesprek (2/6/2008): *"Ik ga niet alleen op coke uit, ik drink vooral veel, 't is meer zo voor als ik moe word. Of we ook een pil pakken dat hangt er vanaf. Gelijk als we vertrekken en dan is 't van ja we kunnen erachter gaan, dan hebben we onze coke en ons pillen, soms heb ik dat wel bij, maar 't is niet plezant dan zeg ik dat ik niet mee ga doen." " Ik drink altijd veel, ben vooral zat en door de coke blijft alles toch onder controle, al heb ik soms wel black-outs, maar ik weet zeker dat ik dan geen stomme dingen deed want dat zouden vrienden me zeggen, het is gewoon dat ik me die momenten achteraf niet meer kan herinneren."*

Naast het belang van 'controle' houden deze vrouwen en meisjes ook van de sociale context van het gebruiksritueel bij cocaïne. Dit gebeurt in een soort samenzwering, waarbij een klein groepje drugs deelt, die ze vaak gezamenlijk ingekocht hebben. Zo 'prepareren' ze soms voor elkaar lijntjes in het toilet, of gaan samen naar een café in de buurt omdat het daar 'veiliger' is. Het samen snuiven begint meestal al voor aankomst in een club of op een feest. Het begint in de auto of (in het huis) waar men eerst samenkomt en gaat vaak door tot na het feest, waarbij men vaak bij iemand thuis nog enkele uren met een paar vrienden samenblijft. Het gebeurt echter vaak dat men zijn vrienden moet verlaten omdat men sociale verplichtingen heeft. Ook dan biedt cocaïne een voordeel omdat het weinig uiterlijke tekenen nalaat, in tegenstelling tot een gespannen speedgezicht of kaken die strak staan van het kauwen, een gekend effect van MDMA.

Iris - *café* (12/3/08): *"Ik moest al om tien uur bij mijn ouders zijn omdat we 's middags gingen gaan eten, ik had totaal nog niet geslapen, maar het ging wel al was ik erg moe. Ik heb gewoon gezegd dat ik wat te veel gedronken heb en heb daar zo maar wat gezeten, niet veel gezegd aan tafel. Moest ik iets anders dan coke gepakt hebben zou ik mij niet durven tonen hebben, want uw ogen en uw kaken staan dan zo strak [...] Ik vind het snuiven eigenlijk heel plezant ... dat het voor je klaar ligt en men je dan teken komt geven of samen met een vriendin de wc's in duiken om een lijntje te leggen ... wij delen onze coke ... om zeker te zijn dat ik niet op mijn geld moet letten doe ik een vakantiejob."*

Ecstasy, MDMA en amfetamines

Speed (amfetamines) wordt niet door iedereen erkend als een aanvaardbare drug, omdat een deel van het publiek er negatieve eigenschappen aan toekent, zoals afhankelijkheid of agressie en ook omdat de wijze van opname afschrikt. Deze mensen bestempelen 'speedgebruik' vaak als 'marginaal'. MDMA wordt wel geloofd en doorgaans als een beter alternatief voor 'xtc' beschouwd, al zijn er belangrijk verschillen tussen oudere gebruikers en de jongere generatie. Een vaak genoemd voordeel is dat de werking van ecstasy beperkt is in tijd. Na een uur of drie vier is het middel volledig uitgewerkt, waardoor het zich makkelijk laat doseren. De oudere gebruikers appreciëren xtc meer dan de jongere generatie. Men zegt er bij dat de kwaliteit van xtc lang niet meer zo goed is als in de jaren negentig, wat het verschil in appreciatie tussen verschillende leeftijdscategorieën kan verklaren.

Vicky - *café* (26/08/07): *"Een avondje op MDMA is voor mij het zaligste. Iedereen heeft het de laatste tijd nogal voor MDMA, dat zou puurder zijn. Maar ik moet zeggen dat ik een goeie oude pil ook wel kan appreciëren, maar die vindt ge bijna niet meer. Dat geeft veel meer energie en goesting om te dansen, terwijl ik van MDMA meer zweef, wat ook tof is natuurlijk ☺."*

Voor ecstasy zijn er veel benamingen maar het meest courant zijn 'pillen' en 'bollen'. Deze zijn steeds voorzien van een logootje of embleem, waar effecten aan toegeschreven worden. Wel merken oudere gebruikers op dat die emblemen in de loop der jaren werden gerecycleerd, maar dat de pillen daarom niet noodzakelijk dezelfde samenstelling hebben. Gebruikers weten meestal dat 'pillen' of 'bollen' een combinatie van verschillende producten zijn. Men gaat er algemeen van uit dat een 'pil' of 'bol' voor het grootste deel uit MDMA zou moeten bestaan, maar over de bijgevoegde stoffen is er, naast 'onschuldige bindmiddelen zoals zetmeel', geen eensgezindheid.

Ina - *festival* (13-14/8/07): *"Als je de mogelijkheid hebt iets te kopen is het nu meestal coke, dat heeft sowieso te maken met het feit dat je minder uitgaat en minder mensen kent, maar het is toch overal hoor, dat het populairder wordt. MDMA lijkt xtc vervangen te hebben, alhoewel dat is een poeierken, voor zo veel als ge weet zijn dat geplette pillen, die 'jonk' weten toch niet wat dat daarin zit hé, trouwens een goeie pil zit vol met MDMA dus ...'what's in a name'."*

Volgens verschillende respondenten bestaan er pillen met toegevoegde amfetamines of speed, die een ander effect hebben dan de pillen waarvan ze denken dat ze meer puur zijn, dus voor het overgrote deel uit MDMA bestaan. Pure MDMA zou veel meer op de geestelijke beleving werken. Het effect wordt benoemd in termen als 'flashen', 'flippen' of 'trippen'. Daarnaast ving ik ook verhalen op over pillen die verdovend werken en 'heroine' zouden bevatten. De effecten worden niet gewaardeerd. Men ziet dit als 'vuile praktijken', maar er moet gezegd dat er ook respondenten zijn die dit soort verhalen als mythes afdoen.[37] Pillen met veel speed zouden je, net als speed zelf, meer alert, soms 'paranoia', maken en zouden veel energie en een onrustig, soms zelfs 'opgefokt', gevoel geven. Naast heroïne en speed ving ik ook enkele verhalen op over 'tripbollen', omdat ze voor hallucinaties zorgen en heel lang werken (een uur of tien). Er is discussie over de vraag of deze pillen tripmiddelen zoals lsd of mescaline bevatten of dat het 'tripeffect' samenhangt met het MDMA-gehalte. Ook in de jumpscene hadden enkele respondenten recente ervaringen met dit soort pillen. Ook in het buitenland werd melding gemaakt van 'trippillen' en analyses hebben aangetoond dat het hallucinogene effect ervan door MDMA wordt veroorzaakt.

[37] Ze gaven hiervoor tal van redenen die hun visie op de drugmarkt verduidelijken. Xtc, speed en MDMA worden volgens deze respondenten in labs 'bij ons' gemaakt (Noord-Europa), terwijl heroïne uit het Oosten komt. Hierdoor is het voor hen niet aannemelijk dat deze drugs bij de producent versneden worden of in één pil verwerkt worden. Hierdoor ook verkopen de meeste dealers (zeker de kleinere) geen heroïne (evenmin cannabis), ook al zouden ze er in principe wel kunnen aan geraken want zo groot is het drugmilieu nu ook weer niet. Verder wezen ze erop dat heroïne verdovend werkt terwijl de mensen bij het uitgaan willen dansen en plezier maken. Dealers kunnen zich ook niet permitteren slechte drugs te verkopen.

Monika - *café* (28/9/08)[38]: *"Jan heeft enkele weken geleden iets erg voor gehad. Ze waren naar een technofeestje geweest en hij had daar van een gast een pil gekocht. Na een half uur of zo begon hij te draaien en te hallucineren, hij is toen naar buiten gegaan en een half uurtje in de auto gaan zitten tot de rush over was. Toen hij weer naar binnen ging, kwam hij die dealer op de parking tegen en hij heeft hem gevraagd wat voor bollen dat wel waren en die gast zei dat het tripbollen waren. Jan heeft hem gezegd dat ge als dealer op zijn minst uw klanten kunt inlichten zodat ze weten wat er met hun gaat gebeuren, maar volgens die gast worden dat soort pillen nu veel verkocht. Maar het probleem is dus dat die echt lang werken, dus ge kunt niet na een uur of drie vier in uwen auto stappen en naar huis rijden zoals bij een gewone pil."*

Ecstasy zou op haar hoogtepunt vaak zorgen voor een gevoel van 'latex' benen en een stormloop aan gedachten die men koppelt aan alle details die men waarneemt, maar die vaak even snel weer weg zijn. Sommigen verkiezen op dat moment even te gaan zitten, terwijl anderen hier juist gebruik van maken om de dansvloer te verkennen. Pure MDMA zorgt meer voor een tranceachtig of zweverig gevoel, waardoor men zich op het hoogtepunt soms in zichzelf gaat keren. Na de rush zouden ecstasy en MDMA ook 'babbelkicks' veroorzaken, wat doorgaans als een zeer positief 'sociaal' effect wordt beschreven. Mensen onder invloed gaan vaak in interactie met mensen die zij niet kennen. Volgens respondenten, die ook al in andere scenes uitgingen, is dit typisch voor de minimal- en ook voor andere alternatieve EDm-scenes. In meer chique clubs en in hardcoreclubs zou op zo een gedrag eerder negatief gereageerd worden.

Silke - groepsgesprek (2/6/2008): *"Ik loop ook graag rond en dan kom ik iemand tegen en die ziet er tof uit en dan lach ik van 'Hallo hoe is 't?' Want uitgaan is ook plezant om contacten te maken en eens iemand te leren kennen, maar daar gaat dat niet. Ze zitten in hun eigen bendeke en als je daar bij komt en je zegt 'hallo' of lacht gewoon, dan word je bekeken van 'Who the fuck is that?' Dan bliksemen ze u bijna omver met hun blik, als ge al geen verwijten naar uw hoofd krijgt."*

MDMA-kristallen en MDMA-poeder zijn volgens de meeste respondenten zachter dan xtc. Het komt minder sterk op en geeft een meer constante 'flow' dan pillen. De 'afkick', 'comedown' of 'décente' zou ook minder zwaar zijn, al blijkt dit nauw samen te hangen met de hoeveelheid alcoholgebruik. De effecten zouden volgens verschillende mensen te maken hebben met de wijze van inname, die voor een snellere of tragere opname in het bloed zorgt, eerder dan met fysiologische verschillen tussen xtc en MDMA in kristal- of poedervorm. Maar of men het nu als een eigenschap van pure MDMA of als een effect van een snellere of tragere opname in het bloed ziet, men is het erover eens dat het gebruik van MDMA vergelijkbaar is met een lichte 'gelukzalige' trip, dat er dus duidelijk hallucinogene effecten zijn. Volgens sommige gebruikers zou er een verschil bestaan tussen de effecten van MDMA-kristallen en MDMA-poeder. Ook hier wijten sommigen dit aan de snelheid van opname in het bloed en anderen aan de zuiverheid, want poeder zou soms versneden zijn.

Zowel xtc als meer pure MDMA zorgen voor een gevoel van verbondenheid, wat een belangrijke factor is in de positieve beleving van het druggebruik, omdat ze de basis vormt voor wederzijds respect. Dit zorgt voor tolerantie en creëert zo een sfeer waarin een zekere mate van controleverlies mogelijk is. De meeste gebruikers geven de voorkeur aan meer 'pure' MDMA of 'goeie' xtc, boven pillen en poeders die atypische effecten teweegbrengen. Deze voorkeur is toch erg individueel: verschillende respondenten gebruiken hetzelfde product maar kennen er persoonlijke positieve effecten aan toe. Het gebeurt ook dat wat door de ene als leuk ervaren wordt, door iemand anders als negatief wordt beoordeeld.

[38] Dit gesprek viel na de periode van mijn veldwerk omdat deze respondente van september'07 tot augustus'08 op wereldreis was geweest en ik ze daardoor maar vier maanden had kunnen volgen.

Ankie - *thuis* (4/5/08): *"Dat is voor iedereen toch anders, er zijn wel de typische effecten zodat ge het in uw buik voelt en naar toilet moet, maar de ene zal bijvoorbeeld niet meer stevig op zijn benen kunnen staan terwijl de andere juist staat te springen op de dansvloer. De ene mens wordt ook stil terwijl de andere begint te babbelen. Het is gewoon fantastisch als ge iemand tegen komt die ook een babbelkick heeft of gewoon met sommige mensen heb je zo een band. Zoals met Kris, wij lachen altijd zo onnozel om alles, terwijl de anderen geen idee hebben voor wat, maar wij zitten dan helemaal op dezelfde golflengte. Maar de anderen weten dat van ons, ze nemen dat niet persoonlijk op. Wij lachen ook niet met hen, maar met ons eigen ☺"*

Vrouwen lijken vaker de voorkeur te geven aan pillen die wat meer energie geven, terwijl mannen vaker een tripeffect verkiezen. Dat hangt natuurlijk wel af van de situatie waarin men het middel neemt: op feestjes bij iemand thuis of op kleine privéfeestjes (waar niet zozeer het dansen maar vooral leuke of diepgaande gesprekken belangrijk zijn) appreciëren zowel de vrouwelijke als mannelijke respondenten een 'flow' en een lichte 'trip'. Mijn sleutelrespondenten motiveren hun voorkeur voor pillen vaak met het feit dat de combinatie van MDMA en alcohol meer deliriums of 'black-outs' veroorzaakt, omdat je de controle over het handelen veel meer verliest. Maar we komen daar verder nog op terug.

Silke - groepsgesprek (2/6/2008): *"MDMA is nog veel meer 'smoothie' en zeker met alcohol gecombineerd, dan weet je vaak niet meer wat je gedaan hebt. Ik ga er niet van in slaap vallen, maar 't is gelijk veel ijler zo. Ik heb liever xtc omdat het iets meer controle is, het zit inderdaad meer in uw hoofd terwijl xtc lichamelijker is. Ik heb van MDMA wel al flashen gehad, maar die zijn dan zelf meestal te fel... zo dat alles wazig is, dat heb ik meer met MDMA, maar net iets te veel om plezant te zijn ☺Je staat daar dan van 'oh neen is 't gedaan en ik ben hier nog. Maar 't is niet dat ik dan slecht ben, ik heb dan gewoon met iedereen staan babbelen en dansen."*

Siska - groepsgesprek (2/6/2008): *"Van MDMA met alcohol krijgt ge zo nen klop, 't is ook meestal met dat dat ik black-outs heb. Normaal kun je zo de eerste 3 uur hebben van allez ik voel daar niets van en je blijft drinken en dan opeens en je beseft niet goed dat het begint te werken en pas 4u later besef je van 'djuu ik heb ver gezeten'. Een pil is doseerbaarder en qua gevoel is MDMA meer bevangen, je moet u zo effekes gaan zetten en je kunt eigenlijk 3 uur niets meer, buiten bij een pil als je in de zetel zit, zit je nog te lachen en zo."*

2.6.3. Gebruiksmethoden

Cannabis

Cannabis wordt vooral in joints gerookt. Uitzonderlijk hebben respondenten -op feestjes bij iemand thuis- wel eens een waterpijp aangestoken. Opvallend veel mensen gebruiken bij het uitgaan regelmatig cannabis. Ook viel mij op dat vrouwen vaak zelf 'gerief' op zak hebben, of thuis een hoeveelheid bijhouden voor na het uitgaan. Ongeveer twee op de drie vrouwelijke respondenten rookt af en toe cannabis en de meesten daarvan kunnen ook zelf een joint rollen. Er wordt zowel 'shit' (hasj) als 'wiet' (marihuana) gerookt. Marihuana wordt vooral gebruikt als men tot rust wil komen, terwijl men hasj gebruikt als men energiek wil blijven. Opvallend ook nog is het feit dat joints hier voornamelijk gerold worden met losse tabak. Er wordt, in vergelijking met de

jumpscene, waar bijna iedereéén sigaretten rookt, opvallend veel losse tabak gerookt in de minimalscene, wat financieel veel voordeliger is. [39]

Cocaïne en amfetamine

Terwijl speed een marginale status heeft en vooral populair is bij alternatieve jongeren die zich met een niet-commerciële of antikapitalistische levenshouding identificeren, wordt cocaïne als een drug voor kapitaalkrachtige jongeren en snobs gezien. Beide producten worden door de gebruikers die ik sprak vooral 'gesnoven', wat voor verschillende mensen een brug te ver is. Ik ontmoette ook mensen die naar eigen zeggen heel af en toe cocaïne of speed gebruiken, maar zowel de gebruiksmethode als de effecten houden hen tegen dit regelmatig te doen. Het idee een poeder op te snuiven zien ze als onnatuurlijk en 'junkyachtig' gedrag. Sporadische speed-gebruikers lossen het poeder soms op in een drankje. Sommige mensen maken ook bommetjes, waarbij ze het poeder (soms gemengd met andere drugs) in een sigarettenvloeitje draaien en inslikken.[40]

Het is ook belangrijk dat het poeder niet te laag in de neus blijft hangen, zodat anderen het niet kunnen zien zitten. Als dat wel gebeurt, wordt dat vaak gezien als een teken van overmatig gebruik of te veel controleverlies. Wanneer men een goed effect wil bekomen, moet men van beide drugs ook af en toe wat bijnemen. We komen op deze twee aspecten verder nog terug.

Respondenten die speed gebruiken, zeggen dat ze daar meestal al mee beginnen voor ze op een feest of club aankomen. Vaak komen ze samen bij iemand thuis, waar men zich van drugs voorziet (zie ook volgende titel).[41] Eens aangekomen op een feest gaat men meestal met enkele mensen naar de wagen 'bijtanken' waarbij doorgaans voor ieder een lijn wordt gelegd op een harde ondergrond, zoals een oude identiteitskaart, die wordt doorgegeven met een zelfgemaakt pijpje van papieren geld.[42] De gebruikersgroepjes zijn ook niet altijd dezelfde. Soms neemt men iemand extra mee of slaat iemand een beurt over, omdat hij voldoende heeft of zelf net met iemand anders is gaan snuiven. Tijdens de korte uitstapjes wordt er vaak gediscussieerd en gelachen over druggebruik of over de handelingen die iemand uitvoert.[43]

[39] Een opvallend regionaal verschil, dat mogelijk samenhangt met het aanbod aan drugs, was dat er in Brussel opvallend meer 'shit' gerookt werd dan 'wiet'.
[40] Zowel cocaïne als speed prikken in de neusholten, maar dat effect zou wel veel sterker zijn bij amfetamines. Omdat er altijd poeder in de neusharen blijft hangen, moet men bij beide producten lange tijd de neus optrekken, omdat men bij het snuiten een deel van het middel zou verliezen.
[41] Ik kon gelegenheden bijwonen waarbij thuis, op een boek of magazine waarop iemand een aantal lijnen had gelegd, speed werd rondgegeven. Wie wenste snoof dan een lijn of een deel ervan op.
[42] De beurt van wie lijnen moet leggen schuift door, al wordt hier niet echt nauw op gekeken omdat niet iedereen elke keer een voorraadje heeft kunnen op de kop tikken.
[43] Zowel bij coke als bij speed is het belangrijk het poeder zo fijn mogelijk te maken. Dat doet men door er op te hakken met een fijn voorwerp zoals een bankkaart. Wat men hiervoor gebruikt of hoe men te werk gaat, maakt soms onderwerp uit van spot. Zo hoorde ik mensen lachen om het soort kaart dat wordt gebruikt voor het hakken. Bijvoorbeeld een al lang vervallen identiteitskaart waar nog steeds geen nieuwe werd voor gehaald of een kaart van de biowinkel, die aanleiding geeft tot (zelf)kritiek omdat men 'synthetische brol' ging opsnuiven. Het kan ook zijn dat iemand onhandig is bij het leggen van een lijn of bij het opsnuiven waardoor het poeder al te zeer verspreid. Ik hoorde mensen hierom lachen door opmerkingen zoals 'Hey, mag het een paar gram meer of minder zijn?". Ook de kwaliteit van de speed werd besproken, door er aan te ruiken, naar de kleur te kijken en vooral te kijken of hij nat of droog is.

MDMA en ecstasy

MDMA en ecstasy worden oraal ingenomen en zijn volgens mijn respondenten de meest gebruikte drugs in de scene. Pillen zijn het makkelijkst, die slikt men in met een drankje. MDMA-kristallen kunnen zo worden ingeslikt , maar de meeste mensen verkruimelen de kristallen in een drankje omdat de kruimels in de mond erg bitter smaken. Ook MDMA-poeder wordt in een drankje opgelost. Zo kan men de drugs makkelijk delen, maar omdat er ook MDMA aan de rand en bodem blijft hangen, weet men niet altijd hoeveel men ingenomen heeft. Verschillende mensen doen het middel in een vol glas (zowel bij alcoholische dranken als bij frisdranken). In deze verhouding smaakt men de MDMA niet. Mensen die een rustig en constant gevoel prefereren, legen het glas op het tempo van een gewone consumptie. Mensen die het middel snel willen opnemen, gebruiken een kleine hoeveelheid vloeistof en trotseren dan de bittere smaak. Het verbrokkelen van een XTC-pil in een glas wordt niet gedaan.

Ina - *café* (11/10/07)*: "Ik doe het altijd in de rest van mijn drankje en drink dit in één slok op, dat smaakt wel niet lekker maar het komt dan wel sneller op dan als ge het op het gemak opdrinkt. Het voordeel is dat het dan meer voelt zoals een pil, terwijl de roes anders zachter is, ge hebt dan die rush niet zo. Mensen die niet graag 'flippen' nemen eerder kleine beetjes met een keer. Ik geloof dat het typisch is voor vrouwen, omdat die toch meer gegeneerd zijn over hun gedrag terwijl mannen hun er niets van aantrekken als ze staan te flashen en iedereen dat kan zien."*

Net als bij cocaïne en speed zijn er ook mensen die bommetjes maken en verschillende respondenten gebruiken ook MDMA in capsules of gelulles. Sommige kleine dealers verkopen de MDMA op deze manier, maar gebruikers vullen ze soms ook zelf. Die capsules zijn soms gerecycleerde vitaminepillen, maar vaker lege capsules uit een apotheek of labo, die men via het internet kan kopen. Vele vrouwelijke respondenten verkiezen capsules boven kristallen, omdat ze dezelfde voordelen bieden dan pillen. Ze zijn immers makkelijk transporteerbaar, inneembaar en doseerbaar.

Jongen - *Technik* (4/10/07): *"Als ge pure MDMA-pillen hebt, dat is super. Of anders in capsules. Ge weet dan beter hoeveel ge gepakt hebt want dat wordt afgewogen op een speciale weegschaal. Capsules kunt ge goed wegsteken en gemakkelijk doorslikken, zonder een slechte smaak of zo, wat ge bij pillen wel nog hebt. Maar meestal zit ge met kristallen, dan is het makkelijkste ze in een dranksken te mengen."*

2.7.4. Verkrijgen van drugs

Kleine dealers

Zowel sterk betrokken leden van de minimalscene als binnen- en buitenlandse bezoekers zeggen dat het vrij gemakkelijk is om in België, op een minimalfeest, -festival en ook in een -club, drugs te kopen. Er wordt algemeen vanuit gegaan dat er weinig 'grote' dealers actief zijn in het minimal technonachtleven. In de clubs en op feesten zijn voornamelijk kleinschalige dealers actief. Dealen geeft deze jongeren een rol in een milieu waar ze zich graag mee identificeren en zorgt ervoor dat ze veel contacten hebben en dat mensen hen graag zien komen. De kleine dealers die ik sprak, gebruiken zelf regelmatig drugs en zijn om die reden met dealen begonnen. Omdat ze regelmatig drugs gebruiken en veel in dezelfde scene uitgaan, werd hen vaak om drugs gevraagd, waarna ze besloten die te beginnen verkopen. Via bevriende dealers kwamen ze daarna snel te weten waar ze

drugs konden inkopen. De dealers die ik zelf ontmoette in clubs of bij respondenten thuis en de dealers waarover respondenten mij vertelden, verkopen meestal zowel MDMA of ecstasy als speed en soms ook cocaïne. De prijzen variëren, maar liggen meestal rond de vijftig euro voor een gram coke, vijftien euro voor een gram MDMA, tien euro voor een gram speed en onder de vijf euro voor een pil. Kleine dealers hebben echter niet altijd alles voorradig, want ze zijn afhankelijk van grotere dealers die vaak uit Nederland (voor Vlaanderen) of Frankrijk (voor Brussel) blijken te komen.

Kleine dealers worden gewaardeerd als ze goed voor hun klanten zorgen, d.w.z. dat ze eerlijke hoeveelheden en een goede kwaliteit verkopen en dat ze bijvoorbeeld de drugs thuis komen leveren. Vooral bij speed wordt daar erg op gelet, omdat men dat bij de aankoop meteen kan evalueren. Toch vinden verschillende respondenten dat wie veel aandacht schenkt en belang hecht aan hoeveelheden en kwaliteit een junky-indruk geeft: vooral mensen die enige afhankelijkheid vertonen maken zich om zoiets druk. Vooral jongens houden zich bezig met de verkoop van drugs, maar ik ontmoette ook enkele meisjes die dealden. Zij zijn erg voorzichtig, want ze willen niet dat er veel mensen van hun praktijken op de hoogte zijn. Als mensen voortdurend om drugs komen vragen, sta je zelf meer in de kijker.

Ankie - *thuis* (31/10/2007): *"Het zal wel ongeveer juist zijn zeker en als het niet zo is dan is dat niet erg want al wat ge pakt is eigenlijk toch te veel. Het werkt echt op mijn zenuwen als mensen daar moeilijk over doen en zoals nen junk zitten te zagen dat ze altijd te weinig krijgen."*

Kleine dealers verkopen vaak alleen drugs buiten het nachtleven, omdat ze zelf deel uitmaken van de scene en zich daar tijdens hun nachtleven zelf niet willen mee bezighouden. Het is ook veiliger want iemand zijn naam is snel gemaakt en ook het personeel van clubs komt zoiets snel te weten, wat niet leuk is als je daar zelf graag uitgaat. Mensen die in de clubs of op feesten verkopen zijn doorgaans erg voorzichtig, ze gaan meestal even naar buiten of geven drugs pas door na een tijdje met iemand te hebben staan praten. Doorgaans beperkt men het aantal mensen waar men drugs aan verkoopt tot goede kennissen of vrienden. Wat wel gebeurt is dat die mensen een deel van hun aangekochte drugs weggeven aan vrienden of doorverkopen aan mensen die daar komen om vragen, als men hen goed genegen is tenminste.

Meisjes die verkopen, beschouwen zichzelf doorgaans niet als 'echte' dealers. Hun doel is gewoon van het nachtleven genieten met vrienden, aan wie ze een dienst bewijzen door in drugs te voorzien, omdat ze daar 'per toeval' de juiste contacten voor hebben. Kleine dealers die alleen aan vrienden verkopen worden gewaardeerd omdat ze het 'niet voor het geld doen' maar als een soort van dienstverlening. Mensen die van de inkomsten leven of mensen die dealen om een afhankelijkheid te onderhouden, worden echter afgekeurd. Ze worden door respondenten vaak beschreven als 'afhankelijke druggebruikers' die (tijdelijk) gemarginaliseerd leven. Met zulke dealers onderhouden de meeste respondenten geen vriendschappelijke relatie.

Silke - groepsgesprek (2/6/2008): *"Uit mijn carrière ken ik toch maar weinig vrouwelijke dealers. Echte dealers ken ik sowieso ook niet meer, vroeger ja, maar nu moet ik zo via via. 't is zo meer ken jij nog iemand die iemand kent ... die doen dat ook geen 15 jaar aan een stuk hé. Plus je hebt kleinschalige en grootschalige dealers, die aan iedereen verkopen en dan heb je er die alleen maar aan vrienden verkopen."*

Vooraf een voorraadje inslaan

Alle vrouwelijke respondenten hebben bij voorkeur de roesmiddelen al in hun bezit vóór ze uitgaan. Zo zijn ze niet alleen zeker dat ze drugs zullen kunnen nemen, maar ontzien ze zich ook het vervelende en vaak tijdrovende zoeken naar drugs, wat sommigen 'gênant' noemen. Men koopt drugs via persoonlijke contacten met kleine dealers of via vrienden. Voor mensen die minder vaak uitgaan, ligt dit moeilijker, omdat ze minder zeker zijn van wie nog vaak uitgaat en drugs gebruikt. Toch zag ik zowel meisjes (alleen of per twee) als jongens tijdens de nacht op zoek gaan naar drugs. Uit deze praktijken blijkt ook de normalisering van illegaal druggebruik in de scene. Men gaat gewoon op iemand af en vraagt of hij/zij drugs bij zich heeft. Als dat niet zo is, verontschuldigt deze persoon zich meestal of verwijst hij/zij meteen door naar iemand die misschien wel kan helpen.

Iris - groepsgesprek (2/6/2008): *"Bij lijnen vind ik dat we rapper altijd ons ding op zak hebben en dan gaan we naar 't toilet en dan leg jij ne keer een en dan ne keer de andere. Als er mij iemand komt vragen van waarom ik naar 't toilet ging dan zeg ik dat het zijn zaken niet zijn en dan na 2 uur komt die zeggen dat hij wel iets zoekt en dat is iemand die ik nooit gezien heb, dan geef ik dat niet. Allez als ik daar een ganse avond mee heb gedanst ok, maar. Ik vind het ambetant als mensen mij op het einde van de avond vragen van heb jij nog. Als je dan toegeeft dan komen anderen daarna ook van 'Hé 'k heb gehoord dat jij nog hebt'. Maar delen op zich vind ik niet erg, want dan delen zij ook met u. [...] Als we achter pillen gaan is dat via een vriendin, want haar vriendje is dealer. De coke dat is altijd via ne gast die dat ergens gaat halen. Ik ga daar nooit binnen want het is altijd zo moeilijk en die verhuist altijd veel en die heeft maar één afspreekpunt."*

Wie snel illegale roesmiddelen wil vinden, vraagt het best eens aan mensen die zwaar onder invloed lijken en zich aan het amuseren zijn, zegt men. In hun euforie geven zij vaak gratis drugs weg, of in hun empathische roes helpen ze bij de zoektocht. In sommige gevallen gaat het ook om ruilhandel: later geeft drugs terug of wisselt men bijv. wat cannabis voor een pil. Uit de gesprekken bleek ook dat men vaak drugs krijgt van vrienden of kennissen, of mensen waar men zich die avond mee 'geamuseerd heeft'. Als men op zoek gaat naar een 'echte dealer' moet men voorzichtig zijn, wanneer men het vraagt en ook wanneer men het geld doorgeeft.

Ruth - *Technik* (16/10/07): *"Die daar, dat is dus het soort type waar ge het moet aan vragen als ge iets nodig hebt, want hun pillen werken duidelijk al goed ... ik weet wel niet hoeveel ge der moet pakken om in zo een staat te zijn ... wat een vette wijven ☺."*

Jongen - *Technik* (5/5/07) : *« Il faut un peut voir a qui tu demande ... les gens qui sont bien peté sont pas des dealers, mais 's est possible que ils sont sympas et veulent partager un demi (pil) ou ils vont demander a un copain si lui peut aider. Il y a aussi des vrais dealers mais eux, il faut les connaitre et être prudent de ne pas le demander quant il y du personnel dans les environs, parce-que ca les emmerde.»*

Sommige respondenten slaan een grote hoeveelheid in waarmee ze een tijdje doorkunnen, maar verschillende oudere respondentes vermijden dit omdat ze naar eigen aanvoelen meer zullen willen uitgaan en drugs gebruiken als ze het in huis hebben.

Ankie - *thuis* (31/10/07): *"Ik neem nu genen speed meer in huis, ik gebruik zo al genoeg. Dat is ook omdat ik nu geen werk heb en zo dus ik moet mij in 't weekend niet inhouden. Ik koop meestal de avond zelf, maar wel maar een gram of zo, want als dat hier ligt dan moet het op."*

Opvallend is dat vrouwelijke druggebruikers, ook al kopen ze regelmatig zelf hun drugs, een zekere hoffelijkheid verwachten van mannen. Ze vinden dat 'evident'. Dit illustreert hoe de cathaxis en hegemonische verhoudingen opvattingen over interacties tussen mannelijke en vrouwelijke druggebruikers beïnvloeden. Mannen hebben over het algemeen meer contacten met 'echte dealers' en vaak vragen vrouwen ook aan mannen om voor hen op een feestje op zoek te gaan naar drugs. Of ze vragen mannen om hen af en toe wat gratis te geven. [44]

2.7.5. Initiatie met dansdrugs

Ecstasy en MDMA

Bij de meeste mensen staat de initiatie met cannabis in hun vroege adolescentie los van het uitgaan in de techno- of minimalscene. Na cannabis maakten bijna al mijn respondenten eerst kennis met ecstasy. MDMA is pas de laatste jaren erg populair, maar zelf bij de jongere respondenten kwam dit gebruik vaak na een pil. Initiatie met ecstasy gebeurde bij velen toen ze, in de late adolescentie, hun eerste stappen zetten in het EDm-circuit. Sommigen zeggen van bij het begin nieuwsgierig te zijn geweest naar die ervaring, terwijl die nieuwsgierigheid bij anderen pas na verloop van tijd opdook.[45]

Verschillende respondentes begonnen roesmiddelen te gebruiken met hun partner. Anderen begonnen samen met vrienden of vriendinnen te gebruiken. Soms gebruikten die mensen voordien al drugs, maar bij anderen was het een gezamenlijke ontdekking. De meeste respondenten hadden hun eerste pil gekregen van vrienden of kennissen. Maar sommigen hadden samen met vriendinnen, voor wie het ook de eerste keer was, zelf een pil gekocht van een dealer die in de club of op het feest aanwezig was of het gevraagd aan vrienden. Bij de eerste pil speelde een gevoel van veiligheid en geborgenheid een belangrijke rol. Iedereen vond het belangrijk dat er andere mensen op de hoogte waren en dat ze wisten dat deze voor hen zouden zorgen mocht er iets fout gaan. Die mensen gaven meestal aanwijzingen naar dosis toe en hielden daarna een 'oogje in het zeil'. Eens men een ervaren druggebruiker is, gaat men ook zelf dit soort zorgende houding aannemen. Zowel vrouwelijke als mannelijke respondenten beschrijven dit zorgende als een ***feminiene*** kant van druggebruik die ook zeer sterk geapprecieerd wordt bij jongens. Maar desondanks geven de meeste respondenten aan dat je het toch gewoon zelf moet ervaren, omdat drugs voor iedereen anders zijn.

Siska -groepsgesprek (2/6/2008): *"Als je de eerste keer gebruikt is er altijd wel iemand die u in 't oog houdt. Ze komen dan eerst ne keer lachen met u van 'zie ze gaan', maar daarna komen ze wel altijd vragen of alles ok is en ik had ook wel van 'ja wat ga ik voelen?' Zelf heb dat nog niet veel moeten uitleggen, maar je let wel op die persoon, zeker als dat iemand is waar je goed mee bevriend bent. Bij iemand die bijvoorbeeld lang gewacht heeft en die dan op zijn twintigste zegt van ik wil dat nu toch ne keer proberen, dan heeft dat gelijk ook een grotere impact, zij gaan rapper panikeren, zo van 'ik ga daar in blijven hangen'. Dan zeg ik van 'maar neen met een halve pil kan dat niet', zo dat niet meer gaan stoppen en dat ze zot gaan worden. Dan ga ik gewoon zo ne keer over die hun rug wrijven en zeggen van 'hé 't komt wel goed er zijn hier genoeg mensen die u graag hebben, als er iets niet goed gaat met u zullen we dat wel gezien hebben en zullen we wel voor u zorgen."*

[44] Mannen 'mogen' daarbij niet per se verwachtingen in verband met seks of relaties koesteren (we komen daar in de paragraaf over verhoudingen op en rond de dansvloer op terug).
[45] Vicky bijvoorbeeld ging al meer dan tien jaar uit in clubs en naar EDm-feesten, toen ze zich door haar man liet overtuigen om voor haar dertigste verjaardag eens een pil te proberen. Alle respondenten met wie ik hun initiatie besprak vertelden dat ze vertrouwen kregen door het zien van gebruikers en door de verhalen van vrienden en kennissen die al gebruikten.

Bij de respondentes die de initiatie met vriendinnen of met een partner beleefden, is het 'zorgende' meer uitgesproken. Zij bespreken de effecten die ze voelen met elkaar, en anticiperen hierop door met elkaar mee te gaan wanneer men naar het toilet moet, dorst heeft, wil gaan zitten of naar een ander plek in de club wil gaan. [46]

Silke - groepsgesprek (2/6/2008): *"Ik had er ook al een paar keer over gehoord en heb het dan gedaan met een maat, elk een halfje en dan gewoon hebben we dat volledig samen beleefd. We hebben mekaar geen minuut uit het oog verloren en dat was alles samen voelen opkomen en hoe meer dat je dat zei hoe sterker het werd en zo van ja dat is wat, niet te doen en zo schoon dat alles is."*

Cocaïne en speed

Bij de meeste respondenten kwam het gebruik van coke en speed na de eerste pil, maar niet bij iedereen. Respondenten zijn over het algemeen veel minder euforisch over de initiatie in cocaïne of speed dan over de initiatie met ecstasy. Men wilde het gewoon eens proberen. Vooral speed wordt door vele respondenten nadien verder gebruikt. Waar men eerst mee experimenteert, hangt samen met de context en de vrienden waar men mee omgaat.

Silke - groepsgesprek (2/6/2008): *"Dat was een pil en ik denk dat ik daarvoor misschien al ne keer een lijn had gesnoven in 't buitenland, met een vriendin op reis, een lijntje coke. Dan voel je je 'on top of the world' der kan u niets gebeuren. Ik heb in Amerika gezeten en toen ook coke gebruikt, maar met coke heb ik eigenlijk niet zo een goede ervaring, de persoon met wie ik dat veel ben beginnen doen was een heel stuk ouder dan mij dat was zo in machtspelletjes en seks en toestanden. Nee, met coke heb ik echt wel slechte ervaringen."*

Ten slotte dient nog opgemerkt dat respondenten zich onrustig en soms 'kribbig' gedragen, wanneer ze op speed of coke wachten. [47]

2.7.6. Doseren van druggebruik

Cannabis

Bij veel respondenten blijft het gebruik van cannabis beperkt tot feestjes en de uren net daarna. Deze mensen kopen meestal zelf geen cannabis of kopen slechts kleine hoeveelheden, waar ze lang mee rondkomen. Heel wat respondenten zijn na hun initiatie wel regelmatig cannabis gaan gebruiken. Bij sommige respondentes is de periode van 'topgebruik', die samenvalt met de studententijd of periodes van werkloosheid, wel al voorbij. Bij wie de 'topperiode' nog niet voorbij is, bestaat wel een verlangen om minder te gaan gebruiken, omdat het te zeer 'een drang' wordt. Eén ervaring of les i.v.m. cannabis delen al mijn respondentes: men rookt best geen cannabis als men dronken is en als men wil gaan slapen, ook al heeft men sterke trek in cannabis. Men zou er

[46] Zich willen verplaatsen en willen rondlopen is een effect van ecstasy dat door iedereen werd benoemd, maar sommigen doen dit graag alleen terwijl anderen het liever met hun partner of met een vriend of vriendin doen. Het alleen op pad gaan neemt ook toe naarmate men meer ervaring heeft of op locaties waar men zich thuis voelt en bijvoorbeeld weet dat men kennissen zal tegenkomen.
[47] Dit heb ik meermaals gemerkt, zowel toen we bij iemand thuis op een dealer aan het wachten waren, als toen we op een festival aan het wachten waren op twee vrienden van mijn sleutelrespondenten die, na geld te zijn komen halen, enkele grammen coke gingen kopen bij een dealer die ze voorheen hadden gezocht.

draaierig en misselijk van worden. Dit effect valt meestal weg als er dansdrugs genomen worden omdat die het gevoel van 'dronkenschap' onderdrukken.

Als men actief wil zijn, rookt men best niet te veel (van teveel cannabis wordt men loom). Meestal deelt men een joint, waardoor men slechts enkele trekjes neemt en nadien weer een tijdje niet rookt. Cannabis wordt dan gebruikt om het onrustige effect van andere drugs te beperken, maar het mag dit niet helemaal teniet doen. Er zijn ook mensen die hun joints alleen oproken. Sommigen blijven dan een ganse avond op hun stoel zitten. Mijn sleutelrespondentes vinden dit een negatief effect, omdat ze vinden dat uitgaan vooral draait om dansen. De meeste respondentes hebben ook een afkeer van mensen die dagelijks, van 's ochtends tot 's avonds, joints roken en hierdoor onvoldoende hun sociale verantwoordelijkheden opnemen.

Dansdrugs

Wat betreft ecstasy is iedereen die ik sprak het erover eens dat je om te beginnen niet meer dan één pil moet nemen. Als men toch meer neemt, wacht men best een paar uur vooraleer men een tweede (halve) pil neemt, anders kunnen de effecten te sterk zijn. De snelheid waarmee men de effecten voelt opkomen, varieert nogal en hangt samen met de kwaliteit van de pil en met de snelheid waarmee de werkzame stoffen door het lichaam worden opgenomen. Volgens respondenten hangt dat samen met de hoeveelheid of wat men vooraf gegeten heeft: met een volle maag of na een 'vette' maaltijd duurt het langer vooraleer het roesmiddel opgenomen wordt. Ook bij MDMA geven veel vrouwelijke respondenten de voorkeur aan kleine dosissen. Ze vergruizen daarvoor eerst enkele kleine kristalletjes en nemen die dan in met een drankje. Zowel xtc-pillen als MDMA-kristallen neemt men pas in wanneer men bij een club of op een feest is aangekomen. Soms doet men dit snel nog voor het binnengaan, maar vaak gaat men eerst de sfeer opsnuiven.

Voor speed en coke geven de meesten er de voorkeur aan om voor het betreden van een club of feest een (paar) flinke lijn(en) te nemen, zodat men daarna niet al te snel nog iets moet bijnemen. Hoe snel men nadien gaat 'bijsnuiven', verschilt van persoon tot persoon en hangt ook samen met de gelegenheid en met hoe lang men uitgaat.

Vicky - *thuis* (27/06/08): *"Ik ga nu nog niet smoren anders val ik subiet in slaap, ik ben al van deze ochtend zes uur op, omdat ik moest werken, en ik ben pas rond acht uur weer thuisgekomen. Het is daarom dat ik wel een lijntje speed nodig heb, ben echt blij er nog gevonden te hebben. Ik heb niet veel nodig, zeker omdat het zo goeien is, dat voelt ge direct, ge ruikt het ook. Na dat lijntje van nu ga ik misschien later op de avond nog eentje pakken, dat hangt ervan af hoe het verloopt en of ik lang wil blijven. De anderen zullen wel MDMA of pillen hebben want het is Lisa haar verjaardag. Die zijn eerst naar de Technik maar komen nadien ook naar de Kosmik. Ik zal nog wel zien of ik ook iets pak."*

Zelfcontrole

Hoeveel men op een avond gebruikt, houdt men niet volledig in de hand, al proberen de meeste respondenten zich wel te controleren wanneer ze nog per auto moeten rijden of wanneer ze de dag nadien sociale verplichtingen hebben.

Meisje - *Technik* (2/6/07) : *"Je prends des ecstas de temps en temps ... quand on veut faire la fête. Mais se soir on na va pas rester trop longtemps, parce-que les examens commencent la semaine prochaine. "*

Lisa - Kosmik (30/08/07): *"Wij zijn daarstraks naar Technik geweest, toen had ik nog niets gepakt want ik moest rijden. Ik wacht dan liever tot ik terug hier ben, dan kan ik als het te neig is mijn auto gewoon laten staan en die de volgende dag komen ophalen. Maar meestal weet ik wel tegen hoe laat ik naar huis wil en dan stop ik een uur of drie daarvoor wel met pakken en drinken."*

Bijna alle gebruikers die ik sprak hebben de grenzen van hun druggebruik afgetast. Ze hebben 'te veel drugs genomen' of drugs gebruikt op momenten dat de sociale context of hun emotionele toestand het eigenlijk niet toeliet. Mijn sleutelrespondenten zijn het erover eens dat zij hun eigen grenzen pas hebben leren kennen door er een paar keer over te gaan. Zo hebben ze geleerd hoeveel hun lichaam kan verdragen en welke effecten bepaalde dosissen op hen hebben.

Silke - groepsgesprek (2/6/2008): *"Je wilt dat niet, maar het is allemaal niet zo afgelijnd. Ik ga het alleen eens doen voor mijn plezier, allez daar wijk je snel eens vanaf. Ik denk dat bij veel mensen die drugs gebruiken, dat het dikwijls voorkomt om eerst ne keer een beetje te ver te gaan voor dat ze weten waar hun grens ligt en kunnen dat dan pas. Door te veel te pakken leer je u grenzen kennen, voor mij was dat zoiets van uren niet meer weten en dat zie ik nu eigenlijk niet meer zitten. De grens voor mij is ook tot waar ik mij op de avond zelf goed voel. Ik weet dat als ik 2 pillen pak lig te kotsen in de wc dus ik ga der ook geen 2 pakken, maar op een langere termijn is dat veel moeilijker om zo een grens te definiëren. Bij mij is dat al veel geëvolueerd, ik doe nu eigenlijk nog wreed weinig, met een kwartje van een pil heb ik al genoeg voor een ganse avond."*

Controleverlies over eigen handelingen bij ecstasy- of MDMA-gebruik hangt volgens al mijn respondentes samen met overmatig gebruik van alcohol. Vooral de combinatie van MDMA met alcohol heeft al bij velen een 'black-out' veroorzaakt.[48] Respondenten die al tien jaar of langer in het milieu uitgaan, geven aan dat er in de beginjaren een soort algemene regel was over het niet combineren van ecstasy met (veel) alcohol. Men dronk toen vooral water, frisdrank of energiedrankjes, zoals AA of Red Bull. Die gewoonte is in de loop der jaren blijkbaar in onbruik geraakt en men heeft de indruk dat de jongere generatie hier nog minder rekening mee houdt dan zij zelf.

Zus Ina - *feestje culturele sector* (19/5/07): *"Het zijn "mellow" pillen, maar dat is goed want ik ben daar wel voor in de mood. Ik heb geen zin in speedy pillen, dan zijt ge overmoedig en hebt ge zin om meer te nemen. Ik heb er zo nekeer twee genomen en dan nog blijven zuipen ook, maar de dag erna ... dat was de ergste kater die ik ooit heb meegemaakt."*

Meisje - toiletten *Technik* (16/10/07): *"Die heeft te veel gepakt, we hadden ze daar straks al gezien op den dansvloer, ze botste tegen iedereen op, ze is serieus van de wereld. Te veel is als ge niet meer op uw benen kunt staan, 't is precies een zombie, ik denk niet dat er nog iets tot haar doordringt. Ze hoort die wc-madam niet eens denk ik. Daarstraks op den dansvloer kwam der een gast naar haar, ik denk dat het een vriend was, maar ze luisterde ook niet en is gewoon doorgestrompeld. Ze heeft duidelijk ook te veel gezopen, maar ik denk niet dat dat de eerste keer is ... allé anders zouden haar vrienden toch wel wat meer bezorgd zijn om haar, niet? Ik heb dat ook wel al eens gehad, maar toch zo niet. We hadden toen ook al*

[48] De respondenten onderstrepen dat zo een 'black-out' niet betekent dat men niet meer op de eigen benen kan staan of niet meer in staat is om te reageren op wat er rond hen gebeurt. Het zijn eerder 'zwarte gaten' in hun herinnering. Men weet niet meer wat men gedurende een bepaald deel van de nacht gedaan heeft, maar men is er wel zeker van dat er 'niet iets erg' gebeurd is. Enerzijds weet men dit omdat men gaten kan opvullen met wetenschap van anderen die zich wel nog herinneren met wie men aan het praten was of dat men stond te dansen. Anderzijds hebben verschillende respondenten ook al ervaren dat men 'ver weg kan zijn', maar ook snel weer 'met de voeten aan de grond komt' wanneer men bijvoorbeeld van iemand een negatieve reactie krijgt, wanneer men wordt lastiggevallen of wanneer er wat aan de hand is met een vriend.

te veel gedronken en die pil was mij slecht bevallen, ik draaide helemaal en wist niet meer waar ik het had. Toen hebben we een paar uur met nog twee vriendinnen in de auto gezeten. Ik was doodziek, dat doe ik nooit meer."

Respondentes hebben zelden de neiging om onbekende mensen aan te spreken op hun handelingen of hoeveelheid van gebruik. Dat doet men enkel bij vrienden 'die er echt over gaan'. Op iemand inspreken is niet altijd gemakkelijk, zeker niet wanneer de 'rush' haar hoogtepunt bereikt, want dan zijn mensen in hun eigen wereld teruggetrokken. Men heeft doorgaans ook niet graag dat anderen zich met hen bemoeien, tenzij ze zichzelf 'echt belachelijk' maken.

Vrouwen vermoeden dat mannen er vaker 'over gaan' dan vrouwen, al heeft men het vaak zelf wel al meegemaakt. Mensen, vooral jongens, die elke keer dat ze uitgaan zo sterk onder invloed zijn dat hun kauwende gezichten heel de nacht gespannen staan en ze zich voorturend onrustig voortbewegen, noemt men 'pakkers'. Een veel gebruikte uitdrukking voor hun handelingen is "die staan stijf van de pillen/speed". Vaak gebruiken deze jongeren ook buiten het nachtleven illegale drugs.

Silke - groepsgesprek (2/6/2008): *"Als 't er echt over is en ze vallen overal in affronten dan ga ik wel iets zeggen. Erover is als ge uw eigen waardigheid verliest [...] Ja inderdaad als ze andere mensen beginnen lastigvallen. Gewoon je kunt plezant zijn, maar je kunt hebben als je iemand ziet dat zijn bek van de ene kant naar de andere kant gaat of hij niet meer op zijn benen kan staan. Zo van die dingen, je merkt dat, dat is er over. [...] Maar als je in de euforie iets probeert dan heeft dat weinig effect. 't Is niet da men dan echt agressief is, maar zo van 'laat mij zijn'. Niet dat ze iets gaan doen maar ze gaan zich meer wegtrekken i.p.v. in den aanval te gaan ... het is meer van 'neen ik ben op mij zelf', ze gaan toch wel confrontatie uit de weg gaan."*

Ankie - groepsgesprek (2/6/2008): *"Wat er over is, is voor mij niet verschillend bij vrouwen of mannen, maar mannen gaan er wel vaker over dan vrouwen. Als ik denk aan mensen die er over gaan, dan komen er alleen maar jongens op in mijn hoofd, behalve dan ik zelf, maar ik heb te veel mannelijke hormonen, ja en Klara bijvoorbeeld die gaat er ook soms over, maar daar kun je niets aan doen, je kan die niet stoppen. [...] Ik kan er echt niet tegen als mensen die ik niet ken mij komen zeggen dat ik te ver aan 't gaan ben. Dat zijn dan ook meestal mensen die zelf geen drugs gebruiken. Ik heb gewoon iets van moei je met je eigen zaken, onlangs op Nieuwjaar was er ook zo een gast die dat van mij niet kan verdragen en die liet dat duidelijk blijken door al mijn lijnen weg te blazen, echt superirritant."*

2.7.7. Voor- en nadelen druggebruik

2.7.7.1. Psychologische en sociale aspecten

Ecstasy en MDMA

De emotionele effecten verschillen van roesmiddel tot roesmiddel. De meest positieve effecten worden toegeschreven aan ecstasy en MDMA, waarbij ervaren gebruikers erop wezen dat ze bepaalde effecten van deze drugs ook buiten het nachtleven kunnen opwekken, door er aan te denken (neural tuning). Deze middelen maken mensen empathisch en openhartig, creëren een gevoel van 'love, peace and harmony'. De emotionele effecten van ecstasy en MDMA beïnvloeden zichtbaar het handelen van mensen, en daarom herkennen ook niet-gebruikers ze. Niet-gebruikers vinden de effecten van ecstasy en MDMA meestal onecht ('fake'), terwijl gebruikers vinden dat deze middelen iets in het onderbewustzijn van mensen losmaken, en het empathisch vermogen aanwakkeren. Men is het er over eens dat er geen gevoelens naar boven komen die niet met de persoonlijkheid van de gebruiker stroken. Wel komen er gevoelens naar boven die sommige mensen in een nuchtere toestand nooit aan anderen zouden durven uiten.

Omdat ecstasy en MDMA empathie en openhartigheid in mensen naar boven brengen, is de eerste ervaring met deze effecten voor bijna alle gebruikers een openbaring. Respondenten beschrijven het als een gevoel van innerlijke liefde en gelukzaligheid dat men nooit eerder heeft beleefd (en later ook nooit meer zo intens ervaart). Deze ervaring heeft een permanente invloed op wie men als mens is, zo heet het. Ecstasy en MDMA versterken ook de sympathie of gevoelens van (platonische) liefde die men voor iemand heeft. Men gaat die mensen dan bewieroken en soms ook knuffelen. Empathie en openhartigheid worden in een sociale setting zoals het nachtleven meestal als positieve eigenschappen van mensen gezien. Toch vertellen verschillende respondenten dat ze soms over hun eigen grenzen gaan en achteraf spijt hebben van hoeveel ze over zichzelf blootgegeven hebben.

Ankie - *café* (4/4/08): *"Maar soms ben ik zo openhartig dat ik er achteraf spijt van heb. Ge graaft diep in uw eigen emoties en rakelt soms zaken op uit het verleden, die dan daarna wel lang door uw hoofd blijven spoken, terwijl ge er liever niet meer aan denkt. Sommige deurtjes hou ik liever gesloten, maar met pillen is dat niet altijd gemakkelijk, zeker in de afkick als ge thuis in de zetel zit met vrienden. Wat ge ook hebt, maar dat is zeker ook met speed zo, is dat ge veel meer uw gedacht zegt. Ik ben dan altijd doodeerlijk, maar daardoor misschien ook wel grof omdat ik gewoon zeg wat ik van iemand vind, terwijl ik dat soms beter voor mezelf zou houden. Al moet ik zeggen dat de meeste mensen mij dat nog niet kwalijk genomen hebben. Ik zeg dat dan niet op een grove manier, maar eerder met de bedoeling om hun te helpen inzien dat ze bepaalde dingen misschien toch beter niet kunnen doen, omdat ik bijvoorbeeld weet dat het andere mensen ook ergert".*

Ecstasy en MDMA zorgen ook voor een sterke verandering in de zintuiglijke waarneming. Kleuren, geuren en stoffen worden intenser beleefd en de ruimtelijke ervaring wordt vervormd. Verschillende respondenten vertellen dat ze een locatie vaak totaal anders, vooral veel mooier, groter en complexer percipiëren wanneer ze deze middelen gebruiken.[49] [50]

Cocaïne en speed

Cocaïne en speed hebben geen hallucinogene effecten. Zowel coke als speed zouden emoties eerder vervlakken dan intensifiëren en hebben als negatief effect dat er snel gewenning optreedt en dat men dus steeds meer nodig heeft om dezelfde 'high' te bereiken. Respondenten vertellen me dat ze deze drugs ook aanwenden om dagelijkse beslommeringen te vergeten. Men gebruikt deze middelen sneller als een vorm van 'vlucht' en heeft ook de neiging ze overmatig en ook buiten het uitgaansleven te gebruiken. De meeste respondenten zeggen deze middelen vooral te gebruiken omdat ze hen wakker en alert houden; men 'staat op scherp'. Men is

[49] Zo vertelde iemand dat ze bij een van de eerste keren dat ze pillen had genomen, op een Brits festival, in een tent rondliep en er volledig van overtuigd was dat ze zich in een oud industrieel gebouw bevond. Ze begin toen met haar vriendin te bespreken hoe ze langs de vele trappen en bruggetjes tot bij het podium waar de deejay stond konden geraken en was verbaasd toen deze zei dat die er helemaal niet waren.

[50] Hierbij moet zijdeling opgemerkt worden dat verschillende respondenten erkennen dat ecstasy en MDMA dit soort hallucinogene effecten hebben, maar dat het grote verschil met lsd of paddenstoelen is dat het moeilijk is anderen hierin mee te trekken. Bij tripmiddelen is het zo dat men anderen op een waarneming wijst en dat zij dat dan ook zien, zodat men er samen kan in opgaan. Maar bij ecstasy en MDMA weten anderen vaak niet waar je het over hebt, al begrijpen ze van waar het komt en gaan ze je daarom wel ondersteunen in die beleving.

ook erg nerveus en kan niet stilzitten. In tegenstelling tot ecstasy en MDMA, waarbij men zich als het ware even in een droomwereld bevindt, zorgen cocaïne en speed ervoor dat men zich zeer erg bewust is van wat er 'hier en nu' gebeurt. De psychologische effecten van cocaïne bijv. zijn meer op het individu zelf gericht dan op anderen. Vooral het 'top of the world' gevoel en een sterk gevoel van zelfverzekerdheid worden gewaardeerd:

Silke - groepsgesprek (2/6/2008): *"Coke dat is voor mij moeilijk geweest, want ik was toen erg onzeker en er zat ook van alles niet zo juist. Dan begin je daar mee onder invloed van iemand die ouder is. In 't begin is dat heel bevrijdend, al uw taboes en onzekerheden vallen weg, super gewoon en dan ga je daarin door. Maar dan op een bepaald moment begin je je daar minder en minder goed bij te voelen. Je raakt ook meer gesloten in plaats van open. Het was pas achter een ganse tijd dat ik beginnen beseffen ben dat het eigenlijk niet goed is voor mij. Het is iets dat ik beginnen gebruiken ben om mijn gevoel af te snijden omdat ik veel meegemaakt heb. Dat heeft allemaal zeer gedaan en je wilt dat zeer niet meer voelen. 't Is een gewoonte ook. Zodra der iets te veel is denkt ge 'oh neen kan 't niet aan ... 't is lastig' en boem ge gaat opnieuw gebruiken. Het is zeker en vast een soort vlucht geweest."*

Cocaïne geeft het gevoel alsof men alles onder controle heeft, men heeft alles eerder gezien en doordacht dan anderen. Men praat ook vaak heel snel, waarbij men van de ene gedachte op de andere springt en soms vergeet om zinnen af te maken of toe te lichten. Sommige gebruikers schijnen ook een arrogante indruk te maken, die door weinig respondenten in de minimalscene gewaardeerd wordt. De euforie van cocaïne kan omslaan in een vorm van overmoed. Cocaïne kan verder ook het libido stimuleren.

De psychologische effecten van *speed* zijn beperkt: het houdt respondenten wakker, maakt hen ook erg opgewonden of enthousiast, wat soms in een negatief, 'opgefokt' gevoel omslaat. Bij 'zware' gebruikers zou soms ook paranoia optreden, waardoor interacties met andere mensen moeilijk worden.

Vicky - *Kosmik* (30/08/07): *"Dat meisje is nu eens echt een voorbeeld van dat je niet te veel mag pakken. 't Is niet alleen dat ze er slecht uitziet, met die wallen en stompjes van tanden, ze is ook onberekenbaar. Nu erg vriendelijk, maar voor 't zelfde geld begint ze door te slaan en te zeggen dat ze hier door iedereen wordt lastig gevallen terwijl dat dan helemaal zo niet is."*

Vriendschappelijkheid en verbondenheid

Het gebruik van dansdrugs zorgt ook voor een gevoel van vriendschappelijkheid en verbondenheid. Dat geldt zowel voor ecstasy en MDMA als voor coke en speed, maar toch is er een verschil. Bij ecstasy en MDMA wordt dat gevoel door het middel zelf opgewekt, terwijl bij coke en speed vooral het ritueel van samen snuiven van belang is. Bij ecstasy en MDMA heeft men het gevoel dat iedereen in het publiek zich in een zelfde gemoedstoestand bevindt of op dezelfde golflengte zit, waardoor men in een vriendschappelijke sfeer kan genieten van muziek en dans. Verschillende respondenten wijzen er op dat zij vaak het gevoel hebben dat de sfeer in een club of op een feestje 'koel' is, als er weinig mensen ecstasy of MDMA genomen hebben (en zij zelf ook nog nuchter zijn). Eens men zelf in een roes van ecstasy of MDMA zit, lijkt het of iedereen die gelukzaligheid met hen deelt. Tegenover vrienden en kennissen is het gevoel van verbondenheid nog sterker omdat men bij hen meer mogelijkheden heeft om de empathie en de gelukzaligheid die men voelt te veruiterlijken.

What comes up must come down

Of het nu om ecstasy, MDMA, coke of speed gaat, de regel luidt 'what comes up must come down'. Respondenten zijn het er over eens dat de 'afkick' van speed het grootst is: er is sprake van echte, depressieve gevoelens, die des te sterker zijn als men zich vóór het gebruik ook al niet goed in zijn vel voelde. Van mensen die dagelijks speed gebruiken, zeggen respondenten dat ze zichzelf niet meer zijn en zich vaak achterdochtig en asociaal gedragen. Dat zou te maken hebben met oververmoeidheid, omdat men na intens gebruik van speed niet kan slapen. Ook van ecstasy en MDMA voelt men zich de dag nadien soms neerslachtig.

Na cocaïnegebruik voelen respondenten eerder een melancholisch gevoel, een soort heimwee naar het plezier van de vorige nacht. We vermeldden hoger al dat respondenten veel belang hechten aan het samenkomen met vrienden *voor* of *na* een feest. MDMA en ecstasy worden bijna uitsluitend op het feest zelf gebruikt. Het gebruik van coke of speed gaat soms wel nog door, vooral als men vrij vroeg thuis komt. Toch wordt in de fase *na* het uitgaan meestal alleen nog alcohol en cannabis gebruikt. Men zet zo de afkick samen in en biedt elkaar emotionele steun door veel te praten.

Ina - *Technik* (5/5/07): *"Als ik pillen of MDMA gepakt heb kan ik de dag nadien wel wat neerslachtig zijn, ge voelt u dan echt niet goed in uw vel, dat hebben veel mensen. Maar het heeft eigenlijk ook iets gezelligs, zeker als ge niet alleen zijt. Ge kunt dan wat zielig zitten doen en het gezellig maken met een filmke of een gezelschapsspelleken spelen en wat jointjes paffen, dan gaat het meteen wat beter."*

Iris - *café* (4/4/08): *"Echt depri zijt ge niet van coke. Misschien is dat wel zo bij echte junks, maar niet bij mensen die gewoon in het weekend gebruiken. Ge voelt eerder 'melancholie' naar het plezier van de vorige nacht. Het is een soort 'leegte' die ge voelt, maar dat verdwijnt als ge daarna eens lang geslapen hebt. Ik zou dat bijvoorbeeld niet kunnen doen als ik al werkte, want op maandag moet ik altijd lang slapen om te recupereren, maar daarna voel ik mij weer goed."*

Sommige respondenten signaleren ook dat men de dagen nadat men veel gebruikt heeft niet meer helder kan denken. Sommigen maken zich dan zorgen over blijvende hersenbeschadiging, maar meestal niet erg lang, omdat deze gevolgen naar hun gevoel met vermoeidheid te maken hebben. Men heeft het gevoel dat druggebruik geen invloed heeft op hun prestatievermogen in het dagelijkse leven, tenminste als men het lichaam voldoende laat recupereren, gezond eet en sport. Enkele respondentes verwezen naar vrienden die (bijna) dagelijks amfetamines gebruiken of die elk weekend overmatig veel dansdrugs gebruiken en hierdoor erg chaotisch zijn in hun denken en ook erg vergeetachtig zijn. Mensen die op deze manier drugs gebruiken zouden ook last hebben van acne en slechte tanden.

2.7.7.2. Fysieke aspecten

Alle gebruikers die ik in de minimalscene sprak, kennen aan het gebruik van illegale drugs ook fysieke effecten toe. Positief vindt men doorgaans het 'opkomen' of het in werking treden van het middel. Bij ecstasy en MDMA begint dat met een gevoel van 'vlinders in de buik', waarna men meestal naar het toilet moet. Soms is het gevoel in de maag echter zo sterk dat men moet braken. Dat is in se vervelend, maar nadien voelt men zich meestal opgelucht en kan men rustig verder feesten. Daarna 'kruipen deze drugs in het hoofd' en voelt men

zich licht en soepel, waardoor men als het ware vanzelf op de muziek beweegt. Bij de 'rush' heeft men soms ook het gevoel adem te kort te komen en voelt men dat het hart sneller gaat slaan.

Bij cocaïne voelt men doorgaans weinig fysieke effecten. Het hart slaat sneller, en (net als bij speed) begint men vaak fel te transpireren. Bij speed voelt men de hartslag verhogen en de ademhaling versnellen, zoals bij een adrenalinestoot. Soms is dat gevoel zo hevig dat men er eventjes misselijk van wordt, maar ook dat gaat over. De meeste respondenten geven aan dat zij zich nadien wel goed voelen en 'door' kunnen 'gaan'. Uitzonderlijk gebruikt iemand te veel of te lang speed, en als het foutloopt, heeft men medische verzorging nodig.[51]

Meisje - *privéfeestje* (31/10/07): *"Ik wou eerst absoluut niet naar het ziekenhuis, ik vond trouwens ook van mijzelf dat ik niet zo veel gepakt had, maar ja dat is waarschijnlijk altijd zo. Het was niet zo zeer omdat ik schrik had voor politie of zo, maar gewoon uit schaamte ook omdat ge weet dat ze u echt scheef bekijken in het ziekenhuis. De dokters dat viel mee, maar de verpleegsters hebben mij dus echt als stront behandeld. Ik moest een nacht in observatie blijven en ik lag daar en ze wilden mij geen eens water brengen. Voor een OD van amfetamines nog wel, dat is toch echt sadisme!? Ze zeiden gewoon dat ik nu maar moest afzien en bekeken mij als een echte junk. Ik wou die echt zeggen dat ik niet marginaal was en dat ik een goeie job heb en zo, maar mijn mond was zo droog, ik kon niets zeggen."*

Gebruikers die ik sprak kenden het uitdrogingsgevaar bij dansdruggebruik: zij lassen tijdig een rustpauze in, zoeken af en toe verkoeling, en drinken voldoende. Vele respondenten vinden het ook wijselijk enkel aan het begin van de avond alcohol te drinken en nadien over te gaan op frisdrank of beter nog op water. Maar men geeft ook toe dat men zich hier niet altijd aan houdt en tot 's ochtends doorgaat met het gebruik van alcohol. Tijdens zo'n nachten gebeurt het dat men ziek wordt, maar in tegenstelling tot dansdrugs is de avond dan meestal afgelopen. Van snuiven krijgt men soms ook een bloedneus.

Een ander negatief fysiek effect, dat voornamelijk door ecstasy en MDMA wordt veroorzaakt, is het 'bekkentrekken'. Men beweegt dan heel sterk met de onderkaak, soms bijt men zelfs de binnenkant van de kaken of de lippen kapot. Net als in andere settings gebruikt men daarom kauwgom maar dat kan niet voorkomen dat het gezicht gespannen staat en dat men soms de dag nadien spierpijn heeft in het gezicht.[52] De meeste vrouwen vinden het vervelend als ze erg 'bekken trekken', omdat het personeel of andere mensen die ze niet goed kennen dan kunnen zien dat ze gebruikt hebben. Niemand wil het druggebruik volledig verborgen houden, maar men wil ook niet het imago hebben erg veel drugs te gebruiken. Onder vrienden die zelf gebruiken, maakt men zich geen zorgen over hoe men er uit ziet. Men lacht elkaar gewoon wat uit. Meisjes vroegen mij - als nuchtere en objectieve observator - vaak of het niet al te veel opviel dat ze drugs hadden genomen. Ik moest dan beoordelen of de kaken, de lippen én de ogen er 'normaal' uitzagen. Van ecstasy en MDMA staan de pupillen immers heel erg open en van speed en coke worden ze juist erg klein.

[51] Terzijde wil ik hierbij vermelden dat verschillende respondentes, die in relatie tot hun druggebruik al naar het ziekenhuis moesten, vaak negatieve ervaringen hadden met reacties van verplegend personeel en zelfs dokters. Zo werd een respondente bijv. in een abortuskliniek door het verplegend personeel en zelfs door de behandelende (vrouwelijke) dokter erg afkeurend bejegend, nadat ze vroeg naar de mogelijke invloed van speed op haar foetus.

[52] Dit effect neemt volgens respondenten toe met de hoeveelheid die men gebruikt. Daarom spreekt men ook van een 'pakkerskop' of 'dopehead'.

Ankie - *privéfeestje* (31/10/07): *"Ah jey, zie eens naar mij ... nen echte pakkerskop hebbek'ik ... vindt ge niet? (waarop ze haar gezicht achter haar handen verborg). Ah ja, 't is nu azo hé, of is het echt te neig? De anderen zijn weer met mijnen kop aan het lachen. Das nu niet erg maar ik hoop dat tegen dat we straks naar de Kosmik gaan dat het al wat minder is, want als (naam eigenaar) mij azo ziet, wat moet die dan weer niet van mij denken?"*

Respondenten hebben doorgaans het gevoel dat mensen, ondanks het feit dat er in de minimalscene toch heel wat frequente druggebruikers aanwezig zijn, zelden of nooit de controle verliezen of volledig onderuitgaan. De meesten wijten dit aan het feit dat mensen in de minimalscene geen drugs gebruiken om 'stoer' te doen en dus ook niet te beroerd zijn om toe te geven dat het even te veel is of dat men zich ziek voelt. Daarbij geven ze ook aan dat het publiek in de minimalscene doorgaans wat ouder is: het zijn twintigers en ook heel wat dertigers die al langer ervaring hebben en hun grenzen kennen.

Jongen - *Technik* (23/10/07): *"Mensen die volledig de plank af zijn zult ge eerder zien op hardcore- of gabberfeestjes, dan op minimalfeestjes. Hier wordt ook wel veel gepakt maar het is niet zo 'tegen elkaar op'. Het is niet zo van dat stoer gedoe zoals bij die jonge gastjes weet ge. Ge kent uw grenzen en als het niet gaat kunt ge beter wat op kant gaan zitten of het er allemaal uitkotsen, dan uzelf te vergiftigen."*

Het gebruik van speed heeft –we schreven het eerder al - een invloed op het gewicht van mensen omdat het hongergevoel wordt weggenomen. Ook in het minimalmilieu zijn de meeste respondenten er zich van bewust dat dat niet gezond is. Sommigen eten een boterham of een stuk fruit vooraleer zij beginnen te snuiven; anderen nemen vitaminepreparaten en drinken verse sapjes en veel water na het uitgaan. Toch bekroop mij vaak het gevoel dat het eetlustremmende effect van speed bij verschillende vrouwen een rol speelt in het gebruik.

2.8. Verhoudingen op en rond de dansvloer

2.8.1. Vriendschappelijkheid

Op minimalfeesten heerst een sfeer van wederzijds respect en verdraagzaamheid bij het publiek. Mensen lachen vaak instemmend naar elkaar of drukken lichamelijk uit dat ze het leuk vinden dat omstaanders aan het dansen zijn en zich amuseren. Zowel mensen uit het publiek als personeel van clubs of feesten beweren dat er weinig agressie is op minimalfeesten. Mensen verdragen ook dat iemand tegen hen aanloopt of wat raar doet: wanneer bijv. mensen tegen iemand aanlopen, of bij het dansen op de tenen van iemand trappen, verontschuldigen zij zich bijna altijd oprecht. Als teken van vriendschappelijkheid geeft men hierbij vaak een schouderklopje, een aaitje of zelfs een kusje. Als iemand toch boos wordt, reageren de omstaanders meteen om die persoon tot bedaren te brengen.

Silke - groepsgesprek (2/6/2008): *"Ik vind dat zever dat men schrijft dat het technopubliek hedonistisch en 'self-centered' is. Wij zijn juist zo een volk dat als we iets gaan zien waarbij iemand iets aangedaan wordt, iedereen mekaar daarin gaat helpen. Wij gaan zeggen van 'allez gasten a.u.b. daarvoor zijn wij hier niet of we zijn hier in den Kosmik, ge gaat toch niet vechten zeker."*

Het publiek reageert ook wanneer iemand echt problemen lijkt te hebben met zijn of haar druggebruik, door zich bezorgd te tonen en die persoon bij te staan, zelfs al kent men hem of haar niet. Men 'zorgt voor anderen': men spreekt iemand bemoedigend toe, men geeft iemand wat te drinken, men verwijdert zich met iemand om hem of haar tot rust te laten komen, of men brengt zelfs iemand naar huis. Opvallend is dat vrouwen even geneigd zijn als mannen om tussenbeide te komen.

Siska - groepsgesprek (2/6/2008): *"Het voor elkaar zorgen, in mijn hoofd hoort dat bij druggebruik. Als ge ziet dat iemand niet goed gaat dan zegt ge dat ze wat water moeten drinken of wat moeten gaan afkoelen. Als ze buiten dan beginnen rillen ga je een truitje halen en ze een beetje proberen te doen wandelen. Maar als dat niet lukt, zoekt ge iemand waarmee ze naar huis kunnen gaan ofwel brengen we die zelf naar huis. Maar dat is zeker niet zo in alle milieus. Bijvoorbeeld in jumpdiscotheken, waar mijn zus uitgaat, daar laten ze elkaar gewoon creperen op de grond. Op alternatieve feestjes is het niet zo 'iedereen voor zich'. Ik heb bijvoorbeeld in de Kosmik ook al buitengezeten met twee meisjes die ik niet kende, waarvan één volledig aan 't slecht gaan was. Ik heb daar 3 uur mee buiten gezeten en gezegd van blijf gewoon kalm. Nu als ik die tegenkom is 't nog altijd van 'hé merci' en dat is al 5 jaar geleden."*

Als er iets gebeurt, gaat de dreiging meestal niet uit van illegale druggebruikers of vaste klanten, maar van mensen 'van buiten de scene'. Bovendien trekt *Kosmik* als afterclub groepjes viriele allochtonen (die in andere clubs en cafés in de stad vaak niet binnen mogen) of dronken mannen (die naar daar afzakken omdat alle andere gelegenheden al gesloten zijn) aan. Deze mensen identificeren zich niet met de scene en houden er over genderverhoudingen op de dansvloer soms andere opvattingen op na. Voor respondenten die zich wel met de scene identificeren en er regelmatig in uitgaan, is de thuisclub een plek waar over de jaren heen hechte vriendschapsbanden ontstaan, die na verloop van tijd het uitgaansleven overstijgen.

Ankie - groepsgesprek (2/6/2008): *"Als ik zo rond mij kijk, zijn dat allemaal sterke vriendschappen. Vroeger ontstaan op drugs, maar uiteindelijk zijn het nog steeds sterke vriendschappen. Bij mij is het dat wat mij aantrekt in die alternatieve drugscene. Als ik samen met mensen drugs neem dan hoort een afterparty waar we samen zeveren er voor mij ook echt bij."*

Reini - *Technik* (7/4/07): *"Wij zijn hier met tien maar sommige lopen rond, ge zult ze straks wel zien, want lang blijven die niet weg. Het zijn goeie vriendinnen en vrienden van mij, sommigen hebben ook hun lief mee. [...] Wij nemen allemaal pillen als we uitgaan, meestal hou ik die voor iedereen bij in mijn zakje. We hebben over 't laatst nog gezegd tegen elkaar hoe fantastisch dat toch wel is, dat we dan zo onze liefde voor elkaar vrij kunnen uitspreken. We letten ook heel erg op elkaar, bijvoorbeeld als er iemand slecht gaat zijn we daar allemaal om bekommerd. Als er iets met uw vrienden gebeurt raakt u dat veel meer, soms ben ik daardoor helemaal van de kaart."*

Al mijn sleutelrespondentes geven aan dat ze doorgaans beter overeenkomen met mannen en dat ze bij andere vrouwen om die reden een vorm van jaloezie bespeuren. Dat ze in de minimalscene meer bij mannen aansluiting vinden, heeft enerzijds te maken met het feit dat daar meer rechtvaardiging voor druggebruik te vinden is. Er zijn immers meer mannen in de scene en verhoudingsgewijs gebruiken er ook meer mannen dan vrouwen illegale drugs. Anderzijds –en dat is wellicht belangrijker – wijzen zij er op dat vrouwelijke vriendschapsrelaties meer conformiteit vragen (zeker op jongere leeftijd) en dat is iets waar men onder invloed van drugs niet wil of kan aan voldoen. Zo geven respondentes aan dat meisjes graag samenklitten en praten over 'banale' dingen zoals hun uiterlijk of dat van anderen. Verschillende vrouwen hebben daar geen zin in als ze onder invloed zijn van drugs. Ze willen genieten van de sfeer en de muziek en ze willen zich individueel manifesteren. Ze lopen liever vrij rond en willen praten over de beleving van de muziek en de drugs die ze hebben genomen. [53]

Siska - groepsgesprek (2/6/2008): *"Als je met zeer veel jongens overeen komt voel je dat die paar meisjes dat niet aankunnen dat jij met die gasten overeen komt. Dan na een paar jaar begint dat dan vriendelijk te doen tegen u. Ik heb altijd tegen iedereen vriendelijk gedaan, maar toch met meisjes in het begin... Meestal is dat echt jaloezie van hun kant. Jij doet spontaan maar ... je voelt dat gewoon. Dan heb je zoiets van 'Ja, ik ga tegen u geen uur zitten praten'. Dat zou ook niet gaan gezien de gespreksonderwerpen niet komen en dan zijn dat zo de meest banale vragen en uiteindelijk loopt het gesprek vast. Bij mij is dat gelijk ook pas nu dat het zo losser begint te komen met meisjes van mijn leeftijd waartegen je veel opener kunt zijn. Het blijft natuurlijk altijd zo bij een vrouw als je die tegenkomt, met de ene kun je blijven babbelen en bij de andere is er nog steeds jaloezie ofwel is het uw type niet."*

Iris - groepsgesprek (2/6/2008): *"Wij gaan wel uit met vrouwen, maar niet met een hele bende. Wij drinken meestal op een kot of zo en dan kan het soms zijn dat we met vier vrouwen of zo zijn die samen uitgaan. Maar uiteindelijk ik ken ook veel meer jongens die gebruiken. Van mijn vriendinnen zijn er echt zeer weinig die drugs gebruiken en als ik met hen wegga, dat gaat niet. Die willen dat ik dan constant bij hen blijf staan terwijl dat ik wil gaan en staan waar ik zelf wil. Der is eigenlijk maar één vriendin waarmee dat goed gaat omdat zij is zoals ik."*

2.8.2. Gedragscodes

Er bestaan in de scene verschillende ongeschreven regels over sociale verhoudingen en 'normale handelingen'. De respondenten zeggen dat in de scene naar gender, klasse of etniciteit geen onderscheid wordt gemaakt. Iedereen is er welkom en evenwaardig zolang men anderen ook respecteert. Wie zichzelf boven de anderen plaatst, neerbuigend doet of de integriteit van anderen schaadt, hoort niet in de scene thuis. In het algemeen distantieert men zich van mensen die 'chique' gekleed zijn en in hun gedrag naar anderen toe duidelijk minachting tonen. Maar ook mensen die zich zeer sterk aan subculturele normen houden, vindt men doorgaans 'belachelijk', omdat ook zij zich meestal afzijdig houden. De idee hierachter is dat de kleren de man *niet* maken en dat het innerlijke van mensen veel belangrijker is dan het uiterlijk. Dat men veel belang hecht aan hoe mensen denken en zijn valt op in de wijze waarop mensen met elkaar communiceren. In gesprekken wordt vaak niet alleen gepolst naar een mening over de kwaliteit van de muziek, maar ook naar hoe mensen staan tegenover bepaalde maatschappelijke of politieke problemen. Deze sociale affiniteit wordt door velen gelieerd aan een kruising van muzikale smaken of een voorkeur voor authentieke muziek.

Meisje - *feestje culturele sector* (29/09/07) : *« Dans les milieu alternatives les hommes et les femmes sont en égalité C'est plutôt dans les milieux populaire que les filles sont des objets sexuels. Ces gens la ont des idées plus traditionnelles, plus droite tu peut dire. Tous est différentes la ... la musique est plus commerciale et s'est un ambiance plus stressé. On se sens plus contrôler. Ils regardent se que tu mets comme vêtements ... il y a des dress codes, tant qu'ici tu peut te montrer comme tu est. Ici ou dans les clubs comme Technic s'est tout a fait différente, la musique, l'atmosphère. Ils ne regardent pas quelles vêtements tu mets et s'est du bon musique ».*

[53] Dit verandert wel bij het ouder worden omdat vrouwen die ook op latere leeftijd nog uitgaan in de scene meer op die zelfde golflengte zitten. Zij zijn dan eerder 'one of the boys'.

2.8.3. Seksuele integriteit en het genot van dans en muziek

Ook al raken mensen elkaar vaak vriendschappelijk en liefdevol aan en ook al geeft men soms ook kusjes, er wordt verwacht dat men de seksuele integriteit van mensen die aan het genieten zijn, niet schendt. Op de dansvloer moet iedereen in de eerste plaats 'vrij' en 'zichzelf' kunnen zijn. Opvallend is bijvoorbeeld dat vele mensen, zeker zij die onder invloed van illegale drugs zijn, met de ogen dicht of heel erg in zichzelf gekeerd dansen. Af en toe is er wel interactie omdat men tegen elkaar opbotst of elkaar een instemmende lach gunt, maar mensen laten zich vooral meedrijven op de muziek. Sommigen dansen erg ingetogen, terwijl anderen grote armbewegingen maken of staan te springen zodat het zweet van hen naar beneden drupt. Maar hoe men zich beweegt of hoe men er uit ziet is niet belangrijk, want het is er donker en men komt samen om te genieten van muziek en dans en niet om op te vallen.

Iris - groepsgesprek (2/6/2008): *"Ik vind dat bijvoorbeeld aan de foto's die je soms ziet van mensen in Trenddance. Je gaat niet rap van die bezwete en bedanste lichamen zien, eerder posekes en foto's van de meest goedgeklede meisjes van de avond, pakt 5, en dan zie je die op alle foto's terug. En dat is veel meer van heb je mij gezien en ik hoop dat er hier enen rondloopt die mij weet ik veel wat kan aanbieden of dat ik model kan worden. Dat is meer daarvoor dat ik de indruk heb dat mensen soms naar daar gaan en soms op straat kan je hen ook zo uithalen."*

Soms zijn er in clubs of op feesten echter ook mensen, vaak mannen, aanwezig zijn die deze gedragsnormen tussen druggebruikers in de minimalscene niet kennen of niet onderschrijven. Dat komt vooral voor in grotere clubs zoals *Technik*, die een gemengder en ook jonger publiek aantrekken. Die mensen zorgen vaak voor problemen, omdat ze bijvoorbeeld agressief reageren wanneer iemand tegen hen aanloopt of raar doet, of omdat ze vrouwen als lustobject benaderen, wat in deze scene eigenlijk niet 'hoort'. Veel meisjes schudden zo'n mannen makkelijk af door even een vriendin te kussen of door een vriend te vragen om voor even hun liefje te spelen. Dit soort seksueel spelletje wordt niet ervaren als promiscuïteit of een belofte voor geslachtsgemeenschap, maar als een diepgaande uiting van vriendschappelijke liefde en respect.

Meisje - *Technik* (23/10/07)): *'Je hebt gasten die hier komen om een lief op te doen en ge hebt er die komen om hun te amuseren, die willen wel mensen leren kennen maar zijn hier vooral om te dansen. Er zijn altijd gasten die overal uitgaan, die zuipen hun moed in en zoeken dan een slachtoffer, maar de meesten komen hier om te dansen en te genieten van de sfeer, die zoeken misschien wel een lief of zelfs een onenightstand maar dat moet niet meteen, eerst moet ge u hier samen kunnen amuseren. Dat komt ook door de xtc, mensen zijn lief voor elkaar, het kan wel dat ze nog met elkaar in bed geraken, maar dat moet niet."*

2.8. Besluit

2.8.1. Manieren van druggebruik in de minimalscene

In de minimal scene wordt doorgaans veel cannabis gebruikt, maar mensen die sterk betrokken zijn tot de minimalscene weten goed waar en wanneer dat wel of niet kan. Op kleine, particulier georganiseerde feesten en op buitenfeesten wordt er bijvoorbeeld vrijuit gerookt, terwijl daar in clubs streng tegen wordt opgetreden en roken op de meeste culturele locaties niet meer is toegestaan. Net als in de jumpscene zijn ecstasy of MDMA en speed de meest populaire drugs. Ecstasy en MDMA worden doorgaans het meest gewaardeerd, omdat ze makkelijk inneembaar en doseerbaar zijn, omdat de effecten ervan niet al te lang aanhouden, omdat ze toegang bieden tot een fascinerende zintuiglijke en empathische innerlijke wereld, en omdat ze aanleiding geven tot een gevoel van verbondenheid en vriendschappelijkheid in het nachtleven (Measham, e.a., 1998 & 2000; Critcher, 2000; Measham, 2004; Lynch, 2006).

Speed wordt vooral geapprecieerd omdat men er wakker en alert van wordt, maar een deel van de gebruikers vindt snuiven vies en kennen aan speed een marginale status toe. Cocaïne daarentegen wordt een chique drug genoemd. Slechts een klein deel van de respondenten gebruikt regelmatig cocaïne. De effecten worden doorgaans als 'mild' beschreven en velen vinden dat ze niet opwegen tegen de hoge prijs van cocaïne. Het belangrijkste voordeel van cocaïne is dat men een sterk gevoel van zelfcontrole heeft en dronkenschap niet voelt. Cocaïne biedt ook een gevoel van zelfverzekerdheid, soms zelfs een gevoel van superioriteit. Vele gebruikers nemen aan dat men makkelijk een soort afhankelijkheid van cocaïne of speed ontwikkelt, en dat men de middelen soms gebruikt als vluchtmiddel, wat als een negatieve motivatie voor druggebruik wordt beschouwd. Een zeer kleine minderheid experimenteert ook met andere middelen zoals ketamine Polydruggebruik, zowel terzelfder tijd als in de verschillende fasen van de nacht, komt veel voor, net als in de jumpscene (Tossmann, e.a. 2001; Hunt, e.a., 2003; Takahasi, 2004; Fendrich, & Johnson, 2005; Lankenau, 2006; EMCDDA, 2006).

Algemeen kon ik geen verschillen waarnemen in de beoordelingscriteria voor de rechtvaardiging van druggebruik bij vrouwen of bij mannen. Centraal in die beoordeling staat het feit dat mensen zich moeten kunnen amuseren, dat men anderen dus niet lastig mag vallen en dat men begrip moet tonen voor de roes van mensen. Men gaat er ook vanuit dat mensen voor zichzelf moeten uitmaken hoeveel drugs ze gebruiken, maar als er iemand zich niet goed voelt of te veel gebruikt heeft, zijn er altijd wel mensen die zich om hen bekommeren door hen wat drinken te geven, bemoedigend aan te spreken of er eventueel even mee naar buiten te gaan. Dit 'zorgen voor elkaar' vormt voor veel respondenten een belangrijk aspect van het groepsgevoel en het plezier dat ze in de scene beleven. Mensen die zich 'hautain' opstellen (dit zijn vooral mensen die zich nauwelijks met de scene identificeren en er sporadisch te gast zijn) worden afgekeurd.

2.8.2. Activiteiten die gepaard gaan met het druggebruik

De belangrijkste activiteit is dansen op de muziek. Op de dansvloer heerst er een erg vriendschappelijke sfeer. Mensen lachen vaak naar elkaar en druggebruikers raken elkaar soms liefkozend aan, ook wanneer men elkaar niet of nauwelijks kent. Er bestaat geen typisch danspatroon en er is op de dansvloer ook geen concurrentiële

sfeer. Sommigen bewegen veel terwijl anderen ter plaatse dansen. Druggebruikers staan vaak met de ogen dicht om de muziek en de sfeer op de dansvloer zintuiglijk te laten doordringen. Vooral oudere respondenten refereren nog aan de oude PLUR-filosofie om de sfeer in de minimalscene te duiden (Fritz, 1999). Naast dansen wordt er heel veel en soms diepzinnig gepraat en subculturele (muziek)kennis gedeeld. Er wordt in de scene ook regelmatig gepraat over de kwaliteit van drugs, maar dat gebeurt klaarblijkelijk vooral onder mannen. Veel vrouwen vinden dat mensen die hier sterk mee bezig zijn een 'junkie'-imago hebben, een imago dat ze zelf liever niet opgeplakt krijgen. Mensen met zulk een imago worden ook 'dom' genoemd, omdat ze bijna alleen bezig zijn met drugs en geen andere interesses hebben.

Het delen van opvattingen en kennis over alternatief georiënteerde cultuurproducten en over sociale onderwerpen wordt in deze scene erg gewaardeerd. Sommige respondentes hebben wel de indruk dat er op dit vlak soms een vorm van concurrentie bestaat, die ze niet waarderen omdat ze zich in het uitgangsleven vooral willen amuseren en zich niet intellectueel willen meten. Dit is in overeenstemming met de hogere culturele waardering of status van omnivore muziekconsumptie (Chan en Goldstrope, 2007). Praten komt meestal na de rush en de onrustige fase, waarin velen graag rondlopen, die daarop volgt. Mensen met een centrale en frequente identificatie tot de scene gaan ervan uit dat mannen algemeen over meer subculturele kennis beschikken, maar men erkent dat er ook vrouwen zijn die sterk betrokken zijn tot de scene en over veel muzikale kennis beschikken. Er zijn in de minimalscene opvallend veel meisjes die zelf in hun vrije tijd deejay zijn of die bij de organisatie van kleine particuliere feestjes betrokken zijn. Vele vrouwen met een sterke betrokkenheid geven aan beter overweg te kunnen met mannen omdat ze in het nachtleven geen zin hebben in traditionele vrouwenpraat en vrouwelijke praktijken, zoals alles 'collectief' doen (samen gaan dansen, gaan drinken, gaan zitten, naar het toilet gaan). Vrouwen die zich willen distantiëren van de mainstream stellen zich op als 'one of the boys' (zie bijv. ook de theorie van Thornton (1995).

In de scene zijn vooral kleine dealers actief, van wie de praktijken eerder als een vorm van dienstverlening worden gezien (Decorte, 2000). Daarnaast worden er ook vaak drugs weggegeven of geruild voor andere drugs of een drankje. Rituelen in verband met druggebruik, zoals het delen van een drankje met MDMA, elkaar pillen geven of een lijntje delen met vrienden, maken ook deel uit van de nachtelijke activiteiten. Druggebruik begint en eindigt voor velen buiten het nachtleven. Respondenten komen *voor* en *na* het uitgaan vaak samen met vrienden bij iemand thuis, waar vooral nog veel cannabis en soms ook alcohol gebruikt wordt. Op zo'n momenten wordt er naar muziek geluisterd, kijkt men naar series of films of speelt men spelletjes.

Agressie en (ongewenste) seksuele intimiteiten horen niet thuis in deze scene. Als het zich al voordoet, is dat voornamelijk in clubs en op sterk gecommercialiseerde feesten, die ook mensen aantrekken die niet of nauwelijks betrokken zijn tot de scene. In tegenstelling tot harddanceclubs en -feesten is de veiligheidscontrole in het minimal technocircuit algemeen minder scherp. In clubs wordt aan de ingang niet gecontroleerd op drugbezit en er zijn ook geen metaaldetectoren om wapens op te sporen.[54]

[54] In grote steden hebben clubs van de lokale overheden een sterkere verantwoordelijkheid gekregen dan clubs in kleinere steden, bijvoorbeeld om zelf controles uit te voeren op de openbare weg. Mogelijk heeft dit te maken met het politieke beleid en de capaciteit van de politie. Maar het kan ook een indicatie zijn van gentrificatie. Mogelijk verwacht de overheid minder problemen in clubs en op feesten waar veel jongvolwassenen uitgaan dan in die waar adolescenten uitgaan, maar dat zou verder onderzocht moeten worden. In grote steden hebben clubs van de lokale overheden een sterkere verantwoordelijkheid gekregen dan clubs in kleinere steden, bijvoorbeeld om zelf controles uit te voeren op de openbare weg. Mogelijk heeft dit te maken met het politieke beleid en de capaciteit van de politie. Maar het kan ook een indicatie zijn van gentrificatie. Mogelijk verwacht de overheid minder problemen in clubs en op feesten waar veel jongvolwassenen uitgaan dan in die waar adolescenten uitgaan, maar dat zou verder onderzocht moeten worden.

De meeste oudere respondenten (+25) hebben heel wat sociale verantwoordelijkheden. Ze gaan dus niet (meer) wekelijks uit in de scene. Als ze uitgaan, doseren ze hun druggebruik. Feestjes met langdurig of veel druggebruik worden beperkt tot een aantal speciale gelegenheden. Adolescenten zitten doorgaans nog in een experimenteerfase waarin velen wel eens over hun eigen grenzen gaan (Parker, 2002 & 2005). Vooral jonge jongens gaan er soms wel 'eens over' en wanneer het viriel georiënteerde jongens betreft (die je vooral op meer commerciële feesten en in één bepaalde club ziet), leidt dat soms tot agressie. Agressie wordt echter zeer afgekeurd door mensen die sterk betrokken zijn tot de scene. Ook organisatoren stellen dat er weinig agressie is en dat vooral viriel georiënteerd jongens die 'te veel drugs' gebruiken en bepaalde groepen allochtonen, soms voor problemen zorgen.

Algemeen keurden leden van de minimalscene repressie van druggebruik af. Ze vinden een optreden van de organisatie of de politie enkel gerechtvaardigd wanneer iemand de integriteit van anderen schaadt of wanneer er 'zware criminaliteit' mee gemoeid is. Maar omdat er weinig agressie is en omdat in de scene vooral kleine dealers aan het werk zijn, die vaak alleen buiten de clubs of feesten drugs verkopen, vindt men dat de minimalscene geen criminogeen karakter heeft en dat overheidsoptreden of repressief optreden van de organisatie een inbreuk is op het 'recht op roes'. Velen vinden het belangrijk om druggebruikers in de sfeer van de muziek te laten en hun roes niet te verstoren, ook al zijn ze soms even ver weg. Chill-outrooms bieden daar een goede gelegenheid toe.

2.8.3. Context waaruit illegaal druggebruik begrepen wordt

Alternatieve en kritisch commerciële houding

Mensen die sterk betrokken zijn tot de minimalscene, zeker ouderen, voelen zich doorgaans meer aangetrokken tot de underground omdat commerciële belangen daar volledig ondergeschikt zijn aan de muziek en het genot van de dans (Thornton, 1995; Hutton, 2006). Vele respondenten vinden de prijzen voor inkom, vestiaires en drank in clubs en op grote evenementen vaak veel te hoog en vaak werd ook kritiek geuit op de te populaire muzikale agenda. Op kleine feestjes wordt drank doorgaans verkocht aan caféprijzen. Zowel op feesten als in clubs wordt opvallend veel gewone pils gedronken en lijken mensen aan merken van sterke dranken weinig belang te hechten.[55] Er zijn ook opvallend veel jongeren die zelf hun sigaretten rollen met losse tabak (alweer een goedkoper alternatief). Door de anticommerciële houding is het niet verwonderlijk dat de minimalscene sterk verbonden is met de culturele sector, waarin kunst en muziek en niet de winst centraal staan.[56] Men probeert deze feesten ook goedkoop te houden en de kosten te drukken door te werken met vrijwilligers of door het publiek bijvoorbeeld in te zetten bij het ophalen van lege bekertjes.

[55] Dit neemt niet weg dat ook de klassieke longdrinks vlot over de toog gaan. Maar net als in de jumpscene beperken druggebruikers het gebruik van sterkedrank doorgaans tot een paar consumpties en verkiest men frisdranken of water wanneer de roesmiddelen beginnen te werken.

[56] Toch blijft de minimalscene niet gespaard van reclame. Vooral in clubs en op grote evenementen wordt er reclame gemaakt voor allerlei consumptieproducten en diensten. Op kleine feesten is er veel minder of geen reclame.

Uiterlijk onderscheiden we in de minimalscene drie grote stijlen: een nomadische of ascetische stijl (voddenlook), streetwear en een gemengde groep die aspecten uit de voorgaande stijlen mengen met jeugdmode en basics, zoals jeans. Kleding moet sportief of comfortabel zijn. Vele jongeren dragen hun kledij vrij slordig en geven er niet om dat die vuil wordt. Merken spelen niet zo een directe rol als in de jumpscene, waar men ze aanwendt om de groepsidentiteit te definiëren. Toch bestaat er ook in deze scene een duidelijke voorkeur voor bepaalde merken en modellen, zoals voor All Stars kleding en accessoires uit 'urban shops'. Het gaat om merken en modellen met een retro sportieve look of om kleding die ook populair is bij straatsporters, zoals skaters. Er is dus wel invloed van de mode-industrie, maar het gaat eerder om kleding die specifiek naar een bepaalde groep jongeren toe gecommercialiseerd wordt, wat toelaat zich te onderscheiden van de grote massa. Ook al draagt een groot deel van de jongeren ook jeugdmode of streetwear, het is niet iets waar men in de scene status mee verwerft. Er wordt algemeen vanuit gegaan dat het er niet toe doet hoe iemand eruitziet. Toch wordt doorgaans neergekeken op mensen die heel chique of klassiek gekleed zijn (hemd, mantel- of maatpak), maar die zie je nauwelijks en die identificeren zich doorgaans ook niet met de scene. Ook mensen die te vuil of slordig zijn worden niet altijd aanvaard, omdat zo een uiterlijk geassocieerd wordt met problemen zoals overmatig druggebruik en dat vindt men marginaal.

Dat het publiek op minimalfeesten voornamelijk alternatief georiënteerd is, kunnen we afleiden uit het belang dat er in de scene aan de authenticiteit van de muziek gehecht wordt (Thornton, 1995; van Wel, 1993; Siongers, 2007). Ook al hebben de meeste mensen een thuisclub, men verplaatst zich vaak naar andere clubs of festivals in binnen- en buitenland om 'goede muziek te horen'. Minimalmuziek klinkt op het eerste gezicht erg eenvoudig, maar wanneer men aandachtig luistert, hoort men de gecompliceerde combinaties van geluiden waaruit een set is opgebouwd. Het kennen van undergrounddeejays en het kunnen analyseren van deejaysets zijn een belangrijk aspect van het subcultureel kapitaal dat zowel door vrouwen als mannen aangewend wordt om zich in de scene een hogere status toe te kennen. In de minimalscene is de antipopmuziek houding, die een overlevering is van de avant-garde en de daaruit gegroeide alternatieve rockscene uit de jaren zestig en zeventig, nog duidelijk aanwezig. Net als in deze scene wordt veel minimalmuziek op onafhankelijke of indi-labels uitgebracht. Deejays met een idoolstatus worden doorgaans als te commercieel gezien. Ze verkopen hun ziel ten koste van authenticiteit. Om credibiliteit te krijgen wil men vermijden in een hokje geplaatst te worden. Daarom werken deejays vaak aan verschillende projecten en brengen ze soms muziek uit onder verschillende namen (Hesmondhalgh, 2000; McLead, 2001; Halnon, 2005; Tryssesoone, 2005; Lynch, 2006; Chan en Goldstrope, 2007).

Het is niet verwonderlijk dat viriel georiënteerde consumenten van EDm zich ook aangetrokken voelen tot minimaltechno, al zijn ze verder niet sterk betrokken tot de scene en komen ze door hun culturele oriëntatie vooral op meer gecommercialiseerde feesten. Ondanks een verschil in sociale affiniteit, zorgt de kruising van smaken ervoor dat mensen in een zelfde scene uitgaan. Hardcore- of harddancemuziek, die bij dit soort jongens erg populair zijn, zijn immers ook een afgeleide van ravemuziek waarin acid house vermengd werd met techno. Ook bij alternatief georiënteerde leden van de scene is er een grote variabiliteit in betrokkenheid. Een klein deel van het publiek gaat bijna uitsluitend uit naar minimalfeesten. Een ander deel richt zich vooral op alternatieve techno undergroundfeesten, waar minimal een subgenre van is. Nog anderen gaan slechts sporadisch uit naar alternatieve technofeesten. Hierbij komt men snel terecht op minimalfeesten omdat dit brede

genre algemeen het meest populair is. Het is, net als de traditionele techno, erg repetitief maar doorgaans helderder en toegankelijker dan chaotische en snelle undergroundgenres, zoals industrial.

Ook buiten het nachtleven wijst de hoge status die aan omnivore consumptie van uiteenlopende cultuurproducten wordt toegekend op een alternatieve culturele oriëntatie. Dit hangt samen met een meer sociaal kritische en verdraagzame houding. Desondanks en niettegenstaande het feit dat er geen deurbeleid tegen hen wordt gevoerd: men ziet geen groepen allochtonen op minimalfeesten, met uitzondering van afterclubs waar verschillende soorten mensen 's ochtends worden toe aangetrokken. Als er al allochtonen aanwezig zijn, maken die deel uit van een groep die voornamelijk uit autochtone Belgen bestaat. Men staat dus wel open voor allochtonen, maar blijkbaar zijn er weinig die zich aangetrokken voelen tot alternatieve EDm-feesten.

2.8.4. Doelstellingen

Veel vrouwen geven aan dat ze de empathie en vriendschappelijke liefde die ecstasy of MDMA opwekken zeer sterk appreciëren. Men is ervan overtuigd dat ervaringen met deze drugs een blijvende invloed hebben op wie men als mens is. Ze beschouwen het als diepere affectieve gevoelens die men in het dagelijkse leven niet kan of mag uiten. Deze unieke beleving zorgt voor een sterk collectiviteitsgevoel. Toch is de beleving van drugs ook een heel persoonlijke aangelegenheid. Voor de meeste vrouwen is, naast de empathie, vooral de energie die ze van drugs krijgen erg belangrijk. Jongens lijken meer appreciatie te tonen voor sterke hallucinogene effecten. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat vrouwen zich meer zorgen maakten om uiterlijk waarneembare effecten van drugs. Vrouwen zijn, vaker dan mannen, bang dat ze zich belachelijk maken of vinden het gênant dat organisatoren of onbekenden hun druggebruik kunnen opmerken. Men wil het druggebruik niet verbergen, maar men wil ook niet de indruk wekken dat men het niet onder controle had of te veel gebruikt had. Mannen lijken zich daar doorgaans minder van aan te trekken (Henderson, 1993, Hinchcliff 2001; Measham, 2002; Hutton, 2006).

Vrouwen leken iets vaker een voorkeur te hebben voor cocaïne dan mannen. Mannen hebben duidelijk vaker een voorkeur voor speed. Het verschil heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat men bij cocaïne een sterker controlegevoel heeft dan bij speed. Van speed wordt men alert maar ook erg onrustig en, bij veel gebruik, soms paranoide, terwijl cocaïne juist een gevoel van zelfverzekerdheid opwekt. Dit neemt niet weg dat er ook heel wat vrouwen speed gebruiken. Veel vrouwen waken erover niet te veel te gebruiken, omdat ze niet willen dat het opvalt en omdat ze weten dat men er makkelijk afhankelijk van wordt. Vooral bij oudere respondentes is dit een reden om die drug niet in huis te hebben. Vrouwen kopen wel vaak zelf hun drugs aan, maar toch verwachten ze een zekere hoffelijkheid van mannen, zoals het aanbieden van drugs of het voor hen op zoek gaan naar drugs. Vrouwen wenden dus traditionele opvattingen over de cathaxis (Connell, 1987), of de natuurlijk geachte seksuele aantrekkingskracht tussen mannen en vrouwen, aan om te rechtvaardigen dat ze 'gediend' worden door mannen.

Een belangrijk deel van het genot dat vrouwen beleven aan het uitgaan in de scene is verbonden met momenten voor en na het uitgaan, waarop men met vrienden samenkomt. Daarom is het belangrijk dat men naast druggebruik nog andere interesses deelt. Naast culturele interesses spelen ook sociale opvattingen een rol in

het aangaan van vriendschapsrelaties. Vriendschapsrelaties met andere leden benadrukken de betrokkenheid tot de scene, die door vele respondentes als een subcultuur werd gezien. Maar er gaan ook heel wat mensen in de scene uit, die een sterke centraliteit en frequentie van lidmaatschap vertonen. Verschillende vrouwelijke respondenten die sterk betrokken zijn tot de minimalscene stellen dat het voor sommige mensen gewoon hip is om alternatief te zijn, maar dat deze mensen buiten hun uiterlijke stijl en muzikale consumptie weinig belang hechten aan een alternatieve (lees: antikapitalistische en niet systeembevestigende) levenshouding.

Wanneer men ouder wordt, heeft men niet altijd zin om uit te gaan tussen adolescenten die nog volop in een experimenteerfase zitten en verkiest men kleinere feestjes die minder bekend zijn bij het jonge publiek, dat nog niet over zoveel subculturele kennis beschikt. Het feit dat er een kern van oudere leden bestaat die zich deels distantieert van jongeren door selectief uit te gaan en muziek centraal te stellen, wordt door vele vrouwelijke respondenten aangeduid als een van de redenen waarom ze zich in de scene zo goed thuis voelen. Omdat muziek centraal staat verplaatsen mensen die sterk betrokken zijn tot de scene zich ook vaak en het viel me op dat oudere vrouwen (+25) daar vaak het voortrouw in nemen.

De minimalscene wordt algemeen als vrouwvriendelijk ervaren. Er zijn niet alleen vrouwelijke deejays, vrouwen zijn ook betrokken bij de organisatie van (vooral niet-commerciële) feesten. Ook voor vrouwen die alleen in de scene op stap gaan, is de vrouwvriendelijke sfeer van belang. Vrouwen kunnen net als mannen dansen en drugs gebruiken en zelfs al geven ze uiting aan hun sensualiteit, er wordt algemeen vanuit gegaan dat mannen hen daarom niet als promiscu lustobject mogen bejegenen. Als dat wel gebeurt, is het door mannen die te veel gedronken hebben of die niet tot de scene behoren. Zulke mannen laten zich gemakkelijk afschudden wanneer men zich even als een koppel gedraagt (bijvoorbeeld door met een vriend of vriendin te knuffelen of te kussen).

Het feit dat leden van de scene intiem met elkaar omgaan en voor elkaar zorgen, wordt gezien als een feminien aspect van drugs, zeker de 'love drug' ecstasy (Sjö, 2006). Ook bij mannen wordt het veruiterlijken van dit persoonlijkheidskenmerk sterk gewaardeerd. Zij zien het zelf niet als een inbreuk op hun mannelijkheid. Net zoals in de uiterlijke stijl wordt zo, door druggebruik, een androgeniteit bewerkstelligd. Men benadrukt niet dat er mannen en vrouwen zijn, maar benadrukt dat leden van de scene soortgenoten of gelijkaardig zijn. Het lijkt er daardoor op dat er eerder androgene genderverhoudingen worden bewerkstelligd, dan dat vrouwen 'one of the boys' willen zijn (Thornton, 1995; Henderson, 1999). Dit aspect zou verder onderzocht moeten worden in studies die zich richten op hoe druggebruikers gender doen, omdat het wijst op een vorm van emancipatie waarbij vrouwen niet gewoon de rol van mannen overnemen maar ook de mannen hun hegemonische positie bijstellen.

MINIMAL-TECHNO

Hoofdstuk 3: goascene

3.1. Maatschappelijke context

3.3.1. Hedendaagse hippies

De goascene is een transnationale scene die uit de psychedelische hippiesubcultuur van de jaren zestig en zeventig is gegroeid, en om die reden meermaals bestudeerd door filosofen en sociologen. Goa-trancemuziek heeft haar wortels in de Indische staat Goa, in de jaren '60 en '70 het Mekka voor hippies. Hippies dragen een grote verantwoordelijkheid in de uitbreiding van een alternatief muziek- en partycircuit waarin muzikale 'authenticiteit' centraal staat en waaruit, in de daarop volgende decennia, talrijke muziekstromingen ontstonden. Door het succes van de hippiebeweging heeft ook het gebruik van pep- en geestesverruimende middelen zich vanaf de jaren zestig verspreid, waardoor een normaliseringproces in gang gezet werd.

We vermeldden eerder dat de psychedelische hippiecultuur door de Amerikaanse beatgeneration, door buitenstaanders beatniks genoemd, was geïnspireerd. Ze hielden er een Bohemiaanse en artistiek elitaire levensstijl op na, die omschreven werd met de term 'hipster'. Leden van deze ondergrondse beatcultuur distantieerden zich van de conventionele samenleving, o.a. door het gebruik van cannabis en andere illegale drugs (zie volgend titeltje), sarcastische humor en een vrije seksuele moraal (Blanchard, 2009). Beatniks identificeerden zich onderling door een stijl en houding die bij het authentieke jazzmilieu aansloot. Ze droegen losse en kleurrijke kledij, hadden een ontspannen of 'relaxte' houding en gebruikten Afro-Amerikaanse dialectwoorden of 'slang'. Hun taalkundige constructies en woorden zoals 'hip', 'cool', 'kick', 'high', 'groove', 'flip' of 'chick' hebben een grote invloed gehad op de hippies en ook op latere jeugd(sub)culturen (Righart, e.a., 2004:28).

Tot de kern van de 'beatgeneration' behoren o.a. schrijvers als Jack Kerouac, William S. Burroughs en dichters als Lawrence Ferlinghetti en Allen Ginsberg, van wie het werk een behoorlijk politiek getinte kritiek omvat (Steeghs & Willems, 2008). Kritiek bestond bij de beatgeneration echter niet uit een traditioneel (links) politiek pleidooi. Het was eerder een verwerping van de consumptiemaatschappij, waarvan ze paradoxaal ook afhankelijk waren voor het verwerven van identificatiemiddelen, zoals grammofoonplaten, radio's, kleding, auto's... Kenmerkend voor de beatgeneratie was ook hun gecultiveerd nomadisme, waarbij ze een 'manisch' hedonisme of betekenisloos genot paradoxaal combineerden met geestelijke ascese (Righart, e.a., 2004: 27-31). Cultureel hebben ze wel heel wat in beweging gezet (Bollen, 1998). In paragraaf 3.3.2 lichten we toe hoe hippies de eerste psychedelische subcultuur werden en in paragraaf 3.3.3 gaan we in op de brede maatschappelijke tegencultuur of hoe de alternatieve culturele oriëntatie gegroeid is vanuit het gedachtegoed van de hippies.

3.3.2. Psychedelische subcultuur

Vanuit een zoektocht naar geestelijke ascese en hedonistisch genot werden verschillende Beats, waaronder Allen Ginsberg, aangetrokken tot de 'trip experimenten' van professor Timothy Leary (1968). Leary liet begin jaren zestig, in het kader van een doctoraal proefschrift in de psychologie aan de universiteit van Harvard, honderden mensen – van studenten tot gevangenen - experimenteren met Psilocybin en lsd. Het overgrote deel van Leary's respondenten vonden de 'trip' ervaring erg aangenaam. Ze zagen het als een verrijkende levenser-

varing waarbij de hersenen verlost werden van het verstand. Toen Leary's onderzoek, na klachten van ouders, vanuit de academische wereld geen steun meer kreeg, richtte hij samen met één van zijn assistenten de 'International Federation for Internal Freedom' op (IF-IF). In Mexico organiseerden ze seminaries waar mensen konden 'leren trippen'. Hierdoor wordt Leary vaak gezien als de leider van de 'psychedelische beweging' (Miles, 2005: 68-69).

De 'Merry Pranksters', wat zoveel betekent als 'gelukkige practical jokers', speelden een belangrijke rol voor de socialisering van lsd en andere tripmiddelen bij de Amerikaanse 'alternatieve' of 'cultuurkritische' jeugd (Miles, 2005:32-37). Zij waren een intellectuele en artistieke groep rond 'Beat auteur' Ken Kesey, die initieel als proefpersoon van de CIA in contact kwam met lsd.[1] [2] De Pranksters[3], waar o.a. Allen Ginsberg deel van uitmaakte, trokken in 1964 door Amerika met een oude schoolbus die de naam 'Further' kreeg, met als doel het alledaagse tot kunst te maken. Zij organiseerden, tussen 1965 en 1968, verschillende 'psychedelische' feestjes waar ze met lsd (acid) experimenteerden. Deze feestjes kregen de naam 'acid-tests' en trokken honderden bezoekers (Miles, 2005: 54).

Dit was midden jaren zestig en de Amerikaanse beatnikcultuur was toen al opgegaan in de nieuwe 'psychedelische' hippiecultuur die 'liefde en pacifisme' centraal stelde. Deze levenshouding moet begrepen worden in een ruimer cultureel kader waar in het volgende titeltje wordt op teruggekomen. De filosofie van 'vrije liefde' die door hippies, in het verlengde van de beatgeneration, tegenover de traditionele heteroseksuele monogamie en tegenover de kleinburgerlijke preutsheid, werd geplaatst. Daartegenover stond dat vrouwelijke hippies nog steeds de kinderen verzorgden, het huishouden deden en administratieve taken volbrachten, terwijl de mannen het 'denken en praten' op zich namen. De emancipatorische vrouwenbeweging of tweede feministische golf kwam pas tegen het einde van de jaren zestig en begin jaren zeventig van de grond, nadat de anticonceptiepil verkrijgbaar werd (Miles, 2005: 16-17).

De psychedelische identiteit kwam niet alleen naar voor in hun druggebruik, maar ook in de muziek en de kunst van hippies. Muziek speelde een belangrijke rol in het hippieleven: het was een veruiterlijking van een antikapitalistische en pacifistische levenshouding waarin spiritualiteit en zelfexpressie centraal stonden, vandaar hun voorkeur voor singer-songwriters. Naast protestsongs en Oosterse muziek, zoals Boeddhistische meditatiemuziek of de muziek van Ravi Shankar, luisterden hippies ook naar psychedelische 'rock'. Deze muziek was een combinatie van rock, blues, country en western, folk en Indiase ragas. Het psychedelische gehalte van de muziek werd gecreëerd door een onconventioneel of innovatief gebruik van stereo's, waarbij uit verschillende luidsprekers andere instrumenten weerklonken en geluiden van de ene naar de andere speaker overliepen (www.wickedforest.org/web/psy_culture.html).

[1] Vanuit deze ervaringen schreef hij o.a. een van zijn bekendste boeken 'One flew over the cuckoo's nest'.
[2] In het kader van wat we in de volgende paragraaf zullen zien over de organisatie van goafeestjes in België, wil ik hier ook vermelden dat deze auteur relaties onderhield met de Hells's Angels. Deze outlaw motorbende maakte via Kesey kennis met lsd en bleef daarna verbonden met de psychedelische underground, bijvoorbeeld door op ongeboekte avonden feestjes te organiseren in hippieclubs (Miles, 2005:260).
Lees: Thompson, H.S. (1966). *Hell's Angels: The Strange and Terrible Saga of the Outlaw Motorcycle Gangs*. New York: Random House, Ballantine Books
[3] Voor meer info over de Pranksters , hun bus en acid-tests lees: Wolfe, T. (1968). *The Electric Kool-Aid Acid Test*. Bantam US: Dell publishing group.

In grote steden zoals San Francisco hadden hippies eigen clubs waar systematisch feesten met liveoptredens georganiseerd werden. De prijzen van die feesten werden zo laag mogelijk gehouden en de deuren stonden, in tegenstelling tot andere uitgaansgelegenheden, ook open voor zwarten (Miles, 2005:260-262). Voor de promotie van feesten werden 'psychedelische' posters gemaakt met symmetrische decoratie en tekeningen, ornamentele lettertypes, felle contrasterende kleuren, collage en bizarre iconografische elementen (www.wickedforest.org/web/psy_culture.html). Omdat de op art nouveau, victoriana, dada en popart geïnspireerde posters erg gegeerd waren, werd de psychedelische kunst gecommercialiseerd en o.a. gebruikt voor platenhoezen.

Ter bevordering van de psychedelische ervaring werden feestzalen gedecoreerd en zorgden kunstenaars, zoals *The Brotherhood of Light*, voor een 'lichtshow' (Miles, 2005:170). Men projecteerde op het ritme van de muziek 'blubberige vloeibare' beelden. Verder maakte men ook loops van videobeelden om een 'trippy' atmosfeer te creëren. Tegen de jaren zeventig werd de psychedelische kunst ook gebruikt in reclame voor mainstream consumptiegoederen, waardoor het geïncorporeerd werd in het kapitalistische systeem waar de tegencultuur zich zo tegen verzet had.

3.3.3. Op de vlucht voor het kapitalisme

Zoals bij andere ascetische groepen uit de geschiedenis speelde 'nomadisme' en 'onconventionele' kleederdracht een belangrijke rol in de hippie-identiteit. Hippies hadden net zoals de beatniks wagens nodig om rond te trekken en waren genoodzaakt muziek, kleding en andere producten en diensten te kopen, om zich met de scene te identificeren. Hippies konden zich dus ook niet bevrijden van het consumentisme, ze konden er enkel op een 'alternatieve' manier mee omspringen. (Miles, 2005:91). Naast kledingboetieks, die beantwoordden aan hun voorliefde voor kleinschaligheid en authenticiteit, waren er ook speciale muziekwinkels en winkels waar men parafernalia ter identificatie met de scene kon kopen (Miles, 2005:91). Deze soort winkeltjes bestaan ook heden ten dage nog en worden vaak 'Shanti Shops' genoemd.

Het hoogtepunt van de hippiebeweging was de 'summer of love' in 1967. Hippies kwamen toen spontaan samen in Haight-Ashbury, een buurt in San Francisco, om zich openlijk tegen de gevestigde orde af te zetten. Er werd 'geweldloos' geprotesteerd tegen de oorlog in Vietnam en het gebruik van lsd werd er door mensen zoals de *Merry Pranksters* en de *Diggers* (groep van anarchistische kunstenaars) gepromoot. Hippiefeesten en -manifestaties waren meestal ongestructureerd en kwamen spontaan tot stand (Miles, 2005:169). Ze werden aangekondigd met zelfgemaakte pamfletten of in ondergrondse nieuwsbladen en magazines waarin ook maatschappijkritische artikels verschenen (Miles, 2005:99-104). In de zomer van 1967 speelden vele hippiebands, waaronder Jimi Hendrix, The Jefferson Airplane, Otis Redding, Janis Joplin, The Who, The Animals en Simon and Garfunkel, op het Monterey Pop Festival (Californië) dat zo een 50.000 bezoekers trok. Ook de volgende jaren zouden er in Amerika van dit soort grote popevenementen georganiseerd worden, zoals het legendarische Woodstock (1969), in de staat New York.

Als gevolg van de commercialisering groeide de sociale diversiteit onder jongeren die vaak omwille van de vrije seksualiteit en het druggebruik aangetrokken werden tot hippiefeesten en -concerten. Dit had een toename in geweld en criminaliteit tot gevolg, waardoor de overheid ook veel waakzamer werd. Vanaf 1968 werden op

verschillende feesten grote politierazzia's gehouden om de promiscuïteit en het druggebruik bij de jeugd aan banden te leggen. Op de vlucht voor de decadente en uitgeholde hippiecultuur trokken vele van de overgebleven 'echte freaks' naar andere landen, zoals Ibiza, Nepal en India, waar ze zich nog vrij konden voelen (www.wickedforest.org/web/psy_culture.html). In hun zoektocht naar 'geestelijke verlichting' zochten ze spiritualiteit in Oosterse meditatie en yoga. Freaks reisden hiervoor naar India, maar ook in Amerika en Groot-Brittannië openden spirituele gidsen centra waar men zich kon terugtrekken. De 'sjamanen' en 'yogi' in deze centra waren soms overgekomen uit India, maar vaak waren het gewoon charismatische autodidactische Westerlingen (Miles, 2005: 80).

In het begin lieten de hippies, die over het vasteland via het Midden-Oosten in Nepal en India waren geraakt, de voorheen Portugese provincie Goa nog links liggen, omdat het 'niet echt' India was. Er wordt gezegd dat notoire figuren zoals Graham Green, Allen Ginsberg en Aldous Huxley al voor 1965 in Goa hadden verbleven: in hutten op het strand, waar ze naakt rondliepen. Maar van echt 'freaktoerisme' was pas sprake nadat de overheid van Goa in 1967 in Calangute het eerste toeristische hotel opende (Saldhana, 2007:34).

Tegen 1970 zochten de *freaks*, die men vandaag eerder *goaheads* noemt, een rustiger en meer afgesloten strand, dat ze vonden in Anjuna. Onder invloed van semiresident freaks, zoals de later in de goascene wereldberoemd geworden deejay Goa Gil, ontstond hier een microcultuur van naakt zonnebaden, chillums (i.e. cannabispijpjes) roken en kampvuurfeesten met gitaren en bongo's. Toen de provincie in 1975 van elektriciteit werd voorzien, werden op het strand feesten gehouden waar psychedelische rock gespeeld werd. Er openden ook verschillende bars, waar regelmatig feesten en optredens georganiseerd werden. In een paar jaar tijd werd Anjuna onder freaks bekend om haar nieuwjaarsfeesten en 'Full moon' feesten en groeide het uit tot de plaats bij uitstek om de winterperiode door te brengen. Elk jaar veranderde de muziek een beetje, van 'psychedelic rock' en 'progressive rock' ging het naar fusion, dan naar reggae en zelfs naar punk en new wave. Het was nu midden jaren tachtig en het toerisme in Goa was volop in bloei, maar door de psychedelische connotatie was Anjuna niet erg aantrekkelijk voor familiaal toerisme en bleven de enkele aanwezige hotels vrij van chartercontracten (Saldhana, 2007:35-37).

In deze periode begonnen deejays zoals Goa Gil volledige nachten door te spelen. Omdat er volop 'getript' werd, probeerde men een psychedelische sfeer te creëren. Hypnotiserende effecten werden verkregen door de 'vocalen' uit liedjes te verwijderen en er dan stukken uit te kopiëren die men repetitief of in loops afspeelde. In 1986 bereikten nieuwe elektronische dansmuziekgenres, zoals industrial (bv. de Belgische groep *Front 242*), high-NRG en Eurodance, Goa. Zo groeide het besef dat een lsd-trip veel sterker beleefd werd wanneer men erop danste en wanneer men de hersenen niet met 'authentieke' menselijke klanken maar met technologische geluiden bestookte. De lsd-ervaring verschilde sterk van de ecstasyervaring uit andere EDm-scenes, waardoor goafeesten duidelijk een eigen identiteit kregen waarin de 'zonsopgang' een belangrijk aspect werd (Saldhana, 2007:38-39). Zo ontstond begin jaren negentig goa-trance muziek, waar later in dit hoofdstuk nog wordt op teruggekomen.

3.3.4. Oriëntalisme

Peril en Chan (1998:94) vinden het begrip 'goa-trance' problematisch omdat het een lokale inbedding veronderstelt die er eigenlijk niet is. Noch muzikanten noch de bevolking van Goa zijn betrokken bij de productie en consumptie van goa-trance. Als verkopers van exotische, vroeger door hippies gegeerde, parafernalia en voedsel op de stranden, hebben zij alleen in de marge iets met de goa-subcultuur te maken. Net als Arun Saldanha wijzen Peril en Chan erop dat goa-trance gemaakt wordt door blanke, meestal hoog- geschoolde, middenklassers voor wie het maken van radicale muziek verbonden is aan een soort radicale politiek. Het willen overstijgen van de eigen cultuur door zich in te schrijven in een imaginaire Indische cultuur, die gekenmerkt wordt door westerse drugs, westerse muziek en zelfs een westers taalgebruik, wordt door Saldanha (2007:19) 'psychedelic whiteness' genoemd.

Hippies en Goans worden ook vaak freaks of voor de vrouwen fairies genoemd. Dit woord heeft verschillende betekenissen die kunnen samengevat worden als fysiek en/of sociaal deviante personen die door de mainstream worden nagekeken en onderdrukt. Vanuit een self/other benadering slaat 'freaking' op het veruiterlijken van de veelheid aan lichamelijke verschillen tussen mensen en op een verschuiving in de politiek van solidariteit. Maar we mogen niet vergeten dat het verleggen van de grenzen van de witte etniciteit, klasse, gender, seksualiteit, gezin, gezondheid en rationaliteit ook een blijvende verbondenheid met de dominante cultuur illustreert. Arun Saldanha ziet 'freaking' als een virtueel reële tendens, in die zin dat bepaalde mensen het potentieel in zich dragen om zich te transformeren in iets heel anders (door drugs te gebruiken of rare vormen aan te nemen) en om zo terzelfder tijd de exploitatie, het kwetsen en de afbeelding van bepaalde lichamen of mensen, te bekritiseren (Saldanha, 2005: 55).

Saldanha vraagt zich niet af wie goafreaks zijn en wie niet, maar wel hoe je er een wordt. Hij stelde vast dat het psychedelische, meer bepaald het gebruik van lsd hierin centraal staat. Freaking en psychedelische technieken laten, volgens Saldanha, toe een alternatieve historische geografische constructie te maken van wat het betekent om 'wit' te zijn. De artistieke, wetenschappelijke en filosofische verbeelding van India heeft een belangrijke invloed gehad op de Europese renaissance evenals op de verlichting. Goa staat al sinds de kolonisatie gekend als een psychedelisch paradijs voor 'blanken' die er een decadente levensstijl op nahouden en opium, bhang (cannabisblaadjes), datura (een nachtschadenplant), alcohol en allerlei andere kruiden en specerijen, zoals paan, consumeren. Bepaalde auteurs, zoals Leary, menen daarom dat de neurologische werking van lsd nooit aangespoord zou hebben tot het ontstaan van een hippietegencultuur, mocht India niet gekoloniseerd zijn. Drugs in India bevorderen enkel datgene wat al door de witte bezoeker als psychedelisch en zelftransformerend gekend is en de chemische werking van lsd ondersteunt het zoeken naar vluchtwegen als geen ander (Saldanha, 2005: 55-56 & 60-63).

Saldanha, A. (2005:62): *"It seems evident to anyone who has experienced its neuropharmacology that, if there is one magic potion that reveals virtuality, that reveals that anything is merely a temporary and unique condensation or perception of eternal change, it has to be lsd."*

3.3.5. Culturele revolutie

In Amerika draaide de hippiejeugdcultuur volgens Barry Miles, die er zelf een centrale rol in speelde, vooral rond seks, drugs en rock-'n-roll (Miles, 2005:167). Maar zowel in de V.S., in Groot-Brittannië als op het Europese vasteland kende de levendige ondergrondse beweging tegen het einde van de jaren zestig ook duizenden 'onzichtbare' sympathisanten die niet alleen openstonden voor de muziek, maar vooral voor de kritische levenshouding. Deze populariteit kan verklaard worden door het feit dat westerse jongeren steeds meer een 'transnationale' groep vormden, met gedeelde 'jeugdelijke' normen en waarden. De nieuwe genotsmoraal werd maatschappelijk steeds meer aanvaard, klassenverschillen tussen jongeren waren door de toenemende koopkracht kleiner geworden en praktisch alle jongeren consumeerden popmuziek. Jongeren waren ook beter geschoold waardoor ze als generatie iets te vertellen hadden en meer serieus genomen werden (Righart, e.a., 2004:51-54). Dit bracht een culturele revolutie op gang waarbij 'het persoonlijke politiek werd'.

De jaren zestig werden gekenmerkt door een zoeken naar gemeenschappelijkheid of solidariteit maar ook door een destructieve neiging die tot verzet tegen elke vorm van gestructureerdheid leidde. Die beklemmende gestructureerdheid was voelbaar in verschillende sociale instituten; in economische systemen zoals het kapitalisme, in school- en opvoedingsregimes en in het monogame huwelijk, maar ook in esthetische conventies, in omgangsvormen en in sociale hiërarchieën. Parsons beschrijft de jaren zestig als een 'expressieve revolutie', waarmee hij verwijst naar het belang van spontaniteit, creativiteit, individuele zelfexpressie en de bevrijding van taboes, knellende vormen en dwingende voorschriften (Righart, e.a., 2004:17). Hippies zochten naar nieuwe onderwijs- en samenlevingsvormen (zoals communes) en er werd gewerkt aan medische en sociale vangnetten zoals 'free clinics' en plaatsen waar men arme (zwarte) mensen hielp om uitkeringen aan te vragen bij de overheid (Miles, 2005:204 & 260).

Onder invloed van undergroundliteratuur, zoals het werk van architect en futurist Richard Buckminster Fuller, groeide bij de jongere generatie het besef dat technologie 'onmenselijke werksituaties' en 'milieuvervuiling' met zich mee bracht, waardoor een politiek geladen ecologische stroming ontstond. Ook de emancipatorische strijd van de vrouwen- en homobeweging maakte in deze woelige periode opgang. Door de antimoderne en antirationele opvattingen, zoals de kritiek op de 'vervuilende' en 'vervreemdende' technocratie en de herwaardering van spiritualiteit, kunnen we de jaren zestig ook als een 'romantische revolutie' zien (Righart, e.a., 2004: 17-23).

Meest kenmerkend voor de 'brede' hippiebeweging was echter het pacifisme, of de vredelievendheid, dat eveneens door romantische symbolen werd uitgedrukt. In de Verenigde Staten mobiliseerden hippies duizenden sympathisanten die bloemen droegen als vredestekens en tekens van verzet tegen de oorlog in Vietnam. In Europa verzetten jongeren zich tegen de herbewapening door het leed van WO II in herinnering te brengen. Ook al zijn de hippies als zichtbare tegencultuur een Angelsaksisch fenomeen, we kunnen volgens Barry Miles stellen dat Europa meer dan Amerika een echte 'culturele revolutie' heeft doorgemaakt, met als hoogtepunt de opstand van studenten in mei 1968 in Parijs, waarvan we echter niet mogen vergeten dat de arbeidersbeweging hierin erg belangrijk is geweest (Miles, 2005:76, 260 & 286).

3.2. Grote wandeling

3.2.1. Inrichting en infrastructuur

Locatie

De goascene is traditioneel een 'outdoor' scene. Dansen en andere sociale praktijken zoals yoga of meditatie en andere vrijetijdsactiviteiten spelen zich af op het strand. Binnen de goascene bestaat een soort van zonnecultus die samenhangt met de tripervaring. Vanuit de adoratie voor de zon worden in verschillende zuiderse landen op stranden *Full Moon Goaparty's* georganiseerd, die doorgaan tot zonsopgang. Er worden ook vaak goafeesten georganiseerd op locaties waar een zonsverduistering te zien is (Saldanha, 2007:113-115). Aan een natuurlijke diepbruin gekleurde huid wordt belang gehecht. Bezoekers trachten zich geruime tijd te onttrekken aan het economisch actieve leven door op exotische locaties te vertoeven. Dit wijst op de affiniteit die de goascene heeft met een ascetische en nomadische levenshouding die ook kenmerkend was voor de hippies en hun voorgangers. We komen er verder nog op terug.

Buiten Goa worden er ook psy-trance feesten georganiseerd op ander plaatsen in India en ook in andere boeddhistische of hindoeïstische landen, die populair zijn bij backpackers. Dit zijn voornamelijk landen in Zuidoost-Azië zoals in Laos of op Thaise eilanden.[4] Ook Brazilië, Japan, Zuid-Afrika en Mexico zijn bij goafreaks erg geliefd. Een groot deel van de hedendaagse psy-trance wordt in Israël gemaakt. (bron: experiencefestival.com). Verder is er ook een levendige goascene in Amerika, Australië en Europa, waar de meeste backpackers vandaan komen. Als er geen strand is worden goafeesten georganiseerd op authentieke of unieke locaties, liefst in afgelegen natuurlijke omgevingen zoals bossen, bergen, woestijnen, graslanden, grotten... In koudere landen zoekt men ook leegstaande of afgelegen panden, doorgaans niet bedoeld voor dansfeesten, die dan ook vaak niet volledig voldoen aan veiligheids- en andere voorschriften, zoals geluidsnormen.

Ook al is het aantal grote festivals die enkele duizenden bezoekers aantrekken de laatste jaren toegenomen, door de populariteit van het genre koesteren echte goafreaks intieme feesten op obscure plaatsen, waar deejays voor een select publiek spelen (Saldanha, 2007:149). Dit soort kleine feesten wordt ook in België regelmatig georganiseerd, in (tuinen van) villa's, op boten of andere private plekken[5]. In België, zeker in Vlaanderen, is het bijna onmogelijk om een plek te vinden die voldoende afgelegen is om niemand te storen, laat staan om onopgemerkt een feest te organiseren. Daarom worden dit soort feesten altijd met toestemming van de eigenaar georganiseerd. Men huurt een terrein of gebouw waarvan de eigenaars blij is een centje bij te verdienen, bijvoorbeeld een koeienweide of de kantine van een voetbalploeg. Er worden ook af en toe goafeesten op het terrein en in de lokalen van een motorbende georganiseerd.[6] Omdat, in Vlaanderen, de voor goafeesten en -

[4] Deze eilanden staan bekend om hun Full Moon party's, die doorgaan tot zonsopgang. Full Moon party's zijn naar backpackers toe gecommercialiseerde feesten in en rond bars en clubs op het strand en er worden verschillende EDm-genres en alternatieve muziekgenres zoals reggae gespeeld.

[5] Tijdens een vrij groot en gecommercialiseerd feest in Antwerpen zat ik op een nacht met een groepje van drie meisjes op de grond te praten. Zij vertelden me dat enkele vrienden van hen een paar keer per jaar zo een privéfeest organiseren in de Ardennen, in een grote chalet. Het kost hen niet veel omdat de eigenaar, een oude hippie, de locatie gratis ter beschikking stelt. Een ander voorbeeld werd me gegeven door Franstalige goafreaks die ik op een illegaal festivalletje ontmoette. Men had in Luik een boot gehuurd voor plezierrondvaarten op de Maas.

[6] Dit verbaasde mij in het begin, omdat die bende een zware criminele reputatie heeft die niet meteen te rijmen leek met een 'love, peace and harmony' filosofie, maar ondertussen leerde ik dat hippies en motorbendes in de jaren zestig ook al samenwerkten vanuit een gedeelde afkeer tegen kleinburgerlijkheid.

festivals afgehuurde lokalen of terreinen doorgaans onvoldoende afgelegen zijn om feesten onopgemerkt en zonder geluidsoverlast te laten plaatsvinden, is het altijd bang afwachten hoe lang het gaat duren eer het feest door de lokale politie stilgelegd wordt. Naast ontdekte illegale feesten werden ook al verschillende legale feesten stilgelegd na groots opgezette controles op het naleven van veiligheids- en geluidsvoorschriften bij de organisatie of druggebruik bij het publiek. Ook de federale politie houdt de goascene in het oog. In 2005 werd een politierapport opgesteld over de illegale goafeesten en het druggebruik in de goascene, dat als een lopend vuurtje via goawebsites verspreid werd.

Om op de hoogte te zijn van illegale feestjes moet men voldoende betrokken zijn bij de scene. Ze worden immers alleen aangekondigd op andere feesten en op bepaalde websites. Op flyers of websites wordt de datum en opzet van het feest of festival bekendgemaakt: men weet dus wanneer het begint, wie er komt spelen, of er camping en randactiviteiten voorzien zijn, maar niet waar het feest plaatsvindt. Om te weten waar het feest plaatsvindt, moet men, afhankelijk van de gelegenheid, om een bepaald uur een bericht sturen naar een e-mailadres of gsm-nummer, die maar voor korte tijd in gebruik zijn. Meestal wordt enkel een meetingpoint doorgegeven (zie ook 3.3.2).

Het organiseren van een groot en meerdaags festival voor enkele duizenden bezoekers kan in België (of in andere Europese landen) niet zonder toestemming van een overheid. In Limburg wordt er tijdens de zomer al een vijftal jaar een driedaags festival georganiseerd. Om het festival te laten plaatsvinden moeten de organisatoren rekening houden met de wensen van het gemeentebestuur, ook al gaan die in tegen de goatraditie om non-stop te feesten en muziek te spelen. Organisatoren worden immers verplicht om na twaalf uur muziek enkele uren nachtrust in te lassen.[7]

Technische installatie

Goafeesten vinden meestal plaats op locaties die geen aangepaste infrastructuur hebben voor de organisatie van dansfeesten, waardoor men daar zelf moet in voorzien. Deejaybooths bestaan doorgaans uit een beperkt aantal instrumenten, zoals DAT-machines of cd-spelers, een klein mengpaneel en af en toe, bij deejays die hun sets (gedeeltelijk) live brengen, een synthesizer en soms ook een micro. Bij live performances, die eerder uitzonderlijk zijn, worden daar soms ook elektrische gitaren of andere instrumenten aan toegevoegd. Door een gebrek aan financiële middelen komt het regelmatig voor dat men niet veel boxen heeft. Mensen klagen hierover omdat men dan verplicht is dicht bij de deejay op de vaak overvolle dansvloer te gaan staan, terwijl er eigenlijk genoeg plaats is.

Meisje - indoor goafeestje (december 2007): *"Wij probeerden voor de deejay te gaan dansen omdat ge hier vanachter niet in de muziek kunt geraken, maar er is daar veel te veel volk en de grond ligt vol met jassen, dus echt dansen kan je er niet.*

[7] In de kantlijn wil ik hierbij nog vermelden dat dit festival eerst alleen door een vrouw georganiseerd werd, die sinds een tweetal jaar samenwerkt met een man. Samen met een groep sympathisanten hebben ze van het festival een groot succes gemaakt, zodat het nu een vijfduizendtal bezoekers trekt. Ik heb haar niet persoonlijk ontmoet maar via e-mail bevestigde ze me dat mannelijke organisatoren de scene domineren, maar ze vermelde er wel bij dat er achter de schermen, onder de vrijwilligers, veel vrouwelijke medewerkers zijn en dat kon ik door eigen waarnemingen bevestigen. In de kantlijn wil ik hierbij nog vermelden dat dit festival eerst alleen door een vrouw georganiseerd werd, die sinds een tweetal jaar samenwerkt met een man. Samen met een groep sympathisanten hebben ze van het festival een groot succes gemaakt, zodat het nu een vijfduizendtal bezoekers trekt. Ik heb haar niet persoonlijk ontmoet maar via e-mail bevestigde ze me dat mannelijke organisatoren de scene domineren, maar ze vermelde er wel bij dat er achter de schermen, onder de vrijwilligers, veel vrouwelijke medewerkers zijn en dat kon ik door eigen waarnemingen bevestigen.

En trouwens ik wil voortdurend wat anders gaan doen, dat heb ik altijd als ik op trip ben. Jammer dat ze het podium en de boxen daar gezet hebben anders konden we hier vanachter dansen, waar er meer plaats is."

Ook de verlichting is in kracht doorgaans niet zeer sterk; sfeerverlichting is belangrijker. Er wordt erg weinig gebruik gemaakt van zeer gesofisticeerde lichtapparatuur, zoals grote lasers. Alleen organisatoren van grote feesten hebben daar de middelen voor, maar dan nog zijn hun investeringsmogelijkheden veel beperkter dan op andere commerciële EDm-feesten. Toch zijn de lichtshows van goafeesten erg mooi en zinnenprikkelend. Ze creëren een sfeer om van in trance te raken of om in te mediteren. Om hun feesten te verlichten en te versieren werken organisatoren van goafeesten samen met psychedelische kunstenaars, maar daar komen we verder nog op terug.

Toiletten en vestiaires

Op buitenfeesten of kleine feesten is er geen vestiaire. Die vindt men alleen op grotere feesten, maar weinig bezoekers maken daar gebruik van. Vrienden leggen hun spullen doorgaans op een hoop op de grond. Het wegnemen van andermans spullen wordt als asociaal en onaanvaardbaar gedrag beschouwd. Het gebeurt soms wel dat een trui of jas verdwijnt maar, net als in de minimalscene, wordt ervan uitgegaan dat de kans klein is en omdat weinigen echt waardevolle spullen meebrengen maakt men zich daar niet te veel zorgen over.

Op kleine feestjes of openluchtfeesten en festivals moet doorgaans niet betaald worden om het toilet te gebruiken, maar er is dan ook niet altijd iemand verantwoordelijk om ze schoon te houden. Op grote indoorfeesten moet er meestal wel betaald worden om naar het toilet te gaan. Vele respondenten vonden dat schandalig, maar twintig cent per beurt of twee euro voor gans de nacht blijft veel goedkoper dan wat feestgangers in andere scenes moeten betalen. Goafeesten duren vaak twaalf uur of langer en tegen de ochtend is het toiletpersoneel doorgaans naar huis en hoeft men ook op indoorfeesten niet meer te betalen.

De infrastructuur op de campings van clandestiene of kleine festivals is doorgaans erg primitief. Meestal is er geen stromend water op de terreinen, waardoor men zich niet kan wassen en het moet stellen met een beperkt aantal chemische toiletten en een beetje water uit een aangevoerde silo. Op grotere zomerfestivals in binnen- en buitenland heeft men dikwijls wel de mogelijkheid om zich op de terreinen (aan een kraantje) te verfrissen. Wanneer het heel warm is, zijn er op buitenfeesten ter afkoeling soms tuindouches of -slangen of wordt er waternevel gesproeid in de omgeving van de dansvloer.

Decoratie

Goafeesten staan volledig in het teken van de psychedelische ervaring: men wil de muziek, horen, zien, voelen en zelfs ruiken (op goafeesten hangt vaak de geur van wierrook of patchoeli). Decoratie en lichtshows spelen dus een belangrijke rol. Er bestaan professionele kunstenaarstudio's die tegen betaling goafeesten en -festivals decoreren. Vaak zijn deze kunstenaars afkomstig uit het buitenland. Maar ook amateurkunstenaars tonen op goafeesten hun psychedelische creativiteit. Op elk feestje, hoe klein ook, hangen er doeken omhoog met in felle (meestal fluo) kleuren geschilderde, symmetrische botanische vormen en spirituele taferelen. Veel terugkomende thema's zijn psychedelische paddenstoelen, trollen en elfen, surrealistische werelden, Indische goden en het Indische mantrateken Ohm. Een respondent vatte het als volgt samen: 'Je voelt je als Alice in Wonderland'.

Meer professionele kunstenaars maken ook driedimensionale figuren van witte of fluorescerende gespannen doeken of touwen. Soms maakt men ook installaties of beelden in papier-maché, zoals imaginaire vliegmachines en felgekleurde paddenstoelen. Om een sfeer van trance te creëren maakt men ook gebruik van videomuren en van projectors met olieschijven die voortdurend van vorm veranderende, psychedelische vormen en veelkleurige kleurvlakken op doeken of muren weergeven. Psychedelische decoraties zijn ook erg belangrijk in de chill-outruimtes, waar mensen kunnen neerliggen en waar meestal zachtere ambient psy-trance gespeeld wordt. De verlichting en decoratie zijn hier doorgaans nog dromeriger dan in de andere plaatsen, zodat men er de trance of trip anders kan beleven. Op festivals zijn de chill-outruimtes vaak tenten of afgelegen plekken op een terrein of in een bos. Op kleine outdoor- en op indoorfeesten is het niet altijd mogelijk een ruimte met aparte muziek te voorzien. Maar een plek waar mensen op de grond kunnen zitten en liggen is er altijd. Vaak liggen er matten of matrassen op de grond en soms worden er tussen bomen hangmatten gespannen.[8]

3.2.2. Muzikaal aanbod

Authenticiteit

Op goafeesten zijn er doorgaans meerdere podia waar verschillende subgenres aan bod komen. Authenticiteit staat centraal. Al heeft goamuziek door de populariteit van de laatste jaren ook al een voet in de high-underground staan, de muziek behoort voornamelijk tot de underground. Leden met een grote betrokkenheid tot de scene verkiezen vooral muziek die nog niet zo sterk gecommercialiseerd is. Authenticiteit van de muziek en credibiliteit van de artiesten is dus belangrijk, en het genre laat zich niet gemakkelijk definiëren of in een hokje stoppen. Ik beperk me tot de beschrijving van enkele algemene kenmerken die historisch gegroeid zijn.

Op het einde van de jaren zeventig en in de jaren tachtig waren de grote horden hippietoeristen in Goa verdwenen en bleef, voornamelijk in het plaatsje Anjuna, slechts een kleine kern 'freaks' over die de traditie van een psychedelische subcultuur verderzette. Psychedelische muziek verkregen ze door muziekgenres die in een bepaald jaar in het Westen populair waren, zoals psychedelische rock, fusion, reggae, punk en new wave, op cassettebanden op te nemen, te verknippen, van vocalen te ontdoen en repetitief af te spelen. Vanaf midden jaren tachtig, wanneer backpackers de weg naar Goa herontdekten, onderging de muziek een belangrijke gedaanteverwisseling onder invloed van de expansie van de Duitse 'trancescene' en de toen dominante Britse 'hardcorescene' (Peril & Chan, 1998:94). Sinds begin jaren negentig spreekt men van 'goa-trance'.

In tegenstelling tot wat de lokaal gebonden naam laat vermoeden is goa-trance een transnationaal muziekgenre. 'Goa-trance' werd niet alleen gespeeld in de heroplevende mystieke of spirituele partyscene in Anjuna maar kwam, samen met andere trancemuziek en techno, ook in de rest van de wereld aan bod op underground (illegale) raves. Ik argumenteerde in vorige delen van dit proefschrift al dat de underground ravescene van het begin van de jaren negentig als gevolg van haar eigen succes verdween. De muziek werd gecommercialiseerd en de overheid trad strenger op omwille van toenemende overlast, door geweld en druggebruik. Ook goa-trance muziek kende midden jaren negentig kort een groot commercieel succes, omdat populaire deejays zoals

[8] Op een groot feest dat door respondenten 'commercieel' werd genoemd, kon men tegen betaling in een zetel gaan liggen, waarbij men een bril en koptelefoon moest opzetten, om van rustgevend psychedelisch klank en lichtspel te genieten. Wie het had geprobeerd vond dit een fantastische ervaring, zeker in combinatie met lsd. Maar er werd algemeen weinig gebruik van gemaakt, omdat er moest voor betaald worden.

Paul Oakenfold[9], van wie de muziek gebruikt werd in populaire Hollywoodfilms zoals *The Matrix*, er zich lieten door beïnvloeden (bron: www.experiencefestival.com).

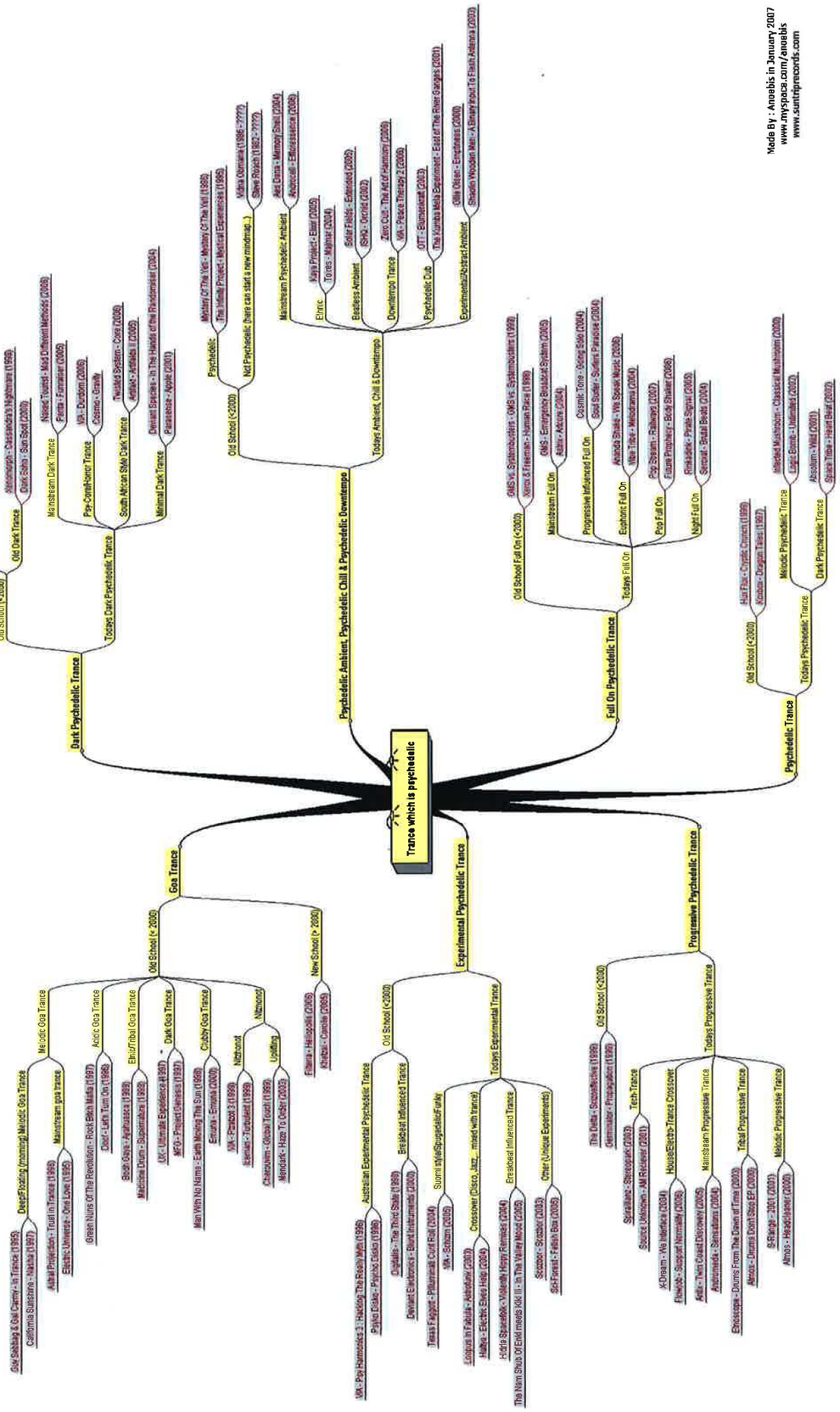
In plaats van goa-trance wordt sinds het eind van de jaren negentig vaak gesproken over 'pychedelic trance of psy-trance' (Cole & Hannan, 1997:1). Door de mondialisering en het commercieel succes heeft deze muziek heel wat invloeden ondergaan van andere alternatieve EDm-genres (zoals breakbeat en minimal), en zijn er zeer uiteenlopende (sub)genres en mengvormen ontstaan. Ook al blijft het altijd een arbitraire opdeling, we kunnen een zevental trancegenres die psychedelisch zijn onderscheiden: psychedelic trance, dark psychedelic trance, psychedelic trance chill, downtempo of ambient, full on psychedelic trance, progressive psychedelic trance, experimental psychedelic trance en goa-trance (zie figuur op volgende pagina, bron: Anoebis, 1997: www.suntriprecords.com). Als overkoepelende benaming zal in dit proefschrift verder gesproken worden over psy-trance.

Psy-trance wordt doorgaans digitaal, op cd en de laatste jaren als mp3, uitgebracht en niet op vinyl, zoals andere 'underground EDm-tracks'. Het is natuurlijk wel zo dat 12"vinyl underground technotracks altijd wel ergens aan de basis liggen van de gedigitaliseerde muziek waar goadeejays mee aan de slag gaan (Peril en Chan, 1998:93-94). Ontwikkelingen op computergebied hebben er, nét als bij andere elektronische muziekstromingen, toe geleid dat het produceren van psy-trance binnen het bereik ligt van een ieder die hierin geïnteresseerd is. Er zijn talrijke 'underground' deejays en kleine onafhankelijke platenlabels die onder eigen beheer cd's uitbrengen of via het internet (myspace) hun psy-trance tracks, vaak gratis, de wereld insturen.

Zo richtte een Belgische goadeejay die ook feesten organiseerde, samen met een Fransman die één van de stichters was van de psy-trance website 'Psynews.org', in 2004 het onafhankelijke label Suntriprecords op, dat ondertussen een vennootschap geworden is met hoofdzetel in Gent. Door de populariteit van het label worden verschillende van deze deejays uitgenodigd voor de 'meer gecommercialiseerde' goafeesten en -festivals in België. 'Experimental' genres lijken beperkt te blijven tot de diepere ondergrond, waar ook andere genres aan bod komen maar dan gespeeld door minder bekende deejays. Bijna iedereen in de scene kent wel een of meerdere deejays persoonlijk, wat motiveert om uit te gaan. Hierdoor hebben ze ook gemakkelijk toegang tot opnames van underground deejaysets, die ook verspreid worden via internet waarbij vrienden een rol spelen in het doorsturen van links. Vrouwelijke deejays zijn, net zoals in andere EDm-scenes, sterk in de minderheid.[10] Maar net als in de minimalscene krijgen ze wel kans op kleine feestjes en zijn er enkele doorgedrongen tot de top.

[9] Belangrijke namen: *Astral Projection, Man With No Name, Shpongle*, and *Infected Mushroom, Juno Reactor.*

[10] Lien heeft bijvoorbeeld twee goede vrienden, die voornamelijk Progressive Psy-trance draaien. Samen met andere mensen uit haar vriendengroep gaat Lien regelmatig naar de feestjes waar zij moeten spelen. Op een feestje in Antwerpen ontmoette ik ook een vrouwelijke kennis van Lies, die deejayde maar alleen op privéfeestjes draaide.

Naast een grote groep undergrounddeejays en een groep die door een relatief succes aan de rand van underground en high-underground kunnen gesitueerd worden, zijn er ook enkele psy-trance artiesten in zee gegaan met grote spelers in de EDm-industrie, zoals het duo 'Infected Mushroom' of dj 'Dali' die beide afkomstig zijn uit Israël. Dit soort bekende psy-trance deejays zijn ook erg duur en vindt men alleen op de agenda van meer gecommercialiseerde goafeesten en vaak ook op bijeenkomsten waar niet alleen psy-trance deejays maar ook andere populaire EDm-deejays geprogrammeerd staan. Dali is een vrouwelijke deejay, wat op zich een uitzondering is in de scene die erg mannelijk georiënteerd is en enkel ruimte laat voor 'sterke vrouwen'.

Deejay Dali (In: www.tracitdown.net[11]): *"I don't feel competition with any male dj's. For me it's all about doing my best and aiming to the highest level regardless of who's around me. I definitely feel the industry is male dominated, but there's always a place for powerful women in the scene [...] For me there is no difference if it's a guy or a girl. There are a lot of male dj's that can't mix as well, so I find this whole labelling thing stupid."*

Op internetfora en in gesprekken met respondenten bekritiseren mensen die sterk tot de goascene betrokken zijn, artiesten die zich aan de muziekindustrie 'overgeven': deze artiesten verliezen bij de underground dus hun credibiliteit. Hun muziek wordt op muziekzenders gepromoot door middel van videoclips en verliest volgens critici aan psychedelisch gehalte: die muziek vertoont gaandeweg meer gelijkenis met mainstream trance-genres.

Trancebevorderende muziek

Op het internet zijn talrijke beschrijvingen of definities van psy-trance te vinden, die meestal een combinatie van subjectieve of gevoelsmatige beschrijvingen en technische kenmerken zijn. Zoals bij de meeste pogingen om een muziekgenre te omschrijven bestaan er tussen die verschillende definities vaak tegenstellingen en discrepanties. We beperken ons hier tot een beschrijving van enkele algemene eigenschappen op basis van de analyse van Cole en Hannan (1997:93).[12]

Algemeen stellen Cole en Hannen vast dat psy-trance tracks een soort mentale reis voorstellen. Een gemiddelde track is opgebouwd uit acht blokken en begint meestal met subtiele geluidsgolven, die daarna intenser worden en veranderen in timbre, wat ervoor zorgt dat de luisteraar betrokken wordt of in een 'flow' belandt die de (lsd) trance-ervaring stimuleert. Het ritme van een track wordt bijna altijd gekenmerkt door het herhalen van een echo van de zestiende noot (*16Th note single pitch repetition*), waarvan men soms de resonantie of trillingen laat variëren om een melodie te maken.

Net als bij andere technogenres is de 'kick drum' het meest prominente ingrediënt van goa-trancemuziek. Dit geluid wordt meestal gemaakt met een Roland TR909 drummachine of samples daarvan en domineert gehoorsmatig omdat men het los van de track laat weerklinken. Dit herinnert ons aan het psychedelische effect

---

[11] An interview with psy-trance's leading lady, *Dali @ Party Proactive, Turnmills, London, March 24th 2007* [www] www.trackitdown.net/genre/psy_trance/featured_artist/100071.html

[12] Omdat het in het kader van dit proefschrift onmogelijk is hier zelf een analyse van te maken hou ik me voor de beschrijving aan enkele algemene eigenschappen die Fred Cole en Michael Hannan (1997:93) hebben afgeleid uit een analyse van een aantal psy-trance (compilatie) cd's en 'field experiences' van op feesten in 'Northern New South Wales', Australië. Ik moet hier meteen aan toevoegen dat andere auteurs erop wezen dat de historische analyse die ze hierbij maken niet van de sterkste is, omdat de auteurs geen rekening houden met de bredere musicologische context (Peril en Chan, 1998:93-94). In aansluiting bij deze opmerking en de eerder vernoemde kritiek die Saldanha had op een sjamanistisch potentieel van psy-trance ga ik niet ingaan op de 'tribale' betekenis die Cole en Hannen, vanuit hun historische analyse, aan goaritmes en -klanken geven.

dat hippies verkregen door muziekinstrumenten in aparte speakers te laten weerklinken. Aan deze 'kick drum', waarop sterke 'distortions' of 'filters' worden toegepast, wordt soms ook slagwerk met lage toon toegevoegd of een synthesizer bass timbre. Om het ritme te benadrukken worden die meestal onderbroken door de klank van drumcimbalen of 'hi-hats'.

De 'flow' van een goa-trance track wordt periodiek onderbroken waardoor de beat, die daarna wordt toegevoegd, zeer intens beleefd wordt. In die 'breakdown' momenten wordt vaak gebruik gemaakt van mysterieuze geluiden of gesamplede stemmen uit (oud) beeld- of radiomateriaal of van traditionele (etnische) instrumenten, die de verbeelding van de luisteraar in trance moeten aanwakkeren. Soms houdt men geluiden of samples, als een soort ingehouden energie, even lang aan als de zestiende of tweeëndertigste noot.[13] Na het hoogtepunt wordt de track doorgaans gespiegeld of geplaybackt en valt de beat regelmatiger weg. Als luisteraar heeft men dan een onzeker gevoel over of de beat nog zal terugkomen of dat de track of set gedaan is.

Het wegvallen en terugkomen van de beat in psy-trance heeft te maken met de trance of extase die men het publiek wil aanreiken. Om in trance te raken moeten per seconde 8 tot 12 cycli (CPS) van de alfagolven het brein bereiken. Omdat het aantal CPS dat nodig is om iemand in trance te brengen verschilt van persoon tot persoon, wordt het aantal CPS bij trance inducerende muziek doorgaans langzaam opgevoerd. De variatie in snelheid bij goamuziek doorgaans beperkt gehouden tot 4 of 5 niveaus. Om van het ene tempo naar het andere te gaan wordt de beat meestal tijdelijk stilgelegd. Dat is door het gebruik van DAT-machines (Digital Audio Tapes) technisch gezien niet echt nodig, maar vroeger, toen men nog met cassettedecks werkte, kon dat niet anders. Dit stijlkenmerk moet dus in historisch perspectief bekeken worden. Een goadeejay of psy-deejay heeft een grote verantwoordelijkheid tegenover zijn publiek omdat het de bedoeling is dat zijn elektronische psychedelische muziek extase opwekt. Daarom worden deze deejays gezien als een soort van spiritueel medium of 'technosjamanen'. Verschillende antropologen en sociologen brengen de goascene daarom vaak in verband met sjamanisme, maar ik sluit me aan bij Saldanha's kritiek op dit soort vergelijkingen.

Arun Saldanha (2007:72-73) stelt zich terecht de vraag hoe, wanneer deejaying een bijna missionaire roeping is, het technosjamanisme kan weerstaan aan het christelijke patriarchisme en de sterrenhiërarchie in popmuziek. Hij wijst erop dat de zichzelf als technosjamaan aangeduide deejay bijna altijd een man is, iets wat uit eigen observaties en gesprekken met sleutelpersonen werd bevestigd. Persoonlijk heb ik maar één keer een vrouw aan het werk gezien, in de 'progressive room' van een vrij groot feest in Antwerpen. Daarnaast meent Saldanha dat de meeste deejays niet over vaardigheden beschikken die door antropologen als sjamanistisch aangeduid worden. Omdat goadeejays vaak zelf op ecstasy of trip zijn worden tracks traditioneel gewoon achter elkaar gespeeld. In tegenstelling tot house en techno komt er bij zo een 'live' set vaak weinig creatief mixen, panning (verschuivingen) of scratching aan te pas.

Daarom stelt de auteur dat iedereen met een goede cd-collectie of mp3-verzameling en de juiste contacten een technosjamaan kan worden. Dat goadeejays vaak onder invloed zijn kan niet tegengesproken worden en aan het feit dat ze vaak staan mee te dansen of rustig een sigaretje roken kan je ook wel merken dat men niet echt 'live' muziek staat te maken. Maar dit neemt niet weg dat er wel gemixt wordt, bijvoorbeeld door te spelen met de geluidssterkte of door tussen de beats ruimte te maken voor eigen vocalen of voor muzikanten, zoals gitaristen die soms samen met deejays op het podium staan. Daarbij komt nog dat deejays hun sets voorbereiden en daarbij wel authentieke en zeer persoonlijke muziek trachten te produceren, waarover ze op hun websites vaak een woordje uitleg geven.

[13] Tijdens het veldwerk leerde ik dat men dit in het goajargon ook wel 'flashy' en 'wacky' geluiden noemt.

3.2.3. Dienstverlening

Eten en drinken

Op legale feesten gebeurt het vaak dat de eigenaars van de locaties zelf zorgen voor personeel achter de bar en voor iemand die de toiletten uitbaat, zodat ze (een deel van) de winst daarop kunnen houden. Men werkt bijna op alle feestjes met bonnetjes die door de organisatoren van het feest verkocht worden aan een aparte balie. De prijzen voor drank op dit soort feesten zijn vergelijkbaar met de prijzen in een gemiddeld café of cafetaria en liggen dus heel wat lager dan in EDm-clubs of op commerciële EDm-feesten. In tegenstelling tot dit soort feesten worden er op particulier georganiseerde goafeesten meestal geen wijnen of likeuren verkocht. De keuze aan drank blijft doorgaans beperkt tot water, cola, pils en soms ook witbier. Net als in de minimalscene wordt er veel gewoon bier gedronken, maar algemeen worden er vooral softdrinks en veel water geconsumeerd.

Op grotere feestjes en festivals is er een traditie van sympathisanten die zelf kraampjes uitbaten waar ze tegen zeer lage prijs zelfgemaakte drankjes verkopen (zoals muntthee of groene thee, verse sapjes of alcoholische drankjes zoals Irish coffee, cocktails en af en toe ook absint, dat echter niet meer dezelfde samenstelling en beruchte werking heeft als vroeger). Daarnaast zijn er op feestjes die een dag of langer duren ook mensen die kraampjes openhouden waar, eveneens tegen lage prijs, zelfgemaakte soep en andere, meestal biologische of vegetarische, etenswaren verkocht worden. In of bij drank- en eetkraampjes is doorgaans veel zitruimte voorzien, met matten, matrassen en kussens waar men heel lang mag vertoeven, ook al consumeert men niets. Maar ook op legale, meer commerciële goafeesten is er geen druk om te consumeren. Er wordt, zelfs op feesten waar men de verkoop van drank niet in handen heeft, ook niets ondernomen tegen mensen die hun dorst met kraantjeswater lessen.

Op illegale feesten mag de bezoeker meestal eigen drank en eten meebrengen en ook op legale festivals vormt dat meestal geen probleem. Dat hangt ook samen met het feit dat er op feesten en festivals die vierentwintig uur of langer duren gekampeerd wordt, waardoor mensen eigen voedsel meebrengen. In tegenstelling tot andere muziekfestivals is de camping nooit afgesloten van het feestterrein, dus mensen lopen vrij heen en weer met hun drankjes. Op de campings worden ook vaak vuurtjes gestookt om eten op te warmen of te barbecueën. Op clandestiene feestjes verloopt dit weinig gestructureerd, al let de organisatie er wel op dat er geen brandgevaar is, maar op grotere feesten zoals het *Heronfestival* zijn er speciale kookzones voorzien. Eigen drank meebrengen is zo ingeburgerd dat op flyers, voor feestjes die plaatsvinden in goedkoop afgehuurde cafetaria's of andere locaties die hun inkomsten grotendeels uit de verkoop van de drank halen, soms expliciet gevraagd wordt om geen eigen drank mee te brengen.

Vlooienmarkt

Men kan op goafeesten niet alleen eten en drinken kopen, er is ook altijd een soort van vlooienmarkt. Op festivals zijn er vele kraampjes en worden zeer gevarieerde producten en diensten, zoals massages, aangeboden. Kraampjes met hippieparafernalia vindt men zo goed als op elk feestje. Men kan er fluo accessoires en psychedelische decoratie, etnische juwelen, zakken, sjaals of hippiekleding kopen en ook waterpijpen en ander materiaal om cannabis te roken. Op grotere feesten en festivals vindt men ook stalletjes waar muziek of boeken verkocht worden.

Vervoer

Voor België bestaat er een soort van zoekmachine (*Goadiscovery*) om uit te zoeken hoe men met het openbaar vervoer of met de auto op psy-trance feestjes kan geraken. Men moet wel zelf de locatie van het feest kennen. De naam en de datum van een feestje worden nooit weergegeven, omdat anders ook de politie of outsiders de locatie zouden kunnen vinden. Als er geen mogelijkheid is om gebruik te maken van openbaar vervoer wordt er meestal, zeker bij festivals, voor vervoer naar het feestterrein gezorgd vanaf een treinstation of een luchthaven. Bij illegale feesten rekent men ook op de goodwill van bezoekers. Men laat iedereen naar een bepaald punt komen zodat mensen met anderen kunnen meerijden, in karavaan achter iemand van de organisatie aan.[14] Op grotere festivals (in het buitenland) worden er soms busmaatschappijen ingezet en moet er dus wel betaald worden.

3.2.4. Merchandising & animatie

Merchandising

Merchandising in de zin van 'vermerking' bestaat alleen op echt grote festivals (zoals *Boom*). Zij verkopen bijvoorbeeld T-shirts met spirituele en ecologische boodschappen die het imago van het festival uitdragen. Op meer gecommercialiseerde feesten, die in het kader van een nieuw uitgebrachte psy-trance cd worden georganiseerd, gebeurt het ook dat er op de flyer wordt aangekondigd dat er aan de eerste bezoekers cd's zullen worden weggegeven.

Als we het begrip 'merchandising' wat ruimer opvatten zijn er wel enkele praktijken die uitdrukking geven aan het 'alternatieve' imago van de goascene. Wat bijvoorbeeld veel voorkomt is dat deejays reclame maken voor zichzelf door gespeelde sets achteraf gratis ter beschikking te stellen op websites zoals www.psychedelic.be. Elliott (2004:284-286) heeft de promotionele rol van persoonlijke goa-websites, die bijna altijd deel uitmaken van grotere websites, bestudeerd. Hij wijst erop dat het onderhouden van overkoepelende sites financieel en subcultureel kapitaal oplevert voor de eigenaars of makers van een website. Deejays, organisatoren van feesten en eigenaars van muziekwinkels verruimen door het onderhouden van een website hun persoonlijke invloedssfeer door online handel en zelf promotie, ook wanneer het om non-profit websites gaat. Bij non-profit

[14] Bij het festivalletje dat ik bezocht verliep dat allemaal erg chaotisch en kwam er nadat ik bij het opgegeven punt aankwam, helemaal niemand van de organisatie meer opdagen. Uiteindelijk reed ik met mijn wagen, waar ondertussen ook een meisje en een jongen inzaten die met de trein gekomen waren, achter enkele andere wagens aan waarvan een bestuurder dacht de weg te weten. Maar we reden volledig verloren op kleine veldwegen. Het duurde uiteindelijk meer dan twee uur eer we de verborgen locatie, na veel heen en weer gebel, gevonden hadden, terwijl ik bij het naar huis gaan merkte dat het maar tien minuten rijden was van het station.

websites wenden de makers esthetische bronnen en informatiebronnen aan om een 'cirkel van sociabiliteit' rond goa-trance te trekken. Elliott besluit zijn artikel door te stellen dat onderzoekers vaak wel erkennen dat de sociale wereld waarin mensen geboren worden bestaat uit geobjectiveerde netwerken van gewoonte, affectie en lokaliteit maar vaak vergeten dat de sociale actoren of 'agents' onophoudelijk moeten investeren in die netwerken om de betekenissen levendig te houden. Ook flyers voor goafeesten, die meestal een staaltje van psychedelische kunst zijn, kunnen als een vorm van merchandising gezien worden. Vele goafans collecteren immers flyers en posters. Uit persoonlijke gesprekken en op fora op internet werd mij duidelijk dat een feest zonder mooie flyer niet aanslaat. Aankondigingen voor festivalletjes en grotere feesten vindt men op fora van gespecialiseerde websites zoals www.psychedelic.be.

Animatie

Op festivals die meerdere dagen duren zijn er talrijke randactiviteiten. Zo vindt men op de vlooienmarkten ook tentjes waar men aan bodypainting of andere lichaamskunst doet. Vele activiteiten zijn ook gratis zoals yoga of therapeutische workshops, massages, film, theater en voordrachten. Er lopen op goafeesten ook altijd mensen rond die circusacts doen, zoals jongleren of vuur spuwen. Soms worden ze ingehuurd door de organisatie, zo werd er op het Belgische *Heronfestival* een echte optocht georganiseerd. Maar vaak zijn het gewone feestvierders die, wanneer ze er zin in hebben, een diabolo, kegels of materiaal om vuur te spuwen uit hun zak halen en een kleine demonstratie geven. Deze activiteiten sluiten aan bij de 'freak' status van goaliefhebbers of oude hippies, omdat men hierdoor transformeert tot een 'alternatief' wit lichaam.

3.3. Impressie van het publiek

3.3.1. Sociale status

Leeftijd

Jonge adolescenten ziet men bijna nooit op goafeesten, al zijn verschillende respondenten er wel van overtuigd dat de leeftijd van het publiek lager ligt dan vroeger, als gevolg van de commercialisering. Volgens mijn respondenten worden tieners meer aangetrokken tot melodische psy-trance genres, die gecommercialiseerde feesten domineren, terwijl de oudere generatie meer van progressieve muziek houdt, die meer gespeeld wordt op undergroundfeestjes. Vroeger was de scene minder toegankelijk: de muziek was niet gecommercialiseerd en er was geen internet, waardoor men al erg goed ingeburgerd moest zijn om op de hoogte te blijven. Communicatie met oudere mensen en intense contacten met de scene waren toen belangrijker. Nu er meer legale feesten zijn en er via internet kan worden gecommuniceerd, heeft men veel sneller toegang tot subcultureel kapitaal. Daarnaast trekken goafeesten ook meer mensen aan die zich minder sterk met de scene identificeren en die daarbuiten ook vrienden hebben waarmee ze af en toe op stap gaan.

Meisje - indoor goafeestje (6/12/2007): *"Alle weken een Goa, dat zit er niet meer in ... dat is te vermoeiend, ge moet kunnen recupereren hé en hij wordt al wat ouder (☺ wrijft over het warrige hoofd van haar vriend die op de grond aan haar voeten zat) ... nee, dat is het niet ... maar hij moet in het weekend vaak zijn ouders gaan helpen en we gaan ook veel naar optredens of gewoon op café ... we hebben wij meer interesses dan dat hé ☺... trouwens ik moet ook veel doen voor 't school in 't weekend ... in de zomervakantie hebben we wel verschillende feestjes en festivals gedaan, das tof, gewoon met een bende*

de tent opslaan, dan is er geen druk en kunt ge u volledig laten gaan ... maar tijdens het jaar, ge moet uw prioriteiten kennen hé ☺."

Geslacht

Net als in de andere scenes die we bestudeerden, zijn mannen in de meerderheid. Het is echter niet zoals in de jumpscene, waar viriliteit bij mannen erg belangrijk is en zich vertaalt in traditionele sekseverhoudingen die de handelingsvrijheid van vrouwen grotendeels definiëren. De goascene is eerder te vergelijken met de minimalscene, wat niet verwonderlijk is omdat ze eveneens een alternatief georiënteerd publiek aantrekt. Er wordt aan vrouwen niet 'van nature' een inferieure en afhankelijke positie toegekend, maar toch staan ze minder op de voorgrond en zijn ze minder in aantal.

Exacte cijfers heb ik niet, maar het viel mij wel op dat er onder de jonge mensen meer meisjes zijn dan onder de oudere bezoekers. Mijn respondenten zijn het er over eens dat geslachtsverhoudingen in de goascene met algemene culturele normen en waarden samenhangen, omdat mannen in de westerse maatschappij meer uitgaan of op café gaan dan vrouwen. Ze wijzen erop dat vrouwen doorgaans meer sociale verplichtingen hebben, die de mogelijkheid om uit te gaan en om alcohol of drugs te gebruiken beperken. Hierbij moet wel worden vastgesteld dat er op grotere, meer commerciële goafeesten meer vrouwen zijn dan op kleine illegale feesten. Dit werd ook veel eerder al vastgesteld door jeugdsociologen, die erop wezen dat de popcultuur veel meer (jonge) vrouwen aantrekt dan alternatieve milieus of undergroundmilieus (Thornton, 1995:95). Volgens sommige respondenten heeft dit met de dansbaarheid van de muziek te maken en ook met de mate van druggebruik. De goascene is erg gekend om haar psychedelisch druggebruik, wat vrouwen minder zou aantrekken (maar daar komen we verder nog op terug).

Meisje - indoor goa (8/12/07): *"Op grotere feesten zijn er altijd meer meisjes, dat is denk ik ook omdat er zachtere en meer melodieuze psy-trance gedraaid wordt. Ik denk dat vrouwen dat toch liever hebben, allé ik toch (lacht) ... en de sfeer is ook relaxter op grote feesten. Je ziet er niet zo veel lam of compleet uitgeteld, er wordt meer gedanst en daar gaat het toch om bij goa, allé voor mij toch. Ik pak niet zo veel op een avond, een paar pillen en wat weed. Jongens gaan volgens mij veel meer trippen, maar dat zie ik niet zo zitten op een feestje, dat is meer iets voor thuis of als je met vrienden gaat kamperen of op weekend bent. Ik heb het vorig jaar wel eens geprobeerd op full-moon, allé ... geen lsd maar wel paddo's, dat duurt minder lang."*

School en werk

De goascene trekt in belangrijke mate hogeschool- en universiteitsstudenten aan, die veel feesten maar weinig geld hebben. Daarnaast is er een groot deel dat moet werken voor de kost en doorgaans ook hoger geschoold is. Daarbij zijn er ook heel wat mensen van boven de dertig jaar, die naast werkverantwoordelijkheid ook al kinderen hebben. Net als in de andere scenes kan niet over een sociale status in economische zin worden gesproken, want daarvoor zijn er veel te veel individuele verschillen. De sociale status hangt samen met de alternatieve culturele oriëntatie van het goapubliek en ligt in het verlengde van de culturele revolutie uit de jaren zestig.

Zelfexpressie, gemeenschappelijkheid en een kritische houding tegenover de invloed van de technocratie op de samenleving en het milieu, zijn belangrijke thema's waar goafreaks zich mee identificeren. Dit vertaalt zich in een antikapitalistische houding en vaak ook in een negatieve houding tegenover sociale instituten zoals politie

en justitie, die een vrije levensstijl beknotten. Men probeert de autoriteit van deze instituties te ontlopen door zich uit het conventionele uitgaansleven terug te trekken en op weinig zichtbare locaties te feesten. Men staat doorgaans ook erg argwanend tegenover de media en ook tegenover wetenschappers die de cultuur vaak omwille van het druggebruik stigmatiseren of als een curiosum beschouwen.[15]

Lieve - groepsgesprek (19/07/08): *"Ik ben vroeger een paar keer opgebeld geweest door medewerkers van Jambers, van wij doen een uitzending over subculturen ... Via via wisten ze mij dan gelijk altijd wel te vinden, en een paar keer hebben ze gevraagd of ik geen mensen kon aanreiken of dj's die wilden meewerken aan een reportage. Die van Jambers die drongen echt wel aan, en ik zei hen ook dat ze in dit milieu moeilijk iemand gingen vinden omdat mensen daar niet voor openstaan, en dat wij ook geen boodschap hebben te brengen, naar de media zeker niet! Maar een paar jaar nadien zijn er uiteindelijk wel reportages geweest, 't is dan ook allemaal veel commerciëler geworden nu."*

Door de connectie met het oude hippiebestaan heerst er op goafeesten en -festivals altijd een vredige sfeer. Mensen zijn vriendelijk en lijken om elkaar te geven, zonder daar een bepaalde reden voor te hebben. Het gebruik van verschillende soorten drugs, zoals ecstasy, speed en lsd hebben daar iets mee te maken. Toch zorgt het gebruik van illegale drugs niet in elke scene voor een sfeer van geborgenheid. Op gecommercialiseerde feesten, die minder freaks en meer losse sympathisanten van psy-trance muziek aantrekken, is de sfeer minder gemoedelijk (we komen er verder nog op terug).

Toch wil ik kort even ingaan op een specifieke groep bezoekers die zich uiterlijk zeer sterk met de **gothic subcultuur** identificeren, maar door de beats en de normalisering van illegaal druggebruik tot de goascene aangetrokken worden. Net als techno is gothicmuziek geïnspireerd op alternatieve punk, (kraut)rock en andere (Duitse) elektronische avant-gardemuziek uit de jaren zeventig en tachtig. Ook al wordt in hun muziek gebruik gemaakt van elektronische geluiden, zijn zij muzikaal erg trouw gebleven aan rauwe en donkere rockmuziek. In tegenstelling tot vele andere subculturen raakten ze hierdoor niet betrokken bij de ravescene en de latere versplintering in undergroundtechnoscenes. Gothen, vaak ook 'goths' genoemd, hechten veel waarde aan het intuïtieve en gevoelsmatige en hun opvattingen hierover zijn verwant aan de new age filosofie, waarin de heelheid tussen mens, natuur en kosmos centraal staat. Leden van de scene hebben een voorliefde voor middeleeuwse gotiek, die geassocieerd wordt met horror, duisternis en het bovennatuurlijke.

Naast new age is de gothicscene ook verwant met straight-edgers, die idealiter geen alcohol of drugs gebruiken, niet roken en overwegend vegetariër of veganist zijn. Niet alle goths identificeren zich met deze voorschriften. Er wordt en werd in de scene veel alcohol gebruikt en ook cannabis is er goed ingeburgerd. Toch schijnen goths over het algemeen een afkeer te hebben voor 'synthetische drugs' omdat deze een valse vrolijkheid en hedonistisch genot bewerkstellingen, dat ver afstaat van de bijna spirituele contemplatie en het 'donkere' occultisme in de gothicscene.

Maar populariteit van EDm en dansdruggebruik zijn sinds de eeuwwisseling ook tot de gothicscene doorgedrongen. Zo ontstond een subscene van 'cyber goths' die uitgaan op elektronische dansmuziek, zoals industrial en Electronic Body Music (EBM). Respondenten vertelden me dat er binnen die groep een subgroep is die veel

[15] Omdat men het liefst van al gewoon met rust gelaten wordt is het als onderzoeker niet gemakkelijk om vertrouwen te winnen. In mijn geval werd dat nog bemoeilijkt, door de beperkte tijd die ik in deze scene kon investeren. Gelukkig vond ik enkele goede gate-keepers, zoals een dealer en enkele sleutelinformantes die veel interesse toonden in mijn onderzoek en er vertrouwen in hadden dat ik niet wou stigmatiseren.

met illegale drugs experimenteert, maar dat 'echte' goths daarop neerkijken. Daarom gaan deze jongeren ook uit naar andere underground EDm-feesten waar ze vrijuit van drugs kunnen genieten. Sommigen gaan naar clubs of feesten waar undergroundtechno of electro gespeeld wordt, die nauw verwant is met hun eigen muziek. Maar verschillende respondenten gaven aan dat men op dit soort feesten soms nagekeken wordt op het uiterlijk en dat men zich niet thuis voelt in een commerciële clubsetting. Goths, die hun eigen scene verlaten om elders te gaan feesten, hebben een voorkeur voor goafeesten. Dit hangt samen met een kruising van muzikale smaken en met een algemene gedeelde affiniteit voor een alternatieve levensstijl, die sociaal en cultureel kritisch is en waarbij veel belang wordt gehecht aan postmoderne spiritualiteitbeleving. New age en ook andere nieuwe spirituele levenshoudingen, die zich afkeerden tegen monotheïstisch religies en tegen het materialisme, rationalisme en individualisme zijn immers ontsproten aan idealen van de flowerpower en de originele hippies (Miles, 2005). In de paragraaf over uiterlijke stijl komen we terug op het feit dat goths zich in de goascene vrijuit uiterlijk kunnen manifesteren.

Voorselectie op basis van betrokkenheid

Om op de hoogte te zijn van kleine of illegale goafeesten, die soms gratis of in elk geval erg goedkoop zijn, moet men voldoende geïntegreerd zijn in de scene. Men kan uitgenodigd worden via persoonlijke contacten of door medeorganisatoren van het feest, die op andere feesten zeer selectief flyers uitdelen aan mensen die de juiste 'vibe' hebben. Mensen die zich duidelijk amuseren en genieten van de muziek en dans, krijgen gemakkelijker een flyer toegestopt. Het is een soort waardering of respect voor de wijze waarop ze hun lidmaatschap tot de scene uitdrukken.[16]

3.3.2. Woonplaats en bezoekersfrequentie

Woonplaats

Omdat het hier geen club betreft valt er weinig te zeggen over de woonplaats van het goapubliek. Ook al nam het aantal goafeesten de laatste jaren sterk toe, het blijft beperkt tot een paar per weekend. Mensen die willen uitgaan naar goafeesten zijn dus genoodzaakt zich te verplaatsen en dat doen ze doorgaans door te carpoolen. Wat me opviel, in vergelijking met de minimalscene, is dat mensen minder nood hadden aan samenhokken met vrienden na een feest, omdat de feesten zo lang duren dat het chillen gewoon ter plaatse gebeurt.

Bezoekersfrequentie

Naast een groep die zeer frequent en bijna uitsluitend in de goascene uitgaat, bestaat deze scene ook uit een grote groep sporadische bezoekers. Een deel van hen zijn al wat oudere freaks die andere sociale verplichtingen hebben, maar ook veel jongeren hebben met de muziek en levensstijl wel affiniteit maar zijn zelf geen

[16] Zo stond ik op een nacht te dansen met een respondente en kwam er een jongen naar mij toe die zei dat hij zag dat wij de muziek goed aanvoelden en goed aan het dansen waren. Door ons een flyer te overhandigen nodigde hij ons uit voor een feestje waar slechts honderd mensen zouden binnen kunnen. We moesten vooraf via e-mail laten weten of we al dan niet aanwezig zouden zijn. Een gate-keeper met wie ik vaak optrok vertelde me dat hij een uitnodiging kreeg voor een feestje in een grote villa met zwembad op het platteland. De reden waarom hij werd uitgenodigd was dat hij een hele nacht, met erg veel MDMA op, uitbundig had staan dansen. Tegen de ochtend kwam een goafreak zeggen: 'Nu hoor je echt bij de scene' en nodigde hem uit voor het feest. Mijn gate-keeper had ook gehoord van een feest in een andere grote villa met zwembad, die door een sympathisant ter beschikking werd gesteld. Enkele uren nadat iedereen naar huis was en alles was opgekuist is het volledig gebouw afgebrand door een kortsluiting.

freaks. Volgens verschillende respondenten die al lang in de scene vertoeven is hierdoor geen sprake meer van een subcultuur; de gemeenschappelijkheid en het 'ons kent ons' gevoel is door de populariteit van goa verdwenen.

> Esther - groepsgesprek (19/07/08): *"Vroeger moest je er echt wel van weten, nu is dat anders. Ik heb dat vooral gemerkt toen ik in '99 voor een lange reis vertrokken ben en toen ik in 2000 terugkwam, was het zo geëvolueerd. Ik kwam daar toe en kende daar niemand meer. Ik dacht dan van 'Wat sta ik hier in godsnaam nog te doen?', het is allemaal ander volk. Toen had ik echt zoiets van och zeg, allé je neemt dat dan natuurlijk wel weer snel op en je leert weer iedereen kennen, maar toch ... voorheen was het gewoon niet gekend en 't was een ander volk."*

Respondenten die nauw betrokken zijn tot de goascene vinden het belangrijk in de zomer enkele goafestivals mee te pikken, liefst ook in het buitenland. De meeste mensen die ik ontmoette blijven daarvoor binnen Europa. Goafestivals worden doorgaans niet georganiseerd in de (rijkere) landen waar andere grote commerciële goa- of andere EDm-evenementen worden georganiseerd. Mensen met een sterke centraliteit en frequentie van lidmaatschap staan vaak sceptisch tegenover deze festivals.[17]

Als alternatief trekken de groepen waarmee mijn sleutelrespondentes op stap gingen in de zomer bijv. met auto's, tentjes en oude Volkswagenbusjes, die dienst deden als slaapplaats, naar een undergroundfestival in Hongarije (OZORA) waar alleen psy-trance gespeeld werd. Dit festival was helemaal niet duur en de sfeer was er algemeen erg rustig en amicaal. Nadeel was wel dat iedereen zomaar het terrein op en af kon en er dus hier en daar wat ongewenste gasten rondliepen. Er was zo veel ruimte dat men ver van andere bezoekers en van het dansgebeuren kon kamperen, waardoor het mogelijk was kleine kinderen mee te nemen.

Goafreaks die naar Goa of Latijns-Amerika reizen, lijken dun gezaaid onder mijn respondenten. Dat kan verklaard worden door het feit dat de meesten geen geld of tijd hebben om ver te reizen, maar het heeft ook te maken met het feit dat lang niet alle psy-trance liefhebbers goafreaks zijn. Vele respondenten vertelden dat ze nooit naar Israël zouden gaan, ook al bestaat er ginder een erg levendige scene. Reden is niet alleen de Palestijnse kwestie maar ook het negatieve imago dat Israëlische jongeren hebben in India en ook algemeen binnen het backpackersmilieu.[18] Het Israëlische fenomeen is ook andere wetenschappers niet ontgaan. Maoz (2004) bijvoorbeeld, formuleert verklaringen voor dit imago op basis van onderzoek bij twee groepen Israëlische backpackers in India. Deze groepen noemen zichzelf de 'conquerors' en de 'settlers', begrippen die refereren aan het Israëlische militaire en politieke jargon.[19]

[17] In Portugal bijvoorbeeld wordt sinds 1997 in augustus in een bos aan een meer een week lang 'Boom festival' georganiseerd, dat al snel ook ruimte gaf aan andere EDm-genres (minimal) techno, drum-'n-bass en EBM (Electronic body music). Ondanks een artistieke en sociaal kritische instelling en allerlei randactiviteiten, zoals workshops en een ecologisch verantwoorde organisatie (zie boomfestival.org), heeft het festival ondertussen bij verschillende echte 'goafreaks' afgedaan. Het visionaire imago van het festival komt vals over omdat het erg duur geworden is (180 euro tegenover wat in 1997 25 euro moet geweest zijn). Verschillende mensen vinden het 'bobo' (beau monde bohemien) en veel te chic voor de echte underground. Het festival is volgens critici uit zijn voegen gebarsten en trekt duizenden bezoekers, ook heel wat 'drugtoeristen' die de geest van het vrij feesten niet kennen. Een respondent die er in 2008 wel naar toe ging vond het zelf een fantastische ervaring, maar bevestigde de kritiek wel met onthutsende verhalen over mensen die afgevoerd werden en zelfs enkele doden als gevolg van de hitte.

[18] Omdat ik zelf al redelijk wat gereisd heb, ben ik de negatieve houding tegenover Israëli's al meermaals tegengekomen en heb ik de redenen hiervoor ook ondervonden. Israëlische backpackers reizen doorgaans in groep, zijn luidruchtig, gedragen zich arrogant of superieur tegenover andere backpackers en stellen zich ongeduldig en patriarchaal op tegenover de lokale bevolking.

[19] De 'conquerors' zijn tijdelijke toeristen, zij zijn doorgaans erg jong en hebben er meestal al enkele jaren legerdienst opzitten, wat hun superioriteitsgevoel en hun groepsgerichte en avonturistische ingesteldheid kan verklaren. Door een gebrek aan vrijheid en eigen verantwoordelijkheid remt de legerdienst hun overgang naar volwassenheid ook af, wat hun hectische en ongeduldige houding kan verklaren. 'Settlers' zijn doorgaans ouder en ervaren een vervreemding van hun eigen samenleving waarin ze al enkele jaren actief geweest zijn, wat bij velen leidde tot een 'burn out' (Maoz, 2004: 117). Ze tonen veel meer respect voor en proberen te leren uit de Indische 'shanti' filosofie

Dat dit soort overwegingen meespelen in de keuzes die respondenten maken in het uitgangsleven toont aan dat, misschien zelf nog meer dan in de minimalscene, een kritische politieke en sociaal-culturele houding belangrijk is. Net als in de minimalscene maken dit soort opvattingen een belangrijk deel uit van communicaties tussen leden van de goascene. Pacifisme en respect voor andere culturen en de natuur staan hierin centraal. Veel respondenten zijn bijvoorbeeld (als vrijwilliger) betrokken bij sociale of culturele projecten en er zijn ook opvallend veel vegetariërs. Dit soort subcultureel kapitaal wordt ook door de organisatoren van feesten gevoed, door middel van randactiviteiten en dienstverlening (zie hoger).

Full-on partying

Zoals in elke subcultuur geeft het zeer laat op een feest aanwezig zijn culturele status, maar in andere subculturen zit men doorgaans binnen in een donkere locatie waar de nacht wordt verlengd. Vaak duren goafeesten vierentwintig uur of langer. Het feest begint voor echte freaks pas bij zonsopgang, omdat 'toeristen' tegen dan verdwenen zijn. Door het opkomen van de zon worden familiaire gezichten weer waarneembaar, maar die waarneming wordt beïnvloed door de lsd. Bij het opkomen van de zon wordt ook het soort psy-trance muziek aangepast. In samenwerking met de natuurlijke invloed van de zonsopgang, zoals de lichamelijke sensatie van de stijgende temperatuur na de ochtenddauw, creëert dit een soort luchtbel van dansplezier dat uren doorgaat (Saldanha, 2007:3, 77 & 126). Hetzelfde geldt voor feesten in België en ook op festivals. Rond zes of zeven uur gaat het 'gewone' volk doorgaans naar huis en blijven enkel de echte goafreaks over. Op indoorfeesten zet men 's ochtends de deuren open of laat men via de ramen het licht naar binnen vallen.

Abstract (in:*www.myspace.com/suntriprecords): "Suntrip Records is back with a 4th compilation. This time we present you a pure morning trance compilation called Sundrops. Inspired by many blissful mornings on festivals we decided to make a deep emotional morning compilation that makes people fly [...] This is a compilation specially made for people that are hooked to the magical feeling of a sunrise on a beach filled with palm trees and dancing freaks!".*

3.4. Deur- en drugbeleid

3.4.1. Deurbeleid

Toegangsprijzen

Hoger werd al geargumenteerd dat de goascene, in het verlengde van de hippies, erg negatief staat tegenover institutionele structuren en autoriteit. Dit weerspiegelt zich ook in het deurbeleid. Een deurbeleid met portiers die bezoekers selecteren en controleren, gaat in tegen deze houding en is dan ook niet de normale gang van zaken. De scene houdt er een eigen deurbeleid op na dat gebaseerd is op een systeem van voorselectie, waarvan betrokkenheid tot de scene het belangrijkste kenmerk is. In de vorige paragraaf werd al uitgelegd dat men-

(vrede en respect). Maoz (2004:120) onderscheidt de twee groepen op basis van een 'agressieve' en een 'romantische' ingesteldheid tegenover India. Dat romantisme hebben we al eerder besproken als typisch voor de witte etniciteit, het enige verschil is dat dit bij Israëli's ook melancholie inhoudt naar de Zionistische samenleving die Israël ooit was. De 'settlers' zijn een veel kleinere groep en houden afstand van de 'conquerors'. Maar het zijn wel de conquerors die de Israëli een slechte naam bezorgen bij backpackers. Met hun gedrag verstoren ze vaak de gemoedelijke en spirituele sfeer op goafeesten, waartoe ze aangetrokken worden door het druggebruik en de afwezigheid van autoriteit (Saldanha, 2007:41-43).

sen voldoende contacten moeten hebben in de scene of een uitnodiging (flyer) die op andere goafeesten wordt uitgedeeld. Illegale feesten worden soms ook aangekondigd via internet maar meestal wordt daarbij de locatie niet bekendgemaakt, dus moet men altijd nog mensen kennen die meer weten.

Op kleine feestjes moet er vaak geen toegang betaald worden. Men vraagt meestal wel een bijdrage naar eigen keuze. Soms wordt er zelfs vooraf op andere feesten geld ingezameld om een feestje of festivaletje te kunnen organiseren. Steeds meer wordt echter tussen de vijf en tien euro inkom gevraagd. Ik bezocht ook verschillende feesten waar de prijs rond de twintig euro lag en leerde dat bepaalde meerdaagse festivals in het buitenland soms meer dan 100 euro kosten. Een toegangsprijs van meer dan tien euro vraagt men meestal alleen op grote legale, en doorgaans meer gecommercialiseerde feesten of festivals. Mensen die zich zeer sterk betrokken voelen tot de underground vermijden dure feesten, maar soms wordt de prijs niet aangekondigd en dan is men erg misnoegd als die hoog blijkt te zijn. Men heeft er niets op tegen dat het publiek een deel van de organisatorische kosten moet betalen, maar doelbewust op de rug van het publiek winst willen maken, wordt gezien als een praktijk die tegen de antikapitalistische houding van de scene indruist.[20] [21]

Portiers

Doorgaans wordt aan de ingang van goafeesten zonder vrije ingang alleen gecontroleerd of de bezoekers betaald hebben, omdat men meestal eigen drank en eten mag meebrengen, evenals jongleermateriaal en spiritus om vuur te spuwen. Of men betaald heeft wordt (zoals op veel andere feesten) bevestigd door een stempel (vaak psychedelische paddenstoelen of sprookjesachtige bosfiguren) of een armbandje. De controle gebeurt normaal door medewerkers van de organisatie, maar de laatste tijd wordt steeds meer ingehuurd veiligheidspersoneel ingezet, dat naast de betalingsbewijzen soms ook de inhoud van rugzakken controleert op glas en andere zaken die een gevaar voor de veiligheid kunnen inhouden.

Meisje - indoor goa (8/12/07): *"Normaal doen ze dat niet zo rugzakken controleren, goa's zijn normaal veel relaxter. Maar hier is het fel gecommercialiseerd, het is eigenlijk op het randje... wij hebben echt getwijfeld of we wel zouden komen, want het was te verwachten dat het er zo zou aan toegaan. Maar de line-up is zo goed, dat ge het er wel wilt bijpakken."*

We vermeldden eerder al dat goafeesten af en toe georganiseerd worden in de lokalen van een motorbende. Op die feesten staan leden van de motorbende zelf in voor de orde en veiligheid en dat doen ze vrij streng. Ze houden goed in het oog wie binnen en buiten gaat en als bijvoorbeeld iemand verkeerd geparkeerd staat, leggen ze het feest gewoon stil tot de eigenaar zijn wagen heeft verplaatst. De meeste leden van die motorbende hebben het niet echt begrepen op *goafreaks* of *Acid-heads*, maar het feit dat ze zich door illegale feesten buiten de wet plaatsen schept toch een band (en een inkomen). Op andere EDm-feesten of bij clubs laat men

[20] Ik bezocht bijvoorbeeld een illegaal weekendfestivalletje met een zeer beperkte infrastructuur, waar men 20 euro toegang vroeg. Dat is maar vijf euro minder dan het Heronfestival, waar geen risico bestaat dat het feest wordt stilgelegd, waar de technische installatie en infrastructuur veel beter is, er veel randactiviteiten en een uitgebreide vlooienmarkt aanwezig zijn en professionele deejays komen spelen, die authentieke zelf gecomponeerde sets brengen. Op het illegale festivalletje waren vele respondenten misnoegd over het feit dat de vooraf onaangekondigde prijs zo hoog was en dat de ingang van de weide bewaakt werd door twee ingehuurde veiligheidsmensen. Verschillende respondenten verdachten de organisatoren ervan persoonlijk winst te willen maken, zeker toen het festival op zondagochtend al werd stilgelegd, hoewel het normaal tot 's avonds zou doorgaan. Men had de indruk dat de organisatie veel te snel toegegeven had aan de politie, omdat het geld toch al binnen was.

[21] Hierbij moet wel opgemerkt worden dat, zelfs op feesten waar er controle op de betaling is, de mogelijkheid bestaat om gratis binnen te geraken. Als men iemand van de organisatie kent of als men er bijvoorbeeld uitziet alsof men weinig geld heeft kan men sympathie opwekken bij de veiligheidsmensen en binnen gelaten worden. Dit lukt zowel mannen als vrouwen, al gaven respondenten aan dat het vrouwen makkelijker lukt, omdat de controleurs meestal mannen zijn. Dit is een mooi voorbeeld van hoe vrouwen voordeel halen uit traditionele opvattingen met betrekking tot de cathaxis.

verkeerd geparkeerde wagens, soms zonder enige verwittiging, gewoon wegslepen. Dit is een mooie illustratie van het feit dat men problemen buiten de traditionele instituties wil afhandelen (bv. politie en takeldiensten) en ook van het feit dat het goapubliek gezien wordt als een groep, waar individuele leden verantwoordelijkheid in dragen.

Agressie

De sfeer op goafeesten is meestal erg vreedzaam en amicaal en mensen die dit verstoren worden daar meteen op aangesproken. Zoals in elke scene die we tot nu toe bespraken zijn mannen in de meerderheid. Het is dus evident dat het voornamelijk mannen zijn die zich in escalerende situaties moeien.[22] Volgens respondenten is het typerend voor de scene dat geweld nooit escaleert omdat omstanders nooit mee opgaan in een discussie. Doet er zich toch eens een ruzie tussen twee mensen voor, dan treden omstaanders altijd bemiddelend op, of zij verwijderen de heethoofden van de plek.

Omdat legale feesten meer zichtbaar zijn en plaatsvinden op geïnstitutionaliseerde locaties, zijn organisatoren meer gebonden aan wettelijke voorschriften. De kans op controles van de arm der wet is er immers veel groter. Dit betekent onder meer dat ze nauwer moeten toezien op het aantal bezoekers, maar ook dat ze mensen op een 'wettige' manier moet bejegenen. Wanneer men, omwille van de grootte en diversiteit het publiek of omdat men wil voorkomen dat er alcoholische dranken worden binnengesmokkeld, het nodig acht controles uit te voeren, is men verplicht professionele veiligheidsmensen in te schakelen. Algemeen moet worden opgemerkt dat veiligheidsmensen op goafeesten bijna nooit moeten optreden, omdat er zelden conflicten ontstaan en omdat de scene voldoende assertieve leden kent die collectief op mogelijke problemen anticiperen.

Ook al had bijna niemand van mijn respondenten ooit problemen gehad met het veiligheidspersoneel, ze betreuren de toename in controle wel. Ze wijten deze evolutie aan de popularisering van goafeesten omdat dit het winstbejag aanwakkert. Legale, meer commerciële, goafeesten worden aan het grote publiek bekend gemaakt. Omdat de goascene meer bekendheid krijgt, duiken er op intieme en illegale feesten, die vaak via dezelfde websites bekend gemaakt worden als de meer commerciële goafeesten, meer sporadische bezoekers op. Door de verjonging en verbreding vormt het goapubliek geen hechte gemeenschap meer, wat de kans op spanning en agressie doet stijgen. Hierdoor wordt het informele systeem van voorselectie aangetast en neemt de sociale controle af. De meeste leden van de goascene zijn dus voorstander van een doorgedreven *self-governance*, die toelaat op een veilige manier van de muziek en dans te genieten. Net als in de minimalscene vindt men het optreden van het veiligheidspersoneel of van de politie alleen gerechtvaardigd als de integriteit van mensen wordt geschonden. Maar omdat dat zelden gebeurt worden de meeste optredens ervaren als een inbreuk op het 'recht op roes'.

3.4.2. Drugbeleid

Het drugbeleid op goafeesten is erg laks te noemen en voornamelijk op schadebeperking gericht. Op goafeesten is het altijd mogelijk om ergens te gaan afkoelen. Men mag ook altijd op de grond zitten en liggen om te ontspannen. Er zijn daarvoor zelfs vaak aangepaste *chill-outrooms*. Men maakt er zelden een probleem van dat

[22] Zelf heb ik slechts één keer een iets of wat agressieve uithaal van een jongen naar een andere man gezien en dat werd meteen in de kiem gesmoord door omstanders.

mensen zelf water meebrengen of water van de kraan tappen. Op zomerfestivals wordt er meestal bij het dansterrein water ter beschikking gesteld en op feesten geeft men aan mensen die er om vragen gemakkelijk gratis een bekertje water. Er is daarenboven een grote vorm van sociale controle. Mensen zijn bezorgd om elkaar en gaan bijvoorbeeld voor een onbekende water halen (zie ook verder). De openlijke schadebeperking hangt samen met het feit dat de psychedelische ervaring, waarin illegaal druggebruik een belangrijke rol speelt, op goafeesten centraal staat.

Om het publiek een aangename en onverstoorde psychedelische ervaring te kunnen geven, moeten organisatoren overheidscontrole trachten te vermijden. Daarom worden goafeesten vaak illegaal of op private locaties georganiseerd. Ook bij legale feesten, waar steeds meer gebruik gemaakt wordt van veiligheidspersoneel, tracht men overheidsinmenging te vermijden door erg afgelegen locaties te zoeken. Het risico op overlast voor de buurt, en zodoende op politieinterventies, is dan miniem. Op legale feesten hangt doorgaans wel een waarschuwing dat er geen illegale drugs mogen worden gebruikt. Maar er wordt bijna nooit opgetreden, zo lang er niet heel openlijk gedeald wordt en gebruikers andere mensen niet lastigvallen of volledig de controle verliezen (wat zeer zelden gebeurt). De interventies beperken zich in dit geval tot het wegsturen van mensen of tot medische verzorging. Politie wordt er volgens ingewijden nooit bijgehaald. De enige vrees die gebruikers echt hebben is dat er een razzia zou zijn of dat er wegcontroles zijn. Zelfs daar kan men meestal aan ontsnappen als men niet gedronken heeft en niet (langer) te erg onder invloed is. Dat is mogelijk omdat goafeesten lang duren. Men kan wachten tot de roesmiddelen uitgewerkt zijn en in de voormiddag zijn er doorgaans weinig politiecontroles op de weg. Het vermijden van controles maakt ook deel uit van de communicatie van subcultureel kapitaal. Zo houden leden van de scene elkaar soms op de hoogte van geplande wegcontroles of geruchten over een mogelijke razzia.

> Jongen - indoor goa (8/12/07): *"Ge loopt meer kans onder de baan gepakt te worden ofwel als er nen razzia is... maar normaal moet ge van de organisatoren van goa's zelf geen schrik hebben en op de fora waarschuwen mensen elkaar ook wel. Zo zijn er die websites afschuimen om op te zoeken of er wegcontroles gepland zijn in de buurt van een feestje. Maar dan nog, als ge dan nuchter zijt is er meestal geen probleem, dan gaan ze niet zoeken naar drugs tenzij het een speciale actie is. Het voordeel is ook dat goa's lang duren dus als ge na zeven uur naar huis gaat zijn de flikken al gaan slapen ... (kruipt ge wel onder invloed achter het stuur?) ... Ja, wat is dat natuurlijk ... ik wacht altijd wel tot het uitgewerkt is, maar helemaal zal dat wel niet weg zijn. Dat is zoals ge enkele uren stopt met alcohol, dat zit dan ook nog in uw lijf dus als ge moet blazen hangt ge er toch aan. Maar ik drink eigenlijk bijna niet dus daar zullen ze mij niet op pakken en voor drugs moet ge eerst zo op een lijn lopen en zo en als dat lukt dan laten ze u wel gaan. Allé ik heb dat al twee keer voor gehad en ben nooit gepakt terwijl ik pillen, trips en weed in mijnen auto liggen had."*

Op grotere commerciële feesten lopen mensen van het Rode Kruis rond in hun typische fluorescerende werkkledij, waar om gegrapt wordt dat die goed pasten bij de psychedelische decoratie en blacklights. Af en toe manen ze iemand die neerligt aan even de ogen te openen en te tonen dat hij of zij nog rechtop kan zitten. De houding van respondenten tegenover de aanwezigheid van hulpverleners is ambivalent. Velen gaan ervan uit dat de scene voldoende zelfregulerend is en dat er bijna nooit iets fout gaat. De aanwezigheid van deze hulpverleners en het feit dat ze mensen uit hun trip halen, wordt als storend ervaren. Anderen zien er geen kwaad in: zij zien in dat mensen van het Rode Kruis vrijwilligers zijn die het beste met de mensen voorhebben. Ze vragen zich wel af wat die buitenstaanders van al die *freaks* moeten denken.

Jongen - indoor goa (16/2/08): *"Waarom moeten die hier zo opzichtig rondlopen? Die horen hier niet thuis, ze zien niet eens het verschil tussen iemand die gewoon ligt te chillen of iemand die buiten westen is. Maar ja dat is zo op van die commerciële feesten."*

Meisje - indoor goa (16/2/08): *"Ik heb net aan die vrouw van het Rode kruis gevraagd of ze al veel werk heeft gehad maar ze zei van niet. Ze hebben nog niemand moeten afvoeren, alleen een beetje buiten laten afkoelen. Maar daarvoor hebben we natuurlijk het Rode Kruis niet nodig. Dat ge af en toe wat moet afkoelen en water drinken dat weet iedereen. Ik heb haar gezegd dat als ze toch niets te doen heeft, ze misschien beter wat zou dansen, want dat ze met haar outfit wel goed in het decor past ... Ze kon der mee lachen, al bij al is het toch schoon werk om u op die manier en dan nog vrijwillig in te zetten, vindt ge niet?"*

Op goafeesten wordt door heel veel bezoekers cannabis gerookt. Dat daar op legale feesten zelden op gereageerd wordt, heeft volgens sommige respondenten te maken met het feit dat cannabis voor eigen gebruik toegelaten is en dus eigenlijk geen probleem vormt. [23] Normaal wordt er bij goafeesten waar veiligheidspersoneel aanwezig is, niet op het bezit van illegale drugs gecontroleerd. Als dat wel het geval is, bijvoorbeeld op meer commerciële feesten, is men meestal op zoek naar grote hoeveelheden, dus naar dealers. Het betreft hier eigenlijk een stilzwijgend pact want dealers laten grote hoeveelheden in de wagen liggen. Omdat iedereen op goafeesten vrij binnen- en buitengaat, valt het niet op wanneer zij regelmatig drugs halen of met klanten naar de auto gaan. Overigens, deze scene heeft - ondanks de commercialisering- nog steeds een vorm van intimiteit en gemeenschappelijkheid. Klanten en dealers, die zelf sterk betrokken zijn tot de scene, kennen elkaar en gaan erg vriendschappelijk met elkaar om. Zo gaat er vaak enige tijd over het kopen en overhandigen van drugs, omdat ze ondertussen een babbel slaan, samen iets drinken of samen een jointje roken.

3.5. Muziek

3.5.1. Authenticiteit

Goaliefhebbers spenderen doorgaans veel tijd aan het verwerven van subculturele muziekkennis. Muziek wordt vaak besproken op feesten, maar de communicatie is ook buiten het nachtleven erg levendig. Respondenten die sterk met de goascene verbonden zijn onderhouden ook buiten het nachtleven vriendschappelijke relaties met sceneleden, waardoor men vaak samen muziek beluistert of bespreekt. Daarnaast speelt internet een belangrijke rol. Het biedt een forum waar leden van de internationale goascene elkaar treffen. Er bestaan landelijke websites met steevast links naar andere goawebsites en er zijn ook interlandelijke partyagenda's beschikbaar op het internet. Vele respondenten zijn actief op één of meerdere internetfora, waarop mensen de kwaliteit beoordelen van bezochte feestjes, deejays, cd's of mp3-files die op het internet circuleren. Mannen blijken algemeen meer belang te hechten aan dit soort kennis, maar ook heel wat vrouwen hebben een duidelijke voorkeur voor bepaalde goa-subgenres. Ook vrouwen zoeken ter voorbereiding van een feest dat ze willen bezoeken, informatie op over deejays die ze niet kennen via *myspace* of op goawebsites. Commerciële of niet-authentieke muziek is in gesprekken opvallend vaak onderwerp van kritiek.

[23] Niet iedereen is even zeker over de wettelijke richtlijnen, maar men was er wel van overtuigd dat het gebruik van cannabis op feesten te sterk genormaliseerd is om verboden te worden. Op festivals en illegale goafeesten is het in ieder geval toegelaten, dus wordt het heel erg moeilijk om het op andere feesten te verbieden. We zullen in de paragraaf over druggebruik ook zien dat cannabis in combinatie met andere drugs een belangrijke modererende factor is.

Deze bevinding wordt ondersteund door een onderzoek van Elliott (2004) naar internetcommunicatie over goa-trance. Goaliefhebbers zijn zich ervan bewust dat de credibiliteit of de undergroundstatus van goamuziek bedreigd wordt door de muziekindustrie, die al geruime tijd met de commercialisering van psy-trance begonnen is. Elliott stelde vast dat de betekenis van goa als scene op internetfora 'genegotieerd' wordt tot een 'authentiek object', een gevoel dat noodzakelijk is voor het voortbestaan van de goascene en van psy-trance muziek, dat voortdurend gereproduceerd moeten worden. De reproductie gebeurt aan de hand van gemeenschappelijke tekstuele bronnen voor het interpreteren van de show/muziek. Dit soort taalkundige 'markers' van muziekgenres of muzikale strekkingen bieden toegang tot wat in een bepaalde gemeenschap betekenisvol is en wat als gepersonaliseerd en geautoriseerd gewaardeerd wordt. *Markers* ontstaan doordat persoonlijke interpretaties een stem krijgen, via internet of in gesproken communicaties, en zo gemeenschappelijk goed worden (Elliot, 2004:281).

Sarah Thornton (1996:10) wijst er in haar boek 'Club cultures' op dat men beweringen over authentieke muziek en ruimtes, niet mag zien als naïeve of wereldvreemde interpretaties van de werkelijkheid. Het zijn volgens haar ideologieën die de specifieke culturele agenda's bepalen van hen die de idealen in zich dragen. Thornton (1996:20-21) ziet hierin een middel tot hiërarchische vormgeving binnen een scene en een element van subcultureel kapitaal dat gekenmerkt wordt door 'een taalkundig worstelen om een legitiem principe van visie en divisie'. Elliott (2004:283) voegt hier een meer dynamische interpretatie aan toe. Hij ziet (internet) fora als plaatsen waar 'het muziekgenre psy-trance' en 'de affectieve betrokkenheid' ertoe genegotieerd en geïnterpreteerd worden om zo betekenis te geven aan goa-trance als onzeker en fragiel centrum.

We hebben eerder al aangehaald dat het 'authentieke karakter', dat sterk gerelateerd is aan commercialisering, belangrijk is in de beoordeling van muziek. Authenticiteit op zich is echter niet voldoende, een deejay moet er ook voldoende in slagen zijn publiek mee te krijgen. Een vaak gehoorde kritiek bij vrouwelijke respondenten is dat het geluid te chaotisch is. Men vindt dan dat er te veel gebruik gemaakt werd van psychedelische of 'wacky' geluiden en samples of dat er te veel breaks zijn die hen in verwarring brengen, waardoor ze het ritme kwijtraken. Of dit een gegenderd aspect van de muzikale beleving inhoudt, moet m.i. verder worden onderzocht. Vrouwen in de goascene gebruiken in ieder geval minder grote hoeveelheden drugs en gaan vroeger naar huis. De echt 'wacky' muziek komt doorgaans 's ochtends aan bod. Het zou daarom interessant zijn te onderzoeken of en hoe, in de goascene, genderverhoudingen genegotieerd en gereproduceerd worden in sociale praktijken rond 'Sunset psy-trance' (bv. toevoegen van wacky geluiden en een intensiever gebruik van illegale drugs) en of en hoe het handelen van vrouwelijke druggebruikers in de goascene van daaruit gestructureerd wordt.

3.3.2. Muzikale identificatie

Omdat bepaalde goagenres (zoals *progressieve* goa) nauw aansluiten bij andere undergroundtechnogenres (zoals bepaalde subgenres van *minimal*) trekken goafeesten ook leden aan van die scene en vice versa. Zo ontmoette ik leden van de goascene soms in de club *Kosmik* en ook in *Technik* ontmoette ik een groepje goa'ers. Ook met andere undergroundtechnogenres (zoals *breakbeat* of *drum-'n-bass*, waar de breaks een gemeenschappelijk kenmerk zijn) bestaat er een kruising van smaken. We verklaarden dit eerder al als een gevolg van enerzijds een gedeelde alternatieve culturele oriëntatie en anderzijds het feit dat de EDm-

underground erg klein is, waardoor men vaak genoodzaakt is ook buiten de eigen voorkeurscene uit te gaan. Ons etnografisch veldwerk leert ons dat die subgenres op verschillende strekkingen binnen de undergroundgoascene wijzen, al is er natuurlijk een zeer sterke kruising van smaken. Respondenten wenden hun voorkeur voor een goasubgenre vaak aan om zich te positioneren tegenover andere groepen in de eigen scene. Zo maakt men bijvoorbeeld een onderscheid tussen het publiek van melodische goa, dat men fluo hippies noemt, en het publiek van rauwere genres, zoals *progressive* en *industrial*, dat affiniteit heeft met andere undergroundtechnoscenes. Kleine feestjes zijn doorgaans ofwel op 'trance georiënteerd', ofwel op 'techno georiënteerd', maar op grotere feesten en festivals komen alle goastrekkingen samen.

Esther - groepsgesprek (19/07/08): *"Gelijk bijvoorbeeld toen ik met Koen was, die nooit naar goafeestjes ging alleen naar minimalistische en toen ging die ne keer mee en vond dat keigoed, 't was Progressive en dat neigt eigenlijk ook naar het minimalistische en hij zei ook van dat is helemaal niet diene goa tralala waarvan veel mensen zo denken van de fluo hippies. Maar ik heb gewoon zo den indruk dat, dat vroeger meer was. Ik ga daar niet naartoe, 'k ga alleen als ik weet dat het goeie Progressive is. [...] Het publiek in van die commerciële clubs of grote raves? Volgens mij is dat gewoon een bepaald type van mensen die van een bepaald type muziek houden. Die hebben een heel andere manier van denken over alle aspecten in 't leven. En dan gaan zij uit op dat soort agressieve muziek... het is de algemene sfeer dat er van zoiets uitgaat."*

Nina - groepsgesprek (19/07/08): *"Nu heb je in de Kosmik toch ook al progressive feestjes, dat volk is misschien wel meer links alternatief, wat krakerpunkerachtig... tegen de trance of Old school, das meer hippie."*

In de jumpscene, en in mindere mate ook in de minimalscene, ontmoette ik vrouwen en meisjes die zich muzikaal niet identificeren met de scene waarin ze vaak uitgaan. In mijn veldwerk in de goascene heb ik géén vrouwen ontmoet die aan de muziek weinig belang hechten. Net als mannen identificeren vrouwen zich met psy-trance genres. Zij geven daarmee uitdrukking aan een culturele status die toelaat zich van 'meer commerciële' scenes en hun muziekgenres te distantiëren. Mijn respondenten onderscheiden de goascene van scenes die materialistisch ingestelde jongeren aantrekken, die makkelijker agressie vertonen. Bijna altijd wordt die houding ook ruimer – dus ook los van het nachtleven - verklaard als een verschil in culturele openheid en sociale vorming. Niettegenstaande het feit dat men mensen niet wil stigmatiseren, verschillende respondenten gaan ervan uit dat jongeren die uitgaan in commerciële house- of hardcoreclubs materialistisch ingesteld zijn. Ze zouden weinig interesse tonen in het opbouwen van een hogere culturele status en daardoor alleen populaire muziek consumeren. Leden van de goascene daarentegen gaan op zoek naar authenticiteit, zo heet het. Het zijn omnivore consumenten, die naast EDm ook andere alternatieve muziekgenres zoals folk, wereldmuziek en rock consumeren. Niemand in deze scene ontkent dat men soms ook populaire muziek consumeert, maar dat wordt eerder gezien als iets onvermijdelijk, omdat deze muziek in de media en op tal van sociale activiteiten aan bod komt, zoals familie- of schoolfeesten.

Lien - groepsgesprek (19/07/08): *"Ja en ik denk dan dat jumpers bijvoorbeeld mensen zijn die niet verder gaan zoeken in muziek, maar zich ook weinig vragen stellen bij andere aspecten van 't leven, dat het een beetje parallel loopt. Misschien hebben ze wel nog nooit de kans gehad of gemaakt om iets anders te gaan zien dan wat ze voorgeschoteld krijgen... 't is niet dat het leeglopers zijn, ze draaien mee en proberen te werken en zo maar ze zijn erg materialistisch. Als je leert om met weinig materiële dingen tevreden te zijn, is 't al minder hard om in dure tijden te leven. Terwijl ik nu zie aan de meeste jongeren dat het materiële hun prioriteit is ... zij zijn daar ook mee opgegroeid, you can' t blame them."*

Jongen - quote goa-internetforum: *"De sfeer op goa's is volgens mij nergens te evenaren...En al die zever gelijk clubs, waar ze ocharme trance en techno draaien, daar moet ik ook ni veel van hebben, da's allemaal zo opgefokt, en nen dooie sfeer, toch zeker als ge dat gaat vergelijken met goa's! Goa is gewoon uw eigen zijn, uw eigen stijl hebben, u amuseren en feesten..."*

3.5. Uiterlijke identificatie

3.5.1. Gradaties in stijl

De goascene kan als een hedendaagse versie van de 'hippie' tegencultuur worden gezien. Dat weerspiegelt zich ook in hun uiterlijke stijl, al is het niet zo dat iedereen die 'hippie' gekleed gaat een goafreak is of omgekeerd. Omdat de goascene al lang geen afgesloten subcultuur meer is, heeft ze een verbreding en verjonging van het publiek gekend. Een deel van de jongeren op goafeesten identificeert zich uiterlijk niet echt met de scene en houdt er een stijl op na die we 'sportief' en 'comfortabel' kunnen noemen. Net als in de minimalscene gaat het hier meer om sportieve stadskleding dan om echte sportkleding (wel populair in de jumpscene). Veel groter in aantal dan de groep 'normaal geklede jongeren', zijn jongeren met een 'subculturele' uiterlijke stijl aan de hand waarvan men zich uiterlijk distantieert van het culturele, door de industrie massaal aangeboden modebeeld. Met Saldanha (2007) argumenteren we dat jongeren door het dragen van bepaalde kleding en accessoires hun witte lichaam zodanig transformeren dat hun uiterlijke stijl ook een kritiek op de conventionele witte etniciteit inhoudt. In de goascene gaat het om kleding en accessoires die aansluiten bij de psychedelische hippiecultuur en een meer ecologische en sociaal bewuste levenshouding.

Goa is echter niet de enige scene die zich in uiterlijke stijl (en houding) tegen de traditionele witte etniciteit afzet. De reggaescene en de gothic-, punk/grunge- of metalscenes houden er vergelijkbare sociale praktijken op na. Al zijn deze tegenculturen in de westerse wereld wijdverspreid, ze zijn lokaal en erg klein waardoor mensen tot verschillende (underground) scenes betrokken zijn. Deze situatie bemoeilijkt het behoud van een authentieke subculturele goastijl. Internationaal moet men vaststellen dat de mode-industrie altijd op de loer ligt, waardoor een deel 'subculturele' artefacten op industriële schaal worden aangemaakt en naar een zo breed mogelijk publiek toe gecommercialiseerd worden. Dit soort massaal geproduceerde 'uitgeholde' subculturele artefacten vindt men doorgaans in subcollecties van grote op jongeren gerichte winkelketens en soms ook op de wekelijkse markten.

Meer originele subculturele parafernalia en andere stijlkenmerken kan men (in het buitenland) via internet en ook in grootsteden kopen. Omdat het aantal jongeren dat zich uiterlijk met een alternatieve subcultuur identificeert, vrij klein is, worden onderscheidingstekens en kledingstukken van verschillende subculturen vaak op dezelfde websites of in dezelfde winkeltjes verkocht. Dit versterkt de affiniteit tussen de verschillende tegenculturen en bevordert de kruising van smaken. Jongeren *'stijlsurfen'* tussen verschillende subculturen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat men op goafeesten soms ook mensen tegenkomt die zich uiterlijk niet met de goascene maar met een andere tegencultuur identificeren, zoals punks. Vooral de aanwezigheid van 'cyber goths' viel ons op, maar daar komen we verder in de tekst op terug.

Als we de jongeren die zich uiterlijk niet met de goascene identificeren buiten beschouwing laten, kunnen we op basis van gesprekken en eigen waarnemingen twee stijlen onderscheiden, die elk twee kleurenversies heb-

ben: 'natuurlijke' en 'fluo' kleuren. De twee stijlen worden vaak onderling, of met artefacten van andere tegenculturen, gecombineerd en kunnen zich meestal niet volledig ontdoen van mainstreamkleding en -accessoires. Sommige respondenten vinden dat een voorkeur voor 'fluo' samenhangt met meer melodische en zweverige psy-trance. Volgens anderen heeft het meer te maken met leeftijd, al blijkt ook dit samen te hangen met het kennen en kunnen appreciëren van rauwere goagenres. *Melodische psy-trance* feesten trekken een ruimer en jonger publiek aan omdat ze meer gecommercialiseerd worden. Op deze feesten identificeren vele jongeren zich met het 'fluo' hippie-imago uit de beginjaren van de goa-trance, toen de PLUR-filosofie in volle glorie was. *Progressive* en *industrial psy-trance* trekt in meerdere mate een undergroundpubliek aan. Dat publiek is doorgaans wat ouder en volgt eerder een (slordigere) 'gewone' alternatieve uiterlijke stijl.

Lien - groepsgesprek (19/07/08): *" 't Is waar dat nu vooral jonge mensen fluo dragen, maar anderzijds weet ik dat in den tijd den Democrazy - niet in de Ryenaertstraat maar al aan de haven - een aantal goafeestjes organiseerde en dat waren toen echt zo de oudere fluo hippies, dus het is niet alleen de leeftijd, meer de muziek denk ik. Ik denk dat die echte goa-trance nu meer voor 18-jarigen is. Progressive trekt toch wel ander, meer alternatief, volk dat gewoon comfortabel gekleed is, zonder veel tralala."*

Net als in de minimalscene maakt men zich niet druk over het vuil worden of beschadigen van kleding omdat men het onnodig acht zich speciaal op te maken om uit te gaan en doorgaans geen waardevolle spullen draagt wanneer men uitgaat. *Goafreaks* dragen hun haar vaak in rastafari dreadlocks, die soms bijeengehouden worden in grote kleurrijke gehaakte of gebreide mutsen. Veel jongens hebben ook een (beginnende) baard. De kledingstukken en accessoires an sich komen soms ook voor bij andere (jeugd)culturen, maar voor de goascene krijgen ze een andere betekenis door de wijze waarop ze gecombineerd of 'gebricoleerd' worden.

De stijl die op de meeste feesten domineert noem ik de '*etnische look*'. Deze stijl wordt gekenmerkt door westerse basiskledingstukken, zoals T-shirts, singletjes of sweaters, in combinatie met een amalgaam van lichamelijke versieringen, kledingstukken en accessoires eigen aan inheemse bevolkingsgroepen uit verschillende werelddelen. Veel goafans zijn ook rugzaktoeristen ('backpackers') en brengen hun 'etnische' kleding en accessoires mee van reizen in Azië of Zuid-Amerika. Maar men vindt dit soort kleding en accessoires ook bij boetieks of kraampjes die ecologische en Fair Trade producten verkopen, bijvoorbeeld op 'hippie' vlooienmarkten of bij sociale manifestaties.

Bij een etnische stijl horen Zuid-Amerikaanse driekwartbroeken, poncho's, rugzakken en touwsandalen, losse Nepalese katoenen broeken en hemden, Thaise vissersbroeken of Arabische pofbroeken. Dit soort kleding en accessoires vindt men ook terug in de reggaescene, die men als buitenstaander maar moeilijk kan onderscheiden. Men kan leden van de goascene eigenlijk alleen onderscheiden aan de typische tekens en symbolen die terugkomen in hun kleding, sierraden of accessoires en in hun tatoeages. Goafreaks met een 'etnische stijl', vooral de mannen, hebben vaak India(an)se of Aboriginal spiritueel geïnspireerde tatoeages en piercings, zoals boeddhistische goden en het mantrateken Ohm, het in het Westen meest herkende symbool van Hindoeïsme. Saldanha (2007:98) ziet het Ohmteken, dat voor de trancecultuur voornamelijk 'klank van het universum' betekent, als een 'exotisch logo'.

Ecologisch en sociaal bewust consumentisme sluit nauw aan bij een hippielevenshouding. Veel respondenten vinden dit erg belangrijk. Tegelijkertijd geven ze toe dat dit soort kleding vrij duur is en dat men, zeker op jongere leeftijd, vaak op basistruitjes en -broeken en gecommercialiseerde afkooksels van de hippiestijl terugvalt. Die koopt men vaak in populaire winkelketens zoals H&M of in kleinere winkeltjes en kraampjes die uit commercieel oogpunt en niet uit affiniteit met de undergroundscene verschillende subculturele stijlen aanbieden. Jonge respondenten, die nog op school zitten, vinden het feit dat ze hun kleding bij dit soort winkels of kraampjes kopen vaak een normale economische keuze, die hen onderscheidt van leeftijdsgenoten die veel geld uitgeven aan 'merkkleding'.

Oudere respondenten, bij wie de etnische stijl sterk domineert, schamen zich hier doorgaans wel voor en proberen het zo veel mogelijk te vermijden. Zij zijn erg begaan met ecologie en *Fair Trade*, en zijn er zich van bewust dat het goedkope textiel en de accessoires in goedkope winkelketens en op marktkraampjes in erbarmelijke omstandigheden, tegen hongerlonen en vaak door kinderen worden geproduceerd. Volgens sommige oudere respondenten is een ecologisch en sociaal verantwoorde etnische stijl typerend voor een bredere antikapitalistische houding, die meer voorkomt bij liefhebbers van goamuziekgenres die nog niet gecommercialiseerd zijn, zoals *industrial* en *progressive*.[24]

3.5.2. Ravewear

'Ravewear' was een carnavaleske stijl die toeliet zich in het nachtleven los te maken van de door de mode-industrie gedicteerde uiterlijkheden. Maar de mode-industrie heeft dit vrij snel opgepikt en is zelf verschillende stijlen gaan ontwikkelen. Hierdoor komen we zelden nog originele en authentieke 'ravewear' creaties tegen, ook niet op underground EDm-feesten. Net zoals in de *minimal*scene stellen sommige leden van de *goa*scene hun ravewear samen uit frivole kledingstukken en accessoires, verknipte of versierde tweedehandskleding of zelf beschilderde stoffen (bv. batik). Als men in de goascene authentieke 'psychedelische' ravewear opmerkt zijn het doorgaans oude freaks die er sinds de beginjaren bij waren. Andere leden met een ravewearstijl dragen meestal spullen die te koop zijn op vlooienmarkten, op internet of in gespecialiseerde winkels zoals (Nederlandse) *Smart Shops* en *Shanti Shops*. Deze gecommercialiseerde 'ravewear' verschilt echter danig van de bikini's en fluffies in de jump- of harddancescene. In de goascene verwijst ravewear vaak naar een imaginaire wereld of droomwereld, waarbij gebruik gemaakt wordt van fluo kleuren of een 'glow in the dark' bedrukking. Dat valt sterk op in *blacklight*. Men kan hierin enerzijds een stijl onderscheiden die refereert aan een *sprookjeswereld* en anderzijds een stijl die verwijst naar een *futuristisch droombeeld*.

De sprookjesstijl bestaat doorgaans uit handgemaakte kledingstukken en accessoires, die geïnspireerd zijn op sprookjesbeelden van Arabische prinsen en prinsessen of op trollen en elfen (*fairies*). Zeer typerend voor deze stijl zijn op een punt uitlopende uiteinden, zoals lange spitse kappen en schuin afgesneden mouwen en slepen van hemden, broeken of rokken. Makers van deze kleding hebben doorgaans ook aandacht voor ecologische aspecten en eerlijke handel. Ook al bestaan er psychedelische broeken en zelfs rokken voor mannen, men ziet het psychedelische thema bij mannen in het publiek toch voornamelijk terugkomen in bovenstukken. Vrouwen dragen ook vaak flodderige kleedjes en rokken met psychedelische motieven of afbeeldingen.

'Cyberwear' wordt gekenmerkt door verwijzingen naar (futuristische) industriële mechanieken en materialen. Dat men de stijl de laatste jaren ziet opduiken op goafeesten heeft te maken met de eerder besproken evolutie

[24] Ik heb dit niet voldoende kunnen valideren, maar ik kan wel zeggen dat ook mijn eigen waarnemingen in die richting gaan.

in de *gothic* subcultuur. Goths vormen op goafeesten door hun specifieke stijl een duidelijk waarneembare subgroep. Vriendengroepen zijn bijna exclusief 'goth' gekleed en interageren, voor zover ik kon zien en bevragen, vooral met andere goths die ze doorgaans kennen omdat hun scene erg klein is. Algemeen dragen *cyber goths* veel zwart met contrasterende kleuraccenten. Net als andere goths zijn hun haren doorgaans donker gekleurd en vaak asymmetrisch geknipt, met referenties aan punk en new wave kapsels. Zowel vrouwelijke als mannelijke goths schminken hun gezicht vaak wit en accentueren hun ogen sterk met zwarte make-up, om zich met de donkere en lugubere kanten van het leven te identificeren.[25]

Gothic meisjes veruiterlijken in hun stijl een alternatieve seksuele identiteit met een donker en decadent kantje, die toelaat zich te distantiëren van erotische vrouwbeelden uit de massamedia. Het theatrale speelt hierin een belangrijke rol, want ironie en sarcasme zijn eigen aan deze scene en ook aan de wijze waarop goths onderling communiceren.[26] Er kunnen twee vrouwelijke cyber gothstijlen worden onderscheiden. Beide groepen hebben gemeen dat ze korsetten dragen en hoge donkere laarzen, al dan niet met zware en hoge zolen. Enerzijds zijn er vrouwen met een donkere middeleeuwse stijl. Ze dragen lange rokken en kanten accessoires, zoals handschoenen. Op goafeesten zie je echter vooral meisjes van wie de uiterlijke stijl refereert aan 'donkere' seksualiteitsbeleving zoals sm of bondage. Deze meisjes dragen vaak zwarte korte shortjes, rokjes of minikleedjes in latex of andere spannende materialen, die gecombineerd worden met kousen of truitjes in netstof en fluorescerende accessoires, zoals handschoenen, juwelen, piercings of (valse) gekleurde dreadlocks. Volgens meisjes gaan sommige gothic jongens ook zo gekleed, maar die heb ik niet op goafeesten gezien. Gothic jongens dragen vaak mouwloze vesten en stoere broeken die gemaakt zijn van stevige industriële stoffen en versierd werden met zware gespen en robotachtige patronen.

3.5.3. Bewegingsvrijheid

In de *goa*scene heb ik 'andere lichamen' gezien dan in de eerder besproken scenes. Vooral het verschil met het vrouw- en manbeeld in de *jump*scene is erg groot. De uiterlijke stijl van jongens in de jumpscene drukt een traditionele vorm van viriliteit uit. Mannen die zich uiterlijk sterk identificeren met de goascene zijn doorgaans ook erg begaan met en trots op hun lichaam. Zij lopen vaak rond in hun bloot bovenlichaam met een loszittende en een laaghangende broek en soms blootsvoets. Wanneer ze staan te dansen op de dansvloer, kan men hun gebruinde en gespierde lichamen, die vaak versierd zijn met tatoeages of piercings, in vol ornaat bewonderen. Het zijn doorgaans geen afgetrainde lichamen maar wel lichamen die er gezond uitzien, alsof men in de zon gesport heeft of fysieke handenarbeid verricht heeft. In Goa zelf duidt een bruin en gezond lichaam op een sterke band met de scene. Het duidt erop dat men na zonsopgang doorgaat met feesten. Ook op feesten en festivals buiten Goa blijven in de voormiddag vooral mensen over die zich onderling zowel in stijl als houding tegenover druggebruik sterk met de psychedelische goascene identificeren. Een gebruinde huid wordt ook geïnterpreteerd als iemand die al een lange tijd vertoeft op de stranden van Goa of andere exotische locaties, waar psy-trance feesten georganiseerd worden.

[25] Dit is in overeenstemming met de new age idee, die ervan uitgaat dat mensen het goede en het kwade in zich dragen en dat men zich daarvan bewust moet zijn om een metafysische eenheid te bewerkstelligen. Omtrent deze idee wordt er op websites veel informatie uitgewisseld waarin de relativiteitstheorie op kant wordt geschoven en men zich richt op droomverklaringen, telekinese, wicca en sjamanisme en waarin men dweept met de dood (zie voor overzicht websites: Maks! Nr.5, 2002:21).

[26] Omdat bij het verkennend vooronderzoek bleek dat dansdruggebruik er nog niet sterk genormaliseerd is, heb ik de cyber gothscene niet geselecteerd voor het onderzoek. Hierdoor heb ik niet verder kunnen bestuderen wat de onderliggende betekenis van deze vrouwelijke stijl is en of het gebruik van dansdrugs samenhangt met de identiteit die ze bewerkstelligen.

Er werd al vermeld dat affiniteit met een nomadische en ascetische levenshouding kan begrepen worden als een typisch westerse visie op vrijheid en spiritualiteit, van waaruit witte lichamen de mogelijkheid krijgen om de grenzen van westerse culturele idealen en sociale structuren te verleggen. Saldanha (2007:93) vat het samen in volgende korte stelling: '*I am a freak, I am different kind of white*.' Het is volgens hem erg moeilijk, misschien zelfs onmogelijk, voor niet-witte lichamen om rechtmatig een goafreakstijl aan te nemen. Men ziet in de goascene dan ook weinig gekleurde mensen, zeker niet in groep. Sporadische uitzonderingen maken deel uit van witte netwerken. Het zijn 'verwesterde allochtonen', vooral mannen, die vanuit hun opvoeding en de peergroups waarin ze sociaal actief zijn, een sterke affiniteit met het alternatief gedachtegoed hebben ontwikkeld.

Vrouwelijke leden van de goascene ontbloten hun lichaam veel minder dan mannen (met uitzondering van enkele vrouwen die op buitenfeesten of festivals met een vakantiesfeer, en als het erg warm is, een bikinitopje dragen). Meisjes en vrouwen dragen doorgaans erg losse kleding, vaak verschillende laagjes over elkaar, die de lichaamsvormen eerder verbergen dan exposeren. Soms dragen meisjes wel korte rokjes of kleedjes, maar die zijn eerder speels of kinderlijk en worden vaak met langere gewaden, leggings of (afgesneden) broekkousen gecombineerd. Meisjes die zich uiterlijk met de scene identificeren, dragen zelden schoenen met hakken en ook geen nylonkousen of traditionele handtassen. Die zijn immers niet comfortabel en de kans is groot dat men zoiets kwijtraakt of beschadigt, wat het plezier verstoort. Op goafeestjes lopen er altijd meisjes én jongens op blote voeten rond. Verder dragen vrouwen en mannen doorgaans plat open schoeisel ofwel bottines. De meeste meisjes hebben niet veel bij en bewaren hun geld en andere kleine spullen in een buideltasje, of in een klein tasje dat in postbodestijl kan gedragen worden. Ook jongens dragen vaak buideltasjes, omdat kleine spullen zoals geld en sleutels gemakkelijk uit hun losse broekzakken vallen.

Volgens sommige respondenten is het nonchalante uiterlijk soms maar schijn en zijn vele jongens en meisjes, zeker bij de jongere generatie, slaaf van het schoonheidsideaal. Ook Saldanha (2007:94) merkte dat bij zijn onderzoek naar de scene in Goa zélf op. Oudere, vaak semiresidentiële freaks beklaagden er zich over dat de jongere generatie nooit echt spirituele praktijken heeft gedaan en niet meer geïnteresseerd is in de kritische sociaal-culturele aspecten die aan de basis van de (geestelijke) ascese liggen. Hun subculturele identificatie beperkt zich tot de 'juiste' uiterlijke stijl. Voor deze jongeren zou uiterlijke identificatie met de goascene tijdelijk van aard zijn. Het is eerder een modegril die men in een rebelse levensfase volgt om zich met peers te identificeren, en die men op latere leeftijd vaak laat varen.[27]

Vrouw - indoor goa (8/3/2008): *"Die jonge gasten, dat zijn geen hippies of wereldreizigers, maar ze willen er wel zo uitzien. Ze gaan dat niet toegeven maar zo een mooi lichaam hebben ze niet vanzelf hoor. Die doen fitness en liggen te bruinen in de zon, met een joint in hun mond. Niet dat het bij die meisjes beter is hoor, ze lopen rond in slordige kleren, maar vragen hun wel af of alles goed zit ☺. Maar ja die zijn nog jong hé, dat zal nog wel veranderen binnen een paar jaar en anders verdwijnen die toch uit de scene."*

[27] Er zijn op goafeesten ook altijd wel enkele mensen die afwijken van de alternatieve kledingstijl en eerder traditionele stads- of feestkleding dragen. De meeste respondenten vinden het een raar gezicht om iemand met propere kleding en schoenen of volledig opgetut in een weide of in een bos te zien dansen. Maar zolang men geniet van de sfeer, de muziek en de dans en men zich open opstelt, is dat geen reden om die mensen ook meteen te beoordelen, want individualiteit wordt algemeen gewaardeerd in de goascene.

3.6. Druggebruik

3.6.1. Een noot over prevalentie

Zoals eerder al betoogd, werd in deze studie de prevalentie van druggebruik niet gemeten. Wel trachten we inzicht te verwerven in welke drugs als eigen aan de goascene worden beschouwd. We bestudeerden eventuele relevante geslachtsverschillen zijn en we zochten naar indicaties van door gender gestructureerde handelingen. We argumenteerden hoger dat, net als in de minimalscene, de centraliteit en frequentie van lidmaatschap in de eerste plaats wordt bepaald door het uiten van betrokkenheid tot muziek en dans, die in de goascene een psychedelische connotatie kennen. Omdat de collectieve psychedelische beleving centraal staat, wenden de leden van de goascene doorgaans geen hegemonische (gender, klasse of etnische) normen en waarden aan voor de rechtvaardiging van druggebruik.

Lieve - groepsgesprek (19/07/08): *"Ik denk niet dat het druggebruik vrouwen afstoot. 't Is wel een verschil of je MDMA of speed gebruikt of je gebruikt trips. Trips doen iets met u in plaats van jij die iets doet met drugs en vrouwen houden toch graag controle. Maar misschien ligt het verschil tussen vrouwen en mannen gewoon aan de interesse van uitgaan. Ik denk dat er in het algemeen nog altijd meer mannen zijn die op café gaan of die in het algemeen uitgaan ... ze hebben daar meestal ook meer tijd voor ☺."*

In de goascene domineert de opvatting dat mannen en vrouwen hetzelfde recht op roes en genot hebben. Maar dit neemt niet weg dat bredere maatschappelijk gesocialiseerde genderrollen en de cathaxis ook in de goascene een invloed hebben op de wijze waarop vrouwen en mannen in de goascene roesmiddelen gebruiken. Volgens vele respondenten zijn vrouwen die zich betrokken voelen tot de scene even nieuwsgierig naar de ervaring van drugs als mannen. Maar vrouwen zouden doorgaans minder tijd spenderen aan uitgaan en druggebruik, omdat ze meer andere interesses en verantwoordelijkheden hebben of andere soorten externe sociale druk ervaren die maken dat ze meer belang hechten aan het behouden van zelfcontrole.

3.6.2. Meest populaire drugs

Psychedelische drugs

Voor het vormen van een opinie over de plaats en betekenis van illegaal druggebruik in de goascene maakten respondenten doorgaans de afweging of een middel bij de psychedelische goasfeer en -muziek past. Een harde kern van goafreaks, die zich zeer sterk met het psychedelische aspect van de scene identificeren en daarom *psychonauten* of *triponauten* worden genoemd, hebben een uitgesproken voorkeur voor 'echte' tripmiddelen en voor cannabis of THC-derivaten. Onder natuurlijke of plantaardige tripmiddelen verstaat men verschillende soorten hallucinogene planten, zoals paddenstoelen, cactussen (bv. mescaline en peyote) en andere tropische planten, wortels en zaden. Onder synthetische tripmiddelen verstaat men in de eerste plaats lsd. Daarnaast verwijzen oudere respondenten ook naar Acid en is er ook sprake van synthetische mescaline. Maar deze drugs zijn, net zoals de meeste natuurlijke tripmiddelen, beperkt verkrijgbaar in de scene.

Echte freaks zijn MDMA en ecstasy minder genegen, omdat deze middelen veel minder hallucinogeen zijn. De ecstasy-roes zou geestelijk minder uitdagend zijn, omdat de extase eerder gekenmerkt wordt door een vluchtige euforie of empathie dan door een instant geestelijke ascese die kan bijdragen aan een individuele morele of

spirituele ontwikkeling (kenmerkend voor een hippiegeïnspireerde levenshouding). Andere respondenten waarderen MDMA juist wel, omwille van zijn licht hallucinogene werking en het gevoel van gelukzalige extase. Ook al is men zich doorgaans wel bewust van de discussie binnen de scene, het merendeel van mijn respondenten rekent MDMA, vooral in pure vorm, wel tot de groep van 'psychedelische' drugs. Over ecstasy is men het minder eens, omdat MDMA daarin versneden wordt. Dat zou een invloed hebben op de hallucinogene werking ervan.

Niet iedereen weet hoe het precies zit, maar bijna iedereen heeft een voorkeur voor MDMA omdat ze geloven dat het puurder is dan ecstasy.[28] Men wijst er ook op dat er nog soortgelijke empathische en entactogene synthetische drugs bestaan, die de ervaringen intensifiëren en remmingen doen afnemen. Verschillende mensen hebben bijvoorbeeld ervaring met ADAM of MDA. Maar MDMA is in de goascene het gemakkelijkst verkrijgbaar.

Algemeen wordt er veel en openlijk gesproken over het gebruik van verschillende psychedelische drugs, ook met wildvreemden.[29] Zowel meisjes als jongens hebben ervaring met synthetische of natuurlijke tripmiddelen, al is de algemene indruk wel dat jongens frequenter 'echte' tripmiddelen gebruiken. Vrouwelijke respondenten blijken een voorkeur te hebben voor MDMA of ecstasy. De belangrijkste motivatie hiervoor hangt samen met sociale druk of verantwoordelijkheden, die maken dat vrouwen kiezen voor meer controleerbare drugs met een korte werking (we komen verder nog terug op het doseren en op de voor- en nadelen van tripmiddelen).

Meisje - indoor goa (8/12/07): *"Als ge het mij vraagt zijn cannabis en trips, niet alleen lsd maar ook andere psychedelische middelen, het meest 'echt goa'. Dat is ook zo echt hippie. Maar MDMA hoort er zeker ook bij, ik denk zelfs dat het nu meer gedaan wordt dan trippen. Bij ons is dat in ieder geval zo... MDMA pak ik altijd als ik naar een goa ga, maar trippen dat is zo een of twee keer per jaar. Ik heb dat misschien al vier of vijf keer gedaan in mijn leven (28j). Eén keer op een feestje, maar dan had ik maar een kwartje gepakt... De jongens pakken soms wel een gans in enen keer omdat het dan veel heviger is, maar dat doe ik nooit. Ik doe het altijd in kwartjes, die deel ik dan met mijn vriendin. We laten er altijd veel tijd tussen dan is het minder fel in uw kop en zijt ge nog heel actief."*

Speed en coke

Respondenten zijn het eens dat cannabis, tripmiddelen en voor de meesten ook MDMA door hun psychedelische effecten tot de scene behoren, maar over speed en cocaïne lopen de meningen erg uiteen. Veel bezoekers hebben zelf met speed en coke geëxperimenteerd en bijna iedereen kent persoonlijk mensen die deze drugs gebruiken. Men is het erover eens dat speed en coke het effect van andere drugs inperken en zo de psychedelische ervaring in de weg staan. Mensen die het gebruik van speed en coke na een experimenteerfase hebben voortgezet, appreciëren de oppeppende effecten meer dan de psychedelische ervaring. Opvallend is dat respondenten met een voorkeur voor rauwere psy-trance genres speed als een middel beschouwen dat bij het uitgaan in de goascene hoort. Respondenten met een voorkeur voor meer melodische psy-trance genres daarentegen beschouwen enkel de psychedelische middelen als *typische* drugs voor deze scene.

---

[28] Verschillende mensen legden me uit dat 'MDMA' niet klit. Waardoor het, om een ecstasytablet te maken, moet versneden worden met bindmiddelen. Keukenbloem was algemeen gekend als bindmiddel en verschillende mensen vernoemden ook cafeïne. Net als in andere scenes bestond de overtuiging dat er vaak speed en soms ook coke of heroïne wordt doorheen gedraaid.

[29] Verschillende mensen, die mijn positie als onderzoeker nog niet kenden, kwamen spontaan op me af om over hun roes te vertellen en ik werd ook verschillende keren aangesproken met de vraag welke trip ik zelf zou maken die nacht: 'Waar reis jij naartoe vannacht?'.

Melodische psy-trance leunt dichter aan bij de oude goascene, waardoor 'oude goafreaks' er vaak een voorkeur voor hebben. Het gebruik van speed, coke en ook MDMA of ecstasy wordt beschouwd als een gevolg van de normalisering van dansdrugs in het westerse (EDm) uitgaansleven, maar niet als iets kenmerkend voor de goa-ervaring. Ook de jongere mensen uit de goascene hebben doorgaans een voorkeur voor melodische psy-trance. Met uitzondering van intieme feestjes die door een kern van oudere goafreaks georganiseerd en bezocht worden, zijn psy-trance feesten waar melodische genres centraal staan doorgaans meer gecommercialiseerd. Hierdoor trekken ze een gevarieerder publiek en vooral ook een jonger publiek aan. Voor hen hoort MDMA wel bij de psychedelische ervaring. Dat kan verklaard worden door het feit dat deze drug in deze generatie sterk genormaliseerd is en ook in andere (EDm)scenes in het nachtleven veel gebruikt wordt. De jongeren vertelden me dat er zeker speed of cocaïne gebruikt wordt en dat ze dat soms ook zelf gebruiken, maar net als de ouderen vinden ze dat het niet kenmerkend is voor de psychedelische goascene.

Lieve - groepsgesprek (19/07/08): *"Ik heb nog maar een paar keer coke gehad en al de laatste keren deed mij dat niets en dan ik zei van ik pak dat niet meer. Ik vond dat belachelijk eigenlijk zoiets snuiven en dat doet niets... Zo om te socialisen zijn xtc en MDMA toch wel de belangrijkste partydrugs. Ik heb speed altijd gebruikt als ik een beetje moe werd, in combinatie met andere dingen, nooit alleen dat maar.* [...] *Trips, dat is zo gelijk iets van vroeger, 't is alsof je daar uitgroeit. Ik vind het opvallend meer zo bij de fluotoestandjes, waar dat het visuele aspect belangrijk is, met al die deco in fluo, om daar op te staan trippen en op progressive denk ik dat er iets meer pep, speed en zo genomen wordt."*

Lien - groepsgesprek (19/07/08): *"Ik denk dat er een verschil is in druggebruik tussen Old school en progressive ... meer trips in Old school en meer speed bij progressive. Maar misschien denk ik dat omdat wij in een speedy groep zitten. Als ik al onze vrienden zie, die toch vooral uitgaan naar progressive feestjes, is de meest gebruikte drugs toch speed en geen trips meer. Ik trip nu ook heel soms nog wel, maar dan niet op een feestje."*

Verschillende jongere respondenten zijn ervan overtuigd dat cocaïne populairder geworden is in de goascene en het gebruik van speed beperkt is. Oudere respondenten associëren cocaïne doorgaans met andere locaties en scenes in het nachtleven. In algemene zin is men het er in deze scene over eens dat cocaïne te duur is voor wat het gebruik ervan oplevert. Men voelt zich gewoon energiek en goed in zijn vel, maar ervaren gebruikers wijzen erop dat men daardoor ook sneller geneigd is geregeld cocaïne te gebruiken, ook buiten het nachtleven. Omdat de duur van het effect erg kort is, gaat men ook gemakkelijk grotere dosissen nemen op één nacht. Voor de meeste vrouwelijke sleutelrespondentes is het gebruik van coke daarom enkele gerechtvaardigd in kleine dosissen en bij specifieke gelegenheden. Ook het egocentrische trekje dat cokegebruikers soms vertonen past volgens vele respondenten niet in de goascene. Toch zijn er ook enkele respondenten die vol lof waren over cocaïne. Zij bevestigen dat cocaïne vaak geen effect heeft, maar dat zou komen omdat coke van een goede kwaliteit zeldzaam is.[30]

[30] Ik ontmoette ook mensen, zowel vrouwen als mannen, die al eens ghb, ketamine, opium, heroïne of nog andere synthetische drugs gebruikt hadden. Maar dat was beperkt gebleven bij enkele experimenten, veelal omdat het effect te weinig hallucinogeen en te verdovend was of omdat men de gevaren ervan hoog schatte. Lieve - groepsgesprek (19/07/08): *"Ketamine, eigenlijk is dat een zwaar narcoticum, dat ze in de veeartsenij gebruiken voor paarden en koeien mee te verdoven. Maar als je dat neemt, hangt er heel erg veel af van de hoeveelheden. Als je daar een klein beetje van neemt, ben je gewoon een beetje dwaas en duizelig. Als je daar heel veel van neemt, kom je echt in een ander bewustzijn. Ik geloof ook wel dat het gevaarlijk is hoor, 't is een zwaar narcoticum en daar kun je echt wel in blijven of hartproblemen van krijgen. Je kunt een hartprobleem hebben dat niet gekend is, als je in de krant leest van xtc-doden of ghb-doden, dat zijn altijd mensen die verdoken hartproblemen hebben."*

Kiran - groepsgesprek (19/07/08): *"Ik vind dat je dat ziet aan mensen die speed pakken, je kan ze er zo uithalen. Maar ik ken niemand in mijn omgeving die al ooit speed heeft gepakt, dat is out gewoon. Coke begint wel veel voor te komen zelf bij mensen die ik dacht dat geen drugs nemen. Ik zou dat misschien zelf kopen moest het goedkoper zijn."*

Esther - groepsgesprek (19/07/08): *"Coke is absoluut niet populair in het goamilieu. Ik zal coke veel minder pakken op een goafeestje, veel eerder met vrienden thuis. Maar ik heb op mijn 17e in een heel ander milieu gezeten, het milieu van de Cherry moon, de Bocacio, den Bal Moral [...] Op een goa pak ik liever een pilleke of MDMA. Maar ik ben ook al naar andere feestjes geweest waar ze andere muziek speelden en dan met een paar vriendinnen een lijntje coke nemen en dat we er dan invliegen en superveel dansen, maar dat is ook in een heel andere sfeer, het is niet altijd zo dat egogevoel, dat hangt er vanaf hoeveel dat je pakt, maar xtc en MDMA zijn ABSOLUUT de belangrijkste partydrugs. [...]."*

3.6.3. Gebruiksmethoden

Psychedelische middelen

We betoogden hoger dat het oraal innemen van drugs in de jump- en minimalscenes de meest gangbare gebruiksmethode is. Dit is in overeenstemming met bredere culturele recepten rond roesmiddelengebruik. Naast het inslikken van drugs is ook roken een orale methode om roesmiddelen tot zich te nemen. Vooral het roken van cannabis is sterk genormaliseerd en behoort tot de ervaring van vele jongeren. Toch blijft het roken van cannabis op een feest in de *jump*- en *minimal*scene beperkt. Er wordt op vele locaties immers repressief tegen opgetreden. In de *goa*scene daarentegen wordt ook op alle feesten veel cannabis, zowel weed als hasj, gerookt. Vrouwen hebben –opvallend méér dan in andere scenes- vaak zelf cannabis op zak en zij rollen vlot jointjes. In de goascene worden joints, evenals gewone sigaretten, voornamelijk met losse tabak gevuld, wat veel goedkoper is dan pakjes sigaretten. De structuur is ook langer en de tabak is doorgaans vochtiger, waardoor sigaretten en joints snel uitdoven. Dit laat toe het oproken over de tijd te spreiden. Maar doorgaans roken mensen hun joint niet alleen op, men deelt ze met vrienden en soms ook met omstanders.

Eigen aan de goascene is echter vooral het feit dat men graag experimenteert met de hallucinogene werking van THC (i.e. de werkzame psychoactieve stof in cannabis). Buiten het nachtleven roken sommigen waterpijpen. Tijdens het uitgaan maakt men soms gebruik van *chillums*. Deze typische pijpjes die oorspronkelijk uit India komen, worden verkocht in allerlei groottes en zeer diverse (psychedelische) kleuren en materialen (hout, glas, gebakken aarde). Daarnaast hebben verschillende respondenten ervaring met (zelfgebakken) spacecake en hasjolie, die op sigaretten gesprenkeld wordt of met voedsel vermengd wordt. Vooral jongere jongens in een experimenteerfase zijn hierin erg bedreven. Een bij andere respondenten vaak gehoorde reden om cannabis niet (veel) op deze manier te gebruiken, was dat men er erg 'loom' van wordt, wat men niet leuk vindt tijdens het uitgaan.

Lsd wordt doorgaans oraal ingenomen via kleine zegeltjes en soms als olie, die ook kan gerookt worden. Paddenstoelen zijn verkrijgbaar in verse of gedroogde vorm en worden doorgaans gewoon opgegeten, al heeft dit een erg bittere smaak. Gedroogde paddo's smaken een beetje naar gras en takjes wat ook niet echt appetijtelijk is. Sommige respondenten verbrokkelen ze daarom in een drankje en als men thuis of op een camping is, doet men ze soms ook in een tas thee of soep of mengt men ze in spaghettisaus of in een omelet. Uit verhalen kan ik afleiden dat vooral 'Mexicaanse' paddenstoelen populair zijn. Andere tripmiddelen zoals peyote en mescaline zijn moeilijk verkrijgbaar. Men kan ze net als paddenstoelen wel zelf kweken maar de groei verloopt heel

erg traag en vraagt meerdere jaren geduld, tenzij men er veel geld wil voor neertellen. Dealers en gebruikers vertelden me dat er ook synthetische mescaline, in kristalvorm, verkrijgbaar is. Maar ook dat aanbod is beperkt.

Bij MDMA spreekt men vooral over kristallen, maar het wordt ook soms in poedervorm verkocht. Zoals in de minimalscene verkiezen de meesten MDMA in te nemen met vloeistof.[31] Daarnaast worden er in de goascene ook ecstasytabletten geslikt, waarvan de namen overeenkomen met de soorten die ook door respondenten in andere scenes worden aangehaald.

Andere synthetische drugs

In de goascene staat men doorgaans open voor experimenten met roesmiddelen. Het is dus niet zo verwonderlijk dat heel wat vrouwen en mannen in deze scene met andere gebruiksmethoden (dan roken en slikken) ervaring hebben. Mensen die met regelmaat synthetische drugs 'dampen' of 'spuiten' kwam ik niet tegen. Deze gebruiksmethoden worden niet als 'eigen aan' de goascene beschouwd en vormen voor vele respondenten een grens. Die grens wordt bepaald door de verwachte (negatieve) effecten en de kans op afhankelijkheid die men met deze methoden associeert.

Lieve - groepsgesprek (19/07/08): *"Ik denk dat er toch weinig drugs zijn die ik nog niet heb genomen, ook ketamine. Heroïne heb ik wel al gerookt, maar 'k heb nog nooit iets ingespoten. Voor mij is spuiten wel een grens. Hoewel ik één keer dacht, ik had zo heel veel gelezen over ketamine en over ketamine intraveneus gebruiken en toen heb ik er wel eens aan gedacht om dat te doen, maar 't is daar bij gebleven."*

Snuiven is voor verschillende respondenten een grens, al heb ik het gevoel dat het meer met de negatieve effecten van de middelen dan met de methode zelf te maken heeft. Vooral jonge respondenten refereren bij het motiveren van hun grens naar middelen die niet geslikt of gerookt worden als 'harddrugs'. Oudere respondenten nemen die term veel minder in de mond en wijzen erop dat alle drugs hard of zacht kunnen gebruikt worden. Dit bleek een opvatting te zijn die groeit naarmate men meer ervaring opdoet met drugs.

Kiran - groepsgesprek (19/07/08): *"Bij mij was snuiven een grens een paar weken geleden, maar ik ben er met dat lijntje coke toch ook over gegaan. Voeger had ik gezegd harddrugs dat nooit, maar eerst MDMA en nu coke, ge ziet dat ik er toch goed weg mee ben! [...] Een jaar en een half geleden zei ik tegen mijn vriend: harddrugs nooit van mijn leven! We waren toen nog niet lang samen en hij had mij verteld dat hij dat wel deed met zijn vrienden als ze naar goa's gingen. Ik heb toen met hem een keer MDMA genomen en vond het super....Maar zo die psychedelische drugs daar ben ik toch niet zo voor, ik vind dat je je controle dan te veel verliest, terwijl bij MDMA, xtc of coke dat veel minder is, je bent gewoon scherp. Het effect van trips, die kruipen in uw hoofd, dat vind ik niet tof. Ik voel wel dat er in vergelijking met jullie, die al ouder zijn en al lang drugs gebruiken een verschil is. Voor mij is dat allemaal zo nog nieuw en ik vind dat allemaal nog heel leuk!"*

[31] Sommige respondenten lossen de drugs op in een drankje, dat ze rustig consumeren. Anderen geven er de voorkeur aan om de dosis met één slok in te nemen. Er zijn ook enkele mensen die MDMA vooraf in verteerbare capsules verdelen of met een vloeitje sigarettenpapier innemen. Net als in de andere scenes kwam ik er niet uit of er tussen deze gebruiksmethoden een veralgemeenbaar verschil is in effect.

Polydruggebruik

Net als in de andere scenes is het gebruik van een of meerdere (illegale) drugs op een avond meer regel dan uitzondering, maar toch is er in de goascene iets bijzonders aan de hand. Er is duidelijk veel ervaring en een grote kennis aanwezig over voordelen en risico's van bepaalde combinaties en daar wordt in gesprekken vaak over gecommuniceerd. Respondenten gaan buiten het nachtleven actief op zoek naar informatie over drugs. Bij mijn bezoeken werd ik vaak door de fysiologische, biologische en historische kennis over drugs en hun wederzijdse effecten overrompeld. Mogelijk ligt in deze open communicatie ook een verklaring voor de vaststelling dat er, ondanks een hoge prevalentie van illegaal druggebruik op goafeesten, weinig mensen het bewustzijn of de controle volledig verliezen en medische verzorging nodig hebben. Verschillende mensen merken daarbij wel op dat er weinig duidelijke informatie over polydruggebruik beschikbaar is. Meerdere respondenten beklagen zich er ook over dat men drugs niet kan laten testen in België. Men blijft vooral aangewezen op eigen ervaringen en kennis over ervaringen van anderen.[32]

Het gebruik van alcohol in combinatie met andere drugs is vanzelfsprekend maar blijft, volgens respondenten en eigen waarnemingen, beperkt in hoeveelheid. Vaak is er alleen licht bier verkrijgbaar en vele mensen drinken water of frisdranken. Verschillende respondenten vinden dat alcoholische drank niet lekker smaakt wanneer men MDMA of speed genomen heeft. Bij deze middelen, evenals bij cocaïne, wordt ook vaak vermeld dat men geen dronkenschap ervaart. Hierdoor gaat men gemakkelijk te veel alcohol drinken, waar men de dag nadien vaak een stevige kater aan overhoudt. Dit is niet echt verwonderlijk want uit vele gesprekken wordt duidelijk dat iedereen zich heel erg focust op het verkrijgen van een gewenst effect.

Men gaat er doorgaans van uit dat alcohol de volwaardige werking van psychedelische middelen tegengaat. Velen beweren dat alcohol suikers bevat, die hallucinogene bestanddelen in het lichaam zouden afbreken. Daardoor raadt men mensen aan snoep te eten of cola te drinken wanneer een trip te heftig wordt.[33]

Dansdrugs worden ook onderling gecombineerd, voornamelijk MDMA met speed of coke. Sommigen combineren dat de ganse nacht terwijl anderen ze achtereenvolgens gebruiken: meestal eerst MDMA en daarna speed of soms ook coke om wakker te blijven. Bijna iedereen combineert tripmiddelen en dansdrugs, tijdens de nacht of 's morgens, met cannabis. Net zoals in de minimalscene zijn er respondenten die tijdens de nacht weinig of geen cannabis roken, omdat ze er loom van worden. Maar de meesten van hen nemen wel af en toe een klein trekje van een rondgaande joint, zeker laat in de nacht wanneer de drugs over hun hoogtepunt heen zijn, omdat het voor een korte psychedelische opflakkering zorgt. Ook het feit dat cannabis als een uitstekend en soms noodzakelijk middel gezien wordt, voor het afronden van een trip of extase en om naar bed te kunnen gaan, is vergelijkbaar met de minimalscene.

[32] Er was onvoldoende tijd om een diepgaande beschrijving van de interne gebruiksadviezen te maken, maar enkele sprongen wel in het oog en zijn interessant voor verder onderzoek naar sociale controlemechanismen voor illegaal druggebruik in het nachtleven.

[33] Voor het milderen van hallucinogene effecten hoorde ik ook meermaals een voor mij verrassende aanbeveling. Men raadde aan om tripmiddelen, vooral lsd, te combineren met MDMA, wat een stabiliserend effect zou hebben. Men doet dit echter best niet als men nooit eerder MDMA gebruikte. Jongen - internetforum (mei'07) : *"Nog iets, waar sommige triptonauten misschien niet van houden, maar het werkt wel: een klein beetje MDMA maakt de trip plezanter en je hebt meer garantie om geen bad trip te hebben. Dit natuurlijk alleen als je MDMA al kent. Niet nodig maar ik vond het wel fijn."*

Meisje - indoor goa (8/12/07): *"Echt smoren dat doe ik alleen 's morgens anders word ik daar te loom van, maar zo af en toe een treksken doen of voor de groep een joint rollen dat doe ik wel. Als ge iets gepakt hebt en het effect is al wat minder dan zet dat precies weer even iets in gang."*

Ethiek

Als er niet te veel brokken inzitten en het in de drukte moet gebeuren, worden cocaïne of speed soms in het lepeltje van de duim gelegd worden en vervolgens zonder pijpje (opgerold geldbriefje) opgesnoven. Maar, met uitzondering van cannabis en alcohol, is het in de goascene niet echt de gewoonte dat men in het openbaar of zeer opvallend drugs tot zich neemt. Liefst zondert men zich af om rustig met vrienden een lijn te leggen, doorgaans in de toiletten of in de auto. Wat hierbij opvalt, is dat er weinig stress is. Men is doorgaans niet schichtig wanneer er mensen aan de auto passeren of op hen afkomen. Mensen maken zich evenmin zorgen over hoe lang ze, meestal met meerdere personen, al in een toilethokje vertoeven. Als de wachtrij te lang wordt, kloppen andere mensen of het wc-personeel soms op de deur, met laconieke opmerkingen over het druggebruik, zoals 'Zal ik komen helpen?' of 'Als het zo lang duurt heb je misschien al genoeg op en zou je beter naar buiten komen'.

Ik zag gebruikers van MDMA zich wel eens afkeren van het publiek om het snel in te slikken of in een drankje te doen. Maar men maakt zich doorgaans geen zorgen of kent geen schaamte wanneer iemand het toch gezien heeft. Het zich enigszins wegdraaien bij het innemen van drugs heeft eerder te maken met bescheidenheid en etiquette, dan met schrik om op de vingers getikt te worden. Men wil de organisatie niet opzadelen met een drugimago en men wil zich niet onderscheiden van andere leden die van de muziek en sfeer genieten zonder, met minder of met andere drugs.

Meisje - indoor goa (8/3/2008): *"Ge moet dat niet verstoppen maar als iedereen dat zo in het zicht gaat doen lijkt het hier precies een junkiekot, alsof er alleen maar dopeheads rondlopen en dat is echt niet het geval. Er zijn genoeg mensen die niets gebruiken of toch niet veel. Ge moet ook wat respect tonen vind ik. Ge hebt mensen die hier een ganse nacht uit de bol gaan en met iedereen staan zeveren ... ge zou denken dat die iets gepakt hebben maar die zijn van hun zelf zo zot ☺. Die amuseren hun evenveel en flippen alleen al van de muziek of van wat alcohol ... en een jointje! Ik heb daar zelf soms ook genoeg aan maar met wat MDMA bij is het gewoon zalig!"*

3.5.4. Verkrijgen van drugs

Cannabis

Ook al wordt er op goafeesten beduidend meer gerookt dan op andere EDm-feesten, de wijze waarop cannabis verkregen wordt verschilt weinig met andere scenes. Cannabis wordt vooral buiten het nachtleven aangekocht, via vrienden, bij lokale dealers of in Nederlandse coffeeshops. Op feesten kan het wel gebeuren dat mensen geen cannabis (meer) hebben en dan rondvragen of ze 'een topken' of 'een jointje' kunnen over kopen of ruilen tegen een drankje of andere drugs.[34] Wat in de goascene wel opvalt, is dat heel veel jongeren zélf cannabis kweken[35], het ooit al eens geprobeerd hebben of op zijn minst vrienden hebben die het doen. Zowel vrouwen

[34] Zo zat ik op een festivalletje met een spontaan gevormd groepje op de grond te praten aan een cocktailtentje. Men liet een joint rondgaan en besprak de lekkere smaak van wat 'bioweet' bleek te zijn. In ruil voor een paar trekjes lieten twee jongens hun pintje bier rondgaan waar MDMA in opgelost was.

[35] De meeste zelfkwekers vertrokken met stekjes van een vrouwelijke moederplant, want met zaadjes kan er te veel misgaan. Stekjes kan men illegaal kopen, maar de meeste mensen die ik sprak maken ze zelf of krijgen ze van vrienden. De meesten waren ook op de hoogte van het feit dat men wettelijk één plant mag kweken, maar net als bij de aankoop van cannabis vond men dit doorgaans een hypocriete regel want stekjes mogen eigenlijk niet verkocht worden. Als je met zaadjes kweekt moet je met veel meer dan één plant starten, want ze overleven niet allemaal. Je weet ook niet altijd of er een mannetje of een vrouwtje uit zal komen, al worden er steeds meer 'feminzed seeds' verkocht, die bijna 100% zekerheid geven.

als mannen vertellen verhalen over zelfkweek, maar het valt wel op dat mannelijke respondenten vaker zelfstandig kweken, terwijl vrouwelijke respondenten meestal samen met een partner of met vrienden telen.[36]

Naast de materiële voordelen, zien de meeste succesvolle kwekers het als een hobby. Ze houden ervan de plantjes te zien groeien en zijn trots op het resultaat, dat ze door bemesting, verlichting en verluchting trachten te manipuleren. Er zijn ook mensen die er minder actief mee bezig zijn en op goed geluk een stekje planten in een pot, in de tuin of ergens op een rustige plaats, bijvoorbeeld langs een spoorweg. Men behaalt dan niet de hoge THC-gehaltes van Nederwiet, maar dat geeft niet want voor regelmatig gebruik geven verschillende mensen de voorkeur aan een zachter 'wietje'. Maar kweken op goed geluk zorgt ook vaak voor mislukkingen, waardoor het doorgaans snel wordt opgegeven.

Meisje - clandestien goafestival (4-5/8/07): *"Toen dat we op kot zaten hebben we een paar jaar zelf weed gekweekt. We deden dat met een paar mensen en konden daar bijna een gans jaar mee rondkomen. Veel werk was dat niet want wij zetten gewoon enkele plantjes in de spoorwegberm en dat groeide verder vanzelf. Ge moet wel zien dat ge dat doet waar de treinen vrij rap rijden, zodat ze ge het vanuit de trein niet ziet, en er mag ook niet te veel wind zijn.*

Natuurlijke psychedelica

Naast cannabis worden ook andere 'natuurlijke' hallucinogenen, zoals paddenstoelen, peyote of andere cactussen en exotische planten zelf gekweekt. Men kan daar in *smart-* of *grow shops* of via internet kweeksetjes voor kopen. De kweek van paddenstoelen vraagt niet veel moeite en op enkele weken boekt men resultaat. Men moet er alleen voor zorgen dat de paddenstoelen donker en vochtig staan. Nu de *smart shops* in Nederland geen volgroeide paddo's meer mogen verkopen, zal deze praktijk misschien nog belangrijker worden.[37] Voor de kweek van andere hallucinogene planten moet men doorgaans meerdere jaren geduld hebben.[38] Het voordeel is wel dat cactussen en andere hallucinogene planten voor gewone kamerplant kunnen doorgaan, zonder dat bezoekers iets in de gaten hebben. Cannabis is op zich ook een heel mooie plant, maar die zet men liever niet in de kijker, gezien de sterke geur en het feit dat, door de normalisering, iedereen de plant ook meteen herkent.

Synthetische drugs

Zowel vrouwelijke als mannelijke druggebruikers betalen hun roesmiddelen doorgaans zelf, maar bij jongere meisjes die nog niet veel drugs gebruikt hebben, valt toch op dat zij het vaak van een partner of van vrienden krijgen. In tegenstelling tot de *minimal*scene wordt in deze scene géén eenzijdige hoffelijkheid van mannen naar vrouwen toe verwacht. Het voorzien in en delen van drugs wordt door vrouwen en mannen ervaren als een praktijk die vriendschappelijke relaties en de collectieve psychedelische ervaring versterkt. Net als in de minimalscene kent elke gebruiker één of meerdere kanalen via welke zij of hij synthetische drugs konden kopen. Vaak is er iemand uit een vriendenkring die zich bevoorraadt en de anderen betalen nadien hun deel. Het

[36] Ik had niet de mogelijkheid dit in de diepte te bestuderen maar uit wat vrouwelijke respondenten me vertelden kon ik afleiden dat ze het kweken vaak te tijdsintensief en technisch te omslachtig vonden.

[37] Een van de dealers die ik leerde kennen, is tijdens het veldwerk ook beginnen kweken omdat hier een gat in de markt was vrijgekomen.

[38] Een Peyote bijvoorbeeld moet minimum tien jaar oud zijn voor hij voldoende mescaline aanmaakt. Men verkoopt in Growshops exemplaren die al enkele jaren oud zijn, maar die zijn in vergelijking met lsd erg duur.

gebeurt in de goascene ook regelmatig dat men iets gratis toegestopt krijgt van vrienden of van iemand die men op een feest leert kennen. Vooral naar de ochtend toe, wanneer een harde kern overblijft, worden druggebruikers vaak vrijgevig. Het weggeven van roesmiddelen (ook drankjes) laat toe het feest collectief verder te zetten en is een manier om verbondenheid te tonen.

Het aanbieden van roesmiddelen aan anderen wordt als een normale praktijk beschouwd, maar het is belangrijk te vermelden dat mensen niet onder druk mogen worden gezet (*peer pressure*). Iemand drugs aanbieden wordt gezien als een vriendelijke geste en men respecteert dat mensen het aanbod afwijzen. Een ongeschreven regel is ook dat men drugs aanbiedt aan mensen die erbij gebaat kunnen zijn, bijvoorbeeld omdat hun eigen drugs uitgewerkt zijn of omdat ze de indruk wekken geen plezier te beleven. Aan mensen die sterk onder invloed zijn, biedt men geen extra drugs aan. Integendeel, men raadt die personen af om drugs bij te nemen.

Kiran - groepsgesprek (19/07/08) - thuis (april 2008): *"Ik heb eigenlijk nog maar één keer MDMA gekocht en voor de rest alles gekregen van kameraden die niet alleen drugs willen nemen."* [...] *" Ik heb ook al gehad dat ze u een pil, of zoals over 't laatst een halve trip, aanbieden. Dat is niet om u te verleiden of zo, maar gewoon omdat ze u echt tof vinden en gelukkig zijn een 'soulmate' voor de nacht gevonden te hebben. Ge danst en ge doet dan onnozel samen maar meer zit daar niet achter. Mijn vriend weet dat ook dat het zo gaat op Goa's, die zal daarvoor niet jaloers zijn of zo."*

Dealers

Er worden op goafeesten ook dansdrugs aan- of bijgekocht. Net als in de minimalscene valt op dat oudere respondenten meer opzien tegen de vervelende opdracht om op een feest zelf op zoek te gaan naar drugs. Ze bevoorraden zich liever vooraf. Of ze proberen zich er op zijn minst van te verzekeren dat er vrienden of kennissen op het feest aanwezig zullen zijn, die hen rechtstreeks roesmiddelen kunnen verschaffen. Naast mensen die voldoende drugs op zak hebben om er een deel van door te verkopen, zijn er op feesten en festivals altijd wel enkele dealers aanwezig. Dealers zijn zelf sterk betrokken tot de scene, waar ze door hun praktijken een centrale rol in spelen. Voor de meesten is het een bijverdienste of gewoon een vorm van dienstverlening waar ze, naast het voorzien in eigen druggebruik, weinig of geen materiële winst uithalen. Sommigen hebben (voorlopig) geen andere legale inkomsten, maar dat weerspiegelt zich ook in hun levensstandaard. Ze wonen nog bij hun ouders, zitten op kot of betrekken een bescheiden sociale woning.

Lien - groepsgesprek (19/07/08) - café (maart 2008): *"Ik vraag vaak gewoon rond op een feest, want ge vindt altijd wel rap iemand die iets kan verkopen. Mensen geven u soms ook gewoon drugs ... omdat ze niet alleen zo weg willen zijn, denk ik."*

Esther - groepsgesprek (19/07/08): *"Vroeger kocht ik dat gewoon op een feestje, maar nu ga ik bijna nooit naar een feestje zonder mijn gerief op zak te hebben. Je kunt altijd wel uw kanalen vinden. Zelfs al ben je er één kwijt dan vind je wel een ander. 't Is gewoon niet meer leuk, je gaat dan eens naar een feestje en je bent dan al in de dertig en dan moet je nog zo gaan vragen van heb jij wat drugs voor mij, dat vind ik echt niet ok. Je kent zodanig veel mensen die wel iemand kennen die iets heeft en een paar dagen op voorhand arrangeert ge dat en voilà 't is in orde. En zelfs als je niets hebt en je komt op een feestje dan ken je toch nog redelijk wa volk die iets heeft. Als je naar een club gaat dan ken je daar niemand, maar op goafeestjes wel en zeg je van ik vraag het aan de die. Zo aan wildvreemden ... dat heb ik vroeger massa's gedaan maar zou ik nu niet meer doen."*

Mensen die op goafeesten illegale roesmiddelen verkopen, zijn doorgaans zelf *goafreaks* die graag experimenteren en die ervaring willen delen. Ze geven aanwijzingen over geschikte dosissen en over hoe men bepaalde

middelen best kan gebruiken, waardoor ze me soms deden denken aan een vaderlijke goeroe. De meeste dealers verkopen, afhankelijk van wat ze op de markt kunnen vinden, verschillende psychedelische middelen en vaak ook pepmiddelen.[39] Mensen vragen soms ook aan dealers om tegen een volgend feestje voor hen een bepaalde soort drug te kopen. Omdat men in de goascene zeer sterk in experimenteel druggebruik geïnteresseerd is en een duidelijke voorkeur heeft voor 'natuurlijke' producten, vraagt men soms naar exotische roesmiddelen die moeilijk te vinden zijn, zoals khat of opium. Verschillende ervaren druggebruikers willen dit soort middelen wel eens uitproberen, maar daarom niet tijdens het uitgaan.[40]

In de goascene, net als in de andere scenes, zijn dealers bijna altijd mannen.[41] Meer onderzoek naar mogelijke genderverschillen in motivaties voor de verkoop van drugs in de goascene zou wellicht interessante inzichten opleveren. Ik kreeg alvast de indruk dat er een kleine minderheid (zowel jongens als meisjes) bestaat die dealen om in hun eigen afhankelijkheid aan drugs te voorzien. Respondenten noemen zulke types 'erg triestig'. Men gaat er van uit dat deze mensen gepreoccupeerd zijn met drugs. Dit heeft een invloed op de relaties die ze, in gesprekken en andere vormen van interactie, met andere sceneleden opbouwen. Deze opvatting geldt ook voor andere mensen die 'te veel drugs' gebruiken. Net als 'gematigde' gebruikers genieten ze van de roes, die versterkt wordt door de muziek en de psychedelische decoratie, maar verschillende mensen vertelden me dat ze zich door te veel drugs te gebruiken soms eenzaam of gemarginaliseerd voelden in hun beleving van het nachtleven.

Nina - groepsgesprek (19/07/08): *"Coke, ik kan mij dat niet permitteren gewoon. Als ik aan goa denk, denk ik aan trips, bollen en speed en vooral trips en speed. Ik heb de laatste jaren veel speed gepakt, vroeger van alles, maar de laatste jaren vooral speed. Vroeger heb ik mij nooit eenzaam gevoeld in mijn druggebruik, maar nu wel. Omdat ik de enige was die daarin overdreef, wacht ik ben een beetje mijn ding kwijt...en als ik nu uitga amuseer ik mij eigenlijk weer, nu ik juist gestopt ben met al die speed."*

Dealers die op feesten actief zijn en hun klanten gaan doorgaans gereserveerd te werk. Toch lijkt er geen taboe te bestaan rond de verkoop van drugs. Mensen die op zoek zijn naar drugs en de lokale dealers niet kennen vragen het aan iedereen en dealers vinden het niet erg dat ze rechtstreeks naar hen doorverwezen worden. Zij die de dealers wel kennen, komen een praatje maken en kopen 'en passant' ook wat drugs. Op meer commerciële feesten is men doorgaans iets voorzichtiger, omdat er soms verhalen circuleren over agenten in burger. Deze politiemensen vallen desondanks snel op, zodat dealers en gebruikers snel gealarmeerd kunnen worden.

[39] De prijzen per gram komen overeen met de andere scenes: rond de 10 euro voor speed, 15 euro voor MDMA en 50 euro voor cocaïne. Afhankelijk van het aantal zegeltjes dat men koopt, varieert de prijs voor een lsd-trip, tussen de drie en de vijf euro.

[40] Net als in de andere scenes, bieden dealers geen heroïne aan. Heroïne wordt immers niet gezien als een sociale drug of een dansdrug. Dealers zeggen wel dat ze, als ze dat zouden willen, er erg gemakkelijk aan kunnen geraken.

[41] Sleutelrespondente Lien kende één jonge vrouw, van rond de dertig, die net begonnen was met het dealen van speed en MDMA. Ik zag haar slechts een keer, op een groot indoor goafeest. In tegenstelling tot een andere dealer die ik goed leerde kennen, was ze erg zenuwachtig. Volgens Lien had dit te maken met het feit dat het meisje haar eigen druggebruik niet onder controle had. Ze verkocht drugs om in haar eigen speedgebruik te kunnen voorzien, want ze had geen werk en was afhankelijk van speed. De meeste drugs verkocht ze buiten het nachtleven. Op feesten verkocht ze bijna alleen aan vrienden en kennissen, waar ze soms ook wel eens iets gratis aan gaf.

3.5.5. Initiatie tot druggebruik

Locatie

Omdat bezoekers in de goascene doorgaans al volwassen zijn, is het niet verwonderlijk dat ik slechts uitzonderlijk iemand ontmoette die op een goafeest of -festival geïnitieerd werd in het gebruik van cannabis (nochtans de meest genormaliseerde illegale drug). Ook initiatie met hallucinogenen gebeurde bij de meeste respondenten, zoals ook algemeen door ervaren gebruikers in de goascene wordt aanbevolen, buiten het nachtleven in een intieme en rustige setting. Het verschil was wel dat die initiatie doorgaans gemotiveerd werd door wat men in de goascene gezien en gehoord had over trippen. Om te trippen gaat men graag de natuur in, waar men in alle rust en vrijheid kan genieten van het zintuiglijk vervormde tijds- en ruimtebesef. Respondenten vertelden gedetailleerde verhalen van wandelingen of verblijven op afgelegen locaties waarbij men zich door communicatie collectief in een droomwereld verplaatst, die men samen gaat verkennen en tijdelijk gaat bewonen, wat soms voor hilarische situaties zorgt.

Ook wat betreft MDMA of ecstasy en pepmiddelen ontmoette ik veel mensen die buiten de goascene werden geïnitieerd. Dat heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat jonge adolescenten, die zich aangetrokken voelen tot druggebruik of tot elektronische beats, eerst in contact komen met meer commerciële scenes, vooraleer ze de undergroundgoascene ontdekken. Vele respondenten hebben dansdrugs voor het eerst in het technocircuit gebruikt. Dit wijst op een kruising van smaken die enerzijds kan begrepen worden vanuit een gedeelde muzikale voorgeschiedenis en anderzijds uit een bredere culturele affiniteit voor alternatief georiënteerde muziek en feesten. Een kleine groep respondenten was op jonge leeftijd meer tot gecommercialiseerde scenes betrokken en leerde de goascene pas op latere leeftijd, door veranderingen in de vriendengroep kennen.

Jongen - indoor goa (8/12/07): "*Mijn eerste pil, dat is al een paar jaar geleden. Niet lachen hé, dat was op een hardcore-feestje .... met gasten uit mijn klas in de humaniora. Die gingen elke week naar discotheken, gelijk de Cherry Moon en ik wou ook wel ne keer xtc proberen dus ben ik ne keer meegeweest. Den xtc vond ik goed, maar de muziek en het volk dat was wat minder. Met mijn lang haar en mijn soort kleren viel ik daar ook wel wat uit de toon tussen die Johnny's. Ik heb nog bijna op mijn gezicht gekregen omdat ik enen zijn pint omverliep ... gelukkig dat enen van mijn klas die gast kende. Toen ik in Gent studeerde ben ik dan die mannen hier tegengekomen en gingen we ook naar de Kosmik en zo heb ik ook goa leren kennen, dat gaat mij veel beter af ☺.*"

Mensen die in hun vroege adolescentie al sterke affiniteit met een 'hippie' geïnspireerde levenshouding vertoonden en contacten hadden met (oudere) gelijkgezinde mensen die hen op jonge leeftijd in de goascene introduceerden, maakten wel in de scene zelf kennis met synthetische dansdrugs. Hun aantal scheen de laatste jaren toegenomen te zijn. Onder vijfentwintigplussers ontmoette ik veel minder mensen die in de goascene geïnitieerd werden tot dansdrugs, dan onder jongere respondenten. Dat heeft waarschijnlijk te maken met de commercialisering van goamuziek en -feesten. Hierdoor komen jongeren, veel vroeger dan hun voorgangers, met de goascene in contact.

Informatie

Respondenten hebben niet het gevoel dat er in de goascene rechtstreekse druk wordt uitgeoefend om met drugs te experimenteren ('peer pressure'), maar de nieuwsgierigheid wordt wel sterk aangewakkerd. Sommigen hebben al ervaringen met drugs of vertonen al een grote interesse in illegale roesmiddelen voor ze naar goafeesten uitgaan. Zij willen in de goascene dan ook meteen experimenteren. Anderen leren, uit eigen waarnemingen en uit de verhalen van gebruikers, hoe drugs inwerken op zintuigen en emoties. Op feesten zien ze hoe druggebruikers zich gedragen, en zodoende verdwijnt gaandeweg hun initiële vrees. Alle respondenten noemen hun initiatie in drugs het gevolg van een eigen keuze, maar het is wel zo dat de middelen in kwestie in hun vriendenkring gebruikt werden.

Het is de gewoonte dat ervaren druggebruikers betrokken zijn bij de initiatie. Bij de eerste keer dat mensen drugs gebruiken, kunnen ze altijd terugvallen op een of meerdere vrienden. Die geven doorgaans vooraf enkele algemene richtlijnen over gepaste hoeveelheden, te verwachten effecten en te nemen schadebeperkende maatregelen. Tijdens de nacht komen ze ook regelmatig polsen hoe het gaat. Maar ook wanneer ze mensen niet persoonlijk kennen, stellen gebruikers zich bezorgd en hulpvaardig op tegenover andere gebruikers, door hen bemoedigend aan te raken, met elkaar te dansen of door een drankje aan te bieden. Een veel gecommuniceerde raad is immers geen alcohol te gebruiken en veel water te drinken. Niet alleen doet alcohol het effect van andere roesmiddelen soms teniet, maar het veroorzaakt bovendien in combinatie met illegale drugs (zeker MDMA!) voor black-outs. Water moet men drinken om niet uit te drogen maar ook voor de gezondheid. Verschillende respondenten wijzen erop dat veel drinken ook tijdens en na het gebruik van tripmiddelen erg belangrijk is, omdat gifstoffen de organen zoals de lever en nieren gemakkelijker verlaten met water. Een andere raad is geduld te hebben, want het kan soms wel een uur of langer duren eer men de effecten voelt. Mensen hebben wel eens de neiging om snel nog iets extra te nemen, waardoor het effect vervolgens veel te hevig is.

Esther - groepsgesprek (19/07/08): "*Ik heb eigenlijk al met redelijk wat mensen die nog nooit iets gepakt hebben drugs genomen. Die moeten dat dan ook wel zelf echt willen, ik zal nooit tegen hen zeggen van 'Ga je dit nu eens meedoen?' Meestal zijn dat dan mensen die dat gewoon eens willen proberen en waarvan ik ook niet direct van zou vrezen, die gaan er hier nu direct aanhangen of zo. Meestal hebben die zoiets van 'Ik voel niets, ik voel niets' en dan geef ik daar info over. Ik zeg 'dat ze nu echt wel moeten wachten' of ' Je gaat nu dat voelen'. Ik zeg bijvoorbeeld ook van 'Pak gewoon een halfje dat is meer dan genoeg'. En ook van ' Je moet veel drinken want je droogt veel sneller uit'. Ik geef hun eigenlijk vooral mee hoe ik mij voel op die drugs. [...] Maar toen ik in der tijd in die clubscene zat was dat helemaal niet zo. Iedereen was dan ook veel jonger en er is eigenlijk ook veel meer risico. Ge doet maar zonder na te denken.*"

In de goascene wordt volgens verschillende respondenten veel belang gehecht aan het opnemen van vitaminen. 's Morgens wordt er op goafeesten vaak fruit uitgedeeld en mensen gebruiken ook vitaminepreparaten. Fruitsuikers en vitamines zouden ook helpen om de effecten van hallucinogene stoffen af te breken. Verschillende oudere vrouwelijke respondenten drinken thuis zuiverende thee en cranberrysap[42] om hun lichaam te zuiveren, maar ook mannen houden er doorgaans een vrij gezond (vegetarisch en biologisch) eetpatroon op na.

[42] Groene thee en cranberrysap worden de laatste jaren gecommercialiseerd door grote voedingsconcerns die daarmee inspelen op de 'gezondheidsrage' (of ze in stand houden?).

Kiran - groepsgesprek (19/07/08): *"Bij mij was dat met een vriend die echt zo van in het begin uitgelegd heeft van 'Kijk drink niet, je neemt dat en drink veel water'. Wij hadden zelfs van die vitaminepillen mee voor de dag erna. Op goafeestjes komen ze 's morgens ook met fruit rond, dat doen ze toch ergens anders niet denk ik."*

Omdat een trip erg lang duurt en zeer intens is, adviseert men geen tripmiddelen te gebruiken wanneer men weinig tijd heeft, of wanneer men zich psychisch en mentaal niet goed voelt. Zeker als men nog niet veel ervaring heeft, is het belangrijk dat er ervaringsdeskundige vrienden bij zijn op wie men kan vertrouwen. Veel meer aanwijzingen worden er doorgaans niet gegeven. Iedereen is het er over eens dat het gebruik van illegale drugs in de eerste plaats een ontdekking van het innerlijke zelf is: iets wat iedereen op een unieke manier ervaart. Er is wel een verschil tussen MDMA en tripmiddelen. Bij tripmiddelen kan men de ervaringen meer delen. Wanneer men bijvoorbeeld een bepaalde visuele vervorming ziet kan men anderen in die trip betrekken. Bij MDMA ligt dat anders, want dat maakt geen visuele prikkels maar heel persoonlijke empathische eigenschappen en emoties los. Voor bijna alle respondenten was de eerste keer een fantastische ervaring, zeker wat MDMA of ecstasy betreft: deze middelen produceerden een gelukzalig gevoel met minder hevige hallucinaties dan tripmiddelen.

3.5.6. Doseren van druggebruik

Openstaan voor ervaringen met verschillende roesmiddelen is in de goascene een belangrijk aspect in de collectieve identiteit. Maar even belangrijk is zelfkennis en het ontwikkelen van een persoonlijke voorkeur en gebruikspatroon. Mensen experimenteren met drugs en maken daarna voor zichzelf uit of en welke middelen hen persoonlijk een aangename ervaring geven. Ik ontmoette verschillende respondenten die een tijdje geëxperimenteerd hadden, maar die nu geen of nauwelijks illegale drugs gebruiken. Ervaren druggebruikers ontwikkelen duidelijke voorkeuren voor bepaalde middelen, maar velen blijven wel openstaan voor een experiment en gebruiken sporadisch ook wel eens andere drugs.

Tripmiddelen

Psy-trance muziek en psychedelische decoratie spelen in op de zintuiglijke vervormingen die tripmiddelen veroorzaken. Op goafeesten is men ook vrij om te gaan, staan of liggen waar men zelf wil. De zintuiglijke prikkels en de mogelijkheden die de scene aanbiedt om rustig te 'chillen', spelen een belangrijke rol in de beleving van de verschillende fasen waar men onder invloed van drugs doorgaat. De feesten duren vaak twaalf uur of langer, waardoor de middelen kunnen uitwerken. Dagenlange festivals lenen zich meer voor het gebruik van hallucinogenen, dan feesten die slechts een nacht duren: men kan niet alleen uren doorgaan, maar men kan bovendien nog recupereren in de sfeer van de scene (terwijl men anders nog naar huis moet).

Jongen - indoor goa (22/11/07): *"Trippen is gewoon niet iets dat ge elke week doet, zelfs niet elke twee weken ... pas op er zijn der die dat doen maar dat zijn echte freaks. Als ge een normaal leven hebt, gaat dat niet. Ge moet gaan werken of naar 't school of gelijk ik, ik doe ook sport, niet op hoog niveau maar we spelen toch elke week een basketmatchken. Als ge dan in het weekend getript hebt, vindt ge daar de energie niet voor, ik moet daarna altijd veel slapen. Eens een trip nemen op een goa dat is voor de zomer als ge veel tijd hebt en tot 's middags kunt blijven genieten van het zonneke ... ge moet gewoon erg relaxed kunnen zijn. Op gewone feestjes gebruiken wij liever MDMA, das goed flashen en geeft ook nog energie. Ik dans daar beter van, tegen bij een trip ben ik onrustig en wil ik altijd wat anders gaan doen."*

Mijn algemene indruk is dat mannen, die in de goascene ook in de meerderheid zijn, meer trippen en grotere doses gebruiken dan vrouwen. Mannen nemen gemakkelijker meteen een volledig lsd-zegeltje: zij nemen algemeen aan dat dat de ideale portie is. Vrouwen vinden die dosis vaak niet ideaal en houden het - zeker tijdens het uitgaan- liever bij een kwartje of een halfje. Ze doen dat naar eigen zeggen omdat trippen te veel in het hoofd kruipt en erg lang duurt (8 tot 12 uur). Ook mannen vertelden me dat trippen na vele intensieve uren soms vermoeiend wordt. Tripervaringen zijn zeer zintuiglijk en filosofisch. Verschillende respondenten beschrijven het gevoel dat men na vele uren soms zou willen dat de trip voorbij is. De rondtollende gedachten nemen af naar het einde van de trip, maar de zintuigen blijven overactief. De meeste respondenten vertellen dat ze zichzelf dan als een toeschouwer ervaren, die het einde van de voorstelling minder interessant vindt. Men is er zich met andere woorden van bewust dat de vervormde zintuiglijke ervaringen ingegeven worden door het middel en dat men gewoon moet wachten tot de film afgelopen is.

Om die reden ook verkiezen de meesten om alleen te trippen op feesten die vierentwintig uur of langer duren of om dat buiten het nachtleven te doen. Wanneer ze niet zo lang kunnen uitgaan of wanneer men zich (omwille van sociale verplichtingen) geen volledige dag kan veroorloven om rustig van een trip te recupereren, verkiezen ook veel mannen MDMA of ecstasy. Sommigen kiezen voor paddo's omdat het effect korter en ook minder intens is dan bij lsd. Uit verhalen van respondenten over het gebruik van paddo's, leid ik af dat mannen vaker meteen een volledige portie innemen of meerdere porties op een avond gebruiken. Vrouwen verkiezen door de band kleinere doses, omdat ze zich op trip snel geviseerd voelen en zich schamen tegenover mensen die niet weten wat trippen is. Verschillende vrouwen vertelden hoe ze soms helemaal opgingen in een hallucinatie en zich dan 'belachelijk' voelden.

Kiran - groepsgesprek (19/07/08): *"Bij die keer dat ik een halve trip genomen had, heb ik mij wel belachelijk gemaakt. Ik voelde me zo toch geviseerd. Ik was eigenlijk aan 't flashen op een hond, er liep daar een bordercollie rond en ik had een stok vast en die hond was echt zo geviseerd op die stok en ik heb een hele tijd tussen en rond de mensen gelopen met die stok. Toen ik ineens buiten op mijn gemak ging zitten, zag ik in mijn ooghoek een hond dus ik sta recht en begin te lopen en toen ik op die plaats aankwam was er niets en toen had ik toch zo iets van oei en al die mensen waren zo aan 't kijken. Waarschijnlijk was die hond daar niet echt."*

Lieve - groepsgesprek (19/07/08): *"Als de trip begint uit te werken had ik toch steeds zo een onbehaaglijk gevoel van niet meer goed in uw vel te zitten. Zo het gevoel hebben en niet echt zo weten van "t is den trip'. Allé, zo wel weten van ik zit nu op trip, maar ook enorm bewust zijn van iedereen is naar mij aan 't kijken. Terwijl dat je maar pas een paar dagen later, als je er met vrienden over spreekt, te weten komt dat je niet belachelijk gedaan hebt. Dan zeggen ze je 'Maar neen, je was jij niet het middelpunt van heel het gebeuren'."*

MDMA, speed en coke

Men is het er algemeen over eens dat voor een volledige nacht één of twee ecstasytabletten voldoende zijn. Na een derde pil voelt men niet meer hetzelfde effect of de typische 'rush'. Men wordt er alleen energiek van als men niet al moe is voor men eraan begint. MDMA helpt ook niet echt tegen de vermoeidheid en ook hier beperkt men best de dosis tot ongeveer driehonderdvijftig milligram. In tegenstelling tot MDMA helpt speed wel tegen de vermoeidheid. Na een stevige lijn krijgt men energie en kan men er weer tegenaan. Een andere reden om geen extra pillen te nemen is dat men bij afloop vaak nog een heel eind moet rijden, waardoor men genoodzaakt is op tijd te ontnuchteren. Speed of coke daarentegen tasten volgens de meeste respondenten

het rijvermogen niet aan, behalve wanneer men 'te veel genomen heeft'. Laat nu net dat soms een probleem zijn, want bij deze middelen heeft men snel de neiging extra doses in te nemen omdat de rush vrij kort is.

Kiran - groepsgesprek (19/07/08): *"Ik vind één pilleke echt wel al meer als genoeg. Maar wanneer nemen jullie dan een tweede? Als die rush over is? Ik heb dat al een paar keer geprobeerd van ik ben moe 'k ga iets nemen, maar dat helpt niet bij mij, als mijn lijf moe is en ik pak iets dan ben ik nog altijd moe."*

Lieve - groepsgesprek (19/07/08): *"Twee pillen is wel genoeg, die rush heb je toch niet meer vanaf uw derde. Ik heb al ervaringen gehad met 5 à 6 pillen en dat je achteraf zo weet dat het erover was eigenlijk en dat je dat eigenlijk niet meer wil meemaken. Zeker omdat de kwaliteit van uw avond niet gaat stijgen, je gaat er alleen maar mottiger beginnen uitzien. Nu doe je dat niet meer, je hebt het al allemaal meegemaakt je weet dat er niets fantastisch meer gaat gebeuren."*

Leeftijd

Verschillende oudere respondenten geven aan dat men zich op jongere leeftijd minder bewust is van de risico's die aan druggebruik verbonden zijn en dat men soms overdrijft. Jongere mensen zijn het daar niet helemaal mee eens. Zij zijn ervan overtuigd dat de meerderheid van de jonge mensen in de goascene, ondanks het feit dat ze erg open staan voor experimenten, voorzichtig zijn en hun druggebruik matigen. Men erkent wel dat de 'dopeheads' van de scene voornamelijk 'jonge' mensen zijn. 'Dopeheads' zijn vooral mannen, maar ik ontmoette ook verschillende meisjes en vrouwen die met grote dosissen experimenteerden of (in hun studentenjaren) geëxperimenteerd hadden. Er lopen ook nog enkele oudere 'dopeheads' rond, die gekend zijn in de scene en door respondenten vaak als 'verslaafd' of als mensen die 'los van de realiteit' leven, worden bestempeld. Of mensen te veel gebruikt hebben, wordt aan de hand van uiterlijke tekenen beoordeeld. Hun ogen bewegen soms ongecontroleerd, ze staan vaak wankel op de benen, ze zijn erg nerveus en ze brabbelen als men tegen ze spreekt. Deze gedragingen bemoeilijken de communicatie met andere sceneleden, waardoor men zich soms eenzaam voelt in z'n roes. Dit wijst erop dat er bepaalde grenzen zijn of eerder communicatieve voorwaarden bestaan voor de collectieve beleving van genot.

Lieve - groepsgesprek (19/07/08): *"Eigenlijk zijn er heel veel momenten geweest dat ik gewoon uitging, plezier maakte en alle controle over boord gooide ... liters wodka en alle soorten pep daarop. Terwijl je overal wel leest dat de combinatie van sterke drank met drugs ook wel eens heel slecht kan aflopen. Maar ik bleef ik dat gelijk maar doen. Achteraf wel iedere keer denken van shit waar ben ik nu mee bezig? Maar op 't moment zelf ne keer dat je daar weer opnieuw inzit ... Ik had gelijk altijd wel een enorm goed team van begeleiders, ik denk dat Micha er wel serieus over kan meespreken. Ik heb black-outs gehad dat ik begod niet meer wist wat ik gedaan had. Dat is zo ook het risico van wat je met uw hersens uitspookt. [...] Ja wij hebben al gezegd tegen mekaar dat we hopen dat ons dochter nooit zal doen wat wij allemaal gedaan hebben, want achteraf bekeken waren dat toch altijd dingen waar er risico's aan verbonden waren. Als ik daar nu op terugkijk vind ik dat allemaal niet zonder risico eigenlijk, maar toen zag ik dat niet, ik pakte maar voort ... dat is eigen aan de leeftijd."*

Vriendengroep

In de goascene wordt sterk gewaardeerd dat druggebruikers voor elkaar zorgen, ook ná de initiatiefase. Vooral de eigen vriendengroep speelt hierin een belangrijke rol. Vrouwen, meer dan mannen, vinden het belangrijk dat vrienden hen bijstaan in het onder controle houden van hun druggebruik. Ze stellen zich niet per se afhankelijk op, maar waarderen dat een partner of een vriend(in) hen advies geeft en de tijd neemt om met hen te reflecteren over hun eigen doelstellingen en grenzen. Verschillende mannen waarderen de aanwezigheid van

vrouwen in de scene net omdat ze met hen gemakkelijker over dit soort dingen kunnen praten dan met andere mannen. Jongens communiceren onderling meer over subcultureel kapitaal door ervaringen met en opvattingen over muziek, feesten en druggebruik te delen. Vrouwen hechten meer belang aan het respecteren van de grenzen die ze zich voor een feestje hebben gesteld. Ze motiveren dit als een vorm van trouw zijn aan zichzelf en als een bewijs, dat ze voor het beleven van genot en plezier in de goascene niet van drugs afhankelijk zijn. De meeste mannelijke druggebruikers vinden dat druggebruik synergetisch met de psychedelische ervaring verbonden is. Zij nemen altijd drugs als ze in de goascene uitgaan. Respondenten zijn het er over eens dat mannen over het algemeen 'meer hun goesting doen'. Maar dat neemt niet weg dat ook vrouwen zich soms laten gaan en daar kunnen van genieten.

Lien - groepsgesprek (19/07/08): *"Maar ik heb toch ook zo mensen die mij daarbij helpen. Zoals op het vorig feestje bij de (naam motorbende) ... 't was twee uur in de namiddag en toen was ik besloten om nog een pil te nemen en toen zei Elly me van 'Neen, niet doen dat is niet nodig' en dan luister ik daar ook naar, want ze heeft gelijk natuurlijk. Maar soms heb ik dat daar echt moeilijk mee te aanvaarden dat het nu gedaan is het feestje."*

Lieve - groepsgesprek (19/07/08): *"In de Kosmik bijvoorbeeld voelt ge geen verbondenheid, toch niet als ge nuchter zijt. Maar op een goa'tje is dat wel warm en oprecht. Ik heb een paar goafeestjes nuchter meegemaakt, toen dat ik zwanger was, toen ik moest ja. Toen was dat gevoel van verbondenheid er toch ook ze."*

Vrouwen erkennen dat ze tijdens hun 'beste nachten in de goascene' altijd onder invloed van drugs waren geweest. Maar ze wijzen erop dat er ook nachten zijn waarop men drugs neemt en zich veel minder goed amuseert. Vele vrouwen laten de beslissing om drugs te gebruiken afhangen van persoonlijke (bv. gemoed, sociale relaties en verantwoordelijkheden) en fysieke (de muziek, de sfeer ...) factoren. Hierbij moet wel gezegd dat veel vrouwen en ook mannen er, op momenten dat druggebruik niet opportuun was (omdat men bijvoorbeeld niet lang kan uitgaan of omdat de muziek die zal gespeeld worden niet volledig naar hun smaak is), vaak voor kiezen om niet of buiten de scene uit te gaan.

Kinderen

Ik ontmoette ook verschillende vrouwen van rond de dertig die al kleine kinderen hebben. Kinderen vormen 'zowel fysiek als mentaal' een rem op het druggebruik. Men heeft minder tijd om uit te gaan en om rustig te recupereren. Met baby's hebben moeders minder behoefte om uit te gaan, of vinden ze een urenlange afwezigheid niet voor zichzelf te verantwoorden. Alleenstaande moeders hebben een bijkomend probleem omwille van beperkte opvangmogelijkheden, en hun ouders willen ze vaak niet te veel belasten. Moeders kennen aan uitgaan en drugs gebruiken ook een revitaliserende werking toe. Het laat toe de moederrol even af te werpen en een andere identiteit te beleven, waardoor het moederschap minder gemakkelijk als een sleur aanvoelt.

Esther - groepsgesprek (19/07/08): *"Ik kan meestal niet blijven doordoen sinds mijn dochter. Je kunt niet zomaar zeggen ik ga mij hier nog iets bijpakken om nog wat te chillen, want je moet er goed uitzien en je kunt ook niet gewoon in uw bed gaan kruipen ook niet, je moet uw kleine gaan halen. De nacht is gedaan en plots ben je weer fulltime mama, je verantwoordelijkheid is terug. Ik heb dan nog niet geslapen, maar ik ga dan wel naar de speeltuin... ik zou absoluut niet in de zetel willen hangen als de zon schijnt, gewoon omdat ik moe ben en heel de nacht ben uitgeweest. Je moet echt stellen dat dit nu uw eigen tijd was, die je voor jezelf nodig hebt om daar dan ook weer als moeder te kunnen staan. Je bent dan wel een ganse nacht weggeweest maar dan mag je je ook niet slecht voelen daarover. Je moet die twee zien te combineren en niet denken van 'Wat voor een moeder ben ik hier?'."*

Lieve - groepsgesprek (19/07/08): *"Wel ik heb eigenlijk nog maar twee keer iets genomen sedert dat mijn dochter er is. Maar toen ook wel heel erg bewust van 'k ga maar een halfje nemen en ik had zo iets van morgen ga ik haar zien dus niet overdrijven! Ik heb ook zo die drang niet meer om zoals vroeger volledig uit de bol te gaan. Want nu zelfs in den uitgang kan ik mij niet meer volledig laten gaan omdat ik aan haar denk en omdat een dagje met haar mij eigenlijk evenveel plezier oplevert als een nachtje in den uitgang."*

3.6.7. Voor- en nadelen druggebruik

Tripmiddelen

Verschillende respondenten vinden dat mannen de effecten van tripmiddelen meer externaliseren. Mannen richten zich vooral op de verwonderlijke zintuiglijke waarnemingen. Vrouwen zouden meer blijven hangen in (emotionele) hersenspinsels en zouden zich sneller zorgen maken over de intensiteit van de trip, wat samenhangt met een vrees voor controleverlies. Vrouwen zijn het er over eens dat men tijdens een trip soms momenten verzonken is en soms korte dwanggedachten of -beelden krijgt. Mensen die het moeilijk hebben hun aandacht hiervan af te leiden zullen minder met anderen praten en bewegen ook minder, waardoor een trip lang en eenzaam kan zijn. Of dit daadwerkelijk meer bij vrouwen voorkomt dan bij mannen, kan ik op basis van mijn gegevens niet concluderen, maar vrouwen uiten hun angst ervoor wel duidelijk veel sterker.

Meisje - indoor goa (22/11/07): *"In de goascene staan ze open voor allerlei soorten drugs ... niet alleen tripkes er wordt nu ook speed en coke gebruikt. Tripkes zijn wel erg populair omdat dat een soort van spiritualiteit geeft die u een gevoel van verbondenheid geeft. Ik gebruik eigenlijk zelf niets meer, soms nog ne keer van een joint trekken maar daar houdt het bij op. Ik kan niet zo goed tegen wat dat met me doet, zeker tripkes ...ik kan mijn gedachten niet stilleggen en wordt daar heel onrustig van, dat is niet meer plezant. Ik ben niet de enige, veel vriendinnen hebben dat ook. Ik heb het gevoel dat jongens daar minder last van hebben, die moeten genieten gewoon van alles wat ze zien en voelen, zonder daar al te lang bij stil te staan ... they go with the flow, terwijl meisjes het daar precies moeilijker mee hebben, die pakken dan maar een kwartje of een halveken, terwijl jongens direct een gans pakken."*

Vrouwen hebben ook meer schrik voor controleverlies en voor een tripgevoel 'waarbij men zowel hoofdacteur als toeschouwer is'. Vrouwen voelen zich daardoor soms geviseerd en denken dat ze zich belachelijk maken. Mannen lijken veel zekerder van hun stuk. Zij proberen hun hallucinaties niet te onderdrukken en trekken anderen er graag in mee. Wanneer ze op trip met me spraken, beschrijven mannen doorgaans wat ze waarnemen alsof het de werkelijkheid is, terwijl vrouwen vaak een toetsing aan de werkelijkheid vragen of expliciet vermelden dat wat ze zeggen niét met de realiteit overeenstemt.[43]

Wat vrouwen en mannen wel delen is het plezier dat men vindt in een *soulmate* die ook op trip is. Dat zijn soms vrienden, maar het kunnen ook mensen zijn die men voorheen niet kende en waar men zich nadien eeuwig mee verbonden voelt. Door te praten over wat men ziet, hoort of voelt en welke beelden en verhalen daarbij naar boven komen, kan men helemaal in elkaars verwondering opgaan. Mensen gaan dan graag een tijdje rondwandelen. Soms is dat erg kort, maar door de intensiteit van een trip wordt dat als een volledig trip of 'reis naar wonderland' beleefd. Daarna gaat men weer wat anders doen en beleeft men een volgende reis,

[43] Zo stond ik met een jongen te praten die vond dat de vrouwelijke deejay erg mooi was met die grote engelenvleugels, terwijl dat natuurlijke een hallucinatie was. Het duurde maar even eer zijn vriend eveneens vleugels zag en samen vroegen ze zich heel gemeend af of ze op het einde van haar deejayset over de zaal zou gaan vliegen. Maar typisch voor trips is ook dat de gedachten van het ene op het andere springen, dus al gauw waren ze afgeleid door iemand die psychedelische flyers ronddeelde.

waarin bepaalde beelden uit de voorgaande trip soms (dwangmatig) terugkomen. De meeste mensen geven aan dat ze zich doorgaans een soort 'toeschouwer' voelen die weet dat wat zij of hij ervaart het gevolg is van het hallucinogene middel dat ze genomen hebben. Maar het is wel een interactieve tentoonstelling waarbij men moet durven deelnemen, wil men ervan kunnen genieten. Achteraf kunnen gebruikers bepaalde episodes uit de trip nog navertellen.

Aan het uiterlijk alleen kan men doorgaans niet uitmaken of iemand 'op trip is'. Aan het gedrag valt wel op dat mensen zich fixeren op afwisselende plekken en objecten. Ze hebben weinig aandacht voor het grotere geheel. Sommige mensen spelen onderling spelletjes of gaan samen een imaginaire wereld ontdekken. Ze lopen soms spelend door het publiek of trachten zich te verstoppen, waarbij het soms lijkt of aanwezigen decorstukken zijn. Men ziet deze gebruikers op trip ook (op het eerste gezicht oninteressante) objecten en plekken onderzoeken en bespreken. Omdat men niet alleen is, voelt men zich minder geviseerd of belachelijk en kan men ten volle genieten van de trip.

Esther - groepsgesprek (19/07/08): *"Op trip denkt ge vaak dat ze met u aan 't lachen zijn. Het is daarom als je dat doet en er zijn nog andere mensen rond u of je doet dat met een paar vrienden, dan heb je zo die gesloten kring. Dat is heel anders omdat ge het dan samen kunt beleven."*

Kiran - groepsgesprek (19/07/08): *"Ik heb toen die eerste keer staan babbelen in een groepje en ik had echt zoiets van jullie zijn hier allemaal met mij aan 't lachen. Maar er was daar een gast die dat toen ook had gedaan en elke keer als ik hem tegenkwam, was dat zo een verbond zo. Ik had echt zoiets van 'Kom hier wij weten het!' Ik kende die totaal niet, maar nu komen wij dus supergoed overeen."*

Druggebruikers uit de goascene zijn goed geïnformeerd over mogelijke lsd-overdoses en *bad trips* (i.e. een soort van psychose). De meesten gaan ervan uit dat psychische en fysische problemen vooral met persoonlijke gevoeligheden voor hallucinogenen samenhangen. Verschillende respondenten vinden het daarom spijtig dat mensen die overwegen trips te gebruiken, niet terecht kunnen bij dokters om over hun ervaringen of mogelijke predisposities te praten.[44]

Nina - groepsgesprek (19/07/08): *"Je kunt niet weten van 'Ik ben daar niet zo vatbaar voor'. Dat overkomt u toch gewoon ineens. Ok, dat er mensen zijn die daar meer vatbaar voor zijn dan anderen, maar uiteindelijk weet je dat toch niet zo goed bij uzelf. Ik ga daar altijd van uit dat ik daar niet zo vatbaar voor ben, maar dat is bullshit ... Denk jij dan iedere keer dat je drugs neemt zo van 'Er is misschien kans op psychose?' Ik denk daar toch wel iedere keer aan als ik trip, wat dan ook natuurlijk niet goed is voor dienen trip. Je hebt geen controle over die slechte gedachten, je kunt het niet stoppen ... Alleen daarvoor doe ik dat al niet veel."*

Lieve - groepsgesprek (19/07/08): *"Zo staan flippen van te veel te nemen, supergevaarlijk is dat niet. Uw lichaam kan niet meer lsd opnemen dan het aankan. Je kan daar wel fysiek ook echt last van hebben, want dat is een zuur dat zich verspreidt en nooit meer volledig uit uw lichaam gaat, dat zet zich ergens vast in uw vetten. Maar voor mensen met een verslaving en psychotische problemen, dan heb je daar ook wel schrik voor eigenlijk. [...] Ik heb toch wel één keer zo een ervaring gehad, in Thailand, dat ik echt dacht zo van 'Nu weet ik echt hoe het is om psychotisch te zijn'. Dat kon mij enorm doen inleven in wat die mensen doormaken, zo van wat die angst juist is. Ik denk dat iedereen daar ergens wel een beetje vatbaar voor is."*

[44] Ook al werd het niet gemeten, ik kon uit verhalen van respondenten opmaken dat vrouwen zich hier meer zorgen over maken dan mannen, ook al zijn er maar weinig die ooit zelf achteraf psychologisch problemen ervaren.

Naast een zekere schrik voor psychoses noemen veel vrouwelijke respondenten de oncontroleerbare 'slechte' gedachten en wisselende gevoelsstemmingen als negatieve effecten van tripmiddelen. Daarnaast kan men van hallucinogene middelen ook fysiek pijn hebben omdat ze de spieren verkrampen.

Kiran - groepsgesprek (19/07/08): *"Ik heb dat nog niet zo lang geleden één keer gedaan, op een feestje. Ik had nochtans gezegd dat ik dat nooit zou doen, omdat ik ook zo die angst had voor psychoses. Maar ik had toen al wat gedronken en er kwam enen af van moet je geen halfke hebben en ik slik dat binnen en een half uur later.....ooooh ... Ja echt zo zonder bij na te denken, dat was echt niet zo slim. Maar ça va, ik ben toen intens gelukkig geweest, heb heel veel gelachen. Maar ook intens verdrietig, dat ik wel besefte dat ik geluk had dat er een vriendin bij mij was, want moest ik daar alleen staan zou ik echt bang geworden zijn. Zij had alleen gesmoord, maar ze wist wel dat ik dat had genomen."*

Esther - groepsgesprek (19/07/08): *"Het zijn gewoon de verkeerde gedachten. Het probleem bij mij, als ik een trip genomen heb, is dat van als ik één slechte gedachte heb dat er geen houden niet meer aan is. Je bent u misschien keigoed aan 't amuseren en plots van den enen moment op de andere slaat dat om en is 't gewoon allemaal niet meer leuk [...] En wat ik ook heb bij trips is dat al mijn spieren zo pijn doen, heel mijn lichaam is verkrampt."*

MDMA, speed en cocaïne

Wat betreft voor- en nadelen van MDMA, speed en cocaïne zijn de bevindingen erg gelijklopend met wat ik in de minimalscene ervoer; empathie, inlevingsvermogen in de muziek staan centraal en ervaren gebruikers geven aan dat men het ecstasy gevoel ook ken opwekken buiten het nachtleven, zonder iets in te nemen (neural tuning). Bij MDMA of ecstasy wijst men algemeen op empathie en verbondenheid en bij speed en cocaïne op energie en alertheid. Vrouwen bekommeren zich meer dan mannen over hoe anderen hun druggebruik interpreteren. Vooral bij ecstasy of MDMA en speed verraden de ogen, de gespannen (kauwende) gezichten en de manier van spreken snel of iemand onder invloed is. Vrouwen vinden het niet erg dat men kan zien of horen dat ze drugs gebruikt hebben, maar ze willen niet de indruk wekken dat ze 'te veel gepakt hebben' of dat ze zichzelf niet meer voldoende onder controle hebben om op het niveau van anderen te communiceren. Dit hangt samen met het feit dat men het genot niet alleen wil laten afhangen van het druggebruik. Net als in de andere scenes gelooft men dat cocaïne het minst waarneembaar is. Het zou zelfs een positief effect hebben op de uitstraling. Sommige respondenten worden er naar eigen zeggen ook erg spraakzaam van. Anderen geven aan dat ze onder invloed van coke minder sociaal vaardig worden, omdat ze zich door hun alertheid (en zelfingenomenheid) verheven voelen boven of afgescheiden voelen van de anderen. Gebruikers zijn het er doorgaans wel over eens dat speed de gevoelens en emoties van gebruikers afvlakt.

Esther - groepsgesprek (19/07/08): *"Ik ga de zondag mijn dochtertje halen en mijn ouders die zien dat echt niet dat ik op coke ben. Van een pil of MDMA dan sta je te dansen, daar dans je keigoed van, die bewegingen komen gewoon, je bent happy, je babbelt met iedereen. Je hebt gewoon een superavond, maar pak je coke, dan is dat van ja...wie ga ik nu ne keer aanklampen. Je gaat op coke ook veel gemakkelijker met iemand babbelen, maar 't gaat ook veel gemakkelijker tegensteken zo. Je babbelt en je babbelt, maar op een ongecontroleerdere manier."*

Kiran - groepsgesprek (19/07/08): *"Ik kan moeilijk beschrijven wat coke met mij doet. Ik babbel eigenlijk niet als ik coke genomen heb, ik zit zo in mijn eigen en ik heb eerder zoiets van laat mij ne keer met rust."*

3.7. Verhoudingen op en rond de dansvloer

3.7.1. Trance dance

De traditionele 'goa-trance dance' is een vrij wilde dans die spiritueel en meditatief geïnspireerd is en doet denken aan Indianen die rond een kampvuur dansen. Men huppelt rond terwijl men het hoofd, dikwijls met gesloten ogen, los laat hangen en met de armen zwevende bewegingen in de lucht maakt. Het lichaam volgt volledig het ritme van de muziek, een beweging die door het gebruik van psychedelische drugs wordt gefaciliteerd. Dit soort 'trance dance' wordt meer uitgevoerd op melodische psy-trance genres dan op techno geïnspireerde goamuziek. In onderstaand citaat van Goa Gil, een pionier van psy-trance, worden trancemuziek en de bijhorende dans beschreven als wegen die moeten leiden naar zelfbewustzijn en naar verbondenheid met de natuur.

Deejay Goa Gil (citaat website: http://www.goagil.com/bio.html) *"Since the beginning of time mankind has used music and dance to commune with the Spirit of Nature and the Spirit of the Universe... We are trying to use Trance Music and the Trance Dance Experience to set off a chain reaction in Consciousness... Through the Trance Dance Experience hopefully people will become more sensitive and aware of themselves, their surroundings, the crossroads of humanity, and the needs of the planet... With this Awareness comes Understanding and Compassion THAT is the need of the hour, and the true Goa State of Mind !!!"*

Dat er in de goascene een verbondenheid is met de natuur blijkt uit de mooie openluchtlocaties waar feesten en festivals georganiseerd worden en uit het belang van de 'zon'. Er bestaat ook psy-trance muziek die geluiden van krakende takken of opwaaiende bladeren reproduceert. Verschillende mensen vertelden me dat ze zich op buitenfeestjes, zeker wanneer ze drugs hebben gebruikt, op een unieke manier bewust worden van en zich één voelen met de natuur, omdat ze die zintuiglijk anders aanvoelen. Maar dit soort ervaring is erg vluchtig en niet iedereen in de scene beleeft de muziek, de drugs en de dans op die manier. Voor veel respondenten is de natuur voornamelijk een mooi decor om van psy-trance te genieten en niet iedereen doet actief mee aan de trance dance, waarbij men sterk in zichzelf gekeerd is. Velen staan gewoon te heupwiegen of ontwikkelen een andere dansstijl waarbij ze meer met omstanders en met de deejay interageren.

3.6.2. Genderverhoudingen op en rond de dansvloer

Leden van de goascene zijn in het algemeen heel erg vriendelijk en hoffelijk voor elkaar. Wanneer ze bijvoorbeeld tegen elkaar aanlopen wordt er uitgebreid verontschuldigd en mensen lachen ook instemmend en goedkeurend naar omstanders. Bepaalde leden van de scene genieten status, omdat ze bepaalde handelingen of praktijken stellen die een sterke betrokkenheid uitdrukken met de psychedelische ervaring of zich identificeren met de hippie of 'do it yourself' levenshouding. De mensen die op feesten een kraampje op de vlooienmarkt openhouden of zelfgemaakte drankjes en voedsel verkopen in hoekjes of tentjes, richten bijvoorbeeld met kussens of matten zithoekjes in, die een soort alternatieve *chill-outzone* vormen. Ook wanneer men niet consumeert, komen mensen daardoor vaak gezellig bij hen zitten, waardoor men sterk bij het feest betrokken is, zonder zich vaak te verplaatsen of zich (lang) op de dansvloer te begeven.

Ook 'trance dancers' en mensen die op het terrein circusacts (zoals jongleren of vuurspuwen) opvoeren, nemen een specifieke ruimte in. Mensen laten voldoende ruimte aan trance dancers, die doorgaans centraal op de

dansvloer staan of, wanneer het te druk is, met een paar mensen een nieuwe dansvloer vormen naast een afgelegen box. Er wordt ook altijd plaatsgemaakt voor circusacts. Ook al zijn de artiesten soms gewoon aan het oefenen, er blijven vaak mensen kijken en applaudisseren. Er wordt deze mensen ook vaak flyers toegestopt, wat hun betrokkenheid tot de scene bevestigt. Ook al zijn er ook vrouwen die trance dansen en circusacts opvoeren, het zijn toch vooral mannen die zich op deze manier in de kijker zetten. Echter, als vrouwen wel trance dansen of acts opvoeren, krijgen zij evenveel waardering als mannen.

Het geslachtsverschil op de dansvloer heeft mogelijk te maken met het feit dat vrouwen minder drugs gebruiken, waardoor ze zich minder laten meeslepen in de trance en ook sneller moe zijn. Vooral na zonsopgang wordt er vaak wild gedanst en is er op de dansvloer doorgaans nauwelijks een vrouw te bekennen. Vrouwelijke 'trance dancers' staan doorgaans minder lang op de dansvloer dan mannen en dansen ook meer aan de kant. Enkele vrouwen zeggen dat ze dit doen omdat ze niet graag bekeken worden als ze aan het dansen zijn, maar of dat écht zo is, kon ik onvoldoende nagaan. Verschillende vrouwen zeggen dat hun activiteit op de dansvloer varieert. Sommige avonden hebben ze erg zin om te dansen, maar ze houden er ook van om soms een ganse nacht te praten met vrienden en kennissen, ook met mensen die zij nooit eerder ontmoetten. Zo bouwt men en onderhoudt men een netwerk in de scene.

Wat betreft het aanspreken van vreemde mensen, valt wel op dat vrouwen gemakkelijker een man aanspreken dan een andere vrouw, terwijl mannen vlotter op vrouwen afstappen. Dat heeft zeker te maken met enige seksuele aantrekkingskracht, maar het schept geen seksuele verwachtingen. Er worden doorgaans geen rechtstreekse avances gemaakt, want er wordt algemeen vanuit gegaan dat men de integriteit en intelligentie van anderen, zowel vrouwen als mannen, moet respecteren. Mijn vrouwelijke respondenten hebben in de goascene ook zelden of nooit last gehad van ongewenste seksuele intimiteiten, behalve wanneer er figuren rondliepen die per toeval op een feest terecht waren gekomen en niet in de scene thuishoorden. Het gebeurt natuurlijk wel eens dat iemand wat jaloers is omdat zijn of haar vriend of vriendin lang of innig met iemand aan de praat was, maar dat ziet men als 'persoonlijke conflicten' waar anderen zich buiten houden en geen oordelen over horen te vellen.

Lien - groepsgesprek (19/07/08): *"Misschien laten jongens in het goamilieu vrouwen meer gerust omdat ze meer geëvolueerd zijn. Die hebben door hun eigen intellectuele vorming toch een rem, terwijl ze misschien helemaal niet zo verstandig zijn of zo. De jongens die tegen mij gezegd hebben dat ze uitgaan om achter de madammen te zitten, zijn ook de jongens die ik ken die het minst muzikaal en cultureel onderlegd waren. Dat interesseert hen ook helemaal niet."*

3.7.3. Seksualiteit en relaties

Respondenten noemen de goascene in vergelijking met andere scenes echt relaxed voor vrouwen. Net als in de twee vorige scenes hoort seks niet thuis op en rond de dansvloer. De goascene is gebaseerd op vriendschappelijkheid en verbondenheid, en seksualiteit staat zoiets in de weg. Er wordt wel geknuffeld om vriendschap en verbondenheid uit te drukken en koppeltjes kussen elkaar natuurlijk soms ook, maar daar blijft het bij. Dat neemt niet weg dat vrienden die na een nachtje uit bij elkaar blijven slapen, wel eens seks hebben. Maar op het feest houdt men zich niet veel bezig met seksualiteit, want daar staan zelfexpressie en de psychedelische ervaring centraal.

Meisje - clandestien goafestival (4-5/8/07): *"Il y a des milieux ou les gens viennent que pour se trouver un amour et après ils sortent plus. Mais ici s'est l'expérience musicale et l'amitié qui compte, on n'est pas la pour trouver un petit amis. En plus, quand on a pris beaucoup de drogues on ne pense plus à ça ;-)."*

Lieve - groepsgesprek (19/07/08): *"Ik kan nu niet zoveel vergelijken met andere scenes, maar dat is toch iets dat echt wel opvalt in het goamilieu ... dat je zo op 't einde van de avond iedereen zo wel wat kent. In de Kosmik is dat ook wel maar daar hebt ge 's morgens veel geile venten en dat is in de goascene niet. [...] Het doel van mensen op goa's verschilt ook ... die komen echt om te feesten en om zich te amuseren en er is een kleine minderheid die komt voor iemand binnen te doen."*

Vervelende of opdringerige mensen kan men als vrouw - net zoals in de minimalscene- gemakkelijk afschudden. Vrouwen zijn niet op hun mond gevallen en komen op voor zichzelf. Als het echt niet lukt, kunnen ze doorgaans op omstanders rekenen om die persoon rustig op zijn plaats te zetten.

Lieve - groepsgesprek (19/07/08): *"Ik vind dat erop goa's enorm veel respect is voor de anderen en voor de organisatie. Ik denk dat je in alle xtc-milieus of paddo's en zo ... dat je op zo'n feestjes nooit geweld gaat hebben. Je hebt wel altijd individuen die beu doen, maar die kunt ge gemakkelijk afschudden of anders zal iemand anders ook wel zeggen dat ze moeten stoppen."*

Nina - groepsgesprek (19/07/08): *"Geile mannen zijn gemakkelijk weg te houden, zonder geweld. Dat gaat gewoon automatisch, ze zien wel aan uw gezicht dat ze niet moeten blijven met u babbelen. Het is inderdaad zo dat den Kosmik ongelooflijk is veranderd op al die jaren, maar vroeger kon je de sfeer er vergelijken met de sfeer van goafeestjes ... die verbondenheid en zo."*

3.8. Besluit

3.8.1. Manieren van druggebruik in de goascene

De goascene wordt gekenmerkt door een open communicatie over experimenten en ervaringen met allerhande (illegale) roesmiddelen. Polydruggebruik is ook in deze scene meer regel dan uitzondering. Soms worden drugs tegelijkertijd ingenomen om de effecten te manipuleren en soms worden ze achtereenvolgens ingenomen om verschillende fasen in de nacht op een gewenste manier door te komen (Tossmann, e.a. 2001; Hunt, e.a., 2003; Takahasi, 2004; Lankenau, 2006). Bijna iedereen combineert met cannabis, wat soms voor een opflakkering van de ingenomen drug zorgt of naar de ochtend toe helpt om rustig te worden en te gaan slapen. Vele druggebruikers drinken ook alcohol, al blijft dat qua sterkte en hoeveelheid toch beperkt. Ook andere drugs worden gemengd. Vaak wordt dan eerst MDMA genomen en later op de avond nog wat speed of coke om wakker te blijven. MDMA wordt soms ook bij een trip ingenomen, om de hallucinogene werking af te zwakken. Ondanks de open houding nemen mensen, uit respect voor andere aanwezigen en de organisatie, hun drugs niet openlijk in. Om een lijntje te leggen zoekt men een afgesloten plekje op en om drugs in een drankje te doen of in te slikken keert men zich wat af van het publiek. Uitzondering hierop is cannabis, dat doorgaans openlijk gerookt kan worden.

Net als in de andere scenes werd duidelijk dat het gebruik van cannabis, MDMA of ecstasy, speed en cocaïne in de westerse samenleving is genormaliseerd. Speed wordt meer gebruikt door liefhebbers van rauwere goagenres. Deze mensen zijn doorgaans iets ouder dan het publiek van melodische genres, met uitzondering van de

echte oude goafreaks. Ze staan vaak ook open voor andere technogeïnspireerde underground EDm-muziek en bezoeken soms ook zulke feestjes, waar speedgebruik meer geacculturaliseerd is. Volgens jongere respondenten is cocaïne in de goascene aan een opmars bezig en wordt het gebruik van speed minder belangrijk. Maar net als oudere respondenten zijn ze het er over eens dat cocaïne niet kenmerkend is voor de goascene, omdat het te duur is en de effecten niet stimulerend zijn voor de psychedelische ervaring. Speed en coke worden gesnoven en vormen daardoor voor sommige respondenten een grens, zij houden het op orale inname en roken of slikken alleen drugs.

Typisch voor de goascene is de voorliefde voor middelen met een hallucinogene werking, die ingeslikt of gerookt worden (Saldanha, 2007). Dat zijn in de eerste plaats synthetische of natuurlijke tripmiddelen, zoals lsd, mescaline of paddo's. Respondenten rekenden ook cannabis of THC-derivaten en sommigen ook MDMA of ecstasy tot de groep van psychedelische drugs. Deze middelen hebben een licht hallucinogene werking die, net zoals 'echte tripmiddelen', de beleving van de psychedelische muziek en decoratie versterken. Ze zijn veel minder zintuiglijk en duren niet zo lang als trips, waardoor vele jongeren er de voorkeur aan geven. Ze beperken het gebruik van tripmiddelen tot speciale gelegenheden, waar men de tijd heeft om de drugs rustig te laten uitwerken en om achteraf te recupereren. Dat wijst op het belang van opportuniteit in de ontwikkeling van gebruikspatronen (Maloff, e.a., 1980).

Vrouwen lijken doorgaans meer last te hebben van negatieve gedachtenspinsels, waar men op trip soms in blijft hangen, terwijl mannen hun ervaringen meer externaliseren. Vrouwen voelden zich soms geviseerd en maken zich na een trip vaak zorgen over hun 'belachelijk gedrag'. Ze weten dat de trip dit gevoel veroorzaakt want bij het publiek, dat de uiterlijk waarneembare effecten van trips kent, is er een grote tolerantie. Ook bij andere roesmiddelen zijn vrouwen vaak meer bekommerd om de uiterlijke waarneembaarheid. Zij vinden het niet erg dat mensen weten dat ze drugs hebben genomen, maar ze willen niet de indruk wekken 'te veel genomen te hebben' of 'zichzelf niet meer onder controle te hebben' (we komen er verder nog op terug).

De toenemende voorkeur voor genormaliseerde dansdrugs, zoals MDMA of ecstasy, speed en cocaïne wijst op een groeiende afstand met de originele goascene, waarin de psychedelische ervaring spirituele of mystieke doeleinden had, zoals geestelijke ascese. Heden ten dage lijkt de psychedelische ervaring meer aan het tijdelijke genot te worden gekoppeld. Ze lijkt gericht op het ontdekken van persoonlijke sociale (empathische) vaardigheden en lichamelijke bewegingsvrijheid. Men neemt minder de tijd voor identificatie met de psychedelische hippielevensstijl. Oude goafreaks gingen soms weken of maanden op vakantie om zich onder te dompelen in een zonnige goascene, maar vandaag beperkt het reizen zich bij vele leden tot het bezoeken van meerdaagse festivals (Saldanha, 2007).

Veel goafeesten zijn eendagsfeesten en ook al duren ze in vergelijking met andere EDm-feesten erg lang (gemiddeld 12u), toch zijn de mogelijkheden om met drugs (zeker met tripmiddelen) te experimenteren, beperkt. De tijdelijke wilde zone is beperkter, waardoor men opteert voor drugs die minder lang werken. Sociale praktijken die een psychedelische levensstijl uitdrukken maar ook buiten het nachtleven veel oefening vragen, zoals meditatie, laat men aan zich voorbijgaan. Dat sluit aan bij de observaties van Saldanha: de beleving van een 'trance' is ook in de goascene sterk hedonistisch geïnspireerd en verliest daardoor waarschijnlijk een deel van haar spirituele hippiefilosofie. Ook de hippies kenden dit fenomeen: lang niet alle mensen die in de hippiescene

rondhingen, waren spiritueel geëngageerd of leefden in hun dagelijkse leven de antikapitalistische, pacifistische en ecologische filosofie na (Miles, 2005). Vooral de expressieve vrijheid en het druggebruik op hippiefeesten trok vele jongeren aan en zette zo het normaliseringsproces van illegaal druggebruik in gang.

3.8.2. Activiteiten die gepaard gaan met het druggebruik

Omdat er een heel open communicatie is over druggebruik en omdat het delen van ervaringen een belangrijke sociale praktijk is voor identificatie met de scene, heeft de goascene rond het gebruik van psychedelische roesmiddelen eigen rituelen en sancties ontwikkeld (Saldanha, 2007). Die zijn gebaseerd op respect voor de psychedelische roes, respect voor de integriteit van druggebruikers, respect voor de organisatie en respect voor leden van de goascene die geen of andere drugs gebruiken. Wie roesmiddelen wenst te gebruiken, schaft ze vaak voor het feest aan, maar het is ook gemakkelijk om op goafeesten iets te kopen of te krijgen van mensen die hun roes willen delen. Zowel mannen als vrouwen kopen hun drugs vaak zelf of kopen ze samen met een groepje vrienden.

In de goascene zijn vooral kleine dealers, vooral mannen, actief die er niet veel winst aan overhouden. Ze zijn zelf nauw betrokken tot de scene en gaan vriendschappelijk om met klanten (Decorte, 2007). Hierdoor spelen ze een belangrijke rol in de communicatie van gebruiksinformatie (Jacinto, e.a., 2008). Ook ervaren druggebruikers spelen een belangrijke rol in deze communicatie (Becker, 1963; Zinberg, 1984). Zij zijn doorgaans betrokken bij de initiatie van vrienden of kennissen en stellen zich vaak ook zorgend op tegenover druggebruikers die ze niet kennen. Vooral bij de initiatie wordt er advies gegeven over gepaste dosissen en schadebeperkende strategieën, zoals het drinken van water, voldoende afkoelen, voldoende lang wachten vooraleer drugs bij te nemen, suikers consumeren om de hallucinogene werking te temperen,....

Trips worden als een film ervaren en zijn afhankelijk van zintuiglijke prikkels, waardoor men kan (na)vertellen wat men beleeft. Het laat ook toe om andere trippers te betrekken in wat men beleeft en om samen rond te dwalen of te spelen in een droomwereld. Wanneer men samen zo'n trip beleeft, voelt men zich daarna sterk verbonden, alsof men samen op reis is geweest. Veel respondenten kregen door het aanhoren van tripverhalen zin om het zelf eens te proberen. Vrienden uit de goascene komen, zeker als het voor iemand de eerste keer is, vaak buiten het nachtleven bijeen om in de natuur of op een andere ongestoorde locatie met tripmiddelen te experimenteren. Het gebruik van MDMA of ecstasy beperkt zich doorgaans tot het uitgaansleven. De nieuwsgierigheid van aspirant-gebruikers wordt aangewakkerd door getuigenissen van vrienden over het 'bijna onbeschrijfelijke' genot en ook gewoon door xtc-gebruikers te zien handelen. Naast algemene bewoordingen, zoals gevoelens van liefde of helemaal kunnen opgaan in de muziek, wordt weinig gezegd over wat men onder invloed van MDMA juist gaat voelen of beleven, omdat het uiten van gevoelens een persoonlijke aangelegenheid is. Net als in de andere scenes kunnen we dus besluiten dat leden van de goascene vooral door associatie drugs leren gebruiken (Maloff, e.a., 1980).

Ook de organisators van goafeesten en de niet-gebruikers staan tolerant tegenover druggebruik en leveren een bijdrage aan de psychedelische ervaring. Niet-gebruikers respecteren bij druggebruikers gerechtvaardigde handelingen en gaan ook in communicatie met mensen die onder invloed zijn van drugs. De organisatie zorgt voor psychedelische muziek en decoratie en voor de inrichting van verschillende zones, zoals een dansvloer,

vlooienmarktjes, zit- en lighoekjes met drankkraampjes en chill-outzones. Deze creëren niet alleen een aangename sfeer, ze bieden ook de mogelijkheid om op verschillende manieren van een roes te genieten.[45]

Op of rond de dansvloer ervaren vrouwelijke druggebruikers geen genderspecifieke bejegening. Druggebruik is zowel bij vrouwen als mannen gerechtvaardigd, zolang men de integriteit van andere aanwezigen en van de organisatie niet schendt. Wanneer mensen aan het dansen zijn en het uiterlijk waarneembaar is dat ze drugs genomen hebben, wordt soms bemoedigend gelachen of op de schouders geklopt en mensen bieden elkaar ook drankjes aan. Dit neemt niet weg dat er subculturele grenzen bestaan voor de mate van druggebruik. Om zich met de scene te identificeren moet men deelnemen aan sociale interacties en aan de communicatie van subcultureel kapitaal, niet alleen over druggebruik maar ook over goamuziek en -feesten en over gedeelde culturele en sociale interesses die het uitgaansleven overstijgen. Mensen die regelmatig en overmatig drugs gebruiken, verliezen die brede kijk of kunnen zich nog moeilijk verbaal uitdrukken. Hierdoor voelen ze zich soms eenzaam in hun roes.

3.8.3. Context waaruit illegaal druggebruik begrepen wordt

De goascene identificeert zich met een antikapitalistische levenshouding en draagt de '*do it yourself*-filosofie' en 'oriëntaalse spiritualiteit' (terug te voeren op de oude hippielevensstijl) een warm hart toe. Deze houding uit zich zowel in de muziek en het opzet van feesten, als in de uiterlijke stijl en houding bij het publiek. De meeste jongeren houden er een alternatieve uiterlijke stijl op na die aansluit bij de stijl van vroegere ascetische subculturen of de voddenlook. Het hedonistische genot is in de loop der jaren echter belangrijker geworden dan de spirituele ervaring omdat deze stijl al voor een groot deel gecommercialiseerd werd, omdat er een sterke kruising is van smaken met andere alternatieve (technogeïnspireerde) EDm en omdat hedendaagse goaliefhebbers minder de tijd nemen om zich daadwerkelijk voor langere periodes aan de hectiek van de westerse samenleving te onttrekken of zich in persoonlijke contemplatie of geestelijke ascese te bekwamen (Thornton, 1995; Bollen, 1998; Miles, 2005; Saldhana, 2007). Het genot wordt versterkt door het gebruik van psychedelische roesmiddelen. Deze middelen, vooral de 'echte' tripmiddelen, worden veel minder gebruikt in andere EDm-scenes en vormen daardoor een van de belangrijkste kenmerken waarmee de *goa*scene zich van genormaliseerde patronen van druggebruik onderscheidt.

De muziek kan zich voorlopig nog voor een groot deel onttrekken aan de commerciële muziekindustrie en die authenticiteit wordt hoog in het vaandel gedragen (Hesmondhalgh, 2000; McLead, 2001; Halnon, 2005; Lynch, 2006; Chan en Goldstrope, 2007). Deejays die al te veel de populaire richting opgaan en zich laten idoliseren, worden vaak fel bekritiseerd. Net als in de minimalscene zijn er heel wat kleine en semiprofessionele deejays, vooral mannen, die werken met onafhankelijke (indi) labels of muziek onder eigen beheer uitgeven. Omdat goamuziek niet in de massamedia aan bod komt en men dat ook zo wil houden, speelt het internet - een democratisch medium - een belangrijke rol in de verspreiding van subcultureel kapitaal binnen de goascene (Elliott, 2004). Op goawebsites vindt men (vaak gratis) downloadbare muziek, partyagenda's, besprekingen en foto's van feestjes. Meestal zijn er ook discussiefora aan verbonden, waarop leden van de goascene actief aan

[45] Dit is erg belangrijk omdat in elke scene naar boven kwam dat men onder invloed van drugs vaak andere 'goestingskes' krijgt en dat het plezierig is om daaraan toe te geven. Zo vonden de meeste druggebruikers het plezant om tijdens de rush rond te lopen en de locatie te verkennen, wat veel aangenamer is als er verscheidenheid is. Daarnaast geven vele druggebruikers aan dat het ook leuk is om onder invloed van drugs een tijdje te zitten of te liggen, wat op andere feesten en in clubs meestal niet kan.

de verspreiding van kennis deelnemen. Binnen- en buitenlandse goawebsites of psychedelic websites zijn doorgaans aan elkaar gelinkt en worden onderhouden door mensen die sterk betrokken zijn tot de goascene. Hierdoor kunnen leden van de goascene zelf de *markers* van hun culturele identiteit bepalen en zijn ze niet afhankelijk van labels en definities die door de muziekindustrie worden opgelegd (Thornton, 1995).

Ook al worden er de laatste jaren ook commerciële goafeesten georganiseerd en wordt high-underground goamuziek ook op evenementen gespeeld waar andere alternatieve technogenres aan bod komen, men probeert de undergroundcultuur levendig te houden. Een belangrijk deel van de goafeesten wordt door particulieren georganiseerd die de psychedelische beleving centraal stellen. Vele mensen, ook vrouwen, werken vrijwillig mee aan de organisatie van zo'n feest. Om de undergroundstatus te vrijwaren, worden in de goascene selectiemechanismen aangewend, die ervoor zorgen dat vooral mensen die sterk betrokken zijn tot de scene op de hoogte zijn van undergroundfeestjes. Naast het feit dat vele feesten alleen op gespecialiseerde websites of op andere feesten worden aangekondigd, wat een zekere centraliteit en frequentie van identificatie veronderstelt, worden aan mensen die op feesten de psychedelische ervaring sterk veruiterlijken, bijvoorbeeld in hun dans, vaker flyers toegestopt voor feesten met een beperkte capaciteit.

De organisatie voorziet doorgaans niet zelf in eten of speciale drankjes, maar moedigt mensen aan om zelfgemaakte voedingswaren of andere producten en diensten te verkopen, die aansluiten bij een hippiegeïnspireerde levenshouding. Behalve op feesten die plaatsvinden in lokalen waarvan de huur deels gedekt wordt door de inkomsten die de eigenaars aan de bar overhouden, mag men op goafeesten vaak zelf drank meebrengen. Maar ook op feesten waar dit niet mag, heeft men er niets op tegen dat mensen water van de kraan drinken. Veel water drinken wordt door druggebruikers gezien als een zeer belangrijke vorm van schadebeperking, waardoor men het noodzakelijk vindt dat dit gratis kan. Mensen moeten immers van een goafeest kunnen genieten, zonder een druk tot consumptie. Door de kleine budgetten zijn goafeesten soms niet helemaal in orde met veiligheidsvoorschriften en ook het veiligheidspersoneel blijft beperkt. De scene heeft niet veel veiligheidspersoneel nodig, omdat er zelden agressie is en omdat dit nooit escaleert. Omstanders of vrienden grijpen zelf in wanneer iemand door zijn of haar gedrag de integriteit van anderen dreigt te schaden. Hierbij volstaat het doorgaans om mensen erop te wijzen dat hun gedrag tegen de 'normale' omgangsvormen in de scene indruist. Inmenging van veiligheidspersoneel of politie wordt, net als in de minimalscene, alleen legitiem geacht wanneer iemands integriteit werkelijk wordt geschaad. In alle andere gevallen wordt hun optreden gezien als een misplaatste vorm van machtsvertoon en als een inbreuk op het recht op roes.

Leden van de goascene zijn alternatief cultureel georiënteerd en kennen een hoge status toe aan omnivore culturele consumptie, niet alleen van muziek maar ook van andere media, literatuur, kunst... Een groot deel van de respondenten vertoont veel en expliciete affiniteit met een linkse of groene politieke overtuiging (Righart, e.a., 2004; Prins, 2007). Dit soort culturele kennis en politieke opvattingen zijn vaak onderwerp van gesprek op feesten en een manier om zich als groep te identificeren. Ook buiten het nachtleven ligt de kruising van 'alternatieve' smaken en opvattingen aan de basis van vriendschapsrelaties tussen leden van de goascene (Prins, 2007). Naast culturele voorkeuren en consumptiepatronen, die kruisen met andere alternatief georiënteerde jongeren en EDm-scenes, wordt er buiten het nachtleven ook subcultureel kapitaal uitgewisseld, zoals kennis over goamuziek, -feesten en druggebruik. Vrienden uit de goascene komen in hun vrije tijd soms samen en roken dan jointjes of (water)pijpen, terwijl ze praten en muziek beluisteren. Ook het gebruik van tripmiddelen

wordt door verschillende respondenten voorbehouden voor intieme momenten buiten het nachtleven, waarbij men bijvoorbeeld met een paar vrienden de natuur in trekt. Ze vinden de ervaring te vermoeiend voor één nacht en waarderen het effect van de zon of het daglicht op de trip.

3.8.4. Doelstellingen

Zoals in de andere scenes gebruiken vrouwen doorgaans minder frequent drugs en bezoeken hierdoor ook minder regelmatig goafeesten, wat verklaart waarom ze in de minderheid zijn. Ze gebruiken over het algemeen ook kleinere hoeveelheden, zeker wat betreft tripmiddelen (Anderson, 2001). Terwijl mannen drugs vaker zien als een onlosmakelijk aspect van de subculturele ervaring en daarom bijna altijd drugs gebruiken als ze in de goascene op stap gaan, lijken vrouwen het belangrijker te vinden om voor zichzelf en voor anderen te bewijzen dat ze ook zonder drugs kunnen genieten van de muziek en de sfeer. Net als mannen erkennen vrouwen dat er een groot genot schuilt in het zich eens helemaal laten gaan en dat dit de psychedelische ervaring compleet maakt, maar ze hechten ook belang aan zelfgestelde grenzen en aan sociale verantwoordelijkheden, zowel binnen als buiten de scene. Dit betekent niet dat jongens geen persoonlijke en sociale grenzen kennen, maar respondenten geven aan dat mannen algemeen minder rekening houden met verwachtingen van anderen of meer 'hun goesting doen', dan vrouwen. Dit ziet men niet als een eigenheid van de scene maar als een afspiegeling van bredere maatschappelijke genderverhoudingen, vrouwen zouden algemeen minder tijd hebben om uit te gaan en om roesmiddelen te gebruiken

Op feesten ervaren vrouwelijke druggebruikers geen genderspecifieke bejegening. Hegemonische culturele gender, klasse en etniciteitverhoudingen en daarmee verbonden sociale rollen, zijn op en rond de dansvloer immers ondergeschikt aan de veruiterlijking van een psychedelische groepsidentiteit. Mannen en vrouwen worden voor dezelfde praktijken op een zelfde manier geapprecieerd of afgekeurd en interacties tussen vrouwen en mannen hadden ook geen seksuele connotatie. Toch blijken traditioneel als vrouwelijk geïnterpreteerde eigenschappen, zoals het zich kunnen inleven in en communiceren over persoonlijke gevoelens, een verklaring in te houden voor het gematigder druggebruik van vrouwen. Dit kan deels verklaard worden vanuit feministische theorieën over gegenderde socialiseringsprocessen. Meisjes leren meer handelen vanuit een consensusmodel en houden daardoor meer rekening met de mening van anderen, wanneer ze hun identiteit als druggebruiker negotiëren. Vrouwen leren ook dat het verzaken aan sociale verantwoordelijkheden door controleverlies schadelijk kan zijn voor sociale relaties, buiten de goascene, terwijl dat bij mannen gemakkelijker gerechtvaardigd wordt (Broidy & Agnew, 1997).

Men gaat er in de goascene algemeen vanuit dat jongens meer bedreven zijn in het communiceren van (sub)cultureel kapitaal, terwijl vrouwen beter kunnen communiceren over persoonlijke aangelegenheden. Om zich in iemand in te leven en van daaruit misschien ook raad te kunnen geven, moet men zichzelf nog voldoende onder controle hebben. Het gegenderde verschil in communicatie wordt niet aangewend ter rechtvaardiging of bevordering van geslachtsspecifieke rollen, maar wordt gezien als een verrijking. Vrouwen nemen deel aan traditioneel mannelijke praktijken en mannen nemen ook deel aan traditioneel vrouwelijke praktijken. Vrouwen en mannen leren in interacties een meer androgyne genderidentiteit bewerkstelligen, die toelaat zich collectief te distantiëren van traditionele westerse genderrollen (Frith & McRobbie, 1978; Bayton, 1990; Haralambos & Holborn, 1995; Thornton, 1995; Henderson, 1999; Whelan, 2009).

Hoofdstuk 4: cutting-edgescene

4.1. Maatschappelijke context

4.1.1. Het topje van de piramide

De settings die in het vooronderzoek naar deze scene, op internet en via nichemedia, bestudeerd en ook bezocht werden, kenmerkten zich vooral door luxe te koppelen aan een vernieuwend imago. Mensen die uitgaan naar deze clubs en feesten, refereerden er vaak naar als 'trendy'. Buitenstaanders die de scene kenden gebruikten vaak het woord 'chic' of 'chichi'. Organisatoren lichtten toe dat het cutting-edge imago voortkomt uit het zoeken naar nieuwigheden op de markt. Ze definieerden hun clubs en feesten als 'marketing' producten en omschreven het EDm-nachtleven als een piramide. Zichzelf situeerden ze in het kleine topje of de cutting-edge, gevolgd door 'leading-edge clubs', die wel chic maar niet trendy zijn.

Opvallend is dat de organisatoren voor de derde laag in de piramide geen marketingterm gebruiken, maar spraken over 'alternatieve (techno) clubs en feesten'. De term 'alternatief' wijst op een omnivoor cultureel consumptiepatroon. Ondanks een lagere economische status worden deze clubs en feesten daardoor toch cultureel hoogstaander geacht dan de brede onderste band, waar men sprak over 'plat commercieel'. In de onderlaag maakte men een onderscheid tussen 'zware clubs' en 'gewone clubs', waarvan de betekenis overeenkomt met wat wij in dit proefschrift enerzijds 'viriel' en anderzijds 'hedonistisch georiënteerde clubs en feesten' noemden.

'Cutting-edge clubs en feesten' zijn een niche in het grootstedelijke nachtleven en onderscheiden zich van andere segmenten door middel van een 'vernieuwend up-market imago' dat de status heeft 'cultureel hoogstaand' te zijn. De organisatoren zoeken en volgen nieuwigheden op de markt en onderscheiden zich als trendsetters, van andere EDm-clubs en -feesten. Dit imago wordt verwacht door het publiek dat zich sterk met de scene identificeert. Zij bezoeken immers geen clubs of feesten die lang hetzelfde concept brengen (meer dan twee jaar), of die te populair worden bij het brede publiek. Tijdens de eerste maanden van het veldwerk ging ik in de literatuur op zoek naar verklaringen voor de chique en trendy groepsidentiteit, die in de volgende titels uitgebreid beschreven wordt. Opvattingen en houdingen, waarover ik gegevens verzameld had, toonden een opmerkelijke verwantschap met de 'campcultuur', al bleek dat vele bezoekers daar net als ik nog nooit van gehoord hadden.

De integratie in de cuttin-egdescene kwam later op gang en verliep moeizamer. Het aantal uitgesproken 'camp' of 'fancy' mensen is immers vrij klein. Hierbij viel wel op dat ze in grootstedelijke clubs, zoals de Fab Club die ik initieel selecteerde, talrijker zijn dan in kleinere steden. Maar algemeen domineren bezoekers die in stijl en houding overeenkomsten vertonen met de gemainstreamde of gecommercialiseerde vormen van camp. Dit verklaart waarom ze de achterliggende filosofie niet altijd kennen. Het is belangrijk te benadrukken dat de resultaten van mijn veldwerk voornamelijk geschreven zijn vanuit het perspectief van respondenten die beho-

ren tot een deel van het publiek dat 'modieus' is en affiniteit toont met 'camp' en/of met de exclusieve 'up-market' maar niet behoren tot een uitgesproken 'fancy groep' of een zeer exclusieve 'up market groep'.

Zelf leerde ik 'camp' kennen bij het doornemen van een boek over 'lage cultuur' of cultuur met de kleine 'c', van Gust de Meyer (2004:41-42). Het begrip biedt een bruikbare optiek om de collectieve kenmerken in stijl en houding van de 'cutting-edgescene' beter te begrijpen. 'Camp' is een kunststroming maar kan ook gezien worden als een specifieke houding tegenover populaire cultuur, tegenover de kapitalistische consumptiemaatschappij en tegenover culturele authenticiteit.

4.1.2. Een gedistingeerde smaak voor het ordinaire

Een eerste definitie van 'camp' vond ik in de Encyclopedie of Aesthetics. In die definitie komen verschillende aspecten aan bod waar in de volgende titeltjes dieper wordt op ingegaan. Camp wordt gekenmerkt door een verheerlijking van het alledaagse, een voorliefde voor 'mainstream' consumptiegoederen, het aanpassen van stijl (theatraal) en door (traditioneel) 'vervrouwelijkte' handelingspatronen. Het ontstaan van 'camp' moet begrepen worden vanuit de discussie die begin twintigste eeuw werd gevoerd rond 'massacultuur' en 'hoge cultuur'. Massacultuur werd tegen het midden van de twintigste eeuw zowel vanuit linkse als rechtse milieus afgeschilderd als een kapitalistisch gegeven, dat van bovenuit opgelegd werd. Sommigen, zoals Clement Greenberg, gingen hierin zo ver dat massacultuur vergeleken werd met het nazisme. Maar er kwam ook verzet tegen deze kritieken. De criticasters consumeerden zelf massaconsumptieproducten, zoals 'kitsch'. Bovendien pretendeerden vele consumenten van 'hoge cultuur' 'kenners' te zijn, maar werden ze eigenlijk zelf gedicteerd door 'critici' die de kunst selecteerden en beoordeelden. (Riccio, 1993:12).

Auteurs die de culturele rol van massacultuur wel erkenden, zagen in de diversiteit die de markt bood een toegang tot verschillende levensstijlen en mogelijkheden van vrijetijdsbesteding, die emancipatorisch en zelfs bevrijdend kunnen werken. In de jaren zestig werd de massacultuurtheorie een middel voor het beschrijven van een romantisch ideologisch protest tegen het hedendaagse leven, wat wij bij jongeren de hedonistische culturele oriëntatie noemen (Riccio, 1993:9 -14).

Vooral in linkse middens vond men het steeds moeilijker om te blijven stellen dat massacultuur altijd van boven opgelegd werd. 'Pop (rock) muziek' bijvoorbeeld was niet alleen amusant maar werkte ook bevrijdend voor jongeren. Ook popartiest Andy Warhol gaf in die tijd door zijn kunst rechtmatigheid aan het alledaagse en populair genot of plezier. Men begon zich tijdens de jaren zestig en zeventig in de discussie rond 'culturele autoriteit' meer vragen te stellen over de betekenis van 'smaak' dan over de betekenis van 'macht' (Riccio, 1993: 14-15). Zo groeide de idee dat mensen niet 'upper-class' of 'under-class' zijn, maar zich onderscheiden in 'smaak' die, in tegenstelling tot klasse, niet iets is waar je mee geboren wordt en dus door iedereen kan verworven worden. In het theoretische deel zagen we al hoe dit ook een invloed had op subcultureel onderzoek, dat trachtte te ontkomen aan essentialistische theorievorming.

Volgens Susan Sontag onttrekt 'camp' zich aan de polemiekendoor zich te richten op het alledaagse of de massacultuur. 'Camp' keert zijn rug naar de eigenlijke idee van authenticiteit en omarmt de idee van het artificiële en artefacten. 'Camp' is het fetisjen van een kapitaal dat in de maatschappij 'natuurlijk' schijnt te zijn en het

fetisjen van de innerlijke instincten, zoals liefde, werk en verbondenheid, die spontaan in mensen opkomen. Vanuit een 'campgevoeligheid' of 'campintuïtie' zijn die normen en instincten misplaatste objecten, die bij een theatrale gelegenheid uitgewist en tijdelijk vervangen worden door liefde voor het fleurige, het speelse en voor 'lage kunst' in plaats van 'hoge kunst' (Saks& Hertwitz, 1998:327-331).

'Camp' is een 'artifact of modernity' (Saks, L. & Hertwitz, 1998). Het hangt immers samen met een verspreiding van oude statuskenmerken, zoals het bezitten van een huis, vaste en goed betaalde jobs, toegang tot de universiteit, die leek te wijzen op meer sociale gelijkheid of een klasseloze maatschappij. Mark Booth (1983:44-46) stelt dat 'camp' nooit had kunnen ontstaan zonder de evolutie naar een 'pluralistische samenleving'. De erosie van waarden rond aangeboren rijkdom, zorgde ervoor dat zelfbewustzijn en zelfpresentatie belangrijke middelen werden voor het verwerven van weelde en institutionele macht. Mensen (mannen) ervoeren dat ze hun eigen rol in het leven konden bepalen en dat succes en persoonlijke stijl samenhangen.

Susan Sontag (1966 in Saks & Hertwitz, www Oxord art online) en ook Mark Booth (1983:67) wijzen erop dat de relatie tussen 'camp' en verveling niet mag onderschat worden. 'Camp' is verbonden met het 'first world' grootstedelijke leven en verschijnt alleen in samenlevingen of kringen die in staat zijn de psychopathologie van materiële rijkdom te ervaren. Het stedelijke leven trekt 'camp' mensen aan door haar, 'flashy', 'wereldlijke' en genotzoekende kant en in haar oppervlakkigheid en onzichtbaarheid. Booth (1983:62-63) wijst er in die lijn op dat het 'voorstedelijke leven' en 'vaste jobs' belangrijk zijn voor 'camppeople', omdat ze graag laten uitschijnen dat ze de economische realiteit vergeten en succes volledig laten afhangen van persoonlijke stijl.

4.1.3. Theatrale en ironische zelfpresentatie

Sontag en ook andere auteurs die haar voorgingen, zoals romanschrijver Isherwood, zien 'camp' in de eerste plaats als een gevoeligheid waarvan ze (smaak)kenmerken of criteria opsommen. 'Camp' is volgens hen 'dingen goed vinden omdat ze slecht of lelijk zijn'. Voornamelijk wanneer die dingen marginaal (1), artificieel of overdreven (2) en gedemodeerd zijn (3). Of wanneer die dingen 'stijl' benadrukken i.p.v. 'inhoud' (4) en wanneer het objecten zijn die geprezen worden door 'ad rem hedonisten' en 'dandy's van de massacultuur' (5). Mark Booth echter ziet 'camp' primair als een wijze van 'zelfpresentatie'. In zijn boek *'Camp'* definieert hij het als volgt: "*to present oneself as being committed to the marginal with a commitment greater than the marginal merits*" (Booth, 1983:18).

Booth beschouwt de smaakgevoeligheden als een oplijsting van (marginale) objecten of 'fads en fancies' die aantrekkelijk kunnen zijn voor 'camppeople'of 'campers'. 'Campfads and -fancies[1]' zijn dingen die 'an sich' niet 'camp' zijn, maar die wel uitdrukking geven aan of een afbeelding zijn van het artificiële, van stilering, van (gebrek aan) stijl of smaak, van het theatrale, van naïviteit, van seksuele ambiguïteit en van een ontbreken aan 'tact'. De preoccupatie met stijl en de ambitie tot verfijndheid vereisen volgens Booth slechts een notie van kennis over verschillende domeinen in cultuur en sociale geschiedenis. De culturele interesses van campers blijven immers beperkt tot de nauwe marge van de 'mainstream'. Alles wat campers doen, is in zekere zin

[1] 'Fancies' zijn een soort verbeelding die voornamelijk in caprices opgevoerd worden. 'Fads' zijn tijdelijke modi in gedrag, die door een bepaalde groep enthousiast gevolgd wordt. Het zijn eigenlijk gepopulariseerde individuele 'fancies', die echter slechts sporadisch tot een staat van 'fadisme' komen. Om hiertoe te komen moet een 'fancy' betrekking hebben op vrije tijd, waarin ze nagestreefd worden, en op de massa media, via dewelke ze zich verspreiden.

'tweedehands' (Booth, 1983:87). Van hieruit heeft 'camp' volgens Booth ook een sterke verbondenheid met wat hij 'trash' esthetiek noemt, een soort van 'culturele verkrotting' (Booth, 1983:12-19). Op vlak van kunst en literatuur wordt de verrijkende maar tevens ongeïntegreerde culturele kennis van campers vertaald in 'eclectisme' (Booth, 1983:50).

'Camp' lijkt een verheerlijking van kitsch maar dan wel met een kwinkslag. Kitsch camoufleert het functionele of het doel van het object en kan ook het verhevene of onbereikbare meer toegankelijk maken. Daarnaast is kitsch een eerbare poging om elementaire gevoelens te expliciteren of idealen uit te drukken. Het verschil ligt hem erin dat 'camp' een manier van uitdrukken is, een soort bewuste en ironische beleving van kitsch. (De Meyer, 1989, 9-12). Het verschil ligt hem volgens Booth ook in het feit dat 'kitsch' eerbare intenties heeft en 'camp' niet, maar 'kitsch' is wel een van de belangrijkste 'fads' voor campers (Booth, 1983:20-23).

Naast 'kitsch' wordt 'camp' volgens Booth nog het meest verward met 'chic'. 'Chique zelfpresentatie' is volgens hem geen conceptuele noodzakelijkheid voor 'camp' maar eveneens een 'fancy of fad' voor bepaalde groepen campers. De oorspong hiervan wordt teruggebracht tot het leven in Versailles ten tijde van Louis XIV. De adel, waarvan een groot deel met veel uiterlijk vertoon en materiële luxe kampeerde in de buurt van het paleis, leefde in een 'niche' van de maatschappij waarvan de leden zichzelf als een superieure macht zien. Dit in tegenstelling tot 'campers' die 'chique fancies en fads' ironisch of humoristisch aanwenden (Booth, 1983:29-34).

Campfancies, of verbeeldingen die in caprices worden uitgedrukt en soms mode of 'fads' worden voor een kleine groep, gaan gepaard met 'off-stage theatricality'. Hierin vertonen campers een historische verwantschap met de negentiende-eeuwse 'dandy', die het eigen ik relativeerde en het artificiële omarmde. Dandy's bewerkstelligden een theatrale en tegendraadse sociale identiteit, wat gepaard ging met veel uiterlijk vertoon (Booth, 1983:24-27). Dandy's[2] en ook campers worden vaak snobs genoemd, maar hun grappige en ironische houding is bij snobs gewoonlijk afwezig. Snobisme is een 'fad' die gevolgd wordt door een kleine groep campers, maar zij interpreteren dit als een humoristisch spel en niet als een serieuze stijl die een rechtvaardige sociale status aftekent (Booth, 1983:81).

Net als dandy's willen campers 'gezien worden' zoals zij zichzelf presenteren. Campers houden er ook van zichzelf tot een subject van speculatie te maken. Ze spelen altijd voor een publiek, zowel letterlijk als figuurlijk en zowel echt als imaginair (Booth, 1983:105). Booth stelt dat een typische 'camp' persoon nooit naar iets kan kijken zonder zichzelf erin te zien. Daarom is 'pure verbeelding' of de 'loutere gevoeligheid' ook nooit 'camp' (ib:78). Hierbij aansluitend is ook 'preciositeit', een vorm van maniërisme of gemaakte verfijnde stijl, een 'fad of fancy' voor bepaalde campers. Preciositeit wordt, ironisch of humoristisch, gepresenteerd door een fenomenale ijdelheid en overmatige zelfbevestiging (Booth, M. 1983:28-29).

Handelingen van campers zijn volgens Booth altijd afgemeten en doelbewust. Als voorbeeld geeft hij dat campers altijd eerst goed zullen oefenen voor ze publiekelijk een 'snuifje' (tabak) nemen of een sigaret vasthouden. Volgens critici leidt dit balanceren op een dun koord tot een zeker stijfheid, iets artificieel, anorganisch en hoekig (Booth, 1983:94-96). Campers creëren en controleren hun persoonlijkheden.. Anderen mogen aan campers

[2] Voor meer informatie lees: Hielkema, A. (1989). *De Dandy of de overschrijding van het alledaagse.* Meppel: Amsterdam.

geen eigenschappen toekennen die ze zichzelf publiekelijk niet toekennen. Ze houden van de idee dat anderen nooit helemaal zeker zijn van wat zij denken.

Campers hebben graag het gevoel altijd een stap voor te zijn op anderen. De ijdele ondertoon in hun handelingen is daartoe een bijdehand middel. Ook handig is het grote talent van campers om van 'liegen' of 'huichelarij' een deugd te maken (Booth, 1983:110-111). 'Camp' is volgens Booth (ib.114) een extreme vorm van op anderen gericht gedrag, dat door haar vele ironische lagen sterk contrasteert met het 'recht voor de raap karakter' van 'gezonde extraversie'. Campers blijven volgens Booth (ib.97) vastzitten aan een zeer beperkt wereldbeeld waarin alles glittert en glamoureus is. Hij vergelijkt dit met 'het brutale cynisme van adolescenten' en stelt dat campers hierin gevangen zitten voor zolang ze de 'volwassenheid' ontwijken. 'Camp' komt volgens hem voort uit een mislukte poging om om te gaan met de relativiteit van sociale rollen, waarbij men tracht van die mislukking een deugd te maken (Booth, 1983:116). Dit soort zelfkennis leidt niet tot introspectie of tot een zoeken naar geestelijke verruiming. Het is eerder een veruiterlijking van een soort misantropie of mensenhaat die zich onder andere uitdrukt in 'vervrouwelijking' en 'camp bitchiness', waar in het hierop volgende titeltje wordt op teruggekomen.

Booth benoemt in zijn boek verschillende 'campfads' die tot de jaren zestig erg belangrijk waren en die gegroeid zijn uit de afwijzing van historische gevestigde stijlen. Exotisme was voor campers een alternatief voor de bourgeoisie levensstijl (bv. jazzdancing). Daarbij was het doen 'heropleven' van oude stijlen belangrijk (vintage). Door de historische afstand werden het weer nieuwigheden die, niet omwille hun inhoud maar omwille van hun marginaliteit, geprezen werden. Tot slot is er de 'nostalgie de la boue' of de aantrekkingskracht tot wat niets waard is. Dit veruiterlijkte zich in de film en literatuur als een 'goed/slecht' en 'zo slecht dat het goed is' idee (bv. B-films) en in de schilder- en beeldhouwkunst als een 'trash esthetiek' of een esthetische exploitatie van massaproductie artefacten (bv. popart). Het allerbelangrijkste medium voor deze fad was echter popmuziek, die altijd een campelement in zich droeg (bv. Elvis, Jagger, Bowie).

Tegen het einde van de jaren zestig verloor de muzikale 'trash esthetische' stroming haar typische 'camp' oneerbiedigheid en speelsheid. Pop/rock-artiesten, voornamelijk in Europa, gingen buiten de Amerikaanse mainstream op zoek naar een eigen filosofie om 'credibiliteit' te verwerven, waardoor de eerste generationele kloof in rock (pop) muziek ontstond. Muzikaal zetten de opvolgers van glam rock, punk en disco, de camptraditie duidelijk verder in hun offensieve eclectische stijl. Maar door de commercialisering drongen campelementen hoe langer hoe meer door tot de kleinste hoekjes van de rock/pop-muziek. 'Camp' werd in de jaren zeventig meer een manier van omgaan met de (Amerikaanse) 'Trash maatschappij', waarin men leefde, dan een manier om met het verleden in het reine te komen (Booth, 1983: 141-178).

4.1.4. Camp als politiek middel

Gay camp

Net als andere campauteurs uit de eerste helft van de twintigste eeuw, erkende Christopher Isherwood de diversiteit en kracht van camp als politiek middel. In zijn roman 'The world in the evening' maakte hij een onderscheid tussen enerzijds een 'utterly debashed form of camp' die exclusief 'homo of gay' is en anderzijds een 'serious camp' die zowel 'gay' als 'leading' kan zijn (Isherwood, 1954 In: Booth, 1989). Susan Sontag daarentegen, wiens werk de beeldvorming over camp in de jaren zestig en zeventig sterk heeft beïnvloed, onderscheidde geen verschillende soorten camp en benaderde camp als een exclusieve 'homo' aangelegenheid. Ze had ook geen aandacht voor politieke competenties van camp, dat door haar gereduceerd werd tot frivoliteiten dus géén vorm van sociale of culturele 'kritiek' vormde. Door deze benadering van camp kreeg de stroming in de jaren zestig ook veel kritiek. Camp werd gezien als een veruiterlijking van stereotiepe beeldvorming over homo's en als een bevestiging van de negatieve maatschappelijke perceptie van de homogemeenschap als 'vervrouwelijkte (bitchy) mannen' (Booth, 1983:99).

Andere auteurs, zoals Richard Dyer, benadrukten de politieke competenties wel. Vanuit politiek oogpunt is 'camp' een kader van interpretaties en functies, waarbij het artificiële wordt opgevoerd. Om zo de band die mensen hebben met hun subjectieve expressies te demystificeren. Dit werd de belangrijkste denkpiste in 'gay en queer' theorieën. Men zag in 'gay camp' een middel tot verzet, een manier voor homo's om 'uit de kast te komen' in een periode dat 'gay liberationist politics' nog niet bestonden (Robertson, 1996:3-4). Mark Booth bijvoorbeeld benadrukt dat 'campers', die ook voor hem alleen homo's kunnen zijn, seksuele stereotypen zowel vieren als dat ze er een satire van maken (Booth, 1983:107-108). Een 'camphomo' is iemand die voor zichzelf heeft uitgemaakt dat, als men dan toch geobjectiveerd wordt, men maar best kan handelen naar de gekende stereotiepe beelden rond camp. Mensen die in zichzelf een smaak voor 'camp' hebben ontdekt moeten volgens Booth aanvaarden dat ze als homo's gepercipieerd worden.

Als politiek middel manifesteerde 'camp' zich als een alternatieve esthetische en ethische praktijk. Al van bij haar ontstaan liet camp toe zich te verzetten tegen de traditionele bourgeoisie levenshouding en tegen de presentatie en representatie van haar hegemonie die geïnspireerd was op een aristocratische levenshouding. Men daagde de dominante witte, hetero mannelijke elite en de machtige culturele industrie uit. 'Camp' is hierdoor altijd een essentieel element geweest in de politieke uitdrukking van de 'queer counterpraxis'. De macht die deze houding of groepsidentificatie biedt is wat Fiske (1997) een 'semiotische' macht noemt. Die bestaat uit het construeren van betekenissen, genot en sociale praktijken. Ondanks dat het er nauw mee verbonden is, staat 'semiotische macht' vrij autonoom ten opzichte van 'sociale macht', dat mogelijkheden biedt om een sociaal economisch systeem te construeren (Pavda, 2000:218-220).

Ondertussen erkennen de meeste auteurs dat 'camp' als politiek middel ook aantrekkelijk kan zijn voor hetero's. Alle representaties van mannelijkheden die naar het absolute neigen kunnen onder de lens van 'camp' geplaatst worden om er, met ironie en humor, de zwakheden van bloot te leggen (Crilly, 2004:153-156). In tegenstelling tot 'gay camp', laat 'leading camp' ruimte voor traditionele 'hypermasculine' manbeelden, die

verbonden zijn met een hoge mate van agressie, harde gespierde lichamen en een krachtige of machtige positie (bv. speelgoed waar mannen en wapens vereenzelvigd worden). Vele auteurs wijzen er echter op dat er iets met 'camp' gebeurt, wanneer het overgenomen wordt door hetero's. Het tast de identificatie met de beleving van homoseksualiteit aan, evenals de afstand van 'camp' tot heterobeeldvorming rond seksualiteit, waardoor 'camp' haar cutting-edge verliest. Dit argument tegen 'leading camp' veronderstelt dat het estheticisme van 'camp' exclusief aan homo's toebehoort (Robertson, 1996:4-5).

Ondanks het feit dat Mark Booth het politieke potentieel van camp erkent, volgt hij Sontag wel in haar idee dat camp alleen gay kan zijn. Hij koppelt het potentieel van camp voor gaypolitics aan het feit dat camp an sich aseksueel is. Voor Booth is het parodiërend mimieken van gestileerde vrouwelijkheid geen eigenschap van homo's maar een 'campfad of -fancy' (Booth:1983:54-57). Het is een middel voor homo's om ironisch uitdrukking te geven aan stereotiepe opvattingen over hun vrouwelijke promiscuïteit. Campers presenteren zichzelf daarbij vaak als seksueel verzadigd subject. Campers zien lust als iets afstotend, omdat het de zelfcontrole doet afnemen en zelfkennis vertroebelt (Booth, 1983:99-102). Dit soort verklaringen onderstreept volgens feministische auteurs, zoals Pamela Robertson Wojcik[3] (1996:5), de potentie die 'camp' in zich draagt tot het bevestigen van patriarchale onderdrukking. Maar het motiveert niet waarom hetero's of lesbische vrouwen het parodiëren van genderrollen niet zouden kunnen aanwenden om traditionele genderverhoudingen en stereotiepe opvattingen over seksualiteit uit te dagen.

Volgens Booth kunnen homo's die zelf gemarginaliseerd worden in 'camp' hun verbondenheid en identificatie met gemarginaliseerde sociale groepen uitdrukken. Vrouwen kunnen dat niet omdat zij, volgens hem, het 'primaire type van sociaal gemarginaliseerde groepen zijn' (Booth, 1983:18-20). Maar net zoals bij atavistische theorieën, die in het derde hoofdstuk van dit proefschrift aan bod kwamen, ziet Booth de marginale sociale positie van vrouwen als een essentialistisch geslachtskenmerk. Vrouwen zijn van nature of door socialisatie politiek incompetent. Ze beschikken niet over mannelijke capaciteiten, zoals het zich als individu kunnen manifesteren in een grote groep mensen, die nodig zijn om zich op het publieke forum te laten gelden. Vrouwen krijgen in onze samenleving meer rechtvaardiging voor zorgende handelingen. Daardoor stellen ze zich meer inschikkelijk op in sociale relaties en ervaren ze meer sociale controle. Dit soort uitspraken houdt geen rekening met de sociale werkelijkheid, die een grote ambiguïteit kent in de wijze waarop mannen en vrouwen zich uiterlijk identificeren met genderrollen. Los daarvan hoeft een sociaal inschikkelijke en zorgende houding vrouwen niet in de weg te staan.

Ook vrouwen kunnen door identificatie met de campscene structurele regels, die hegemonische geslachtsverhoudingen in stand houden, uitdagen. We denken hierbij aan de door Connell beschreven cathaxis (1987), waarin heteroseksuele en monogame seksuele relaties als culturele makers worden aangewend en vrouwen als een lustobject worden benaderd dat inschikkelijk is aan de man. Camp is op zich aseksueel en laat volgens feministische en queer theoretici, zowel aan vrouwen als homo's toe om hun seksuele integriteit te beschermen. Omdat campers een maskerade opvoeren waarbij ze vrouwelijke rollen parodiëren, is hun stijl en houding louter ironie en kunnen hun handelingen niet werkelijk als veruiterlijkingen van seksuele lusten of als promescuïteit worden beschouwd.

[3] Professor film, tv, theater en genderstudies aan de 'Notre dame' universiteit in Indiana (USA)

Feminist en queer camp

Pamela Robertson wijst erop dat vrouwen tot midden de jaren zestig volledig uitgesloten werden van discussies over 'camp'. Vele auteurs bleven er ook nadien van uitgaan dat vrouwen geen 'campsensibility' kunnen hebben en dat de wisselwerking tussen 'vrouwelijke cultuur' en 'gay culture', die duidelijk in 'campfads en fancies' aanwezig is, een eenrichtingsstraat is. In haar boek *'Guilty pleasures: Feminist 'Camp' from Mae West to Madonna'* (Robertson, 1996:6) wil ze camp tot een politiek instrument maken voor het bekritiseren van genderverhoudingen en sekserollen. Om het stigmatiserende en stereotyperende etiket van 'gay camp' te weerleggen, gebruikt Robertson dezelfde kenmerken van camp, dan atavistisch geïnspireerde auteurs, maar koppelt ze er een feministische interpretatie aan. Camp benadrukt volgens alle auteurs het artificiële van traditionele vrouwbeelden. Volgens Robertson laat dit toe dat mensen de veronderstelde 'natuurlijkheid' van genderrollen en misplaatste essentialistische versies van een authentieke vrouwelijke identiteit kunnen uitdagen.

Pamela Robertson (1996:9) ziet 'feministische camp' niet als 'leading camp', maar benadert het als een discursieve ruimte die overeenkomt met het begrip 'queer'. Dat begrip kent door de commercialisering ook een sterke connotatie met het beeld van de vervrouwelijkte homo (zie ook volgend titeltje). Maar, in de lijn van Alexander Doty, ziet Robertson 'queer' veel ruimer dan (vervrouwelijkte) homoseksualiteit. Queer duidt een veelheid van discours die gegroeid zijn vanuit verzet tegen of een variatie op de dominante, heteroseksuele symbolische orde. Zo biedt 'queerness' zowel een specifieke positie aan homo's, als aan lesbo's en hetero's. 'Camp en queer' worden in verband gebracht omdat beide de (theatrale) kunst verstaan om het voorkomen of uiterlijk en de sociale en culturele status te veranderen. Ze zijn niet alleen bruikbaar voor homoseksuelen, travestieten of transseksuelen, ook voor lesbische vrouwen en feministen zijn deze middelen van ironie en spot bruikbaar in het negotiëren van vrouwelijke genderrollen (Casid, 2004:135-137).

Robertson (1996:7-9) wil verandering brengen in de wijze waarop 'teksten' toegekend worden aan sociale groepen. Ze wil dat de geldende concepten rond identificatie, subculturen, verzet en dominantie worden aangepast. De artificiële muur tussen publiek en subculturen kan volgens Robertson naar beneden gehaald worden door subculturen als constellaties te benaderen. 'Camp' moet volgens haar gezien worden als handeling en als een gevoeligheid, waarbij 'cross-seks' en 'cross-gender' identificaties op de voorgrond geplaatst worden. Vanuit dit perspectief biedt 'camp' de mogelijkheid om zowel te praten over verschillen als over de vele kruispunten of intersecties, tussen feministische en gay theorie en tussen lesbo's, homo's en hetero's. Robertson ziet de uitwisseling tussen de homocultuur en de vrouwelijke cultuur dan ook als een tweerichtingsstraat.

Als voorbeeld wijst ze erop dat een voorliefde voor 'musicals' niet alleen typisch is voor een 'gay camp' publiek, maar dat het genre ook bij veel vrouwen geliefd is. Omgekeerd worden zachte of romantische films doorgaans als typisch vrouwelijk gezien, terwijl er ook een groot homopubliek voor is. In dit soort culturele producten worden doorgaans vrouwbeelden gereproduceerd die een overdreven of onwerkelijke veruiterlijking zijn van de, door Naomi Wolf (1997) beschreven, hoer/maagddualiteit. Mannen worden er doorgaans in gerepresenteerd als viriele wezens en zo niet worden ze gestereotypeerd als vervrouwelijkte homo's[4].

[4] Tijdens het veldwerk noteerde ik dat mannen die zich uiterlijk manifesteren door zich te identificeren met traditioneel vrouwelijke eigenschappen, zoals veel aandacht besteden aan uiterlijk en inschikkelijke sociabiliteit, niet altijd als homo's maar wel als janetten gepercipieerd werden. Maar respondenten, zowel in de cutting-edge als in de twee alternatief georiënteerde scenes, wezen erop dat niet alle homo's janetten zijn en dat niet alle janetten homo's zijn.

Het politieke potentieel van 'camp' komt voort uit het gebruik van traditionele vrouw- en manbeelden en is er daardoor ook afhankelijk van. Daarom stellen sommige feministische auteurs dat 'camp' niet effectief is voor het ontmantelen van de traditionele genderidentiteit. Anderen, zoals Ann Douane en Joan Riviere, zien in het concept van de vrouwelijke maskerade een meer radicaal parodiërend potentieel en hebben aandacht voor de 'performatieve status' en 'imitatieve structuur' van het vrouwelijke. Ze zien 'genderparodie' als een reflexieve strategie waarbij vrouwen, die een mannelijke identiteit aannemen, opzettelijk een 'masker opzetten' dat de schijn van vrouwelijkheid hoog houdt om zo wrevel en sancties die men van mannen vreest te vermijden (Casid, 2004:11-12).

> *"In opposition to drag, the surprise and incongruity of same-sex female masquerade consists in the identity between she who masquerades and the role she play – she plays at being what she is always already perceived to be"* (Robertson, 1996:12)

Volgens Meyer, die de denklijn van Judith Butler volgt, moet gender niet gezien worden als de uitdrukking van een particuliere sociale praktijk, maar als een zelfreflectieve identiteit die samengesteld is uit het (repetitief) stellen van sociale praktijken. Deze benadering sluit aan bij het uitgangspunt van dit proefschrift, waarin gender gezien wordt als iets dat 'gedaan' wordt. In de theorie over 'queer' komt het er op neer dat, of men nu vertrekt vanuit een essentialistische of een constructionistische theorie over 'gay en lesbian identity', de actor of handelaar altijd iets moet 'doen' om sociale zichtbaarheid te bekomen. Door die zichtbaarheid kan iemand zijn of haar genderidentiteit immers manifesteren. Sociale praktijken zoals poses, gestes, kledij en communicatie, waarin parodie een algemeen middel tot discours is, zijn elementen die zowel bijdragen tot die identiteit als tot de wijze waarop ze wordt 'gedaan' of 'ten tonele wordt gebracht' (Pavda, 2000:218-223).

Afsluitend wil ik wijzen op een bijkomende opmerking die we ook al gemaakt hebben in het kader van goa of de hippielevensstijl. Pamela Robertson volgt de kritiek van Richard Dyer en benadrukt dat bijna alle discussies over 'camp', of ze nu over homo's, lesbo's of hetero's gaan, een 'witte etniciteit' veronderstellen. 'Witheid' stelt haar dominantie immers veilig door de schijn uit te dragen 'niets in het bijzonder te zijn' (Robertson, 2002:287).

4.1.5. Commercialisering

De weigering van 'queers' om symbolisch weggecijferd te worden, onderworpen te zijn aan heteronormen, of opgenomen te zijn in heterosystemen, wordt in de moderne maatschappij niet onthaald op geweld of verzet tegen culturele en sociale participatie. Queer zijn wordt uitgehold en gestereotypeerd door een zeer beperkt aantal 'campfads' te commercialiseren en mediatiseren. Vanaf de jaren zeventig was niet alleen de pop- en rockmuziek doordrongen van campy parodieën op vrouwelijke genderrollen. Ook in andere hedonistisch of mainstream georiënteerde culturele producten en in media, doken steeds meer campfads en fancies op, zoals 'exotisme', de 'heropleving van oude stijlen' en de 'nostalgie de la boue'. Zo werd 'camp' één van de belangrijkste gevoeligheden in fotogalerijen, nachtclubs, theaters en ook in sitcoms en films. Dit is volgens Booth het eindpunt van de democratisering. 'Camp' behoort niet langer toe aan een kleine economische elite, maar is een geboorterecht van iedereen (Booth, 1983:175-176).

Maar 'camp' blijft volgens Booth (ib.179) in de eerste plaats een handeling en is pas in tweede instantie een gevoeligheid, want met gevoeligheid alleen kan men zichzelf niet (re)presenteren. 'Campers' hebben zich gespecialiseerd in het genieten van ijdelheid, feesten, parades en dansen. Voor campers geldt de regel 'anything goes', zolang het maar een ironische ophemeling of adoratie voor artificiële aspecten van het alledaagse is. Deze idee is echter verschoven naar een esthetisch belang. Vandaag staat camp vooral voor een eclectische presentatie van frivole massaconsumptie en commerciële cultuurproducten, waarbij de ironische ondertoon plaats gemaakt heeft voor extravagantie en hoge status. Men moet genoeg smaak hebben om de juiste slechte smaak te selecteren. Cook (1995) beschrijft de mainstreaming van camp als volgt: *"Camp, an ironic taste for outrageously tasteless, has gone from being obscure sensibility with murky roots is the gay subculture to a cultural mainstay."*

Camp is voor hedendaagse hippe jongeren eerder een keurslijf dan een middel voor theatrale zelfpresentatie. Het is een commercieel referentiekader geworden dat toelaat zich met andere trendy jongeren te identificeren. Die mogelijkheid wordt hen aangeboden door een ruim circuit van boetieks, uitgaansgelegenheden en media. Zij voeden de obsessie met het verwezenlijken van een hoger geklasseerde romantisch of hedonistisch georiënteerde culturele status, die toelaat zich te onderscheiden van de grijze massa. Dit doen ze door aan de consumptie van campfads en -fancies een trendy en luxueus, imago te koppelen. Dit imago laat ook toe om zich te distantiëren van viriele scenes en alternatieve (underground)scenes[5].

De democratisering van camp hangt samen met sociale en culturele verschuivingen. Voor het maximaliseren van afzet en winst moet de culturele massa-industrie inspelen op normen en waarden omtrent consumptie en vrijetijdsbesteding In de moderne tijden geloofde het overgrote deel van de bevolking in de maakbaarheid van een ideologische maatschappij. Machtige sociale instituten of organisaties konden vrijuit beelden en opinies verspreiden waarin binaire hegemonische culturele (gender) verhoudingen en daarvan afgeleide essentialistische sociale rollen ge(re)produceerd werden. Door de ontwikkeling van een brede sociale middenklasse en de emancipatie van sociale groepen die voorheen onderdrukt of uitgebuit werden op de arbeidsmarkt of in de productiesfeer, verwierven vrouwen, homo's en etnische of religieuze minderheden, financiële zelfstandigheid en recht op vrijetijdsbesteding.

In het theoretische deel werd uitgelegd dat de laatmoderne samenleving, die gekenmerkt wordt door individualisme en hedonisme die bewerkstelligd worden door de consumptie, zowel cultureel als politiek of economisch gefragmenteerd is. Laatmoderne mensen ervaren een grote ambiguïteit in de wijze waarop en de mate waarin individuen in sociale interacties moderne hegemonische culturele verhoudingen en sociale rollen produceren of reproduceren. Ze hebben hun geloof in de haalbaarheid van grote maatschappelijke verhalen of ideologieën verloren. Om een (gedeeltelijk) evenwicht tussen de productie- en consumptiesfeer te creëren, zoeken mensen instant genot en ontspanning in commerciële culturele producten en diensten, zoals populaire media, sport, spel, dans of roesmiddelengebruik.

[5] In dit soort scenes toonden leden een afkeur voor het materieel veruiterlijken van een hogere economische status. Jumpers identificeerden zich aan de hand van viriel georiënteerde mainstream massaconsumptieproducten. In de goa- en minimalscene distantieerde men zich algemeen van (te) commerciële media en artefacten.

Campfads en -fancies kunnen door hun humor niet alleen plezierig zijn, ze zijn ook een weerspiegeling van de maatschappelijke ambiguïteit in genderverhoudingen of –rollen en in de cathaxis. Dit heeft van campfads en -fancies een van de belangrijkste stijlfiguren gemaakt in hedonistisch of romantisch georiënteerde cultuurproducten. Maar campfads en -fancies zijn, door de commercialisering en mediatisering, niet langer een subculturele kennisbron voor het parodiëren van vrouwelijke sociale of seksuele rollen. Mass-camp is een middel voor de massale reproductie van stereotiepe opvattingen over homoseksualiteit en van hegemonische culturele idealen omtrent genderverhoudingen en de cathaxis,. Een groot deel van de massaal gecommercialiseerde en gemediatiseerde luxeproducten en culturele producten, worden immers ontwikkeld als markers van een mannelijke of vrouwelijke genderidentiteit en seksuele oriëntatie (Pavda, 2000: 224-228).

De penetratie van 'camp' codes in verschillende aspecten van de westerse cultuur maakt dat 'camp' haar geheime onderwerping aan de modernistische maatschappij heeft volbracht (Thomas, 1999:989-995). Door intensieve aanpassingsstrategieën en assimilatie wordt de betekenis van 'queer' teruggebracht tot 'vervrouwelijkte homoseksualiteit'. Hierdoor verliest 'camp' zijn 'queerness' als politiek middel en wordt het getransformeerd tot een 'vulgair' of 'volks' gebruiksvoorwerp voor entertainment. Verschillende auteurs wijzen er op dat de betekenis van 'camp', historisch gezien, nooit haar status als een middel voor de expressie van 'anders zijn' of 'otherness' heeft kunnen reclameren. De verheerlijking van populaire cultuur en massaal gecommercialiseerde producten en diensten, laat uitschijnen dat men zich identificeert met de betekenisloze marginale (arbeiders)klasse[6]. Maar de sociale identificatie met een betekenisloze klasse wordt geremd door de prikkeling van een 'an uber hip' publiek. Hierdoor is 'mass-camp' vaak zelfingenomen, snobistisch en zelfs gemeen.

Toch zijn er ook enkele uitzonderingen van gecommercialiseerde media waarin, aan de hand van campfads en -fancies, de spot gedreven wordt met de cathaxis, Voorbeelden hiervan zijn de films 'Pricilla queen of the desert' en 'Stonewall' en een aflevering, 'Homer phobia', uit de populaire animatiereeks 'the Simpsons' (Pavda, 2000:235). Deze media hebben politiek potentieel, maar zijn vooral voorbeelden van gaycamp. Voorbeelden waarin de cathaxis door vrouwen geparodieerd wordt of waarin andere idealen over culturele verhoudingen, zoals klasse en etniciteit, ironisch uitvergroot worden, zijn zeldzaam[7]. Binnen de 'queer studies' hebben verschillende auteurs gehoopt het politieke potentieel van 'camp' te kunnen redden, door camp te benaderen als een 'prismatic reflector'. Men wil culturele canons voor seksualiteit, gender, klasse en etnische verhoudingen doorbreken door de verschillende kleuren of variaties in het campprisma te beschrijven (Thomas, 1999:989-995).

4.2. Grote wandeling

4.2.1. Muzikaal aanbod

De cutting-edge onderscheidt zich in het nachtleven door voortdurend nieuwigheden aan te bieden. Organisatoren van feesten creëren het imago sociaal en cultureel hoogstaander te zijn dan andere scenes, door in te

6 waarbij sociale relaties in het vrijetijdsleven, volgens Sontag, gekenmerkt worden door 'genot en respect' en niet door 'beoordelen'
7 Al moet gezegd dat er in andere afleveringen van 'the Simpsons' ook camp fads en fancies worden aangewend voor de parodiëring van andere culturele verhoudingen, zoals klasse en etniciteit.

spelen op 'campfads of -fancies' of dingen die daar potentieel toe hebben en door trendy luxeproducten- en diensten aan te bieden. De nostalgie of aantrekkingskracht tot wat niets waard is, wordt artistiek vertaald in een 'trash' esthetiek, die verwezenlijkt wordt door een eclectische collage van massaconsumptieproducten. Dat eclectisme weerspiegelt zich ook in de muziek die in de cutting-edge gespeeld wordt.

Het publiek van cutting-edge clubs en feesten gebruikte vaak de term 'electro clash' om de muziek te benoemen. 'Electro clash' is een mengeling van electro, synthpop, italo-disco en punk, die gegroeid zijn uit de camp geïnspireerde glam rock. Rond de eeuwwisseling was het genre in België vrij nieuw, maar ondertussen is het erg populair geworden. 'Cutting-edge organisatoren' die steeds vooruit willen lopen op de mainstream laten zich niet graag in deze of in andere muzikale hokjes stoppen. Op websites en in magazines beperkt men zich doorgaans tot de veelomvattende term 'electro' en wordt voornamelijk het 'vernieuwende en eclectische' aspect van hun muzikaal aanbod benadrukt. De onafhankelijkheid en eigenzinnigheid van deejays wordt in de communicatie met het publiek sterk in de verf gezet. Dit sluit aan bij de zoektocht naar credibiliteit en de hogere waardering van omnivoor culturele consumptie, waardoor de affiniteit met een alternatieve culturele oriëntatie sterker is geworden. Maar dit neemt de ondertussen commercieel en mediatiek geëxploiteerde 'nostalgie de la boue' zeker niet weg.

> Website Trenddance: *"Onze dj's en bezoekers bewandelen steevast de dunne grens tussen 'what's hot' en 'whats not', waarbij het ene vaak in het andere verandert. Ook op deze vijfde verzamelplaat zijn enkele 'foute' songs terug te vinden en pronken onder meer Kool & The Gang en The Confetti's op de playlist. .... Dat de heren het woord 'eclecticisme' weten te spellen [o ironie :-)], is inmiddels geen geheim meer. 'naam cd' is, net als zijn voorgangers, een bonte mengelmoes voor jong en oud, danslustigen en luisteraars."*

Het eclectische laat, in tegenstelling tot de andere bestudeerde scenes, niet toe de muziek te beschrijven aan de hand van kenmerkende melodielijnen en ritmes. Over de grens van verschillende muziekgenres heen gaat men op zoek naar invloeden, zoals ritmes, melodieën of tekst, om tot een credibele mix te komen. Door deze richting uit te gaan wordt het 'camp' of 'ironische' karakter afgezwakt. Omdat de muziek in de cutting-edge een soort muzikale recycling is, valt er ook weinig te zeggen over opzettelijke boodschappen rond gender of druggebruik. Door het hergebruiken van zinnen of refreinen uit andere populaire muziek komen soms wel traditionele hedonistische boodschappen naar boven, met een romantisch beeld van genderverhoudingen, waarin vrouwen geadoreerd worden. In het promotiemateriaal van de clubs wordt wel een bepaald vrouwbeeld getoond, maar daar komen we straks op terug.

Voor de omschrijving van cutting-edge muziek beperk ik me tot oude en nieuwe pop- of rocknummers die in een nieuw jasje gestoken worden door ze te verhakkelen en er aspecten uit (retro) Electronic Dance en alternatieve muziekgenres, zoals roots, aan toe te voegen. Het gaat daarbij vooral om ritmische of melodieuze high-underground muziek en zelden over alternatieve undergroundmuziek. Het gaat om muziek met amusementswaarde en frivoliteit, die het potentieel heeft om door te dringen tot de populaire cultuur en media[8]. Hierdoor kan het waarderen ervan als een 'campfad of -fancy' worden beschouwd. Het laat toe zich te identificeren met een (trash) niche van culturele consumenten, die zichzelf een aparte (hogere) culturele status toekent.

[8] In tegenstelling tot 'underground' muziek waarin authenticiteit centraal staat en die voor wat betreft EDm door deejays zelf gecomponeerd wordt.

Het is voor organisatoren een uitdaging om de juiste acts op het goede moment te programmeren[9]. In de inleiding werd al gezegd dat cutting-edge organisatoren het moeilijk hebben om een vast publiek te houden, omdat campers of mensen die affiniteit hebben met 'campfads en -fancies', erg wispelturig zijn en afhaken wanneer er onvoldoende vernieuwing is of wanneer een club te populair wordt bij 'gewone mensen'.[10] Als artiesten nog niet genoeg bekendheid hebben of te rauwe muziek brengen, zoals techno, zal een feest geen mensen kunnen lokken. Maar als het te populair is, haakt het fancy publiek af en verliest men zijn doelgroep[11]. In grote steden heeft men het iets gemakkelijker om zijn doelgroep te bewaren, omdat er een groter potentieel aan fancy publiek is.

Ook al wordt 'hyperseksuele' urban popmuziek in Trenddance gemixt met diverse EDm-genres, het staat ver van de 'ravecultuur', waar de scenes van dit onderzoek uit ontstaan zijn. Zoals bijna alle hedendaagse popmuziek is ook urban elektronisch, maar het basritme blijft onder de honderd beats per minuut, daar waar dat bij EDm doorgaans tussen de 120 en 200 BPM ligt. Voor wat betreft referenties aan druggebruik gaat het bij urban vooral om legale drugs en cannabis. Men gebruikt hiervoor woorden zoals 'smoking', 'wasted' of 'stoned'. Uit een interview met de organisator en observaties in Trenddance werd duidelijk dat het publiek in de 'urban zaal' de voorkeur geeft aan alcohol en dat sommigen cannabis gebruiken. Dansdrugs zouden niet erg populair zijn. Omdat deze scene muzikaal geen banden heeft met de oude ravescene werd het publiek van de grote urban zaal niet opgenomen in de selectie van respondenten. Dit neemt niet weg dat het niet interessant zou zijn om in deze scene te bestuderen hoe vrouwen in het nachtleven door stijl, houding en (legaal) druggebruik 'gender doen'[12].

Net zoals in de andere scenes domineren mannen de organisatie van cutting-edge feesten en ook de deejay-booths. Mannen waren de baas maar in beide settings waren er wel vrouwen bij het personeel dat de organisatie mee coördineert, al waren ze wel in de minderheid. Ook vrouwelijke deejays zijn in de minderheid, maar als je gaat zoeken op het internet en in magazines, vind je er wel enkele. Tijdens mijn veldwerk zag ik er echter maar één aan het werk en zij vormde een duo met een man.

[9] De organisator van Fab Club (*14/4/2007*) vertelde dat hij een vijftal jaar geleden samen met een vriend het gebrek aan goede feesten voor nieuwe jonge stedelingen wou opvullen. Ze zijn toen op zoek gegaan naar elektronische dansmuziek die bij een 'matuur' clubpubliek zou aanslaan. Initieel kwam men terecht bij minimal, dat aansluit bij de originele techno en electro, met invloeden van groepen zoals 'Kraftwerk'. Hun feesten trokken hierdoor een alternatief georiënteerd publiek aan, waar ze niet echt op gehoopt hadden. Men was op zoek naar 'happy arty party people', die men uiteindelijk toch kon aantrekken door over te gaan naar 'electro clash'.

[10] In een 'Fab Club' bijvoorbeeld wordt in beide zalen muziek gespeeld die kan bestempeld worden als een frivole eclectische mix van oude en nieuwe 'witte' pop- en rockmuziek met EDm. In Trenddance daarentegen is men door een terugval in het publiek kort voor de start van mijn veldwerk in de grootste van twee zalen overgegaan op een elektronische mix van 'zwarte' popmuziekgenres (hiphop, funk, soul en r&b...) ook 'urban' genoemd. Na mijn veldwerk werd urban muziek opnieuw overgebracht naar de kleine zaal en kwam electro terug naar de grote zaal.

[11] Zo zijn high-underground deejays met een hoog pop/rock (camp) gehalte zoals 'Tiga' en 'Bob Sinclar' populair, maar ook de Belgische Dewaele brothers passen qua stijl bij Trenddance en Fab Club. Wanneer deze artiesten naar de clubs uitgenodigd worden zorgen ze voor uitverkochte zalen.

[12] Enerzijds hebben vrouwelijke urban artiesten, zoals hiphopster Missy Elliott of de populaire hiphop soulartieste Rihanna, zich door 'urban muziek' op de voorgrond kunnen plaatsen. Anderzijds zijn de teksten en bijhorende videoclips, vaak een bevestiging van traditionele rollen en worden vrouwen voornamelijk als seksuele 'lustobjecten' afgebeeld. In deze muziek en wijze van zelfpresentatie werden seksuele stereotypen initieel eveneens zowel gevierd als dat er een satire van werd gemaakt. En ook hier is dit scherpe kantje door de commercialisering en mediatisering afgevlakt. In het opzet van dit proefschrift is er onvoldoende ruimte om in te gaan op een verklaring voor de nadrukkelijke vrouwbeelden en seksualiteit in urban muziek. Daarom verwijs ik naar andere onderzoekers, zoals Melissa Campbell (2004), die hiervoor een verklaring zoeken in de historische seksualisering van zwarten in de Amerikaanse maatschappij. Een grondige analyse zou inzichten uit 'black feminism' theorieën vergen en die werden niet opgenomen in het theoretisch kader. Net als bij de EDm-scenes wordt geopperd dat r&b een etnische aangelegenheid is die niet kan beleefd worden door 'witte' mensen.

4.2.2. Inrichting en infrastructuur

Locatie

Omdat de cutting-edge op een nichepubliek gericht is, hebben de clubs en feesten doorgaans een beperkte capaciteit van een duizendtal bezoekers. Ze zijn gelegen in het centrum of aan de rand van grotere steden in oude industriële zones die door uitbreiding van de steden een commerciële functie gekregen hebben. Cutting-edge clubs zijn doorgaans ondergebracht in oude verbouwde panden. Voor de organisatie van cutting-edge feesten is men grotendeels afhankelijk van het algemene aanbod aan feestzalen in België. Maar omdat men een specifiek publiek wil aantrekken, probeert men er een 'camp' en/of 'exclusieve' dimensie aan te geven. Dit doet men door oude, vaak pronkerige theater-, concert- en casinozalen te huren die vervlogen grandeur uitstralen en daardoor een hoog 'campfad' gehalte hebben.

Soms worden er ook feesten georganiseerd in musea of loodsen die voor de (dure) gelegenheid voorzien worden van de nodige infrastructuur en, in tegenstelling tot minimalfeesten op dit soort locaties, luxueus of exclusief meubilair. Dat kan door sponsoring van winkels en merken die hun imago op een 'exclusief' of 'fancy' publiek afstemmen. Enerzijds zijn er de klassieke grote drankenmerken waar het hele westerse nacht- en horecaleven door gedomineerd wordt, zoals Coca Cola. Anderzijds zijn er dure drankenmerken (bv. champagne of importbieren) of merken uit de 'design' en 'mode' wereld (bv. modellenbureaus of kappers), die zich op 'fancy' of 'up-market' consumenten richten.

Inrichting

In tegenstelling tot de vorige settings zijn de zalen van cutting-edge clubs en feesten erg sfeervol door de verlichting, inrichting en decoratie. Er zijn ook veel trappen en gangetjes die tot verschillende zalen toegang bieden, waardoor er veel verloop is wat een gezellige huiselijke indruk maakt. Men kan twee stijlen onderscheiden, een retrostijl en een minimalistische stijl.

De retrostijl wordt doorgaans ingegeven door de locatie zelf. In oude gebouwen van midden twintigste eeuw, zoals theaters en concertzalen, zijn de vloeren, muren en deuren vaak in vergeelde faience of mozaïeksteentjes en in volhout. Fab Club bijvoorbeeld organiseert haar feesten in een oude cinemazaal, die buiten het weekend ook voor andere evenementen wordt aangewend. Om 'Fab Club' binnen te komen moet men eerst onder een grote luifel voorbij de portiers passeren. In de hoofdzaal is er een groot balkon dat men kan bereiken via statige trappen, met tussenbalkons en sierlijke balustrades, die uitzicht bieden op de houten dansvloer beneden. Op de dansvloer staan twee podia waarop feestende bezoekers staan te dansen. Tegen de achterwand bevindt zich, over de hele breedte, het oude podium met hoge zwarte gordijnen. Onder het balkon staat de hoofdbar, met een groot aantal barkrukken. Kort daarbij staan hoge zwarte kubussen, die als tafel gebruikt worden en waar groepjes bezoekers een hele avond beslag op leggen.

Op het balkon werd een soort lounge gecreëerd. Er staat een lange witte toog met verlichte glazen koelkasten, gesponsord door het merk 'Red Bull'. In het midden heeft men op zithoogte een bruine matras geplaatst met rondom kleine ouderwetse simili-lederen poefjes met lage tafeltjes. Op het einde van omhooglopende trappen

liggen matrassen, waarop mensen kunnen 'chillen'. De vestiaire en de toiletten zijn te bereiken via verschillende trappen. Naast de grote zaal kan men vanuit de hal ook een okerkleurig en rokerig café betreden, met bruine meubels en grote yuccaplanten. Deze zaal heeft een hoog campgehalte. Niet alleen door de inrichting, maar ook door de muziek die er gespeeld wordt en door de opmerkelijke concentratie van 'fancy' mensen.

In de club Trenddance werd gekozen voor minimalistische architectuur. In tegenstelling tot de minimalscene, betreft het hier een luxueuse of design uitvoering van minimalistische architectuur, die je ook in verschillende andere cutting-edge clubs of in de (tijdelijke) decoratie van feesten terugvindt. Na de portiers te zijn gepasseerd komt men in een zwarte gang, met in de muur een nis waar de kassière zit. De gang eindigt in een sfeervol verlichte hal waar de vestiaire is en ook de toegang tot de toiletten en tot een kleine zaal. In de hal leidt een strakke betonnen trap, met glazen wand, naar de grote zaal boven. Sinds kort had men op een verhoogd podium, met strakke zithoekjes en veel indirect blauw licht, een viplounge met eigen bar ingericht die uitkijkt op de dansvloer. Buiten deze lounge is er in de grote zaal weinig meubilair, maar men kan wel zitten op verhoogde muurtjes langs de kant van de dansvloer die in een put ligt. De zaal wordt door een grote glazen wand gescheiden van een iets hoger gelegen parallel lopende gang, die via een kort trapje kan bereikt worden en toegang biedt tot een kleinere zaal waar tijdens de periode van mijn veldwerk EDm gespeeld werd.

Minimalistische architectuur veronderstelt strakke lijnen en visueel doorlopende vlakken. Dit soort architectuur duidt de affiniteit van de scene met een 'exclusief up-market imago' en tegelijkertijd ook de zoektocht naar credibiliteit, omdat men hierdoor buiten de lijnen van de mainstream chic kleurt die eerder protserig en opzichtig is. De minimalistische idee vind je in alle aspecten en details van de inrichting terug. De logo's van drankenmerken boven de koelkasten zijn in kleur aangepast aan de stijl van de club. In de grootste zaal van Trenddance werd een zwarte glazen wand ingewerkt met in de hoek, vrij discreet, het wit verlichte logo van Coca Cola.

Infrastructuur

In beide clubs was de technische installatie en de deejay-booth vrij beperkt. Dat heeft mogelijk te maken met het feit dat de muziek er niet zo luid wordt gezet dan in andere EDm-clubs of feesten, zeker in vergelijking met de harddancescene, waardoor je veel gemakkelijker kunt praten. Er wordt ook niet echt live muziek gecomponeerd. 'Cutting-edge clubs en feesten' zijn in tegenstelling tot de andere scenes ook vrij goed verlicht. Er wordt veel gebruik gemaakt van sfeerverlichting die altijd aan blijft waardoor je elkaar beter kunt zien.

In minimalistische clubs zoals Trenddance is de gekleurde sfeerverlichting bijna onzichtbaar geïntegreerd in de architectuur, in de vorm van lichtnissen of lichtwanden waar soms (retro) gestileerde slagzinnen opstaan die het imago van de club benadrukken. De deejay-booths zijn niet spectaculair uitgerust, maar ze zijn esthetisch wel heel strak en mooi afgewerkt. Er is ook een scherm waarop tijdens deejayoptredens kunstzinnige beelden en campslagzinnen worden geprojecteerd. In Fab Club bestaat de sfeerverlichting uit oude wandlampen met gelig oranje peertjes en rijstpapieren lichtballen. Aan het plafond hangen ook immens uitvergrote valse kristallen luchters. Ook in deze club worden, op een scherm tegen het grote gordijn vooraan in de grote zaal, beelden en slagzinnen geprojecteerd. Afhankelijk van de avond zag ik dat een vrouw of een man de projecties vanop een klein balkon regelde, met behulp van een oude vergeelde computer. Het viel me op dat er in Fab Club erg

veel strobo's gebruikt werden. Door het verstoorde ruimtelijke inzicht is het soms moeilijk om je voort te bewegen. Het voelt aan alsof je in een groot zwart gat stapt, wat vooral het trappenlopen bemoeilijkt[13].

4.2.3. Dienstverlening

Fab Club ligt in het centrum van de stad en kan geen parking aanbieden. Vele bezoekers komen met taxi's, die heel de nacht af- en aanrijden. Er is wel een betaalparking in de buurt waar klanten gebruik van kunnen maken. De club Trenddance heeft een eigen parking, twee eigenlijk, een kleintje aan de ingang en een grote aan de overkant van de straat. De grote parking is tegen betaling (3 euro), maar vele bezoekers verkiezen om zich langs de weg te parkeren. De kleine parking is voorbehouden aan goede klanten met dure wagens, zoals Porsches. Ook in Fab Club gebeurt het dat er een dure wagen vlak voor de ingang, onder de luifel geparkeerd staat. Fab Club is, zoals eerder gezegd, meer 'camp' dan Trenddance maar hun houding tegenover rijke klanten toont aan dat beide clubs 'up-market' gericht zijn. Dat zie je ook in andere aspecten, zoals het aanbod van drank en bepaalde mogelijkheden die ze aan het vaste publiek bieden, om bijvoorbeeld als model te fungeren op flyers voor feesten of om in contact te komen met de modewereld[14].

In beide clubs wordt weinig bier verkocht, alleen importpils in groene flesjes. Respondenten waren het er over eens dat Carlsberg algemeen, ook buiten het cutting-edge nachtleven, beschouwd wordt als een 'chiquer' bier dan Belgische pinten. In Fab Club schenkt men echter Heineken, waar Belgen doorgaans niet hoog mee oplopen. Volgens sommige respondenten wordt dit soort 'slecht' buitenlands bier met opzet verkocht, om meer duurdere drank te kunnen verkopen. Maar er waren ook heel wat mensen die zeiden dat ze dat liever dronken dan Belgische pils. In tegenstelling tot Fab Club hebben ze in Trenddance wel een tapkraan, waaruit hetzelfde importbier komt. Maar de flesjes die een euro duurder zijn (3 euro), lijken beter te verkopen.

Sterke drank wordt ook per fles verkocht, vanaf 70 euro het stuk en champagne vanaf 80 euro. Ook hier is het aanbod in Trenddance veel groter dan in Fab Club, maar daartegenover staat dat er in Fab Club duidelijk meer mensen volledige flessen kopen die ze dan in groep, doorgaans met frisdrank, consumeren. Ik denk dat het feit dat er in Fab Club veel meer tafeltjes zijn en er zitgelegenheid is daar een verklaring voor kan bieden, want in de viplounge van Trenddance staan er wel flessen in ijsemmers op tafel. Algemeen viel in ieder geval op dat er veel longdrinks over de toonbank gingen, zoals wodka-orange en whisky-cola. De prijs varieert in beide clubs naargelang het type sterke drank dat er wordt aan toegevoegd, maar ligt ongeveer rond de acht euro.

Ook in de toiletten zie je dat Fab Club meer 'camp' en Trenddance meer exclusief of luxueus georiënteerd is. De toiletten in Trenddance worden door jonge hippe mensen beheerd. Veelal studenten die in het weekend bijklussen, maar veel schoonmaken doen die niet. Dat is ook niet echt nodig want er zijn veel goed werkende toiletten, waardoor het vrij proper blijft. De toiletten van de mannen en vrouwen zijn recht over elkaar, waardoor de ontvangers (50 cent) die in het midden staan een volledig overzicht hebben. De toiletten vormen een lange gang met langs weerzijden deuren. Achteraan staat een strakke wasbak met een luchtblazer om de handen te drogen. In Fab Club gebruikt men de oude toiletten in de kelder, waar zowel de grond als de muren bekleed zijn met mozaïek. De toiletten voor de vrouwen kan men bereiken via een smalle gang, die van de mannen is de andere kant om het hoekje. De oudere dikke toiletvrouw (50 cent), met vettig grijs haar en een vergeelde bril, heeft daardoor geen goed overzicht over wat er gebeurt in de toiletten, waardoor er veel wordt voorgestoken en mannen en vrouwen bij elkaar binnenglippen. Bij de vrouwen heeft men in een inhammetje zeer kitscherige roze schminktafeltjes tegen de muur aangebracht, die fel verlicht worden door gloeilampen die in Hollywoodstijl rondom de spiegels zitten. Voor elke spiegel (6) staat een goedkope witte plastic stoel van Ikea. Ook de wc-deuren zijn in het roze geverfd. Verder zijn er twee zware oude porseleinen wastafels, maar de kranen zijn verkalkt waardoor alles nat gespoten wordt.

Beide clubs hebben een vestiaire die bemand wordt door jonge vrouwen en waar bij koud weer of regenweer vele klanten tegen één euro gebruik van maken, maar er zijn ook veel mensen die er de voorkeur aan geven hun jas in de auto te laten omdat er vaak lange wachtrijen zijn aan de vestiaire.

4.2.4. Merchandising & animatie

In de wetenschap dat 'camp' door haar ontvankelijkheid bepaalde sociale kwaliteiten naar boven brengt, zoals de wil om te behagen, de wil te entertainen en de wil om van een gelegenheid iets speciaals te maken (Booth, 1983:182-183) is het niet verrassend dat de cutting-edge het imago heeft van 'feesten waar echte party people verwend en geëntertaind worden'. De organisatie van die feesten is in handen van zakenmensen, zoals verkopers en (freelance) managers. In interviews met organisatoren werd niet ontkend dat een optimalisering van de winst door een 'trendsetting of fad en fashion' en 'up-market' imago, waar de consument een hogere culturele status kan aan verbinden, een belangrijke doelstelling is.

Vaak wordt een link gelegd tussen de cutting-edge en de kunst- en designwereld, door in de clubs expo's te organiseren of feesten te laten doorgaan in musea of op andere 'trendy' (culturele) locaties, die voor de gelegenheid met dure designmeubelen worden ingericht. Zo bezocht ik een feest in het oude gedeelte van de luchthaven in Zaventem en spraken veel mensen me ook over feesten in het SMAK en PSK. Dit soort exclusieve feesten trekken, meer nog dan de clubs, mensen aan die gezien willen worden. Verschillende respondenten namen hierbij het woord snob in de mond, maar anderzijds vonden ze het doorgaans wel leuke en aparte ervaringen.

> Evi - groepsgesprek (5/9/08): *"Die Belmondo feesten waren super. Ik vind het spijtig dat het niet meer bestaat. Er liepen daar wel e wa ego's rond maar toch. Zo gelijk dienen keer in 't SMAK, die dingen van Panamarenko stonden daar, dat was echt tof. 't Is nie dat ik daar speciaal behoefte aan heb zo van die kunstige locaties, maar het is wel tof, ik heb mij daar altijd goed geamuseerd. Dat was toch nekeer speciaal, dat ge zo in die grote hal kon lopen rond dat vliegtuig van Panamarenko en dan die zaal zo met die visuele beelden rond u."*

[13] Veldnota Fab Club april 2007: op het einde van de avond hielp ik twee meisjes in het toilet die gevallen waren en zich aan glas dat overal op de grond lag bezeerd hadden, iets wat me vorige keer niet opgevallen was.

[14] Omdat Fab Club wekelijks afgehuurd wordt, moeten de bars telkens leeggemaakt worden. Het drankenaanbod is beperkt tot klassieke merken. De bars staan vol bakken met glazen bier- en softdrinkflesjes, plastic flessen met tonic en water en glazen flessen sterke drank, die eerder een 'trash' dan een 'chique' indruk geven. Trenddance daarentegen, is meer expliciet gericht op een 'up-market' publiek en heeft een zeer uitgebreide kaart. Opvallend hierbij is dat ze naast klassieke merken ook nieuwe of exclusieve merken aanbieden. Ze hebben een ruime keuze aan sterke drank en aan softdrinks. Naast de klassieke softdrinks en verschillende soorten fruitsappen van de Coca Cola company, hebben ze ook Belgische drankmerken zoals Gini of de organische icetea 'Tao'. Ze bieden ook tonic van 'Nordic mist' en energydrank van het merk 'Burn' aan. Deze merken sponsoren de club materieel, bijvoorbeeld in de vorm van asbakken en koelkasten. Maar er wordt soms ook geadverteerd, bijvoorbeeld door spandoeken bij speciale evenementen. De prijzen van softdrinks variëren in Trenddance tussen de 2,5 en 4 euro, in Fab Club start men op 3 euro.

Het 'campy en/of exclusieve imago' wordt in beide clubs bewerkstelligd door regelmatig thematische feestjes te organiseren, zoals retrofeesten met 80's (trash) muziek, modeshows, gay party's en (theatrale) verkleedfeestjes. Soms gaat het om grote evenementen, waarbij men zorgt voor randanimatie, zoals spelletjes, eetkraampjes en standjes waar men zijn haar of make-up kan laten bijwerken. Het doen heropleven van oude stijlen is duidelijk aanwezig in de opzet van evenementen, in het promotiemateriaal en ook in de beelden die via beamers op diaschermen geprojecteerd worden. Zo zag ik in Trenddance bijvoorbeeld een slogan "Nice=Nice" waarna een beeld volgde van een vrouw uit de jaren zeventig[15], met opgestoken haar en een mini-jurkje, waarna je die vrouw naakt te zien kreeg. Ook in Fab Club werden oude softpornografische beelden uit vervlogen jaren geprojecteerd.

Veel merchandising heb ik niet gezien, alleen geeft Trenddance wel regelmatig een cd uit die door een (resident) deejay, die hun stijl vertegenwoordigt, wordt samengesteld. Clubs organiseren ook avonden waarop deejays nieuw uitgekomen platen komen voorstellen (releaseparty's). De organisatoren van Trenddance en Fab Club onderhouden wel een website, waarop ze feesten aankondigen, deejays voorstellen en foto's publiceren. In beide clubs lopen regelmatig ingehuurde professionele fotografen rond die het feestende publiek in beeld brengen. Beide clubs sturen ook wekelijks elektronische nieuwsbrieven waarop mensen zich vrij kunnen in- en uitschrijven. Ook organisatoren van andere cutting-edge clubs en feesten doen dat.

Fab Club geeft ook een maandelijks magazine uit, dat door zijn grove korrel en het beperkte kleurengamma refereert aan oude stencils. Dat magazine vervangt de traditionele flyers en affiches waar een club als Trenddance en andere organisatoren in de cutting-edge dan weer veel werk van maken. Net als bij de projecties wordt daarbij vaak gebruik gemaakt van retro softerotische of campgeïnspireerde mode- en kunstfoto's of tekeningen. Daar waar Trenddance in haar communicatie met het publiek meer de nadruk lijkt te leggen op hun exclusieve status en het feit dat het een eer is bij hen te mogen komen dansen, wordt in Fab Club vooral benadrukt dat 'echte feestvierders die zich mooi kleden om uit te gaan' sterk gewaardeerd worden. Men benadrukt het gevoel 'één grote familie te zijn', waar de club zich graag voor inzet.

Website Trenddance: *"We never said Trenddance is the coolest place on earth. Somebody else did :) Be good... think positive... act positive... now you can dance."*

Website Fab Club: *"We are a club with regulars and we privilege them [...] We simply appreciate the fact that we do have regulars that have made a personal effort and we acknowledge this. After all, don't you like to look astonishing when you go out? And feel at home when you do so?"*

[15] Waarschijnlijk een filmster maar ik kon ze niet thuisbrengen.

4.3. Impressie van het publiek

4.3.1. Leeftijd, geslacht en etniciteit

De cutting-edge is een duidelijk voorbeeld van de gentrificatie van het grootstedelijk nachtleven en trekt veel kapitaalkrachtige of hooggeschoolde jongvolwassenen aan. De clubs en feesten richten zich op wat ze een 'sociaal verantwoordelijk' publiek noemen en sluiten op 'normale' uren, zo rond zes à zeven uur 's ochtends. De verschillende organisatoren die ik interviewde waren ervan overtuigd dat dit een grote invloed heeft op de sfeer en op de mate van druggebruik. Dit wil niet zeggen dat cutting-edge clubs en feesten geen adolescenten aantrekken, maar deze gedragen zich volgens de organisatoren volwassener dan in andere clubs of in andere regionen van het nachtleven. Sommige oudere respondenten (+25) dachten daar anders over en stoorden zich soms aan de jonge garde, die hen door hun uitbundigheid het gevoel gaven 'oud te worden'. Minderjarigen komen er normaal gezien niet in. Daar zorgt men voor door een streng deurbeleid. Maar de grote aanwezigheid van jongvolwassenen zorgt op zich ook al voor een selectie, want jonge adolescenenten gaan doorgaans liever uit in settings waar veel leeftijdsgenoten of peers aanwezig zijn. Daarnaast is de cutting-edge voor jonge mensen vaak ook te duur.

In tegenstelling tot de andere bezochte scenes zijn vrouwen sterk vertegenwoordigd. De organisatoren gaven aan dat ze bewust een grote vrouwelijke aanwezigheid nastreven, liefst vijftig percent of meer, omdat er dan veel minder drugs gebruikt worden of geweld is. Vrouwen aantrekken is niet zo moeilijk omdat de clubs muzikaal duidelijk affiniteit vertonen met een hedonistische of romantische culturele oriëntatie, waarvan we weten dat ze gedomineerd wordt door vrouwen. Vrouwen worden in de cutting-edge aangesproken op hun uiterlijk en worden omwille van hun schoonheid op handen gedragen en hoffelijk benaderd. Dit lijkt een weerspiegeling te zijn van traditionele en hegemonische geslachtsverhoudingen in hogere sociale klassen, maar er is toch ook iets merkbaar van de (gedemocratiseerde) 'camp' ironie. Door vrouwelijkheid te benadrukken, creëert men een tegengewicht voor mannelijke identiteitskenmerken, zoals zelfstandigheid of druggebruik, die men in het nachtleven wil manifesteren.

Vrouwen met een hyperfeminien uiterlijk worden niet automatisch gezien als afhankelijk en inschikkelijk en nemen soms een sterke houding aan die respect afdwingt. In Vlaanderen noemde men dit soort vrouwen soms 'madammen'. Toen ik aan respondenten vroeg wat ze hieronder verstaan, verwezen ze vaak naar tv-programma's op commerciële zenders, zoals 'Mediamadammen' en de serie 'Charlie's angels'. Hierin nemen vrouwen met een zeer stereotiepe traditionele schoonheid een seksueel provocatieve houding aan die hen in een dominante positie plaatst, van waaruit ze 'mannelijk' gedrag stellen en ook heel wat gedaan krijgen (van mannen). Bij Franstaligen noemde men dit soort vrouwen 'Nana's'. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat die woorden soms ook in relatie gebruikt worden met neerbuigende of afkeurende adjectieven. Want niet alle hyperfeminiene vrouwen in de cutting-edge worden gezien als 'mooie katjes die niet zonder handschoenen kunnen worden aangepakt', maar dit type vrouwen worden wel hoog gewaardeerd.

Afsluitend wil ik nog vermelden dat er op cutting-edge feesten opvallend meer allochtonen aanwezig zijn dan in de andere scenes, zeker in de grote steden. Hierbij moet wel gezegd dat het om allochtonen gaat die zich

identificeren met het hedonistisch georiënteerde witte nachtleven. Met andere woorden mensen die in uiterlijk, stijl en houding aansluiten bij de frivole of up-market stijl en die doorgaans ook alcohol consumeren.

4.3.2. Sociale status

De cutting-edge trekt mensen aan die affiniteit hebben met (gecommercialiseerde) 'campfads en -fancies'. Booth beschrijft dit soort mensen als 'volwassenen die het brutale cynisme van adolescenten (nog) niet losgelaten hebben en van hieruit meer belang hechten aan uiterlijke stijl dan aan inhoud'. Camp is, ook al is het ironisch bedoeld, historisch nauw verbonden met een glamoureuze en exclusieve levensstijl. Omdat ironische 'campgevoeligheid of campzelfpresentatie' niet aan iedereen gegeven is en omdat de politieke slagkracht van 'camp', sinds de jaren zeventig, door commercialisering en mediatisering uitgehold werd, balanceren mensen die er affiniteit mee tonen vaak op de rand van snobisme en zelfingenomenheid. Cutting-edge clubs en feesten trekken dan ook een grote groep mensen aan die voornamelijk affiniteit hebben met een 'up-market' imago en een dure levensstijl.

Omdat vele mensen in de cutting-edge actief zijn op de arbeidsmarkt, beschikken ze over voldoende middelen om zich in het uitgaansleven een 'trendy' of 'chique' uiterlijke stijl en houding aan te meten. Bepaalde leden van de scene presenteren zichzelf werkelijk als 'camp' en er zijn ook mensen die er in het dagelijkse leven een exclusief en luxueus consumptiepatroon op nahouden. Maar het trendy en chique imago is, zoals ook de imago's in andere scenes, meer een narratief dan een meetbare variabele. Het laat toe uitdrukking te geven aan gedeelde smaken en affiniteit, maar niet alle leden staan even centraal in de scene of zijn er even frequent tot betrokken. Door het narratief kan men zich als 'hippe groep' identificeren en distantiëren van de grijze massa en van andere scenes in het nachtleven. Jumpers werden door mensen in 'Trenddance' en 'Fab Club' bijvoorbeeld beschreven als 'soort' of 'marginaal'. Het publiek van 'Trenddance' en 'Fab Club' werd in andere scenes als 'chichi' bestempeld. In de cutting-edge vonden respondenten dat dit etiket niet de volledige lading dekt, maar men erkende wel dat de scene een hogere status heeft en meer chic volk aantrekt.

4.3.3. Woonplaats en bezoekersfrequentie

Bezoekersfrequentie

Uit gesprekken met vier organisatoren van verschillende cutting-edge clubs en feesten kwam naar boven dat in grote steden, zoals Brussel of Antwerpen, het aantal dat zichzelf in het nachtleven presenteert aan de hand van 'campfads and -fancies' groter is dan in kleine steden. Daardoor kunnen clubs en feesten in de grote steden gemakkelijker hun identiteit bewaren. Daarbij komt nog dat een 'fads and fancy' publiek, snel iets beu is en op zoek gaat naar wat anders. Naast 'campers' en mensen die daar affiniteit mee tonen door (gecommercialiseerde en gemediatiseerde) 'fads en fancies' over te nemen, trekken cutting-edge clubs ook een 'up-market exclusive' publiek aan en mensen die daar meer affiniteit mee hebben dan met 'camp'. In de rest van de bespreking zal ik mensen die affiniteit met 'camp' en/of 'up-market' tonen, 'modieus' noemen. In aantal is deze groep het grootst en hij domineert ook in mijn selectie van respondenten.

Wat betreft woonplaats had ik verwacht dat het overgrote deel van de respondenten in de stad zou wonen maar ik kan daar niet met zekerheid een uitspraak over doen. In de grote steden leek dit meer het geval te zijn

maar ook daar waren er toch heel wat jongvolwassenen die in de scene zijn beginnen uitgaan toen ze nog in de stad woonden of studeerden, maar die ondertussen uitgeweken zijn naar residentiële voorsteden en sommige zelfs naar dorpen. Hun culturele leven is echter nog steeds afgesteld op de grote steden. De meeste mensen die ik in de cutting-edge sprak zeiden dat ze een zeer gevarieerd cultureel leven hebben en dat ze ook graag naar andere pop- of high-underground danscafés en feesten gaan. Men gaf ook aan graag nieuwe locaties te ontdekken.

Naast clubs en feesten, gaan leden van de cutting-edgescene ook vaak uit eten of loungen. Ze tonen verder ook interesse in mode- of andere stijlevenementen en gaan ook af en toe naar film-, theater-, muziek- en comedyvoorstellingen kijken. Dit soort activiteiten, zeker het samen uit eten of loungen, gaat vaak vooraf aan het bezoek van een club of feest. Net zoals in andere scenes spreken mensen soms ook eerst bij vrienden thuis af, waar ze samen eten of al iets drinken. Veel minder dan in andere scenes, vertelden mensen dat ze achteraf nog ergens heengingen of samenkwamen bij vrienden. Dat heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat ze meer sociale verplichtingen hebben en op 'een normaal uur' stoppen met feesten.

In de cutting-edge heerst er duidelijk een zappersmentaliteit, waarbij men als consument snel uitgekeken is op iets en door wat anders wil vermaakt worden. Kenmerkend voor het 'camp' en 'exclusief' publiek is ook dat men graag gezien wil worden en dat men ook graag onderwerp van gesprek is, wat impliceert dat men enige bekendheid en status in een groep moet hebben. Daarom bezoeken mensen, net als in andere scenes, regelmatig specifieke settings die ze als hun thuisbasis zien. Maar omdat ze snel iets beu zijn, kan het gebeuren dat een heel grote groep klanten tegelijkertijd van setting verandert, wat de dood van een club kan betekenen als ze niet snel een nieuw publiek kan vinden. Om deze reden is Trenddance zich bijvoorbeeld gaan richten op de urban scene en heeft men ook een viplounge ingericht voor mensen die een lidkaart hebben van een café in de stad, met een exclusief en up-market imago. Veel respondenten zeiden dat ze na een paar jaar wat uitgekeken waren op 'hun' club maar dat ze er bij speciale evenementen of gelegenheden altijd graag terugkeren. Ook het persoonlijk contact tussen de organisatoren en het vaste publiek was hierin belangrijk, maar daar wordt hieronder op voortgegaan.

4.4. Deur- en drugbeleid

4.4.1. Deurbeleid

Zoals ook in de minimal- en in de goascene, zijn er in cutting-edge clubs en op feesten geen metaaldetectoren of dure veiligheidssystemen. De portiers, die in beide clubs uitsluitend van het mannelijk geslacht zijn en naar wettelijke voorschriften ingehuurd worden via een veiligheidsfirma, staan voornamelijk bij de deur en rekenen erop dat het personeel in de zaal hen op de hoogte brengt van problemen. Geweld, wapenbezit, dronkenschap, dealen en (openlijk) illegaal druggebruik of drugbezit zijn redenen om buiten gezet te worden en ook gronden om nooit meer binnengelaten te worden. In beide clubs gaf men aan dat het aantal incidenten beperkt blijft, omdat men aan de deur een strenge selectie doorvoert. Het deurbeleid van cutting-edge clubs en feesten is erop gericht een selectie door te voeren op basis van 'dresscodes' die voor eenheid in het publiek zorgt. Men-

sen die in stijl en houding aansluiten bij het 'campy en/of exclusieve' imago van de club worden geprivilegieerd en krijgen altijd voorrang, maar ook van anderen wordt een zekere mate van groepsidentificatie verwacht. Beide clubs geven voorrang aan vaste klanten of 'regulars' en aan genodigden waardoor mensen van de organisatie bij het deurpersoneel staan om hun vaste klanten persoonlijk welkom te heten.

Beide clubs geven op hun websites aan dat ze verwachten dat mensen zich speciaal mooi aankleden wanneer ze hen bezoeken. De organisatie van Trenddance verwijst voor inspiratie naar foto's op hun eigen website en naar modemagazines. Bij Fab Club vragen ze expliciet origineel te zijn en zelfs om zich te verkleden, wat meer aansluit bij een 'theatrale camp zelfpresentatie'.

Zoals eerder al werd aangegeven worden enkel meerderjarigen toegelaten en proberen beide clubs er voor te zorgen dat minstens de helft van het publiek uit vrouwen bestaat. Men zegt geen selectie te doen op basis van etniciteit of sociale klasse, maar door de strenge deurselectie en dresscodes vallen bepaalde jongeren sowieso uit de boot. Bij Fab Club probeert men het evenwicht te bewaren door formeel aan te geven dat vrouwen in de club toegelaten worden vanaf achttien jaar en mannen pas vanaf eenentwintig jaar. De organisatie van Trenddance gaf informeel toe dat groepjes die exclusief uit mannen bestaan vaak geweigerd worden en dat men hierbij terugvalt op de dresscode, terwijl bij vrouwen minder streng geselecteerd wordt.

Mannen die niet modieus en ongeveer allemaal hetzelfde gekleed zijn, bijvoorbeeld groepjes Noord-Afrikanen met zwarte lederen jassen en goedkope kostuumbroeken, worden doorgaans geweigerd. Ook (blanke) jongens die sportkleding dragen of sportieve stadskleding van merken die vroeger exclusief waren maar zich nu op de massa zijn gaan richten, zoals Scapa of Bickembergs, worden geweigerd wanneer ze zich in groep aanbieden. Reden hiervoor is dat men aan dit soort uniforme groepen een viriel karakter toekent. Men verwacht dat ze in de club voor problemen zullen zorgen, omdat ze snel agressief worden of vrouwen lastig vallen.

Organisator - Trenddance (interview juni 2007): *"Wij willen alleen volk dat komt om zich te amuseren. Als ze met andere bedoelingen komen, mogen ze er niet in. Gasten die komen om te vechten, dat ziet ge door hun houding al aan de ingang. Als een portier nog maar een identiteitsbewijs vraagt beginnen ze al van ...'Eh wa is't jong' ... ze zoeken echt problemen. Als er nog maar iemand tegen hen zou lopen of iets op hen zou morsen beginnen ze te slaan. Ook van die gasten die met nen man of vijf komen, alleen om achter de vrouwen te zitten, worden geweigerd. Ge moogt dat niet zeggen maar bepaalde types komen er niet in omdat we daar vroeger al problemen mee gehad hebben. Ge herkent dat volk aan hun kleren. Bijvoorbeeld zo gasten, ook meisjes hoor, met Buffalo schoenen, ge weet wel van die plateauzolen uit de jaren negentig. Ook gasten met sportkleren zoals trainingsbroeken, voetbaltruitjes of Scapa polo's komen er niet in. Scapa, ja vroeger was dat chic, maar nu dragen die mannen dat ook al. Wij willen volk dat zich wat opmaakt, dat zijn best doet. Geen mensen die er gekleed bij lopen zoals door de week."*

In Fab Club heeft men een systeem van toegangs- en ledenkaarten, die gescand worden waardoor geen identiteitscontrole meer nodig is. Een toegangskaart kost twee euro. Op vertoon van de kaart mag men meteen doorgaan naar de kassa, tenzij de club al overvol zit. Ledenkaarten kosten 90 euro voor zes of 160 euro voor twaalf maanden en bieden gratis toegang. Niet iedereen kan een toegangs- of ledenkaart kopen, daarvoor moet je voldoen aan de selectiecriteria van de club. Men raadt aan om iemand die al zo een kaart heeft als peter te nemen en zich door die mensen te laten aanbevelen of om een stijl en houding aan te meten die er geen twijfel over laat bestaan dat je tot de 'familie' kan behoren.

Een ander middel voor het vermijden van problemen is het sluitingsuur. Beide clubs openen rond elf uur en sluiten in de vroege ochtend. Bij Trenddance wordt niet specifiek bepaald om hoe laat ze de deuren sluiten, maar de laatste gasten zijn doorgaans om zeven uur de deur uit. Fab Club geeft duidelijk aan dat ze de deuren openen om elf uur en sluiten om zes uur 's morgens, omdat ze willen stoppen op een hoogtepunt. In hun communicatie naar het publiek benadrukken ze meermaals dat 'vroeg uitgaan' leuk is en dat mensen best vroeg naar de club komen. Dit proberen ze in de hand te werken door de toegangsprijs na middernacht te verdubbelen (10 euro) en in de toegangsselectie minder streng te zijn voor middernacht. Fab Club geeft op haar website ook aan dat men een voorkeur geeft aan mensen die werkelijk voor de muziek komen. Men steekt niet onder stoelen of banken dat wanneer men dit duidelijk maakt aan de ingang, men meer kans heeft binnen gelaten te worden dan 'toeristen'. Na vier uur laten ze geen klanten meer binnen al geven ze zelf aan dat hier zeldzame uitzonderingen op bestaan.

Beide clubs maken ook gebruik van gastenlijsten, waar men door de organisatie of deejays kan op gezet worden. Wanneer men op die lijst staat, hoeft men niet in de rij aan te schuiven en krijgt men gratis toegang. Bij Trenddance kan men zich via de website ook inschrijven voor een soort loterij, waarbij wekelijks enkele mensen gekozen worden die aan de gastenlijst worden toegevoegd en voor twee personen gratis toegang krijgen. In beide clubs is het zo dat vaste klanten, die een goede band hebben met de organisatie, soms ook gratis binnen mogen wanneer ze niet vooraf gereserveerd hebben. Mensen die niet op de gastenlijst staan reageren soms geïrriteerd of boos wanneer ze zien dat anderen mogen voorsteken. Hierbij viel op dat mannelijke respondenten deze bevestiging van hun voorname positie erg waardeerden en bijvoorbeeld uitgebreid een praatje bleven doen aan de ingang, terwijl vrouwelijke respondenten gevoeliger waren voor de reacties van anderen en hun privilege als oneerlijk beschouwden, waardoor men zich schaamde. Anderzijds gaven ze wel toe erg blij te zijn niet te hoeven aanschuiven en de zekerheid te hebben, toegelaten te zullen worden. Het is immers niet fijn om je uit te dossen en op te maken voor een feest waar je uiteindelijk niet binnen mag.

Katrien - groepsgesprek (5/9/08): *"Ik vind dat leuk dat ik niet moet wachten, maar ik vind dat genant dat ge zo moogt voorbijsteken. Ik durf de mensen niet aan te kijken ... ik vind dat vreselijk, want ge hoort dan zo whoe whoe whoe. Dan is dat zo a gauw niet kijken en maken dat ge binnen zijt."*

Wie geen gratis toegang krijgt betaalt na middernacht, in beide clubs, tien euro. In Trenddance betaalt men voor middernacht acht euro, tenzij men student is. Dan betaalt men zoals in Fab Club vijf euro. Beide clubs organiseren ook speciale evenementen, waarvan de toegangsprijs varieert en soms oploopt tot twintig euro. Soms wordt hier een voorverkoop voor georganiseerd, waarbij men tickets kan kopen in bepaalde winkels zoals FNAC. Fab Club geeft echter aan dit beperkt te willen houden omdat ze de voorkeur geven aan vaste gasten. De prijzen voor evenementen komen overeen met andere cutting-edge feesten en werden door verschillende respondenten toch wel als een zware kost gezien.

Leen - groepsgesprek (5/9/08): *"Als ge niet zeker zijt dat ge op de guestlist staat dan weet ge ook niet of ge gaat binnen geraken. Ge moet dan betalen en zijt direct tien - vijftien of nog meer euro kwijt, dat is echt veel geld. Dat was bij Belmondo en ook op Poplife en zo is dat ook zo iets hé, twintig euro of meer dat is echt degoutant veel."*

4.4.2. Drugbeleid

Organisatoren van cutting-edge clubs en feesten wezen erop dat er grote verschillen bestaan in de wijze waarop in het nachtleven illegale drugs gebruikt worden en vonden het daarom belangrijk dat er eens een ander licht op geworpen werd. Ze waren ervan overtuigd dat er in andere EDm-scenes, met een jonger en/of minder chic publiek, meer mensen illegale drugs gebruiken en dat er ook grotere hoeveelheden gebruikt worden dan in de cutting-edge. Reden hiervoor is dat zij hun publiek zien als 'sociaal en cultureel meer hoogstaande' mensen die graag plezier maken. Daar hoort volgens de organisatoren een gematigd gebruikspatroon bij. Dat er minder drugs gebruikt worden leidt men ook af uit het feit dat het hoogtepunt van de nacht rond twee uur is en dat de zaal zo goed als leeg is wanneer de lichten in de vroege ochtend aangaan.

Organisator - Trenddance (interview juni 2007): *"Mensen gaan hier uit en gebruiken drugs om hun te amuseren, ge ziet dat ook. Wij hebben onze piek tussen één en drie uur en tegen de zessen is het grootste deel weg ... (er is geen vast sluitingsuur). Ik snap dat niet van die afterclubs , hoe doen die dat? Op wat voor volk mikken die eigenlijk? Ik vraag me ook af of die geen sluitingsuur moeten hebben. Pak nu de (naam afterclub), gij zijt van daar dus dat kent ge wel. Ik vind dat een tof kot van muziek en zo, maar ge moet daar niet te veel en niet te laat komen. Die doen gewoon niet dicht tot na de middag en daar ziet ge wat rondlopen hoor."*

De organisatoren van beide clubs, alsook personeel dat er al een tijdje werkzaam was en een organisator van cutting-edge feesten, waren het erover eens dat er in de beginjaren van de scene, eind jaren negentig, veel meer drugs gebruikt werden dan nu. Toen was ecstasy heel erg populair in alle milieus en enkele jaren later bereikte het gebruik van cocaïne zijn hoogtepunt. Ze gaven verschillende redenen aan waarom die drugs nu minder gebruikt worden. Enerzijds is het nieuwe er zo wat af. Anderzijds is het publiek diverser geworden, waardoor er ook veel niet-gebruikers aangetrokken worden tot de scene. Daarnaast is de controle ook veel strenger geworden. Dit was noodzakelijk omdat de clubs de hete adem van de wet in hun nek voelden en vaak te maken kregen met politiecontroles in of rond de club. Dit heeft volgens de organisatoren geleid tot een afname van het druggebruik, zeker van ecstasygebruik dat erg zichtbaar is.

Organisator, - Trenddance (interview juni 2007): *"Als we mensen zien dealen, vliegen ze buiten ook als ze te scheel zijn, niet meer op hun voeten kunnen staan of anderen lastigvallen. Maar ik denk dat er hier nu veel minder gepakt wordt dan vroeger. Ik kan u anders wel in contact brengen, want ik ken veel eigenaars van discotheken, ook van clubs waar ze jonger volk trekken. Daar is er veel meer druggebruik. Ik begrijp niet dat zo een discotheek als the Jump! nog lang hun deuren niet moeten sluiten hebben. Wij hebben hier al zoveel problemen met de politie..."*

Net als in andere clubs reageert men niet op gebruikers die zich 'normaal' gedragen. Er wordt pas opgetreden wanneer het bezit of de aankoop van drugs wordt opgemerkt of wanneer mensen te veel de aandacht trekken, omdat ze bijvoorbeeld niet meer op hun benen kunnen staan of anderen lastig vallen. Maar dat geldt ook voor mensen die (alleen) onder invloed van alcohol zijn. Maar in beide clubs gaven verschillende respondenten aan dat dit beleid niet altijd even strikt wordt doorgevoerd. Het druggebruik van 'vipgasten' of mensen die bevriend zijn met de organisatoren of iemand van het personeel wordt volgens hen vaak door de vingers gezien. De organisatoren en het personeel zeiden hierover dat ze van sommige klanten wel een sterk vermoeden hebben dat ze drugs gebruiken, maar dat ze het niet willen weten of willen zien. Men wees erop dat je illegale drugs nooit helemaal kan buitenhouden en dat een heksenjacht vele klanten zou weghouden. Er waren ook verschillende respondenten en enkele personeelsleden die zeiden dat, ook al proberen ze het verborgen te houden, sommige organisatoren en bepaalde personeelsleden, ook deejays, gekend staan als cocaïnegebruikers.

Barpersoneel - Trenddance (september 2007): *"Ik denk dat er hier niet meer drugs gebruikt worden dan in andere clubs. Maar hier komen wel alleen deftige mensen, van die harde junks zult ge hier niet tegenkomen. Ge moet hier deftig gekleed zijn dat is beter voor iedereen, want zo houdt ge het krapuul buiten. Van muziek is er hier keuze genoeg van 'negermuziek' tot 'pillenpakkersmuziek', maar veel hebben we der daar niet van. Er zijn wel enkele bekende types maar zolang die geen problemen geven laat ge ze doen. Voor de zomer hebben we er wel nog nekeer moeten buiten smijten. Die kwamen problemen zoeken bij de vrouwen hier. Maar vrouwen doen dat ook hoor, ge zou er van verschieten. Ge zou denken dat drinken en pillen pakken eerder iets voor mannen is, maar wij zien hier wel andere dingen. Allé niet meer dan ergens anders maar het zijn soms nog de ergste... Maar de meeste, zoals die meisjes die daar boven staan te shaken, gebruiken ook drugs, maar veroorzaken geen problemen. Zolang ze braaf zijn en niet gepakt worden laten we ze doen."*

Katrien - Trenddance (juli 2007): *"Ik doe dat hier nooit meer in het toilet want ik heb eens gezien hoe de buitenwippers twee gastjes, die op het toilet gaan snuiven waren, eruit gehaald hebben. Buiten waren ze aan het roepen zo dat iedereen het kon horen van 'Ge weet da ge niet zo stom moet zijn om op de wc te gaan snuiven, dan smijten we u buiten.' Buiten op de parking hebben ze hen dan gedwongen hun drugs af te geven."*

4.5. Muzikale identificatie

Affiniteit met romantische popmuziek en alternatieve high-undergroundmuziek

Algemeen viel op dat het publiek van cutting-edge clubs en feesten, minder belang hecht aan de authenticiteit van muziek dan het publiek in de andere scenes. Dat heeft te maken met het feit dat de muziek moeilijk kan gelabeld worden. Ik kon wel vaststellen dat Fab Club van haar publiek algemeen meer appreciatie kreeg dan Trenddance voor de inspanningen die ze leveren om enerzijds voor nieuwe trends in muziek te kiezen en om anderzijds cutting-edge deejays op hun agenda te plaatsen. Het gaat dan om high-undergrounddeejays die, net als in de alternatieve scenes, muziek uitbrengen op indilabels, waardoor hun muziek enige authentieke credibiliteit krijgt (bv. het nieuwe Belgische label 'union match', een naam die refereert aan een populair lucifermerk en daardoor meteen een zekere campgevoeligheid uitdrukt). Net als in de andere scenes erkenden respondenten dat mannen doorgaans beter op de hoogte zijn van de muziek of artiesten die op de agenda staan dan vrouwen. Maar zowel vrouwen als mannen zeiden vooral uit te gaan in de cutting-edge omdat de sfeer en ambiance er veel beter is dan op andere locaties. Hierbij werd er ook vaak verwezen naar de mate van druggebruik en agressie in andere clubs.

Ik kon enerzijds een groep respondenten onderscheiden die zichzelf als mainstream of hitparademuziekliefhebbers bestempelden en anderzijds respondenten die zichzelf als omnivore consumenten beschreven, die ook openstaan voor minder bekende muziek en artiesten. De eerste groep, waarin vrouwen een meerderheid vormen, vond het belangrijk dat de muziek vrolijk en herkenbaar is en hield niet van snelle of zware beats. Ze hadden een voorkeur voor feesten waar retro trash of (gay) camp hitparademuziek centraal staat en vonden het niet zo belangrijk wie de deejay is, tenzij het een populaire artiest is. In Trenddance betreurden verschillende vrouwen ook dat campy popmuziek niet meer, zoals vroeger, een eigen plek heeft in de club en dat het alleen

nog op speciale avonden, zoals '80 Trash of verkleedfeesten, aan bod komt. Verschillende vrouwen zeiden ook dat, moesten ze andere vrienden hebben, ze veel minder zouden uitgaan in de cutting-edgescene. Ze gingen liever naar feesten met een zeer hoog 'campgehalte', zoals Poplife of 'foute muziek' feesten.

Katrien - groepsgesprek (5/9/08): *"Ik ben over 't laatst toevallig nekeer naar 'Goodlife' geweest [...],Of 'Poplife', daar gaan wij al jaren naartoe. [...] De muziek is heel poppy, Michael Jackson en zo, 's morgens zelfs Franse chansons ... zo uit onze jongen tijd.[...] Maar ik moet eerlijk zeggen als ik uitga en ik heb iets gedronken of iets genomen dan weet ik niet meer wat voor muziek dat er gedraaid wordt. Maar dat is meestal omdat ik die muziek toch niet graag hoor, ik ben eigenlijk veel meer zo top vijftig dan azo nen deejay horen draaien dus als ik dan op Poplife ben dan hoor ik dat dat goeien muziek is en dan amuseer ik mij veel meer."*

De andere groep zegt EDm toch wel belangrijk te vinden, omdat ze graag dansen op 'beatmuziek' die voor druggebruikers ook hun roes versterkt. Deze mensen gaan soms ook naar andere locaties waar, volgens hen vaak betere of meer authentieke EDm gespeeld wordt. Ook bij deze groep respondenten werd gezegd dat mannen beter dan vrouwen op de hoogte zijn van welke deejay er komt spelen en wat zijn stijl is. Vrouwen dansten algemeen wel meer dan mannen en leken de kwaliteit van de muziek meer te beoordelen vanuit de meeslependheid van het ritme of de energieboost die het teweegbrengt. Zich hieraan overgeven door volop te dansen werd door verschillende vrouwen gezien al een middel om een meer centrale betrokkenheid met de scene uit te drukken dan vrouwen die minder dansen en meer staan te babbelen. De meeste vrouwen die een voorkeur hadden voor EDm in het nachtleven, gaven aan zich ook goed te kunnen amuseren op meer popgerichte evenementen. De mannen zeiden doorgaans dat ze hier vooral mee naartoe gingen om de vrouwen te plezieren. In Trenddance ging een (klein) deel van het publiek soms, na een cutting-edge club of feest bezocht te hebben, nog naar een meer alternatief georiënteerde club die lang open blijft. Maar men voelt zich daar niet helemaal thuis, omdat het volk er ofwel te 'jong' ofwel te 'marginaal' is.

Leen - groepsgesprek (5/9/08): *"Voor mij is dat wel belangrijk muziek en ik kan goeie elektronische muziek met een beat echt wel appreciëren. Maar uitgaan voor de deejays of zo dat doen we niet he? De jongens wel die weten wie dat wat is terwijl ik heb daar nog nooit van gehoord meestal."*

4.6. Uiterlijke identificatie

4.6.1. Gradatie in stijlen

Sinds de jaren zeventig is camp sterk gecommercialiseerd en gemediatiseerd. 'Echte' campers worden in de media gestereotypeerd als vervrouwelijkte homo's en campcodes zoals exotisme, retro en trash, zijn doorgedrongen tot alledaagse cultuur- en consumptieproducten. Ze worden in tal van winkels, nu ook via internet, aangeboden[16]. Critici zeggen dat de idee van vrije zelfpresentatie hierdoor verschoven is naar 'voldoende smaak hebben om slechte smaak te selecteren', wat impliceert dat je ook weet waar het te kopen. Camp wordt hierdoor (opnieuw) louter een gevoeligheid, wat het politieke potentieel ondermijnt.

[16] Wie geen idee heeft waar het over gaat, kan eens een kijkje gaan nemen op www.strawberryandcream.com

Gecommercialiseerde camp is een eclectische selectie van frivole, soms 'decadent glamoureuze', exotische (vaak Aziatische snits en stoffen), vintage (retro designermode +/- 1920 – 1970 soms 80) en trash elementen (massaconsumptieproducten bv. leggings, uitgezakte laarsjes, punk/metal elementen). Winkels met een hoog campgehalte gebruiken in hun communicatie vaak labels als 'luxe junks of clochards', er zijn zelfs merken die deze woorden in hun naam hebben. Cutting-edge organisatoren bekennen in hun dresscodes en selectie aan de deur duidelijk hun voorkeur voor deze stijl en verbinden hun imago aan dit soort merken, bijvoorbeeld door modeshows te organiseren. Bij het publiek kan men gradaties onderscheiden in de wijze waarop men zich door middel van campelementen presenteert.

Voor een kleine groep mensen is 'camp' een levenshouding. Zij houden die stijl ook consistent aan buiten het nachtleven en vertelden er heel gericht naar op zoek te gaan in tweedehandswinkels of op rommelmarkten. In Trenddance was hun aandeel zeer beperkt, al zou het vroeger wel hoger gelegen hebben, maar in Fab Club was er duidelijk een grotere groep aanwezig. Mijn contacten met deze mensen bleven beperkt, want zij vormen duidelijk een hechte kliek die weinig van doen heeft met de rest van het publiek. Mijn beperkte veldwerk laat vermoeden dat de meeste campers homoseksueel zijn. Daarnaast waren er ook heteromannen die er duidelijk geen last van hebben dat ze omwille van hun campstijl als homo gepercipieerd worden. Sommigen vonden die speculatie over hun seksuele voorkeur zelfs leuk en vroegen geamuseerd of ik dacht dat ze homo waren. In Fab Club heeft men onder de vaste klanten ook enkele mannelijke travestieten.

Er waren ook vrouwelijke campers, zowel lesbo's als hetero's, die voor zover ik kon onderzoeken dezelfde waarde als mannen toekenden aan hun stijl die ze als 'artistiek', 'vrolijk of amusant' en ook als 'bevrijdend van het traditionele modebeeld' beschreven. Deze doelstelling kan in verband gebracht worden met wat in de andere settings onder 'rave wear' besproken wordt. Dat campers beter vertegenwoordigd zijn in Fab Club kan niet verbazen, want zij vragen expliciet aan gasten om zich origineel op te maken of zich te verkleden. In Fab Club waren er bij de 'campers' opvallend veel mensen met tatoeages, maar ook bij de rest van het publiek leken deze en ook piercings meer voor te komen dan in Trenddance. Volgens enkele respondenten komt dat omdat Fab Club meer mensen toelaat met een alternatief 'theatrale' uiterlijke stijl, waarin bijvoorbeeld elementen uit de punk of gothic/new wave subculturen zitten, die als uitlopers van de campesthetiek kunnen gezien worden.

Het grootste deel van het cutting-edge publiek draagt modieuze kleding en accessoires, maar ook daar is een grote appreciatie voor campcodes merkbaar. Zowel in Trenddance als in Fab Club zijn er heel wat mensen die campkleding en -accessoires dragen die verkocht worden in speciale boetieks. In gesprekken met deze mensen over hun uiterlijke stijl, viel op dat ze zichzelf moeilijk konden labelen en hun stijl ergens tussen 'alternatief en chic' in plaatsten, wat men doorgaans 'cool' noemt. Op websites en in magazines representeren winkels zich als instituten die subcultureel kapitaal aanbieden. Ze bieden campgevoelige en chique producten aan die gecommercialiseerd worden vanuit een 'naughties übercool' imago. Het woord 'naughty' verwijst naar ondeugendheid of spot. De verheffende trap die 'über'[17] toekent aan 'cool' verwijst naar de verheerlijking van stilering boven inhoud. Dit imago biedt aan de consument de mogelijkheid om zich in stijl te onderscheiden van loutere kitsch of snobisme, waardoor men een cultureel hoogstaandere status kan beleven die toelaat zich van

[17] Dat dit een Duits woord is, is geen toeval, want het woord 'kitsch' is ook Duits.

de grijze massa te onderscheiden. Naast het '(e-)boetiek publiek' zijn er nog heel wat mensen die de '*prêt-à-porter*' stads- en avondkledij dragen die aangeboden wordt in grote winkelketens die zich richten op 'trendy stedelijke jongvolwassenen' zoals Zara, Mango en zelfs H&M. Dit soort ketens richt zich op verschillende sociale groepen, waarbij ze gebruik maken van (uitgeholde) subculturele stijlkenmerken. Door de populairsering is het niet verwonderlijk dat er in hun collecties ook gerefereerd wordt aan campcodes zoals retrostijlen met exotische, vintage en trash elementen.

Naast campers en mensen die hun affiniteit daarmee uitdrukken door gecommercialiseerde campfads te dragen, zijn er in de cutting-edge, zeker in Trenddance, ook mensen die zich uiterlijk duidelijk als 'up-market' profileren en traditioneel chic gekleed zijn of avondkledij dragen. Net als in de andere scenes is er ook een groep mensen die zichzelf als 'normaal' gekleed beschrijft en ook door anderen zo benoemd werd. Zij dragen vooral traditionele stadskledij. Wat ook in alle scenes terugkomt, is dat er veel gesurft wordt binnen de beschreven stijlen. Mensen combineren campy of trendy en chique kleding en accessoires en dragen daarbij ook vaak 'basics' of 'casuals', zoals eenvoudige (jeans)broeken, truien en T-shirts.

4.6.2. Schoonheidsideaal

Het is erg opvallend dat zowel vrouwen als mannen veel belang hechten aan hun uiterlijk en mooi uitgedost voor de dag komen. Het overgrote deel van het publiek bezoekt duidelijk regelmatig een kapper en velen, zeker vrouwen, wagen zich aan trendy coupes. Veel vrouwen vertelden me ook een fetisj te hebben voor schoenen en ook handtassen zijn erg populair. Vrouwen vragen vaak bevestiging voor wat ze aanhebben en checken gedurende de nacht bij elkaar of alles nog goed zit. Vriendinnen gaan ook spontaan elkaars kleren rechttrekken of uitgelopen make-up wegwrijven. Veel vrouwen gaven aan dat ze het leuk vinden om zich mooi te maken en dat ze het als een belangrijk onderdeel van uitgaan in de cutting-edge beschouwen. Maar ze gaven ook aan dat dit soms onzekerheid of een minderwaardigheidsgevoel teweegbrengt, omdat men zich vaak bekeken voelt en zichzelf gaat vergelijken met andere vrouwen die mooier of cooler zijn. Meerdere vrouwen hebben hierbij aangestipt dat het gebruik van drugs hier een positief effect op heeft omdat men zich dan zelfverzekerder voelt (coke) of omdat men zich daar onder invloed gewoon niets meer van aantrekt (xtc).

> Leen - groepsgesprek (5/9/08): "*Vroeger had ge zo de superschone meisjes met speciale kleren, dat was zo het schoontste volk van 't stad, dat daar rondliep. Echte modellekes hé, die in de boekskes staan. In Trenddance moet ge niet chic zijn, das 'cool' zijn. Gans die scene, ook zo Belmondo en Poplife, dat is allemaal zo 'the cooler the better'. Ge kleedt u niet gelijk of da ge gaat gaan werken, maar nu ook niet superspeciaal of zo. Vroeger had ik dat wel zo speciaal kleren om uit te gaan, allé ge zijt wel anders gekleed om naar een café of om naar den Trenddance te gaan. Zo optutten, ik vind dat wel nekeer wijs, gij ook hé? (kijkt naar Katrien). Maar gij en (naam beste vriendin van Katrien) vroeger, als er twee tuttebellen rondliepen waren jullie het toch wel, man man man ☺. ... Als ge u slecht in uw vel voelt is dat anders maar kom, dat duurt ook niet zo lang hé want ge pakt een pilleke en ge voelt u goed hé!*"

Sommige meisjes of vrouwen, die duidelijk heel erg gepreoccupeerd zijn met hun uiterlijke stijl en fel uitgedost zijn wanneer ze uitgaan, scheppen er genoegen in andere vrouwen (af) te keuren door hen meewarige of jaloerse blikken toe te gooien. Dit kon ik persoonlijk ondervinden omdat mijn eigen stijl, ook al had ik die wat aangepast, overduidelijk niet in de scene thuishoort (dreads). Ik zag ook hoe andere vrouwen, die in stijl afwe-

ken, werden uitgelachen[18]. Maar deze criticasters werden zelf door andere vrouwen vaak 'bitches' genoemd. Mannelijke respondenten maakten eerder een 'onderscheid' tussen 'coole vrouwen' en 'schijtwijven', termen die ook door vrouwelijke respondenten werden gebruikt. Daarnaast heb je ook nog de groep 'brave meiskes' die niet al te zeer opvallen. Ook in het Frans sprak men over 'des filles cool'. Vrouwen die voortdurend opmerkingen maken over anderen werden 'des petaces' genoemd.

4.7. Druggebruik

4.7.1. Een noot over prevalentie

Ook al zijn de grenzen van de in de voorgaande paragraaf besproken stijlgroepen permeabel, toch wijzen de gradaties in het publiek op een verschil in houding tegenover druggebruik. Volgens sommige respondenten experimenteren campers meer met illegale drugs. Maar zij vormen een minderheid die zich door een excentrieke status grotendeels afzondert van de rest van het publiek. In het algemeen staan ze heel open voor 'hedonistisch' controleverlies door illegaal druggebruik. Deze mensen zijn meer alternatief georiënteerde culturele consumenten en hun opvattingen over de functie van druggebruik en de grenzen ervan kwamen ook overeen met de alternatieve settings die ik bestudeerde.

Maar algemeen schatten respondenten en organisatoren het druggebruik lager in dan in andere scenes. Of dat ook daadwerkelijk het geval is kan vanuit dit onderzoek niet bevestigd worden, want er werd niet gemeten. Het is wel zo dat ik opvallend veel mensen ontmoette die zeiden nooit of slechts een paar keer met illegale drugs geëxperimenteerd te hebben. Ik heb ook kunnen vaststellen dat illegaal druggebruik in de bezochte clubs minder genormaliseerd is dan in andere scenes. Mensen die zelf geen drugs gebruiken, zijn doorgaans niet echt op de hoogte van het druggebruik in de scene en schatten de prevalentie laag in. Gebruikers waren vaak niet bereid om hierover met een vreemde in gesprek te gaan. De relatieve zichtbaarheid en het gebrek aan openheid tonen aan dat er in de scene een 'taboe' hangt rond illegaal druggebruik, een begrip dat door respondenten zelf regelmatig werd gebruikt. Door die taboesfeer wordt de beleving van druggebruik beperkt tot 'klieken', waar zowel vrouwelijke als mannelijke druggebruikers toe behoren. Gebruiksmethoden en gedragscodes voor druggebruik worden in de dichte kliek gecommuniceerd en men probeert de roes voor anderen verborgen te houden.

Waarnemingen en gesprekken laten toe te besluiten dat het gebruik van cannabis in de scene verwaarloosbaar is en beperkt blijft tot enkelingen die het wagen om een joint op te steken en hierdoor veel kans lopen om buiten gegooid te worden. Wanneer men aan organisatoren of klanten, die bereid zijn over druggebruik te praten, vraagt welke drugs populair zijn wordt cocaïne steevast als eerste genoemd. Zowel organisatoren als respondenten gaven aan dat, in vergelijking met ecstasy, de populariteit ervan de laatste jaren sterk gestegen is. Maar verschillende respondenten vertelden dat (nog steeds) heel wat mensen (af en toe) ecstasy gebruiken. Dat er in de scene meer cocaïne dan ecstasy gebruikt wordt, verklaart men enerzijds door het feit dat het publiek algemeen ouder is en meer sociale verantwoordelijkheden heeft. Anderzijds gaven oudere respondenten

[18] Zo stond ik naast twee meisjes, waar ik oppervlakkig kennis had mee gemaakt, die openlijk stonden te lachen met een jonge vrouw die volgens hen gekleed was als 'goedkope secretaresseslet' en ook bij andere gelegenheden zag ik dit soort praktijken.

en organisatoren ook aan dat het te maken had met een verandering in mentaliteit bij het publiek dat meer 'puriteins' geworden is. Clubs hebben het moeilijk om wekelijks hun zalen te vullen en uit getuigenissen blijkt dat er minder 'zwaar' gefeest wordt dan rond de eeuwwisseling. Het valt ook op dat er onder het publiek heel wat mensen zijn die illegaal druggebruik afkeuren. Er werd vaak gezegd dat men 'het stom vindt zo iets nodig te hebben om zich te amuseren'.

Naast illegale drugs wordt er in de cutting-edgescene veel alcohol gedronken. Voornamelijk sterke drank en champagne van dure merken die vaak per fles worden verkocht. In het volgende titeltje zullen we zien dat cocaïne geapprecieerd wordt omwille van het controlegevoel en omdat het goed samen gaat met alcohol. De appreciatie van ecstasy verschilt niet van de andere scenes. De effecten van ecstasy conflicteren met de 'etiquette' van het 'up-market' publiek, dat niet zozeer komt om te dansen maar eerder om 'gezien te worden' en dat als bezoeker en consument 'een superieure sociale status' hoog te houden heeft. Hun houding wordt vaak bestempeld als '*m'as tu vue*' (zie ook § 3.4 en 3.6).

Organisator en promotor van feesten - interview (oktober 2007): "*Dat chic publiek drinkt erg veel alcohol, zoals whisky en champagne. Liefst van dure merken die per fles besteld worden, zodat iedereen het goed ziet. Het gebruik van drugs is taboe. 't Is te zeggen ... het gebeurt zeker en zelfs veel. Ik gebruik zelf alleen kleine hoeveelheden, dat was altijd zo. Maar pas na jaren frequent bezoek aan (naam bar waar het vipdeel van het Trenddance publiek klant is) kwam ik via de wc-madam te weten dat er enorm veel gesnoven wordt. Ook op onze feesten kon ik echt niet zeggen wie er op coke was en wie niet, daarvoor zou ik wacht moeten houden hebben bij de toiletten. Er is een soort van algemeen stilzwijgen. Het is iets voor de echte insiders, iets dat aangeeft 'dat je er echt bijhoort'. Zo van 'die kent u en gij kent hem' en dan weet je het van elkaar. Van anderen weet je het wel, maar toch ook niet. Want je weet nooit precies of iemand op een bepaald moment gebruikt heeft. Met coke zie je dat ook niet. Ecstasy en speed, dat zie je wel. Maar dat wordt veel minder gebruikt in dit milieu, dat is te marginaal. Men wil zich van andere clubbers distantiëren.*"

Het valt moeilijk in te schatten of er een verschil is in de prevalentie van illegaal druggebruik bij mannen of bij vrouwen. Men was het er wel over eens dat mannen frequenter en ook grotere hoeveelheden drugs gebruiken. Reden hiervoor is onder andere het feit dat vrouwen minder lang uitgaan. Bij verschillende vrouwelijke respondenten hing het inperken van druggebruik samen met familiale verplichtingen. Vrouwen drinken ook minder alcohol en kunnen zich hierdoor beter in de hand houden. Een deel van de verklaring ligt zeker ook in het feit dat vrouwen, in ieder geval vrouwen uit de door mij bestudeerde subgroep, doorgaans zelf geen drugs kopen en dus afhankelijk zijn van giften van mannen. Maar daar wordt op teruggekomen in de titeltjes over het verkrijgen van drugs en over het doseren (3.5.6).

4.7.2. Meest populaire drugs

Cannabis

Cannabis wordt niet gezien als een drug die tot het milieu behoort en het gebruik ervan wordt in clubs en op feesten niet getolereerd. Niet alleen zorgt de geur voor 'overlast', het effect ervan past ook niet bij de mentaliteit van de scene. Dat neemt niet weg dat er individuele gebruikers zijn. Ik ontmoette een paar mensen die regelmatig cannabis gebruiken. Zij gingen enkele keren per avond naar buiten om tijdens een wandelingetje of in de auto een jointje te roken, maar gaven zelf aan dat ze daar wel mee opletten en zorgen dat ze er niet al te

stoned uitzien, want dat ze anders problemen zouden krijgen aan de ingang. Er waren ook verschillende gebruikers die, vooral wanneer ze ecstasy gebruikt hadden, graag wat weed of shit in huis hadden om nadien tot rust te komen. Algemeen viel op dat cannabisgebruikers voornamelijk mannen waren. Ik ontmoette enkele vrouwen die regelmatig cannabis gebruikten of gebruikt hadden, maar bij de meeste respondentes bleef dat beperkt tot een trekje nemen van anderen.

Nathalie - *Trenddance (14/04/07): "Du cannabis? Oui j'en utilise mais pas comme avant. Dans le temps on prenait beaucoup de drogues et on fumait beaucoup de joints ... même ici, mais on a eu des problèmes avec ça, car une fois nous avons été mis à la porte et Fréderic il ne peut même plus renter ici. Le matin à la maison on a toujours fumé des joints pour se calmer et pouvoir dormir. [...] Mais je ne l'emmène pas au club. Ici les gens te regardent mal quand on fume des joints. Cest considérée marginal parce que ça t'empêche de danser et célébrer, on devient lent. »*

Cocaïne

Cocaïne is een drug die wel goed past bij de mentaliteit van de scene [19]. Voorheen had cocaïne immers het imago voornamelijk gebruikt te worden in 'fancy clubs' waar veel 'campfads' uitgingen of 'up-market' clubs met 'een kapitaalkrachtig en fashionable publiek', zoals jonge ondernemers, zakenmensen en mediafiguren. Aangezien beide groepen aanwezig zijn in de cutting-edge clubs, die in het laatste decennium in Brussel en Vlaanderen hun deuren openden, is het niet verwonderlijk dat cocaïne ook populair werd bij de rest van het publiek dat ook graag uitgaat naar 'popevenementen' met een nog bredere sociale mix. Cocaïne, zo wordt in alle scenes bevestigd, is nu in de mode of misschien zelfs al een nieuwe trend in het brede sociale nachtleven.

Omdat cocaïne vandaag geen exclusieve status meer heeft, zou men kunnen verwachten dat het gebruik zal afnemen in de hogere regionen van de cutting-edgescene. Volgens de organisator van Trenddance is dat ook zo. Hij denkt echter dat dit vooral te maken heeft met het feit dat hun publiek ouder is en meer sociale verantwoordelijkheden heeft, wat in overeenstemming is met resulaten uit een follow-upstudie van het Instituut voor sociaal drugonderzoek naar cocaïnegebruik (Decorte & Slock, 2005). Een andere verklaring zou kunnen zijn dat er in de cutting-edgescene veel alcohol gebruikt wordt, vooral nieuwe en dure merken. Maar getuigenissen en observaties geven aan dat er nog steeds een belangrijke groep cocaïnegebruikers in de cutting-edgescene aanwezig is, zowel bij 'fabs' als bij 'up-market', 'modieuze' of 'trendy' bezoekers.

Personeel - Trenddance (juli 2007): "*Er worden hier wel drugs gebruikt hoor, ook bij de vrouwen, maar niet zo veel pillen of spuiten, want hier komt 'deftig volk' en die nemen 'deftige drugs'.*"

Men was het er algemeen over eens dat de effecten ervan beter bij de scene passen dan andere dansdrugs. Wanneer ik aan gebruikers van cocaïne vroeg of speed niet dezelfde effecten had en of ze dat soms gebruikten was het antwoord steevast negatief. Als reden gaf men bijna altijd hetzelfde antwoord, namelijk dat speed nog een 'veel grotere vuiligheid' was. Ik heb hier wat navraag rond gedaan, maar echt motiveren kon men die overtuiging niet. Ook mijn sleutelrespondentes deelden de visie maar bedachten tijdens het groepsgesprek dat ze niet echt kon onderbouwd worden. Behalve dan met de overtuiging dat speed tot een 'marginaal' milieu van

[19] Bij het titeltje over muziek zullen we zien dat het er meer om gaat de deejay een thuisgevoel te geven en een gezamenlijk gevoel van exclusiviteit te ontwikkelen (be happy to be here) dan om zich als individu te laten meeslepen met de muziek en zich te verliezen in dans.

'pakkers' behoort. Pakkers zijn voor hen mensen die (te) grote hoeveelheden illegale drugs gebruiken, waardoor het gebruik fysiek erg zichtbaar is.

Jongen - Trenddance (juli 2007): *"Hier wordt er vooral coke gebruikt en af en toe wat ecstasy, dat is goed om te feesten. Van coke blijft ge goed wakker en ge voelt u goed in uw vel. Speed dat gaat ge hier niet vinden, dat is meer voor de Kosmik of nog zo van die 'pakkerskoten'. Hier komt niet zo van dat marginaal volk. De mensen hier zijn feestvierders die kennen hun grenzen, het moet plezant blijven hé!"*

Matig gebruik van cocaïne wordt in de scene, zowel bij mannen als vrouwen, gerechtvaardigd. Of er belangrijke verschillen zijn in de wijze waarop illegaal druggebruik bij en door vrouwen gerechtvaardigd wordt, kon ik slechts gedeeltelijk bestuderen. In de volgende titeltjes worden enkele verschillen beschreven in de wijze waarop vrouwen cocaïne en ecstasy gebruiken, verkrijgen, initiëren en doseren. Dit geeft een indicatie van gegenderde rituelen, maar er is verder onderzoek nodig om deze resultaten te valideren en aan te vullen.

Ecstasy

Ecstasy is populair bij 'roeszoekers', die lang en veel willen dansen en graag uit de bol gaan, terwijl cocaïnegebruikers meer 'op scherp' willen staan en vaak staan te praten en rond te kijken. Respondenten en organisatoren vertelden dat illegaal druggebruik in de beginjaren geen taboe was en er een soort 'ravesfeer' hing, waarin men het gebruik niet verborgen hield en er meer openlijk cocaïne en veel meer ecstasy gebruikt werd. Zowel in Fab Club als in Trenddance spraken oudere gebruikers vaak met nostalgie over hun ervaringen met ecstasy. Als er echt gefeest mag worden gaven ze er nog steeds de voorkeur aan. Bijna allemaal beperken ze hun gebruik echter tot gelegenheden waarop men het zich kan 'permitteren' (zie titeltje doseren). Maar er waren ook onder het jongere publiek, dat minder sociale verplichtingen heeft, regelmatige ecstasygebruikers. Net als de oudere gebruikers zeiden jongeren dat ze hun ecstasygebruik laten afhangen van de sfeer en dat het altijd samen gaat met een 'geslaagde avond' waar veel gedanst wordt.

Evi - groepsgesprek (5/9/08): *"Pillen daar geniet ik van.* Zeker *op Poplife ... ik vind die muziek en ambiance tof en kan daar goed dansen. Zo nen gansen avond staan babbelen en dan drugs, nee. Ik doe dat liever als ik echt ga dansen. "*

Ecstasygebruikers zijn er zich goed van bewust dat er bij een belangrijk deel van het publiek, zelfs bij bepaalde vrienden of kennissen, een afkeur bestaat voor ecstasygebruik. Het is dan ook niet verwonderlijk dat men rechtvaardiging en steun zoekt bij een beperkte kliek. Uitingen van emoties en empathie of een zeer sterk gevoel van vriendschap, waarbij ook de grenzen van de fysieke integriteit verlegd worden, kenmerken dit. Mensen zijn erg open over hun gevoelens en 'zorgen' voor elkaar. Er wordt veel geknuffeld en gebruikers lopen hand in hand omdat ze graag iemand bij zich hebben om een toertje te doen, naar het toilet te gaan of om iets te drinken te halen. Bij het kliekje van mijn sleutelrespondentes zijn het wel vooral de vrouwen die zo erg naar elkaar uitkijken, de mannen hielden er meer van met andere kennissen te gaan praten en af en toe naar 'hun vrouwen' terug te keren. Elke ecstasygebruiker die ik sprak zei nooit op zijn eentje een pil te zullen nemen.

Evi - groepsgesprek (5/9/08): *"Katrien die is supergrappig als ze onder invloed is. Dan zegt ze zo altijd van die lieve dingen en komt ze vleien, zo complimentjes geven. Echt wel lief! Het is gewoon leuk om dan bij elkaar te zijn [...] Dat is toch wel zo. Als je drugs genomen hebt, dan ben je veel oprechter en veel opener, maar dat is dan echt eerlijk."*

Uit schrik voor negatieve reacties voelden respondenten zich geremd in hun gebruik, maar men zag dit ook als een positief effect van het taboe. In zover dat mogelijk is met ecstasy, tracht men het gebruik verborgen te houden voor mensen die niet tot de (ruime kennissen) kliek behoren. Er wordt weinig met 'vreemden' of met mensen die zelf geen drugs gebruiken over gesproken. Mensen waren ook tegenover mij erg wantrouwig, wat het als onderzoeker extra moeilijk maakte om contacten te leggen.

Katrien - groepsgesprek (5/9/08): *"Ge doet dat wel maar ge houdt dat voor uw eigen, ge moet daar niet zo mee te koop lopen. Allé in de groep wel, ge gaat wel zeggen tegen elkaar van, allé pak een pilleke van den avond. Bijvoorbeeld als Leen er bij is, die gaat niet meer zo veel mee en we weten dat als ze een pilleke gepakt heeft dat ze onnozel en tof doet en dan blijft ze lang. Dus dan gaan wij wel wat aandringen van allé pak nog een halveken of zo. Maar het is niet dat ge met andere mensen die niet bij ons groepen horen praat over drugs."*

4.7.3. Gebruiksmethoden

Cannabis

In clubs of op feesten wordt zeer sporadisch cannabis gebruikt en dan gaat het om jointjes. Cannabis is echter zo erg genormaliseerd dat het voor een onderzoeker een gemakkelijk onderwerp is om een gesprek over aan te knopen. Daarbij kwam een klassiek verhaal naar boven, namelijk dat men de effecten moet leren erkennen en appreciëren, want dat men er anders niets aan heeft. Iemand die geen ervaring heeft met cannabis kan verschillende keren inhaleren zonder werkelijk een high te voelen, men voelt zich hoogstens wat mistig in het hoofd of misselijk zoals bij een eerste sigaret.

Leen - groepsgesprek (5/9/08): *"Wij wouden dat ook nekeer, dat gevoel. En wij maar zitten sleuren aan dienen joint maar we voelden daar niet van."*

Bijna niemand van de vrouwelijke respondenten kon zelf een joint rollen. Als men de effecten ervan appreciëerde bleef het gebruik daardoor beperkt tot een trekje nemen van een joint die rondgegeven werd. De paar vrouwen die wel een joint konden rollen, gebruikten zeer regelmatig cannabis of hadden dat gedaan, maar ook zij zagen joints niet als iets dat tot de scene behoorde. Andere gebruiksmethoden voor cannabis, zoals waterpijpen, zijn zeer ongebruikelijk. Wat niet wegneemt dat sommige mensen er buiten het nachtleven wel eens mee experimenteren, want cannabis blijft natuurlijk de meest genormaliseerde illegale drug.

Roos - groepsgesprek (5/9/08): *"Af en toe trek ik zo wel nekeer van een joint en dat doet wel goed maar zelf rollen of een ganse joint roken dat heb ik nog nooit gedaan."*

Cocaïne

Zowel in Trenddance als in Fab Club levert observatie in de toiletten voldoende aanwijzingen dat er cocaïne gebruikt wordt. Het valt immers op als mensen met prikkende ogen en neus, die frequent wordt opgetrokken, uit een hokje komen. Mensen komen ook samen uit een toilethokje, soms een vrouw en een man, al zijn de toiletten overal gescheiden. Wat ook gebeurt, is dat iemand buitenkomt en dan snel iets doorgeeft aan de volgende ofwel dat men heel erg bewaakt dat diegene die na hen komt een vriendin is, omdat men drugs in het

hokje heeft achtergelaten. Een club zoals Trenddance laat toe dat mensen een luchtje gaan scheppen, waardoor men in de auto kan gaan gebruiken.

Cocaïne wordt in de scene 'gesnoven'. Vrouwelijke respondenten wisten doorgaans niet dat je het op een andere manier kon gebruiken. Mijn respondenten die dat wel wisten hadden het zelf nog nooit geprobeerd of gezien. Verschillende vrouwen die nog nooit drugs gebruikten wisten niet altijd dat coke gesnoven werd en een paar keer werd me de vraag gesteld of er buiten cocaïne nog drugs zijn die gesnoven worden. Dit toont aan dat de communicatie over gebruikswijzen beperkt blijft tot klieken van gebruikers en misschien ook dat mensen, ondanks beschikbare informatie in de media en in andere bronnen, niet vatbaar zijn voor gebruiksinformatie die hen (nog) niet aangaat.

De manier waarop coke gesnoven wordt, verschilt niet van andere scenes. In normale omstandigheden kapt men het poeder, dat doorgaans in een klein gevouwen papieren enveloppetje zit, fijn met een bankkaart en vormt dan een lijntje op een effen ondervlak. Dat kan van alles zijn, van een handspiegeltje tot het deksel van een wc-bril of de achterkant van een wc-bak. Men snuift de coke doorgaans op met een opgerold bankbriefje. De lengte van het lijntje hangt af van het gewenste effect, maar omdat er vaak gedeeld wordt heeft men daar niet altijd zelf vat op. Hierbij viel op dat er verschillende vrouwen zeiden haast nooit zelf hun lijntjes te leggen, omdat ze hun drugs altijd van iemand anders kregen of omdat ze daar te onhandig in waren.

Katrien - groepsgesprek (5/9/08): *"Wij doen dat ook niet zelf ons lijnen leggen of zo, ik heb daar niet genoeg verstand van. Ik heb dat een keer gedaan met Celine in het toilet van de Trenddance, maar het was echt een geknoei... 't Is beter dat de mannen dat doen, we gaan daarvoor dan naar den auto. Maar best niet met Jos want dienen is erg pinnig. 't Is ook wel zo dat wij daar als vrouwen echt moeten naar vragen hé?"*

Een lijntje leggen vereist een stevige hand en een zekere techniek, anders duurt het veel te lang en wordt men zenuwachtig, zeker wanneer men op zo een moment met twee of meer in een toilethokje staat. Die vrouwen gebruikten liever voor het binnenkomen of gingen met een vriend naar de auto. Om het snel te laten gaan in de toiletten werd soms ook wel een klein schepje meteen opgesnoven. Maar net als respondenten in andere scenes die graag cocaïne of andere snuifdrugs gebruiken vindt men het ritueel te belangrijk om het altijd zo te doen, voor anderen is dat ritueel er dan juist weer te veel aan omdat het te omslachtig is en voor te veel spanning zorgt.

Meisje - Trenddance (juni 2007): *"Ge moet hier opletten want ze houden de toiletten in de gaten. Ik neem meestal een lijntje voordat we binnenkomen en dan gaan we nog wel eens bij snuiven. Als het slecht weer is of niemand heeft goesting om mee naar de auto te gaan ga ik soms wel naar het toilet en dat neem ik gewoon een klein schepje op de hoek van een bankkaart, dat gaat veel sneller maar is denk ik wel niet zo goed omdat er dan nog brokjes inzitten. Met lijntjes kunt ge dat precies beter doseren en dat is ook wel plezanter dan zo rap rap."*

Ecstasy

De mensen die ik sprak hadden het doorgaans over xtc of pillen/pillekes en die worden op of rond de dansvloer gewoon doorgegeven en zo onopvallend mogelijk ingeslikt. In tegenstelling tot andere scenes werd er weinig gesproken over MDMA. Verschillende mensen wisten zelfs niet goed wat dat was. Wanneer men het wel wist, kende men het vooral in pilvorm, die je kon onderscheiden van andere ecstasy omdat ze veel brozer zijn.

Sommigen hadden MDMA al in kristalvorm aangekocht die ze liefst in capsules verdeelden. Wat wel overeenkwam met alle andere scenes was de overtuiging dat er andere drugs, zoals speed en zelfs heroïne, in ecstasypillen worden vermengd. Bij het groepje van mijn sleutelrespondentes dachten ze daar ervaring mee gehad te hebben, omdat twee mannen na het gebruik van gestippelde pillen zich heel slecht gevoeld hadden. Ze kregen angstaanvallen en zware hartkloppingen, symptomen die ze konden onderdrukken door het innemen van een slaappil die ze verkregen via een bevriende dokter, de beste vriendin van Katrien, die zelf soms met het groepje uitgaat. Dat dansdrugs versneden worden met straatdrugs werd ook in andere scenes gesuggereerd. Nochtans heeft onderzoek naar het versnijden van straatdrugs in dansdrugs aangetoond dat dit eerder mythes zijn. Volgens een studie van Croomber (1997), waarbij dealers uit verschillende westerse landen werden bevraagd, zou minder dan 5% van de dansdrugs die op het Europese vasteland verkocht worden versneden zijn met straatdrugs. Mogelijk gebruikten mijn respondenten het gemediatiseerde beeld van 'gevaarlijke' straatdrugs om negatieve gevolgen van hun druggebruik te rechtvaardigen, maar dat zou verder onderzocht moeten worden.

Net als in de andere scenes kwam naar boven dat de combinatie van ecstasy en grote dosissen alcohol geen goed idee is. Dit is kennis die vooral door associatie en communicatie van gebruiksvoorschriften wordt verkregen. Want tijdens mijn observaties heb ik maar met enkele mannen en vrouwen gepraat die persoonlijk al eens een black-out hadden door de combinatie van ecstasy en alcohol. Mannen bleken daar wel meer ervaring mee te hebben dan vrouwen. Ondanks de algemene taboesfeer leken vrouwen het toch iets belangrijker te vinden dat hun druggebruik niet zichtbaar is voor andere leden van de scene. Vrouwen en mannen waren ervan overtuigd dat niet-gebruikers uiterlijke kenmerken van ecstasygebruik vaak zien als tekenen van dronkenschap[20].

Maar vrouwen wilden geen 'dronken' status en wilden ook niet dat vrienden of andere gebruikers konden zien dat ze veel drugs gebruikt hadden, terwijl mannen daar doorgaans geen erg in hadden. De meeste vrouwelijke respondenten proberen zowel de dosis ecstasy als hun alcoholgebruik onder controle te houden en werden daarin bijgestaan door vrienden of hun partner, maar daar wordt later nog op teruggekomen. Bijna alle vrouwelijke respondenten zeiden dat ze nog nooit 'te veel' ecstacy gebruikt hadden. De weinige vrouwen die zeiden dat ze soms te veel controle verliezen of al eens een black-out meemaakten, wijtten dat vooral aan het feit dat ze het moeilijk hebben grenzen te stellen aan alcoholgebruik. Ook bij mannen wordt overdreven alcoholgebruik en niet het gebruik van ecstasy als de oorzaak van zwaar controleverlies gezien.

Leen - groepsgesprek (5/9/08): *"Ja maar dat is ook wel hun fout hé, wij zuipen geen liters wodka als we een pil gepakt hebben denk ik. Allé ik drink ook te veel maar alle, die mannen zuipen gewoon liters! Die drinken een fles wodka op hoe korten tijd? Ik denk toch wel dat het daar ook iets mee zal te maken hebben hé? Twaalf uur aan een stuk wodka drinken en pillen slikken, wat nen cocktail is dat?"*

[20] In Fab Club heb ik ook eens een uurtje met twee Franstalige meisjes, die dronken waren en een pil genomen hadden, neergezeten en voor hen gezorgd door water en kauwgom aan te bieden. Ze konden niet goed meer op hun benen staan en wilden gaan zitten voordat het te erg opviel, maar waren verder enorm vrolijk. Ze waren voortdurend zichzelf aan het uitlachen en wanneer er iemand naar hen keek probeerden ze heel 'serieus' te kijken, waarna ze weer in een schaterlach uitbarstten. Ze waren die avond in de club met een groep van een vijftiental vrienden. Die hadden allemaal veel gedronken, maar niet iedereen had drugs genomen. Net als andere respondenten waren ze er van overtuigd dat de mensen die geen drugs gebruikten de effecten van ecstasy niet zouden herkennen en gewoon zouden denken dat de meisjes dronken waren. Maar voor wie de effecten wel herkent, kan hun gebruik moeilijk ontkend worden. Hun ogen stonden wijd open, ze waren nerveus aan het kauwen en heel erg handtastelijk bij elkaar. Af en toe kwamen er enkele jongens uit de groep, die ook wat genomen hadden, een kijkje nemen en soms een knuffel geven.

4.7.4. Verkrijgen van drugs

Organisator Trenddance - interview (juni 2007): *"Kijk waarom ik u dat onderzoek hier wil laten doen is omdat ouders vandaag door alles wat ze horen soms schrik hebben. Oe oe mijn kind gaat naar een discotheek ze gaan hem daar drugs geven, terwijl ze daar gemakkelijker op school aangeraken als hier. Van die verhalen van ze gaan iets in hun glas doen of hen van alle kanten drugs aanbieden, dat is natuurlijk niet zo. Het is goed dat er eens een ander licht op geworpen wordt."*

Door het taboe was het erg moeilijk om gegevens te verzamelen over het verkrijgen van drugs. In tegenstelling tot de andere scenes had ik geen persoonlijk contact met 'dealers' voor wie de verkoop van illegale drugs een inkomen vormde. Voor zover ik kon uitzoeken zijn er in de clubs of op feesten geen mensen aanwezig die voornamelijk de bedoeling hebben drugs te verkopen en zeer grote hoeveelheden bij zich hebben. In de clubs of op feesten zijn er wel kleine dealers die alleen aan mensen uit hun kliek verkopen. Met uitzondering van enkele vrouwen die sporadisch zelf voor het weekend drugs inslaan en doorverkopen aan enkele dichte vrienden, zijn er voor zover ik kon uitzoeken geen vrouwen betrokken bij de verkoop. De meeste vrouwen gaven aan dat ze hun drugs krijgen of kopen van bevriende mannen of een partner. Vele mannelijke druggebruikers kochten hun drugs liefst vooraf, maar vaak was dat wel bij contacten uit de scene. Zeker regelmatige gebruikers kopen bij voorkeur grotere hoeveelheden drugs, om meerdere nachten mee door te komen en te kunnen delen met vrienden.

Dit heeft te maken met de schommelende beschikbaarheid van drugs. Mensen die drugs verkopen doen dat vaak maar voor een korte periode of sporadisch, omdat er veel vraag naar is of omdat men gemakkelijk iets op de kop kan tikken. Dat dealen eerder een vorm van dienstverlening is dan een regelmatig inkomen, hangt niet alleen samen met de betrokkenheid tot de scene maar ook met de economische status. Want de meeste leden zijn actief op de arbeidsmarkt en veel leden hebben goed betaalde functies. In tegenstelling tot de alternatief georiënteerde scenes werd het zich materieel verrijken door de verkoop van drugs niet meteen afgekeurd, maar zichtbare status van dealer wordt, net als zichtbaar druggebruik, ook niet geapprecieerd omdat die illegale praktijken de in de scene erg belangrijke economische status, die men buiten het nachtleven door studie en carriére opbouwt, in gevaar kan brengen.

Wanneer men minder uitgaat, is men niet meer zo goed op de hoogte van bevoorradingskanalen in de scene en wordt de keuze van wat men op een nacht zal gebruiken meer afhankelijk van wat in de club of op een feest zelf wordt aangeboden. Vele gebruikers gaven aan dat ze via kennissen in de club gemakkelijker een lijntje cocaïne op de kop kunnen tikken dan ecstasy. Maar dat beperkt zich doorgaans tot bescheiden dosissen, want mensen blijken over het algemeen nogal gierig te zijn op hun cocaïne, wat te maken heeft met het feit dat men doorgaans geen grote hoeveelheden op zak heeft maar ook met de hoge kostprijs. Een voldoende grote dosis coke kopen is veel moeilijker. Gebruikers zijn doorgaans niet bereid om mensen die ze niet goed kennen te helpen. Wanneer men zomaar drugs rondvraagt wordt men daarop nagekeken of krijgt men negatieve reacties[21]. Als men al het geluk heeft drugs te kunnen kopen is de kans groter dat het een paar ecstasypilletjes zijn.

[21] Zo waren er op een avond in Fab Club drie Franstalige meisjes die nog niet zo vaak naar de club gekomen waren en de ambiance zo goed vonden dat ze beslist hadden op zoek te gaan naar een pil. Ze kwamen het ook vragen aan een Marokkaanse man waar ik stond mee te praten. Later zag ik ze in het toilet terug en zeiden ze dat ze het aan heel veel mensen gevraagd hadden, waarvan je duidelijk zag dat ze zelf iets genomen hadden, maar bijna iedereen negeerde hen of zei hen niet te kunnen helpen. Ze waren echt verbaasd over het taboe en de soms boze reacties, omdat ze van mensen die een pil genomen hebben empathie en vriendschappelijkheid verwachtten.

Respondenten deden, tegenover mij en ook tegenover vrienden voor wie ze drugs kochten, altijd erg geheimzinning over hun bronnen. Verschillende vrouwen zeiden het gevoel te hebben dat ze daar opzettelijk buitengehouden worden. Mensen die bereid zijn om in een club of op een feest iets te verkopen nemen een groot risico, zowel naar de organisatie als naar status in de groep toe. Maar ze zijn wel een belangrijke bron voor het zoeken naar plezier en genot. Zorgen dat er zo weinig mogelijk over verkoop gesproken wordt of dat weinig mensen op de hoogte zijn is een doeltreffende manier om deze bronnen niet in diskrediet te brengen. Vrouwelijke druggebruikers zagen het feit dat mannen dit risico voor hen namen doorgaans als een vanzelfsprekende hoffelijkheid. Bij verschillende respondentes was het niet alleen zo dat ze niet op de hoogte waren van hoe de drugs verkregen werden. Vaak waren ze er ook niet van op de hoogte *of en wanneer* hun mannen drugs ter beschikking hadden en er werd soms voor hen ook verzwegen of en hoeveel drugs de mannen gebruikten. Dat zien ze pas aan het gedrag van hun mannen, wanneer deze terugkomen van een van hun vele toertjes door de club. Vaak wandelen kleine groepjes mannen rond om te genieten van hun roes terwijl ze praatjes maken met kennissen, waarmee ze hun centraliteit in de scene versterken. Vrouwen die drugs gebruikt hadden beperkten hun contacten meer tot vrienden en andere druggebruikers.

Katrien - groepsgesprek (5/9/08): *"Wij zelf kopen dat niet drugs, dat zijn alleen de mannen. Vooral Jan en Jos eigenlijk. Maar van waar dat komt, dat houden ze precies voor ons zo wat verborgen. 't Is gewoon van opeens hebben ze dan pillen of coke. [...]. Maar de anderen die zeggen dat zo niet en die klitten dan samen, ze lopen dan naar overal in de club, zo echt geheimdoenerij. Wij worden dan wat buiten gesloten. En als ge zelf iets wilt moet ge daar als vrouw echt naar vragen."*

In tegenstelling tot alternatief georiënteerde scenes, waar zowel vrouwen als mannen drugs kopen en drugs onderling verdeeld worden zonder rekening te houden met genderverhoudingen of -rollen, maar vergelijkbaar met de jumpscene, moeten vrouwen die drugs willen gebruiken dat expliciet gaan vragen, bij voorkeur aan vrienden of partners. Wanneer ze het vragen krijgen ze wel drugs, maar die worden hen niet spontaan aangeboden en doorgaans krijgt men kleine dosissen, waardoor men later op de avond niet zelfstandig nog wat kan bijnemen. Verschillende vrouwen ervoeren het vragen naar drugs als een verplichting, ook wanneer hun handtas als bewaarplaats wordt gebruikt. Het gaat hierbij niet alleen om een druk die uitgaat van mannen. Net zoals in de andere scenes hechten vrouwen ook veel belang aan de mening van vriendinnen die hen helpen te herinneren aan persoonlijk gestelde grenzen. Vriendinnen onderhandelen onderling meestal over de opportuniteit om nog iets bij te nemen en als ze iets bijnemen doen ze dat bijna altijd samen, of op zijn minst met nog één iemand uit de groep.

Naast het verdelen van illegale drugs staan mannen doorgaans ook vaak heel de avond in voor traktaties onder vrienden. Vanop een afstand gezien zou men denken dat dit een weerspiegeling is van traditionele genderverhoudingen, waarbij vrouwen financieel afhankelijk zijn van mannen. Maar dat is niet zo want vele respondentes zeiden dat ze gewoon willen vermijden om zelf naar de toog te moeten tussen al het volk en daarom vooraf of achteraf geld aan een vriend geven om hun aandeel te dekken. Dit illustreert hoe hegemonische genderrollen genegotieerd worden of hoe vrouwen, door het benadrukken van hun genderrol, mannen kunnen opzadelen met noodzakelijke activiteiten die hun plezier of roes verstoren. Vrouwen behouden het voorrecht op hoffelijkheid, maar niet meer vanuit een (financieel) afhankelijke positie. Wat betreft cocaïne wezen sommigen respondenten wel meisjes aan die geen financiële bijdrage leverden. Zij verkrijgen hun drugs door aan te pappen met mannelijke gebruikers, vaak oudere of kapitaalkrachtige (vip) mannen die om geen cent verlegen zijn. Een

paar keer werd daarbij het woord 'coke bitch' in de mond genomen. Maar wat hun aandeel is in de scene en hoe die term juist gedefinieerd wordt zou verder onderzocht moeten worden.

Leen - groepsgesprek (5/9/08): *"Dat is ook wel gemakkelijk voor ons vrouwen hé, dat ge u daar niet moet mee bezig houden, drugs voorzien dat is iets voor mannen ☺. [...] Gelijk, het zijn wel vooral de mannen die trakteren hé? Allé het zijn wel ons mannen hé. Dat is enen pot en ik breng thuis meer geld binnen dan Koen. Dus eigenlijk is het mijn geld maar hij houdt dat bij. Maar als ik iets gepakt heb dan wil ik mij daar allemaal niet mee bezig houden."*

4.7.5. Initiatie tot druggebruik

Soorten drugs

Zo goed als alle druggebruikers die ik sprak hadden eerst kennisgemaakt met ecstasy en pas nadien met cocaïne, maar het is mogelijk dat dit anders zou liggen moest ik meer up-market klanten gesproken hebben. Opvallend was wel dat lang niet iedereen ook vooraf al cannabis gebruikt had, wat vanuit de stepping-stone theorie vaak wordt verondersteld. Mogelijk heeft het te maken met de hogere gemiddelde leeftijd en met het feit dat vele leden van de scene meer romantisch dan alternatief georiënteerd zijn. Want cannabis was in de periode waarin zij scholier waren nog niet zo sterk genormaliseerd en werd vooral door alternatieve jongeren gebruikt. Net als in de andere scenes was de initiatie met ecstasy voor de meeste respondenten een onvergetelijke en gelukzalige ervaring, een openbaring van innerlijke gevoelens en emoties. Niemand had ooit het gevoel gehad hiertoe gedwongen te zijn geweest, het was een natuurlijke nieuwsgierigheid die gegroeid was uit associatie met druggebruikers in de scene en ook in bepaalde media.

Bij cocaïne lag dat enigszins anders. Daar hadden velen eerst bedenkingen bij gehad, omdat het gezien werd als een 'harddrug', waar vooral de gevaren van gekend waren. Maar na enkele jaren in de scene uit te gaan leert men verschillende cocaïnegebruikers kennen en wordt er al eens een lijntje aangeboden, waardoor men op een bepaald moment dan toch beslist om het te proberen. Vaak werd de initiatie met cocaïne gemotiveerd door het feit dat men moe of wat dronken was en hen verteld werd dat dit gevoel met een lijntje coke wel zou overgaan. Met cocaïne werd dus meer geïnitieerd omdat het voor handen was en op die moment een zekere nood invulde. Als die nood of belofte werd ingewilligd en men geen neveneffecten ondervond bleef men cocaine (af en toe) verder gebruiken Dit was zowel voor mannelijke als voor vrouwelijke respondenten zo.

Voor verschillende vrouwelijke respondenten voelde ook de initiatie met ecstasy aan als het verleggen van een moraliteitgrens, omdat men zich erg bewust was van de illegaliteit. Ook hier had dat te maken met het feit dat men het als een 'harddrug' beschouwde. Ik moet wel zeggen dat hier een verschil was naar leeftijd toe. Jongere meisjes zeiden doorgaans dat ze ecstasy nooit gelijk gesteld hadden aan cocaïne of heroïne, maar dat ze algemeen twijfelachtig hadden gestaan tegenover (synthetische) illegale drugs. Bijna alle vrouwen zeiden dat ze afwachtend waren geweest en dat ze hun eerste pil pas genomen hadden nadat ze al een tijdje uitgingen met vrienden die zelf gebruikten. Door die vrienden onder invloed te zien kreeg men er vertrouwen in dat het 'veilig' en 'plezant' was.

Bij verschillende vrouwelijke respondenten had de aanwezigheid van een liefje de doorslag gegeven voor initiatie met cocaïne of ecstasy. Bij bijna alle vrouwen was er bij de initiatie ook een goede vriendin aanwezig die

daarom niet altijd, maar meestal wel, zelf gebruikte. Het belang van de aanwezigheid van intimi heeft te maken met het feit dat men moet leren omgaan met de effecten van deze 'love' drug. Bij mensen die men vertrouwt kan men de stroom emoties, die voor het eerst op de gebruiker afkomt, zonder schaamte of onzekerheid beleven. Men rekent er ook op dat deze mensen zouden ingrijpen wanneer men zich onverantwoord gedraagt. Voor sommige vrouwelijke respondenten bleef de aanwezigheid van een partner ook bij later ecstasygebruik een noodzaak, omdat ze menen hun gevoelens en ook de dosering anders niet onder controle te kunnen houden (zie ook volgende titeltjes).

Grietje - groepsgesprek (5/9/08): *"Dat is echt wel zo, die eerste pil dat is iets dat ge nooit van uw leven meer vergeet. De gevoelens dat ge dan hebt, dat is zo nieuw en zo verrassend ge hebt nooit gedacht dat er zo een gevoelens in u zaten ... het is zo overwelmend!"*

Bij mijn sleutelrespondentes kwam de initiatie betrekkelijk laat, omdat ze al midden de twintig waren toen ze vriendjes kregen die in een groepje uitgingen en illegale drugs gebruikten. Uitzondering hierop was Leen die als tiener met haar oudere zus enkele keren naar een populaire viriel georiënteerde technoclub was geweest en daar na enkele bezoeken eenmalig had geëxperimenteerd. Maar toen ze ging studeren, hielden de bezoeken aan discotheken en ook het experimenteren met drugs op. Toen zij haar vriend leerde kennen die ecstasy nam, is ze er bijna direct weer mee begonnen en ze heeft dan een periode van enkele jaren gekend waarin ze zo goed als wekelijks uitging en ecstasy gebruikte. Ook Roos vormt in enige zin een uitzondering, omdat haar vriend wel tot het 'bendeke' behoorde maar bijna alleen deelnam aan activiteiten buiten het nachtleven. Zij werd bij haar eerste pil bijgestaan door Evi, die enkele maanden eerder haar eerste pil genomen had. Uit gesprekken met andere respondenten kon ik afleiden dat oudere vrouwen doorgaans later geïnitieerd waren door vrienden uit de cutting-edge. In de jongere generatie zijn er meer meisjes zoals Leen, die in hun vroege adolescentie al in andere scenes geïnitieerd werden in het gebruik van ecstasy.

Roos - groepsgesprek (5/9/08): *"Bij mij was dat ook op Poplife, de keer na Evi ... ik wist dat dan al van haar en ik had dat ook al gezien bij de anderen in de groep die dat doen en dan merkt ge wel dat die niet raar doen of compleet het noorden kwijt zijn of zo, maar zich gewoon echt amuseren en ze zien er gelukkig uit en dan na een tijdje wilt ge dat nekeer zelf doen. Dat was toen echt een toffe ervaring dus ben ik dat blijven doen, maar ik neem nooit meer dan één pil op een avond."*

Informatie

Onder 'bijstaan' verstaat men algemeen dat men in elkaars buurt is en dat men peilt naar en inspeelt op elkaars 'goestingskes' en 'emoties', maar die handelingen blijven ook na de initiatie erg belangrijk. Zoals eerder al gezegd is dat vooral een belangrijke activiteit bij vrouwen die tot eenzelfde kliekje behoren. Bij mannen zie je dat ze ervan genieten om met veel verschillende kennissen te praten en af en toe naar de kliek terug te keren. Zoals in de andere scenes adviseert men aan beginnende ecstasygebruikers om tussendoor voldoende water te drinken. Men raadt mensen doorgaans ook aan om af en toe even te gaan zitten of ergens te gaan afkoelen.

Bijna iedereen kreeg ook te horen dat men geduld moet hebben, omdat de incubatieperiode varieert. Men zegt dat men een half uur of langer moet wachten, om te kunnen bepalen of de drugs effect hebben. De meeste vrouwen zeiden ook dat ze begonnen waren met een half pilletje, sommigen zelfs maar met een kwartje. Mannen daarentegen zeiden vaker dat ze meteen voor een volledige pil waren gegaan. Verschillende vrouwen

gaven aan dat de hoeveelheid die ze die eerste keer, en vaak ook later, geslikt hebben tot één begrensd werd door hun partner. Maar ik sprak ook verschillende vrouwen die geen weerstand ondervonden, wanneer ze na een eerste keer iets geslikt te hebben nog een (stukje) pil bij vroegen.

Evi - groepsgesprek (5/9/08): *"Bij mij was dat op Poplife ik had dat al een paar keer gezien en dan zei mijn lief van 'Wilt ge het ook eens proberen?'. Ik had dan een halveken gepakt en ze hadden gezegd van dat gaat toch nog een half uur duren. Maar ik voelde niets en heb dan nog een half bij genomen. Daarna stond ik echt op mijn kop. Ik heb die nacht de zaligste nacht van mijn leven beleefd!"*

4.7.6. Doseren van druggebruik

Ideale doses

We kunnen een verschil maken tussen mensen die een diepgaande roes zoeken en mensen die illegale drugs voornamelijk gebruiken omwille van de energie die ze bieden. De laatste groep wil zijn roes beperken tot wat men bij alcohol 'in de wind zijn' of 'tipsy zijn' noemt. Soms wordt cocaïne ook gebruikt om te ontnuchteren van de alcohol. Wanneer men dit soort doelstellingen stelt, neemt men een eerste doses later op de avond, laat men doorgaans grote tussenposes en neemt men kleine dosissen, bijvoorbeeld een kwartje van een pil of een smal lijntje van minder dan vijf centimeter. Door deze controletactiek, die geïllustreerd wordt in onderstaande, zijn er geen ongewenste effecten en blijft men de controle behouden.

Katrien - groepsgesprek (5/9/08): *"Als ge om half twaalf al begint, allé dat was wel hun eerste lijn maar ik denk als ge zo laat mogelijk begint, dan hebt ge sowieso minder nodig, denk ik dan ..."*

Ook wanneer men meer op zoek is naar een roes of naar een sterk opgepept gevoel, proberen mensen hun druggebruik te doseren om negatieve effecten te vermijden. Aangezien de meeste feesten pas na middernacht goed op gang komen, omdat veel bezoekers voorheen nog wat anders doen, en al rond zes uur afgelopen zijn, wordt het aantal van twee pillen door vele vrouwen en mannen als een maximum gezien. Zeker bij ecstasy betracht men dat de drugs al (grotendeels) zijn uitgewerkt tegen dat men naar huis gaat. Over coke vond ik niet zo een duidelijk gedeelde norm. Toch ontmoette ik veel mensen die ook dat beperken tot één lijntje voor het betreden van de club of het feest en mogelijk een extra lijntje tijdens de nacht. Enkele mannen zeiden soms nog coke te gebruiken om beter per auto te kunnen rijden, maar niet iedereen was even overtuigd van dit effect, dat vaak geweten werd aan de overmoed die cocaïne soms opwekt.

Björn - Trenddance (19/09/2007): *"Jos die heeft altijd coke bij en ik pak een lijntje juist voor we hier binnenkomen, daarna niets meer. Die anderen wel, die gaan nog naar toilet of nekeer naar den auto. Heel soms kan het gebeuren dat ik nog eens een lijn neem voordat ik naar huis rij, gewoon om wakker te blijven ... maar da is eigenlijk u eigen iets wijsmaken hé? Eigenlijk is da stom."*

Vooral vrouwen gaven aan dat, wanneer ze drugs gebruiken, ze hun alcoholgebruik proberen onder controle te houden. Men zei dat het te duur was en geen meerwaarde gaf aan het effect van de drug, zeker bij ecstasy gaven velen aan dat men best gewoon water kan drinken. Maar dat bleek soms moeilijk en vele gebruikers gaan gewoon gans de nacht door met drinken, wat ook een gevolg is van het feit dat mensen elkaar trakteren.

Sommige gebruikers zeggen dat ze sowieso hun alcoholgebruik moeilijk onder controle kunnen houden, waardoor ze ook wanneer ze illegale drugs gebruikt hebben blijven drinken.

Evi - groepsgesprek (5/9/08): *"Ik neem een pil of een pil een half en ik drink twee of drie longdrinks op een avond, maar ook veel water. Als we elkaar aan het trakteren zijn dan sla ik gewoon nekeer over, ik betaal nekeer minder, omdat de anderen daarin blijven doorgaan en uiteindelijk is dat toch wel duur."*

Wanneer men met vrienden per auto naar de club gekomen was, wat het grootste deel van het publiek ook deed, werd naar Belgische gewoonte een Bob aangesteld. De Bobs die ik ontmoette, en ook dat is waarschijnlijk een gewoonte, bleven echter zelden volledig nuchter. Het gebruik van alcohol werd doorgaans beperkt tot een drietal consumpties en als men ook andere drugs gebruikte, werden die vroeg en in kleine dosissen gebruikt.

Settinggebonden motivaties voor het doseren van druggebruik

Etiquette

Ook al was het veldwerk beperkt, toch kan ik zeggen dat ik tot saturatie gekomen ben met betrekking tot de vaststelling dat men algemeen vindt dat de scene (cultureel) hoogstaander is dan andere EDm-scenes en dat hieruit volgt dat mensen zich, ook onder invloed van drugs, 'deftig' moeten gedragen. De scene onthoudt zich niet van druggebruik, dat intrinsiek verbonden is met het westerse nachtleven, maar koppelt status aan het gecontroleerd gebruik van 'dure' drugs, zoals sterke drank, cocktails of champagne en ook cocaïne[22]. Onder 'deftig druggebruik' of 'druggebruik onder controle houden' verstaat men dat iemand, onder invloed van drugs, uitgelaten kan zijn en plezier mag maken, maar dat men geen verdere tekenen van dronkenschap of intoxicatie mag vertonen. Zoals ongecoördineerde lichamelijke bewegingen, ongestructureerde spraak en ongecontroleerde uitingen van emoties. Sterk-Elifson (1996) deed een gelijkaardige vaststelling en ondervond dat cocaïne daardoor bij middenkasse vrouwen erg in trek is.

'In de wind' zijn of 'tipsy' zijn, wordt in de scene aanvaard omdat men hierbij een beeld heeft van mensen die zich amuseren. Maar bij sterke uiterlijke tekenen van intoxicatie en controleverlies overschrijdt men de grenzen van het aanvaardbare. Dat noemt men 'marginaal' druggebruik, een term die men gebruikt om zich te distantiëren van scenes die volgens hen volledig rond illegaal druggebruik draaien. Verschillende respondenten bezoeken soms 'marginale' settings en erkennen dat men er meer ongedwongen van het druggebruik kan genieten. Men kan er ook zonder problemen de 'décente'[23] laten aanvangen, omdat die clubs veel langer open zijn en druggebruik er meer aanvaard is. Maar het merendeel van de mensen die ik sprak houdt er niet van zich zeer lang lichamelijk en geestelijk over te geven aan de effecten van (illegale) drugs. Ze verkiezen enkel uit te gaan in de eigen scene of sporadisch andere 'mainstream' of 'up-market' clubs en feesten te bezoeken en tegen de vroege ochtend thuis te zijn. In de scene zelf zijn er ook geen mogelijkheden om dan nog verder uit te gaan, waardoor late vogels verplicht zijn om hun uitstap verder te zetten in andere scenes.

---

[22] Daar waar een groot deel van de druggebruikers in de andere scenes een roes nastreefde waarin men een vrij hoge mate van controleverlies of een verandering in zintuiglijke en emotionele waarnemingen nastreefde, lijkt men het in de top erg belangrijk te vinden controle te behouden.

[23] Fase waarin de roes afneemt omdat het middel uitgewerkt is.

Leen - groepsgesprek (5/9/08): *"De mannen die gaan meestal nog voort 's morgens als Trenddance al gesloten is. Wij deden dat soms, maar dan moet ge naar de (naam alternatief georiënteerde techno club) want er is niets anders meer open en dat is heel anders, maar ja soms verlangde ik al in de Trenddance om daar naar toe te gaan. Daar is dat echt zo 'weg weg zijn', daar trekt ge u gewoon niets aan. [...] ik heb nog nooit een mens geweten die in de Kosmik niet gepakt had ... als ge daar nuchter staat, voelt ge u slecht, zo marginale mensen!"*

Volgens oudere respondenten is de scene veranderd en kon men tot een paar jaar geleden meer openlijk illegale drugs gebruiken dan nu. Men zag dit doorgaans als een gevolg van een verschuiving in het publiek. De scene is sociaal verbreed. Clubs en feesten trekken vandaag een (normaler) publiek met een 'chique modieuze' stijl aan, terwijl het publiek vroeger meer buiten de lijntjes kleurde en bestond uit mensen met een campstijl. Via een 'oral history' benadering van de scene zou onderzocht kunnen worden of het groepsgevoel hierdoor afgenomen is en of men zich door de sociale verbreding van de scene minder veilig voelt en daarom meer subgroepen of klieken vormt, met sociale praktijken waar andere aanwezigen van uitgesloten worden. De evolutie hangt waarschijnlijk ook samen met een strenger drugbeleid, ten gevolge een toenemende overheidscontrole. Of het ook te maken heeft met een devaluatie van de status van druggebruik door de normalisering, zou eveneens verder onderzocht moeten worden.

Nathalie - Fab Club (april 2007); *"Ca faits des années que je viens ici mais ça a beaucoup changé, sur tous les niveaux. La music, la publique et les drogues. Avant les gents étaient plus ouverts. Ils utilisaient beaucoup d'ecstasy et du coke aussi, mais pas en cachant comme maintenant. Dans le temps il y avait une ambiance et convivialité entre les utilisateurs, ce n'était pas grave de 'flasher'. Mais maintenant, quand on voit que 't as pris quelque chose, les gens te regardent mal. Et il faut faire gaffe du personnel aussi. Ils préfèrent que les utilisateurs restent dehors, allé ceux qui ne dépensent pas beaucoup d'argent en tout cas. Celles qui prennent beaucoup de coke sont les bienvenus, car ils achètent des bouteilles.... Je croix que aujourd'hui on utilise autant de drogues qu'avant, mais ça reste entre copains et personne d'autre peut le savoir. Tu va voir ... ils vont toujours le nié quand tu les demandes. Certainement ceux qui prennent du coke, parce ce que ça ne se voit pas. »*

Klieken

Zowel mannelijke als vrouwelijke druggebruikers gaven aan dat ze hun druggebruik aanpassen aan de 'kliek' waarmee ze uitgaan. Omdat men ook vrienden heeft die geen illegale drugs gebruiken kiest men er soms voor het eigen gebruik te minderen of niet te gebruiken wanneer die vrienden er bij zijn, zodat het niet al te zeer opvalt en ze niemand voor de borst stoten. Dat was ook zo bij het groepje van mijn sleutelrespondentes. Niet gebruikende vrienden zeiden dat ze wisten dat de anderen soms drugs gebruikten, maar ze wisten niet of de anderen op een bepaald moment onder invloed waren.

Björn - Trenddance (7/7/07): *"We willen die ook niet choqueren, dus houden we ons altijd wat in als zij erbij zijn. Misschien dat we straks nog wel een pilleken of zo nemen maar dan gaan we ook niet vollenbak staan flashen waar zij bij zijn, dan gaan we wat rondlopen tot het ergste ervan af is. Ze drinken wel, dus nadien is het gewoon alsof ge zat zijt, dan valt dat niet meer op."*

Persoonsgebonden motivaties voor het doseren van druggebruik

Fysieke kenmerken

Uit de vorige hoofdstukken is al gebleken dat individuele leden van de scene veel aandacht besteden aan hun uiterlijk. Verschillende, zowel vrouwelijke als mannelijke, respondenten gaven aan zich zorgen te maken over hoe ze er onder invloed van drugs uitzien en bijna iedereen hoopte dat uiterlijke effecten van illegale drugs niet herkenbaar waren. Wat betreft cocaïne was een groot deel van de respondenten ervan overtuigd dat het gebruik niet zichtbaar is, zeker niet van op afstand. Maar bij ecstasy ligt dat anders en kan men alleen hopen dat niet-gebruikers, die het gebruik van illegale drugs mogelijk afkeuren, de effecten verwarren met legale vormen van intoxicatie. Volgens vele illegale druggebruikers gebeurt dat vaak, want je moet de effecten kennen eer je ze kan herkennen en als gebruiker ben je er ook meer opmerkzaam voor.

Katrien - groepsgesprek (5/9/08): *"Ik weet dat ik dan nogal 'uiterlijke toestanden' heb en het is toch wel de bedoeling dat ge het niet ziet. Ge wilt toch niet dat iemand ziet dat ge 'weg zijt'? Ook al denk ik niet dat mensen die de symptomen niet kennen dat zien, dat ge iets gepakt hebt. Dat is gewoon omdat ge dat weet, want voor dat ik iets genomen had, kon ik dat nooit niet geloven dat er drugs genomen werden, ik herkende dat gewoon niet. "*

Sociale verantwoordelijkheden

School en carrière: net als in de andere scenes vormt het uitbouwen van een 'volwassen leven', met een carrière en een gezin, een belangrijke rem op hoeveel en hoe lang men uitgaat en heeft het een weerslag op het doseren van druggebruik. Dit 'maturing out' proces werd eerder al beschreven door verschillende onderzoekers, zoals Winick (1964), Anglin en McGlothlin (1984), Swierstra (1987) en Prins (1995) (In: Decorte, 2000:27-30). Ik ontmoette in de cutting-edgescene opvallend meer mensen die (al) in die fase van hun leven zitten, dan in andere scenes. Dat heeft te maken met het feit dat de leeftijd van het publiek algemeen hoger ligt. Meer mensen zijn zich al aan het settelen en beginnen aan kinderen. Daarnaast heeft het ook te maken met het belang dat in de scene gehecht wordt aan academische en/of economische status[24]. In de scene worden mensen die hogere studies doen en/of een succesvolle carrière hebben immers hoog gewaardeerd. Hierbij zijn vooral 'veel verdienen', het 'hebben van verantwoordelijkheid en macht in organisaties of bedrijven' en eventueel 'publieke bekendheid' (bv. via media) belangrijk[25]. Een succesrijke carrière op het werk of goed presteren op school werd in veel gesprekken, ook met niet-gebruikers, gebruikt ter rechtvaardiging van cocaïnegebruik omdat het bewijst dat het druggebruik onder controle is

[24] In de andere scenes was carrière helemaal niet van belang. In de jumpscene hebben we gezien dat ze een 'marginaal' label dragen, dat symbolisch aansluit bij een 'zwaar' arbeidersmilieu. In de meer alternatief georiënteerde minimal- en goascenes labelt men zich meer als 'antikapitalist'.

[25] Dat carrière belangrijk is en status biedt in de scene kunnen we ook afleiden uit de nieuwe trend van 'afterwork party's', waar clubs een selectief publiek met 'businesscards' tracht aan te trekken. Die worden doorgaans op donderdagen georganiseerd en zijn kort na middernacht afgelopen. Er wordt voornamelijk 'dure' alcohol geconsumeerd en, volgens een paar die al op zo een feesten geweest zijn, er gebruiken slechts een paar enkelingen cocaïne maar zeker geen ecstasy.

Leen - Trenddance (7/7/07): *"Jos, dat is nu eens echt 'het voorbeeld van een gecontroleerde cocaïnegebruiker'. (stelt vraag aan Jos) Wanneer moet gij opstaan in de week? Om vijf uur ... Die werkt echt hard en verdient ook goed want hij heeft op een paar jaar al een goeie positie als salesmanager. Hij gebruikt elk weekend en ook wel veel, maar dat heeft totaal geen invloed op zijn werk. Anders zou zo een groot bedrijf hem al lang buiten gesmeten hebben. Ik zou dat niet kunnen hoor, als ik nekeer zwaar uitgeweest ben dat ben ik maandag op mijn werk niets waard."*

Taken in de vrije tijd: Hegemonische genderverhoudingen zorgden voor een verschil in de wijze waarop het doseren van druggebruik of minder (lang) kunnen uitgaan gemotiveerd werd. Zowel vrouwen als mannen zeiden dat het druggebruik van vrouwen geremd wordt door 'zorg- en onderhoudstaken in het gezin en de familie', zoals vroeg moeten opstaan voor de kinderen of huishoudelijke taken in het eigen gezin of bij familie. Dit soort taken vereisen dat men helder en fris in het hoofd is want bij vermoeidheid, zeker als gevolg van sterke intoxicatie of dronkenschap, is men snel lastig en overspannen. De mannen die ik sprak haalden meer op zichzelf betrokken remmen aan, bijvoorbeeld dat men sport speelde of de dag nadien moest 'werk verrichten'.

Deze resultaten zijn in overeenstemming met onderzoek naar motivaties voor de frequentie en aard van druggebruik bij scholieren en met feministisch onderzoek naar verklaringen voor geslachtsverschillen in dansdruggebruik, die in het vierde hoofdstuk over gender aan bod kwamen. Maar ik wil hiermee niet beweren dat mannen niet instaan voor de zorg en onderhoud van het gezin of de familie of dat vrouwen geen vrijetijdsactiviteiten hebben, die hun gebruikspatronen beïnvloeden. Ik stel alleen vast dat vele vrouwen en mannen traditionele geslachtgebonden sociale rollen, aanwenden om het doseren van druggebruik te motiveren.

Meisje - Trenddance (juni 2007): *"Dat heeft eigenlijk toch een beetje te maken met het feit dat ik een vrouw ben. Ik let op wat ik pak en drink, omdat wij 's zondags bijna altijd bij onze ouders moeten gaan eten. Mijn vriend kan zich permitteren om daar gewoon met een houten kop in de zetel voor tv te zitten en weinig te zeggen, daar lachen ze gewoon mee. Maar van mij verwachten ze dat ik help in de keuken en dat ik geïnteresseerd luister naar de familieroddels ☺."*

Settelen: volgens verschillende respondenten heb je altijd mensen, doorgaans meer vrouwen dan mannen, die uitgaan naar clubs of grote feesten omdat het sociaal hoort bij 'jong zijn' en omdat het een geijkte manier is om een partner te vinden of om iemand beter te leren kennen. Men wees er in deze op dat veel mensen op latere leeftijd opnieuw beginnen uitgaan, na een gebroken relatie tijdens welke ze 'niet meer buiten kwamen'. Daarnaast zijn er ook mensen die, met of zonder partner, altijd graag zullen blijven dansen en drugs gebruiken. Bij deze laatste groep duurt het 'maturing out' veel langer. Respondenten die het uitgaansleven niet graag willen opgeven ervaren ouderschap of het uitbouwen van een gezinsleven wel als rem, maar het wordt niet als een blokkade ingeroepen. Hierbij werd meermaals aangehaald dat de 'cutting-edgescene' erg geschikt is voor oudere mensen die al gesetteld zijn omdat ze, in vergelijking met andere settings, echt gericht is op actieve (jong)volwassenen en niet op 'kinderen' of teenagers die nog in 'hun zotte jaren' zitten.

Grietje - groepsgesprek (5/9/08): *"Bij ons zit iedereen nu echt wel in het drukste van zijn leven, zich op het werk aan het opbouwen, aan het bouwen of verbouwen, kindjes of net nog geen kindjes en het lukt gelijk niet meer om nog veel af te spreken en ik heb soms het gevoel dat sommigen, zoals An bijvoorbeeld, gewoon content zijn dat die periode van uitgaan voorbij is hoor, sommigen hebben dat precies niet echt graag gedaan."*

Verschillende vrouwen zeiden dat hun uitgaansleven meer geremd wordt door kinderen dan mannen, omdat zij eerst negen maand zwanger zijn en soms ook nog enkele maanden borstvoeding geven. Vrouwen zijn er daardoor helemaal uit en verliezen een band met de scene, terwijl mannen in die periode nog wel kunnen uitgaan. Sommige vrouwen zeiden ook, zeker het eerste jaar na de geboorte, geen behoefte te hebben aan uitgaan omdat ze bij het kind willen zijn terwijl 'hun' mannen er eerder eens tussenuit willen. Ik heb verschillende mannen gesproken die zelf al vader waren en die zeiden dat hun vrouw of vriendin sindsdien (bijna) niet meer uitgaat, terwijl zij er wel op staan af en toe nog eens met hun vrienden op stap te kunnen gaan. Maar ik sprak ook verschillende vrouwen die zeiden dat ze het, na een intense periode van zwangerschap en zogen, echt nodig hadden om af en toe een nachtje uit de ouderrol te stappen en gewoon eens lekker uit de bol te kunnen gaan. Het gaat hier om persoonlijkheidsverschillen en verschillen in visies op opvoeding die waarschijnlijk los staan van de scene. Maar het zou wel interessant zijn dit verder te onderzoeken, om zo een meer genuanceerd beeld te krijgen over de relatie tussen druggebruik en moederschap en meer inzicht te krijgen in positieve effecten[26].

Leen - Trenddance (7/7/07): *"Wij doen dat echt niet veel meer een pil pakken, vroeger wel, ik heb een periode gehad dat ik wekelijks uitging. Maar met kinderen komt ge niet zoveel meer buiten. Als ik zwanger was en vlak na de geboorte dan kwam ik eigenlijk niet buiten, maar zo af en toe nekeer uit de bol gaan hebt ge toch wel nodig. Wij gaan nu om de drie maand of zo nekeer weg, dus wat ge hier vanavond gaat observeren is echt uitzonderlijk ☺."*

Voor verschillende vrouwen was de beslissing om aan kinderen te beginnen een reden om te stoppen met druggebruik, terwijl anderen zeiden pas te stoppen met alcohol en drugs eenmaal ze zwanger waren. Sommige vrouwen vonden het vanzelfsprekend dat mannen niet stoppen met drugs omdat zij niet zwanger moeten worden. Maar anderen stelden zich kritisch de vraag of het niet juist belangrijker is voor mannen dan voor vrouwen om vooraf te stoppen, omdat zij het zaad leveren. Het was duidelijk dat weinig respondenten echt zeker waren van de effecten. Zo goed als niemand had hier al met de dokter of de gynaecoloog over gepraat, omdat men schrik had gestigmatiseerd te worden als druggebruiker.

Zelfbeschikking

Bij mijn sleutelrespondentes en andere meisjes die ik in Trenddance of in Fab Club meermaals sprak, viel op dat sommigen zichzelf zagen als 'iemand die beschermd moet worden', omdat men zichzelf niet in staat acht het druggebruik zelfstandig te controleren. Dit zou verder onderzocht moeten worden, maar in mijn veldwerk waren er indicaties dat dit vooral meisjes of vrouwen waren die eigenlijk de voorkeur gaven aan uitgaan in andere settings, waar voornamelijk alcohol gebruikt wordt. Omdat ze de ervaring hebben zich vaak te laten gaan en veel alcohol te gebruiken, zijn ze bang dat dit ook zal gebeuren met illegale drugs. Daarom verkiezen ze niet autonoom te beslissen over hun druggebruik en de frequentie en dosissen te laten bepalen door hun partner, die doorgaans ook de aanzet was om in deze scene uit te gaan. Andere vrouwen hadden voldoende zelfvertrouwen en vonden dat hun vraag naar drugs altijd moest ingewilligd worden, omdat ze autonoom willen beslissen.

[26] In hoofdstuk vier over gender worden verschillende negatieve en positieve effecten van druggebruik op moederschap en de sociale verwachtingen hierrond besproken, aan de hand van feministisch onderzoek.

Grietje - groepsgesprek (5/9/08): *"Bij mij ik ben zowat een indringer in dit groepje, allé ja ...'t is meer Johan eigenlijk die bij hen hoort. Omdat, ik ga graag op café en hij doet dat niet graag. Het is daarmee dat hij meer aansluiting vindt bij hun bendeke, zij zijn echte feesters he! [...]Want dat vind ik zo ambetant hé, ik ben mij dan aan het amuseren en ik loop altijd achter op de feiten. Johan die laat mij dat nooit weten. Maar hij heeft misschien ook wel zijn redenen, ik denk dat hij mij misschien ook wel wat beschermt omdat hij weet dat ik in alcohol al mijn grenzen niet ken."*

4.7.7. Voor- en nadelen druggebruik

Voordelen

Ecstasy: Wat betreft voordelen van ecstasy waren er weinig verschillen met andere scenes. Ecstasy geeft een gelukzalig gevoel, laat zorgen verdwijnen en het zet vooral aan tot dansen. Ook hier gaven ervaren respondenten aan dat men het gevoel ook buiten het nachtleven kort kan opwekken (neural tuning). Omdat ecstasy een sterk gevoel van verbondenheid geeft, gedragen gebruikers zich vriendelijk en behulpzaam. Men ziet iedereen graag en heeft het gevoel dat iedereen hen graag ziet. Het lief zijn en voor elkaar zorgen of anderen knuffelen beperkt zich meestal tot mensen die men goed kent. Andere mensen worden eerder genegeerd of in ieder geval niet op de hoogte gebracht van het ecstasygebruik, tenzij ze het zelf herkennen of gebruikt hebben. Wanneer mensen een 'rush' hebben of wanneer het effect van de ecstasy erg sterk is, vallen gebruikers vaak terug op een dichte vriend of vriendin of trekken ze zich even in zichzelf terug.

Roos - groepsgesprek (5/9/08): *"Bij mij is dat ook zo. Als die pil echt opkomt dan moet ik even op mijn eigen zijn dan kan ik niet spreken, daarna word ik weer sociaal ... alhoewel soms heb ik dat ik wil spreken maar dat ik mij eigenlijk niet kan concentreren op wat de mensen zeggen, ge kunt dan alleen dansen."*

Cocaïne: dat cocaïne in de scene populair blijft heeft te maken met het feit dat het duur is en mensen zich zo nog steeds distantiëren van sporadische cocaïnegebruikers in de eigen en in andere, minder elitaire, scenes. Maar cocaïne heeft nog andere troeven. Bij het veldwerk werd snel duidelijk dat er in de scene wordt van uitgegaan dat het 'chiquer' en 'cultureel meer hoogstaand' is om geen zichtbare tekenen van intoxicatie te vertonen of om op zijn minst de interacties als druggebruiker te beperken tot een bekende 'kliek'. Gebruikers van cocaïne vertonen doorgaans geen duidelijk waarneembare effecten. Men zegt dat men van cocaïne wakker en alert wordt. Maar wat vooral ook belangrijk bleek te zijn is dat cocaïne tekenen van dronkenschap onderdrukt waardoor men zich lang nuchter voelt. Cocaïne biedt de mogelijkheid veel alcohol te drinken, een sociale praktijk die in de scene 'aanzien of status' kan opleveren. Ook het feit dat cocaïne niet lang werkt is een voordeel want zo kan men het verloop van de nacht beter controleren.

Jongen - Trenddance (22/7/07): *"Cocaïne moogt ge niet zien als een dansdrug zoals ecstasy, het is meer een middel dat u op scherp zet. Je hebt altijd een stap voor op mensen, want ook al heb je zelf gedronken, heb je alles sneller door dan mensen die zat zijn of iets anders gepakt hebben. Je denkt enorm snel en je bent heel opmerkzaam, veel meer dan wanneer je niets gebruikt hebt, je overtreft eigenlijk jezelf."*

Daarbij komt nog dat cocaïne wanneer men er voldoende van gebruikt een gevoel van zelftevredenheid en aan sommige gebruikers zelfs een gevoel van superioriteit geeft. De meeste respondenten benoemden het superioriteitsgevoel niet vaak bij zichzelf, maar men wees er wel regelmatig op bij anderen. Dit toont aan dat dit een door mijn respondenten minder geapprecieerd effect van cocaïne is, waar men zich liever niet mee identificeert. Uit het observeren van interacties en uit de wijze waarop mannen, van wie ik wist dat ze veel coke gebruikten en onder invloed waren, mij als onderzoeker aanspraken werd duidelijk dat een superioriteitsgevoel voor spanning of wrijving kan zorgen. Maar als groepskenmerk dat toelaat zich van andere scenes te distantiëren wordt een superioriteitsgevoel, rond de aard van het illegaal druggebruik in de scene, niet afgekeurd. Men was het er algemeen immers over eens dat de populariteit van cocaïne in de cutting-edgescene kenmerkend is voor de hogere culturele status of sociale klasse van het publiek.

Nadelen

Ecstasy: zo goed als iedereen die ik sprak was ervan overtuigd dat vrouwen fysiek minder geschikt zijn om drugs te gebruiken en dat het dus logisch is dat zij kleinere dosissen gebruiken dan mannen. Als motivatie werd hierbij heel vaak verwezen naar het feit dat 'algemeen bewezen is dat vrouwen minder goed tegen alcohol kunnen' dan mannen, dus dat moest dan ook wel zo zijn voor andere drugs. Bewijzen hiervoor zagen vrouwen zelf vaak in het feit dat zij meer last lijken te hebben van hun maag of moeten kotsen wanneer ze drugs gebruiken. Dit nadeel werd vooral genoemd bij 'te veel' druggebruik, vooral ecstasy in combinatie met alcohol. Een ander probleem, dat vooral door vrouwelijke respondenten werd aangehaald is dat men het van ecstasy erg warm krijgt en soms fel gaat transpireren, wat vlekken en geur nalaat op mooie kledingstukken.

Wat betreft ecstasy gaven sommige vrouwen ook aan dat ze het ontremmende gevoel soms als een nadeel zagen omdat ze er een ander mens van worden. Ze worden openhartig of laten hun lusten de vrije loop en hebben daar achteraf dan spijt van. Gebruikers klagen ook over de 'décente', het depressieve en lege gevoel de dag nadien. De intensiteit van dat gevoel hangt af van verschillende factoren. Het hangt samen met de persoonlijkheid van de gebruiker, maar algemeen ook met hoe lang en hoeveel men gebruikt heeft. Wat betreft persoonlijkheid heb je mensen die in ieder geval gemakkelijk depressieve gevoelens hebben en je hebt mensen die onder invloed van roesmiddelen, ook alcohol, erg uitbundig worden en dan de dag erna met een gemis naar dat gevoel of juist schaamte en spijt blijven zitten. Maar algemeen zeiden mensen die slechts één pilletje nemen en hun alcoholgebruik onder controle houden dat ze er de dag nadien niets of in elk geval erg weinig van voelen, alleen wat nostalgie misschien naar het plezier van de vorige nacht. Bij twee pillen of meer, was men de dag nadien een beetje zwaarmoedig. Maar men vond dat lang niet zo erg als wanneer daar door overdreven alcoholgebruik een kater bijkwam.

Leen - groepsgesprek (5/9/08): *"Als ik pillen genomen heb, heb ik altijd zo nen groten bek op en daarna heb ik spijt van alles wat ik gezegd heb. Schaamtegevoel en schuldgevoel, echt extreem. Vroeger, als ik zesentwintig - zevenentwintig was, dan gingen wij echt elke week uit en dat dan was ik twee drie dagen echt zwaar depri. Echt keer op keer opnieuw hé! Ik verander dan echt, normaal ben ik bedeesd tegenover nieuwe mensen ik spreek nooit tegen iemand en dan, het kan gewoon niet zijn ... met iedereen aan het babbelen dat is echt niet te doen [...] Ja, dat ik dan met andere jongens wil kussen, dat komt er dan ook nog nekeer bij ... ik word dan echt zo iemand anders ... Dat moet zo iets zijn ja, zo een gevoel waar ge voor gaat, de remmen nekeer afgooien..."*

Wanneer men tot 's ochtends uitgaat en daarbij ook nog gedronken heeft en drugs gebruikt heeft, slaapt men doorgaans (zondag) overdag. Maar, net als in andere scenes gaven respondenten aan dat men doorgaans pas op maandag echt gewaar wordt dat men gebruikt heeft, omdat men dan geen fut heeft om te werken.

Katrien - groepsgesprek (5/9/08): *"De décente dat heb ik echt wel neig. Niet de zondag maar de maandag op mijn werk dan ben ik zo echt droevig en slecht en zou ik het liefst bij Björn zijn."*

Cocaïne: mijn sleutelrespondentes wezen op het belang van nuance in de beschrijving van de positieve effecten van cocaïne, want het gaat om 'een *gevoel* alles onder *controle* te hebben' en 'een *gevoel nuchter* te zijn', wat niet betekent dat men ook werkelijk alles onder controle heeft. Een door verschillende respondenten genoemd en zelf eenmaal waargenomen voorbeeld hiervan is dat mensen na het snuiven, zonder het zelf door te hebben, soms nog wit poeder onderaan hun neus hebben hangen, waardoor het imago van nuchter te zijn meteen teniet wordt gedaan. Men gaf ook aan dat het ontnuchteringeffect alleen werkt als men nog niet te veel gedronken heeft, want bij echte dronkenschap is het verdovende effect van de alcohol veel sterker.

Grietje - groepsgesprek (5/9/08): *"Van coke blijft ge nuchter maar ik heb ook het omgekeerde al geprobeerd. Ik had een verrassingsfeestje georganiseerd voor Johan zijn verjaardag, [...] Ik was zo zat! En ik weet nog dan heeft Johan mij coke gebracht, want het was eigenlijk zonde ik had het feest zelf georganiseerd. Ik heb uren op een stoel gezeten en ik ben er dan toch niet meer doorgekomen. [...] maar bij mij werkt dat niet, ik bedoel om te ontnuchteren ... zelfs niet gewoon denken dat ik nuchter ben."*

Daarnaast zet cocaïne ook niet aan om te dansen en wanneer men er echt veel van gebruikt kan men zelfs met moeite nog bewegen. Mensen zijn dan erg nerveus en hebben een verkrampte houding waardoor men zegt dat ze 'stijf staan van de coke'. Op zo een moment is het gebruik zichtbaar en is een aangenaam sociaal contact niet meer mogelijk, daarom wordt dit ook afgekeurd. Het korte effect en de gewenning werden vaak als negatieve aspecten van cocaïne genoemd. Om het effect te blijven voelen, wil men steeds meer nemen, waardoor men al snel het gevoel krijgt niet meer zonder te kunnen uitgaan. Ook al hoeft dit niet meteen een negatieve invloed op hun ruimere sociale leven of hun werk te hebben, het is toch iets waar de meeste gebruikers schrik voor hebben, zeker mensen die van zichzelf weten dat ze ook gemakkelijk over hun grens gaan met alcohol.

Katrien - groepsgesprek (5/9/08): *"In het begin als ik coke pakte (maar dat waren lijntjes van Jos, dus waarschijnlijk veel te weinig) dan heb ik dat een paar keer gedaan maar dan vond ik dat echt heel verslavend, dan moest ik zo tegen mijn eigen zeggen van de volgende keer dat ge uitgaat, pakt ge genen coke, dat ik mij daar echt zo van bewust moest zijn..."*

Naast het feit dat men niet het idee wil hebben afhankelijk te zijn van drugs (andere dan alcohol) om uit te gaan, merkte men ook op dat mensen die frequent grote dosissen cocaïne nemen 'gesloten' en 'kribbig' worden als ze niet kunnen snuiven wanneer zij dat willen. En ook dat ze gieriger worden als het op het delen van drugs aankomt. Ze leggen bijvoorbeeld erg korte lijntjes voor anderen en nemen zelf grote porties wanneer ze de cocaïne van anderen mogen gebruiken. Hierdoor krijgt men het imago van een (rich) junky, waar de meeste feestvierders zich toch liever niet willen mee identificeren. Dit betekent echter niet dat men meteen ook een lage status heeft in de club. Want in deze scene wint men status door 'up-market consumptiepatronen' die gekoppeld zijn aan een hoog inkomen en een job met aanzien. Ik ontmoette echter weinig mensen die meerdere lijnen op een nacht opsnuiven en zij die dat wel deden, spraken er niet graag over. Anderen beperkten hun gebruik tot een paar lijntjes en zeiden dat je daar de dag nadien niets van voelt, tenzij je veel gedronken hebt. De kater komt dan erg verrassend want men heeft zich tijdens de nacht vrij nuchter gevoeld.

4.8. Verhoudingen op en rond de dansvloer

4.8.1. Dans

In tegenstelling tot jump, een dansstijl met min of meer vastgelegde bewegingen, kent men in de cutting-edge geen specifieke danspassen. De individuele dansstijl waarin met de heupen gewiegd wordt en gebogen armen en benen het ritme van de muziek volgen, is niet typisch voor de scene. Het is een uitloper van de 'dance craze' die in de jaren zestig in gang werd gezet met de twist en in de hedendaagse westerse samenleving de meest voorkomende dansvorm geworden is. Dit neemt niet weg dat er enkele kenmerken en grenzen zijn aan de wijze waarop mensen zich voortbewegen op de dansvloer. Algemeen valt op dat er in de cutting-edge veel mensen zijn die niet dansen en dat weinigen lang aan een stuk op de dansvloer staan. De meeste mensen dansen ter plaatse en laten vooral de armen en heupen het werk doen. Vaak staat men ondertussen rond te kijken en mensen onderbreken hun dans ook vaak om een praatje te maken of om zich te verplaatsen in de club. Respondenten en personeel bevestigden dat mensen die wel lang dansen vaak ecstasy gebruiken. Hierbij moet opgemerkt worden dat er algemeen meer gedanst werd in Fab Club dan in Trenddance. Hoe dat komt weet ik niet zeker, maar het is wel zo dat Fab Club in haar communicatie veel meer de nadruk legt op het samen feesten. Respondenten hadden ook het gevoel dat het publiek van Trenddance meer 'gereserveerd' is en 'chiquer' is dan in Fab Club, waardoor men zich minder gemakkelijk 'laat gaan'.

Je hebt ook altijd enkele mensen, vooral vrouwen, die om te dansen op de podia gaan staan en daarbij duidelijk genieten van de ogen die op hen gericht zijn. Het maken van brede arm- en beenbewegingen wordt doorgaans op afkeurende blikken ontvangen omdat dit soort dansers anderen storen. Ze trekken te veel de aandacht en wekken ook het vermoeden dronken of geïntoxiceerd te zijn. Uitzonderlijke groepjes die uitbundig dansen of staan te springen richten zich dan ook duidelijk op de eigen kliek en proberen omstanders te negeren. Het tonen van enthousiasme zoals hoog boven het hoofd in de handen klappen, roepen of fluiten is wel gerechtvaardigd om aan de deejay te laten weten dat men zijn muziek apprecieert. Dat is dan een opzwepend groepsgebeuren waarbij massaal, ook door niet-gebruikers, gereageerd wordt op een herkenbaar element in de muziek.

Wat meteen opviel is dat er veel vrouwen op de dansvloer staan. Dat heeft natuurlijk te maken met het feit dat vrouwen in de cutting-edge evenredig of zelfs beter vertegenwoordigd zijn dan mannen. Maar vrouwen dansen ook intensiever en langer dan mannen, die meer ter plaatse met een arm, been of met het hoofd op het ritme staan te wiegen of aan de zijkant staan te kijken of te praten. Bij dat kijken zijn de ogen vaak gericht op de vrouwen want in deze scene geldt duidelijk het motto 'kijken mag, maar aankomen niet'. Vele vrouwen vertelden me dat ze opzettelijk hun vrouwelijkheid uitspelen en dat ze het leuk vinden om bekeken te worden wanneer ze aan het dansen zijn. Sommige mannen zijn, zeker in Fab Club, gepreoccupeerd met het charmeren van vrouwen. Ze dansen rond hen en geven via goedkeurende blikken en sensuele bewegingen aan dat ze een vrouw mooi en aantrekkelijk vinden. Verschillende vrouwen vertelden me dat dit heel flatterend is. Ze gaan er soms op in omdat het een spel is waarvan zij de touwtjes in handen hebben, want zij bepalen hoe ver het gaat en wanneer het afgelopen is. Meermaals werd het gedrag en de sensuele dans van bepaalde mannen vergeleken met een zuiders temperament, waar macho en hoffelijkheid samengaan.

4.8.2. Genderverhoudingen op en rond de dansvloer

Vrouwen worden in de cutting-edge op handen gedragen en zeer hoffelijk benaderd door het personeel en door aanwezige mannen. Iedere vrouw die ik sprak zei me dat ze dat apprecieerde, maar niet iedereen speelde het even sterk uit. Sommige meisjes of vrouwen komen er openlijk voor uit op zoek te zijn naar een lief of vertelden dat hun vriendin(nen) daar op uit waren. Mannen worden verleid op de dansvloer, maar wanneer men beet heeft trekken meisjes zich graag met die man terug op een bankje of in een hoekje van de club. Verschillende meisjes klaagden erover dat sommige vriendinnen zo gefocust zijn op de mannenjacht dat men niet op hen kan rekenen, omdat ze zomaar kunnen verdwijnen.

Verder waren er ook altijd groepjes, doorgaans jongere meisjes, die geen vriendje hadden en zeiden er ook geen te zoeken. Zij vonden het leuk om wat te spelen met mannen die hen willen behagen, maar proberen toch afstand te houden en geen verwachtingen te scheppen, door niet al te lang bij hen in de buurt te blijven en zich ook niet al te vaak te laten trakteren zonder bijvoorbeeld eens terug te betalen. Dezelfde houding vond ik terug bij vrouwen, zoals mijn sleutelrespondenten, die een vaste partner hadden waarmee ze doorgaans samen uitgingen. Ook zij hielden ervan een beetje te verleiden op de dansvloer maar probeerden het speels te houden, zodat ze er nog gemakkelijk tussenuit kunnen. Mannen afschudden is doorgaans niet zo moeilijk, omdat er van hen hoffelijkheid verwacht wordt. Wanneer een man die regel overschrijdt kunnen vrouwen rekenen op tussenkomst van vrienden of omstanders.

Naast vrouwen die zich voornamelijk op de dansvloer richten waren er ook vrouwen die voornamelijk naast de dansvloer actief zijn. Dit waren vaak sterk opgemaakte en trendy of chic uitgedoste vrouwen die vaste klant zijn in een club en er een netwerk van, vooral mannelijke, kennissen hebben die graag hun portefeuille laten wapperen en hen trakteren op champagne of andere dure dranken. Daarnaast onderhouden ze ook goede contacten met sommige leden van het personeel en de organisatie, waarbij ze graag gezien zijn omwille van hun magnetische aantrekkingskracht, op cash rich mannen. Deze vrouwen zijn meestal met twee of drie en laten zich omringen door mannen die ze volgens sommigen 'rond hun vinger draaien' en waar ze zich volgens anderen 'voor prostitueren'. Wat daar van aan is weet ik niet want, ook al werd ik aan enkele dames voorgesteld, de contacten met hen waren zeer oppervlakkig. Dat ik over deze meisjes en vrouwen niet meer informatie heb is erg jammer. Het zou echter veel intensiever veldwerk gevergd hebben, waarbij men om hun vrijwillige medewerking te verkrijgen goed zou moeten nadenken over wat men hen te bieden heeft[27].

4.8.3. Seksualiteit en relaties

Seksualiteitsbeleving in de vorm van verleiden en kussen is veel sterker in Fab Club dan in Trenddance. Waarschijnlijk heeft dat te maken met het feit dat het Fab Club publiek meer geprofileerd wordt als echte 'feest people' en met het feit dat de club zelf duidelijk aangeeft dat verleiden en 'vrije seks' een belangrijke rol spelen in het nachtleven. Het Fab Club logo bevat twee naakte vrouwen en op hun website zeggen ze hardop te dromen van een wereld waar vrouwen en mannen aan elkaar durven vragen 'voulez vous couchez avec moi ce soir'. Zij willen in hun club weer meer sensualiteit waarbij de dansvloer een plaats is om te verleiden. Het is dan ook niet verwonderlijk dat deze discotheek ook bekend staat als een 'pick-up' discotheek.

[27] Dit soort vrouwen wil immers weinig van doen hebben met andere vrouwen, zeker als die geen bijdrage kunnen leveren aan hun status in de club. Als ik ze aansprak stonden ze heel weigerachtig tegenover mijn onderzoek en ontkenden formeel illegale drugs te gebruiken, ook al hadden mensen die er zeker van konden zijn me verteld dat sommigen regelmatig cocaïne gebruikten die ze nooit zelf zouden betalen.

Tijdens een interview vertelde een organisator van Fab Club dat hij met nostalgie terugkijkt naar het pre-aids tijdperk waarin promiscuïteit een deugd en een teken van bevrijding was. Het was toen heel gemakkelijk om iemand op te pikken voor een 'onenightstand'. Deze seksuele openheid is volgens hem sterk afgenomen in de jaren negentig en dit koppelt hij aan de opkomst van aids. Volgens hem was aids zo een hot topic begin jaren negentig dat jongeren zich in het nachtleven gingen onthouden van seks. In de plaats van seks kwam, naar zijn mening, een afstandelijke en fysiek intensieve dans op koele beats, versterkt door het gebruik van ecstasy en amfetamines. Toch kon ik zelf waarnemen en vertelden verschillende respondenten me ook dat het gebruik van ecstasy in de cutting-edge een seksuele connotatie heeft. Er wordt veel geknuffeld, sensueel gestreeld en er wordt opvallend meer dan in andere scenes getongkust, vooral tussen leden van intieme klieken die op de hoogte zijn van elkaars druggebruik. Verschillende vrouwen gaven ook aan dat ze onder invloed van ecstasy soms vriendinnen kussen. Omdat men zo de grenzen van promescuïteit omzeilt, vertonen mannen geen jaloezie of afkeuring. Vrouwen wisten ook dat mannen het zeer opwindend vinden om vrouwen te zien kussen, wat in overeenstemming is met de wijze waarop vrouwen in pornografische media vaak als lustobjecten worden voorgesteld. Maar verschillende vrouwen gaven ook aan zich onder invloed van ecstasy soms aangetrokken te voelen tot andere mannen en ervan te genieten die te verleiden, ook al heeft men zelf een partner. Maar dat kussen blijft doorgaans beperkt tot de dansvloer en houdt verder geen seksuele belofte in[28].

Grietje - groepsgesprek (5/9/08): *"Wij hebben ooit eens een Nieuwjaar bij ons thuis gevierd en dan gefilmd en als ge dat nu weerziet ... dat dansen ... het is niet dat het een orgie is of zo maar toch het is precies dat iedereen over elkaar aan het kruipen is en iedereen zit aan elkaar te prutsen, moest ge dat op een afstand zien komt dat toch wel decadent over... maar zo neig is dat natuurlijk wel niet in Trenddance, want ge kent daar veel mensen waarvan ge toch niet wilt dat ze u zo zien, alhoewel ... mannen verleiden op de dansvloer door er zo rond te gaan dansen en zo wat opvleien, dat hoort er bij. Maar ge doet dat meestal zo met twee, met een vriendin of zoals met Leen doe ik dat wel, hé?! Allé ge spreekt dat niet af of zo, maar dat ontstaat spontaan op de dansvloer."*

4.9. Besluit

4.9.1. Manieren van druggebruik in de cutting-edgescene

De cutting-edgescene beschouwt haar leden als 'deftige' mensen die 'deftige' drugs gebruiken, omwille van het plezier of het hedonistische genot dat ze bieden. Er werd ook aangegeven dat er de laatste jaren minder drugs gebruikt worden dan een decennium geleden. Dat werd verklaard door het feit dat clubs en feesten nu, door hun populariteit, een breder 'mainstream' publiek aantrekken. In tegenstelling tot de andere scenes blijft het gebruik van cannabis onder leden van de cutting-edgescene beperkt. In clubs of op feesten worden zelden joints opgestoken, zeker niet door mensen die het reilen en zeilen in de scene goed kennen. Het gebruik van speed is marginaal en wordt ook als 'marginaal' bestempeld, omdat men het koppelt aan viriele jongeren of aan jonge mensen die overdreven drugs gebruiken en uitgaan in andere scenes. In de cutting-edgescene wordt

opvallend meer cocaïne gebruikt dan in de andere scenes, maar ook ecstasy is nog steeds populair. Cocaïne wordt algemeen veel gebruikt, maar er zijn indicaties dat het toch populairder is bij het 'chique' publiek, dat veel belang hecht aan hedonistische middenklasse normen en waarden (Sterk-Elifson,1996). Ecstasy was dan weer populairder bij 'campers' en mensen die daar in stijl en houding affiniteit mee tonen.

Cocaïne wordt gesnoven, in de toiletten maar liefst buiten de club of het feest, omdat zowel andere klanten als de organisatie daar negatief tegenover staan. Ook ecstacy neemt men best heel onopvallend in, want er wordt in cutting-edge clubs en op feesten repressief opgetreden tegen illegaal druggebruik. Druggebruikers die geen cocaïne gebruiken motiveerden dat aan de hand van gemediatiseerde beeldvorming over harddrugs, die verslavend werken en, net zoals in andere scenes, vormde het snuiven van roesmiddelen voor sommigen een grens. Bij niet-gebruikers en een kleine groep mensen die lang gewacht hadden met de initiatie van dansdrugs, bestond soms ook het idee dat ecstasy een harddrug was. Druggebruikers die na de initiatie geen of zeer weinig ecstasy meer gebruikten, motiveerden dat door de uiterlijke waarneembaarheid van de effecten en door het grotere controleverlies. Net als in de andere scenes leken vrouwen hun druggebruik meer te doseren omwille van uiterlijke tekenen van druggebruik en ze verwezen ook meer naar sociale verplichtingen buiten het nachtleven, terwijl mannen meer leken te verwijzen naar andere vrijetijdsactiviteiten die uitbundig feesten in de weg staan. Carrière of werk vormden zowel bij vrouwen als bij mannen een rem op hun uitgaansleven en hun druggebruik (Parker, 2002 & 2005).

Vele druggebruikers erkenden dat de empathische ecstasyroes niet te evenaren is en veel beter is om in het nachtleven van EDm te genieten. Maar omdat er in de scene een soort taboe of geheimzinnigheid hangt rond druggebruik en omdat men veel belang hecht aan 'deftig' gedrag, is het belangrijk voor druggebruikers om niet te veel op te vallen (Sterk-Elifson,1996). Cocaïne is daar het uitgelezen middel voor omdat de effecten ervan kort zijn en de roes relatief zacht is. Men krijgt er energie van en het onderdrukt het gevoel van dronkenschap. Alcohol is immers de meest populaire drug in de cutting-edgescene, vooral duurdere soorten zoals longdrinks en champagne, die ook per fles verkocht worden om te delen met vrienden. Daarnaast krijgt men van cocaïne ook een gevoel van zelfverzekerdheid, soms zelfs superioriteit, wat een goed gevoel geeft. Algemeen werd de populariteit van cocaïne gezien als een kenmerk van de hogere culturele status en van de kapitaalkracht van het cutting-edge publiek. Mensen die cocaïne gebruiken zijn daar niet erg open over. Doorgaans zijn alleen mensen uit de eigen kliek op de hoogte van wie soms cocaïne gebruikt, maar zelfs voor deze mensen wordt verborgen gehouden wanneer men wel of niet gebruikt heeft. Verschillende vrouwen gaven aan dat ze het gevoel hadden dat mannen uit hun intieme vriendenkring, soms achter hun rug drugs gebruiken. Bij cocaïne kan dat wel gemakkelijker verborgen gehouden worden dan bij ecstasy, waarbij alleen de ogen al gebruik verraden. Zowel wat betreft ecstasy als cocaïne werd er algemeen van uitgegaan dat mannen grotere hoeveelheden en meer frequent drugs gebruiken dan vrouwen, omdat vrouwen er fysiek minder tegen bestand zijn en omdat mannen zich veel meer laten gaan dan vrouwen.

In tegenstelling tot de andere scenes was MDMA in pure vorm niet zo goed gekend. Zij die het wel kenden hadden het vooral in (broze) pilvorm gebruikt. Slechts enkele mensen hadden al kristallen gekocht, die ze liefst vooraf in capsules verdeelden. De meeste respondenten gebruikten ecstasytabletten maar, in tegenstelling tot cocaïne, ontmoette ik niemand die bij elk bezoek ecstasy gebruikt. Het gebruik van ecstasy wordt door velen voorbehouden voor speciale gelegenheden, waarop men eens echt wil feesten en iets meer controleverlies

gerechtvaardigd is. In tegenstelling tot cocaïne, laat ecstasy zich niet zo goed combineren met alcohol, men kan er black-outs van krijgen. De meeste mensen combineren wel met alcohol, maar vrouwen lijken dit veel meer te doseren dan mannen. Daarnaast worden cocaïne en ecstasy soms ook gecombineerd, waarbij het snuiven van cocaïne over heel de nacht gespreid wordt en men op het hoogtepunt van de nacht ecstasy gebruikt.

4.9.2. Activiteiten die gepaard gaan met het druggebruik

Op en rond de dansvloer

Algemeen viel op dat het publiek van cutting-edge feesten minder lang en minder frequent op de dansvloer staat dan in andere scenes. Heel veel mensen staan gewoon te praten of te socializen. Sommigen dansen heel de avond niet en velen beperken het dansen tot ter plekke heupwiegen, terwijl ze staan rond te kijken en af en toe een praatje slaan met vrienden die rond hen staan. De muziek staat in deze clubs en feesten ook stiller dan in de andere settings en er is meer verlichting, waardoor men gemakkelijker gesprekken kan voeren. Er wordt ook heel veel rondgelopen, wat gestimuleerd wordt door de architectuur en inriching van clubs en feesten. Die hebben vaak verschillende zalen die met gangen en trappen verbonden zijn.

Mensen die ecstasy gebruikt hebben staan doorgaans wel lang op de dansvloer en dansen uitbundiger. Maar ze richten zich, voor het uiten van empathische gevoelens en emoties, vooral op mensen uit de eigen kliek die zelf drugs gebruiken of ervan op de hoogte zijn. Ze gaan op de dansvloer soms ook in interactie met andere ecstasygebruikers, waar men zich dan mee verbonden voelt. Vooral vrouwen toonden veel appreciatie voor ecstasy als 'love drug' (Sjö, 2005), omdat ze er vriendelijk van worden, omdat het vriendschapsbanden bevordert en omdat het toelaat om op en rond de dansvloer bepaalde seksuele lusten uit te drukken. Zoals in de jumpscene worden vrouwen op en rond de dansvloer vaak benaderd als lustobject. Vrouwelijke druggebruikers spelen die rol soms uit om te kunnen genieten van mannelijke aandacht zonder dat er negatieve reacties of verwachtingen naar meer ontstaan. Wanneer druggebruiksters, van ecstasy, verleiden of mensen aanraken en kussen wordt dit niet meteen afgekeurd als promiscue gedrag,. Het is eerder een veruiterlijking van de oude 'PLUR' filosofie van de rave genreatie (Fritz, 1999). Net als in de minimal- en in de goascene zijn deze effecten van ecstasy immers geacculturaliseerd, waardoor het gedrag van gebruikers wordt gerechtvaardigd, maar alleen wanneer men voldoende controle over zijn handelingen behoudt, om andere aanwezigen niet te storen.

Ongecontroleerd of geïntoxiceerd gedrag is schadelijk voor de status die men algemeen aan leden van de cutting-edgescene toekent. Een belangrijk deel van het publiek in de cutting-edgescene heeft een 'm'a tu vue' houding waarbij men zich een exclusieve status of een campstatus aanmeet, door dure en chique spullen te dragen of door een 'nostalgie de la boue' uit te drukken (Booth, 1989). Dat hierbij meer aandacht gaat naar het dragen van de 'juiste ordinaire (retro) spullen' dan naar het realiseren van een theatrale identiteit, is duidelijk merkbaar. Echte campfiguren met een 'anything goes' mentaliteit (Cook, 1995), zolang het maar een ironische ophemeling of adoratie voor artificiële aspecten van het alledaagse is, vormen slechts een kleine niche (Robertson, 1996; Saks& Hertwitz, 1998). De meeste mensen drukken hun affiniteit met camp uit aan de hand van gecommercialiseerde campfads, zoals vintagekleding, die in 'fancy' boetieks en op internet worden verkocht. Om dit soort gedistingeerde stijl uit te drukken moet men niet alleen de juiste kleding en accessoires dragen, men moet zich ook 'deftig' gedragen (Booth, 1989).

Toegang tot drugs

Omdat er een taboesfeer hangt rond de zichtbaarheid van druggebruik, is het in de cutting-edge veel moeilijker om in een club of op een feest aan drugs te geraken, zeker wanneer men niet sterk betrokken is tot de scene. Net als in de andere scenes worden drugs gedeeld met vrienden en biedt men soms aan kennissen een klein lijntje coke aan, maar het is moeilijk om drugs te kopen. Als men al iets kan kopen zijn het meestal ecstasypillen. Omdat drugs moeilijk te verkrijgen zijn, kopen de meeste mensen ze vooraf aan, vaak via contacten uit de scene. Groepen vrienden kopen soms grotere hoeveelheden die ze onderling verdelen en waarmee ze verschillende nachten toekomen. Net als in de andere scenes zijn dealers vaak mensen die slechts tijdelijk, als een vorm van dienstverlening, drugs verkopen (Decorte, 2000). Dat ze daar materiële rijkdom mee verwerven wordt niet afgekeurd maar een carrière op de arbeidsmarkt biedt veel meer status. Omdat die status in gevaar gebracht kan worden door de status van dealer, wordt hun identiteit door kopers verborgen gehouden. Ook wanneer men in een club of op een feest drugs koopt, geeft men niet graag zijn bronnen vrij omdat ze niet verantwoordelijk willen zijn voor een stormloop op deze mensen.

Opvallend was dat vrouwen nauwelijks betrokken zijn bij de verkoop of aankoop van drugs. Dit stelt hen ook in een afhankelijke positie want partners of vrienden geven hen alleen drugs als ze daar expliciet om vragen en doorgaans alleen kleine dosissen zodat ze het, wanneer ze nog wat willen bijnemen, altijd opnieuw moeten vragen. De meeste vrouwen betaalden wel zelf voor hun drugs. Een deel van hen, voornamelijk vrouwen die een voorkeur hadden voor popmuziek, hechten veel belang aan de richtlijnen over dosering die ze van hun vriend krijgen. Ze vertrouwen op zijn oordeel over de opportuniteit om drugs bij te nemen. Andere vrouwen wilden autonoom beslissen en verwachtten geen weerstand, maar vonden het wel gemakkelijk dat ze zichzelf niet moesten inlaten met het kopen en verdelen van drugs. Om diezelfde reden laten vrouwen de verantwoordelijkheid over traktaties in de groep over aan mannen en vereffenen ze achteraf de rekening.

Net als in de andere scenes hadden respondenten geen druk ervaren om te initiëren met dansdrugs. Ze hadden er ofwel al vroeg interesse in of ontwikkelden een nieuwsgierigheid door associatie. Sommigen hadden die initiatie, vooral met ecstasy, in een andere scene beleefd. Bij de groep die in de cutting-edge geïnitieerd werd viel op dat mensen die vroeger niet in deze of andere EDm-scenes uitgingen, op latere leeftijd drugs begonnen te gebruiken dan mensen die meteen een voorkeur hadden voor dit soort settings. Zowel bij de initiatie als bij later druggebruik speelt het zorgen voor elkaar een belangrijke rol. Vrienden blijven bij elkaar en volgen elkaars 'goestingskes' en als men iets bijneemt, zeker ecstasy, doet men dat liefst samen of met goedkeuring van vrienden. Net als in de andere scenes werd aanbevolen om voldoende water te drinken en om af en toe wat uit te rusten en af te koelen. Men moet ook voldoende lang wachten vooraleer men iets bijneemt en betrachten dat de effecten uitgewerkt zijn tegen het einde van de nacht, wat doorgaans rond zes uur 's morgens is. Doseren is ook belangrijk om negatieve na-effecten te vermijden, zoals zwaarmoedigheid of een gebrek aan energie op het werk.

Agressie

Ten slotte moet nog vermeld worden dat men in de cutting-edge weinig te maken krijgt met geweld. Ook wanneer men drugs gebruikt heeft of dronken is, wordt geweld niet gerechtvaardigd, omdat het indruist tegen het 'deftige' en 'hogere culturele' imago. Het veiligheidspersoneel blijft dan ook beperkt en richt zich vooral op de

ingang, waar geen metaaldetectoren staan en zelden gefouilleerd wordt. Als er al eens problemen zijn, zijn dat doorgaans mannen die niet tot de scene betrokken zijn. Zij kennen de omgangsvormen niet en reageren soms agressief tegenover andere mannen of proberen de integriteit van vrouwen te schenden. Maar dit soort mannen raakt nauwelijks binnen in een club of op een feest, zeker niet wanneer ze in groep zijn. Om binnen te geraken moet men immers eerst een soort 'keuring' doorstaan van de portiers, die vaak worden bijgestaan door een of enkele organisatoren die hun vaste klanten groeten en vaak ook laten voorsteken als beloning voor hun trouw aan de club.

Bij die keuring valt men terug op een dresscode die doorgaans duidelijk vermeldt dat sportkledij of slordige vrijetijdskleding verboden zijn en minder duidelijk ook aangeeft dat mensen met 'een chique of trendy' stijl voorrang krijgen. Mensen die men liever niet binnenlaat, omdat men verwacht dat ze voor problemen kunnen zorgen of dat hun houding te veel afwijkt van andere klanten, kunnen hierdoor altijd geweigerd worden met vage motiveringen zoals 'Het zit bijna vol, alleen fancy volk mag er nog in vanavond'. Dit komt overeen met het onderzoek van Hadfiled (2008), dat in het derde theoretische hoofdstuk aan bod kwam. Hij stelde vast dat private veiligheid in het gentrificeerde nachtleven, veel meer is dan het bieden van bescherming tegen geweld of overlast. Het functioneert ook als een verdediging van economische en sociale belangen van bepaalde groepen en het ontwikkelt op die manier specifieke vormen van sociale stratificatie. Men maakt niet zo zeer gebruik van dreiging of repressie maar gaat uit van beloften.

4.9.3. Context waaruit illegaal druggebruik begrepen wordt

Door literatuurstudie leerde ik dat hoger geschoolde en/of kapitaalkrachtige jongvolwassenen die lang kinderloos blijven, nu een belangrijk deel van het stedelijk horecapubliek uitmaken. Men spreekt in dit kader ook van een 'gentrificatie van het grootstedelijke nachtleven'. Dit wordt gekenmerkt door een schijnbare segmentering met een oneindigheid aan keuzes, maar wordt onderliggend gereguleerd door belangen van grote corporatieve bedrijven (Hollands & Chatterton, 2002, 2003). Daarom vond ik het interessant nog een laatste EDm-scene aan de steekproef toe te voegen. Een scene waarin jongvolwassenen, die in hun vrije tijd sterk betrokken zijn op grotere steden of er zelf wonen, zich van adolescenten distantiëren door een duurder en meer exclusief consumptiepatroon.

In tegenstelling tot de voorgaande scenes kan de cutting-edge niet specifiek in verband gebracht worden met één van de vier culturele oriëntaties die in het vijfde theoretische hoofdstuk werden toegelicht. De scene identificeert zich immers niet met een specifiek muziekgenre. De eclectische muziek die in de cutting-edge gespeeld wordt, heeft zowel romantische als alternatieve trekjes. Om aan hun club of feest een trendy imago of cutting-edge identiteit te geven, zijn organisatoren steeds op zoek naar nieuwigheden in de (high)underground, met een hoog popgehalte of 'feel-good' gehalte. De rol van trendsetter en de romantische of hedonistische sfeer worden ook doorgetrokken in het interieur en de dienstverlening van cutting-edge feesten. Clubs en feesten verbinden hun imago ook aan dure luxeproducten en aan merken of artiesten uit de mode-, design- en kunstwereld die de organisatie van feesten (materieel) sponsoren.

Omdat de cutting-edge zichzelf cultureel en economisch boven de leading-edge en andere scenes in het EDm-nachtleven plaatst, zouden leden kunnen beschreven worden als 'meerwaardezoekers'. Maar daar staat

tegenover dat de interesse doorgaans vrij oppervlakkig is, terwijl meerwaardezoekers, uit het onderzoek van van Wel of het onderzoek van Siongers en haar collega's, omnivore consumenten zijn met een voorkeur voor muziek en media die niet tot de populaire (jeugd)cultuur behoren. In tegenstelling tot de alternatieve scenes werd er weinig (sub)cultureel kapitaal over muziek of andere cultuurproducten gecommuniceerd, al was men het er ook hier over eens dat mannen daar doorgaans beter van op de hoogte zijn. In de cutting-edge is het voldoende om te weten dat men door de consumptie van bepaalde culturele goederen en diensten een trendy of chique status kan uitdrukken, men hoeft er geen diepgaande kennis van te hebben. Dat komt overeen met de vaststelling dat mensen die romantisch of hedonistisch georiënteerd zijn meer een idoolcultuur volgen en minder interesse tonen in muziektechnische kennis (Thornton, 1995).

Het is ook in overeenstemming met een zekere campgevoeligheid of de verheerlijking van alledaagse materialistische goederen en van lage cultuur zoals 'foute muziek'. Camp is aseksueel, het is een parodie op het traditionele beeld van vrouwen als inschikkelijk seksueel lustobject. Het kan gezien worden als een politieke strategie, waarbij mensen hegemonische genderverhoudingen en -rollen, die traditioneel aan hun geslacht worden toegekend, uitdagen. Zowel vrouwen als homo's kunnen deze beelden aanwenden als een masker of kostuum. Die trekken ze aan om in het nachtleven een rol te spelen die door andere aanwezigen gemakkelijk herkend en gerechtvaardigd wordt (Booth, 1989; Robertson, 1996).

Maar de ironische interpretatie van hegemonische genderrollen en de cathaxis heeft door de commercialisering en de mediatisering van camp veel slagkracht verloren en heeft zelfs bijgedragen tot de stereotypering van homo's als vervrouwelijkte mannen. De parodiërende zelfidentificatie is geëvolueerd naar groepsidentificatie op basis van een gedeelde smaak voor campfads en/of luxeproducten, waardoor camp vaak snobistisch en elitair wordt. Daarom wordt het queer of feministisch politieke potentieel van camp vaak in vraag gesteld en wordt gepleit voor een deconstructie en herdefiniëring. Deze interpretatie is gebaseerd op de idee dat culturele teksten volledig ontmanteld moeten worden en vervangen moeten worden door nieuwe teksten, die niet-essentialistisch en stereotyperend zijn. Hierbij wordt echter geen rekening gehouden met de wijze waarop uitvoerders en toeschouwers van 'camp', plezier beleven aan hun activiteiten. Men ziet het beleven van 'plezier' niet als een activiteit waaraan mensen als culturele 'agents' participeren. Plezier wordt gereduceerd tot een passief ingebedde vorm van culturele dominantie, die mensen cultureel afhankelijk of verslaafd maakt. Camp houdt echter, zowel voor de uitvoerder als voor de kijker of ontvanger, een rechtvaardiging in voor het plezier van de maskerade, alsook voor de status van die maskerade als amusement en spel. Hierbij is het belangrijk te benadrukken dat de theatrale zelfidentificatie van campers typisch is voor witte westerse vormen van zelfontplooiing (Robertson, 1996).

Robertson ziet 'camp' als een soort parodiërend spel, tussen subject en object, waarbij de vrouwelijke toeschouwer lacht en speelt met haar eigen beeld. 'Camp' biedt vrouwen de verbeelding om zich te distantiëren van hun eigen beeld, zonder uit het oog te verliezen welke werkelijke macht dat beeld over hen heeft. Om dit te bestuderen moeten subculturen op een andere manier benaderd worden. In de lijn van het theoretisch kader van dit proefschrift ziet Robertson 'subculturen' als variabele gemeenschappen die niet altijd duidelijk definieerbaar of identificeerbaar zijn en die verschillende geïndividualiseerde praktijken kennen. 'Camp' moet niet alleen gezien worden als een middel om de positie van subjecten te negotiëren, maar ook als een sociohistorische culturele activiteit die negotieert tussen verschillende niveaus van culturele praktijken. 'Camp' is

immers ook een werkwoord. Het kan zowel gedaan worden door de uitvoerder als door de toeschouwer, die de betekenis van 'camp' aan een object kan toekennen. Door vrouwen als actieve handelende subjecten te benaderen kan men onderzoeken hoe en welk plezier ze beleven aan de consumptie van in massa geproduceerde objecten, die een onderdrukkend patriarchaal seksueel regime lijken te onderschrijven (Robertson, 1996:16-17).

4.9.4. Doelstellingen

We kunnen besluiten dat de cutting-edgescene vrouwvriendelijk is. Het is de enige scene waar vrouwen evenredig of zelfs beter vertegenwoordigd zijn dan mannen. Dat is iets wat organisatoren ook bewust nastreven, waardoor ze strenger selecteren op mannen dan op vrouwen. Er zijn vrouwelijke deejays en er zijn vrouwen betrokken bij de organisatie van clubs en feesten, maar net als in de andere scenes zijn zij wel in de minderheid. In de clubs en op feesten werken wel veel vrouwen achter de bar, aan de kassa, in de toiletten en in de vestiaires. De eclectische muziek die in cutting-edge clubs en op feesten gespeeld wordt is zowel vrolijk als trendy. Omdat men inspeelt op nieuwigheden uit de high-underground, die door hun campgevoeligheid commercieel en hedonistisch potentieel hebben, spreekt de muziek zowel romantisch als alternatief georiënteerde mensen aan. Uit de literatuur weten we dat vrouwen het grootste aandeel hebben in de romantische groep (Van Wel, 1993; Siongers, 2007). Dat wordt verklaard door het feit dat vrouwen anders muzikaal gesocialiseerd worden dan mannen. Vrouwen zouden daardoor minder interesse tonen voor of belang hechten aan subculturele muziekkennis.

Dat werd door de meeste respondenten bevestigd. Mannen zouden meer subculturele kennis hebben dan vrouwen. Maar in vergelijking met andere scenes, zeker de alternatief georiënteerde, speelt muziekkennis geen centrale rol in betrokkenheid tot de scene. Ook wanneer ze affiniteit hadden met alternatief georiënteerde muziek, gaven vrouwelijke respondenten aan dat ze het apprecieerden dat ze voor het uitdrukken van betrokkenheid tot de cutting-edgescene niet veel muzikale kennis moesten bezitten. Vrouwen uitten hun appreciatie voor de muziek vooral door te dansen en door te communiceren over het hedonistische genot of het plezier dat de muziek opwekt. Dat gevoel en ook de moglijkheid om erover te communiceren, wordt versterkt door het gebruik van dansdrugs (Thornton, 1995; Henderson, 1999).

Cocaïne geeft een gevoel van zelfverzekerdheid en energie waardoor men, als men er teminste niet te veel van gebruikt, gemakkelijk met mensen kan praten. Ecstasy wekt empathie en een collectief gevoel van vriendschappelijkheid op. Rond het gebruik van ecstasy bestaan er bepaalde sociale praktijken die het genot van vrouwelijke druggebruikers bevorderen, zoals het voor elkaar zorgen en een zekere vorm van sensualiteit of erotiek op de dansvloer. Omdat deze praktijken geacculturaliseerd zijn, worden ze gerechtvaardigd als 'normaal gedrag' voor ecstasygebruikers. Ook al keuren sommige niet-gebruikers of mensen die alleen cocaïne gebruiken ecstacy af, omdat mensen meer controle verliezen en zich 'minder deftig' kunnen gedragen, toch worden mensen die onder invloed zijn doorgaans met rust gelaten. Zo lang ze andere niet storen, kunnen ecstasygebruikers in hun kliek en met andere gebruikers van de roes genieten. Vrouwelijke respondenten vonden het erg leuk dat ze op de dansvloer mannen kunnen verleiden of dat ze vrienden en andere ecstasygebruikers kunnen knuffelen en kussen, zonder dat dit bestempeld wordt als promiscuïteit.

De meeste mensen doseren hun druggebruik om binnen de grenzen van het aanvaardbare te blijven, maar net als in de andere scenes hechten vrouwen daar algemeen meer belang aan dan mannen, die zich vaker laten gaan. Dat had zowel te maken met sociale verantwoordelijkheden buiten het nachtleven (maturing out, Parekr, 2002 & 2005) als met het willen verborgen houden van druggebruik voor andere leden van de scene. Vrouwen maakten zich meer zorgen om de uiterlijke waarneembaarheid van intoxicatie en dat hing samen met het feit dat 'uiterlijke' stijl een erg belangrijk aspect is in de identificatie met de scene. Centraliteit in de scene wordt voor een groot deel gerechtvaardigd vanuit de trendy of 'coole' stijl en houding van bezoekers. Zo een stijl wordt door de organisatie gefavoriseerd door aan deze vrouwen voorrang te geven bij de inkom. Vrouwen die zich mooi maken worden soms ook gevraagd voor fotoshoots of worden in hun stijl tegemoetgekomen door speciale evenementen, zoals modeshows.

'Coole of trendy' vrouwen die frequent de club bezoeken krijgen bij de rest van het publiek ook veel positieve bevestiging over hun stijl en hebben doorgaans een groot netwerk van losse contacten (Bloch, 1993). Maar net als andere bezoekers vormen ook zij in de clubs en op de feesten klieken waarbinnen alcohol en drugs gebruikt en gedeeld worden. Naast trendy vrouwen zijn er ook vrouwen die een chique stijl hebben, maar zij zijn voornamelijk betrokken tot een 'up-market' niche binnen het publiek waar in sommige clubs, zoals Trenddance, viplounges zijn voor voorzien. Wanneer deze mensen met dure wagens rijden krijgen ze soms ook het privilige om gratis te parkeren op het kleine parkingetje bij de ingang, waar iedereen hun bolides kan bewonderen. Met uitzondering van vrouwen die zichzelf 'normaal gekleed' vinden, gaven vrouwelijke respondenten aan dat ze het belangrijk vinden om zich op te maken wanneer ze uitgaan en dat de aandacht die ze hiervoor krijgen erg leuk is. Maar velen vonden het wel niet zo leuk dat er soms een soort concurrentie of nijdigheid ontstaat, waarbij vrouwen elkaar 'beoordelen'. Vele vrouwen gaven hierbij aan dat het gebruik van dansdrugs de onzekerheid of het negatieve gevoel dat men hierdoor krijgt doet vervagen.

Ten slotte apprecieerden vele vrouwen de hoffelijke houding van mannen, die vaak instaan voor traktaties en bepalend zijn voor welke en hoeveel drugs vrouwen nemen. Vanuit de ridderlijkheidshypothese zou dit geïnterpreteerd kunnen worden alsof vrouwen hier een inschikkelijke rol opnemen, maar we mogen daarbij niet vergeten dat dit soort houding voor vele vrouwen een bron van plezier vormt. Vrouwen genoten immers van de mannelijke bezorgdheid en gedienstigheid. De meeste vrouwen betaalden wel voor hun drank en drugs maar rekenden dat later af en lieten hun gemoedsrust en roes niet storen door zelf drugs aan te kopen of door zelf bestellingen te doen aan de bar. Net als in de zelfpresentatie als lustobject, zit er dus enige ironie in de wijze waarop vrouwen hun genderrol negotiëren. Men identificeert zich met (stereotiepe) culturele idealen om ruimte te creëren voor het beleven van plezier en genot. We kunnen dus besluiten dat campfads, zoals affiniteit met popcultuur en een voorkeur voor ordinaire 'retro of trash' uiterlijkheden en media, de mogelijkheid bieden om een groepsidentiteit te bewerkstelligen zonder gebruik te maken van 'mannelijke' vormen van culturele statusverwerving, zoals subculturele communicatie over muziek.

Hoofdstuk 5: conclusie

5.1. Procedurele reflectie

In de voorgaande hoofdstukken hebben we de onderzoeksbevindingen telkens per *muziekscène* naar de twee centrale onderzoeksvragen teruggekoppeld. Deze onderzoeksvragen zijn 'inhoudelijk' van aard en bieden een inzicht in '*wát*' (vrouwelijke) gebruikers van illegale drugs doen en nastreven in het nachtleven. Deze vragen dringen zich op omdat inhoudelijke kennis en onderzoek naar illegaal druggebruik in het Edm-nachtleven heel beperkt is. Maar *inhoudelijke* kennis is ook primordiaal voor het opzetten van *procedureel* onderzoek (het *'hoé'*), waar dit proefschrift een aanzet wil toe geven. 'Procedurele kennis'is belangrijk bij het verwerven van inzicht in hoe mensen, via interacties en communicatie, betekenis toekennen en grenzen stellen aan acties van druggebruikers, welke toelaten plezier te beleven in het nachtleven.

In het theoretische luik van dit proefschrift hebben we enkele kritieken geformuleerd op het essentialisme dat eigen is aan traditioneel sociaal wetenschappelijk onderzoek naar gender, illegaal druggebruik en subculturen. Deze kritieken komen voort uit constructivistische, voornamelijk postmodernistische en poststructuralistische perspectieven. Wij zijn ervan uitgegaan dat sociale fenomenen (zoals criminaliteit of illegaal druggebruik) als lokaal of situationeel geconstitueerde praktijken of 'gestructureerde acties' moeten worden bestudeerd. Concreet betekent dit dat gender, illegaal druggebruik en lidmaatschap aan deelcollectiviteiten (zoals Electronic Dancemusicscenes in het nachtleven) in dit proefschrift niét als statische en essentialistische culturele of sociale identiteiten worden beschouwd. Gender, illegaal druggebruik en lidmaatschap aan Edm-scenes worden daarentegen wél benaderd als dynamische en reflexieve strategieën voor het negotiëren van culturele en sociale (machts)verhoudingen en sociale rollen, binnen verschillende sociale instituten of organisaties.

In dit onderzoek hebben wij vooral gekeken naar wat mensen doen en nastreven. Toch laten de resultaten ook een voorzichtige analyse toe van de manier waarop druggebruikers en leden van Edm-scenes gender, klasse en etniciteit negotiëren en van de wijze waarop collectieve opvattingen hierover het beleven van plezier bevorderen. We mogen daarbij niet uit het oog verliezen dat de onderzoeksgegevens in specifieke settings werden verzameld. Zelfs al argumenteren wij dat de geselecteerde settings voor de ruimere scenes illustratief zijn, toch mag de invloed van de lokale context op de acties van druggebruikers niet worden onderschat. We willen daarom benadrukken dat de reflectie hierna - opgebouwd rond de concepten die we aan het eind van het theoretische luik van dit proefschrift[1] hebben samengevat - slechts een hypothetische schets vormt. In deze conclusie zoeken we naar de relatie tussen rituelen en sancties rond illegaal druggebruik in het nachtleven enerzijds, en de culturele oriëntatie en betrokkenheid in Edm-scenes anderzijds. Ik hoop van harte dat deze beschouwingen andere onderzoekers inspireren en aanleiding geven tot meer onderzoek met het oog op het toetsen en verfijnen van de inzichten.

[1] Zie hoofdstuk 4, deel II.

5.2. Culturele oriëntatie, normalisering en plezier van illegaal druggebruik in Edm-scenes

5.2.1. Maatschappelijke achtergrond

In het theoretische luik hebben we het begrip normalisering van illegaal druggebruik gedefinieerd als een sociaal fenomeen dat een weerspiegeling vomt van laatmoderne westerse idealen zoals individualisme, consumentisme en hedonisme (ontspanning en genot). De laatmoderne samenleving is gebaseerd op een kapitalistische vrijemarkteconomie, waarvan het succes afhankelijk is van het evenwicht tussen een productie- en een consumptiesfeer. De financiële middelen die laatmoderne gezinnen vergaren in de productiesfeer, worden in de vrije tijd aangewend voor de consumptie van gecommercialiseerde en gemediatiseerde producten en diensten (Young, 1988; Measham, 2004). Door de consumptie van culturele en sociale producten en diensten in de vrije tijd kunnen laatmoderne mensen zichzelf ontplooien en uitdrukking geven aan culturele of sociale identiteiten. Consumptiepatronen zorgen ook voor status binnen een groep of worden aangewend om zich als groep van andere groepen te onderscheiden. We hebben ook geargumenteerd dat het belang van hedonisme als vrijetijdsbesteding in de twintigste eeuw sterk is toegenomen. De werkende klasse kreeg door de economische bloei en door de overgang naar een tweeverdienersmodel meer financiële slagkracht, waardoor ze een belangrijke afzetmarkt werd en tot de grootste sociale groep of middenklasse uitgroeide. Dit zette ook een democratisering van cultuur in gang, die door een gedeeltelijke rehabilitatie van gevoelens of emoties en lichamelijke drang in de publieke sfeer gekenmerkt werd (van Ree, 2002; Calafat, e.a. 2003; Chaney, 2003). Door de drang naar genot en ontspanning ontstond een markt van vrijetijdsproducten en -diensten waarin de sociale realiteit werd geësthetiseerd en gemystificeerd. Onderzoekers hebben aangetoond aan dat 'mainstream' of populaire cultuurproducten en -media ofwel viriel ofwel romantisch (hedonistisch) georiënteerd zijn (Van Wel, 1993; Siongers, 2007). Zij houden doorgaans een bevestiging in van hegemonische genderverhoudingen.

Massaal gecommercialiseerde vrijetijdsproducten en -diensten vormen een 'namaakcultuur', waarin droomwerelden worden aangeboden. Mensen kunnen die droomwerelden consumeren, als tegenhanger van hun activiteiten in de (sterk gestructureerde en repetitieve) productiesfeer. Ook drugs bieden een tijdelijke uitweg uit de dagelijkse sleur, omdat ze een verandering in het zelfbewustzijn teweegbrengen of toegang bieden tot verborgen koninkrijken van de geest. Het genot en het plezier dat in (illegale) drugs wordt gezocht, sluit aan bij het laatmoderne consumentenethos. Het betreft immers 'pur sang', 'wasteful' of 'overdadige' consumptie en is daardoor de meest duidelijke manier om zich van de productiesfeer af te keren (van Ree, 2002).

In dit onderzoek hebben wij druggebruik benaderd als 'normaal' menselijk gedrag (Young, 1988). We hebben de populariteit van illegale drugs in het nachtleven verklaard als een overlevering aan hedonistische sociale praktijken van club- of subculturen uit de twintigste eeuw (Kohn, 1997; Shapiro, 1999; Calafat, e.a., 2003). Normalisering wordt immers gekenmerkt door een stijging in illegaal druggebruik en een toename in de beschikbaarheid van illegale drugs, evenals door een culturele accommodatie aan illegale drugs. Dit betekent niet dat druggebruik de norm is, maar wel dat de rechtvaardiging van illegaal gebruik in een bepaalde context een sociaal draagvlak kent (Parker, Aldridge en Measham, 1998; Groombridge, 2006). De situaties waarin intoxicatie of een zekere mate van controleverlies door druggebruik maatschappelijk gerechtvaardigd wordt, zijn beperkt in tijd en ruimte. Ze mogen de individuele bijdrage aan het evenwicht tussen productie en vrije tijd of

consumptie immers niet in gevaar brengen. In tijd en ruimte 'mentaal' afgebakende sociale contexten waarbinnen (illegaal) druggebruik een gerechtvaardigde sociale praktijk is, worden in de literatuur omschreven als 'wilde zones', ook wel 'temporary autonomous zones (TAZ)' of 'time out spaces' genoemd (Measham, 2004; Sjö, 2005; Sanders, 2006b).

Druggebruik moet daarom worden begrepen als een performatieve handeling die afhankelijk is van de context waarin dit handelen plaatsgrijpt. Normalisering van illegaal druggebruik kan gezien worden als een kenmerk van het laatmoderne (Edm) nachtleven. Zoals in elk sociaal instituut bestaan er binnen het Edm-nachtleven verschillende deelcollectiviteiten of groepen die collectief sociale praktijken stellen om hun gedeelde belangen en intenties te verwezenlijken. Groepen identificeren zich met verschillende deelcollectieven aan de hand van *negotiatie*, zowel over de vorm en de grenzen van sociale praktijken (waardoor men zich met een deelcollectiviteit kan identificeren) als over de rechtvaardiging van de wijze waarop individuen hun lidmaatschap waarneembaar maken. Zo kunnen gewoontes en gebruiken ontstaan die afwijken van de wijze waarop sociale rollen en machtverhoudingen, die traditioneel een bevestiging vormen van culturele idealen over maatschappelijke verhoudingen, in de ruimere organisatie of het sociaal instituut worden ingevuld (Connell, 1987; West & Zimmerman, 1987; Messerschmidt, 1997, Measham, 2002, Williams, 2002, Adkins, 2004a)

5.2.2. Groepsidentificatie aan de hand van muzikaal en stilistisch subcultureel kapitaal

Laatmoderne mensen laten zich niet graag in hokjes stoppen en vertonen zeer ambigue patronen van lidmaatschap aan deelcollectiviteiten. 'Stijlsurfen' of een 'pick'n'mix' consumptiepatroon laten de manifestatie van individuele sociale identiteiten toe (Measham, 2002; Palmaerts, 2007). Er is een grote variatie in de betrokkenheid tot en in de soort en het aantal van deelcollectiviteiten waaraan mensen participeren (Fine & Klineman, 1979). Stijlsurfen of individuele ambiguïteit wordt echter begrensd door de nood aan rechtvaardiging van sociale acties, waardoor mensen in hun culturele consumptiepatronen doorgaans een zekere overeenkomst in stijl of homologie vertonen (Prins, 2007; Harris-Kahn, 2007). Daarom kozen wij er in dit proefschrift voor om niét te vertrekken vanuit individuele stijlen, maar scenes als *'smaakculturen'* te benaderen(Thornton, 1995). We gaan ervan uit dat leden van scenes homologie of overeenkomsten in smaak en opvattingen vertonen, die hen toelaten in het nachtleven gedeelde belangen en intenties na te streven. Om de gedeelde smaak en opvattingen in een scene te benoemen, hebben we gebruik gemaakt van het concept 'culturele oriëntatie': zo maken we een onderscheid tussen *romantisch* of *hedonistisch*, *viriel* of *alternatief* georiënteerde scenes (van Wel, 1993; Elchardus & Siongers, 2003, Siongers, 2007).

Deelnemen aan plezierige activiteiten (dansen en drugs gebruiken) in een intensieve context van een club genereert specifieke vormen van genot die men niet ervaart in een andere context (Duff, 2008). Zowel de bevindingen uit de literatuur als onze eigen empirische gegevens maken duidelijk dat elektronische dansmuziek voor de beleving van de in het westerse nachtleven genormaliseerde illegale drugs bevorderend werkt. Deze beleving wordt enerzijds door het ritme en de melodieën van de muziek beïnvloed, maar wordt anderzijds ook door de geluidssterkte en de sfeer in clubs en op feesten versterkt. Belichting en decoratie zorgen voor een gevoel van aliënatie of tijdelijke onttrekking aan de buitenwereld. Deze beleving versterkt gevoelens van intieme verbondenheid tussen de aanwezigen.

Ook het publiek van clubs en feesten draagt bij aan het gevoel van verbondenheid. Mensen ontwikkelen door het milieu waarin ze opgroeien en gesocialiseerd worden (de familie, de buurt, de school of 'de peer groups' waarin ze sociaal actief zijn) bepaalde smaken en sociale en culturele opvattingen. Het is belangrijk aansluiting te vinden bij groepen waarvan de smaak en sociale affiniteiten van individuele leden elkaar kruisen. De kruising van smaken en sociale affectie biedt een mentaal, sociaal en cultureel referentiekader (Van Wel, 1993; Elchardus & Siongers, 2003). Ze vormen de basis voor communicatie over gedeelde belangen en intenties in het nachtleven, waar mensen doorgaans klieken vormen met diegenen waar ze in smaak sterk mee kruisen of voor wie ze een sterke affiniteit voelen. Die communicatie is noodzakelijk voor de ontwikkeling van lokale of contextuele normen en waarden, voor het beoordelen of rechtvaardigen van de wijze waarop individuele leden hun lidmaatschap en hun identiteit als druggebruiker sociaal waarneembaar maken. Dit betekent dat er in scenes (sub)deelcollectiviteiten bestaan en dat vriendengroepen voor de (re)productie van subcultureel kapitaal erg belangrijk zijn (Thornton, 1995).

Bij het formuleren van de doelstelling van dit onderzoek hebben we gewezen op de maatschappelijke functie van plezier: het zet mensen aan tot samenwerken of 'ordelijk' samenleven (Valentine & Fraser, 2008). Experimenteren met mogelijkheden en beperkingen bij het beleven van plezier in sociale relaties is erg belangrijk voor adolescenten die in de overgang van kind naar volwassene zitten. Jeugd wordt traditioneel in verband gebracht met binair gedefinieerde losbandigheid. Enerzijds ziet men jeugdigheid als een probleem, anderzijds ziet men jeugdigheid als een ideaal Huq, 2007).

Bij de 'jeugd als probleem' wordt doorgaans op gemarginaliseerde allochtone, (laaggeschoolde) werkende en/of kansarme jongeren gefocust. Zij worden beschouwd als zwakke wezens die gemakkelijk beïnvloedbaar zijn en een gevaar inhouden voor de economische en culturele toekomst van de westerse samenleving (Van Nuffel, e.a., 2004; Lincoln, 2007). Door hun deviante en rebelse houding riskeren jongeren onvoldoende capaciteiten te ontwikkelen, om later als volwassenen een (middenklasse) status of een zekere mate van welvaart te bewerkstelligen. Dit impliceert dat ze niet over voldoende (legale) middelen zullen beschikken om een bijdrage te leveren aan de sociale en culturele vooruitgang, welke gebaseerd is op een evenwicht tussen productie en consumptie (Young, 1988).

Het 'jeugdige ideaal' daarentegen verwijst naar hooggeschoolde jeugd uit bevoorrechte of burgerlijke milieus, waarvan verwacht wordt dat ze de idealen van individuele ontplooiing, zelfstandigheid en culturele autonomie kunnen waarmaken (Lincoln, 2007). In de laatmoderne samenleving proberen ook volwassenen dit soort jeugdige ongebondenheid of zelfrealisatie zo lang mogelijk aan te houden. Ze stellen de overgang van jongere naar volwassene (maturing) uit door volwassen rollen, zoals carrière en ouderschap, slechts met mondjesmaat op te nemen of te spreiden in de tijd. We hebben hieromtrent geargumenteerd dat culturele producenten, de media én de horeca zich steeds meer op hooggeschoolde of kapitaalkrachtige jeugdigen of jongvolwassenen gaan richten (Vercaigne & Walgrave, 1995; Huq, 2007).

Andere onderzoekers hebben erop gewezen dat het nastreven van het jeugdige ideaal aanzet heeft gegeven tot een gentrificatie van het stedelijke nachtleven (Hollands, 2002; Chatterton & Hollands, 2003). De binaire benadering van jeugd werkt de marginalisering van bepaalde jongerengroepen in de hand. In het commerciële nachtleven kan een onderscheid gemaakt worden tussen (enerzijds) locaties die voornamelijk adolescenten

aantrekken van wie de sociale praktijken of losbandigheid als probleem of als een vorm van deviantie worden gepercipieerd en (anderzijds) locaties die voornamelijk adolescenten en jongvolwassenen aantrekken van wie de losbandigheid in het nachtleven gepercipieerd wordt als een gerechtvaardigde vorm van hedonisme (Measham, 2004; Lynch, 2006; Silverstone, 2006).

De resultaten van het veldwerk in (enerzijds) de *cutting-edge*scene en anderzijds de *jump*scene ondersteunen deze stelling en illustreren ook hoe 'klasse gedaan wordt'. Zo hebben wij geargumenteerd dat jumpers er zich van bewust zijn dat andere jongerengroepen of leden van andere Edm-scenes hen als 'marginaal' beschouwen en dat ze dit label ook zelf gebruiken om hun groepsidentiteit te definiëren. Dit soort negatieve houding tegenover burgerlijke (snobistische) normen en waarden is eerder ook door andere vorsers vastgesteld bij gelijkaardige scenes zoals de *gabbers* of de *Engelse hardcore*scene (van Duijnhoven, 1996; Verhagen, e.a., 2000; Stevens, 2004).

Bezoekers van *cutting-edge*clubs en -feesten krijgen van respondenten uit andere scenes het label 'chique' of 'chichi' opgekleefd. Dit etiket is eveneens negatief geladen maar heeft geen deviante connotatie. Ook al erkennen leden van de cutting-edgescene dat een deel van het publiek dit label verdient, toch gebruiken ze het niet als een kenmerk van hun groepsidentiteit. Een belangrijk deel van de leden – die sterk betrokken zijn tot de cutting-edgescene – distantiëren zich van 'het traditionele 'up-market' imago, door zichzelf een hogere culturele status aan te meten. Deze status wordt gekenmerkt door een verheerlijking van (vooral gecommercialiseerde en gemediatiseerde) 'camp fads' en 'fancies', zoals een 'nostalgie de la boue' (Booth, 1983; Cook, 1995).[2]

We hebben er in deel II (hoofdstuk 3) op gewezen dat de jeugdcultuur in de loop van de twintigste eeuw sterk gecommercialiseerd en gemediatiseerd werd (Palmaerts, 2007; Chaney, 2003). Vanaf de jaren zestig ontstond er tegelijkertijd een brede *alternatieve* stroming waarbinnen de popularisering van cultuurproducten en diensten (zoals muziek en clubs) door authenticiteit begrensd wordt (Miles, 2005). De groepsidentiteit van alternatief georiënteerde jongeren wordt primair bepaald door de consumptie van 'underground' of authentieke culturele producten en diensten. In de andere scenes worden dit soort jongeren, zoals bijv. de leden van de *minimal/techno*scene of de *goa*scene, vaak 'alto's of alterno's' genoemd. Zij krijgen dus eerder een positief label dat in overeenstemming is met de eigen beleving van groepsidentiteit. Onze bevindingen bevestigen dat authentieke muziek en media hun credibiliteit als markers voor een 'alternatief consumptiepatroon' verliezen, wanneer ze door commercialisering en mediatisering worden afgevlakt en uitgehold. Zowel de literatuur over subculturen als mijn eigen veldwerk in de *minimal/techno*scene en *goa*scene geven aan dat alternatieve jongeren een gedeelde affiniteit uitdrukken met een anti-kapitalistische of anti-globalistische levenshouding door middel van de consumptie van authentieke cultuurproducten en accessoires en kleding die aansluiten bij een (ascetische) vodden*look* of *streetwear* (Thornton, 1995; Bollen, 1998; Miles, 2005; Saldhana, 2007).

We hebben ook een sterke affiniteit met een 'linkse' en 'ecologische' of' anderglobalistische' ideologie vastgesteld (Righart, e.a., 2004; Prins, 2007). Niet alle leden veruitwendigen dit, maar gesprekken met (alternatief én anders georiënteerde) respondenten leren ons dat deze ideologieën in de narratieven over underground of alternatieve milieus domineren. Jongeren gebruiken de termen 'alternatief of progressief' en 'commercieel of

[2] In de paragraaf over sociale controle en illegaal druggebruik gaan we verder in op het verschil in veiligheidsbeleid, dat bij 'probleemjongeren' gekenmerkt wordt door controle en repressie en bij 'ideale jongeren' door 'beloftes' (Hadfield, 2008).

mainstream' om voorkeuren in 'electronic/dance' genres te beschrijven, maar in werkelijkheid zijn deze discursieve verschillen niet echt tegengesteld aan elkaar (McLead, 2001). De binaire kaders zijn met andere woorden narratieven en geen meetbare variabelen (Thornton, 1995).

In de *minimal/techno*scene en in de *goa*scene gaan de meeste leden er van uit dat hegemonische culturele verhoudingen geen invloed hebben op wie wel of niet in staat wordt geacht (of wie wel of niet het recht heeft) om deel te nemen aan de (re)productie van muzikaal of stylistisch subcultureel kapitaal. Ook al zijn er vrouwen die deelnemen aan de (re)productie van subcultureel kapitaal, toch wordt dit – net zoals in de andere bestudeerde scenes – gezien als een manier om zich van dominante of mainstream muziek en media te distantiëren. Deze culturele producten zijn immers meer romantisch georiënteerd en worden daardoor als 'traditioneel vrouwelijk' beschouwd. Groepsidentificatie aan de hand van subculturele kennis over muziek en media is nog steeds een sociaal gerechtvaardigde manier om mannelijkheid te uiten (Frith & McRobbie, 1978; Thornton, 1995; Whelan, 2009).

Dit kan begrepen worden vanuit het moderne binaire maatschappij- en mensbeeld. Sinds de verlichting wordt de westerse man beschouwd als een rationeel en vrij wezen die in staat is zich als individu te manifesteren binnen een samenleving. Vrouwen daarentegen worden beschouwd als conformistisch en inschikkelijk (Everard, 1985; Connell, 1987; Shapiro, 1989; Walby, 1990; Berenson, 1991; Dahlerup, 1995; Yuval-Davies:1997; Henderson, 1999; May, 2001). Mannen zouden ook meer gesocialiseerd worden als zelfstandige producenten van muziek en als consumenten van subcultureel kapitaal over muziek. Vrouwen zouden eerder als reproducenten van muziek en als consumenten van populaire of mainstream muziek gesocialiseerd worden (Frith & McRobbie, 1978; Lincoln, 2007). We hebben in dit proefschrift in de verschillende scenes beschreven hoe meisjes die in dit soort vrouwelijk defaitisme weigeren mee te gaan, zich één met de mannen voelen, vanuit een gedeelde liefde voor de muziek. In alle scenes onderschrijven respondenten de idee dat mensen zich moeten distantiëren van de gedegradeerde popcultuur, om de credibiliteit van een subculturele identiteit te versterken.

Meisjes die dit in het Edm-nachtleven nastreven, worden door Henderson 'can do girls' genoemd (Henderson, 1999). Het is niet verwonderlijk dat de *cutting-edge*scene de enige scene is waar vrouwen in de meerderheid zijn. In deze scene is het subcultureel kapitaal immers ondergeschikt aan een trendy en up-market status, en men is er niet vies van romantische popmuziek. In de *jump*scene wordt de deelname aan de productie en consumptie van subcultureel kapitaal niet meteen afgekeurd. Men is er doorgaans wel van overtuigd dat meisjes, die in de minderheid zijn en vaak romantisch georiënteerde culturele consumptiepatronen verkiezen, er zelden aan deelnemen. In de *alternatieve* scenes (*goa* en *minimal/techno*) is men wel erg enthousiast over de deelname van vrouwen, al stelt men met enige spijt wel vast dat hun aantal beperkt blijft.

In het algemeen hebben we vastgesteld dat meisjes en vrouwen muziekkennis niet noodzakelijk achten om te kunnen genieten van bepaalde muziekgenres of om betrokkenheid tot een scene uit te drukken. Maar - net als Thornton (1995) in haar onderzoek - hebben we vastgesteld dat 'dansen', zowel in mainstream- als undergroundclubs, voor vrouwen de mogelijkheid creeërt tot controle en verzet, evenals de mogelijkheid zich creatief uit te drukken (Thornton, 1995). Ze genieten van de muziek door erop te dansen. Er zijn ook indicaties dat ze meer belang hechten en meer tijd investeren in persoonlijke gesprekken of intieme contacten met andere leden. Dit soort 'vrouwelijke' sociale praktijken wordt in de meeste scenes door mannen gewaardeerd. In de *goa*scene vormt praten over intieme of persoonlijke onderwerpen voor verschillende mannen een verrijking van vriendschappelijke relaties in het uitgaansleven. Alleen in de *jump*scene is er weinig ruimte voor 'vrouwelijke gespreksonderwerpen' in communicatie met of tussen jongens. Dit soort gesprekken druist in tegen een macho identiteit en individuele zwaktes worden in deze scene niet graag getoond. Jongens klagen vaak over het 'gezaag' van vrouwen over liefde of over het gedrag van andere leden van de scene. Vrouwen die intiem omgaan met mannen die noch hun partner noch dichte vrienden zijn, worden gemakkelijk als 'sletten' gepercipieerd.

De bevindingen uit de verschillende scenes illustreren dat vrouwen - in tegenstelling tot subcultureel kapitaal over muziek - doorgaans wel belang hechten aan het verkrijgen van erkenning of rechtvaardiging voor hun uiterlijk of voorkomen. Vrouwen koppelen dit vaak aan het feit dat, wanneer men er door overmatig druggebruik bijvoorbeeld raar uitziet, men minder vlot met anderen kan communiceren. Ook Bloch (1993) stelde vast dat vrouwen meer belang hechten aan uiterlijk in het vrijetijdleven dan mannen, dat ze genieten van zich mooi te maken en dat dit in sociale relaties een belangrijke rol speelt. Met uitzondering van de *jump*scene waar (net als bij *gabbers*) uniformiteit belangrijk is (Verhagen, e.a., 2000), geven noch vrouwen noch mannen graag toe dat ze zich uiterlijk schikken naar een scene (Palmaerts, 2007). Ook al wordt niet graag een naam op de eigen stijl geplakt, geven respondenten in alle scenes wel toe dat hun stijl begrensd of geïnspireerd wordt door de scene of setting waarin ze uitgaan. Zo houden vele mensen in de *cutting-edge*scene van een 'trendy of coole' (faux chique) look. In mindere mate worden ook (gewone) modieuze stijlen en stijlen als uiterlijke kenmerken van de *cutting-edge*scene aangewezen. Maar daar wordt een (commercieel) imago aan gekoppeld dat een upmarket status of luxe uitdrukt. Men distantieert zich echter van slordige kleding, die met alternatieve jongeren wordt geassocieerd, en ook van massaconsumptiesportkleding, die connotaties met viriele en deviante jongensgroepen oproept. Opvallend is ook dat vrouwen in de *alternatieve* scenes zeggen dat ze vooraf niet veel tijd aan hun 'look' besteden. Ook 'echte *jump*meisjes', die zich door de dans, drugs en hun liefde voor de muziek één voelen met de jongens, vinden dat. In de *cutting-edge*scene daarentegen genieten de meeste vrouwen van het zich opmaken en de aandacht die ze daar in het nachtleven voor krijgen.

In de *jump*scene worden sexy of uitdagend geklede vrouwen vaak 'sletten' genoemd. In de *cutting-edge*scene worden zulke vrouwen net gewaardeerd. In *alternatieve* scenes ziet men zelden sexy geklede vrouwen, omdat dit soort kleding en hypervrouwelijke accessoires zoals handtassen, hoge hakken en nylonkousen niet comfortabel zijn. Ook al bestaat er een groot verschil in de wijze waarop, toch hebben we in de scenes die wél aan subcultureel kapitaal belang hechten (*jump*, *minimal/techno* en *goa*), gezien dat meer vrouwen dan mannen de traditie van ravewear volgen. Met deze carnavaleske kleding en accessoires trachtten 'ravers', die er een PLUR *(Peace, Love, Unity & Respect)* levenshouding op nahielden, zich begin jaren negentig tegen het (snobistische) dictaat van de mode-industrie af te zetten (Fritz, 1999). In de *jump*scene, die voornamelijk adolescenten aantrekt, kent men de initiële betekenis van ravewear echter niet. Het dragen van dit soort (gecommercialiseerde) 'party'-kleding wordt er gezien als een poging om op te vallen. Men bestempelt het als 'hoerig of sletterig', en men reageert er vaak erg negatief op. Er zijn dus indicaties dat *jumpers* de traditionele hoer/maagd dualiteit (Wolf, 1997), of de standaard van hegemonische genderverhoudingen en van de cathaxis (gekenmerkt door het ideaal van monogamie en de rol van vrouwen als (seksueel) inschikkelijk lustobject) bij het negotiëren en rechtvaardigen van een vrouwelijke genderidentiteit aanwenden (Connell, 1987).

5.2.3. Culturele oriëntatie en gradaties in de situationele normalisering van illegaal druggebruik

We hebben in dit proefschrift trachten aan te tonen dat de tolerantie van sociale praktijken van illegale druggebruikers in het nachtleven samenhangt met de situationele graad van normalisering. Situationele normalisering van illegaal druggebruik wordt gekenmerkt door de lokale beschikbaarheid van illegale drugs en door de prevalentie en culturele accommodatie van druggebruik. Culturele accommodatie van illegaal druggebruik wijst op de mate waarin leden van een deelcollectiviteit, zoals bezoekers van een club, druggebruik en daaraan gerelateerde handelingen normaal vinden of opportuun achten voor het bewerkstellingen van een sociale identiteit in een club of op een feest. Acculturalisatie veronderstelt communicatie van rituelen en sancties rond illegaal druggebruik (Measham, 2004). Omdat mensen in verschillende deelcollectiviteiten participeren, raken aangepaste rollen en verhoudingen die door een deelcollectiviteit geproduceerd worden, via communicatie verspreid in een organisatie of instituut. Dergelijke sociale spreiding kan alleen wanneer de structurele machtsverhoudingen en rolverdeling dit toelaten. Het is immers mogelijk dat bepaalde belangen en intenties niet relevant zijn voor andere deelcollectiviteiten. Zo heeft men in de cutting-edge geen boodschap aan de energie en het gevoel van fysieke kracht, die worden opgewekt door het gebruik van 'speed'. Terwijl jumpers speed gebruiken om beter en langer hun intensieve dansstijl uit te voeren.

Het kan ook zijn dat de sociale praktijken van een deelcollectiviteit botsen met die van andere deelcollectiviteiten. Wanneer leden van die andere deelcollectiviteiten meer macht hebben in de organisatie of het sociaal instituut, kan de sociale spreiding en het voortbestaan of de overleving van afwijkende sociale praktijken in gevaar worden gebracht. In de *goa*scene bijvoorbeeld worden gedeelde belangen en intenties door de 'psychedelische' ervaring gekenmerkt. Om deze ervaring te bevorderen, heeft men nood aan een zintuiglijk prikkelende context waarin mensen de ruimte en de vrijheid genieten om de teugels van zelfcontrole te kunnen vieren en om - zonder negatieve reacties – de voeling met de realiteit te kunnen verliezen. Zo hebben we bijvoorbeeld beschreven hoe mensen in de *goa*scene vaak op de grond zitten of liggen en dat mensen veel ruimte innemen om te dansen of te spelen. Er wordt vaak rond gelopen, en soms verlaat men de feestzaal of het festivalterrein. Omwille van de 'veiligheid' is dat in druk bevolkte clubs of op sterk geregulariseerde feesten niet mogelijk. Voor het overleveren van de psychedelische ervaring, waarin drugs een belangrijke rol spelen, is het voor de leden van de *goa*scene belangrijk dat hun muziek, hun feesten, hun stijl en hun houding niet te populair worden en uit de handen van de commerciële industrie kunnen blijven (Hesmondhalgh, 2000; McLead, 2001; Halnon, 2005; Lynch, 2006; Chan en Goldstrope, 2007). De *goa*scene wordt dan ook gekenmerkt door een 'do it your self attitude' die toelaat de machtsverhoudingen of sociale rollen binnen de scene zelf te definieren.

In meer gecommercialiseerde Edm-settings is het publiek meer divers waardoor de homologie in stijl en houding minder sterk is (Prins, 2007). In de *cutting-edge*scene is er een zeer grote ambiguïteit en in de *jump*scene zijn twee culturele oriëntaties zeer duidelijk vertegenwoordigd: meisjes uiten vaker een stijl die in overeenstemming is met vrouwbeelden uit romantisch georiënteerde media, terwijl jongens zich vaker met 'macho' manbeelden uit viriel georiënteerde media identificeren. Dit stemt overeen met de bevindingen van Elchardus en Siongers (2003). Zij wijzen erop dat de 'viriele' en 'hedonistische' oriëntatie gekenmerkt worden door de consumptie van (populaire) muziek en (massa)media ,waarin respectievelijk traditioneel 'hegemonisch mannelijke' en 'nadrukkelijk vrouwelijke' beelden worden gereproduceerd. Moesten ze het aantal van vier culturele

oriëntaties reduceren, zouden de onderzoekers de viriele en romantisch georiënteerde jongeren in één groep plaatsen.

Daarnaast hebben de organisatie en de staat een veel grotere impact op de definitie en rechtvaardiging van sociale praktijken in meer gecommercialiseerde uitgaansgelegenheden (Measham, 2004). Illegale druggebruikers en dealers kunnen best niet te veel ruchtbaarheid en zichtbaarheid geven aan hun sociale praktijken, willen ze negatieve reacties van niet-gebruikers, van de organisatie of van de overheid vermijden. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de communicatie over druggebruik in meer gecommercialiseerde settings minder openlijk gebeurt dan in de *goa*scene. In de *goa*scene is de kennis algemeen zeer groot en veel respondenten bezitten schijnbaar een encyclopedische kennis over roesmiddelen. De mogelijkheid om 'te chillen' en de brede kennis over druggebruik kunnen een verklaring bieden voor het feit dat er zich in de *goa*scene, ondanks de hoge prevalentie en beschikbaarheid van illegale drugs, zelden problemen (zoals overdoses) voordoen.

Dit laat toe te besluiten dat er in de *goa*scene een hoge mate van normalisering van illegaal druggebruik bestaat, maar dat zij een lokaal karakter heeft omwille van de specifieke 'psychedelische' intenties. We hebben ook geargumenteerd dat de sociale praktijken rond illegaal druggebruik (die toelaten deze intentie in te vullen) door situationele en persoonlijke factoren begrensd worden. De effecten van 'tripmiddelen', die toegang bieden tot een psychedelische droomwereld, zijn zeer intens en duren lang. Daarom wordt op feesten die slechts één nacht duren of wanneer mensen na het feesten onvoldoende tijd hebben om te recupereren, vaak de voorkeur gegeven aan andere dansdrugs. Men staat in de *goa*scene open voor experimenten met allerlei soorten drugs, maar vooral MDMA of ecstasy is erg populair omwille van de empathische effecten (Measham, e.a., 1998 & 2000; Critcher, 2000; Measham, 2004; Lynch, 2006) én omwille van de licht hallucinogene effecten. Ondanks de erg open houding geven veel respondenten aan dat ze het aanschaffen en innemen van drugs, met uitzondering van cannabis, aan het oog van anderen trachten te onttrekken. Ze beschouwen dit als een vorm van respect voor mensen die de psychedelische ervaring op een andere manier betrachten en ook als respect voor de organisatie. Het is immers geweten dat er op *goa*feesten soms agenten in burger circuleren of razzia's gehouden worden.

Het is belangrijk te benadrukken dat de *goa*scene het heel moeilijk heeft om zich aan de commercialisering en mediatisering of aan de invloed van buitenstaanders op hun subcultureel kapitaal te ontrekken. Immers, de industrie is steeds op zoek naar nieuwe modetrends die aantrekkelijk zijn voor jongeren (Vercaigne & Walgrave, 1995; Chatterton & Hollands, 2003; Palmaerts, 2007). Enerzijds is het aanbod aan underground Edm-feesten beperkt, waardoor een deel van het publiek tussen verschillende scenes surft. Op *goa*sfeesten zijn er ook sporadische bezoekers aanwezig die meer tot andere 'underground' scenes betrokken zijn. Dat er een grote homologie is in subculturele stijlen, werd ook vastgesteld door Prins (2007). Anderzijds is een deel van de muziek en feesten opgeschoven naar de high-underground, waardoor er in de stijl en houding van het publiek ook indicaties van affiniteit met de romantische of viriele culturele oriëntatie te vinden zijn. Mensen die zich duidelijk identificeren met een trendy of up-market consumptiepatroon, ziet men er echter niet. 'Echte *goafreaks*' vermijden sterk gecommercialiseerde feesten of festivals en proberen zo hun groepsidentiteit te bewaren. Identificatie met de underground gaat verder dan het verwerven van subcultureel kapitaal. Ook de consumptie van authentieke culturele producten die met het nachtleven geen verband houden, zoals literatuur of films, is belangrijk voor het opbouwen van vriendschappelijke relaties en van een sociaal netwerk in de scene.

Ze trachten zich met andere woorden van de mainstream of grijze massa te distantiëren, aan de hand van een omnivore culturele status. Ook dat verklaart waarom alternatief georiënteerde jongeren voor de 'authentieke' muziek en feesten van andere scenes openstaan (Thornton, 1995; Chan en Goldstrope, 2007).

In de *cutting-edge*scene daarentegen worden heel andere belangen en intenties gedeeld. Niet de psychedelische ervaring, maar het beleven van een hogere sociale en culturele status, die men door identificatie met een trendy of up-market stijl en houding kan verkrijgen, staat hier centraal. In deze scene hechten zowel de organisatoren als het publiek veel belang aan producten en diensten met een 'hedonistisch', 'luxueus' of 'up-market' commercieel imago (Hollands , 2002; Chatterton & Hollands, 2003). Contact verliezen met de realiteit wordt in deze scene sterk begrensd. Mensen - zeker vrouwen - willen zichzelf voldoende onder controle hebben om, in interacties met anderen, rechtvaardiging te krijgen voor de trendy of up-market identiteit die ze waarneembaar maken. Het belang van het in contact blijven met de realiteit kan verklaren waarom we in de *cutting-edge*scene een duidelijke voorkeur voor cocaïne opmerkten. Cocaïne sluit ook meer aan bij het beeld van ideale jeugdigheid en bij een up-market consumptiepatroon (Sterk-Elifson, 1996). Aan andere snuifmiddelen, zoals speed, wordt een marginale en deviante status toegekend. In de andere scenes wordt wel speed gebruikt, maar ook daar wordt dit middel doorgaans met marginaliteit geassocieerd. Desalniettemin wordt in alle scenes gwezen op het feit dat cocaïne en speed gemakkelijk kunnen worden misbruikt. We hebben vastgesteld dat mensen die van drugs afhankelijk zijn, gemarginaliseerd worden omdat ze geen rechtvaardiging vinden voor hun druggebruik en hun plezier minder gemakkelijk kunnen delen. Dit illustreert dat illegaal druggebruik een maatschappelijke functie heeft in het beleven van plezier in sociale relaties (Young, 1988; Ettore, 2004; Valentine & Fraser, 2008; Holt & Treloar, 2008; Race, 2008).

Toegegeven, we hebben geen kwantitatieve data verzameld, maar toch zijn er belangrijke indicaties dat de prevalentie, beschikbaarheid en acculturalisatie van illegale drugs in settings die een *cutting-edge* publiek aantrekken, kleiner is dan in de andere bestudeerde scenes. Er heerst in de *cutting-edge*scene een onmiskenbaar taboe rond illegaal druggebruik, wat er voor zorgt dat de communicatie over druggebruik zich voornamelijk afspeelt tussen klieken of deelcollectiviteiten van vrienden en kennissen die in een club of op een feest aanwezig zijn. We stelden vast dat er ook lokale verschillen kunnen worden onderscheiden: normalisering van illegaal druggebruik is in *cutting-edge*clubs of op feesten die vooral een trendy publiek aantrekken, iets sterker dan in clubs of op feesten met een belangrijke 'up-market' populatie of waar ook veel 'normale' mensen komen.

Trendy deelcollectiviteiten die met (gecommercialiseerde) *camp fads* en *fancies* affiniteit hebben, staan ook meer open voor drugs die een sterker controleverlies veroorzaken, zoals MDMA of ecstasy. Dit verschil kan deels verklaard worden door de waardering voor het theatrale en de verheerlijking van de 'namaak' consumptiecultuur of gecommercialiseerde droomwerelden bij door *camp* geïnspireerde mensen (Booth, 1983; Cook, 1995). Het publiek van de *cutting-edge*scene vertoont duidelijk een grote affiniteit met de 'mainstream' of cultureel dominante romantische of hedonistische oriëntatie. Campy of trendy mensen vertonen echter ook affiniteit met de alternatieve culturele oriëntatie, omdat ze belang hechten aan authenticiteit. De wijze waarop authenticiteit wordt ingevuld, verschilt echter van scenes die aansluiten bij de underground. Bij *camp fads* en *fancies* gaat het immers om de verheerlijking van de 'lelijkheid' van massaal geproduceerde culturele en consumptieproducten en diensten.

In de *underground* probeert men zich van de grijze massa te onderscheiden door de consumptie van producten en diensten waarvan de authenticiteit door de mate van commercialisering of mediatisering begrensd wordt. In de *cutting-edge* wordt authenticiteit echter begrensd door een smaakgevoeligheid welke mensen in staat stelt de producten en diensten te selecteren die een geësthetiseerd beeld vormen van traditionele culturele en sociale verhoudingen. Traditionele genderverhoudingen en -rollen, vooral het beeld van 'verwijfde' homo, zijn een zeer populaire campfad. Daarnaast dwepen camp geïnspireerde mensen ook met hypermaterialistische of kitscherige (retro) kleding en artefacten. Er zijn indicaties dat campy of trendy mensen het minder moeilijk hebben met losbandige sociale praktijken (zoals illegaal druggebruik), die door andere leden in de scene (nog steeds) vaak aan de definitie van jeugd als probleem en dus aan 'marginale' sociale groepen geconnoteerd werden. Méér onderzoek zou hier in de toekomst beter onderbouwde inzichten kunnen opleveren.

De motivaties van ecstasygebruikers in de *cutting-edge*scene houden geen verband met de hallucinogene effecten, zoals dat in de *goa*scene wél het geval is. Vooral de empathische en ontremmende effecten, die toegang bieden tot een geësthetiseerde droomwereld, worden sterk geapprecieerd. Dit zijn ook de effecten die in onderzoek naar het gebruik van ecstasy met de PLUR filosofie van de ravescene in verband gebracht worden (Fritz, 1999). Ik vond diezelfde motivaties terug bij respondenten in de *minimal/techno*scene, waar de prevalentie, beschikbaarheid en acculturalisatie van illegale drugs en druggebruik duidelijk groter is. MDMA is hier de meest populaire drug, maar in bepaalde deelcollectiviteiten wordt ook speed en soms cocaïne gebruikt. Net als in de *cutting-edge*scene worden speed en cocaïne voornamelijk gebruik om wakker te blijven en voor het gevoel van zelfzekerheid die ze bieden. Bij cocaïne wordt ook vaak gewezen op het feit dat dit roesmiddel tekenen van dronkenschap onderdrukt.

Het publiek van *minimal/techno*clubs en dito feesten vertoont een duidelijke affiniteit met de alternatieve culturele oriëntatie. Omdat een deel van de muziek en feesten sterk gecommercialiseerd zijn of tot de high-underground behoren, trekken ze wel een diverser publiek aan dan de *goa*scene. Afhankelijk van de commerciële opzet van een *minimal/techno*feest kan men in het publiek ook uiterlijke identificatoren en opvattingen waarnemen, die bij een viriele of romantische oriëntatie aansluiten. In een stad waar de *minimal/techno*club het langst open blijft, ben ik soms zelfs mensen tegengekomen die zich uiterlijk met een trendy stijl identificeren. Maar deze respondenten geven wel aan dat ze zich door de grote verschillen in stijl en houding in dit alternatieve milieu niet helemaal thuis voelen. 'Trendy' respondenten geven enerzijds aan dat ze de openheid en tolerantie van illegaal druggebruik appreciëren. Zo kunnen ze meer genieten van de effecten dan in de scene waar zij zelf sterk bij betrokken zijn. Anderzijds benadrukken ze dat er in de *minimal/techno*club meer 'marginaal' druggebruik is dan in hun eigen uitgaansmilieu.

Net als in de *goa*scene proberen mensen die sterk betrokken zijn tot de *minimal/techno*scene hun groepsidentiteit te bewaren door een eis van authenticiteit, welke begrensd wordt door commercialisering en mediatisering. Op *minimal/techno*feesten die vanuit de underground georganiseerd worden, ziet men voornamelijk jongeren die zich uiterlijk sterk met een ascetische stijl of *voddenlook* identificeren. Men ziet er ook jongeren die zich uiterlijk met andere 'underground' (Edm) scenes identificeren. Ook hier speelt de consumptie van authentieke culturele producten die niet direct verband houden met het nachtleven, een belangrijke rol in het opbouwen van vriendschappelijke relaties die betrokkenheid tot de scene bevorderen. Ik heb niet de indruk dat er, met uitzondering van cannabis, meer drugs gebruikt worden of beschikbaar zijn. Het druggebruik en de

communicatie erover zijn wel meer zichtbaar op *underground minimal/techno*feesten dan in clubs of meer gecommercialiseerde feesten en festivals. Dit heeft voor een belangrijk deel te maken met de soepelheid van het lokale drugbeleid.

Naast de empathie en ontremmende effecten die sociale interacties bevorderen, wordt het gebruik van MDMA in de minimal/technoscene ook vaak met de muzikale beleving in verband gebracht. Doorgaans zijn respondenten op zoek naar een ander bewustzijnsniveau waarop ze de complexiteit van de muziek kunnen doorgronden en het ritme intensief kunnen beleven. Dit kan een verklaring inhouden voor het feit dat ik in de *minimal* scene veel meer vrouwen tegenkwam die aan het ontwikkelen van subculturele muzikale kennis veel belang hechtten. In de *goa*scene zijn er ook heel wat vrouwen die daar belang aan hechten, maar dit blijft toch ondergeschikt aan de psychedelische ervaring. In beide scenes wordt respect verwacht voor zowel vrouwen als mannen die door dans, druggebruik of in communicatie met anderen hun psychedelische of muzikale ervaringen waarneembaar maken. Wanneer er in een club of op een feest mannen aanwezig zijn die vrouwen seksueel benaderen, proberen vrouwen hen kordaat af te schudden. Als dat niet lukt, laten ze vaak uitschijnen dat ze een lief hebben, door met een vriendin of vriend te knuffelen of kussen.

Ook in de *cutting-edge*scene wordt veel geknuffeld en gekust, zonder dat daar seksuele verwachtingen aan gekoppeld worden. In al deze scenes wordt dit soort gedrag gekoppeld aan de effecten van ecstasy. Dit soort sociale praktijken hebben een PLUR-ondertoon. PLUR gaat hand in hand met het gebruik van ecstasy of de 'love' drug (Sjö, 2005). Deze scenes verschillen daarin met de *jump*scene, waar het knuffelen of kussen van andere vrouwen of mannen (als het niet de vaste partner betreft) als promiscue wordt bestempeld. Vooral vrouwen hechten veel belang aan de empathische effecten van drugs, die ze als een bevrijding van diepgewortelde emoties ervaren (Hutton, 2006). Het voelt aan als een versterking van hun vrouwelijke identiteit. Men went gesocialiseerde vrouwelijke normen en handelingswijzen aan om het gebruik van drugs te rechtvaardigen.Dit illustreert de reflexiviteit van 'gender doen' (Adkins, 2004). Volgens Silverstone (2006) kenmerkt het publiek van Edm-clubs en feesten waar dit soort beleving van ecstasy centraal staat, zich door overvloed of rijkdom (*affluence*) en is dat publiek voornamelijk blank. Deze jongeren zouden voornamelijk gericht zijn op het spel van uitzonderlijke emoties en empathie. Zo onderscheidt men zich van locaties in het nachtleven waar (omwille van het alcoholgebruik) libido en geweld belangrijker zijn dan het gevoel van vriendschap en verbondenheid.

In tegenstelling tot de 'undergroundscenes', zoals de *minimal/techno-* en de *goa*scene, waar hegemonische genderverhoudingen en de cathaxis door sterk betrokken leden genegeerd worden (Hutton, 2006), worden vrouwen in de *cutting-edge*scene en de *jump*scene als lustobject benaderd. Vrouwen wenden gesocialiseerde opvattingen over genderverhoudingen aan om sociale relaties met mannen in het uitgaansleven te kunnen aangaan en erkenning te krijgen voor hun lidmaatschap aan een scene. Ook dit is een duidelijke illustratie van 'reflexiviteit' (Adkins, 2007). De relatie tussen vrouwen en mannen wordt in beide scenes wel anders gedefinieerd. In de *jump*scene wordt de hegemonische positie van mannen en inschikkelijkheid van vrouwen als een natuurlijke wetmatigheid gezien: een gevolg van de fysieke kracht van mannen en de voortplantingsfunctie van vrouwen. Vrouwen die zich seksueel manifesteren, net als homoseksualiteit, worden er sterk afgekeurd en kunnen zelfs aanleiding geven tot geweld. In de *cutting-edge*scene wordt de cathaxis als een romantisch en dus een geësthetiseerd of gemystificeerd beeld benaderd. De reële maatschappelijke ambiguïteit in seksuele verhoudingen en rollen wordt er niet ontkend of afgekeurd. Net als in de alternatieve scenes staat men open voor homoseksualiteit en hebben vrouwen en mannen het recht om zich dominant op te stellen, of om de eerste stap te zetten in intieme of seksuele relaties.

De *cutting-edge*scene is door haar sterke affiniteit met een romantische culturele oriëntatie sterk op vrouwen gericht. Mooie en stijlvolle vrouwen worden er op handen gedragen en zeer hoffelijk bejegend door mannen. Dit betekent niet dat vrouwen zich afhankelijk opstellen. Zo laten ze de mannen rijden, laten ze zich door hen in drugs voorzien, en laten zij de mannen instaan voor transacties onder vrienden, maar zij betalen wél hun deel terug. In de *jump*scene hebben mannen eerder een functie als chaperon, die waakt over de morele en seksuele integriteit van meisjes. Meisjes kunnen op mannelijke vrienden rekenen wanneer ze lastig gevallen worden of problemen ondervinden. Maar dit soort bescherming is alleen gegarandeerd wanneer men geen gedrag stelt dat in de scene als 'sletterig' wordt bestempeld, zoals het dragen van sexy kleding, flirten of sterk controleverlies door alcohol of druggebruik. Het verschil tussen enerzijds een viriele en anderzijds een romantische interpretatie van de cathaxis kan begrepen worden vanuit de tegenstelling tussen 'jeugd als probleem' (of identificatie met gemarginaliseerde sociale groepen uit de lagere sociale klassen) en 'jeugd als ideaal' (of identificatie met hogere en middenklassen).

Uit de narratieven waarmee de identiteit van scenes gedefinieerd wordt, kunnen we afleiden dat *jumpers* zich, net als *gabbers*, identificeren met de 'witte' (werkloze) arbeiders- en lage klasse middenklasse (Verhagen, e.a., 2000). In tegenstelling tot de andere scenes zijn zij niet begaan met het bewerkstelligen van een omnivore en dus hogere culturele status door consumptie van authentieke cultuurproducten. Ze zetten zich ook af tegen rijke klassen, die exclusieve luxeproducten consumeren. De *cutting-edge-*, *minimal/techno-* en *goa*scenes sluiten in meer of mindere mate aan bij een alternatieve culturele oriëntatie, die een eeuwenoude affiniteit heeft met een ascetische levenshouding of het zich onttrekken aan dominante culturele en sociale praktijken en contemplatie. Reizen en openstaan voor andere culturen spelen daarbij een belangrijke rol. Door open te staan voor (authentieke) exotische cultuurproducten en gebruiken, zoals rootsmuziek of tribale of oriëntaalse dansstijlen, doen leden van deze scenes 'witte etniciteit', zoals die door kritische of linkse intellectuele groepen en leden van de hogere maatschappelijke klassen wordt ingevuld (Saldanha, 2007). In de alternatieve (*minimal/techno-* en *goa-*)scenes gaat het hierbij om een gevoel van 'terugkeren naar de roots'. In de *cutting-edge*scene daarentegen is men eerder op zoek echte 'wastefull' en 'luxueuze'consumptie. 'Witte etniciteit doen', door het 'verheerlijken van op de westerse markt beschikbare 'namaak' en 'hedonistische' producten en diensten, is in overeenstemming met een camp levenshouding' (Robertson, 1996).

Jumpers zijn niet geïnteresseerd in de ontplooiing van authentieke culturele kennis of een trendy en up-market status. Ze hechten vooral veel belang aan hun fysieke ontwikkeling. Dit wordt aangewakkerd door een voorliefde voor sport en fysieke competitie. Uiterlijk opteren ze voor een uniforme sportieve look waarbij gebruik gemaakt wordt van massaconsumptiesportartikelen, zoals Nike air schoenen. Het is alsof ze zich als een sterke en agressieve groep kenbaar willen maken, omdat ze dan gevreesd worden en een gevoel van macht kunnen ervaren. Er heerst ook een grote afkeur voor het middenklasse-pluralisme. *Jumpers* dwingen respect af voor hun deelcollectiviteit door (fysiek) te vechten voor hegemonische culturele verhoudingen. Ze zijn niet alleen tégen homoseksualiteit en bewakers van monogame seksuele relaties en een strakke implementatie van de cathaxis, maar ook uitgesproken etnocentristisch tot zelfs racistisch ingesteld. Ook dat strookt met de bevindingen in het

onderzoek van Elchardus en Siongers (2003): zij stellen immers dat een lage (univore/mainstream) culturele status met een instrumentalistisch mens- en maatschappijbeeld wordt geassocieerd. Dat zou sterker zijn bij mannen, omdat zij zich meer willen profileren.

Vergelijkbaar met de viriele stedelijke jongerengroepen uit het onderzoek van Silverstone (2006) stellen *jumpers* zich ook binnen de eigen scene als groep tegenover andere deelcollectiviteiten op, door respect af te dwingen voor hun sociale praktijken. Zo kunnen ze als groep status verkrijgen over andere jumpers en zich onderscheiden van mensen in het publiek die eerder romantisch georiënteerd zijn. Een groot deel van hen zijn meisjes, die zich aangetrokken voelen tot viriele jongens of die in het nachtleven een voorkeur hebben voor viriele muziek maar daarbuiten vooral romantische muziek en media consumeren. Er zijn ook jongens met een voorkeur voor romantische cultuurproducten, die sporadisch *jump*clubs en -feesten bezoeken omdat ze er vrienden hebben of het een leuke afwisseling vinden. Echte *jumpers* manifesteren zich voornamelijk door zich op de dansvloer competitief op te stellen. Hun dansstijl is niet op andere culturen geïnspireerd. De *jump*dans sluit aan bij traditionele westerse volksdansen, waarbij druk met de benen gezwierd wordt. *Jumpen* vertrekt vanuit een basischoreografie van (springende) pasjes, waar men door oefening variaties kan op toepassen. Het is een zeer intensieve dansstijl die veel kracht en uithoudingsvermogen vergt. Mensen die goed kunnen jumpen, krijgen het voorrecht om op de dansvloer fysiek ruimte op te eisen, bijvoorbeeld door andere mensen met hun springende en schoppende dansbewegingen aan de kant te duwen.

Net als in de andere scenes is MDMA of ecstasy in de *jump*scene erg populair, maar respondenten verwijzen zelden naar de empathische of ontremmende werking als motivatie voor dat gebruik. Net als bij speed of amfetamines, die erg populair zijn, benadrukken *jumpers* vooral de fysieke effecten van ecstasy, of de toegenomen energie en wilskracht om te presteren. Dit verklaart deels de hoge prevalentie en beschikbaarheid van illegale drugs, net als de acculturatie ervan in de jumpscene. Ook de illegale status van drugs blijkt het gebruik van drugs te rechtvaardigen. Er bestaat in de *jump*scene immers een grote afkeer voor het justitiële apparaat en de politie, wat niet los kan gezien worden van hun gevoel door politie en justitie 'geviseerd' te worden. Voor veel jumpers is dit ook een extra motief om open te staan voor experimenten met vele verschillende illegale drugs. Er wordt wel gewaarschuwd voor de verdovende werking van bepaalde drugs, zoals cannabis of GHB en ketamine. Het gebruik van hoge dosissen van deze drugs maakt immers dat men fysieke controle en kracht verliest, waardoor men niet meer goed kan dansen. Hoge dosissen dragen er ook toe bij dat men minder doeltreffend kan opkomen voor andere leden van de deelcollectiviteit. Het afdwingen van respect gaat immers veel verder dan een sportieve competitie op de dansvloer. Het gevoel dat de integriteit van een lid van de eigen deelcollectiviteit geschonden wordt (soms is een eenvoudige blik genoeg) kan wrevel opwekken en mondt soms uit in agressie.

5.3. Sociale Controle

5.3.1. Zelfcontrole

Zelfcontrole van illegaal druggebruik is afhankelijk van mens, middel en milieu. In de vorige hoofdstukken hebben we de fysiologische effecten en de persoonlijke motivaties voor het initiëren met en het doseren van dansdrugs besproken. Net zoals andere onderzoekers, hebben wij vastgesteld dat jongeren vaker met roesmiddelen experimenteren en hun eigen grenzen aftasten (en overschrijden). Als jongvolwassenen stilaan meer sociale verantwoordelijkheden moeten opnemen, treedt een *maturing out* effect op. Zo vormt het uitbouwen van een carrière of gezin een belangrijke rem op de mogelijkheden om uit te gaan en drugs te gebruiken. In alle scenes zijn respondenten er van overtuigd dat sociale druk voor het opnemen van 'onbetaalde' sociale verantwoordelijkheden buiten het nachtleven, een belangrijke verklaring biedt voor het feit dat vrouwen kleinere hoeveelheden en minder frequent illegale drugs gebruiken dan mannen. Vrouwen zijn langer afwezig in het nachtleven wanneer men aan kinderen begint omdat men tijdens de zwangerschap meer moet rusten en geen roesmiddelen kan gebruiken. Later vormen de kinderen ook een rem. Toch geven respondentes aan dat zij af en toe uitgaan en drugs gebruiken als een goede uitlaatklep beschouwen, die hun moederschap zeker niet in de weg staat. Naast sociale verantwoordelijkheden hechten vrouwen doorgaans meer belang hechten aan de effecten die intoxicatie heeft op hun uiterlijk en op hun sociale vaardigheden in het nachtleven.

Echter, ook de situationele context of het milieu waarin mensen drugs (leren) gebruiken, is heel belangrijk. In clubs of op feesten zijn druggebruikers onderhevig aan informele en formele sociale controlemechanismen. Maloff et al. beschrijven vijf vormen van informele sociale controle: culturele recepten, associatie, gedragsvoorschriften, sancties en opportuniteiten (Maloff, Becker, Fonaroff, Rodin, 1980). We overlopen ze hierna heel kort. Tot slot formuleren we nog een korte beschouwing omtrent de formele controle en het veiligheidsbeleid in de onderzochte scenes.

5.4.2. Informele sociale controle

Culturele recepten beschrijven welke middelen er in een samenleving gebruikt worden en welke hoeveelheden men dient te gebruiken om een bepaald effect te verkrijgen. Het zijn met andere woorden culturele regels over wat 'genoeg of te veel' betekent, welke doelstellingen of functies druggebruik heeft, bij welke gelegenheden drugs gebruikt worden en op welke manier of met welke methoden drugs geconsumeerd worden (Maloff, e.a., 1980). Wij gaan er in dit proefschrift van uit dat het westers cultureel recept voor druggebruik vier ingrediënten telt (we laten *medicinaal* gebruik van roesmiddelen of geneesmiddelen gemakshalve even buiten beschouwing):

Ten eerste is er de *functie* van druggebruik. We hebben hoger al geargumenteerd dat het opwekken van genot en plezier of 'hedonisme' (opnieuw) een rechtmatige reden voor druggebruik is geworden en overeenstemt met het laatmoderne consumentenethos en met het jeugdig ideaal. *Jumpers*, die zich cultureel en sociaal gemarginaliseerd voelen, koppelden echter ook een deviante status aan hun illegaal druggebruik en aan de sociale praktijken die er mee gepaard gaan.

Ten tweede is er de *gelegenheid* om drugs te gebruiken. In alle scenes blijkt het overgrote deel van de respondenten druggebruik te reserveren voor een 'mentale wilde zone' in de vrije tijd welke het evenwicht tussen productie en consumptie niet in gevaar brengt. Opnieuw vormt de *jumps*cene een buitenbeentje. Ondanks het feit dat de meeste leden wel zelf meedraaien in het 'systeem' en naar school gaan of werken, wenden ze overmatig druggebruik en andere vormen van deviantie (zoals agressie, maar ook schoolverlaten en werkloosheid) aan voor het verhalen van hun groepsidentiteit. In de narratieven of verhalen waarmee subcultureel kapitaal overgeleverd of gecommuniceerd wordt, bevestigen leden van de *jumps*cene het marginale etiket dat hen vanuit de samenleving wordt opgelegd.

Dit brengt ons bij het derde ingrediënt van het westers cultureel recept voor druggebruik: de *hoeveelheid* of *dosis*. Onze bevindingen suggereren dat roesmiddelen een 'controlled loss of control' mogen teweegbrengen. De beoordeling van hoeveel te veel is, hangt echter af van wat bij een bepaalde gelegenheid als 'gepast' gedrag wordt gepercipieerd. We zijn in de vorige hoofdstukken uitgebreid ingegaan op het doseren van drugs en we hebben eerder gewezen op belangrijke verschillen tussen de vier bestudeerde scenes. Opvallend hierbij was dat vrouwen algemeen kleinere hoeveelheden drugs gebruiken. Net als bij mannen hangt de hoeveelheid drugs die men gebruikt vooral af van sociale verplichtingen buiten het nachtleven en van tijd die iemand heeft om 'wild' te doen en te recupereren. Of en hoeveel drugs men neemt hangt ook af van de beschikbaarheid. Hierbij viel op de vrouwen uit de alternatieve scenes veel meer zelf drugs aankopen, terwijl vrouwen in de jumpscene en in de cuttingedgescene drugs via hun partner of een mannelijke vriend verkrijgen. Mannen kunnen daardoor macht uitoefenen op de gebruikspatronen van vrouwen. In de jumpscene was het wel opvallend dat meisjes die sterk betrokken waren tot de scene (zowel door de dans als uiterlijk) meer zelfstandigheid betrachten, maar de mogelijkheid daartoe hangt af van de kliek waarin men uitgaat.

Tenslotte is er de *methode* van gebruik, waar we in de vorige hoofdstukken ook uitgebreid zijn op ingegaan. De meeste drugs die in westerse landen gebruikt worden, worden oraal via de maag opgenomen. Ook voor dansdrugs is dat de meest populaire gebruikswijze, wat de populariteit van ecstasy en mdma verklaart (Decuypere & Decorte, 2006). Daarnaast zijn er ook middelen die via de neus worden opgenomen, door te snuiven of door dampen te inhaleren. In het nachtleven wordt het inhaleren van dampen niet als een gerechtvaardigde methode van druggebruik gezien. Ook al wordt er in alle scenes speed of cocaïne gebruikt, toch wordt snuiven vaker afgekeurd. Men vindt het vies en beschouwt cocaïne en speed als 'hardere' middelen dan ecstasy of mdma. Injecterend druggebruik heeft de meest marginale en zelfs criminele status. Intraveneus gebruik wordt door zowat iedereen met ernstige ziektes en afhankelijkheid geassocieerd. Deze maken het mensen moeilijk in de reguliere maatschappij mee te draaien.

Een cultureel recept bestaat uit ingrediënten, maar om tot een lekkere schotel te komen, moeten mensen eerst leren koken. Mensen leren drugs gebruiken in sociale verbanden, waar ze het gedrag van anderen observeren en aangeleerd krijgen. Dit leerproces verloopt makkelijker in ontspannende en veilige settings waar mensen druggebruik met positieve ervaringen, zoals genot en sociale bevestiging, leren associëren. We hebben vastgesteld dat de communicatie in alternatieve undergroundsettings - waar tussen de bezoekers een grotere homogeniteit bestaat - vlotter en meer open verloopt. Welke vormen van druggebruik een individu aanleert, is afhankelijk van wie hem of haar onderwijst. Dit verklaart waarom we in de verschillende scenes trends konden vaststellen in de motivaties voor druggebruik en in de verwachtingen en grenzen die eraan gesteld worden.

Gedragsvoorschriften bepalen wie bekwaam wordt geacht om drugs te gebruiken. Om dit soort verwachtingen en boodschappen te communiceren, moeten mensen elkaar kunnen begrijpen. Dit onderzoek bevestigt dat leden van Edm-scenes daarvoor gebruik maken van geïnternaliseerde of gesocialiseerde referentiekaders van culturele en sociale verhoudingen, zoals gender, klasse, etniciteit en leeftijd en arbeids- of machtsrelaties. We hebben tevens beargumenteerd dat, afhankelijk van de setting, gedragsvoorschriften en culturele richtlijnen over hoeveel en wanneer drugs te gebruiken, door positieve en negatieve sancties worden bekrachtigd. Zo voelen mensen die regelmatig overmatig drugs gebruiken zich vaak eenzaam, omdat anderen hun plezier niet kunnen rechtvaardigen. In de *jumps*cene hebben we vastgesteld dat het genot dat vrouwen mogen nastreven, beperkt wordt door een strenge of viriele interpretatie van de cathaxis. In de andere scenes daarentegen hebben we gezien dat mannen die het knuffelen of kussen van vrienden en andere druggebruikers als vrouwelijke promiscuïteit interpreteren, afgekeurd worden en van de sociale praktijken uitgesloten.

We hebben tevens ondervonden dat mensen hun druggebruik (gemakshalve) vaak aanpassen aan conventionele patronen. Wat voor een gebruiker gemakkelijk is of opportuun, is afhankelijk van het middel, van de persoonlijkheid van de gebruiker, en van de omstandigheden waarin wordt gebruikt. Zo is het meer gepast drugs te gebruiken wanneer het een gelegenheid betreft waar ook anderen gebruiken. Druggebruik kan ook opportuun zijn, als een vorm van beleefdheid of respect, wanneer het wordt aangeboden door mensen waarmee men een vriendschappelijke relatie wil onderhouden. Daarnaast worden drugs vaak gebruikt om andere activiteiten te bevorderen, zoals het dansen of het beleven van de muziek. Maar drugs kunnen bepaalde activiteiten, zoals (school)werk, ook hinderen zodat het dan niet opportuun of geschikt is ze te gebruiken. Ook het ritme waarop men drugs gebruikt, kan gemakshalve variëren al naargelang de gelegenheid, door het ritme van het gezelschap te volgen. Daarnaast hangen opportuniteiten ook af van gedragsvoorschriften. Zo zullen mensen die er bekwaam toe worden geacht, makkelijker drugs kunnen verkrijgen.

5.4.3. Formele sociale controle

We hebben hoger reeds verschillende omgevingsfactoren aangehaald, die op het druggebruik van invloed kunnen zijn. Zo hebben we geargumenteerd dat de belangen en intenties van druggebruik afhankelijk zijn van de wijze waarop status in een scene genegotieerd wordt. De sociale controle mechanismen die in een bepaalde scene gecommuniceerd worden, zijn echter niet alleen afhankelijk van sociale relaties tussen bezoekers van clubs en feesten, ook het veiligheidbeleid speelt een belangrijke rol. Ons onderzoek heeft uitgewezen dat er in het deur- en drugbeleid van de bezochte clubs en feesten grote verschillen zijn waar te nemen. Ook hebben we aangetoond dat het concept veiligheid gebruikt wordt voor het bestendigen en rechtvaardigen van culturele segregatie en sociale stratificatie in het nachtleven (Hadfiled, 2008). In de cutting-edgescene is men bijvoorbeeld heel erg selectief aan de ingang. Er is een (vage) dress-code die portiers de vrijheid laat om mensen te weigeren waarvan men vindt dat ze niet passen bij de rest van het publiek, zoals groepjes (viriel uitziende) jongens.

Gentrificatie van het grootstedelijke leven heeft voor een segregatie in het laatmoderne nachtleven gezorgd, waarbij de rol van veiligheid en homogeniteit als commerciële strategie voor het bereiken van een niche in de markt, niet mag onderschat worden. De levenshouding van de middenklasse wordt door een massaconsumentistische en homogeniserende esthetiek gekenmerkt. Veiligheid betekent daardoor veel meer dan het bieden

van bescherming tegen geweld of overlast. Door het bewerkstelligen van homogeniteit in het publiek probeert men een 'veilige' sfeer te creëren. Eigenaars van clubs of organisatoren van feesten proberen door het opbouwen van een imago daarom bepaalde mensen aan te trekken en anderen af te stoten. Dat doen ze niet alleen door een selectief deurbeleid, maar ook door via de inrichting en de infrastructuur, via de dienstverlening, de merchandising en de animatie aan de smaak van bepaalde sociale groepen tegemoet te komen (Hollands, 2002; Chatterton & Hollands, 2003).

Onderzoek naar het concept veiligheid in de economie van het nachtleven toont aan dat er een groot verschil is in sfeer en beleid van clubs en feesten die gericht zijn op een publiek dat voldoet aan het jeugdig ideaal enerzijds en clubs en feesten die rebelse of deviante jongeren aantrekken anderzijds. Silverstone (2006) stelde vast dat uitgaansgelegenheden die materialistische obsessieve jongeren of jongeren met hyperkapitalistische cultuur aantrekken, die een deviant of rebels karakter hebben, sterk de nadruk leggen op de repressie van geweld en overlast. Een bijvoorbeeld hiervan is het plaatsen van metaaldetectoren in clubs. Onze observaties van het veiligheidbeleid in de *jump*scene vormen een bevestiging van deze vaststellingen. In *jump*clubs en dito feesten is het beleid duidelijk meer gericht op preventie en repressie van overlast en geweld. De organisatoren roepen zelf op tot meer slagkracht en een betere samenwerking met de politie. Toch kanten zij zich tegen het huidige beleid, omdat de politie naar hun mening bepaalde clubs 'viseert'.

Het fenomeen viriele jongeren is in aantal helemaal niet zo marginaal en slechts een kleine groep van de viriele jongeren is verantwoordelijk voor problemen. Door bepaalde clubs te viseren, met razzia's of wegcontroles, verliezen uitbaters van clubs hun inkomen en klanten, en de problemen lijken zich gewoon te verplaatsen. Organisatoren beschrijven hun publiek als 'macho' of 'marginaal' en rechtvaardigden op basis daarvan hun repressief optreden. Ze vragen ook meer juridische bevoegdheid om zowel binnen als buiten de clubs controle te kunnen uitoefenen. Uit verhalen van respondenten kan worden afgeleid dat ze repressie door portiers, ook al is die soms hardhandig, aanvaarden terwijl ze zich tegen de politie verzetten. Men heeft immers respect voor de fysieke kracht en positie van portiers in de club. Via portiers kan men ook voordelen bekomen, bijvoorbeeld gratis binnen gelaten worden.

Op basis van etnografisch onderzoek stelde Hadfield (2008) vast dat de gentrificatie van het nachtleven zich op vlak van veiligheid manifesteert in een verschuiving van een beleid dat uitgaat van een 'dreiging', naar een beleid dat uitgaat van 'beloften'. Wanneer men kapitaalkrachtige of hooggeschoolde mensen wil aantrekken, moet men hen immers de mogelijkheid bieden een 'ideale' jeugdige identiteit te manifesteren door culturele consumptie, zonder dat ze daarbij door overlast van 'rebelse' of 'deviante' jongeren geconfronteerd worden. Dit wordt duidelijk in de wijze waarop organisatoren van *cutting-edge*clubs en -feesten hun publiek selecteren door dresscodes, door een selectief deurbeleid, en via een trendy en up-market imago. In deze clubs wordt zelden repressief opgetreden. Mensen houden er hun druggebruik immers verborgen en er is zelden geweld. Wanneer dit wel gebeurt, wordt optreden van het veiligheidspersoneel ook gerechtvaardigd door de aanwezigen. Ook hier kan men van portiers bepaalde voordelen krijgen, zoals voor de rij wachtenden binnenmogen gratis binnengelaten worden.

In de alternatieve scenes wordt repressief optreden tegen geweld, door de politie of door de organisatie, ook gerechtvaardigd. Maar net als in de *cutting-edge*scene komt geweld niet zo vaak voor. Men stelt wel vast dat er

meer geweld voorkomt in of op commerciële *minimal/techno*clubs en feesten die vaak ook jonge viriel georiënteerde jongeren of sporadische bezoekers die geen affiniteit hebben met Edm-muziek of dansdruggebruik aantrekken. Deze jongeren zouden ook meer drugs gebruiken. Repressief optreden tegen druggebruikers die niet agressief zijn of geen bedreiging vormen voor de integriteit van anderen, wordt echter niet geapprecieerd. Daarom geven mensen die sterk betrokken zijn tot de *minimal/techno*- of *goa*scene de voorkeur aan undergroundfeesten waar leden van de scene zelf de organisatie in de hand hebben. Op deze feesten is er doorgaans ook veel ruimte en tolerantie voor druggebruikers die even willen 'chillen'. Chillen wordt trouwens ook in andere scenes aangehaald als een belangrijke harm-reduction strategie. Eveneens werd er op alternatieve Edm-feesten en in clubs ook gratis water ter beschikking gesteld. Deze scene onderscheidt zich daarmee van de *jump*- en *cutting-edge*clubs en -feesten, waar men het gratis vertrekken van water als verlies van de broodwinning beschouwde. Deze bevindingen lijken me interessante aanknopingspunten te vormen voor een verder exploratief onderzoek naar de relatie tussen 'self-governance' en 'harm-reduction' in het nachtleven.

Bibliografie

Abell, J., Locke, A., Condor, S., Gibson, S. & Stevenson, C. (2006) Trying similarity, doing difference: the role of interviewer self-disclosure in interview talk with young people. *Qualitative Research*, *6* (2), 221-244.

Adkins, L. (2004a). Reflexivity: freedom or habit of gender. In L. Adkins & B. Skeggs (Eds.), *Feminism after Bourdieu* (pp.191-210). Oxford: Blackwell Publishing.

Adkins, L. (2004b). Feminism, Bourdieu and after. In L. Adkins & B. Skeggs. *Feminism after Bourdieu* (pp.19-34). Oxford: Blackwell Publishing.

Adler, P. & Adler, P. (1987). *Membership roles in field research*. In J. Van Maanen (ed.), *Qualitative research methods series*, *41* (pp. 733-68), London: Sage.

Adler, P. & Adler, P. (1994). 'Observational techniques'. In N. Denzin & Y. Lincoln (Eds), *Handbook of Qualitative Research* (pp. 377-392). Thousand Oaks, CA: Sage.

Allen, C. (2007). *Crime, drugs and social theory. A phenomenological approach*. Aldershot: Ashgate.

Amodei, N., Williams, J., Seale, P. & Alavarado, M. (1996). Gender differences in medical presentation and detection of patients with a history of alcohol abuse or dependence. *Journal of addictive diseases*, *15* (1), 19-31.

Andersen, M.L. (2005). Thinking about Women. *Gender & Society, 19* (4), 437-455.

Anderson, E. (2003). Feminist Epistemology and Philosophy of Science. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Geraadpleegd 20 september 2004, op http:// plato.stanford.edu/entries/feminism-epistemology.

Anderson, T. (1998). Drug Identity Change Processes, Race, and Gender: Part 3. Macro-level Opportunity Concepts. *Substance Use and Misuse*, *33* (14), 2721-2735.

Anderson, T. (2001). Drug Use and Gender. In E.C. Faupel & P.M. Roman (Eds.), *Encyclopedia of Criminology and Deviant Behavior, Volume IV: Self-Destructive Behavior and Dis-valued Identity* (pp. 286-289). Philadelphia: Taylor & Francis Publishers.

Angrosino, M.V. & Mays de Perez (2002). Rethinking Observation: From Method to Context. In N. Denzin & Y. Lincoln, *Handbook of qualitative research, 2°ed.* (pp.673-702). London: Sage.

Armando Vega, W., Alderete, E., Kolody, B. & Aguilar-Gaxiola, S. (1998). Illicit drug use among Mexican Americans in California: the effects of gender and acculturation. *Addiction*, *93* (12), 1839-1850.

Ashley, D. (1991). Playing with the pieces: the fragmentation of social theory. In P. Wexler (Ed.), *Critical theory now* (pp.70-97). London: The falmer press.

Baarda, D.B., de Goede, M.P.M. & Teunissen, J. (1997). *Basisboek methoden en technieken*. Houten: Stenfert Kroese.

Babcock, M. & McKay, C. (1995). *Challenging co-dependency: feminist critiques*. Toronto: University.

Babcock, M. (1996). Does feminism drive women to drink? Conflicting themes. *The international journal of drug policy, 7* (3), 158-165.

Bacham, R. & Schutt, R.K. (2001). *The practice of research in criminology and criminal justice.* Thousand Oaks: Pine Forge Press.

Barbour, R.S & Kitzinger, J. (1999). *Developing Focus Group Research. Politics, Theory and Practice*. London: Sage.

Barnett, R. & Rivers, C. (2005). *Bij gelijke geschiktheid: waarom mannen en vrouwen hetzelfde zijn*. Antwerpen: Archipel.

Bayton, M. (1990). *How Women Become Musicians*. In S. Frith & A. Goodman (Eds.), *On record: Rock, pop and the written word* (pp. 201 - 220). London: Routledge.

Beck J. & Rosenbaum, M. (1994). *Pursuit of ecstasy: the MDMA experience*. Albany: State university of New York Press.

Becker, H.S. (1963). *Outsiders: studies in the sociology of deviance*. New York: MacMillan.

Becker, H.S. (2001). Drugs: What are they?. In H. Becker, (Ed.). *What's a drug ?* (pp. 11-20). Anglet : Atlantica.

Bennett, A. & Harris-Kahn, K. (2004). Introduction. In A. Bennett & K. Harris-Kahn (Eds.), *After subculture: critical studies in contemporary youth culture* (pp. 1-18). New York: Palgrave.

Bennett A. (2006). Subcultures or neotribes? Rethinking the relationship between youth, style and musical taste. In A. Bennett, B. Shank, & J. Toynbee (Eds), *Popular Music Reader* (pp.106-113). London: Routledge.

Berenson, D. (1991). Powerlessness – Liberating or enslaving? Responding to the feminist critique of the twelve step. In C. Bepko (Ed.), *Feminism and addiction* (pp.67-85). New York: The Haworth Press.

Berkers, P. (2003). *Rock tegen de rollen. Een onderzoek naar vrouwenpunk en feminisme in Nederland rond 1980*, Tilburg: Universiteit. (Doctoraalscriptie cultuursociologie)

Beyens, K. (2000). *Straffen als sociale praktijk*. Philadelphia: Open university Press.

Billiet, J. & Waege, H. (2008). *Een samenleving onderzocht: methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek.* Antwerpen: De Boeck.

Blanchard, S. (s.d.). How cannabis was criminalised. Geraadpleegd 1 maart 2009, op www.idmu.co.uk/historical.htm.

Bloch, P. (1993). Involvement with adornments as leisure behavior: an exploratory study. *Journal of leisure research*, *25*(3), 245-262.

Bloor, M. & Wood, F. (2006). *Keywords in Qualitative Methods. A vocabulary of research concepts*. London: Sage.

Boeije, H. (2006). *Analyseren in kwalitatief onderzoek. Denken en doen*. Nederland: Boom.

Bollen, D. (1998). Diogenes: En toen zei Sid Vicious tegen Plato ..... *Vrijbuiter!*, *4*. Geraadpleegd 4 maart 2009, op http://www.vrijbuiter.org/page.php?ID=18.

Booth, M. (1983). *Camp*. London: Quartet Books.

Boutellier, H. (2003). *De veiligheidsutopie: hedendaags onbehagen en verlangen rond misdaad en straf.* Meppel: Boom. (tweede uitgebreide druk)

Boyd, S. (1999). *Mothers and illicit drugs. Trancending the Myths*. Toronto Buffalo: University of Toronto Press.

Brecht, M., O'Brien, A., von Mayrhauser, C. & Douglas Anglin, M. (2004). Methamphetamine use behaviours and gender differences. *Addictive Behaviors, 29*, 89-106.

Broidy, L. & Agnew, R. (1997). Gender and crime: a general Strain Theory Perspective. *Journal of research in Crime and Delinquency*, *34* (3), 275-306.

Brooks, A. & Hesse-Biber, S. (2007). An invitation to feminist research. In S.H. Hesse-Biber & P.L. Leavy (Eds.), *Feminist research practice* (pp.1-24). London: Sage.

Brooks, A. (2007). Feminist standpoint epistemology. In:S.H. Hesse-Biber & P.L. Leavy (Eds.), *Feminist research practice* (pp.53-82). London: Sage.

Bryson, V. (2000). Feminism: Marxist. In C. Kramarae (Ed.), *Routledge international encyclopedia of women – global women's issues and knowledge* (Vol. 2 p.790). New York: Routledge.

Buch, E. & Staller, K. (2007). The feminist practice of ethnography. In S.H. Hesse-Biber & P.L. Leavy (Eds.), *Feminist research practice* (pp.187-224). London: Sage.

Bunnin N. & Jiyuan Y. (2004). Conceptual scheme. In N. Bunnin & Y. Jiyuan (Eds), *The Blackwell Dictionary of Western Philosophy*. London: Blackwell.

Burssens, D., De Groof, S., Huysmans, H., Sinnaeve, I., Stevens F., Van Nuffel, K., Vettenburg, N., Elchardus, M., Walgrave, L. & De Bie, M., *Jeugdonderzoek belicht. Voorlopig syntheserapport van wetenschappelijk onderzoek naar Vlaamse kinderen en jongeren (2000-2004)*. K.U.Leuven, VUB & UGent. (Onuitegegven onderzoeksrapport, beschikbaar bij VAD).

Butler, Josephine (1875). *Une voix dans le désert*. Paris: Sandoz.

Butler, Judith (1990). *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*. Londen: Routledge.

Calafat, A., Fernandez, C., Montserrat, J., Antilla, A-H., Arias, R., Bellis, M.A., Bohrn, K., Fenk, R., Hughes, K., Kerschl, A.V., Kokkevi, A., Kuussaari, K., Leenders, F., Mendes, F., Simon, J., Spyropoulou, M., Van de Wijngaart, G. & Zavatti, P. (2003). *Enjoying nightlife in Europe. The role of moderation*. Palma de Mallorca: IREFREA.

Casid, J. (2004). Refracting 'Camp'. *Art Journal*, *63* (4), 135-137.

Chamberlin, E. (1998). *Mods and the Revival of the Subculture: A Durkheimian and Semiotic Analysis Based on Insider Research*. New York: University Press.

Chambliss, D.F. & Schutt, R.K. (2006). *Making sense of the social world. Methods of investigation, 2°ed.*. London: Sage Publications.

Chan, W.T. & Goldsthorpe, J.H. (2007). Social stratification and cultural consumption: music in England. *European Sociological Review, 23* (1), 1-19.

Chaney, D. (2003). Lifestyles and their relevance for ageing in post-industrial societies. *Gerontechnology, 2* (3), 260-262.

Chatterton, P. & Hollands R. (2003). Producing nightlife in the new urban entertainment economy: corporatization, branding and market segmentation. *International Journal of Urban and Regional Research*, *27* (2), 361-385.

Chilvers, I. (1999). Situationism. In I. Chilvers (Ed.), *A Dictionary of Twentieth-Century Art.* Geraadpleegd 10 maart 2009, op http://www.encyclopedia.com/doc/1O5-Situationism.html.

Christenson, S. & Swanson, A. (1974). Women and drug use: an annotated bibliography. *Journal of psychedelic drugs*, *6* (4), 371-414.

Coenen, H. (1975). Fenomenologie en sociologie. *Mens en maatschappij*, *50*, 38-72.

Cohen, P. (1994). *Van onderdrukking naar acceptatie. Een relativerende kijk op drugs*. Paper gepresenteerd in Brussel, 5 December 1994. (gedrukt exemplaar)

Cole, F. & Hannan, M. (1997). Goa-trance. *Perfect Beat*, *3* (3), 1-14.

Colpaert, K., De Wilde, J. & Van der Elst, D. (2005). Gender Differences. In S. Sleiman. S. (Ed.), *Belgian National Report on Drugs – 2005* (pp.106-120). Brussels: Scientific Institute of Public Health Unit of Epidemiology.

Connell, R.W. (1987). *Gender and power*. Stanford: University Press.

Connell, R.W. (2002). *Gender*. Cornwall: Polity Press.

Cook, G. (1995).'The dark side of 'Camp' – analysis of 'Camp' style and society' [coverstory maandblad]. *Washington Monthly*. September.

Corijn E. (2002). Je kan je ogen niet geloven: wetenschap!. In K. Beyens, J. Goethals, P. Ponsaers & G. Vervaeke (Eds.), *Criminologie in Actie* (pp.26-29). Brussel: Politeia.

Cosgrove, S. (2002). The History of House Sound of Chicago The Story Continues. Germany: BCM records (out of print, web reproductive). Geraadpleegd 20 december 2006, op globaldarkness.com/articles/history_of_chicago_house.htm.

Cramer, E. & Schippers, G. (1994). *Zelfcontrole en ontwenning van harddrugs*. Nijmegen: UNRAB.

Crilly, S. (2004). *'Gods in our own world': representations of troubled and troubling masculinities in some Australian films, 1991-2001*. Adelaide: University Press.

Critcher, C. (2000). "Still raving": social reaction to ecstacy. *Leisure studies, 19*, 145-162.

Dahlerup, D. (1985). Introduction. In D. Dahlerup (Ed.), *The new women's movement: feminism and political power in Europe and the USA*. London: Sage.

Daly, K. & Chesney-Lind, M. & (1988). Feminism and Criminology. *Justice Quarterly*, *5*, 499-527.

Daly, K. (1998). Womens pathways to felony court. In K. Daly & L. Maher (Eds.), *Criminology on the crossroads – Feminist readings in Crime and Justice* (pp.135-154). New York: Oxford university press.

Davies, P. (1999). Women, crime and an informal economy: female offending and crime gain. In M. Brogden (Ed.), *The British Criminology Conferences: Selected Proceedings. Vol.2., Papers from the British Criminology Conference. Queens University Belfast, 15-19 July 1997.* Geraardpleegd 22 mei 2004, op http://www.britsoccrim.org/bccsp/vol02/01DAVIE.HTM.

De Maere, W., Hariga, F., Bartoleyns, F. & Vanderveken, M. (2000). *Gezondheid en druggebruik in het penitentiaire milieu: ontwikkeling van een epidemiologisch onderzoeksinstrument.* Brussel: Federale Dienst voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden (DWTC). (onderzoeksrapprt)

De Meyer, G. (2004). *Cultuur met een kleine c*. Leuven: Acco.

de Purucker (1998). *Beginselen van de esotrerische filosofie*. Den Haag: Theosophical University Press Agency.

De vries, P. (1997). *Kuisheid voor mannen, vrijheid voor vrouwen: de reglementering van de prostitutie in Nederland, 1850-1911*. Hilversum: Verloren.

De Waele, J.P. (1992). *Systematische participerende observatie*. Brussel: VUB-press.

De Wilde, J. & Vanderplasschen, W. (2003). Man-vrouw verschillen bij personen in behandeling. In W. Vanderplasschen, C. Colpaert, K. Lievens & Broeckaert E. (Eds.), *De Oost-Vlaamse drughulpverlening in cijfers. Orthopedagogische reeks nr. 15*. Gent: Universiteit.

Decorte, T. & Slock, S. (2005). *The Taming of Cocaine II*. Brussel: VUB Press.

Decorte, T. & Tuteleers, P. (2007). *Cannabisteelt in Vlaanderen. Patronen en motieven van 748 telers. ISD-Reeks nr. 3.* Leuven: Acco.

Decorte, T. (2000). *The Taming of Cocaine*. Brussel: VUB Press.

Decorte, T. (2003). Drogues et self-control: l'impact d'une politique répressive formelle sur les processus spontanés d'autorégulation. In D. Kaminski (Ed.), *L'usage pénal des drogues. Collection Perspectives Criminologiques* (pp.277-297). Bruxelles: Editions De Boeck.

Decorte, T. (2005). Becker revisited: de invloed van culturele recepten op cannabisgebruik. In J. Goethals, F. Hutsebaut & G. Vervaecke (Eds.), *Gerechtelijke geestelijke gezondheidszorg: wetenschap, beleid en praktijk. Liber Amicorum Joris Casselman* (pp. 241-250). Leuven: Universitaire Pers.

Decorte, T., Slock S. & Muys, M. (2003). *Cannabis in Vlaanderen. Patronen van cannabisgebruik bij ervaren gebruikers. ISD-reeks nr. 1*. Leuven: Acco.

Decuypere, P. & Decorte, T. (2006). Het succes van XTC in de danscultuur verklaard. *Verslaving: Tijdschrift over verslavingsproblematiek*, *2* (2), 3-19.

Degler, C. (1975). *Is there a history of women?*. Oxford: Clarendon Press.

Denzin, N.K. (1994). The art and politics of interpretation. In N. Denzin & Y S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research* (pp. 500-515). Thousand Oaks: Sage.

Depreitere, K. (2002). Jeugdsubculturen en jongerencultuur. *Caleisdoscoop*, *14* (2), 2-15.

Derkse, W. (2000). *Een levensregel voor beginners – Benedictijnse spiritualiteit voor het dagelijks leven.* Tielt: Lannoo.

Dethier H. (1993). *Het gezicht en het raadsel*. Brussel: VUB Press.

Deutsch F.M. (2007). Undoing Gender. *Gender & Society, 21* (1), 106-127.

Dotter, D. (2002). Creating deviance: scenarios of stigmatisation in postmodern media culture. *Deviant behaviour*. 419-448.

Douglas, E. (2002). *Qualitative analyses: practice and innovation*. London: Routledge.

Dowling, C. (2002). *De mythe van breekbaarheid. Vrouwen op weg naar fysieke gelijkheid*. Amsterdam: Prometheus.

Drenthe, G. (1992). *Vrouwenthesaurus*. Geraadpleegd 4 april 2005, op http://www.iiav.nl/nl/databases/thesaurus/index.html

Drugscope (2005). *Media messages: a review of drug related messages reaching young people.* Geraadpleegd 20 oktober 2006, op http://www.drugscope.org.uk.

Duff, C. (2008). The pleasure in context. *International Journal of drug policy, 19* (5), 384-392.

Dunselman, R. (1993). *In plaats van ik: de verborgen werking van drugs.* Zeist: Uitgeverij Vrij Geestesleven.

Elchardus, M. & Siongers, J. (2003). Racisme, een kwestie van smaak? Een onderzoek bij jongeren uit het 4e en 6e jaar secundair onderwijs in Vlaanderen. *Sociologische Gids, 50* (3), 259-284.

Elliott, L. (2004). Goa trance and the practice of community in the age of the internet. *Television and New Media, 5*, 272-288.

EMCDDA, (2005). *European Drug situation technical data sheet: Differences in patterns of drug use between women and man.* Lisbon: EMCDDA. (onderzoeksrapport)

EMCDDA, *Year-report*: 2001, *Year-report*, 2004 en *Year-report*, 2006. Geraadpleegd 20 oktober 2006, op http://www.emcdda.europa.eu.

Engels, R. & Ter Bogt, T. (2004). Outcome expectancies and Ecstasy use in visitors of rave parties in the Netherlands, *European Addiction Research, 10*, 156-162.

ESPAD (2004). *Alcohol and Other Drug Use Among Students in 35 European Countries.* In B. Hibell, B. Andersson, T. Bjarnasson, S. Ahlström, O. Alakireva, A. Kokkevi & M. Morgan (Eds.), *The ESPAD Report 2003.* EU: The Swedish Council for information on Alcohol and Other Drugs (CAN), Council of Europe, Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs (Pompidou Group). + Lambrecht, P., Andries, C., Engels, T., Senterrre, C., Piette, D., De Smedt, P. (2004). *ESPAD'03: Outline for Belgian Report 2. Results Belgium 2003* Brussel:Vrije Universiteit Brussel. Geraadpleegd 2 maart 2004, op www.vub.ac.be/downloads/bijlagen/espad.pdf.

Ettore, E. & Riska, E. (1993). Psychotropics, sociology and women: are the 'halcyon days' of the 'malestream' over?. *Sociology of health & illness, 15* (4), 503-524.

Ettore, E. (1992). *Women and substance use.* New Brunswick: Rutgers University Press.

Ettore, E. (2004). Revisioning women and drug use: gender sensitivity, embodiment and reducing harm. *International journal of drug policy, 15* (5-6), 327-335.

Everard, M. (1985). Het burgerlijk feminisme van de eerste golf: Annette Versluys-Poelman en haar kring. In J. Blok, M. Elias, E. Kloek, S. Leydesdorff, J. Poelstra, J. Quast, J. Reijs & Y. Scherf (Eds.), *Jaarboek voor vrouwengeschiedenis* (pp.106-138). Amsterdam: Askant.

Faber, S. (1998). Van kwaad tot beter? De hoge misdaadcijfers van vrouwen in de achttiende eeuw. *Historica, 21* (1), 21-23.

Fendrich, M. & Johnson, T. (2005). Editors' Introduction to this Special Issue on Club Drug Epidemiology. *Substance Use & Misuse, 40* (9-10), 1179-1184.

Fetterman, D. (1989). Ethnography. Step by Step. *Applied Social Research Methods Series, Vol.17.* Newbury Park: Sage Publications.

Fetterman, M. (1998). Ethnography. In L. Bickman & D.J. Rog (Eds.), *Handbook of applied social research methods* (pp.479-488). Londen: Sage Publications.

Fine, G. A. & Kleinman, S. (1979). Rethinking Subculture: An Interactionist Analysis. *The American Journal of Sociology, 85* (1), 1-20.

Fiorentine, R. & Hillhouse, M. (1999). Drug treatment effectiveness and client-counsellor empathy: exploring the effects of gender and ethnic congruency. *Journal of drug issues, 29* (1), 59-74.

Flick, U. (2002). *An introduction to qualitive research.* London: Sage.

Forsyth, A., Barnard, M. & McKeganey, N. (1997). Musical preference as an indicator of adolescent drug use. *Addiction, 92* (10), 1317-1325.

Forth-Finegan, J. (1991). Sugar and spice and everything nice: gender socialization and women's addiction – a literature review. In C.Bepko (Ed.), *Feminism and addiction* (pp.19-48). Sydney: The Haworth Press.

Franken, H. & Brouwer, P.W. (2003). *Encyclopdie van de rechtswetenschap (p.534).* Mechelen: Kluwer.

Fraser, N. & Nicholson, L. (1990). Social Criticism without Philosophy: An Encounter between Feminism and Postmodernism. In L.J. Nicholson (Ed.), *Feminism/Postmodernism* (pp.19-38). London: Routledge.

Friman, R. (1999). Germany and the transformation of cocaïne, 1880-1920. In P. Gootenberg (Ed.), *Cocaine: global histories* (pp.83-104). Londen: Routlegde.

Frith, S. & McRobbie A. (1978). Rock and Sexuality. In S. Frith & A. Goodman (Eds.), *On record: Rock, pop and the written word* (pp. 371-389). London: Routledge. (reprint 1990)

Fritz, J. (1999). *Rave Culture. An insider's overview.* Canada: Smallfry Press.

Fruytier, P. (1993). Het utopisch socialisme en het lot van de vrouw (recentie). *Savante, winter*, 32.

Fulkerson, J. & French, S. (2003). Cigarette smoking for weight loss or control among adolescents: gender and racial/ethnic differences. *Journal of Adolescent Health, 32* (4): 306-313.

Garfinkel (1967). *Studies in ethnomethodology.* Oxford: Blackwell. (hst 1, 2 & 3, herdruk 1999)

Garland. D. (2001). *The Culture of Control: crime and social order in contemporary society.* Chicago: University press.

Giesen, P. (1999). *Laat me feesten: Het eeuwige misverstand over jongeren.* Leuven: Van Halewyck.

Gijselinckx C. (2002). Kritisch realisme en sociologisch onderzoek. *Tijdschrift voor sociologie, 23* (1), 21-44.

Goethals, J., Maes, E. en Klinckhamers, P. (1995). Vrouwen en strafrechtsbedeling; is er sprake van een geslachtspecifiek selectieproces?. *Panopticon*. 420-452.

Grella, C. & Joshi, V. (1999). Gender differences in drug treatment careers among clients in the national drug abuse treatment outcome study. *American journal on drug and alcohol abuse, 25* (3), 385-406.

Grella, C., Polinsky, M., Hser, Y. & Perry, S. (1999). Characteristics of women-only and mixed-gender drug abuse treatment programs. *Journal of substance abuse treatment, 17* (1-2), 37-44.

Groombridge N. (2006). Normalisation. In E. McLaughlin en J. Muncie (red.), *The Sage dictionary of criminology, 2°ed.* (p.271). London: Sage.

Gubrium, J. (1988). Analyzing field data. Florida: University of Florida press.

Hadfield, P. (2008). From threat to promise: nightclub 'security', governance and consumer elites. *British journal of criminology, 48,* 429-447.

Hahn Rafter, N. & Heidensohn, F. (1995). The development of feminist perspectives on crime. In N. Hahn Rafter & F. Heidensohn (Eds.), *International feminist perspectives in criminology, engendering a discipline*. Bristol USA: Open University Press.

Halnon K.B. (2005). Alienation incorporated: 'F*** the Mainstream Music' in the Mainstream. *Current Sociology, 53* (3), 441-464.

Hammersley, M. (1990). *Reading ethnographic research: critical guide*. London: Longman.

Hannon, L. & Risnick Dufour, L. (1998). Still just the study of men and crime? A content Analysis. *Sex roles: a Journal of research, 38,* 63–71.

Haralambos, M. & Holborn, M (1995). *Sociology Themes & Perspectives*. Hammersmith: Collins.

Haraway, D. (1988). Situated knowledges: the science question in feminism and the privilege of partial perspective. *Feminist Studies, 14*(3), 575-599.

Harding, S. (1986). *The science quenstion in Feminism*. Miltond Keynes: Open University Press.

Harding, S. (2004). A socially relevant philosophy of science? Resources from standpoint theory's controversiality. *Hypatia - Feminist science studies, 19* (1), 25-47.

Harris-Kahn, K. (2007). Exploring Scenes. In Ladda vzw. (Red.), *TalkiWalki [jongerensubcultuur] 4 believers/non-believers* (pp.94-105). Leuven: Acco.

Hebdige, D. (1979). *Subculture: The Meaning of Style*. London: Routledge.

Heidensohn, F. (1994). Gender and crime. In M. Maguire, R. Morgan & R. Reiner (Eds.), *The oxford handbook of criminology* (pp.491-530). Oxford: University Press.

Hellinga, G. & Plomp, H. (1994). *Uit je bol, over xtc, paddenstoelen, wiet en andere middelen.* Amsterdam: Prometheus.

Hemmersley, R., Khan, F. & Ditton, J. (2002). *Ecstasy and the rise of the chemical generation*. London: Routlege.

Henderson, S. (1993a). Keep your bra and burn your brain?. *Druglink, November/December.* 10-12.

Henderson, S. (1993b). Fun, fashion and frisson. *The international journal of drug policy, 4* (3), 122-129.

Henderson, S. (1997). "E" types and dance divas: gender research and community action. In T. Rhodes & R. Hartnoll (Eds.), *AIDS, Drugs and Prevention: Perspectives on individual and community action.* London: Routledge.

Henderson, S. (1999). Drugs and culture: the question of gender. In N. South (Ed.), *Drugs: Cultures, Controls and Everyday Life* (chp.3). London: Sage.

Hermans, A. (1996). Mannen en vrouwen op weg naar maatschappelijke gelijkheid? *Een nieuw wereldbeeld voor een nieuwe mens – XXI Lessen voor de eenentwintigste eeuw.* Leuven: Universitaire Pers.

Hesmondhalgh D. (2000). The British dance music industry: a case study of independent cultural production. *British Journal of Sociology, 49* (2), 234-251.

Hijstek, B. (2001). Feesten op recept. *EssensIE (52),* s.p..

Hilbert, R. (1990). Ethnomethodology and the micro-macro order. *American sociological review*, 55, 794-808.

Hinchliff, S. (2001). The meaning of ecstasy use and clubbing to women in the late 1990s. *International Journal of drug Policy, 12*, 455-468.

Hirshman, N. (2000). Feminism: Liberal British and European. In C. Kramarae (Ed.), *Routledge international encyclopedia of women – global women's issues and knowledge, Vol.2*. New York: Routledge.

Hollands, R. (2002). Divisions in the Dark: Youth Cultures. Transitions and Segmented Consumption Spaces in the Night-time Economy. *Journal of Youth Studies, 5* (2), 153-171.

Holstein, J. & Miller, G. (1993). Reconsidering social constructionism. In J. Holstein & G. Miller (Eds.), *Reconsidering social contructionism: debates in the social problems theory* (pp.5-24), New York: Aldine de Gruyter.

Holt, M. & Treloar, C. (2008). Pleasure and drugs. *International Journal of drug policy, 19* (5), 349-352.

Hong, L. & Duff, R. (2002). Modulated Participant-Observation: Managing the Dilemma of Distance in Field Research. *Field Methods,* 190-196.

Humpreys, K. (2004). *Circles of recovery: self-help organisations for addictions*. Cambridge: University Press.

Hunt, G. & Joe Laidler, K. (2003/08/16). *Dancing and Drugs: A Cross Cultural Perspective*. Paper presented at the annual meeting of the American Sociological Association, Atlanta Hilton Hotel, Atlanta, GA. Geraadpleegd 30 mei 2009, op http://www.allacademic.com/meta/p106410_index.html.

Hunt, G., Joe-Laider, K. & Evans, K. (2002). The gendered meaning of getting high: gang girls and drug use issues'. *Contemporary Drug Problems, 29*, 375-415.

Hunt, G., Joe-Laider, K. & Moloney, M. (2008). "Tuned out or tuned in". Clubbing, drugs and the dance scene: a global perspective. Paper presented at the 'Drugs & cultures conference' – Paris, 11-13th December 2008 (gedrukt expemplaar).

Huq, R. (2007). To much too young? Re-considering youth culture in post-youth times. In Ladda vzw. (Red.), *TalkiWalki [jongerensubcultuur] 4 believers/non-believers* (pp. 114-123). Leuven: Acco.

Hutton, F. (2004). Up for it, mad for it? Women, drug use and participation in club scenes. *Health, Risk and Society, 6* (3), 223-237.

Hutton, F. (2006). *Risky Pleasures. Club cultures and Feminine Identities.* Hampshire: Ashgate.

Jacinto, C., Duterte, M., Sales, P. & Murphy, S. (2008). Maximising the highs and minimising the lows: harm reduction guidence within ecstasy distribution networks. *International Journal of drug policy, 19* (5), 393-400.

Jalas, M. (2005). Hours which do not count; a review of consumer representations in the leisure and culture industries. In: M. Pantzar & E. Shove, (Eds.), Manufacturing leisure - Innovations in happiness, well-being and fun. National Consumer Research Centre. Publications (2005, 1) pp. 117-133. Helsinki: National Consumer Research Center. Geraadpleegd 4 november 2006 op: www.indecol.ntnu.no/indecolwebnew/publications/reports/rapport05/rapport1_05web.pdf.

Johnston, R.J., Gregory, D. & Smith, D.M. (1994). *The dictionary of Human Geography*. Oxford: Blackwel.

Johnstone, J. & Katz, E. (1957). Youth and popular music: a study in the sociology of taste. *The American journal of sociology, 62* (6), 563-568.

Jorgenson, D.L (1989). *Participant observation: a methodology for human studies.* Londen: Sage.

Jorgenson, D.L. (2003). The methodology of participant observation. In M. Progrebin (Ed.), *Qualitative approaches to criminal justice: perspectives from the field* (pp. 17-23). London: Sage Publications.

Kaluwich, B. (2005/05). Participant observation as a data collection method. *Qualitative Social Research*. Institute for Qualitative Research en Center for Digital Systems. Geraadpleegt 7 maart op, www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/466/996.

Kaminski, D. & Mary, Ph. (1999). Politiques (criminelles) en matière de drogues: évolutions et tendances en Belgique. *Déviance et société, 23* (2), 205-220.

Katholieke internet bibliotheek (s.d.). *De gelijkstelling van vrouwen in de Rooms-katholieke kerk*. Geraadpleegd 11 december 2005, op www.womenpriests.org/nl/traditio/sinful.asp#later.

Keller, R. (2006). Rappers, Ravers & Rock stars; the deviantizing hand of music in psychotropia. In L.C. Rubin (Ed.), *Psychotropic drugs and popular culture: essays on medicine, mental health and the media* (pp.135-155), London: McFarland & Company Inc.

Kelly, B.C. (2006). Conceptions of risk in the lives of Ecstasy-Using Youth. In B. Sanders (Ed.), *Drugs, Clubs and Young people: sociological and public health perspectives* (pp. 50-66), Hampshire: Ashgate.

Kirk, J. & Miller, M. (1986). *Reliability and validity in qualitative research*. Beverly Hills: Sage publications.

Klages, M., (1997). Gender Trouble – Judith Butler. In M. Klages (Ed.), *Introduction to Literary Theory*. Boulder: University of Colorado. Geraadpleegd 20 maart 2006, op colorado.edu/English/ENGL2012Klages/butler.html.

Klee, H. (2001). Amphetamine use: crystal gazing into the new millennium: Part Two – alternative paths. *Journal of Substance Use, 6* (2): 80-95.

Kohn M. (1997). The chemical generation and its ancestors: Dance crazes and drug panics across eight decades. *International Journal of Drug Policy, 8* (3), 137-142.

Kollontai, A. (1977). Prostitution and ways of fighting it. Speech by Alexandra Kollontai to the third all-Russian conference of heads of the Regional Women's Departments, 1921. In A. Holt (Ed.), *Selected Writings of Alexandra Kollontai*. Allison & Busby. Geraadpleegd op 21 september 2006, op www.marxists.org/archive/kollonta/works/1921/prostitution.htm.

Korf, D. (2006). De normalisering van cannabisgebruik. *Justitiële verkenningen, 32* (1), 61-71.

Korf, D., Kleemans, E., Decorte, T., Boekhout van Solinge, T. (2006). Drugs en drugshandel in Nederland en België. *Tijdschrift voor criminologie, 48* (2), 115-130.

Krueger R.A. & Casey M.A. (2000). *Focus groups a practical guide for applied research*. London: Sage.

Krueger, R. A. & King, J. A. (1998). *Involving community members in focus groups*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Lackey, C. (2001). Illegal drug use as crime. In C. Bryant (Ed.), *Encyclopedia of criminology and deviant behavior, vol.II: Crime and juvenile delinquency* (pp. 287-290). Londen: Brunner-Routledge, Taylor & Francis Group.

Lambrecht, P., Andries, C. & Engels, T. (2002). *Risicogedrag in de hoofdstad. De hoofdstad van het Middelengebruik?* Brussel: Vrije Universiteit Brussel.

Lankenau, S. (2006). On Ketamine: in and out the K hole. In B. Sanders (Ed.), *Drugs, clubs and young people: sociological and public health perspectives* (pp.77-87). Aldershot: Ashgate.

Laqueur, T. (1992). *Making sex: body and gender from the Greeks to Freud.* Cambridge: Harvard University Press.

Leary, T. (1968). *The Politics of Ecstasy*. New York: G. P. Putnam's Sons. (herdruk 1980)

Leavy, P.L. (2007). Feminist postmodernism and poststructuralism. In S.H. Hesse-Biber & P.L. Leavy (Eds.), *Feminist research practice* (pp.83-108). London: Sage publications.

Leckenby, D. (2007). Feminist Empiricism. In S.H. Hesse-Biber & P.L. Leavy (Eds.), *Feminist research practice* (pp.27-52). London: Sage.

Lecompte, M. & Goetz, J. (1982). Problems of reliability and validity in ethnographic research. *Review of educational research, 52*, 31-60.

Lecompte, M.D., Schensul, J.J. & Schensul, S.L. (1999). *Essential ethnographic methods.* Walnut Creek: Altamira Press.

Lemke, J.L. (1994). Semiotics and the deconstruction of conceptual learning. *Journal of Accelerative Learning and Teaching, 19* (1), 67-110.

Lincoln, S. (2007). Beyond bedrooms. Revising 'subculture' for teenage private spaces. In Ladda vzw. (Red.), *TalkiWalki [jongerensubcultuur] 4 believers/non-believers* (pp. 18-30). Leuven: Acco.

Liska, V. (2007). Van feministische literatuurkritiek naar gendered cultural studies, een kritische toetssteen. In H. Muller & I. Arteel (Ed.), *Een vrouw die schrijft! Literatuur en literatoren feministisch bekeken. Tweespraak vrouwenstudies Reeks nr. 5* (pp.13-38). Brussel: VUBPress.

Longshore, D., Hsieh, S. & Anglin, D. (1993). Ethnic and gender differences in drug users perceived need for help. *The international journal of addictions, 28* (6), 539-558.

Loopmans, M. (2005). Het einde van de stad? Stadontwikkeling en concurentiedenken. *Oikos, 35*, 12-21.

Lynch, G. (2006). The role of popular music in the construction of alternative spiritual identities and ideologies. *Journal for scientific study of religion, 45 (4),* 481-488.

MacGregor, S. (1999). Controls: policy, policing and prohibition. In N. South (Ed.), *Drugs: Cultures, Controls and Everyday Life* (Chp.5). London: Sage Publications Ltd.

Maher, L. & Curtis, R. (1998). Women on the edge of crime: Crack cocaine and the changing context of street-level sex work in New York City. In K. Daly & L. Maher (Eds.), *Criminology on the crossroads – Feminist readings in Crime and Justice* (pp.110-133). New York: Oxford university press.

Maher, L. (1995). In the name of love: Woman and initiation to illicit drugs. In R. Emerson Dobash, P. Russel Dobash & L. Noaks (Eds.), *Gender and crime* (pp.132-166). Cardiff: University of Wales Press.

Mak, G. (1997). *Mannelijke vrouwen. Over de grenzen van sekse in de negentiende eeuw.* Meppel: Boom.

Maloff, D.R., Becker H.S., Fonaroff, A. & Rodin J., (1980). Informal social controls and their influence on substance use. In D.R. Maloff & P.K. Levinson, (Eds.), *Issues in Controlled Substance Use: Papers and Commentary, Conference on Issues in Controlled Substance Use* (pp.5-35) Califonia: National Academy Press.

Mariën, K. (29/06/2005). Michael Mayer: Minimal zal nooit een hype worden. *Kindamusic*. Geraadpleegd op 6 november 2006, op www.kindamuzik.net.

Marsh, J., D'Aunno, T. & Smith, B. (1995). Increasing access and providing social services to improve drug abuse treatment for women with children. *Addiction*, 1237-1247.

Martin, P. (2004). Culture, subculture and social organisation. In A. Bennett & K. Harris-Kahn (Eds.), *After subculture: critical studies in contemporary youth culture* (pp. 21-35). New York: Palgrave.

Marvasti, A. (2004). *Qualitative research in sociology*. London: Sage publications.

Maso, I. & Smaling, A. (1998). *Kwalitatief onderzoek: Praktijk en theorie.* Meppel: Boom.

Maso, I. (1987). *Kwalitatief onderzoek.* Meppel: Boom.

Mason, J. (2002). *Qualitative researching.* London: Sage publications.

Mason, M. (1991). Women and shame: kin and culture. In C. Bepko (Ed.), *Feminism and addiction* (pp.175-194), London: Howorth Press.

Maxwell, J. (2005). Party drugs: properties, prevalence, patters and problems. *Substance use and misuse, 40*, 1203-1240.

May, T. (2001). *Social research: issues, methods and process (3°ed.).* Buckingham: Open University Press.

Mazeland, M. & ten Have, P. (1996). Essential tensions in (semi-)open research interviews. In Maso, F. Wester (Eds.),*The deliberate dialogue: qualitative perspectives on the interview* (pp.87-113). Brussels: VUB University Press.

McClary, S. (1991). *Feminine Endings - Music, Gender and Sexuality*. Minneapolis: Universsity Of Minnesota.

McDonald, M. (1994). A Social-Anthropological view of gender, drink and drugs. In M. McDonald (Ed.), *Gender drink and drugs. In Cross Cultural Perspectives on Women Reeks nr. 10.* (pp. 1-32). Oxford: Berg Publishers.

McLead, K. (2001), Genres, sub-subgenres and more: musical and social differentiation within electronic/dance music communities. *Journal of Popular Music Studies, 13*, 59-75.

McNeil, P. & Chapman, S. (2005). *Research methods,* London: Routledge.

McRobbie, A. & Garber, J. (1997). Girls and Subcultures. In K. Gelder & S. Thornton (Eds.), *The Subcultures Reader* (pp. 112-120). London: Routledge. (herdruk artikel 1976)

Measham, F. (2002). "Doing gender" – "doing drugs": conceptualizing the gendering of drug cultures. *Contemporary drug problems*, *29* (summer), 335-373.

Measham, F. (2004). Play space: historical and socio-cultural reflections on drugs, licensed leisure locations, commercialisation and control. *International Journal of Drug Policy, 15*, 337-345.

Measham, F. Parker, H. & Aldridge, J. (1998). The teenage transition: from adolescent recreational drug use to the young adult dance culture in Britain in the Mid-1990's. *Journal of Drug Issues*, *28* (1), 9-16.

Measham, F., Aldridge, J. & Parker, H. (2000). *Dancing on Drugs: Risk, Health and Hedonism in the British Club Scene*. London: Free Association Books.

Mertens N.M, Grapendaal M. & Docter-Schamhardt B.J.W. (1998). *Meisjescriminaliteit in Nederland, Reeks Onderzoek en beleid, nr. 169*. Den Haag: WODC.

Messerschmindt, J. (1995). From patriarchy to gender: feminist theory, criminology and the challenge of diversity. In N. Hahn Rafter & F. Heidensohn (Eds.), *International feminist perspectives in criminology, engendering a discipline* (pp.167-215). Bristol, USA: Open University Press.

Messerschmindt, J. (1997). *Crime as structured action: gender, race, class and crime in the making*. London: Sage.

Michielsens, M. (2004). Kruispuntdenken of intersectionisme. *Reader bij de Uitdiepingmodule capita selecta feministische theorieën, 27 november 2004.* (gedrukt exemplaar)

Miles, B. (2005). *Hippie*. New York: Sterling.

Miles, B.M. & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analyses (2°ed.).* London: Sage.

Moore K. & Miles S. (2004). Young people, dance and the sub-cultural consumption of Drugs. *Addiction research and theory*, *12* (6), 507-523.

Moore K. (2003). E-heads Vs Beer Monsters: Researching young people's drug consumption in dance club settings. In A. Bennett, S. Miles & M. Cielslik (Eds.), *Researching Youth: Issues, Controversies and Dilemmas* (deel 3), London: Palgrave.

Moors, H. (1994). Vrijdenkers over vrouwen. Seksenverhoudingen in levensbeschouwelijke maatschappijkritiek (1855-1898). In J. Blok, M. Elias, E. Kloek, S. Leydesdorff, J. Poelstra, J. Quast, J. Reijs & Y. Scherf (Eds.), *Jaarboek voor vrouwengeschiedenis* (pp. 61-85). Amsterdam: Askant.

Morgan, D.L. (1998). The focus group guidebook. In D. Morgan, R. Krueger & J. King (Eds), *The Focus Group Kit*, (deel 1.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Morse, J.M. (1994). *Critical issues in qualitative research methods*. Thousand oaks: Sage.

Moyer, I. (2001). *Criminological theories: traditional and nontraditional voices and theme's*. Thousand Oaks: Sage publications.

Mulderij, K. (1995). Menusugesties uit de keuken van het kwalitatieve onderzoek. In A. Buisman (Ed.), *Jongeren en sport* (pp.64- 85). Houten-Diegem: Bohn Staffen van Lophen.

Muncie, J. (2004). *Youth and Crime.* London: Sage.

Nachmias, C.F. & Nachmias, D. (1996). *Research methods in the social sciences*. London: St Martin's Press.

Nagel, T. (1997). *The Last Word*. New York: Oxford University Press.

Nelson-Zlupko, L., Morisson Dore, M., Kauffman, E. & Kaltenbach, K. (1996). Women in recovery: their perceptions of treatment effectiveness. *Journal of substance abuse treatment, 13* (1), 51-59.

Neyland, D. (2008). *Organizational ethnography*, London: Sage.

O'Brien, L. (2002). *She Bop II: The definitive history of women in rock, pop and soul*. London: Continuum.

O'Connor, J. (1990). Mass media and the prevention of drug problems: a psychological appraisal. *Drug and alcohol review*, *9* (2), 177-185.

Oakley, A. (1981). Interviewing women: a contradiction in terms. In H. Roberts (Ed.), *Doing Feminist Research* (pp.30-61). London: Routledge.

OIVO (Onderzoeks- en informatiecentrum van de verbruikersorganisaties, 2005). *Jongeren en verbruik: Cannabis en ecstasy*. Geraadpleegd 15 oktober 2006, op http://www.oivo-crioc.org/documenten/Publicaties/Jongeren_en_verbruik.

Orcutt, J.D. & Turner, J.B. (1993). Shocking numbers and graphic accounts: quantified images of drug problems in the print media. *Social Problems*, 190-206.

Ossebaard, H.C. (1996). De roes. In H.C. Ossebaard (Ed.), *Reis naar de roes* (pp.12-27). Utrecht: Centrum voor Verslavingsonderzoek Universiteit Utrecht/ Kwadraat uitgevers groep.

Pagliaro, A. & Pagliaro, L. (1999). *Substance use among women: a reference and resource guide*. Lillington: Brunner/Mazel - Taylor & Francis group.

Palmaerts, T. (2007). Ladda's duiding bij subculturen. In Ladda vzw. (Red.), *TalkiWalki [jongerensubcultuur] 4 believers/non-believers* (pp. 10-17). Leuven: Acco.

Palmer, C. & Horowitz, M. (2000). *Sisters of the extreme*. Rochester: Park street Press.

Parker, H. (2002). Adolescent recreational alcohol and drugs careers gone wrong: developing a strategy for reducing risks and harms. *International Journal of Drug Policy*, *13* (5). 419-432.

Parker, H. (2005). Normalization as a barometer: Recreational drug use and the consumption of leisure by younger Britons. *Addiction Research & Theory*, *13* (3), 205-215.

Parker, H., Aldridge, J. & Measham F. (1998). *Illegal leisure: the normalization of adolescent drug use*. London: Routlegde.

Parks, K. & Miller, B. (1997). Bar victimisation of women. *Psychology of Women Quarterly*, *21*, 509-525.

Parks, K. & Scheidt, D. (2000). Male drinkers' perspectives on female bar drinkers. *Sex roles*, *43* (11/12), 927-941.

Patton, M.Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods (3°ed.)*. Thousand oaks, CA: Sage.

Pavda, G. (2000). '*Pricilla* Fights Back: The politization of 'Camp' Subculture'. *Journal of Communication Inquiry*. *24* (2), 216-243.

Peril, Y. & Chan, S. (1998). Music(ology) needs a context – reinterpreting Goa-trance. *Perfect Beat*, *3* (4), 93–97.

Perrone, D. (2006). New York club kids: a contextual Understanding of club drug use. In B. Sanders (ed.), *Drugs, Clubs and Young people: sociological and public health perspectives* (pp. 26-49).Hampshire: Ashgate.

Pogrebin, M.R. (2003). *Qualitative approaches to criminal justice. Perspectives from the field*, London: Sage.

Prather, J. & Minkow, N. (1991). Prescription for despair: women and psychotropic drugs. In N.Van Den Bergh (Ed.), *Feminist Perspectives on Addictions* (pp.87-100). New York: Springer publishing company.

Presdee, M. (2000). *Cultural criminology and the carnival of crime*. London: Routledge.

Prins, M. (2007). Jeugdculturen binnenstebuiten. Identificatie en distictie in de homologie van jeugdculturen. In Ladda vzw. (Red.), *TalkiWalki [jongerensubcultuur] 4 believers/non-believers* (pp. 79-80). Leuven: Acco.

Quinn, J. (2001). Drugs and crime. In D.Clifton, C.E. Faupel & P. Roman (Eds.), *Encyclopaedia of criminology and deviant behavior: Volume IV Self-destructive behavior and disvalued identity* (pp.244-247). Sussex: Brunner Routledge.

Raad van de gelijke kansen voor mannen en vrouwen met betrekking tot vrouwen en veroordelingen (12/03/1999). *Een mogelijke differentiële behandeling van vrouwen in de fase voorafgaand aan en in elke fase van de strafrechtspleging en in de gevangenis*. Geraadpleegd 25 februari 2006, op www.raadvandegelijkekansen.be/downloads/advies25.pdf.

Race, K. (2008). The use of pleasure in harm reduction: perspectives from the history of sexuality. *International Journal of drug policy*, *19* (5), 417-423.

Rafter, N. & Heidensohn, F. (1995). Introduction; the development of feminist perspectives on crime. In N. Rafter & F. Heidensohn (Eds.), *International Feminist perspectives in criminology: engendering a discipline* (pp1-16). Buckingham-Philadelphia: Open University Press.

Raven, M. (1997). The politics of drug use. New perspectives on addiction. *Dulwich Centre Newsletter*. Geraadpleegd 23 november 2004, op dulwichcentre.com.au/politics_of_drug_use_by_melissa/htm.

Redhead, S. (1993). The politics of ecstasy. In S. Redhead (Ed.), *Rave off: politics of deviance in contemporary youth culture* (pp.7-27). Aldershot: Avebury.

Reynolds, S. (1999). *Generation Ecstasy: Into the World of Techno and Rave Culture*. New York: Routledge.

Riccio, B.D. (1993). 'Popular Culture and High Culture; Dwight Macdonald, his Critics and the Ideal of Cultural Hiërarchy in Modern America', *Journal of American Culture*, *16* (4), 7-18.

Righart. H., Luykx. P., Pas, N. (2004). *De wereldwijde jaren zestig: Groot-Brittanië, Nederland, de Verenigde Staten*. Hilversum: Uitgeverij Verloren.

Riley, S. & Cahill, S. (2005). Managing, Meaning and Belonging: Young Women's Negotiation of Authenticity in Body Art. *Journal of Youth Studies, 8* (3), 261-279.

Robertson, P. (1996). *Guilty Pleasures: Feminist Camp from Mae West to Madonna*. Durham: Duke University Press.

Rochefort, F. (1997). Du droit des femmes au féminisme en Europe 1860-1914. In C. Faure (Ed.), *Encyclopédie politique et historique des femmes* (pp.565–566). Paris: Presses universitaires de France.

RoSa (2002). De eerste feministische golf in België. *Documentatiecentrum Rol en Samenleving (ROSA) Factsheets.* Geraadpleegd 15 februari 2005, op http://www.rosadoc.be/site/nieuw/pdf/factsheets/nr28.pdf.

RoSa (2002). Feminisme en feministische stromingen. *Documentatiecentrum Rol en Samenleving (ROSA) Factsheets.* Geraadpleegd 15 februari 2005, op http://www.rosadoc.be/site/nieuw/pdf/factsheets/nr14.pdf.

Rosenau-Vaillancourt, P. (1992). Post-Modernism and the Social Sciences: Insights, Inroads and Intrusions. Princeton, NY: Princeton University Press.

Rosenbaum, M. & Murphy, S. (1999). *Pregnant Women on Drugs: Combating Stereotypes and Stigma*. New Brunswick: Rutgers University Press.

Rosenbaum, M. (1996). Women and drugs: twenty five years of research and policy. In Sweet Brair College, San Francisco, Cal (www), *Drug policy alliance. Gifts of speech Reeks* (23p). Geraadpleegd 10 mei 2005, op gos.sbc.edu/r/rosenbaum.html.

Rosenbaum, M., (1981). *Women on heroin*. Brunswick: Rutgers University Press.

S.N. (2007). *Ben je bang voor emo's en jumpers?. Klasse voor Leerkrachten, 175*, 44-45.

S.N. (2008). Angry young men. *The Columbia Encyclopedia, Sixth Edition.* Geraadpleegd 10 maart 2009, op www.encyclopedia.com/doc/1E1-angryyou.html.

Saks, L. & Herwitz, D. (1998). Camp. In M.Kelly (Ed.), *Encyclopedia of Aesthetics* (Vol.1 pp. 327-31). Oxford: University Press.

Saldanha, A. (2007). *Psycheledic white. Goa trance and the viscosity of race*. Minneapolis: university of minnesota press.

Sanders, B. (2006a). Young people, clubs and drugs. In B. Sanders (Ed.), *Drugs, clubs and young people: sociological and public health perspectives* (pp.1-12). Aldershot: Ashgate.

Sanders, B. (2006b), In the club redux: ecstacy use and supply in a London Nightclub. In B. Sanders (Ed.), *Drugs, clubs and young people: sociological and public health perspectives* (pp.122-140). Aldershot: Ashgate.

Scott J.W. (2002). Dromen bij de millenniumwisseling. Heeft 'gender' een toekomst in de 21e eeuw?. *Tijdschrift voor Genderstudies, 5* (4), 4-18.

Searle, J. R (1998). *Mind, Language and Society: Philosophy in the Real World*. London: Phoenix.

Shapiro, A.L. (1989). Disordered Bodies / Disordely Acts: Medical Discourse and the Female Criminal in Nineteenth Century Paris. *Genders, 4* (spring), 68-86

Shapiro, H. (1999). Dances with drugs: pop music, drugs and youth culture. In N. South (Ed.), *Drugs: Cultures, Controls and Everyday Life* (Chp.2). London: Sage Publications Ltd.

Shiner, M. & Newburn, T. (1999). Taking tea with Noel: the place and meaning of drug use in everyday life. In N. South (Ed.), *Drugs: Cultures, Controls and Everyday Life* (pp.511-529). London: Sage Publications Ltd.

Sidnell, J. (s.d.). *African American Vernacular English (Ebonics)*. School of Languages, Cultures and Linguistics, Australia, University of New England (www). Geraadpleegd 27 februari 2009, op www.une.edu.au/langnet/definitions/aave.html.

Silverman, D. (2006). *Interpreting qualitative data (3°ed.)*. Thousand Oaks: Sage.

Silverstone, D. (2006). Pub space, rave space and urban space: three different night-time economies. In B. Sanders (Ed.), *Drugs, clubs and young people: sociological and public health perspectives* (pp.141-151). Aldershot: Ashgate.

Sinnaeve, I., Van Nuffel, K. & Schillemans, L. (2004). Jeugd en vrije tijd. Thuis tv-kijken, voetballen of naar de jeugdbeweging?. In D. Burssens, S. De Groof, H. Huysmans, I. Sinnaeve, F. Stevens, K. Van Nuffel, N. Vettenburg, M. Elchardus, L. Walgrave & M. De Bie (Eds.), *Jeugdonderzoek belicht. Voorlopig syntheserapport van wetenschappelijk onderzoek naar Vlaamse kinderen en jongeren (2000-2004)* (pp.59-80). K.U.Leuven, VUB & Ugent. (Onuitegegven onderzoeksrapport, beschikbaar bij VAD).

Siongers, J. & Stevens F. (2002). Esthetica voor gevorderden. Over smaken en mediavoorkeuren. In M. Elchardus & I.Glorieux (Red.), *De symbolische samenleving. Een exploratie van de nieuwe sociale en culturele ruimtes* (hst.3). Tielt: Lannoo.

Siongers, J. (2007). *Van generatie op generatie. Een cultuursociologische benadering van de gelijkenissen in houdingen en smaken tussen ouders en hun adolescente kinderen*. Brussel: VUB. (doctoraatscriptie sociologie)

Sjö, F. (2005). Drugs in swedish club culture – creating identity and distance to mainstream society. In P. Lalander & M. Salasuo (Eds.), *Drugs and youth cultures – global and local expressions NAD Reeks nr.46* (pp.31-45). Stockholm: NAD Publications.

Sleiman S., (2006) *Belgian national report on drugs*, 2005 [EMCDDA country report]. Geraadpleegd 15 oktober 2006, op http://www.iph.fgov.be/reitox/Publications/BNR05.pdf.

South, N. (1999). Debating drugs and everyday life: normalisation, prohibition and otherness. In N. South (Ed.), Drugs*: Cultures, Controls and Everyday Life* (hst.1). London: Sage Publications.

Spencer, L., Ritchie, J. & O'Connor, W. (2003). Analysis: practices, principles ans processes. In J. Ritchie & J. Lewis (Eds.), *Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers* (pp.299-218). London: Sage.

Spradley, J.P. (1980). *Participant observation*. New York: Holt, Rinehart en Winston.

St. John, G. (2004). The difference engine: liberation and the rave imaginary. In G. St. John (Ed.), *Rave culture and religion* (pp.19-45). London: Routledge.

Steeghs, N. en Willems, D., (22/10/2008). On the road: de beats en pop-muziek, *Kindamuzik*. Geraadpleegd op 1 maart 2009, op www.kindamuzik.net/achtergrond/beat/on-the-road-de-beats-en-popmuziek.

Stegink, A. (1997). Vrouwen in mannenkleren in de achttiende eeuw. *Historica, oktober*, 20-22.

Sterk-Elifson, C. (1996). Just for fun? Cocaine use among middle-class women. *Journal of drug issues, 26* (1), 63-76.

Stevens, F. (2004). Jeugd en media. Media als verlengstuk van het dagelijks leven. In D. Burssens, S. De Groof, H. Huysmans, I. Sinnaeve, F. Stevens, K. Van Nuffel, N. Vettenburg, M. Elchardus, L. Walgrave & M. De Bie (Eds.), *Jeugdonderzoek belicht. Voorlopig syntheserapport van wetenschappelijk onderzoek naar Vlaamse kinderen en jongeren (2000-2004)* (pp.81-104). K.U.Leuven & VUB. (Onuitgegeven onderzoeksrapport, beschikbaar bij Ladda).

Stewart, L.A. (2000). *Koffie, een sterk verhaal. Het kopje dat geschiedenis maakte*. Amsterdam: Forum.

Sulkunen, P., Rantala, K. & Määttä, M. (2004). The ethics of not taking a stand: dilemma's of drug and alcohol prevention in a consumer society – a case study. *International Journal of Drug Policy, 15* (5-6), 427-434.

Swanborn, P.G. (1984). *Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek: inleiding in ontwerpstrategieën*. Meppel: Boom.

Swanborn, P.G. (1991). *Basisboek social onderzoek*. Amsterdam: Boom/Meppel.

Swanborn, P.G. (2004). Kwalitatief onderzoek en exploratie. *Kwalon*, 2, 7-13.

Sweetman, P. (2007). 'Everything is fragmenting beautifully'. Post-subcultures and everyday life. In Ladda vzw. (Red.), *TalkiWalki [jongerensubcultuur] 4 believers/non-believers* (pp.106-112). Leuven: Acco.

Takahasi, M. (2004). The 'natural high': altered states, flashbacks ands neural tuning at raves. In G. St. John (Ed.), *Rave culture and religion* (pp.144-164). London: Routledge.

Tanesini, A. (1999). *An Introduction to Feminist Epistemologies*. Malden: Blackwell.

Taylor, A. (1993). *Women drug users. An ethnography of a female injecting community*. Oxford: Clarendon Press.

Taylor, I. (1999). *Crime in context: a critical criminology of market societies*. Cambridge: Polity Press.

Ten Have, P. (1999). Inleidende teksten met suggesties en overwegingen over kwalitatieve onderzoekmethoden. In UVA (www), *Teksten voor het inleidend programma over kwalitatief sociologisch onderzoek*. Geraadpleegd op 14 december 2006, op www2.fmg.uva.nl/emca/KwalMeth.htm.

Ter Bogt, T. & Engels, E. (2005). Partying Hard: party Style, motives for and Effects of MDMA Use at raves. *Substance use and Misuse, 40*, 1479-1502.

Thomas, J.A. (1999). Pop art and the forgotton codes of 'Camp'. In A. Reinink & J. Stumple (Eds.), *Memory and oblivion: proceedings of the XXIXth International congress of the History of Art held in Amsterdam, 1-7 september 1996* (pp.989-995). Dordrecht: Kluwer.

't Hart, H. van Dijk, J., de Goede, M., Jansen, W. & Teurnissen, J. (1998). *Onderzoekmethoden*. Meppel: Boom.

Thornton S. (1995). *Club cultures: music, media and subcultural capital*. Middletown, NE: Wesleyan University Press.

Tossmann P., Boldt S. en Tensil M.D. (2001). The use of drugs within the techno party scene in European metropolitan cities. In: M. Krausz (Ed.). *European Addiction Research: 'Special topic section: patterns of consumption', 7*, 2-23.

Tryssesoone, K. (2005). *Mini m-alisme in de hedendaagse danscultuur.* Geraadpleegd op 12 december 2007, op www.Ladda.be.

Tyler, S. A. (1986). Post-Modern Ethnography: From Document of the Occult to Occult Document. In J. Cliford & G.E. Marcus (Eds.), *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography* (pp.122-140). Berkeley: University of California Press.

VAD (2005). *Partywise: kwantitatief onderzoek naar trends in druggebruik in het uitgaansleven*. Brussel: Vereninging voor Alcohol en andere Drugproblemen.

VAD: Kinable, H. (2004). *Bevraging van Vlaamse leerlingen in het kader van een drugbeleid op school, syntheserapport schooljaar 2003-2004*. Brussel: Vereniging voor Alcohol en andere Drugproblemen.

Valentine, K. & Fraser, S. (2008). Trauma, damage & pleasure: rethinking problematic drug use. *International Journal of drug policy, 19* (5), 410-416.

Van de Wijngaart, G. (1996). Op reis. In H.C. Ossebaard (Ed.), *Reis naar de roes* (pp.28-40). Utrecht: Centrum voor Verslavingsonderzoek Universiteit Utrecht/ Kwadraat uitgevers groep.

Van de Wijngaart, G., Braam, R., de Bruin, D., Fris, M., Maalsté, N. & Verbraeck, H. (1997). *Ecstasy in het uitgaanscircuit*. Utrecht: centrum voor verslavingsonderzoek.

Van Den Bergh, N., (1991). Having Bitten the apple: a feminist perspective on addictions. In N. Van Den Bergh (Ed.), *Feminist Perspectives on Addictions* (pp.3-30). New York: Springer.

Van der Korst H. (2003). *Gewelddadige vrouwen: Bijstellen van het beeld. Justitiepastoraat in Nederland*. (Verslag workshop 7 van de 4e oecumenische vrouwensynode: 14 en 15 februari 2003). Geraadpleegd 15 januari 2006, op http://www.xs4all.nl/~mulderce/JPteksten/vrouwen/Vrouwen1.htm.

van Duijnhoven, S. (1996). 'Hakkuh!'. *De Groene Amsterdammer, 48*. Geraadpleegd 2 februari 2007, op http://www.groene.nl/1996/48/hakkuh!.

Van Hevele, E. (2007). Graffiti als een scene. In Ladda vzw. (Red.), *TalkiWalki [jongerensubcultuur] 4 believers/non-believers* (pp.134-143). Leuven: Acco.

Van Nuffel, K., Schillemans, L., Verschelde, G., Vettenburg, N. & Debie, M. (2004). *Jeugdonderzoek in Vlaanderen*. Paper voorgedragen op de SISWO dagen, Amsterdam, 22 & 23 april 2004. Geraadpleegd 6 maart 2007, www.jeugdonderzoeksplatform.be/publicaties/Jeugdonderzoek in Vlaanderen.pdf.

Van Oost, E. (1989). Een feministisch perspectief op wetenschap. In M. Korthals (Ed.), *Wetenschapsleer, filosofisch en maatschappelijk perspectief op de natuur en sociaal culturele wetenschappen* (pp.230-254). Meppel: Boom.

Van Ree, E. (2002). Drugs, the democratic civilising process and the consumer society. *International Journal of drug policy, 13*, 349-353.

Van Shaik, I. (1995). Criminaliteit in 18e eeuwse Utrecht. *Dynamiek, 11/12* (02/01), 414.

Van Wel, F. (1993). Een cultuurkloof tussen de generaties? Cultuurstijlen onder jongeren en hun persoonlijk netwerk. *Boekmancahier, 17*, 306-321.

Vercaigne , C. & L. Walgrave, L. (1995). *Jeugd tussen (sub)cultuur en business. Een onderzoek naar megadancings, house en de last van de recreatie*. Leuven: Davidsfonds.

Vercaigne, C. (1996). *Megadancings en housemuziek*. Leuven: Davidsfonds.

Verhagen, S., van Wel, F., ter Bogt, T. & Hibbel, B. (2000). Kort op 200 *beats per minute*. De jeugdcultuur van gabbers. *Pedagogiek, 20* (2), 140-151.

Verschaeve, H. (1999). Over verkennen, herkennen en erkennen: feministische perspectieven en criminologie. *Panopticon, 6*, 544-562.

Verschaeve, H. (2002). Een feministisch methodologisch recept?. In K. Beyens, J. Goethals, P. Ponsaers & G.Vervaeke (Eds.), *Criminologie in actie*. Brussel: Politeia.

Vranken, J. & Henderickx, E. (2004). Het speelveld en de spelregels. Een inleiding tot de sociologie. Leuven: Acco.

Walby, S. (1990). *Theorizing patriarchy.* London: Blackwell.

Waldorf, G. & Massey, A. (1999). Is triangulation possible?. In A. Massey & G. Waldorf (Eds.), *Explorations in methodology Studies in Educational Ethnography* (Vol. 2 introduction). Stanford: Walford: Books.

Walklate, S. (2003). Understanding Criminology – Current Theoretical Debates *(2°ed.).* Maidenhead: Open University Press.

West, C. & Fenstermaker, S. (1995). Doing difference. *Gender & society, 9 (1), 8-37.*

West, C. & Zimmerman, D. (1987). Doing gender. *Gender & Society, 1* (2), 125-151.

Wester, F. (1987). *Strategieën voor kwalitatief onderzoek*. Muiderberg: Dick Coutinho.

Whelan, A. (2009). The "Amen" Breakbeat as Fratriarchal Totem. In B. Neumeier (Ed.), *Dichotonies: Essays on Gender and Music*. Winter Verlag, Heidelberg. (in druk) Geraadpleegd 20 oktober 2009, op amj.whln.googlepages.com/0-dichotonies_Amen_final.pdf.

Willemsen, H. (1992). *Woordenboek* filosofie. Assen: Van Gorkum.

Williams, S. L. (2002). Trying on Gender, Gender Regimes, and the Process of Becoming Women. *Gender & Society*, *16* (1), 29-52.

Witt, C., (s.d.). Feminist History of Philosophy. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Geraadpleegd 25 maart 2005, op plato.stanford.edu/entries/feminism-femhist.

Wolf, N. (1997). *Verwarrende tijden: De ontluikende seksualiteit van meisjes in het tijdperk van de pil*. Amsterdam: Forum.

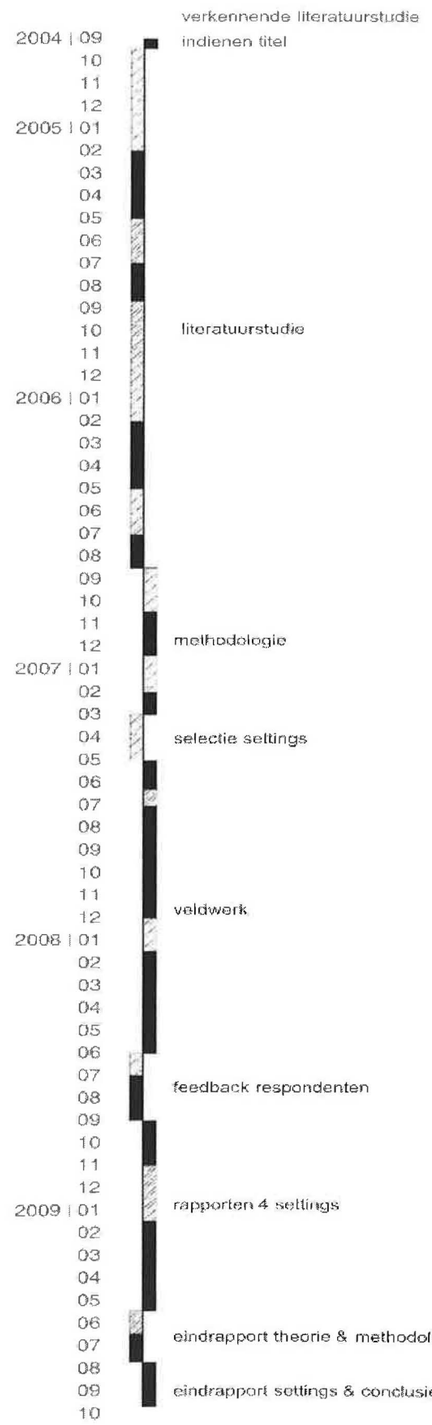
World Encyclopedia, (2005). *Angry Young Men*. Geraadpleegd 10 maart 2009, op www.encyclopedia.com/doc/1O142-AngryYoungMen.html.

Young, J. (1988). Drugs: absolutism, relativism and realism. In P. Worsley (Ed.), *The new introductory sociology*. London: Penguin. Geraadpleegd op 12 oktober 2005, op www.malcolmread.co.uk/JockYoung.

Yuval-Davies, N. (1997). *Gender and nation*. London:Sage.

Zinberg N. (1984), *Drugs, set and setting: the basis for controlled intoxicant use* (pp.1-18 & 192-218). London: Yale University Press.

Zwaap, R. (1996). *Apocalyps nu!*, De Groene Amsterdammer, 19. Geraadpleegd 3 mei 2005, op www.groene.nl/1996/19/Apocalyps_nu!.

Bijlage 1: Verschillende fasen in het onderzoek

Het onderzoek kwam tot stand in het kader van een doctoraal proefschrift dat geschreven werd vanuit een assistentenmandaat. Hieraan zijn zowel voor- als nadelen verbonden. Positief is dat je als assistent vrij bent in het bepalen van het onderwerp en de opzet van je onderzoek, omdat je niet gebonden bent aan eisen van financiers. Zeker wanneer je, zoals ik, beslist om een etnografisch geïnspireerd onderzoek te doen is dat erg belangrijk, want daar maakt men moeilijk middelen voor vrij (Allen, 2007:43). Omdat je als assistent nauw betrokken bent bij onderwijs zijn er echter ook periodes waarin bijna niet aan het onderzoek kan gewerkt worden[1]. In de fase van het veldwerk is dit erg vervelend, omdat je dan contacten en kostbare tijd verliest. In andere periodes is het echter soms ook goed even afstand te kunnen doen van je onderzoek, dat nooit helemaal stilligt. In drukke onderwijsperiodes vind je doorgaans wel de tijd om wat randliteratuur door te nemen of om 's middags met collega's te praten. Dit laat toe inzichten en ideeën mentaal te verwerken of in een ruimer kader te plaatsen, daar waar andere onderzoekers vaak met tijdsdruk zitten en zich zo geen periode van reflectie kunnen veroorloven. Door hun mandaat hebben assistenten doorgaans ook veel meer tijd nodig om een onderzoek af te werken. Zo heeft mijn onderzoek in het totaal vijf jaar in beslag genomen. Vooral de voorbereidende periode, waarin op basis van literatuurstudie de probleemstelling en methodologie werden uitgewerkt, verliep met horten en stoten. Nadien kon ik gelukkig meer tijd investeren.Omdat het laatste jaar niet vooraf gepland was, kon het enkel aangewend worden voor rapportering. De periode van veldwerk bleef hierdoor beperkt tot één jaar, wat een belangrijk minpunt blijft. Ik heb geprobeerd dit op te vangen door feedbackmomenten te organiseren in de vorm van groepsgesprekken met 'key-informants', maar daar wordt in het methodologische deel op teruggekomen. Met die mensen had ik ook tijdens de week, na het werk of na school, contact. De werkelijke participerende observaties, waarbij ik met tal van mensen sprak, vonden bijna altijd plaats tijdens weekendnachten.

[1] Deze periodes werden gearceerd.

Bijlage 2: Formele basisprobleemstelling

Kernbegrippen	Theorie	Literatuur
Illegaal druggebruik	New deviance Symbolisch interactionisme Sociale netwerk en primaire socialisatietheorieën	*geschiedenis illegaal druggebruik *criminalisering/labeling ↔ plezier en genot *zelf/sociale controle = sociaal leerproces *(gender) socialisering controle druggebruik
... in een laatmoderne samenleving	Consumptiemaatschappij Hedonisme Individualisering Carnaval of crime Controlecultuur **Normalisering illegaal druggebruik**	*consumentenethos * chemical carnaval * democratisering civilisatieproces (controleverlies ↔ zelfregulering) *inconsistente en ontoereikende repressie van deviante ontspanningsactiviteiten *repressie (staat) ↔ self-governance (gemeenschap) *toename gebruik en beschikbaarheid *acculturalisatie * gecontroleerd controleverlies (wilde zones)
Gender	(Poststructuralisme) Constructivisme en structuralisme Postmodernisme	*geschiedenis hiërarchische vrouw/man binariteit *pathologisering, stigmatisering en onzichtbaarheid vrouwelijke druggebruikers *sekse- en genderrollen (sociale druk) *constructie ↔ deconstructie (reflexiviteit)
... in een laatmoderne samenleving	**Criminaliteit als gestructureerde actie**	* gender (en illegale drugs) 'doen'
EDm-scenes	Symbolisch interactionisme Postmodernisme Sociale netwerk en primaire socialisatietheorieën	*geschiedenis (onderzoek naar) subculturen en synergie tussen illegaal druggebruik en clubculturen *insiders view (gedeelde definitie situatie) *individuele ambiguïteit ↔ groepsidentificatie *socialisering (smaken en opvattingen) * vriendschapsrelaties
... in een laatmoderne samenleving	Consumptiemaatschappij Hedonisme Individualisering **Smaakculturen** (esthetisering)	*commercialisering en mediatisering muziek en stijl *lichte gemeenschappen, neo-tribes en scenes * (reflexieve) fragmentarische stijl *(re)productie subcultureel kapitaal * sociale affiniteit

Bijlage 3: Medicalisering van vrouwen en het ontstaan van een nieuw medico-legaal discours

Aan het begin van de negentiende eeuw besliste de rechtbanken of mensen die hun greep op de realiteit verloren hadden en zichzelf niet onder controle hadden pervers of gek waren. Men ging er van uit dat men gekheid kon afleiden uit herkenbare patronen van gedrag zoals delirium, onrust, verwarring, dementie, imbeciliteit en idiotie (Shapiro, 1989:70). De psychische wetenschappen trokken de expertise hierover naar zich toe en ontdekten dat vele mensen in instellingen maar één perversie hadden en niet volledig krankzinnig waren. Het bepalen of iemand al dan niet toerekeningsvatbaar is, werd door de ontdekking van deze 'monomanie' bemoeilijkt. Volgens critici was het zelfs een bedreiging voor het geloof in de vrije wil.

Maar vrouwen hadden geen vrije wil, hun gedrag werd uitsluitend bepaald door een biologische reproductieve conditie, zoals puberteit en het begin van de menstruatie, zwangerschap en menopauze. Vrouwen konden op elk van deze momenten tijdelijk hun redelijkheid verliezen, een conditie die de Oude Grieken kenden als 'hysteria', wat baarmoeder betekent en dat later ook in verband werd gebracht met hekserij. Al gauw werd de idee uitgebreid en was het onmogelijk om de verschillende biologische oorzaken voor deviant of pervers gedrag bij vrouwen nog te overzien of empirisch te benaderen, dus niemand probeerde het (Shapiro, 1989: 74).

De hypothese luidde dat het pijnlijke bloedverlies (waarvan men dacht dat het uit de buik kwam) en andere klachten die daar gepaard mee gaan, de schuld van vrouwen zelf was, omdat ze zich verzetten tegen hun natuurlijke rol om kinderen te baren. De sociale implicaties van deze nieuwe inzichten waren nauwelijks te overzien, ze vormden de basis om vrouwen in deze periodes van elke fysieke activiteit te ontzien, dames uit hogere klassen moesten maandelijks enkele dagen 'rusten' en het gedrag van zwangere vrouwen werd op de voet gevolgd. Vrouwen moesten de kenmerken van menstruatie zo veel mogelijk verborgen houden. De schaamte voor menstruatie is sterk verboden met het fysieke minderwaardigheidsgevoel (Dowling, 2002:50).

De veronderstelde monomanie die vrouwen in deze periodes van natuurlijke straf konden ervaren werd het expertiseterrein van psychiaters en andere medici en kreeg juridische gronden in de rechtbanken. Een thema dat veel aandacht kreeg was pathologische diefstal (Shapiro, 1989:76-77), wat we nu kennen als kleptomanie. Een ander nog steeds bekend fenomeen was nymfomanie en erotomanie, dat zich vooral voor zou doen bij de puberteit en menopauze. De rechtbank was tegen het midden van de negentiende eeuw het belangrijkste strijdtoneel geworden voor de constructie van een pathologische vrouwelijkheid, waardoor vrouwen als problematisch geseksualiseerde wezens werden behandeld en hierdoor ontsnapten aan zware strafrechtelijke sancties (Shapiro, 1989:69 & 81).

Wanneer de twintigste eeuw zich aankondigde begon men deze puur biologische verklaringen in vraag te stellen, vooral omdat er geen empirische gronden waren. Door de vooruitgang in de erfelijkheidsleer kwam de nadruk te liggen op degeneratiekenmerken en hysterie, wat een ruimere invulling kreeg. Men zag de typische periodes van vrouwen nu als triggers eerder dan als oorzaken van mentale stoornissen, maar de medische concepten m.b.t. de seksuele levenscyclus van vrouwen waren ondertussen deel gaan uitmaken van het sociale discours. Het werd gebruikt in romantische verhalen zowel als in parodieën en raakte op deze manier diep verweven in narratieven over vrouwelijkheid (Shapiro, 1989:82).

Bijlage 4: Voorlopers feminisme

Door de institutionalisering van de Rooms-katholieke kerk werden vrouwen al van in de middeleeuwen zo goed als uitgesloten van de wetenschapspraktijk en na de verlichting werd onderwijs en zelfbeschikking hen zelfs verboden[2]. Dames uit de hogere klassen werden teruggedrongen in de private sfeer en vrouwen uit de lagere klassen stonden weerloos in de maatschappij. In de negentiende eeuw waren sommige vrouwen uit de burgerij, die thuis geen werk hadden omdat de opvoeding van de kinderen en huishoudelijke taken in handen van huispersoneel kwamen, onder de vleugels van de kerk actief in liefdadigheidswerk. Hierdoor werden ze bewust van de sociale misstanden die het gevolg waren van een dubbele moraal. Vrouwen die geen enkele juridische bescherming kenden en geacht werden in dienst van de man te leven, kregen de schuld en droegen de schaamte voor prostitutie en ongehuwd moederschap en werden verantwoordelijk geacht voor het overdragen van geslachtsziekten. Een groot deel van de vroege acties voor vrouwenrechten kaderden dan ook in een ruime beweging, tegen de reglementering van prostitutie, die vooral bestond uit christelijke abolitionisten, feministen, radicaal socialisten en vooruitstrevende liberalen (De Vries, 1997:12).

Daarnaast waren er enkele dappere vrouwelijke intellectuelen die het waagden kritieken te schrijven waarin de sociale structuur en instituten in vraag werden gesteld. Voorlopers van het feminisme, zoals Mary Wollstonecraft en Harriet Hardy Taylor Mill[3] wezen op dat de vanaf de Verlichting voor de helft van de bevolking – de vrouwen – in het donker werden gezet. Het basisprincipe van 'gelijkheid' ging immers regelrecht in tegen het beeld van de van nature 'inferieure vrouw' zoals de verlichtingsdenkers[4] deze hadden omschreven (Moors, 1994). Mary Wollstonecraft wees erop dat dat inferioriteit niet vast ligt in de natuur van de vrouw maar voortkomt uit een geaccepteerd systeem van onderdrukking en richtte vanuit deze overtuiging zelf onderwijs voor meisjes in. Ze kan gezien worden als de voorloopster van het 'liberale feminisme', dat streeft voor een vrouwman gelijkheid. In België zijn het Zoé Gatti de Gamond (1806-1854) en haar geestesverwanten die aan de erbarmelijke situatie van het meisjesonderwijs iets doen.[5] Maar, al gauw bleek dat alleen onderwijs niet helpt en dat zelfs na het openstellen van de universiteiten vrouwen niet werden toegelaten op het publieke forum.[6] Aan het begin van de twintigste eeuw werd ook de strijd om politieke rechten, zoals stemrecht, belangrijker (Dahlerup, 1985).

[2] Een mooie illustratie van het verschil in visie op de opvoeding van meisjes en jongens, is het boek 'Sophie' dat door Rousseau als aanvulling werd geschreven op zijn werk '*Emile, ou de l'éducation*,' (1762). Daar waar voor Emile de weg om te komen tot een zelfstandig en rationeel bestaan wordt uitgestippeld is voor 'Sophie' een taak weggelegd als zijn verzorgster die haar leven dient af te stemmen op een man.

[3] echtgenote van filosoof en schrijver John Stuart Mill: lees AKKERMAN, *Tjitsk*, Het ethisch liberalisme van John Stuart Mill. Vrouwenemancipatie en mannelijke karaktervorming, In: Jaarboek voor vrouwengeschiedenis, BLOK, Josine, ELIAS, Mirjam, KLOEK, Els, LEYDESDORFF, Selma, POELSTRA, Jannie, QUAST, Jenneke, REIJS, Jeske & SCHERF, Yvonne, Amsterdam, Askant, 1993

[4] Als reactie op deze verkeerde invulling van het gelijkheidsprincipe heeft Olympe de Gouges in 1791 de 'Verklaring van de rechten van de vrouw en burgeres' opgesteld, een symbolisch verdrag voor individuele vrouwenrechten omdat deze opgenomen waren in de gelauwerde bakermat van onze westerse maatschappij 'de burgerrechten'.

[5] De eerste feministische golf in België, [www] documentatiecentrum Rol en Samenleving, *ROSA Facts-sheets*, http://www.rosadoc.be/site/nieuw/pdf/factsheets/nr28.pdf

[6] Universiteiten blijven tot diep in de negentiende eeuw gesloten mannenbastions. Brussel opent in 1880 de deuren voor vrouwelijke studenten, de Luikse en Gentse universiteit volgen in respectievelijk 1881 en 1882. In Leuven kunnen vrouwen zich pas vanaf 1920 inschrijven. Marie Popelin (1846-1913), die als eerste juriste aan de Université Libre de Bruxelles afstudeerde, mocht van het Hof van Cassatie geen eed afleggen als advocate. Dit wordt in het vonnis gemotiveerd omdat ze als vrouw te zwak is voor het uitoefenen van een functie aan de balie.

Eerste golf

De overgang van de negentiende naar de twintigste eeuw betekende de start van een zeer vruchtbaar feminisme, dat ook in deze periode haar benaming kreeg. Het is een algemene aanduiding voor een politieke, sociale en wereldbeschouwing waarin machtsongelijkheid tussen mannen en vrouwen wordt bekritiseerd. In de loop van de geschiedenis krijgt deze actie een verschillende invulling maar de herwaardering van vrouwen, hun ervaringen en cultuur, staat steeds centraal (Drenthe, 1992: vrouwenthesaurus). Het feminisme was een politieke en een sociale kracht die een nieuwe positionering van de vrouw als politiek en publiek figuur opdrong.

Een algemeen punt was de herdefiniëring van de persoon van de vrouw - de erkenning van de vrouw als individu. Iedereen was het erover eens dat er positieve vrouwbeelden moesten getoond worden maar hoe de nieuwe vrouw precies gedefinieerd moest worden was onderwerp van discussie (Rochefort, 1997: 565-566). Het *utopisch socialisme* en de *christelijk* geïnspireerde feministische stroming, die in de negentiende eeuw de morele superioriteit van vrouwen beklemtoonden, waren de voorlopers van wat we nu het 'verschildenken' of culturele feminisme noemen. Liberale feministen gebruikten sloten aan bij het rationalistische gelijkheidsdenken, om gelijke rechten voor vrouwen en mannen te verdedigen (Hermans, 1996: 296).

Het *Utopisch socialisme*, later zo genoemd door Marx die de ideeën onrijp vond, vloeide voort uit het denken van Saint-Simon (1760-1825) en Fourier (1760-1837) en zet zich af tegen het Verlichtingsdenken (Fruytier, 1993:32). Hun doel was een nieuwe samenleving zonder economische onderdrukking in te richten en men vertrok hierbij vanuit een kritiek op de positie van het gezin en de vrouw, wat als bepalend voor de algehele vooruitgang werd beschouwd. Het utopisch socialisme stelde zowel de sekseverhoudingen als het begrip sekse in vraag, iets waarvoor in het latere socialisme geen plaats meer was omdat alle aandacht ging naar de arbeidsverhoudingen. Zij waren het die vrouwelijke eigenschappen als zorgzaamheid en gevoeligheid sterk gingen waarderen en de vrouw als superieur aan de rationele man beschouwden. Men vond dat ook mannen zich deze eigenschappen konden en moesten eigen maken. In communistisch georganiseerde landen, zoals Rusland was de situatie enigszins anders, vrouwen namen wel degelijk deel aan het publieke leven. Hier waren ook de huishoudelijke taken van de arbeidersbevolking omgevormd tot betalend werk. Het Marxistisch feminisme gebruikt de ideeën van Marx om de onderdrukking van vrouwen tegen te gaan, hun situatie wordt bekeken vanuit de klassenstrijd en historische ontwikkelingen (Bryson, 2000:790). Geslacht speelde hier een minder belangrijke rol en mocht de kracht van de arbeidersmassa niet doorbreken, iedereen was gelijk voor de wet. Een mooi voorbeeld van een vroege Marxistische analyse is het werk van Alexandra Kollontai (1872-1952).

Alexandra Kollontai (1872-1952), die mee aan op de voorgrond stond bij de Oktoberrevolutie (1917) en de eerste vrouwelijke Russische minister werd, maakt een diepgaande analyse van 'vrouwelijkheid'. In haar analyse van de geschiedenis van prostitutie merkt Kollontai op dat er een groot verschil is tussen het middeleeuwse beeld en het beeld uit de nieuwe tijden (Kollontai, 1921. In Holt, 1977). In de middeleeuwen werd prostitutie als normaal en natuurlijk ervaren. Prostituees konden dan ook gilden oprichten. In een kapitalistisch systeem is prostitutie geëvolueerd tot mensenhandel. Kollontai verwijt de 'Bourgeois' wetenschappers uit het westen dat ze prostitutie benaderen als een typisch vrouwelijke pathologie. Ze verwijst hierbij naar de positivistische school van Lombroso, die meenden dat hoeren met tekenen van corruptie en seksuele afwijkingen geboren

worden. Vanuit de cijfers die werden verzameld door de door haar opgerichte 'Interdepartementale Commissie voor de strijd tegen prostitutie', toont Kollontai aan dat prostitutie onmiddellijk daalt in periodes waarin er veel werk en eten was.

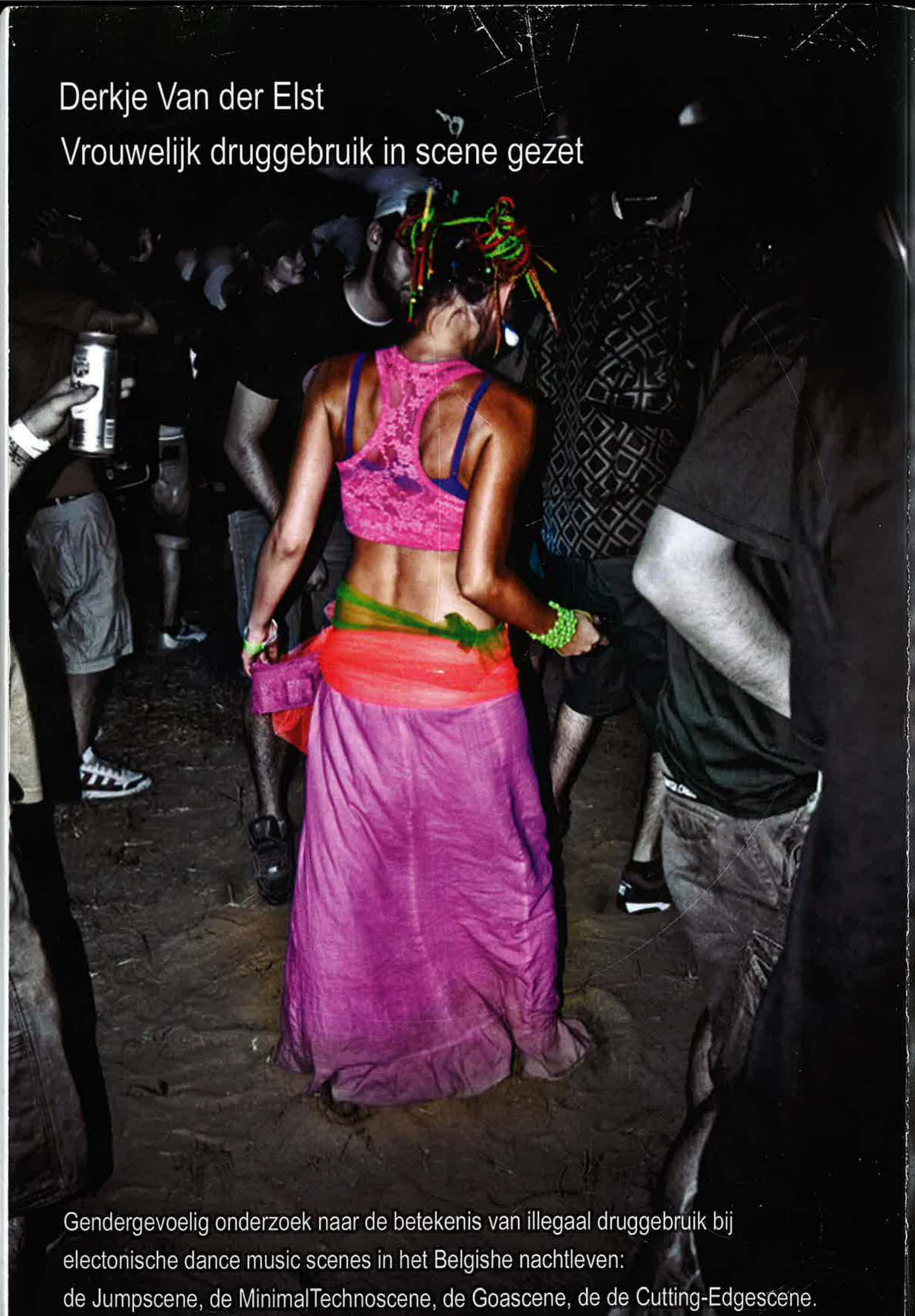
Het *Christelijk* geïnspireerde *feminisme* moeten we schetsen binnen de abolitionistische beweging. De eerste abolitionistische beweging (c.a.1783-1888) was verantwoordelijk geweest voor het creëren van een klimaat voor de afschaffing van slavernij. Rond 1870 ontstond vanuit Engeland een nieuwe internationale abolitionistische beweging die zich verzette zich tegen de reglementering van onzedelijk gedrag in de vorm van medische controles van prostituees (De Vries, 1997:41). Men pleitte vanuit een christelijke moraal voor een volledig verbod. Zo werd door christelijke feministen, ook in België door Louise van den Plas (1877-1968), geijverd voor een onafhankelijk katholiek feminisme dat zich sterk afzette tegen het socialisme (Hermans, 1996:296; Rochefort, 1997:563). Vanuit het christelijk abolitionisme, dat ook werd gesteund vanuit andere strekkingen, ontstonden ook verschillende andere eisen (lees Van Drenthe& De Haan, 1999). Zo richtten twee in 1899 gestichte Belgische organisaties hun pijlen voornamelijk op het alcoholmisbruik. De *'Alliance des femmes belges contre l'alcoolisme'* stond onder leiding van Marie Parent (1853-1935). De *'Union des femmes belges contre l'alcoolisme'* streed voor een volledige onthouding. De eerste christelijke feministes gingen er van uit dat de plaats van de vrouw in het gezin is en stelde ongelijke machtsverhoudingen niet in vraag. Later wordt vanuit de christelijke zuil gestreden voor een betere rechtspositie van de vrouw, economische zelfstandigheid en betere werkomstandigheden.

Voortrekkers van **het *Liberaal feminisme*** zoals de Engelse 'suffragettes' onder leiding van de Labour familie Pankhurst, fundeerden hun acties op het rationalistische gelijkheidsbeginsel. Hun wortels liggen in het zeventiende-eeuws Brits liberalisme en de Franse verlichting (Hirshman, 2000:786). Ze strijden voor volwaardig onderwijs en deelname aan het publieke en politieke leven d.m.v. stemrecht (Everard, 1985:106-138). Deze voorvechtsters van vrouwenrechten werden omwille van hun verzet meerdere malen gevangengezet. Tijdens het interbellum ontstaan over heel België liberale vrouwenorganisaties die autonoom werkten of een afdeling vormden van een bestaande liberale politieke vereniging. Ze werden echter vooral aangespoord zich bezig te houden met 'zachte' politieke thema's.

De eerste golf van liberale feministen bereikten hun doel wanneer het stemrecht voor vrouwen werd verkregen. In België was de strijd om het vrouwenstemrecht niet zo heftig en kwam het er pas in 1948. Het gelijkheidsdenken kreeg een nieuwe impuls met Simone de Beauvoir's 'De tweede sekse', waarin vanuit Sartre's existentialsime de mens individueel verantwoordelijk gesteld wordt voor zijn eigen daden en gepleit wordt voor absolute keuzevrijheid.

Derkje Van der Elst

Vrouwelijk druggebruik in scene gezet

Gendergevoelig onderzoek naar de betekenis van illegaal druggebruik bij electonische dance music scenes in het Belgishe nachtleven:
de Jumpscene, de MinimalTechnoscene, de Goascene, de de Cutting-Edgescene.